6
1-C
29
M

6
1 L
22

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

6-1-C-29

74
E
6

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IACOBI

GVTHERII

I. C. CIVIS NOBILIS ET PATRICII ROMANI

DE IVRE MANIVM,

SEV

DE RITV, MORE, ET LEGIBVS PRISCI FVNERIS, LIBRI III.

[Et Choartius Major in fine]

Ad Ampliſsimum atq; Illuſtriſsimum NICOLAVM VERDVNVM, *Equitem Sacri Conſiſtorij Comitem, in ſuprema Pariſiorum Curia Præſidem Maximum.*

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

BIBL. SOC. IESV COLL. ROM.

Ex legato

Illustriss. Sorcini.

PARISIIS.

Sumptibus NICOLAI BVON, via Iacobæa ſub ſigno D. Claudij, & hominis ſilueſtris.

M. DC. XV.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

AVTHORVM INDEX QVI HOC IN OPERE LAVDANTVR, EXPONVNTVR, vel emendantur.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

ACCVRSIVS. 445. 437. 531
Acro. 18. 22. 53. 80. 263. 372
Ælianus. 203. 376. 379
Ælius Gallus. 278. 372. 390
Æneas Gazæus. 255
Agellius. 6. 9. 28. 29. 85. 87. 105. 204. 287
Aggenus Vrbicus. 313. 429
Agroetius. 236. 528
Alciatus. 79. 342. 430
Alcuinus. 311
D. Ambroſius. 489
Amelius Fortunatus. 311
Ammian. Marcel. 28. 106. 259 334
Antonius Auguſtinus. 72. 114. 115 508
Appianus. 33. 63. 124. 177. 205 231. 277
Apuleius. 27. 56. 75. 84. 89. 93 94. 131. 160. 200. 240. 249. 254. 255. 324
Ariſtophanes. 296. 523
Ariſtoteles. 8. 9. 224. 389. 468
Arnobius. 15. 87. 221. 223
Artemidorus. 15
Aſconius. 146
Athenæus. 258. 304. 329
Atteius Capito. 87
Aurelius Victor. 174
Auſonius. 228. 246 259. 286. 321. 351. 361
Author etymologie. 10. 79. 93 108. 261. 521
Author ad Herennium. 440
Author vitæ Othonis. 302
D. Auguſtinus. 85. 183 185. 205 231. 247. 254
Auguſtus. 64. 217

B.

BArnabas Briſſonius. 236. 431 521.
Baſilicωn libri. 278. 314. 405. 407. 462. 466. 490. 506
Beda. 288

Digitized by Google

Bianor. 246
C.Blancus. 177
Boſius. 100
Budæus. 229.239.318.521

C.

Iul.Cæſar. 47.413
Caper Grammatic. 236
Capitolinus. 15.57.96.136.173
175.179.184.186.198.264.321.
360.376.461.488.529.531.
Chariſius. 15.22.223.228.255
Caſaubon⁹89.96.103.112.340
Caſſiodorus. 49 301
Cato. 18.21.22.25.533
Cicero. 6.13.26.27.31.38.39.
41.44.46.48.50.63.70.71.75.
76.81.89.100.102.106.110.111
114.115.121.122.126.128.130.
132.133.134.135.136.141.146.
147.157.158.166.167.169.170
171.180.182.190.202.209.210
211.212.223.224.228.230.233.
239.242.242.252.261.262.264
272.278.280.287.293.303.317
318.334.339.340.345.357.359.
362.364.371.385.390.392.413.
428.443.446.458.463.468.
484.500.504.515.522.535.537.
Cincius. 501
Claudianus. 42
Clemens Alexandrin. 79
Columella. 22.341
Cuiaci⁹ 59.84.92.329.345.398
444.452.454.471.475.478
489.496.499.504.517.532.533
Q.Curtius. 32.38.289.322.353
D.Cyprianus. 187

D.

DEmoſthenes. 6.7.9
Dio. 28.29.34.39.44.59.
63.66.96.113 114.134.135.136.
143.145.150.171.179.198.203.
204.205.264.277.362.369.
370.482.513.531.535.536.538.
Diodorus. 378
Diomedes. 109.126.144
Dionyſius Halicarnaſſ. 12.33.
105.124.126.132.224.238.
239.243.26.48.53.534.540
Dioſcorides. 140
Dolabella. 314.515
Donatus. 42.88.109.144.156
233.430.451.452
Drepanius. 188
G.Durandus. 232

E.

EPictetus. 122
Epigrãmata vet. 377.378.
Epiphanius. 152
Eunapius. 524
Euripides. 73.75.242.248
Euſthatius. 160.252.253.269
Eutropius. 199

F.

P. Faber. 79
Fabius Pictor. 25.204
Feſtus. 11.18.22.23.25.28.31.
42.57.72.75.80.84.90.98.107
108.115.122.130.139.141.143.
144.155.201.202.205.225.228.
231.240.253.311.317.391.540
Florus. 289.362.535
Frontinus. 359.429.450.504
511.512
Fulgentius. 82.83.158.160

G.

GAlenus. 254
Gaudentius 230
Sig. Gelenius. 168.235
Gloſſarium Arabicolatin.90
Gloſſæ vet. 25.28.72. 89. 119 120. 143. 158. 187. 216. 223 254.335.450.459.500
Gloſſę ad Iuuenalem. 186
Gloſſæ ad Perſium. 89.296
Gorræus. 72
Granius. 90
Ian.Gruterus.22.142.284.319
Cl.Guichard⁹.77.266.317.334

H.

HArmenopulus.86.353.532
Heraclides Pontic⁹. 159
Herodianus. 96.175.179.186 224.287.533
Herodotus. 83
Heſychius. 17.93.126.161.223 224.254.405.521
D.Hieronym⁹.85.130.227.256
Hippocrates. 72
Hirtius. 169.168
Homer⁹.52.62.125.132.140.159 147.263.279.377.380.382.439
Horatius. 54.102.104.105.114 237.250.252.255.285.324.372
Hyginus. 513

I.

INſcriptiones veter.paſſim.
Interpres Demoſthenis. 9
Interpres Dionis. 204
Iſidorus. 90.260.261.312
Iſocrates. 7
Sil.Italicus. 124.321
F. Iuretus. 433
Iuſtinus martyr. 198
Iuuenalis. 76.145.156.161.185 233.294.321.390

L.

LAbeo. 183
Lactantius Firmianus. 137.183.195.292.472
Lactantius Grammat. 12.225 320
Lampridius. 63.186.209.241
Latinus. 31
Lazius. 316.317.334
Læuinus Terentius. 126
Lexicon vetus. 264
Lipſius. 15.84.94.109.110.112 146.181.182.445.508.534
T. Liuius. 16.21.22.28.31.32. 38.39.43.47.56.86.87.89 132.133.134.136.146.165.170 173.178.206.217.223.237 238.241.243.256.292.294 362.391.427.507.534.535 537.538.541
Lucanus. 273
D. Lucas. 287
Lucianus. 83.491.520
Lucilius. 108

M.

MAcchabæorũ libri. 294
Macrobius. 22.84.118 141.228.229.377.496
D.Marcus. 140
Marius Victorinus. 51
Marlianus. 39
Martialis. 73.81.102.103.194 257.328.439
Martianus Capella. 87.254
Maſſurius Sabinus. 200.390

D. Matthæus. 336
Maximus Seruilianus. 229
Minutius Felix. 57. 116. 193. 276. 361. 495
Mœcenas. 279

N.

NEuius. 201. 390
Nigidius Figulus. 29
Nonius Marcellus. 90. 255. 337

O.

ONomaſticon vetus. 108
Onuphrius Panuinius. 96. 186. 358
Ouidius 22. 153. 231. 256. 317. 321. 322. 478

P.

PAlladius. 335. 341
Car. Paſchaſius. 114
Io. Paſſeratius. 233
Paterculus. 105. 129. 205. 368. 369.
D. Paulus. 307
Paulus I. C. in libr. ſentent. 395. 396. 469. 485. 488. 529. 533
Pauſanias. 287. 339. 523
Pedo Albinou. 14. 15. 70. 74. 77. 171. 178. 318
Perſius. 211. 233. 255. 298. 343
Petronius Arbit. 122. 149. 156. 161. 509
Phædrus. 314
Iun. Philagrius. 75
Philander ad Vitruuium. 139. 297. 337. 342. 459
Philo Iudæus. 49. 103
Piſo. 87. 224
Plato. 8. 55. 149. 255. 287. 290. 295. 279. 380. 381. 382. 385. 468. 521
Plautus. 18. 22. 25. 28. 42. 63. 66. 69. 72. 73. 75. 78. 79. 82. 87. 89. 95. 98. 102. 103. 105. 108. 113. 114. 115. 119. 131. 138. 139. 141. 143. 144. 149. 160. 161. 214. 239. 240. 248. 263. 294. 336. 337. 344. 345. 349. 354. 369. 375. 439. 460. 501. 531
Plinius. 11. 12. 14. 16. 17. 21. 24. 27. 40. 56. 69. 71. 75. 77. 78. 97. 111. 118. 123. 129. 130. 131. 139. 140. 141. 142. 144. 153. 165. 168. 170. 180. 200. 201. 205. 207. 209. 230. 235. 238. 241. 256. 260. 285. 287. 288. 326. 336. 337. 338. 341. 342. 362. 376. 378. 379. 424. 512. 513. 514. 523
Plinius Iunior. 6. 37. 74. 135. 142. 157. 161. 183. 185. 214. 236. 248. 250. 260. 323. 482. 526
Plutarchus. 17. 44. 80. 83. 113. 130. 134. 156. 165. 166. 174. 177. 181. 200. 224. 225. 229. 230. 231. 232. 247. 252. 259. 304. 353. 531
Plotinus. 380
Iul. Pollux. 72. 126. 161. 123
Polybius. 47. 48. 110. 112. 123. 173
Pomponius Lætus. 39
Porphyrio in Horat. 119

Priſcianus. 12.202.528
Priſcus Zenonis auditor.186
Procopius. 290
Propertius.26. 31.33.105.122. 123.129.131.136.140.152.181 184.194.237.244. 252.256 294.295.322.349.528
Prudentius. 195.198

Q.

QVintilian⁹.17.51.121.126 133.145.171.184.351.467

R.

Iac. Ræuardus. 344.499.528. 530
Æmar. Ranconctus. 202
Nic.Rigaltius. 299
Rutillus Geminus. 202

S.

SAlomon. 180
Ioſ. Schaliger.11. 25. 107. 108.151.153.181.242.256
Iul.Scaliger. 101.122.206
Scaurus Grammatic. 27
Scholiaſtes Ariſtophanis.224
Scholiaſtes Pindari. 205
Scholiaſtes Thucydidis.298
Seneca.16.34.40.43. 53.56.62 74.79.89.94. 100.103.116. 111. 119.121.126.131.150.157. 184. 203. 207 233. 280. 321. 441. 499
Sergius Grammatic. 26
Seruius Sulpitius. 390
Seruius Grammatic.5.7.12.14 21.22.23.24.25.27. 42.52.53 56.57.61.62.66.71.76.80.83 84. 87. 89.93. 97. 102.104 118. 120.124.132. 136.140 145 146. 150.151.155. 161.175 183.205. 209. 225. 230.239 244.245.249.260.263.289 297. 334. 344. 352.359.380 385.386.390.459.533.539
Siculus Flac. 443. 449.514
Sidonius Apollinaris. 126
Car.Sigonius. 110.511
Siſenna. 73
Spartianus. 39.173. 198.219 242. 538
Statius. 123.205
Strabo.113. 258. 287. 329. 339 345
Suetoni⁹. 7.21.31.32.38.63.64. 65.80.101.104.106. 119.126 134.136.141.151.171.172.177 179. 186. 187. 190. 191. 192 195.197.204. 207. 209.210 217.224.229.240. 242.243 248.264.272.280. 289.319 346.354.370.512.526.536
Suidas 93.203.244.378.524
Syneſius. 52.476

T.

TAcit. 16. 31.56.59.64.100. 113.123. 128. 129. 131. 134 156.171.172.173.179.186.191 197. 204.242.259.261.286 302. 323. 369. 370. 413. 453 472.479.513.540
Terentius. 22. 28. 88. 99.144 156.354.497.533
Tertullianus 5.13.57.62.76.82 144. 193. 198. 206. 229. 232 249.258.294. 341. 424. 495 496

Theophilus. 59.418
Tibullus. 27.123.150.151.153 237
Thomas Porcaccius. 377
Trebellius Pollio. 302. 323 340. 371.
Turnebus. 6.17.50.51.67.71 80. 84. 160. 178. 200. 304 466

V.

Valerius Antias. 106
Valerius Maximus. 43.57 59. 64. 68. 80. 112. 129. 139. 165. 287. 362. 499
Varro. 16.21.22.23.25.27.28.35 41.44.56.65.72.75.90.91.98 99.104.109.120.121.157.195 202. 224. 228. 255. 260. 287 296. 317. 337. 341. 342. 349 360.375.446
Vegetius. 32.47.49.54.178 259.438
Verrius Flac. 27.41
Virgilius. 7.9.21.23.24.34.41 53.54.62.63.70.94.137.139 141.145.147.150.151.152.153 155.182.200.202.206.225 226.253.236.240.242.249 254.259.260.263.265.266 275.295.320.334.344.349 382.385
Vitruuius. 27.139.185.297.335 339.342.345.458.467
Vlpian. Regul. 422.470.481
Vopiſcus. 187.289
Ful. Vrſinus. 11
B. Vulcanius. 90

X.

Xenophon. 288
Xiphilinus. 118.125.175 209.229. 249.289.328.358 377

INDEX CAPITVM
LIBRI PRIMI.

CAPVT I. *Ad Ampliſſim. atque Illuſtriſſim. Nicolaum Verdunum.*
Cap. II. *De Fato. Explicatio verborum M. Tullij, Præter Naturam, præterque Fatum.*
Cap. III. *De iis qui præter Naturam præterque Fatum perierunt: & primùm, De ictis fulmine. Quid ſit ſuper genua tollere. Poppyſmis adorare.*
Cap. IIII. *De arboribus fulguritis aut attactis.*
Cap. V. *De Lucis & Locis attactis. Fulgur conditum. Procurandi Fulminis munus ad Pontifices reiectum.*
Cap. VI. *De necatis in bello.*
Cap. VII. *De hoſtium funere & Perduelle.*
Cap. VIII. *De peregrè mortuis. Quomodo os reiectum terra obtegebatur. familia humilior.*
Cap. IX. *De mortuis in naui, & in mare proiectis. Quæ in Porca contracta iura ſint.*
Cap. X. *De iis qui ſibi mortem conſciuerunt. Mors merita.*
Cap. XI. *De ſententiam paſſis & inſepultis.*

ã

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

C.5

Cap. XII. *De morte fatali & naturali. Vltima morientium verba, Viue Vale.*

Cap. XIII. *De ſpiritus exceptione. Lege Mænia, Oſculis. Lauatione, Conclamatione.*

Cap. XIV. *De Luctu domeſtico.*

Cap. XV. *De Lauatione & Vnctione. De libitinariis eorumque familia. Quod genus ſacrificij Lare Veruecibus fiat.*

Cap. XVI. *De Feriis Denicalibus ſeu Nouendialibus.*

Cap. XVII. *De compoſitione cadaueris. Ricinio. Riciniatis pueris. Naulo.*

Cap. XVIII. *De productione cadaueris. Capularis ſenex. Collocati & depoſiti pro ſepultis.*

Cap. XIX. *Funeſtæ familiæ indicium Cupreſſus. Indictio funeris. Eclogium ad portam.*

Cap. XX. *De vario funerum genere. Ac primum de vulgari & ordinario.*

Cap. XXI. *De Simpludeario funere & indictiuo.*

Cap. XXII. *De imaginibus & coronis.*

Cap. XXIII. *De cantu & lamentationibus. Nænia triplex. Funus commouere.*

Cap. XXIV. *De Exequiarum ordine & Pompa.*

Cap. XXV. *De laudationibus.*

Cap. XXVI. *De crematione cadaueris & Silicernio.*

Cap. XXVII. *De luſtratione rogi, & Gladiatorio ad rogum.*

Cap. XXVIII. *De reliquiarum collectione.*

Cap. XXIX. *De acerbo funere, & virginum Choragio.*

Digitized by Google

CAPITA LIBRI SECVNDI.

CAP. I. *De Publico & Honorario funere.*
Cap. II. *De Cenſorio, Imperatiuo, Regio, Triumphali & Imaginario funere.*
Cap. III. *De Decurſione.*
Cap. IIII. *De diuinis honoribus priuatorum.*
Cap. V. *De Principum Romanorum conſecratione.*
Cap. VI. *De conſecratione Auguſtarum & priuatorum.*
Cap. VII. *De pollutione ex funere & ſuffitione.*
Cap. VIII. *Pontifici cadauer inſpicere vel tangere nefas. Funus exequi religio non fuit.*
Cap. IX. *De Funebribus ludis.*
Cap. X. *De Funebri epulo, Diuiſione, & ceteris quæ quis teſtamento reliquiſſet.*
Cap. XI. *De Inferiis & Anniuerſario mortuorum ſacrificio.*
Cap. XII. *De Parentalibus.*
Cap. XIII. *De Precibus quæ in mortuorum memoriam fundebantur, & imprecationibus queis illorum Manes læderentur.*
Cap. XIV. *De propitiatione Manium & expiatione.*
Cap. XV. *De Lapidatione & Execrationibus.*
Cap. XVI. *De Vmbris & Lemuribus.*
Cap. XVII. *De inſepultis & humatione.*
Cap. XVIII. *De imaginaria ſepultura, Inani & Honorario tumulo.*
Cap. XIX. *De Aris monumenti aut ſepulchri.*
Cap. XX. *De Sepulchris.*
Cap. XXI. *De Sepulchrorum differentia, &*

primum de Regum & Principun Monumentis.
Cap. XXII. *De virorum illuſtrium Sepulchris.*
Cap. XXIII. *De moderatis Sepulchris & vulgaribus.*
Cap. XXIIII. *De Sepulchris plebis & promiſcuis pauperiorum.*
Cap. XXV. *De Sepulchrorum diuiſione & partibus. De Sepulchris extra ſortem. De mixtura Cinerum & Oſſium.*
Cap. XXVI. *De Titulis Sepulchrorum.*
Cap. XXVII. *De Veterum Sepulchrorum titulis.*
Cap. XXVIII. *De ſepulchrorum ſculpturis & ornamentis. Quid ſit ſub Aſcia dedicare.*
Cap. XXIX. *De ceteris ſepulchrorum ornamentis.*
Cap. XXX. *De Tectis. Proiectionibus. Monumentis Sepulchrorum.*
Cap. XXXI. *De his quæ in tutelam Monumentorum cedebant, illorumque cultura. De Procuratoribus & Cuſtodibus.*
Cap. XXXII. *Quæ in Sepulchris cum corporibus conderentur.*
Cap. XXXIII. *De Sepulchrorum Locis.*
Cap. XXXIIII. *De Sepultura publica.*
Cap. XXXV. *De Honorum Monumentis, quæ in viuorum, aut mortuorum gloriam, aut memoriam decreta ſunt.*
Cap. XXXVI. *De Funeribus ſeruorum.*
Cap. XXXVII. *De Funeribus & ſepultura brutorum.*
Cap. XXXVIII. *De ſtatu animarum poſt mortem apud Inferos.*

Digitized by Google

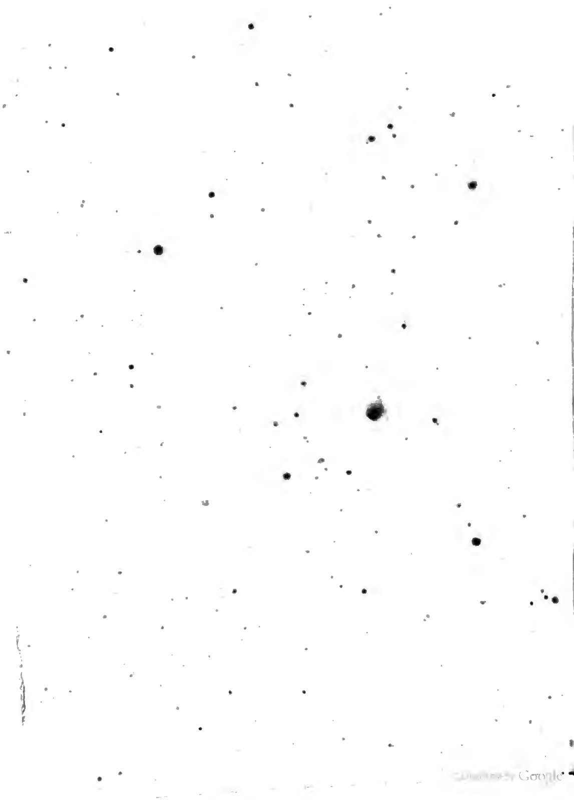
CAPITA LIBRI TERTII.

CAP. I. *De Religioſis, & quo tempore incipiat ſepulchrorum religione teneri.*
Cap. II. *Quomodo Religioſus locus fieret, & qui illum facere potuerunt.*
Cap. III. *Qui Religioſum locum facere non poſſunt.*
Cap. IIII. *Quomodo quæ Religioſis adhærent Religioſa haberentur.*
Cap. V. *An ſepulchra vendi potuerint. Et de prohibita illorum alienatione.*
Cap. VI. *De pœna eorum qui ſepulchra vendidiſſent aut emiſſent.*
Cap. VII. *An ſepulchrum quod vendi non poteſt, donari aut locari poſſit.*
Cap. VIII. *Quomodo ſepulchra deſinant Religioſa eſſe.*
Cap. IX. *De iure ſepulchrorum quæ aut familiaria ſunt aut hereditaria.*
Cap. X. *De hereditariis ſepulchris.*
Cap. XI. *Sepulchra nec vſucapi poſſe, nec ſeruitutem recipere.*
Cap. XII. De *Iure itineris ad ſepulchrum.*
Cap. XIII. De *interdictis, quæ pro ſcpulchrorum iure competunt.*
Cap. XIIII. De *mortuo Inferendo.*
Cap. XV. De *ſepulchro ædificando, reficiendo & perficiendo.*

Cap. XVI. De actionibus quæ pro ſepulchrorum iure aut funere ſunt introductæ.
Cap. XVII. De funeraria actione.
Cap. XVIII. Qui funeraria agere non poſſunt.
Cap. XVIIII. De ſumptibus funerum, atque vt funus ducere liceat.
Cap. XX. De diminutione cauſa funeris & illius impenſæ deductione.
Cap. XXI. De impenſa Monumenti.
Cap. XXII. De Edicto D. Seueri.
Cap. XXIII. De Edicto DD. Fratrum & tranſlatione reliquiarum.
Cap. XXIIII. De reſcripto DD. Fratrum & funeris priuilegio.
Cap. XXV. De ſepulchro violato.
Cap. XXVI. De legibus ſepulchrorum.
Cap. XXVII. De rebus legatis ab herede & in funus conſumptis. De legatis ceteris quæ ad alimenta pertinent, aut ad teſtatoris memoriam celebrandam.
Cap. XXVIII. De Annuo luctu.
Cap. XXIX. De Publico luctu.
Cap. XXX. De luctus minutione.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IAC. GVTHERII
I.C^ti. NOBILIS ET PATRICII
ROMANI, DE IVRE MANIVM, ſeu de Ritu, More & Legibus priſci Funeris.

LIBER PRIMVS.

Ad Ampliſſimum atque Illuſtriſſim. NICOLAVM VERDVNVM *Equitem, Sacri Conſiſtorij Comitem, in ſuprema Pariſiorum Curia Præſidem Maximum.*

CAP. I.

QVÆ ſcribo de Manium Iure (Præſes Maxime) mera putabuntur, vt de Philoſophis Cato dicebat, mortualiâ gloſſaria: collegi enim & lectitaui res tetras & friuolas, tanquam mulierum voces Præficarum, quæ mercede conductæ, Næniis aliena funera, & ementitis lacrymis decorabant. Ego verò virtutis antiquę ſtudio perculſus, illius emortuæ reliquias his ſcriptis cohoneſtare ita deſidero, vt integram illam &

incorruptam ſi à tumulo excitare non poſſim: certè illius in te partem præcipuam mirari non deſinam, quæ ita prudentibus tuis factis reuiuiſcit, vt priſtinæ auctoritati reddita tándem aliquando videatur. Itaque Funera veterum ſic commouere conſtitui, vt ſuperſtes illa virtus tua, immortalitate dignum illud ingenium, illa humanitas neque extincta neque erepta poſt fata videri poſſint. Tu enim virtute ſumma, Diis quàm hominibus propior, ſummâ prudentiâ, multa Grecæ latinæque facundiæ ſuauitate, plurimo rerum vſu, Monumentum tibi paraſti, quod æternæ ampliſſimæ dignitatis indicia, ſeculorum omnium poſteritati prodet. Magnum nomen eſt, magna dignitas, magna vbique terrarum maieſtas, Præſidis primi in Pariſienſi Curia: at maior eſt gloria, quam ſingulari virtute tua conſecutus es, cuius admiratione ad ſummũ honoris faſtigium non tàm euectus quàm exoptatus, Toloſa piè reclamante, aſcenderis. Sed cum is tibi animus ſit, qui nulla laude creſcat, nulla inuidia minuatur: quid ego laudes tuas perſequor, quæ non Galliarum modò, ſed Orbis vniuerſi finibus terminantur? Eò tamen deductus ſum, quod vera laudátio multùm apud bonos animos momenti habet, qui nobilioribus exemplis, ad recte viuendum ſolent excitari. Quare præteritas virorum illuſtrium virtutes, preſentibus tuis adumbraui, quæ cum nullo vitiorum confinio lædantur, amœnos veræ honeſtatis fructus & Sapientiæ nobis reddunt. Huius ego amore captus & irretitus, cum

Sapientiam illam ab ipſo capite repeterem, nullo ex fonte vberius effluxiſſe comperio, quàm quæ ex principiis certiſque Naturę legibus manat. Quarum hæc vna prima & ſumma eſt, vt quidquid ortum eſt, mortalitas illud conſequatur. Qua propter qui ſapientiæ ſtudium in mortis meditatione & contemptu poſuerunt, næ illi mores hominum ad perfectam prudentiam pulcrè effinxiſſe iudicantur, qua quid mortale differat ab æterno, facile dignoſci poſſit. Nihil enim æquè prodeſt ad temperantiam rerum omnium, quàm frequens cogitatio breuioris æui & huius incerti, cuius dies extremus, quem vulgus fugit & reformidat, Sapienti Natalis eſt æternæ vitæ, quæ viris bonis à Deo immortali donata noua prædicatur. Horum enim mors putanda nulla eſt, cum ſuis laudibus vita occidens eos conſoletur, qui ſe exibuerunt Deo, tanquam cum mortuis viuentes. In hoc virtutis genere, domeſticâ Patris Optimi diſciplinâ aliquandiu exercitatus, cum diſcendi cupiditatem ſolam viuendi rationem optimã credidiſſem: dum alij aliis delectantur, hoc FAMILIARE MONVMENTVM MIHI LIBERIS POSTERISQVE MEIS, VIVENS FECI, quod extraneũ quẽlibet recipiet heredẽ, qui legendo aut ſcribendo vitam producere concupiſcet. Illos quidem non ſequetur, quorum cùm mores ad inertiam incubuerint, nullam literam facere geſtiunt, niſi forenſem, inaneſque paginas denis aſſibus æſtimando, verum laborem riſu intempeſtiuo contemnere. Ecquid, aiunt, hæ literæ ad Edictum Prætoris? quid

Digitized by Google

ad forenſem pugnam hæc vmbratilis doctrina confert? quid ad expediendas leuiores per Tertium lites? Vſqueadeò quidem ferre poſſum huiuſmodi ineptias, ineptiæ dum ſunt: verùm cum alios oggannire audio, me libris prioribus meis rem impeditam, perditam & impiam fruſtra reſtituere conatum, vix eſt quin animus ille meus ingenuo liberóque faſtidio iracundiùs feratur. Sed quid ego? cur me dictis delirantibus diutiùs commouerem? imò garriant, rideant, valeant, ſcientiam omnem in clamore & curſu verborum poſitam putent, & à cauſa ad cauſam tranſire: certum eſt mihi dum viuam, nec à fori laboribus nec ab hac ſcribendi ratione recedere. Ego me literis humanioribus operam dare fateor ad curarum remiſſionem: ſi id nugari eſt, fateor id quoque: nec tamen vadimonium diſtuli, aut infinitam forenſium rerum moleſtiam refugi, qui nomen aliquod in hoc celeberrimo Iuſtitiæ tẽplo inter cauſarũ Patronos conſecutus, tuã beneuolentiã, quâ maximè gloriari ſoleo, abhinc vicenniũ, dicendo mihi cõparaui. Hoc vnũ etiam me maximè conſolatur, quod non tam pertinaces patronos habuit inuidia, vt viros fori noſtri & altioris doctrinæ Principes, qui multi ſunt, vllo modo contaminarit. Hi enim me ad has literas, prolatis rebus quammaximè reuocarunt, quibus Iuris noſtri ciuilis gloria aliqua ex parte illuſtratur. Horum ſtudio illud fortè aſſequar, vt Poſteri habeant otij mei rationem, quod verè dicebat vir magnus, ſine literis mors eſt & viui hominis ſepultura.

DE FATO. EXPLICATIO VERBORUM M. Tullij, præter Naturam præterque Fatum.

CAP. II.

VENIO igitur ad Manium Iura, quæ Pontifices & ſapienter inſtituiſſe & religioſè coluiſſe dicuntur. Illa, aut in Pontificum ipſorum diſciplina, aut in legibus, aut in more poſita ſunt: quæ paucioribus ſunt explicanda, quòd alij ante nos perdoctè multa de iis ſcripta reliquerunt, quæ à nobis ita adaugentur, vt

Si quis eadem forte conari velit,
Habere poſſit aliquid operis reſidui.

Sed vt qui Funus ſequuntur, dum procedit, quo plures conueniunt, eò exequiæ honeſtiores æſtimantur: ſic in hac ſcriptorum varietate, cum indictiuo quaſi Funere meliores literæ efferantur, dum tempus eſt, commodum fortè fuerit, cum multis, ſupremum illis honorem ſoluere, & libros meos quaſi Eclogium ad portam ponere.

A Fato exordior, cuius cum anile & plenum ſuperſtitionis ſit nomen, huic tamen nobiliores philoſophi tantùm tribuerunt, vt imperitorum errorem ſecuti, Fato veluti potentiori alicui Deo vitæ mortiſque imperium conceſſerint.[a] Illi Fata ſcribunda aduocabant vltima primæ hebdomadis die, quâ nomina pueris imponebant[b]: Quæ crudelia po-

a Seru. 8. Æne.
b Tertul. li. de anima, c. 39.

ſtea, immatura, præpoſtera, acerba, turbata, indigna, dira, iniqua, malè iudicantia incuſarent: mollia, benigna, bona, rarò ab iis vocarentur. At cùm mors ad Fatum ſemper referatur, Ciceronis illud multis negotium exhibuit, qui multa impendere
a Cicer Philip. 1. ſcripſit, *Præter Naturam præterque Fatum.*[a] Adria-
b Lib. 13 aduerſar. ca 9. nus Turnebus,[b] nihil diuerſum Fati & Naturæ nomine ſignificari putat, ſed vnum idemque declarari, mortemque naturalem eandem eſſe ac fatalem.
c lib. 13, ca. 1. Hæret in illis verbis Agellius,[c] & cùm quærit vtrum idem valeant Fatum & Natura: præter Naturam, violentam mortem deſignari rectè cenſet: at præter Fatum, non ſui operis & temporis eſſe profitetur. Animaduertit tamen acuti vir ingenij M. Tullium duobus verbis vnam & eandem rem nuſquam explicare: Sed cum Naturam à Fato ſeparaſſet, variam vtriuſque verbi ſignificationem demonſtrare. Nam quæ in faciendo fine vitæ violenta ſunt, non videntur Agellio à Fato venire, & quod Fatum atque Naturam dixit Tullius, id multò ante Demoſthenẽ τὴν πεπρωμένην καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον appellaſſe. Αὐτόματος enim θάνατος *quaſi Naturalis & Fatalis, nulla extrinſecus vi coactus venit*: quod nos poſtea viderimus. Sed mors omnis violẽta pręter Naturã pręterque Fatum accidit, quod mortis genus luctuoſiſ-
lib. 1. epiſt. ſimum Plinius[d] vocat, quæ non ex Natura nec Fatalis videtur. Nam vtcumque illis qui morbo finiuntur, magnum ex ipſa neceſſitate ſolatium eſt: in iis quos accerſita mors aufert, hinc inſanabilis dolor eſt, quod creduntur potuiſſe diu viuere.

Tribus quidem humana omnis vita continetur, [a] Natura, cui vltra centum & viginti ſolſtitiales annos conceſſum non eſt diuturniore frui luce. Fato, cui nonaginta anni, hoc eſt, tres Saturni curſus exitium creant, niſi fortè aliarum ſtellarum benignitate, tertium eius ſuperet curſum. Fortuna, & caſu, qui ad omnia pertinent, quæ extrinſecus accidunt, vt ad ruinam, incendium, naufragium, venena, vim, Fatique diem occupatum. Quod optimè in Didonis perſona ſeruat Poëta præſtantiſſimus.[b]

a Seru. 4. Æn.

b 4 Æneid.

Vixi, & quem dederat curſum Fortuna, peregi.

Hic enim non ad Naturam & Fatum mortem retulit.

--- quia nec Fato, merita nec morte peribat.

Sed ad Fortunam, quam violentæ mortis agnoſcit authorem. Quare mors illa quæ præter Naturam accidit, Fortunæ tribuitur: caſui, quæ præter Fatum. At Natura & Fatum ei qui morbo finitur θανάτῳ ἰδίῳ, aut qui morte ſua defungitur[c] quod eſt ſua die mori, vel ſua morte. Naturâ longior vita mortalibus conceditur: Fato breuior, ad quod mors omnis acerba etiamnum refertur, non ad Naturam. Elegãter Demoſthenes[d], ἄλλως τε ὅταν τῶν δημοτικῶν, τοὺς ἡ καθήκουσα μοῖρα, καὶ ἡ τύχη, καὶ ὁ χρόνος παραιρῆται. Quod præſertim eorum qui populares eſſent alios properans Fatum & Fortuna & tempus ſuſtulit. καθήκουσαν μοῖραν, dixit Iſocrates[e] πρὸ μοίρας, ante Fatum, ante diem, quæ mors violenta eſt Caſui tribuitur: Tempus autem continet Fatum & Naturam.

c Sueton. in Iul. cap. 85.

d In epiſt. de Lycurg. lib.

e in laudat. Buſirid.

DE IIS QVI PRÆTER NATVRAM, præterque Fatum perierunt. Et primum de ictis fulmine. Quid ſit ſuper genua tollere. Poppyſmis adorare.

CAP. III.

ATQVE vt mors omnis naturalis eſt aut fatalis, aut præter Naturã παρὰ φύσιν pręterq; fatũ παρὰ Μοῖραν. ſic & generationes violentę ſunt & nõ fatales, quibus Natura aduerſatur. Ἆρ' οὖν καὶ γενέ-
[a] Ariſt. li.5. Phyſ.cap.6, σεις εἰσὶν ἔνιαι βίαιοι καὶ οὐχ εἱμαρμέναι, αἷς ἐναντίαι αἱ κατὰ φύσιν. [a]Cauſarum ſeries & pręſcriptus in natura ordo apud Peripateticos Fatum eſt, quod cum mors aut generatio prætergreditur, violenta & præter Naturam nuncupatũr. Licet interitus omnis aliæque af-
[b] lib. 1. de cœlo,cap.6. fectiones quæ ad illum ducunt, contra naturam Ariſtoteles dicat, [b]nullamque mortem natũralem eſſe videatur affirmare. Sed has affectiones præter Naturam ita putat, quod perniciem ſubiecto moliantur cum tamen legis Naturalis præſcriptum ſe-
[c] In Gorgia. quantur. De Fato Socrates apud Platonem [c] Μὴ γὰρ τοῦτο μὲν τὸ ζῆν ὁπόσον δὴ χρόνον, Τόνγε ὡς ἀληθῶς ἄνδρα. εὐκτέον ἐστὶ, καὶ οὐ φιλοψυχητέον, ἀλλὰ ἐπιτρέψαντα περὶ τούτων τῷ θεῷ, καὶ πιστεύσαντα ταῖς γυναιξὶν, ὅτι τὴν εἱμαρμένην, οὐδ' ἂν εἷς ἐκφύγοι. Neque enim viuere hîc quantuncunque tempus optandum eſt viro, qui verè ſit vir: neque vita hæc amanda eſt, ſed hæc cura Deo relinquenda

da: mulieribuſque adhibenda fides, quæ dicunt neminem vitare poſſe Fatum. De Fortuna vel Caſu, ſcientiſſimus Poeta, cum de Priami morte loquitur.[a]

a Virgil. 2. Æneid.

Hæc finis Priami Fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit.

Sorte, quia ſors omnis à Caſu, qui à Fato regitur, nec eſt Fatũ. Naturã à ſuo ordine hoc eſt à Fato & Fortuna & Caſu diſtinguimus, quæ ritu ipſo Funeris à Pontificibus ſeparantur. Nam quæ Natura aut Fato mors aduenit, ſolemnes ſuós ritus habuit ceremoniaſque: at mors accerſita, aut fortuita aliis legibus religionéque continetur.

Eorum autem qui præter Naturam præterque Fatum perierunt, varia genera numerantur vt variæ funerum leges, quæ à Fortuna vel Caſu oriũtur. Fortunam enim & Caſum diuerſa eſſe Philoſophus docet[b]. Διαφέρονται δὲ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον, ὅτι τὸ αὐτόματον ἐπὶ πλεῖόν ἐστιν. Τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τύχης, ἀπὸ ταὐτομάτου. τοῦτο δ' οὐ πᾶν ἀπὸ τύχης. Differũt ergo Fortuna & Caſus, quòd Caſus latiùs patet, & quod à Fortuna eſt, caſu eſt: quod verò à Caſu, nõ omne à Fortuna. Ex quibus clarum eſt, αὐτόματον θάνατον à naturali & fatali morte omninò ſeparari, falſumque Agellum[c], qui αὐτόματον θάνατον, quaſi naturalem & fatalem mortem interpretatur, cum debuerit violentam ac temerariam intelligere. Huius errorem perdoctus Demoſthenis interpres ſecutus αὐτόματον θάνατον, naturalem mortem reddidit, cui verba Demoſthenis attentè perlecta multùm aduerſantur[d]. Ἡγεῖτο, inquit, γὰρ αὐτὸν

b lib. 2. Phiſic. cap. 6.

c lib. 13. ca 1.

d in orat. de coron.

ἕκαστος, οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίδι. Διαφέρει δὲ τί; ὅτι ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον γεγενῆσθαι νομίζων, τὸν τῆς εἱμαρμένης, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένει. Ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι, ὑπὲρ τοῦ, μὴ ταύτην ἐπιδεῖν δουλεύουσαν, ἀποθνήσκειν ἐθελήσει. Nam eorum quiſque putabat ſe non patri & matri duntaxat natũ eſſe, ſed Patriæ. Quid verò intereſt? quod qui ſe parentibus ſolùm natum eſſe putat, fatalem & quoque caſu aduenientẽ mortem expectat. Qui verò patriæ, is ne hanc ſeruire videat, emori volet. Quod eſt, cũ patria occidere, vt ſi Caſus deſit, à Fortuna àuxiũli petat, vt properet Fatum. Quo mortis genere, Decij, vt Cato Vticenſis veterum fama meliore celebrantur. Atque hoc verbi ἀποθνήσκειν apertè iſtuc indicat, in quo ἡ ἀπὸ πρόθεσις, ἐνταῦθα χωρισμὸν δηλοῖ[a], præſentem & ſubitam ſeparationem demonſtrat. Itaque ſic differt Fortuna à Caſu, vt Fortuna ad eos referatur, qui deliberant & ex animi iudicio agunt: Caſus verò ea complectitur, quæ temerè & nullo hominis delectu accidunt. Quare quæ præter naturam fiunt, Fortuna ſibi ſuo quodam iure vendicare poteſt: quæ præter Fatum, Caſibus imputantur. Sic Didonis mors non à Caſu, ſed à Fortuna, & meditato conſilio, vt eorum omnium qui violentas ſibi manus intulerunt, vel metu vel impatientia doloris. At Caſu mors Priami, vt eorũ qui perierunt ruina, naufragio vel alia vi, cõtinetur. Quod ex Demoſthene perſpicuũ eſt, qui liberos pro parentibus, nec fatalem mortẽ, nec vllũ mortis periculum, quod à Caſu obuenit recuſaturos putat: quod eſt, nec morbum eos, nec vim maiorem vl-

[a] Auth. Etimolog.

lam reformidare ſolere, à quibus mors plærumque immatura offertur. Quid enim in liberis laudandum eſſet aut mirandum, ſi pro parentibus naturalem, aut fatalem mortẽ oppoterent, nec vllos caſus aut pericula ſubirent quæ, αὐτομάτῳ θανάτῳ deſignantur? At fortiſſimum illud ac vltimum fortunæ vulnus pro Patria, ſoli Catones, vt liberi vitam finirent, intrepidi accepiſſe ita prædicantur, vt in illis amor patriæ naturæ imperium viciſſe dicatur. Nos verò de eo fortunę vulnere hîc loquimur, quod omnium conſenſu improbatur. Nam vt Catonis mors εὐτυχίαι, ſic iſta præceps δυστυχίαι habet, quâ βιαιοθάνατοι maximè læduntur.

Ad Caſum ergò, ictos fulmine, necatos in bello, peregrè mortuos, in naui mortuos, in mare proiectos reiicimus, vt ad fortunam βιαιοθανάτους, de quibus ſingulis Pontifices diuerſa Iura ſanxerunt. Nos primùm de Caſu & de ictis fulmine videamus, ex veterum inſtitutis, quibus hominem fulmine exanimatum cremari fas non fuit: condi terra religio tradidit. [a] Vetus eſt lex Numæ, *Si hominem fulminibus occiſit, ne ſupra genua tollito.* Et alibi. *Homo ſi fulmine occiſus eſt, ei iuſta nulla fieri oportet*[b]. Feſti lectionem doctiores viri emẽdarunt, inter quos Scaliger legendum putat, *Si hominem fulmin Iobis occiſit.* Fuluius Vrſinus, quem alij ſunt æmulati, *ſi hominem fulminis occiſit.* Fulminis enim vt vulturis nominandi caſu veteres dixiſſe ex Ennio probant. Ego ſuſpicor legem Numæ ita ſcriptam, *ſi homo nam fulminibus occiſit* κατέπεφνεν. Dictio *nam* apud antiquos

[a] Plin. lib. 2. c. 54.

[b] Feſt. in verb. occiſum.

non ſolum caſualis & rationalis, ſed completiua etiam & confirmatiua inuenitur, & præpoſitiua & ſubiünctiua, quemadmodum δὴ apud Græcos[a], quę ſemper poſtponitur. Atque hæc verba non pro legis principio, ſed pro parte illius acciperem, quæ vel exceptionem continet, vel interpretationem, quod in legibus XII. aliquando notamus. Nec temerè fulminibus legendum putamus: non enim lex ad fulmen Iouis ſolùm pertinet, ſed ad omnium generum fulmina, quæ varia pluribus Diis Pontifices adſcribunt[b]. Vt Thuſcorum etiam literæ, nouem Deos emittere fulmina docuerunt[c]: quorum vates exactiorem cæteris cognitionem adepti, nouerant vnde illa emitterentur, quibus quæque Diis tribuerentur, in quorum loca ſe reciperent poſt ictum illatum, quid boni maliúe portenderent[c]. Πόθεν τέ αἱ τῶν κεραυνῶν γίνονται βολαὶ, καὶ τίνες αὐτοὺς ὑποδέχονται μετὰ τὰς πληγὰς ἀπιόντας τόποι θεῶν οἷς ἕκαστοι ἀποδίδονται, καὶ τίνων ἀγαθῶν ἢ κακῶν μηνυταί. Certa etiam numina poſſidebant fulminum iactus, quas Manubias Etruſcorum libri appellabant[d], Iupiter, Vulcanus, Minerua. Hinc Mineruales Manubiæ[e], quod triſte Mineruæ ſydus Virgilio, graues æquinoctio vernali tempeſtates mouet. Nonnulli tamen manubias fulminis, Ioui, Iunoni, Marti & Auſtro vento aſſerunt attributas[e], quarum varia etiam genera produntur. Sunt enim Peremptalia fulmina, Peſtifera, Poſtularia, Peruorſa, Renouatiua, Oſtentatoria, Clara, Familiaria, Bruta, Conſiliaria[f]. Ex iis fulminum generibus vulgus Romanorum duo tan-

a Priſcia. li. 18.
b Lactant. Gramm. 1. Thebaid.
c Plin. lib. 2. ca. 51.
c Dionyſ. li. 9.
d Seru. 1. Æneid.
e Seru 11. AEneid.
e Seru. 8. æneid.
f Feſt. Plin. lib 2 ca. 43. 51. 52. Nonius. Ammian. Marcell. li. 23.

tum ſeruauit. Nam diurna κεραυνοβόλια ἡμερινὰ Ioui: nocturna κεραυνοβόλια ἀπὸ τῶν νυκτερινὰ, Sumano tribuebat. Vnde in publicis commentariis ſcriptum eſt, *Ioue Tonante Fulgurante* [a], Inque Iouis manu fulmen imponebatur [b], qui in antiquis Numiſmatibus Fulgurator, Vltor, Propugnator ſignatur.

[a] Cicer. orat. in Vatin. & lib. 2. de diuinat.
[b] Tertull. Apologet. cap. 11.

Triſulcum Fulgur geſtat manu Deorum Maximus, quocum etiam Conſeruator dicitur in Nummis Gordiani, in quibus depictus Iupiter ſtans, dextra fulmen tenet, ſiniſtra haſtam, ſub cuius manu principis imago adſtat quem fulmine protegit.

Paueſcant Regũ infeſtiſſimi parricidæ, & qui infami rebellione, Principis fulmen contẽnunt. Diſcant impij ſceleris gregales ſcriptores, nullam malè de Principe merendi iuſtam eſſe vſquam cauſam poſſe, nullum tantum facinus, quod parricidio aut coniuratione ſit vindicandum. Vindicem vbique adeſſe Deum, primi & maximi criminis vltorem grauiſſimum, qui impiorum facinora iudicat, diſcutit & damnat, æternique fulminis ignibus conſcios tradit. E heu! Errice Magne Μακαρείτῃ piis Manibus vt benè precantur omnes boni: ſic illos perpetua iræ cœleſtis fulmina nefandiſſimo parricidæ decet imprecari. Tibi verò Lodoïce Rex Chriſtianiſſime, Deus ille verus & tui conſeruator, Reginæ Matris auſpiciis dedit orbem quietum, Senatum fidelem, populum probum, exercitus fortes: Deus ille te ſeruet, Deus tueatur, Deus mala prohibeſſit: vincas, valeas, ex votis omnium & priſcorum acclamationibus multis annis imperes, & de noſtris Deus ille Deus augeat tuos.

Redeo ad Numæ leges quæ vetant hominem fulmine occiſum ſuper genua tollere, quod interpretor loco mouere, quò ei proximiores officia vltima præſtarent, vngerent, lauarent. Ex ritu enim priſco funeris, ſoror vel mater mortui, quæ Funera dicebatur, corpus genibus ſubleuabat, quia fortè in iis ineſt vitalitas[a], vel quod illa miſericordiæ ſint conſecrata[b]. Sicque corpus illud ſinu fouebat & complectebatur. Quod ex Pædone Albinouano obſeruamus de morte Druſi ad Liuiam.

a Plin. li. 11. cap 45.
b Seru. Eclog. 6.

At miſeranda parens ſuprema neque oſcula fixit,

Frigida nec mouit membra tremente ſinu.

Mauult Lipſius,[a] fouit. Sed veterem lectionem loco mouendam non cenſeo. Quod verò Pædo ſinum, Virgilius complexum dixit[b].

Cum complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque Deos atque aſtra vocat, crudelia, mater.

Gremium Arnobius vocat, alludnss ad funeris ritum. *Ergóne*, inquit, *Deûm mater genitalia illa diſiecta, cum floribus ipſa per ſe mœrens officioſa ſedulitate collegit, ipſa ſanctis manibus, ipſa diuinis contrectauit ac ſuſtulit flagitioſi operis inſtrumenta fœdique, abſcondenda etiam mandauit terræ? Ac ne medio in gremio diffluerent, ſic ſoli, priuſquam veſte velaret ac tegeret, lauit vtique balſamis atque vnxit?* Quæ apertè deſignant quid ſit ſuper genua tollere. Altera lex Numæ eſt, *Ne iuſta fiant ei qui fulmine occiſus eſt*, ἔθιμα,[c] conſueta vel ex conſuetudine ſollemnia. Nec enim icti fulmine, qui ἱεροὶ νεκροὶ, lauabantur, vngebantur, producebantur, vrebantur, nec iis inferiæ ſoluebantur, ſed ibi humo tradendi, vbi occidiſſent. Rationem legis eam adfert Artemidorus[d], quod nullus fulmine ictus infamis aut ignominioſus exiſtat, qui etiam velut Deus colebatur. Οὐδεὶς γὰρ κεραυνωθεὶς ἄτιμος ἐστιν, ὅθεν γε καὶ ὡς Θεὸς τιμᾶται). Diis enim nec iuſta fiebant, nec illi lugebantur. Sic mortuo M. Aurelio tantus illius amor die regij funeris claruit[e], vt nemo illum lugendum cenſuerit, certis omnibus, quod à Diis commodatus ad Deos rediiſſet.

Alia ratio probabilior eſt, iuſta fulmine ictis non

a lib. 3 epiſt. quæſt. epiſt. 3.

b Eclog. 5.

lib. 5.

c Chariſ. li. 1.

d lib. 2 ca. 8.

e Capitolin. in M. Aurel.

fieri, quod inter prodigia illi haberentur. *Annus prodigiis ſollicitus*, inquit Liuius [a], *in exercitu Appij Claudij nunciatum eſt pleroſque fulminibus ictos.* Vt in Catilinianis prodigiis numeratur M. Herennius [b], qui ſereno die fulmine ictus eſt. Et poſt Agrippinæ parricidium, prodigia crebra [c], inter quę mulier in concubitu mariti exanimata. Quæ quidem prodigia cum certo ſacrificij genere procuranda expiandáue eſſent, vel ex libris Sibyllinis, vel ex Aruſpicum Pontificúmue reſponſo, aut præcepto: nullo alio ritu ſolui iuſta potuerunt, ſed prodigij ſolùm procuratio danda piaculari ſacro. Quare fulguritos condi terra religio fuit, membráque vel oſſa ab Aruſpicibus colligi, vt ex Varrone colligitur in libro περὶ ἀρετῆς καὶ φύσεως. *Illud verò*, inquit, *quondam egi vt ego non metuam fulmen, non Aruſpicem triſtem*, quem fulguratorem vocat Cato de moribus Neronis [e].

a lib. 10.

b Plin lib. 2. cap 51.

c Tacit. 14. Annal.

d Vid. Senec. lib. 1. de clement. c. 7.

e apud Nonium.

Hos quidem fulguris ictus non ad honorem retulerunt ſed ad pœnam vitæ impurioris, quæ diuinis honoribus poſt fata, coli non debuit, vt Artemidorus ὀνειροκρίτης ſomniauit. Cum verò totum corpus fulguritorum terra conderetur, fortean de fulgurito inſcriptio vetus intelligi debet, quæ eſt in via Labicana quarto ab vrbe milliario.

D. M.

683. 10. L. IVLI. EPIGONI

VIXIT. ANNIS. XXVI. M. V. D. XII.

CORPVS. INTEGRVM. CONDITVM

L.

L. IVLIVS. GAMVS
PATER. FILIO. PIISSIMO

Leges Numæ tandem à potentioribus, temporis lapſu violatæ aut immutatæ. Nam Strabo Magni Pompeij pater occiſus fulmine, indictiuo funere elatus eſt [a]: & fulminis icti corpus vniuerſum concremandum, in eo loco vbi occidiſſet antiqui rhetores loquuntur [b].

[a] Plutarch. in Pomp.
[b] Quintil. decla. 274.

De fulgetris hoc vnum huic capiti inſeremus, quod illas Poppyſmis adorare conſenſus gentium eſſet [c]. Leuiter adorare & complauſis manibus cauis Turnebus [d] interpretatur Poppyſmum, & aſſerit vocem fictitiam ad ſoni expreſſionem: cum *ποππύζειν* καὶ *ποππυσμὸς* è pura puta Græcia profluxerint & *ποππύσματα*, Heſychio *κολακίσματα* dicantur.

[c] Plin. li. 28. cap 2.
[d] lib. 4. aduerſ. cap. 15.

DE ARBORIBVS FVLGVRITIS AVT ATTACTIS.

CAP. IIII.

ILLVD cum M. Varrone ſemper ago, vt neque fulmen metuam, neque eum qui fulgurare, tonare, permiſcere Græciam poſſet, qui nullos in animo meo maleuolentiæ aculeos relinquere vſpiam poteſt. Quare fulmen contrectabo ſecurior, & de arboribus aut locis fulguritis aut attactis pergam ea ſcribere, quæ ad Pontificum diſ-

Digitized by Google

nis lucem veteri inſcriptioni afferre, & ex illa mutuam accipere poſſunt.

VII. ID. NOV.

SÆNIVS. DONATVS. L. FABIVS. FORTVNATVS
FRATRES. ARVAL. IN. LVC. D. D. VIA. CAMP
APVD. LAP. V. CONV. PE R. C. PORC. PRISCVM
MAG. ET. IBI. IMM. QVOD. VI. TEMPESTAT
ICTV. FVLMIN. ARBOR. SACR. L. D. D. ATTACT
ARDVER. EARQ. ARBOR. ERVENDAR. FERR
PENDENDAR. ADOLENDAR. COMM. OLENDAR 121.
ITEM. ALIAR. RESTITVENDAR. CAVSA. OPERISQ. INCROANDI. ARÆ. TEMPORAL. SACR
DD. REFICIEND. EIVS. REI. CAVSA. LVSTR. MISS
SVOVETAVRILIB. MAIOR. ITEM. ANTE. ÆD. D. D
B. F. A. IVNCT. N. II. ITEM. AD. AR. TEMPOR
DIS. INF. S. S. IAN. PATR. ARIET. II. IOVI. VER
BEC. II. MARTI. PATRI. VLT. N. AR. II. SIVE
DEO. SIVE. DEÆ. VERB. II. IVN. D. D. OV. N. II
VIRGINIB. DIV. OV. N. II. FAM. DIV. VERB. N
II. LARIB. VERB. N. II. MATRI. LAR. OV. N. II
FONT. VERB. II. FLOR. OV. N. II. SVMMAN. PATR. VERB. ATROS. II. VESTÆ. MATRI. OV. II. VESEOR. DEOR. DEARQ. OV. II. ITEM. ADOLEND
COINQ. OV. II. ET. ANTE. CÆSAR. GENIO. D. N
SEVERI. ALEXANDRI. AVG. T. A. ITEM. DIVIS
N. XX. VERBEC. XX

In ſtudioſorum gratiam qui minus in inſcriptio-

num lectione verſati ſunt, iſtam quæ elegantiſſima eſt, ſic extendimus. *Fratres Aruales in Luco Deæ Diæ via Campana apud lapidem quintum conuenerunt per Caium Porcilium Priſcum magiſtrum, & ibi immolarunt. Quod vi tempeſtatis, ictu fulminis arbores, ſacri Luci Deæ Diæ attactæ arduerint, earumque arborum eruendarum, ferrendarum, pendendarum, adolendarum commolendarum, item aliarum reſtituendarum cauſa operiſque incroandi, aræ temporales, ſacræ Deæ Diæ reficiendæ: Eius rei cauſa luſtrum miſſum Suouetaurilibus maioribus. Item ante ædem Deæ Diæ, bouem fœminam ambegnis iunctis nefrendibus duabus. Item ad aram temporalem Dis Inferis ſupra ſcripta. Iano Patri arietes duo. Ioui verbeces duo. Marti Patri Vltori, arietes nefrendes duo. Siue Deo ſiue Deæ, oues nefrendes duas. Virginibus diuis, oues nefrendes duas. Familiæ Diuæ, verbeces nefrendes duo. Matri Larum, oues nefrendes duas. Fontibus, verbeces nefrendes duo. Floræ oues nefrendes duas. Summano Patri verbeces atros duo. Veſtæ Matri, oues duas. Veſcorum Deorum Dearumque oues duas. Item adolendarum coinquiendarum oues duas. Et Cæſaris Genio domini noſtri Seueri Alexandri Auguſti Taurum auratum. Item Diuis noſtris viginti, verbeces viginti.*

Lubet paululùm à Pontificibus ad Aruales Fratres diuertere, & cum illis in tetraſtylo conſidere, quod luci attacti ab eruditis huc vſque leuiter tacti ſint & collucati.

Procuratio fulminis ad Aruſpices, Sibyllinos libros, Pontifices vel Triumuiros reiecta qui Comi-

tiis creabantur. Ab Aruſpicibus proditum eſt, in ſingulis arboribus quot genera inſita ſint, vno ictu tot fulmina fieri, in illud quod fulmen concepit[a]. De Pontificibus & libris Sibyllinis videbimus poſtea. De Triumuiris hæc ex Liuio adferemus[b]. *Comitia à Prætore Vrbano de Senatus ſententia habita quibus creati ſunt Triumuiri bini: Vni ſacris conquirendis doniſque præſignandis: alteri reficiendis ædibus Fortunæ.* Mendum in Liuio manifeſtum eſt, legendum enim *ſacris coinquiendis.* Quid verò ſit dona præſignare non ita perſpicuum: Putaui aliquando legendum donis præfigendis & refigendis ex Virgilio[c], *Vbi figere dona ſolebant.* Propriè enim figi dona dicuntur[d]. Sed nihil muto. Nam vt ſignare vota veteres dicebant, ſic prȩſignare dona crederem eſſe, dona votis promiſſa ſoluere, Si quis tamen malit præfigere, non renüo. Ex Triumuiris Auo Galbæ, cum fulmen procuraret, exta de manibus aquila fertur rapuiſſe[e].

Quæ procuratio Fratribus Arualibus commiſſa eſt, in lucis aut arboribus attactis, cum aruorum Sacerdotes eſſent, ſacráque publica facerent[f], luſtrarent agros ſemel in anno, ex Kalendario ruſtico, quod Ambaruale Sacrificium dicebatur[g]. Hallucinatur vir doctus qui idem putat agrum coinquire & luſtrare. Longè enim hȩc diuerſa ſunt, vt ex Catone[h], & inſcriptione doceri poteſt. In qua Dea Dia eadem eſt quæ Ceres, Ops, Mater Deûm Magna. Sed vt inſcriptionem hanc quæ dubia eſt notis noſtris illuſtremus, omiſſis iis quæ ex ſequentibus inſcriptionibus colligi poſſunt, videndum eſt quid

a Varr. li. 1. de re ruſt. cap. 40.
b lib. 25.
c 12. Æneid.
d Seru. 3. Æneid.
e Sueton. in Galba ca. 4.
f Plin. li. 17. cap. 2.
g Seru. eclo. 5.
h cap. 141.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſibi hæc verba velint *ferrendarum arborum*. Ferri & efferri arbores dicuntur cum auſpicatò, Iouis fulguri, arbor capitur & conſecratur, quæ Capillor dicebatur[a]. Malè ſcriptum eſt *pendendarum* pro *pedendarum*, Sic apud Columellam[b] pedanda vinea quæ adminiculo adquieſcit, vt nouæ arbores pedamentis ſemper muniuntur. In incroandi verbo R. pro H. poſitam, antiqua ſcribendi ratione animaduertit Gruterus. Luſtrum miſſum interpretor piaculum factum, Suouetaurilibus maioribus ex Catone[c] & Liuio. Luſtrum enim à luendo originem trahit[d]. Miſſum autem ſacrorum verbum eſt: ſic mittere inferias Ouidius[e] dixit. Bouem feminam ambegnis iunctis ex Feſto lego[f]: Marti Patri Vltori, id eſt, Syluano Marti, cuius agrorum tutela fuit & pecorum, quod ex Catone monuit Gruterus, & Plautus docet[g].

Fuit Ædepol Mars meo iratus patri,
Nam oues illius haud longè abſunt à lupis.

Vltor verò dicitur ob fulminis iactum, quo luci polluti ſecundum Pontificum documěta[h]: cui artetes nefrendes duo ſacrificarunt, vt Summano Patri verbeces atros duo. Qui modus loquendi vulgaris apud antiquos Scriptores, vt apud Accium. *Martes Aonia congreſſos duo crederes*[i]. Quod & Terentius vſurpauit[k]. *Tu illos duo olim pro re tollebas tua.* Summanus eſt Iouis manes, Dis Pater, Vragus Orcus[l], quod ab vrgendo malè quidam deriuarunt, cum Græca vox ſit, apud quos Οὐραγὸς dicitur qui extremam agminis partem ducit: vnde non iuuenuſtè ad Ditem transfertur qui poſtremum humanæ fabulæ

a Seru. 10. Æneid.
b li. 4. ca. 12.
c cap. 139. & 141. Liu. l. 2
d Varr. l. 5. de ling. lat.
e li. 11. Met.
f in verb. ambegni.
g in Truculent.
h Acro in Horat. li. 1. od. 12.
i Chariſ. l. 1.
k in Adelph
l Macrob l. 3. Saturn. c. 9.

Digitized by Google

actum excipit. Diuæ autem virgines ſunt, Diana ſyluarum potens & Minerua quæ fulminis iactum poſſidebant. Alia eſt inſcriptio.

VIR. DIANÆ. SACR. 40.

Familiam Diuam, intelligo Diuas Corniſcas. Inſcriptio Romæ.

DEIVAS. CORNISCAS. SACRVM. 18.

Corniſcarum Diuarum locus erat trans Tyberim cornicibus dicatus[a]. Quod & de cæteris alitibus & feris accipi debet, quæ in tutela Deorum erant, & in lucis vagabantur, quæ Diuâ familiâ continentur. Fontibus quoque Sacrum factum, quia nullus lucus ſine fonte, nullus fons non ſacer[b]: ex quo Fontinalia Feſta deriuarunt[c]. Quod Virgilius mire expreſſit.

Lucosque ſub alta
Conſulit Albunea, nemorum quæ maxima, ſacro
Fonte ſonat.

Si in nemoribus errat tantiſper vagaturque oratio mea, non à recta via diu deflexerit. Dandum & condonandum aliquid animis noſtris, dum delicij affectibus ducuntur. Villula Britachium mihi eſt ſeptimo ab vrbe milliario arborum & fontium amœnitate gratiſſima. Eò verò charior quod nemorũ, locorũ nobiliũ & Gatidũ proximâ viciniâ decoratur, quę mihi illuſtriſſ. Card. Perronij & fratris illius dilectiſ-

a Feſt. in verbo Corniſcarum.

b Seru. li. 7. Æneid.

c Varr. lib. 5. de ling. lat.

ſimi beneuolentiam cōciliauit, quam ſuſceptā Fortunæ bonis omnibus anteferre gloriabor. Fontes duos Brytachij mei lapide poſito his verſibus & inſcriptionibus exornaui, poſteritatíque conſecraui. Vnius fontis inſcriptio, qui hortorum ambulationes præterfluit ſic concepta eſt.

Nymphæ noſter amor, leuibus ſolatia curis,
Si mihi Caſtalij riſerit vnda chori.
Hic lapis inſcriptas veſtro cum murmure voces
Garriet, irriguis conſociatus aquis.
Nos vltro æternos taciti meditabimur annos,
Dum variis vitæ fluctibus obruimur.

Fons alter qui viam publicam limitem habet, perbreuibus his literis commendatur.

Huius Nympha loci
Oculis & oſculis prætereuntium obuia
Cupidinem fugio fugitiuum,
Cuius, ſi te, qui hac tranſis, comitantur ignes,
Vah! Comites cæcos fuge.
En præſto ſum Dea, quæ fugientem ſequor,
Et ſocij amoris amplector ſitientem.
Benè te, bene me, bene noſtram Dryadum Viciniam
Bibe, ſi Bibis.

Iam vero hi riuuli claudendi ſunt, & ad inſcriptionis explicationem redeundum, in qua fabrilis error eſt in verbis veſeorum Deorum. Repono Veſcorum Deorum, vt veſcas Salicum frondes Virgi-
a3.&4.Geo. lius dixit, id eſt minutas[a]. Veſcum papauer, quod malè interpretatur Seruius quo veſcimur. Veſcum
b lib.6.c.10. corpus Plinio[b], i. tenue vt telæ aranearum veſcæ vocantur,

cantur, & veſcus ὀλιγόσιτος ὀλιγοδεής [a]. qui modico cibo vtitur, & paucis contentus eſt. Hac ratione Veſci Dei ſunt, qui minuti & Patellarij à Plauto [b], facetè appellantur, quique in omnibus ſacrificiis quæ in Veſta deſinebant, confuſo hoc nomine inuocabantur.

Diis viginti continentur Dij Rurationis, Occator, Sterquilinus, & cæteri qui in libris Pontificalibus inueniuntur, & à Fabio Pictore [c] & Varrone recenſentur. Hîc duodecim tantum enumerat, ſed illos agricolarum duces [d]. Coinquire notæ iam ſignificationis eſt Magni Scaligeri beneficio [e], quem Reſpub. literaria meritò vt principem veneratur.

[a] Gloſſ vet.

[b] in Ciſtellar.

[c] apud Seru: li 1. Georg.

[d] lib 1 de re ruſt. ca. 1.

[e] Ad Feſt. in verb. coinquirere.

DE LVCIS ET LOCIS ATTACTIS.

Fulgur conditum. Procurandi fulminis munus ad Pontifices reiectum.

CAP. V.

LVCOS attactos, & inacceſſos percurrere otioſum forte non erit, antequàm fulminis reliquias cum Pontificibus condamus. Inſcriptionis fragmentum aliud nos exercebit, quod ipſum explere tentabimus.

C. VICTORIVS. GETA. ET CAND M
124. VALERIVS. IVNIANVS. VOLVSIVS. SATVRNINVS. P
CORNEL. HERACLEO. OPTIANVS
ISDEM. COS

IN. LVCO. DEÆ. DIÆ. TI. IVLIVS. IVLIANVS. ALEXANDER. PER. PROMAG *iſtrum conuenere cauſa*
LVCI. COINQVIENDI. ET. OPERIS. FACIVNDI IBIQVE. VACCAM. HO*rnam immolarunt*
IBIQVE. SACERDOTES. IN. TETRASTYLO. CONSEDERVNT. ET. EX. SACRIFIC*io ſolemni*
SPICIS. VITIATIS. LVCVM. DEÆ. DIÆ. SVMMOTO. ASCENDERVN*t Ibique*
TI. IVLIVM. IVLIANVM. PRO. FLAMINE. MAGNAS. OPIMAS. IMMOLA*re Deæ Diæ*
FECERVNT. DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQVE. VNCTIS. C. V*ictorius cum Collegis*
IN. SATVRNALIA. SECVNDA. MAG. ANNVVM. IN*tule*RVNT. IBIQVE. I*mmolarunt*

Sic expleo, quæ vetuſtas deleuit.

In hac inſcriptione, opus facere, ſupra dictum eſt incroare. Vaccam Hornam adiicio, quia horna fruge, horno ſale, & hornis victimis Diis ſacrificabatur. Horno autem dicitur quaſi hoc anno [a]. Sic M. Tullius frumentum hornotinum dixit [b]. Et Propertius [c].

Illa dies hornis cædem denuntiat agnis,
Succintique calent ad noua lucra Popæ.

Qua ratione motus, in ſuperiore inſcriptione literam N. Nefrendes interpretatus ſum, quod non-

[a] Serg Grámat in Donat. edit. 2.
[b] act. 4. in Verr.
[c] l 4. eleg. 3.

dum aliquid frendant, id eſt, comminuant[a]. Frendere enim eſt dentibus frangere[b]: amiſſóque nomine lactentis nefrendes dicuntur[c]. In Tetraſtylo conſidere eſt in ædis veſtibulo. Alia inſcriptio eſt.

a Scaurus Gramm.
b Seru. 8. æn.
c Varr. li. 2. de re ruſt. c. 4.

CONVENERVNT. IN. PRONAO. ÆDIS. CONCORDIÆ. CVM. COLLEG.

De Tetraſtylo Vitruuius[d]. *Frons ædis Doricæ in loco quo columnæ conſtituuntur, diuidatur, ſi Tetraſtylus erit in partes XXVIII.* Vitium eſt in ſpicis vitiatis, cū enim lucum coinquirent Aruales, quid ſpicis vitiatis opus fuit? Scio vitiatas ſpicas fulgure tactas latinè dici, vt vitiata oua[e]: Sed hic vitiatæ ſpicæ nil ad lucum vel opus hoc faciundum. Legendum vittatis ſpicis. Arualibus enim ſpicæ à corona quæ vitta alba colligabatur, inſigne data eſt[f], qua ornati ſacra ſolemnia peragebant. Summotò aduerbialiter poſitum vt optatò. Summotò aſcenderunt cum lictoribus qui apparerent, turbámque ſummouerent, vt in ſacris fieri conſuetum. Coronas ex Tibullo retexemus.[g]

Flaua Ceres tibi ſit noſtro de rure corona,
Spicea quæ templi pendeat ante fores.

De hac Apuleius[h]. *Puluinaribus ſe proximum intulit, videt ſpicas frumentarias in aceruo, & alias flexibiles in corona, & ſpicas hordei videt.* Signis vnctis dicitur vnguento delibutis vel minio. Nam Iouis ipſius ſimulacri faciem minio diebus feſtis illiniri ſolitam Verrius tradit[i], vt vnguentis Deorum imagines,[l] quæ complebantur coronis & floribus ſolemni die.

d lib. 3. ca. 2. & 4. ca. 3.
e Plin. li. 10. c. 2.
f Plin. li. 17. ca. 54.
g l. 1. eleg. 1.
h l. 6. Meta.
i Pli. l. 33. c. 7.
l Cicer. act. in Verr.

De vtroque Plauti paraſitus[a].

Tum ſi coronas, ſerta, vnguenta iuſſerit,
Ancillam ferre Veneri aut Cupidini,
Tuus obſeruet Venerine eas det, an viro.

Iam verò ad loca attacta tranſeamus & Catholica fulgurum attingamus, quæ habent religionem. Prodigium erat ſi ædes ſacræ, vel ſepulchrum, ſtatua locúſve publicus fulmine icta eſſent[b]. Vrbem luſtrauit Nero ex Aruſpicum reſponſo, quod Iouis ac Mineruę ædes de cœlo tactæ eſſent[c]. Quæ prodigia ſpretis plerũque Aruſpicibus ex libris Sibyllinis procurata aſſerit Varro, De ſcenicis originibus libro primo.

Attacta verò loca quæ Fulgurita, Bidentalia, Obſtita, Fanatica dicebantur, nec intueri nec calcari Fulgurales pronuntiant libri[d]. Ideoque ara ſuperimpoſita eſt, quæ Puteal vel Capitium, περιστόμιον ἱεροῦ φραγμὸς, ἱερὸς τόπος περικεκλισμένος[e], operculum vocat Vlpianus[f]: quale fuit Scribonij Libonis in veteribus nummis.

a In Aſinar.
b Liu. li. 27. Dio lib. 50. A. Gell. lib. 4. cap. 5.
c Tacit. 13. Annal.
d Ammian. Marcell. li. 23.
e Gloſſ. Vet.
f li. 13. § fin. & l. 14. D. de act. empt.

Tum vero fulgur conditum dicebatur, cum ara ſu-

perimpoſita eſſet[a]. Quod quidem nefas erat integi, [a] Feſt. in
ſed ibi ſemper foramine aperto, cœlum patebat. In- verb. Scribonianum.
ſcriptio Nemauſi.

FVLGVR 132. 8.
CONDITVM
DIVOM

Locus autem fulmine ictus putabatur ſtatim fieri religioſus[b], eumque Deus aliquis ſibi dedicaſſe videbatur: quod Cæſarem Auguſtũ impulit vt aream in Palatio à ſe emptam conſecrarit[c], & Apollini dedicarit, quod de cœlo tacta eſſet, ἐπειδὴ κεραυνὸς ἐς αὐτὸν ἐγκατέσκηψε[d], locus ille Bidental dictus τόπος κεραυνοπλήξ, κεραυνοβόλιον à Nigidio Figulo[e], (quem M. Varroni Agellius[f] parem doctrina facit) quod bimę pecudes immolarentur. Vnde Bidentales & Fanatici Sacerdotes. De his inſcriptio eſt in Vaticano.

[b] Feſt. in verbo Fulguritum.
[c] Dio li. 49.
[d] Dio li. 49.
[e] apud Non.
[f] li. 19. c. 14.

Q. CÆCILIO. APOLLINARI
FANATICO. DE. ÆDE
BELLONÆ. PVLVIN 313. 1.
CVIVS. MONITO. HASTA
IN. ÆDE
BELLONA. IN. LVCO
DICATA. EST

Fanatici quoque Sacerdotes dicti qui circa fana bacchabantur & reſponſa reddebant[g].

[g] l. 1. § idē Viuianus D. Ædiliu Edict.

Sacerdotes Bidentales in Decuriam redacti ſunt. Lapis alter.

SEMONI
SANCTO
DEO. FIDIO
SACRVM
SEX. POMPEIVS. SP. F
96. 5. COL. MVSSIANVS
QVINQTENNALIS
DECVR
BIDENTALIS
DONVM. DEDIT

Legitur etiam.

132. 7. ARA. PROCVR
FVLGETRÆ

Quæ quidem procuratio plerumque ad Pontifices ex S. C[to]. reiecta eſt, ad quorum collegium relatum eſt de expiandis, quæ Locris in templo Proſerpinæ tacta elatáque inde eſſent[a], Inſcriptio alia eſt.

a Liu. li. 29.

IOVI

21. 6. FVLMIN. FVLG. TONANTI
RVSTIVS. L. F. ÆPIO. PONT.
EX. S. C. DEDICAVIT

Hæc quidem eorum oculos lædent, qui nihil norunt, quàm ſiniſtris ſermonibus aliorum ſtudia carpere, vt eruditionis famam aliquam maledicendo conſequantur. Sed in omnibus Auſpicium optimũ habebo, ſi mihi fulmen hocce meum fuerit ſiniſtrũ.

Digitized by Google

DE NECATIS IN BELLO.

CAP. VI.

MORTIS genus pulcherrimum eſt, quod pro patria in bello oppetitur[a]: nam pro breui vita diuturnam memoriam poſteri reddunt. Vetant leges XII. *Ne homini mortuo oſſa legantur, quò poſt funus fiat:* quæ excipiunt bellicam peregrinamque mortem[b]. Nam mortuis in bello qui per gloriam viuere intelliguntur, membrum abſcindere licuit, ad quod ſeruatum Iuſta fierent, reliquo corpore combuſto[c]: vel illorum cineres in vrna reportabantur, quem morem Propertius tangit[d].

Néve aliquid de te flendum referatur in vrna,
Sic redeunt, illis qui cecidere locis.

Duo itaque funera militibus facta, domi, militięque. Quæ foris tumultuaria plæráque, militũ enim corpora in vnum collata ſepeliebantur[e], & tumulus in vnum coaceruatis oſſibus fiebat[f]. Sic Varianæ cladis reliquiæ vno tumulo ab Germanico conditæ ſunt[g]. Atque hi tumuli ferè ponebantur circa fines & in Centuriis, monticelloſque in finibus conſtituebant, à quibus fines ipſi ſepultuarij ab auctoribus limitum dicebantur[h]: quantóſque milites poſuerant in tumulis, tãtos lapides figebant, [i] titulũque ponebãt. Vt in cõmuni militũ ſepulchro Nurſini Mutinẽſi

a Cicer. Philip. 14.
b Cicer. 2. de leg.
c Feſt. in verb. membrum.
d eleg. 11. li.
e Liu. li. 27.
f Liu lib. 38.
g Tacit. li 2. Annal. Sueton. in Calig. ca. 3.
h Dolabella
i Latinus li. de Termi-nis.

acie interfectorum ciuium tumulo adſcripſerunt, *pro libertate patriæ eos occubuiſſe* [a]. Quod ita grauiter tulit Auguſtus vt omnes oppidò eiecerit vagos & extorres, cum mulctam grauiorem perſoluere ipſi non poſſent.

a Suet. in Aug. ca 12.

Memorabile facinus Acarnanum hoc loco prætetire non poſſum, qui audaci cõſilio aduerſus Ætolos ceperunt arma, coniurauntque vt qui victus acie exceſſiſſet, eum ne quis vrbe, tecto, menſa, lare reciperet. Et cum grauem execrationem in populares compoſuiſſent, precati ſimul Epirotas ſunt, vt qui ſuorum in acie cecidiſſent, eos vno tumulo contegerent, adhiberentque humatis Titulum [b]. *Hic ſiti ſunt Acarnanes qui aduerſus vim utque iniuriam Ætolorum pro patria pugnantes mortem occubuerunt.* Hæc quidem in caſtris, in quibus ea fuit Ducibus ſepulturæ militum cura, vt vix vllum militiæ tam ſollemne munus eſſe putarint, quàm ſuos humandi, quos dimittere inſepultos erubeſcerent [c]. Datæ ad hanc rem vtrinque Induciæ, vt cæſi vtrimque ſepulturæ traderentur [d], cui magnam prætereà operam milites dederunt, vt diſciplina Romanorum militaris indicio eſt. Nam in ſaccũ legio ipſa particulam aliquam ſtipendij conferebat ſepulturæ cauſa: [e] vt ſi quis ex contubernalibus deceſſiſſet (peſſimè ſcriptũ in vulgatis defeciſſet, nam deficere militi crimen eſt) [f] ex illo ſacco ad ſepulturam pro mortuo promeretur impenſa.

b Liuius li. 26.

c Q. Curtius lib. 5.

d Liu. li. 27.

e Veget. lib. 2. c. 2.

f l. 5. §. 1. D. capit minu.

Quomodo verò militum in vrbe funus inſtauraretur ſi membrum abſciſſum eſſet, ad quod Iuſta fierent,

rent, Nos poſtea videbimus, vbi de his qui peregrè mortui ſunt, agemus. Par enim vtrorumque hac in re conditio fuit.

S.C^{to}. tandem finitum, quod ſociali bello factum eſt[a], vt qui in acie cecidiſſent, eorum corpora ibi humarentur, vbi concidiſſent. Vetus lapis in Celinæ fluminis ripa in Noricis, [a] Appiā. li. 1. de bel. ciuil.

C. HOSTILIVS. ET. P. EGNATIVS. VEITOR. QVIN
TADECIMÆ. LEGIONIS. TRIBVNI. P. S. P. Q. R
DIMICANTES. PARITER. HEIC. OCCISI. PARI 544 4.
TER. IACENT. SINGVLARE. POSTERIS. EXEM
PLVM. ET. CARITATIS. ET. FORTITVDINIS
CILINENSES
XXL. DIES. ATRATI. LVCSERVNT

Lapis alius prope Goriciam.

C. HOSTILIVS. ET. P. EGNATIVS. VEITOR. QVIN
TADECIMÆ. LEGIONIS. TRIBVNVS. PRO. S. P. Q.
R. CVM. SARBARIS. DIMICANTES. PARITER. OC
CISI. PARITER. HIC. IACENT. SINGVLARE. PO 544. 5.
STERIS. EXEMPLVM. ET. CARITATIS. ET. FOR
TITVDINIS. NOREENSES. XXI. DIES. ATRATI
LVXERVNT

Duo his Tribunis tumuli qui Honorarij plures dari potuerunt, vt ſuo loco fuſiùs explicabimus.

Duci autem exercitus funus aliquādo publicum à militibus indictum eſt ταφὴ δημοσία[b], cui ludi fune- [b] Dionyſ. li. 11.

E

bres additi pro caſtrenſi apparatu [a]. Quod & in eo qui ſe pro exercitu Dis Manibus deuouiſſet, obſeruatum, vt in P. Decio, cuius funus, Fabius Collega omni honore laudibúſque meritis celebrauit [b].

[a] Liu. li. 28.

[b] Liu. lib. 10.

Militarẽ hanc pópam in Pallantis funere Virgilius [c] ita duxit, vt immortale monumentum diuinis manibus nobiliſſimo principi extruxerit: cuius virtus obliuione rerum, nec reticentia poſterorum inſepulta eſſe poteſt. Quod ſi Conſul aut qui cum imperio erat in caſtris, morbo, vel caſu, vel in acie concidiſſet, illius vt militum cadauer non licuit in vrbem referre [d]. Quoniam qui cum exercitu ab Vrbe profectus eſſet, fas non fuit intra Pomoerium intrare, cum ea, quæ ante perfici maiorum Inſtituta iuberent, non adimpleſſet. Sed ei aut monumentum aut ſtatua, ſi pro Patria vitam effudiſſet, S C^to. decernebatur. Vt nec iis ducibus qui victores rediiſſent priùs in Vrbem patuit aditus, ſi triumphum poſtularent, quàm ſi datus eſſet illis Senatus in æde Bellonæ, vbi res feliciter geſtas exponerent [e].

[c] lib. 10. Æn.

[d] Dio. li. 55.

[e] Liu lib 31. Senec. lib. 5. de benefic.

Militibus omnibus & ducibus hoc ius ſingulare legib⁹ conceſsũ eſt, vt qui in bello cócidiſsẽt, ſi corpus eorum non compareret, illi tamen lugerentur [f], qua lege Ius Pontificium correctum eſt: Lugendus enim non erat, cuius os ſupra terram non extabat.

[f] l. fin. §. fin. D. de his qui not. infam.

Aliud etiam priuilegium militibus datum ciuili noſtro iure, nam ſi quis vnum inſtituerit heredem, ſcripſerítque vti ſibi monumentum certa pecunia faciat, nullam obligationem ſcriptura ea recipit, ſed ad authoritatem dumtaxat ſcribentis refertur [g].

[g] l. Quintus §. Pôponius D. de annuis leg.

Digitized by Google

Nec ſtricto iure tenentur heredes ad monumentum faciẽdum[a]. Sed militis voluntatem quam circa monumentum faciendum teſtamento expreſſit, heredes negligere non debent, qui inuidiam & cõſcientiam circa omiſſum ſupremum huiuſmodi officium, & contemptum iudicium defuncti, euitare non poſſunt. His addo veterem inſcriptionem quæ perelegans eſt, & ad milites refertur.

a l heres. §. ſi defuncto. D de pet. hered.

IN. HIS. ÆDIFICIIS. ET. LOCIS

PVRIS. ADIACENTIBVS. ÆDIFICIIS. SIVE. IS. LOCVS AGER. EST

ÆLI. RVFINI. MILITIS

CVIVS. SE. POSSESSOREM. ESSE. EX. CAVSA. EMPTIONIS. P. ELI. ABASCANTI. PATRIS. SVI. ALFENIO. SENECIONI. SVBPRÆF. CLASS. PR. MIS. PROBAVIT. ET. MERVIT. SENTENTIAM. QVAM. IVSSV. EIVSDEM. SENECIONIS. SVBPRÆF. HVIC. TITVLO. PROSCRIPSIT. SENECIO. C. C. C. DIXIT 208.

NECESSARIAM. FVISSE. INSPECTIONEM. ÆDIFICIORVM. ET. LOCI. DE. QVIBVS. APVD. ME ACTVM. EST. RE. IPSA. MANIFESTATVR. CVM IGITVR. ÆDIFICIA. SOLO. PVRO. POSITA. DEPREHENDERIM. NEQVE. VLLO. SEPVLCHRO. SVPERPOSITA. VEL. CONIVNCTA. APPARET. VENDITIONEM. EORVM. IVRE. FACTAM. IDEO

Digitized by Google

bres additi pro caſtrenſi apparatu [a]. Quod & in eo qui ſe pro exercitu Dis Manibus deuouiſſet, obſeruatum, vt in P. Decio, cuius funus, Fabius Collega omni honore laudibúſque meritis celebrauit [b].

a Liu.li. 28.

b Liu.lib.10

Militarẽ hanc põpam in Pallantis funere Virgilius [c] ita duxit, vt immortale monumentum diuinis manibus nobiliſſimo principi extruxerit: cuius virtus obliuione rerum, nec reticentia poſterorum inſepulta eſſe poteſt. Quod ſi Conſul aut qui cum imperio erat in caſtris, morbo, vel caſu, vel in acie concidiſſet, illius vt militum cadauer non licuit in vrbem referre [d]. Quoniam qui cum exercitu ab Vrbe profectus eſſet, fas non fuit intra Pomoerium intrare, cum ea, quæ ante perfici maiorum Inſtituta iuberent, non adimpleſſet. Sed ei aut monumentum aut ſtatua, ſi pro Patria vitam effudiſſet, S C[to]. decernebatur. Vt nec iis ducibus qui victores rediiſſent priùs in Vrbem patuit aditus, ſi triumphum poſtularent, quàm ſi datus eſſet illis Senatus in æde Bellonæ, vbi res feliciter geſtas exponerent [e].

c lib.10. Æn.

d Dio.li. 55.

e Liu lib 31. Senec lib.5. de benefic.

Militibus omnibus & ducibus hoc ius ſingulare legib⁹ conceſsũ eſt, vt qui in bello cõcidiſsẽt, ſi corpus eorum non compareret, illi tamen lugerentur [f], qua lege Ius Pontificium correctum eſt: Lugendus enim non erat, cuius os ſupra terram non extabat.

f l.fin.§.fin. D.de his qui not. infam.

Aliud etiam priuilegium militibus datum ciuili noſtro iure, nam ſi quis vnum inſtituerit heredem, ſcripſeritque vti ſibi monumentum certa pecunia faciat, nullam obligationem ſcriptura ea recipit, ſed ad authoritatem dumtaxat ſcribentis refertur [g].

g l.Quintus §.Põponius D. de annuis leg.

Nec ſtricto iure tenentur heredes ad monumentum faciẽdum[a]. Sed militis voluntatem quam circa monumentum faciendum teſtamento expreſſit, heredes negligere non debent, qui inuidiam & cõſcientiam circa omiſſum ſupremum huiuſmodi officium, & contemptum iudicium defuncti, euitare non poſſunt. His addo veterem inſcriptionem quæ perelegans eſt, & ad milites refertur.

a l. heres. §. ſi defuncto. D. de pet. hered.

IN. HIS. ÆDIFICIIS. ET. LOCIS

PVRIS. ADIACENTIBVS. ÆDIFICIIS. SIVE. IS. LOCVS AGER. EST

ÆLI. RVFINI. MILITIS

CVIVS. SE. POSSESSOREM. ESSE. EX. CAVSA. EMPTIONIS. P. ELI. ABASCANTI. PATRIS. SVI. ALFENIO. SENECIONI. SVBPRÆF. CLASS. PR. MIS. PROBAVIT. ET. MERVIT. SENTENTIAM. QVAM. IVS SV. EIVSDEM. SENECIONIS. SVBPRÆF. HVIC. TITVLO. PROSCRIPSIT. SENECIO. C. C. C. DIXIT 208.

NECESSARIAM. FVISSE. INSPECTIONEM. ÆDIFICIORVM. ET. LOCI. DE. QVIBVS. APVD. ME ACTVM. EST. RE. IPSA. MANIFESTATVR. CVM IGITVR. ÆDIFICIA. SOLO. PVRO. POSITA. DEPREHENDERIM. NEQVE. VLLO. SEPVLCHRO. SVPERPOSITA. VEL. CONIVNCTA. APPARET. VENDITIONEM. EORVM. IVRE. FACTAM. IDEO

Digitized by Google

QVE. AD. AELIVM. RVFINVM. MILITEM
EX. CAVSA. EMPTIONIS. PERTINERE. VIDEN
TVR. LOCI. VERO. SIVE. AGRI. QVEM. AD
ADIACENTEM. ÆDIFICIIS. ÆLIVS. ABASCAN
TVS. PATER. RVFINI. AB. HEREDIBVS. PATVL
CI. DIOCLETIS. ÆQVE. MERCATVS. EST. CVM
HABEAT. PLVRIMA. ET. DISPERSIS. LOCIS. SE
PVLCHRA. IVS. PER. VENDITIONEM. TRANS
FERRI. A D. EMPTOREM. NON. POTVISSET
CVM. PATER. RVFINI. ET. POSTEA. RVFINVS
QVAMQVAM. NON. IVRE. FACTA. EMPTIONE
SEMPER. IN. POSSESSIONEM. FVERINT. NVLLO
108. IVRE. EVM. LOCVM. VINDICARE. SIBI. PATVL
CII. POSSVNT. PLANE. CVM. IN. RE. PRÆSENTI
INSPEXERIM. LITVRATVM. AG. ET. ERASVM
PATVLCI. DICVNT. REMANERE. IN. STIPVL
CAPITA. QVÆDAM. EXPRIMENTIA. HÆC. VER
BA. ACTIVS. DIOCL. PATVL. DIOC. F. CVM
FRATRIB. QVI. NVNC. HIC. ADSVNT. VENDVNT
P. AELIO. ABASCANTO. LOCVM. PVRVM. IN
QVO. NVLLA. SEPVLCHRA. IACTA. SVPERPO
SITA. NEQ. CONIVNCTA. APPARENT. LIB. NEP
PRONEP. Q. ET. RELIQVA. OB. CONTEMPTVM
TAMEN. RELIGIONIS. RVFINVS. P. AELIVS
ABAS. F. AGRO. PRIVETVR. FIETQ. PVB. SEPE
LIENDOR. MILITVM. CLASS. PR. MIS. IN. VSVM
HEREDES. VERO. PATVL. DIOC. MVLTENTVR
SORTE. VNA. CVM. ANATOCISMO. BINAE. CEN
TESIMAE. VSVRAE. PROPTER. NEGLECTAM
RELIGIONEM. SEPVLCHRORVM. CLAM. DIRV

Digitized by Google

TOR. PAVPERESQ. MILITES. CLASS. PR. MIS. DONATI. SINT. DVM. AEGRESCVNT. ET. MORIVNTVR. NE. AERE. CONLATO. CVRENTVR. SEPELIRENTVRQ. QVAM. SENTENTIAM. SANCTAM ESSE. OMNES. SCIVNTO. IDQ. TOTVM. TESTATVR. MARMOR

Integram inſcriptionem appono quæ ſententia eſt cuius formula plena vix alibi inuenietur. Huius notæ ſunt SVBPRAEF. CLASS. PR. MIS. Id eſt ſubpræfectus Claſſis Prætoriæ Miſenenſis, quam Plinius ſenior Imperio regebat, cum Veſuuij causā inueſtigare cupidus, craſſiore caligine obſtructo ſpiritu abſumptus eſt[a]. a Plin. li. 6. epiſt.

DE HOSTIVM FVNERE, ET DE PERDVELLE.

CAP. VII.

BELLORVM externorum odia non ita acerba fuerunt, quin hoſtium morte occiderent, ſi iuſtum præcipuè bellum aut rebus repetitis gereretur, aut denūtiatum ante eſſet, aut indictum. In quo cum Mars communis ſit, communi quodam iure introductum eſt, vt ab ipſis hoſtibus hoſtium principum corpora ampliſſimo funeri darētur, nec dubitarit vllus, hoſtis ſui exequias celebrare. Sic Annibal primo bello Punico Tiberium Gracchum ex-

Digitized by Google

tulit, in Punicorum Caſtrorum veſtibulo corpus concremauit,& omni rerum verborumque celebritate exequias exornauit[a]. Sint quantumuis Pœni fœdifragi, crudelis Annibal: In eo certè clementior hic eſt quod M. Marcellum honore ſepulturæ carere non paſſus eſt[b]: Qui nobili ad Thraſymenum pugna, Flaminij Ducis Romani corpus funeris cauſa, magna cum cura inquiſitum non inuenit[c].

a Liu lib. 25

b Cic de Senect. Plutar. in Marcell.

c Liu. li. 22.

Alexãder fama & Fortuna humanior Darij mortẽ lacrymis proſecutus eſt, demptáque ſibi chlamyde corpus illius contexit, atque regio ornatum cultu ad matrem maiorum ſuorum tumulo inferendum miſit[d]. Vereor tamen quorſum luctus iſte euaderet, quem ſub perſona riſũ, Mimus iure affirmaret. Quare falſæ hoſtium lacrimulæ, quas vix terendo oculos vi aliqua exprimunt, facilè ſapientum iudicio exareſcunt, qui Perſas Alexandrum, Germanicum Germanos[e] lugentes ſine riſu non exciperent.

d Q. Curt. lib. 5.

e Suet. in Tiber. ca. 5.

Prudentiores Romani quibus ne ipſa quidem hoſtium ſepulchra religioſa fuerunt ſed lapides inde ſublatos in quemlibet vſum conuertebant, nec violati ſepulchri actio competebat[f]. In hoc tamen certè iuſtiores, quod à belli calamitate ſepulchra liberata, quaſi quodam poſtliminio reuerſa priſtino ſtatui reſtituebant[g]. Quorundam tamen Romanorum Principum humanitas deſideratur qui cum Laruis non luctati ſunt ſolum, ſed immortales in mortuum hoſtem inimicitias exercuerunt. Auguſtus Cleopatræ ſepultæ imaginem in triumpho duxit ante cur-

f l. 4. D. de Sepulchr. violat.

g l. cum loca D. de Relig.

rum, inter captiuos reliquos[a], quæ imago honoratior in Veneris Templo inter ornamenta clariſſima tunc etiam ſpectabatur. Indulgentiores ſibi imperatores cæteri, qui mortui ipſi de ſuo fato triumpharunt, vt Optimus ille qui dictus eſt Princeps, poſt mortem, triumphi conſequutus eſt honorem, illiúſque imago triumphali curru ad Capitolium deuecta eſt[b]. Sed Maiorum non maior clementia fuit, licet maior prudentia, qui Gallorum Senonum qui Vrbem poſſederant, illa recuperata, hoſtium coaceruatis oſſibus & conſitis, ſepulturam non denegarunt, ſed in media Vrbe Buſta Gallica fecerunt[c], quæ nullam religionem habuerunt. Errat Marlianus[d], qui putat Buſta illa Doliola vocari quæ longè à Buſtis & loco & nomine ſunt ſeparata. Buſta enim Gallica in quarta erant Vrbis regione iuxta Æquimelium: Doliola in octaua, quæ ſunt locus ſacer ad Cloacam maximam vbi deſpuere non licebat[e]. At Buſta Gallica nulla religione tenebantur. Quare optimè M. Varro conſita oſſa ſcripſit, nam ſiti dicuntur, qui conditi ſunt: & impropriè Pomponius Lætus vocauit Sepulchra. Nec enim ante Sepulchrum eſt, quàm Iuſta facta & corpus incenſum eſt, & quod communiter in omnibus ſepultis, humati dicebantur[f], Id erat proprium in iis quos humus iniecta contegeret, eumque morem Ius Pontificale confirmat. Nam priuſquam in eos iniecta gleba eſt, locus ille vbi crematum eſt corpus nihil habet religionis. Iniecta gleba tumulis & humata & gleba vocatur, ac tum denique multa re-

a Dion. li. 51

b Spartian. in Adrian.

c Varr. li. 4. de ling. Lat. Liu lib 22.

d in not. ad Pompon. Læt.

e Varr. li. 4. de ling Lat.

f Cic. 2. de leg.

ligioſa iura complectuntur. Glebæ autem iniectio nõniſi ſolutis Iuſtis fiebat, quæ nulla facta ſunt Gallis Senonibus, vt ex Seneca diſcimus[a], Ille enim *ingratus eſt Catilina, parum eſt illi capere patriam ni trans Alpes accitus hoſtis vetera & ingenita odia ſatiarit, ac diu debitas inferias Gallicis buſtis Romani perſoluant Duces.* Diu quidem res ſi quã diu vſquam mortalibus fuit, debitæ illæ inferiæ, quæ nunquam ſolutæ.

a li. 5. de benef. cap. 16.

Humaniores quandóque Romani in Perduelles fuerunt, quandóque acerbiores. Coriolanum ſerò & poſt ſceleris pœnitentiam pium, quem priuata pietas à publico Patriæ parricidio reuocauit, Matronæ tanto tempore luxerunt, Senatu non repugnante[b], quanto Valerium Publicolam & Iunium Brutum fortiſſimos ciues, quod vnum in tanta antiquitate humanitatis intempeſtiuæ exemplum eſt in iis viris, qui minimè lugendos perpetuò ſanxerunt[c] eos, qui ad Patriam delendam & parentes & liberos interficiendos veniſſent. Quorum ſi quem filius patrem aut pater filium occidiſſet, ſine ſcelere & præmio afficiendum omnes boni cenſuerunt. Illorum autem Manes ſollicitabant, grauem & oneroſam terram optabãt, cuius Numen vltimum graue imprecabantur, ne mortuis ſedem vllam niſi inter impios daret[d]. Illorum etiam imagines fractæ, domus ſolo æquatæ, tituli eraſi, omníſque vbique terrarum memoria abolita. Sic Tiberium & Caium Gracchos fratres inſepultos abiecerunt, quorum antea

b Plutarch in Coriol.

c l. minimè D. de relig.

d Plin. li. 21. ca. 63.

tea

Digitized by Google

teà conſiliis & ſapientia multæ Reipub. partes fuerãt conſtitutæ. Duriùs fortè cum illis actum, ſed in magno illo exemplo ſi quæ fuit iniquitas Populi, illam à bonis ciuibus neceſſe eſt comprobari. Atq; vtinam in eos qui ſcriptis aut potentia patriam diſſiparunt, ita ſæuitum, vt poſteri illorum ſuppliciis terrerentur aut continerentur. Impiorum enim memoria damnanda, dilaceranda, ita perdenda eſt, vt ſempiterna ſua infamia omnibus modis torqueantur. Nunc verò, quod omnem auertat Deus, valeant, ſi qui ſunt, qui inter nos diſſidia quærunt aut volunt.

DE PEREGRE MORTVIS. QVOmodo os reiectum terra obtegebatur. Familia humilior.

CAP. VIII.

PEREGRINAM mortem legibus XII. non contineri manifeſtũm eſt. Mortui enim peregrè oſſa legebantur, quo poſt funus fieret: quod tamen Romani admodũ pertimuerunt. Nam ſi oppetenda mors eſſet, domi atque in patria mori maluerunt quàm in externis atq; alienis locis[a]. quod in ignota terra neque proximiores premerent oculos, neque cætera pietatis vltimæ officia complerẽt[b]. Tradunt Varro & Verrius Flaccus[c], *Si filiusfam. extra vrbem deceſſiſſet, libertos amicoſque obuiam proceſſiſſe & ſub noctem corpus in Vrbem illatum in Cereris, facibus quoniam prælucentibus, ad cuius exequias nemo rogabatur.*

a Cic lib. 4. epiſt. 7.

b Virgil. lib. 9 æneid.

c apud Seru. 11. æneid.

Iſtuc verbi, *Quoniam*, apud antiquos ſcriptores, non ſignificabat ſolùm, id quod quia[a], ſed etiam, id quod poſtquam, hac de cauſa quod Grçcum ἐπεὶ vtriuſque ſignificationem obtinet. Nam *poſtquam*, *&* *quoniam* reciproca erant[b], quæ Plautus & Terentius ità vſurparunt,

[a] Feſt. in verb. Quoniam.

[b] Donat in Prolog. Adelph.

Quoniam is moritur, ita auido ingenio fuit[c].

[c] Plaut. in Aulular.

Quoniam, id eſt, *poſtquam*.

Poſtquam Poëta ſenſit, &c.

Id eſt, *quoniam*. *Facibus quoniam prælucentibus*, idem eſt, ac facibus poſtea prælucentibus, quibus hîc lux aliqua afferenda eſt, quçrendumque cur peregrè filijfam. mortui corpus, noctu in Cereris çdem inferretur, prælucentibus vndique facibus. Nam hic ritus obſcuritatem fortè aliquàm habet, cuius ego hanc rationem puto, quod Proſerpinam raptam cũ Lampadibus Ceres mater luctu perdita quæſiiſſe narratur, hæc enim,

Et pleno rimatur lumine campos,
Inclinatque faces[d].

[d] Claudian. de Rapt. Proſep. li. 3.

Quare cum peregrè filiusfamil. diem ſuum clauſiſſet, vt raptus, more Cereris à parẽtibus quaſi quærebatur humíque mandabatur.

Alij putant vt Seruius refert, filiorum, qui in poteſtate eſſent non putari Ius eſſe funus vocari fieríque, quia ſerui loco ſint parenti. Horum ſententia planè reiicienda eſt, quam miror Seruium[e] ſuis notis inſeruiſſe, niſi imperiti alicuius gloſſema ſit quod in bono illo authore frequens eſſe ſolet. Alia enim perſona patris eſt, alia domini, & natura mul-

[e] 11. æneid.

rum à Fortuna differt, vt ciuili iure paſſim probatur. Nam acerba filiorum Funera compluribus exemplis arguunt, nulla ratione auctores ipſos niti, dum vbique nugantur, & maximè cum putant, ſi funus filiofamil. ducatur, familiã funeſtam eſſe. Nec enim funere tantùm funeſta fit familia, ſed ſola etiam funeris agnitione, vt in Horatio Puluillo probatur, cui Capitolium dedicanti cum filium mortuum denunciarent, vt agnitione funeris quæ pollutum illum & funeſtum reddidiſſet, dedicationem impedirent: ille à publica religione nihil ad priuatum dolorem deflexit [a], ſed cadauer efferri iuſſit templumque dedicauit. Horatium Pontificem Valerius Max. facit, cum eſſet ille Conſul cum P. Valerio, nec munus Pontificis fuerit dedicare, ſed in dedicando verba præire.

a Liu. lib. 2. Valer. Max. lib. 5. ca. 10.

Peregrina quidem ſcriptura hæc eſt, & ab hoc capite aliena: ſed authorum eò nos deducunt loci qui dubitationem habent, interpretationémque merentur aut emendationem. Nobis enim idem plærumque accidit, quod hortorum cultoribus, qui aliud agendo farculâ curſim excindunt quidquid occurrit quod arboribus nocet. Peregrinæ mortis incommoda interim perſequamur, quæ inter grauiſſimos caſus impendentes Seneca [b] numerauit, quos ſua doctrina lenire conatur. *Peregrè*, inquit, *morieris: vndecúmque ad inferos vna via eſt. Peregrè morieris: nulla eſt aliena mortuo. Peregrè morieris: hoc eſt in patriam ſine viatico peruenire.* Extra patriam tamen & maiorum ſepulchra inferi non luctuoſum modò

b In excerptis.

Digitized by Google

ſed nefas & odioſum iudicatum. Quod M. Antonio magnam inuidiam concitauit[a], cum teſtaměto Romæ perfecto iuſſiſſet corpus ſuum Alexandriam deferri, vt cum Cleopatra ſepeliretur.

[a] Plutarch. in Anton. Dio lib 50.

Pontificalis obſeruatio fuit, *Quemadmodum os reiectum terra obtegeretur*[b], id eſt, quomodo in os mortui vel membrum abſciſum peregrè allatum gleba iniiceretur. Os reiectum dixit Varro[c], quod reſectum viri doctiſſimi putant, os ad purgandam familiam exceptum, quod donec humo opertum non eſt aut inhumatum aut in ſepulchro adiecta gleba, vt Pontifices dicunt, familia funeſta manet & dicitur *humiltor.* Vt *os ſupra terram* eſſe dicitur, antequam ſepultum ſit. In antiquis Inſcriptionibus, *Oſſa poſita*, *Oſſa ſita* leguntur, quod eſt terra obtecta, vel vt lex loquitur *Oſſa condita*[d] Iuſtis ritè ſolutis. Lapis Romæ.

[b] Cic. 2. de leg.

[c] lib. 4. de ling. Lat.

[d] l. 2. §. Prætor ait D. de Relig.

D .M

M. AVRELIO. AVG. LIB
ONESIMO. CVBICVL
ET. A. LOCIS. CVBICVL. ITATI
M. AVRELIVS. DIONYSIVS
PATRONO. PIENTISSIMO
ET. BENEMERENTI. FEG
OSSVA. POSITA. SVNT
VI. IDVS. NOVEMB. CRISPI
NO. ET. ÆLIANO. COS
ARA. XV. KAL. IANVAR
ISDEM. COS

575. 3.

Lapis alius. OSSA

VIBIÆ.SVCCESSÆ.LIVTÆ.AVG.SER
AB.ARGENTO.POTORIO. ITEM.A'VESTE
L.VIBIVS.AVG.SER.PAMPHILVS.SCRINA 578. 5.
LIB.ET.A'BIBLIOTHECA.LATINA
APOLLINIS.CONIVGI.FIDELISSIMÆ
ET.PIISSIMÆ.B.D.S.M

De Cineribus quę in Vrna reportabãtur, lapis etiam Romæ.

CINER
T.VETVRI
T.L. CRESCENT
SCRIBÆ.LIBR
TRIBVNICI.OSSA
SITA.SVNT.IN
HOC. MONIMENTO
ARBITRATV
VETVRI. PRIMIGENI
FRATRIS. EIVS

Multæ ſunt huiuſmodi Inſcriptiones quæ ad ſeruos libertóſve domus Auguſtæ pertinent. Hi cum Principem comitarentur, ſi peregrè vita functi eſſent, os aliquos excipiebatur à propinquis quo Iuſta Romæ perſoluerent. Sed os in Oſſuario, vel vt in Pandectis ſcriptum eſt in Oſſaria [a] ponebatur, vt cineres in Cinerario, quæ pro parte monumenti acci-

[a] l. 2. D. de ſepulch. violat.

piuntur. Aduertendum hoc vnum eſt, quod vbi in antiquis lapidibus *Oſſa ſita* dicuntur, bellica vel peregrina mors deſignatur. Hæc quidẽ oſſa non comburebantur ſed ex Pontificum ritu terra obtegebantur. Nã ſiti dicuntur, vt à M. Tullio accepimus[a], quos humus coniecta contegit, & oſſa ſita vel cineres ſiti ad humationem & glebæ iniectionem referri debẽt.

[a] 2. de legibus.

Si aliquantum hîc peregrinor, meo more fecero, & cum de bellica & peregrina morte actum ſit, non alienum erit de Principe Peregrinorum quærere, quem inſcriptiones duæ nobilitanr. Vna eſt Romæ.

PRO. SALVTE. ET. REDITV. D. N. IMP. CÆSARIS
. . . . PIO. FELICI
INVICTO. AVG. DOMITIVS. FASSVS. PR. AGENS
22. 3. VICE. PRINCIPIS. BEREGRINORVM. TEMPLVM
IOVIS. REDVCIS. C. P. OMNI. CVLTV. DE. SVO. EX
ORNAVIT.

Altera eſt Albæ Iuliæ.

P. ÆLIO. P. F. PP. MARCELLO
147. 2. VE. PP. EX. PRÆF. LEG. VII
CL. ET. I. ADIVT. SVB. PRINC
IPE. PEREGRINORVM

Exercitus Romani Legionibus & Auxiliis confecti ſunt. Auxiliorum multitudo omnis eſt, Peditum quidem par legionibus Romanis, Equitum

Digitized by Google

vero dupla[a]. Legio Romanis ciuibus: Auxilia ſociis conſtant, aut externis, licet legionibus non Romani tantùm ſed & ſocij continerentur: Sic Liuius[b] duas legiones Roman. duas Sociûm Latini nominis enumerat, quæ in Auxiliorum numero computantur. Auxilium tamen à Legionibus ſeparatur[c]: Nam Auxiliares conducũtur ex diuerſis locis ad prælium, nec diſciplina inter ſe nec affectione conſentientes: alia inſtituta, alius inter eos eſt vſus armorum. Cæſar aduerſus Arioniſtum pugnaturus, Auxiliaribus Gallis vſus eſt[d], qui cateruis vtebantur in prælio in quibus erant ſena millia armatorum. Legio habuit Velites, Haſtatos, & ætatis florẽtiſſimæ Principes quos vocabant[e], Principes Triariis interiiciebantur. proximè Principes interſerebantur Haſtati, ſicque in legionibus Principes in numero ſunt militum ſelectorum. Ex primo Principe Legionis, Centurio promouebatur qui Princeps primus centum quinquaginta militibus imperabat[f]. Amplior prætereà Principum dignitas fuit, quam Agentes in rebus poſt palmam laboris emeriti conſequebãtur[g]: de quibus nos quãdóque plura in libris officiorum domus Auguſtæ. Nunc vero ſcire ſufficiat Principatus officium viris clariſſimis in rebus agentibus datum, tantæ dignitatis fuiſſe, vt poſt Principatum in ampliſſimo ordine illi inter allectos Conſulares haberentur[h]. Principem ego peregrinorũ Tribuno parem facio, quem poteſtatem habuiſſe credo in peregrinos mulctæ dicendæ, pignoris capiendi, & fuſtibus cædendi. Hoc

a Polyb. l. 6.
b lib. 7.
c Veget. l. 2. c. 2.
d Cæſ. lib. 1. Dio lib. 38.
e Polyb. l. 6.
f Veget. l. 2. ca 8.
g l. 1. de Princip. agent. in reb. C. li. 12.
h l. 5. C. Theod. de agent. in reb.

enim ius Tribunorum fuit in ciues Roman. Præfectorum in ſocios[a]. Hanc coniecturam ex lege Marciani[b] facio, apertè quidem ille: *Irreuerens miles non tantùm à Tribuno vel Centurione, ſed etiam à Principe coërcendus eſt.* Hîc Principem primæ legionis intelligi perſpicuum eſt. Tribunatus Ciuibus tantum, Præfectura ſociis, Principatus exteris patuit. Tribuni lege Curiata vel à Conſule aut Imperatore militibus dati. In Præfecturas & Principatus nullum ius Populus Rom: habuit, quod exercitus Ducibus relictum eſt. Præfecturas igitur in Socios, Principatus in peregrinos Auxiliares contulit Conſul aut is qui exercitui præeſſet. De Prçfectura M. Tullius probat[c], qui illam Scaptio Cyprio petenti denegauit, non quia peregrinus, ſed quod Scaptius negotiator erat. Tot verò Peregrinorum Principes quot Sociorum Præfectos facilè credo ſi par militum numerus eſſet. Plures illos fuiſſe indicio eſt, quod duodecim Præfectos Sociis Conſul aliquando conſtituerit[d]. Hos ex ſua quaque gente delectos nemo dubitarit, nec enim ſolo nomine Conſul Tribunos à Præfectis & Principibus diuiſiſſet. Peregrinorum Princeps adiutores habuit ex Rom. militibus vt inſcriptio altera demonſtrat, in qua Ælius Expræfectus legionis VII. Claſſicæ primæ Adiutor eſt. Qui cum Expræfectus legionis dicitur illum Romanum fuiſſe neceſſe eſt. Nam Claſſica legio Rom. fuit ex nummo M. Antonij.

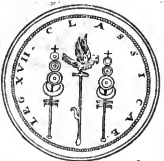
a Polyb. l. 6.

b l. milites. 2. §. irreuerẽs D. de re milit.

c l. 5 ad Att. epiſt. 21. & li. 6. epiſt. 3.

d Polyb. l. 6.

Abſque

Abſque hoc nummo & hac Inſcriptione eſſet Claſſica Legio prorsùs eſſet incognita. Perobſcura quidem eſt hæc res, quam incertis Inſcriptionum veſtigiis cæco filo regere aggredior: ſi quis antiquitatis ambages aliter reſoluerit, inextricabili me labore expediet. Adiutor Principis non idem eſt cum Agente vice Principis. Adiutor enim erat qui vicaria ſorte fungebatur[a], quales in legionibus Optiones qui Tribunis & ordinariis præpeditis tanquam vicarij vniuerſa curabant[b]. At qui vices agit, legati partes gerit[c].

a Caſſiodo. li.6. variar. formul.6.
b Veget.lib. 2.ca.7.
c l.4. §. legati. D.de legat.

DE MORTVIS IN NAVI ET IN mare proiectis. De Mortuis in mari. Quæ in Porca contracta iura ſint.

CAP. IX.

SATIVS eſt, inquit Philo[d], in terra quàm in mari perire, quandoquidem hominibus & ceteris terreſtribus locum proprium natura terram aſſignauit, vbi non ſolùm viuant, ſed & mo-

d lib. 1. in Flaccum.

Digitized by Google

riantur, vt quæ naſcentes excipit, eadem Fato functos recipiat. Βέλτιον ἆρ' ἐν συγχείσει κακῶν, ἢ κατὰ γῆν τῆς ἐν πελάγει φθορᾶς, ἐπειδήπερ ἀνθρώποις καὶ πᾶσι χερσαίοις οἰκειοτέραν ἡ φύσις χωρίον ἀπένειμε γῆν, οὐ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν.

In eo qui in naui necatus deinde in mare proiectus eſt, decreuit P. Mucius *Familiam puram, quod os ſupra terram non extaret extra porcam heredi eſſet* [a]: *contra cenſet habendas triduum ferias, & porco femina piaculum pati ſi in mari mortuus eſſet*. Ciceronis vulgata lectio mutila eſt, in qua ſcriptum, *Quod os ſupra terram non extaret porcam heredi eſſet*. Turnebus [b] contra legendum cenſet, *non extra portam heredi eſſet*. Nam extra portam, inquit, excipiebatur os mortui. Aliorum opinio verior eſt, qui legunt *extra porcam*. Ad quid enim illud extra portam in homine? cuius os non eſſet ſuper terram quod exciperetur? Quidvo familia purgaretur quæ pura erat ex P. Mucij ſententia? Differentiam Pontifices conſtituunt inter eum qui in mari necatus & in mare proiectus eſt, atque eum qui in mari mortuus eſt. In primo extra porcam heredi eſt, hoc eſt, porco non contrahitur quia familia pura eſt, nec piaculum debetur. Vocum affinitas in Cicerone extaret, & τὸ extra quod exta ſcriptum ſuſpicor, librario cauſam dedit abiiciendi neceſſarium verbum.

a Cicer. 2. leg.

b in Annot. ad hunc Cicer. lib.

Qui verò in mari mortuus eſt, illius heres triduum ferias celebrat, & porco femina piaculum patitur. Feriæ breuiores quæ Denicales vulgo, finem fune-

neſtæ familiæ faciebant. Sed quæ in contracta porca iura ſint, vt Tullius loquitur, neceſſe ediſſeri à nobis, vt quæ ab illo prætermiſſa ſunt dignoſcere poſſimus. Lectionem Ciceronis optimè Turnebus ſtabiliuit[a], cum male in vulgatis excuſum ſit, quæ in porca confracta. Quod Marius Victorius [b] ſic explicauit. *Qui iuſta defuncto non fecerunt aut in faciendo peccauerunt, his porca contrahitur, quam omnibus annis immolari oporteat, antequam nouam quaſi dapem merent de ſe capere. Præcidaria dicitur quod antè cæditur, quàm frugem capiat. At illa quæ & in re & in præſente mortuo quem conditurí ſunt immolatur, quia ex ea capere non poſſunt, ad quod Iuſta faciant, Præſentanea vocatur.* Porca præcidaria ſeu præcidanea, Præſentaneæ opponitur. Hæc in præſentia & quaſi in conſpectu mortui ſemel immolatur: porca præcidaria quotannis debetur Telluri & Cereri[c], antequam heres de ſegete capere poſſit, quia ea ſemel functus non eſt præſente mortuo, aut non ritè functus eſt. Heredi verò illius qui in mari moritur porca præcidaria non contrahitur, quia domi præſente mortuo cædere non poteſt, ſed tantum ille porco femina piaculum patitur Pontificio Iure quo funeſta familia purgatur.

[a] lib. 17. aduerſ. ca. 20.
[b] lib. 1. art. Gram. cap. de Ortograph.
[c] Varr. apud Non.

Nunc expendamus cur mortuis in naui & in mare proiectis extra porcam heredi ſit, & ſi in mari mortuus ſit, porco femina heres teneatur. Ratio à P. Mutio hæc videtur afferri, quod os ſupra terram non extaret, eius qui in mare proiectus eſt. Quæ eadem eſſe poteſt in eo qui in mari mortuus eſt, niſi ſe-

dibus ſuis referatur. Reconditam Pontificum hac in re doctrinam ſuboleo qui mortuum à necato & proiecto diuiſerunt. Ex Homeri ſchola profluxit, vt mortem in aqua interitum & exitum etiam ipſius

a Syneſius in 4. animi æſtimarent [a]. Τὸν καθ' ὕδατος θάνατον ὄλεθρον εἶναι καὶ αὐτῆς ψυχῆς. Docet enim.

b Odyſſ. δ. Ὡς ὁ μὲν ἔνθ' ἀπόλωλεν, ἐπεὶ πίεν ἁλμυρὸν [b] ὕδωρ.

Aiax interiit poſtquam ſalſam bibit vndam.

Putabāt quidē Mortē in mari animū extinguere ele-

c Seru. 6. Æneid. menti contrarietate [c]: Nullumque Græcorū aliū interiiſſe ἀπόλεσθαι Homerus dicit, ſed vnumquemque mortuorum ad inferos deſcendiſſe. Proinde in duobus mortuorum recenſionibus, Aiax nuſquam ab illo introducitur quaſi illius animus in Inferis non eſſet. Achillem verò fingit mortem in aqua maximè formidaſſe, quam vt effugerent milites gladio ſuo animum in aëre amittere quàm in mari maluerunt, ne ipſe fluctibus obrutus omnino interiret. Quam Homeri doctrinam nec Pontifices probaſſe, nec penitus reieciſſe, certum eſt. Nec enim conſtituerunt vt nulla iuſta fierent homini necato & proiecto in mare, ſed tantùm illius hæredem, nullo piaculo obligari: Cum tamen vt probabile eſt crediderint in aqua mortuos, longè ab iis qui in naui necati eſſent, differre. Illorum enim mortalis animus cum corporibus euanuiſſe putabatur, quæ fortè ratio fuit legis Pompeiæ vt Parricidæ in mare profundum vel

d l pœna.D. ad leg.Pōp. de Parricid. profluentem proximum culeo inſuti iactarentur [d]. Vt ne os quidem eorum ſuper terram extaret, littus negaretur eiectis funeſta familia non eſſet, nullę animo pereunti Inferiæ ſoluerentur. Rectè apud Rhe-

thores[a] cum pater alterum ex filiis domi parricidij damnatum alteri inſuendum culeo tradidiſſet, frater exarmatæ naui fratrem impoſuit, vt aliter quàm in culeo moreretur. Nam qui gubernaculum, comitem, remigium, velum, artem nullã habet, huic nulla ſpes eſſe poterat enatandi, ſed poterat aliter quàm in mari interire. [a Senec. lib. 7. controuerſ. 1.]

Pietatem tamen Pontifices non abiecerunt, ſed naufragis & in littus eiectis, quorum indigna mors dicebatur[b], terræ iniectionem ſepulturæ loco conceſſerunt, vt omnibus inſepultis. In ſacris enim hoc genus ſepulturæ fuit, vt ter iacta terra cadaueri inhumato, pro ſepultura eſſet[c], quæ potuit fieri ſecundum Pontificalem ritũ & circa cadauer, & circa abſentium corpora quibuſdã ſolemnibus ſacris[d]. Terræ igitur iniectio à prætereuntibus, naufragis & inſepultis ſolatium fuit: at glebæ iniectio à Sacerdote publico religioſum Sepulchrum faciebat. Quod in noſtrorum exequiis obſeruamus cum corpus humo conditur ter ſacerdos terram pala primus iniicit, quod aliquam habet ſanctitatem. [b Virgil. lib 6. æneid.] [c Acro in Horat. lib. 1. carm. ode 20.] [d Seru. 5. æneid.]

Mortuos in mari eos interpretor quorum oſſa vel cineres ſepulturæ mandata ſunt, quod Palinurus ab Ænea obnixè poſtulabat[e]. [e Virgil. 6. æneid.]

Et tecum me tolle per vndas,
Sedibus vt ſaltem placidis in morte quieſcam.

In his breuiores feriæ minoreſque ritus ob maris fortè contagionem quę animi immortalitati officere credebatur. Iuſta tamen illis ſepultura data eſt quę omnem funerum ritum & religionem haberet.

Quod vetus lapis Neapoli teſtatur quo locus militũ ſepulturæ datus eſt, qui inter tot & tanta mortium genera caſum acerbiſſimum putauerant, ſi fluctibus obrutis aut in mari mortuis ſepultura nõ cõtigiſſet [a].

[a] Veget. lib. 4 de re milit. cap. 44.

Superfluum eſſet hic addere Nautas eos qui naufragium euaſerant, Templo vel arbori vel alicui Deo veſtes ſuas ſuſpendiſſe. Nam hoc Virgilius [b] docet.

[b] 12. æne. & Horat. 1. Carm. od. 5.

Nautis olim venerabile lignum,
Seruati ex vndis vbi figere dona ſolebant,
Laurenti Diuo & votas ſuſpendere veſtes.

Cum diurna me tempeſtas (Præſes Maxime) poſt prioris voluminis editionem in ſcurrarum ſcopulos vndique iactarit, horum fluctus inſanos, non contempſi ſolùm, ſed tanquam à ſaxo repreſſi. Hæc vna ex illo naufragio tabula me delectat quã in hac pagina depictam, tibi, vt potentiori maris forenſis Numini ex voto ſuſpẽdo. Sed cum ex naui exierim, poſſum innocuos Iuris noſtri ſcopulos ſecurus intueri. Quidam in ſuo teſtamento heredem ſcripſit ſub tali conditione, ſi reliquias in mare abiiciat [c]. Quærebatur cum heres inſtitutus conditioni non paruiſſet, an expellendus ſit ab hereditate: Modeſtinus reſpondit laudandum eſſe magis quàm accuſandum heredem qui reliquias teſtatoris non in mare ſecundum ipſius voluntatem abiecit, ſed memoria humanæ conditionis ſepulturæ tradidit. Quam qui ſpernit, impiam in ſe fraudem committere iudicatur.

[c] l. quidam teſtamento D. de cõdit. inſtit.

DE IIS QVI SIBI MORTEM CONſciuerunt. Mors merita.

CAP. X.

STOICORVM tota factio hæc fuit, maximè contraria virtuti, vt mortem ſibi ipſi conſciſcere vbique fortiter factum prædicarint. Quod communi Philoſophorum aliorum conſenſu meritò damnatum eſt, qui piis omnibus retinendum animum in cuſtodia corporis eſſe docuerunt, nec iniuſſu eius à quo ille eſt nobis datus, ex hominum vita migrandum, ne munus aſſignatum à Deo defugiſſe videamur. Nulli igitur ſponte ſua moriendum eſt: & cum corporum vinculis & carcere detineamur, non decet quemquam ex his euolare, quia Deus poſſeſſor noſtri eſt, vt Socrates moriens olim monebat[a]. Ἡμεῖς γὰρ ἄνθρωποι, ἓν τῶν κτημάτων, τοῖς θεοῖς ἐσμέν. Quare iis quibus etiam mori præſtaret, ſibimet prodeſſe non licet, ſed alium oportet expectare qui proſit. Nec tamen honeſta fugienda mors eſt, ſed ſuo tempore cùm gloria appetenda cum naturæ ſit neceſſitas & finis ad quem omnis honeſtæ vitæ ratio inſtituitur, quæ in mortis eſt meditatione conſummata. Quid enim honeſtiùs, quid optandum magis eſſet quàm vbi lucem libertatis extinctam videris, benè volentibus fatis miſerum hoc vitæ diuerſorium commutare? Quid ſapienti acerbiùs quam virtutis auitæ tacitum funus

[a] Plat. in Phædon.

Digitized by Google

in dies ſpectare, lugereque illam faciliùs quàm iuuare? Optanda quidem tum mors eſt non fugienda, ſed nec occupanda: vt cum res fortiter aut præclarè dictę vel factæ extinxerint inuidiam, ſempiterni nominis gloria apud poſteros celebretur, quam nullam aſſequi poſſunt, qui ſibi violentas manus intulerunt. Fugitiuus enim illorum animus eſt, qui perpetuis malorum compedibus coercetur, æternáque poſt mortem infamiâ diſturbatur. Hinc perſonant Rhetorum ſcholæ: *Homicida ſui inſepultus abiiciatur*[a]. Quod in Pontificalibus libris cautum præcipuè fuit, in eos qui laqueo vitam finierunt, vel corporis præcipiti iactatione. Vtrumque genus mortis impuriſſimæ informe lethum Virgilius[b], fœdam mortem Liuius[c], informem exitum Tacitus[d], tumultuarium mortis genus Apuleius appellauit[e].

[a] Senec. lib 8 controuerſ. 4.
[b] 12 æneid & ibi Seru
[c] lib. 42.
[d] 6. Annal.
[e] 1. Metam.

Scribit Plinius[f] Tarquinium Priſcum (Caſſius Emina Superbum vocat, ſed Plinio Dionyſius ſuffragatur) cloacas populum facere coegiſſe, cumque incertum eſſet, an labor longior an perículoſior, paſſim concita nece Quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum anteà poſteáque remedium Regem inueniſſe, vt omnium ità defunctorum crucibus corpora figerentur, ſpectanda ſimul ciuibus & feris volucribúſque dilaceranda. Rectè Plinius dixit, neque anteà neque poſteà factum, vt qui tædio vitæ fata maturaſſent, pœnâ aliquâ legibus afficerentur. Pontificio quidem iure βιαιοθάνατοι ſepultura prohibebantur, nec illis iuſta fieri oportuit, vt ait Varro[g], ſed ſuſpenſis oſcillis quaſi per

[f] lib. 36. c. 15
[g] apud Ser. 12. æneid.

imitationem

thores[a] cum pater alterum ex filiis domi parricidij damnatum alteri inſuendum culeo tradidiſſet, frater exarmatæ naui fratrem impoſuit vt aliter, quàm in culeo moreretur. Nam qui gubernaculum, comitem, remigium, velum, artem nullam habet, huic nulla ſpes eſſe poterat enatandi, ſed poterat alitio quàm in mari interire.

a Senec. li. 7. controuerſ. 1.

Pietatem tamen Pontifices non abiecerunt, ſed naufragis & in littus eiectis, quorum indigna mors dicebatur[b], terræ iniectionem ſepulturæ loco conceſſerunt, vt omnibus inſepultis. In ſacris enim hoc genus ſepulturæ fuit, vt ter iacta terra cadaueri inhumato, pro ſepultura eſſet[c], quæ potuit fieri ſecundum Pontificalem ritum & circa cadauer, & circa abſentium corpora quibuſdam ſolemnibus ſacris[d]. Terræ igitur iniectio à prætereuntibus naufragis & inſepultis ſolatium fuit: at glebæ iniectio à Sacerdote publico religioſum Sepulchrũ faciebat. Quod in noſtrorum exequiis obſeruamus cum corpus humo conditur ter ſacerdos terram pala primus iniicit, quod aliquam habet ſanctitatem.

b Virgil. l. 6. Æneid.

c Acro in Horat. li. 1. Carm. ode 20.

d Seru. 5. æneid.

Mortuos in mari eos interpretor quorum oſſa vel cineres in patriam reportata ſunt, quod Palinurus ab Ænea obnixè poſtulabat[e].

e Virgil. 6. æneid.

Et tecum me tolle per vndas,
Sedibus vt ſaltem placidis in morte quieſcam.

In his breuiores feriæ minoreſque ritus ob maris fortè contagionem quæ animæ immortalitati officere credebatur. Iuſta tamen illis ſepultura data eſt quæ omnem funerum ritum & religionem haberet.

Quod vetus lapis Neapoli teſtatur quo locus militum ſepulturæ datus eſt, qui inter tot & tanta mortium genera caſum acerbiſſimum putauerunt, ſi fluctibus obrutis aut in mari mortuis ſepultura non contigiſſet[a].

a Veget l. 4. de re milit. cap. 44.

Superfluum eſſet hic addere Nautas eos qui naufragium euaſerant, Templo vel arbori vel alicui Deo veſtes ſuas ſuſpendiſſe. Nam hoc Virgilius[b] docet.

b 12. Æn. & Horat. 1. Carm. od. 5.

Nautis olim venerabile lignum,
Seruati ex vndis vbi figere dona ſolebant,
Laurenti Diuo & votas ſuſpendere veſtes.

Cum diurna me tempeſtas (Præſes Maxime) poſt prioris voluminis editionem in ſcurrarum ſcopulos vndique iactarit, horum fluctus inſanos, non contempſi ſolùm, ſed tanquam à ſaxo repreſſi. Hæc vna ex illo naufragio tabula me delectat quam in hac pagina depictam, tibi, vt potentiori maris forenſis Numini ex voto ſuſpendo. Sed cum ex naui exierim, poſſum innocuos Iuris noſtri ſcopulos ſecurus intueri. Quidam in ſuo teſtamento heredem ſcripſit ſub tali conditione, ſi reliquias in mare abiiciat[c]. Quærebatur cum heres inſtitutus conditioni non paruiſſet, an expellendus ſit ab hereditate. Modeſtinus reſpondit laudandum eſſe magis quàm accuſandum heredē qui reliquias teſtatoris non in mare ſecundum ipſius voluntatem abiecit, ſed memoria humanæ conditionis ſepulturæ tradidit. Quam qui ſpernit, impiam in ſe fraudem committere iudicatur.

c l. quidam teſtamento D de cōdit. inſtit.

DE IIS QVI SIBI MORTEM CONſciuerunt. Mors merita.

CAP. X.

STOICORVM tota factio hæc fuit, maximè contraria virtuti, vt mortem ſibi ipſi conſciſcere vbique fortiter factum prædicarint. Quod communi philoſophorum aliorum conſenſu meritò damnatum eſt, qui piis omnibus retinendum animum in cuſtodia corporis eſſe docuerunt, nec iniuſſu eius à quo ille eſt nobis datus, ex hominum vita migrandum, ne munus aſſignatum à Deo defugiſſe videamur. Nulli igitur ſponte ſua moriendum eſt: & cum corporum vinculis & carcere detineamur, non decet quemquam ex his euolare, quia Deus poſſeſſor noſtri eſt, vt Socrates moriens olim monebat [a]. Ἡμεῖς γὰρ ἄνθρωποι, ἓν τῶν κτημάτων, τοῖς θεοῖς εἶμεν. Quare iis quibus etiam mori præſtaret, ſibimet prodeſſe non licet, ſed alium oportet expectare qui proſit. Nec tamen honeſta fugienda mors eſt, ſed ſuo tempore cùm gloria appetenda cum naturæ ſit neceſſitas & finis ad quem omnis honeſtæ vitæ ratio inſtituitur, quæ in mortis eſt meditatione cōſummata. Quid enim honeſtiùs, quid optandum magis eſſet quàm vbi lucem libertatis extinctam videris, benè volentibus fatis miſerum hunc vitę diuerſorium commutare? Quid ſapienti acerbiùs quam virtutis auitæ tacitum funus

[a] Plat. in Phædon.

in dies ſpectare, lugereque illam faciliùs quàm iuuare? Optanda quidem tum mors eſt non fugienda, ſed nec occupanda: vt cum res fortiter aut prçclarè dictæ vel factæ extinxerint inuidiam, ſempiterni nominis gloria apud poſteros celebretur, quam nullam aſſequi poſſunt, qui ſibi violentas manus intulerunt. Fugitiuus enim illorum animus eſt, qui perpetuis malorum compedibus coercetur, æternáque poſt mortem infamiâ diſturbatur. Hinc perſonant Rhetorum ſcholæ: *Homicida ſui inſepultus abijciatur*[a]. Quod in Pontificalibus libris cautum præcipuè fuit, in eos qui laqueo vitam finierũt, vel corporis præcipiti iactatione. Vtrumque genus mortis impuriſſimæ, informe lethum Virgilius[b], fœdam mortem Liuius[c], informem exitum Tacitus[d], tumultuarium mortis genus Apuleius appellauit[e].

[a] Senec. lib. 18. controuerſ. 4.

[b] 12. æneid. & ibi Seru.

[c] lib. 42.

[d] 6. Annal.

[e] 1. Metam.

[f] lib. 36. c. 15.

Scribit Plinius [f] Tarquinium Priſcum (Caſſius Emina Superbum vocat, ſed Plinio Dionyſius ſuffragatur) cloacas populum facere coegiſſe, cumque incertum eſſet, an labor longior an periculoſior, paſſim concita nece Quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum anteà poſteàque remedium Regem inueniſſe, vt omnium ità defunctorum crucibus corpora figerentur, ſpectanda ſimul ciuibus & feris volucribúſque dilaceranda. Rectè Plinius dixit, neque anteà neque poſteà factum, vt qui tædio vitæ fata maturaſſent, pœnâ aliquâ legibus afficerentur. Pontificio quidem iure βιαιοθάνατοι ſepultura prohibebantur, nec illis iuſta fieri oportuit, vt ait Varro [g], ſed ſuſpenſis oſcillis quaſi per imitationem

[g] apud Ser. 12. æneid.

imitationem mortis parentari: Quia fortè videbatur cœlum poſſe adiri per Oſcillationem[a], velut imaginem quandam vitæ humanæ, in qua altiſſima ad infimum interdum, & infima ad ſummum efferuntur. Oſcilla Seruius credit[b] genus eſſe purgationis, aëris ſcilicet, quæ omnis aut aqua fit, aut igne, aut aëre.

Ritum hunc Pontificalem potentiores vt in aliis multis eluſerunt. Nam & Erigone ſuſpenſa laqueo, vt virgo inter aſtra ignita colitur[c]: Gordianus ſenior qui laqueo ſibi fregerat gulam, inter Deos à Senatu recenſetur[d]. Vt pridem Sillanus à T. Manlio Torquato abdicatus, cum ſuſpendio ſe conſumpſiſſet, elatus eſt & ſepultus[e].

Mors alia violenta non informis ſemper exiſtimata eſt, ſed plærumque nec inhoneſta, quæ nulla lege ciuili, ſed Pontificio ſolum iure vindicatur. Nam eorum qui vi ſpontanea aut qui alieno ſcelere occubuerunt, animas Phyſici tradunt non recipi in originem ſuam, ni vagantes legitimum fatorum tempus compleuerint[f]. Quod Tertullianus notat[g]. *Aiunt*, inquit, *immatura morte præuentas, eouſque vagari, donec reliquatio compleatur ætatis quacum peruixiſſent, ſi non intempeſtiuè obiiſſent. Proinde extorres inferûm habebuntur, quas vi ereptas arbitrantur, crucis dico & ſecuris & gladij & feræ.* Inde Romanis mos fuit, cum defunctorum amicos tibiis ad exequias conuocarent, proclamare illos neque vi neque cæde vel veneno diem ſuum obiiſſe: quia carnificis etiam loco habebatur qui ſe vulneraſſet & moreretur[h].

a Feſt. in verb. oſcillum.
b 2. Georg.
c Minut. Fel.
d Capitol. in Gordian.
e Val. Max. lib. 5. cap. 3.
f Seru. 4. æneid.
g lib de ani. cap. 56.
h Feſt. in verb. Carnificis.

Digitized by Google

Quid hæc ad Papinianum proficiant, viderint non diobolares de foro rabulæ, ſed nobiliores cauſarum patroni qui altioribus iuris ſtudiis inuigilarunt ſedulò, veramque gloriam fori laboribus ſibi pararunt. Quod ad noſtrum ius attinet, docet Papinianus[a] libro *16.* Digeſtorum, eorum qui rei criminis non poſtulati, manus ſibi intulerunt, bona fiſco non vendicari. Non enim facti ſceleritatē (ſic legunt Pandectæ Florentini, non vt in vulgatis facti celeritatem) eſſe obnoxiam: ſed conſcientiæ metum in reo veluti confeſſo teneri placuit. Quod ad fati celeritatem transferri non poteſt cū mors huiuſmodi ſit præter naturam præterque fatum, nec fati celeritas niſi in acerbo funere arguatur. Atque ità demum eius bona qui in reatu mortem ſibi conſciuerit, Fiſco vindicanda ſunt, ſi eius criminis reus fuerit, vt ſi damnaretur morte aut deportatione afficiendus eſſet. Quare D. Pius reſcripſit eum qui modici furti reus fuiſſet, licet ſuſpendio vitam finierit, non videri in ea cauſa eſſe vt bona eius heredibus adimenda eſſent: ſicuti neque ipſi adimerentur, ſi compertum in eo furtum fuiſſet. Qui ergo tædio vitæ, vel impatientiâ doloris alicuius, vel alio modo vitam abruperit, ſucceſſorem eum habere. D. Antoninus ſcribit: Sed ſi ſine cauſa ſibi manus intulerit puniendus eſt. Vt eorum qui mori magis quàm damnari maluerunt, teſtamēta irrita conſtitutiones faciunt[b].

a lib. 3. D de bon. eor. qui ant. ſent

b l. 6. §. eius qui D de iniuſt rapt. & irrit.

Veteri iure qui ſibi manus intuliſſent rei, nulla pœna afficiebantur, vt Caij Licinij atrox factum ab-

undè docet, qui repetundarum reus poſt iudicium, ante ſententiam ne ſua bona haſtæ ſubiicerentur, pœnam morte præuenit[a]. Teſtamentorum licentiam primus Tiberius coarctauit, qui deportatis, vt iis quibus aqua & igni interdictum eſt, abſtulit teſtamenti factionem[b], quæ cum iuris gentium eſſet[c], ciuili lege tolli non poterat, quod tamen poſtea inualuit[d]. Idem ille cum damnatos publicatis bonis ſepultura prohiberet, eorum qui de ſe ſtatuiſſent humari corpora permittebat, manere teſtamenta, pretium feſtinandi[e]. Quod Imperatores Adrianus & Antoninus nouis conſtitutionibus immutarunt[f]. Conſtitutiones multa benignè aut ſeuerè contra ius introducunt, à quibus ius ipſum ſeparatur[g]. ' Ex quo conſtat ante Adriani Tempora liberum reo poſtulato mortis arbitrium fuiſſe, quod primum in prouinciis correctum ex hac lege noſtra colligitur, in qua teſtamentum maxima capitis diminutione irritum fieri declaratur. Ex verbis legis ſatis apparet illam ad Præſidem Prouinciæ referri, qui cum ius deportandi non haberet[h], debuit Principis reſcriptum expectare, vt etiam in Decurione puniendo ſi Præſes ſcribendum Principi interlocutus eſt. Si ergo reus à Præſide prouocarit & ante reſcriptum Principis deceſſerit, vtique teſtamentum eius valet. Sed ſi pendēte appellatione antequam Romam tranſmitteretur vel Principis reſcripto damnaretur, vitæ ſuæ inſidiatus eſt, irritum fit teſtamentum, licet in ciuitate decedat, necdum ſeruus pœnæ factus ſit. Cuius Teſtamentum manebat lege Tiberij qui deporta-

a Valer. Max lib. 9. cap 12.

b Dio li. 55.

c Theoph. Tit. de Iur. Nat.

d l. eius qui §. ſi cui D. de teſta.

e Tacit li. 6. Annal.

f l. fin. D. de bon. eor l. 1. C Theod.

g Cuiac lib. 7. obſeru. cap. 19.

h l. inter pœnas l. de interdict. & releg.

tos ſolùm teſtari prohibebat. Quod clarè ab Vlpiano explicatur[a]. Hi, inquit, quibus aqua & igni interdictum eſt, id eſt, deportati fideicommiſſum relinquere non poſſunt, quia nec teſtamenti faciundi ius habent, cum ſint ἀπόλιδες. Deportatos autem accipere debemus eos, quibus Princeps inſulas annotauit, vel de quibus deportandis ſcripſit. Cæterùm priuſquàm Præſidis factum Princeps comprobarit, nondum amiſiſſe quis ciuitatẽ videtur: proinde ſi ante deceſſit, ciuis deceſſiſſe videtur & fideicommiſſum quod ante reliquerat, quàm ſententiam pateretur, valebit. Sed & ſi poſt ſententiam antequam Imperator comprobet, valebit quod factum eſt: quia certum ſtatum vſque adhuc habuit. A Præfecto verò Prætorio vel eo qui vice Præfecti ex mandatis Principis cognoſcet, item à Præfecto vrbis deportatos, quia ei quoque ius deportandi datum eſt, ſtatim amittere ciuitatem: & ideo ne teſtamenti ius faciendi, nec ius fideicommittendi conſtat habere.

a l. 1 § hi quibus D. de leg. 3.

At qui tædio vitæ illam finiunt teſtamenta eorum valent. ICti. quidam Stoicorum doctrinam ſecuti ſunt quæ in Digeſtorum Libris lucet plurimùm. Quoſdam dixi, nec enim omnes à Stoïcis imbuti ſunt, ſed vnius tantum authores ſcholæ, iique Proculiani, quod Emundus Merillius Auaricæ Biturigum Anteceſſor doctiſſimus, aliquandò monebat, nec ſatis anteà obſeruatũ. Hi Catonẽ ſic abiiſſe vita crediderunt, vt cauſam moriendi nactum ſe eſſe gaudere debuerit, quia iuſtam illi Deus ipſe de-

diſſe videretur, qua vir ſapiens ex his tenebris in lucem illam impunè excedit. Iuſtæ illis cauſæ videntur, funus Patriæ, dolor, vitæ tædium, valetudinis aduerſæ impatientia, quę à noſtris probantur: qui iniuſtas decernunt eas ſolùm cauſas, quibus mori magis quàm viuere aut damnari quis malit. Horùm mors merita dici poteſt, vt immerita eorum quibus iuſta cauſa eſt. Merita tamen mors eorum propriè eſt, qui maxima in Deos & non ignoſcenda commiſerunt[a]. Quales fuere Mezentius & Ixion, qui ſibi ipſis pœnam conſtituerunt. Contra mors Didonis immerita dicitur, quæ nullius ſceleris conſcia, in ſe ſolam ſæuiit. Quare Poëta, [a] Seru. 4. Ænei.

Nec Fato, merita nec morte peribat.

A Phyſicis Pontifices receſſerunt eorum gratia qui caſu non ſpontaneo vel alieno ſcelere perierunt. His enim iuſta maiorum ritu perſoluta, heréſque noſtro iure, ſi illorum vltionem inſuperhabuiſſet, vt indignus hereditatem amittebat, quę Fiſco adiudicatur[b]. [b] l. heredem de his à quib. vt indign. Athenienſium morem Suidas refert, quo eorum cognati qui alieno facinore interfecti eſſent in efferendo funere haſtam adhibebant, aut in tumulo defigebant, eóque modo vltionem interfectoribus denuntiabant. Vnde horum funeri qui intereſſent, teſtabantur SE NON FECISSE. Quod Fabius apertè docet[c]. *Miſer ergo! nec ad funera acceſſi, nec licuit ſuper ipſa corpora proclamare,* NON FECI. [c] declam. 12.

Digitized by Google

DE SENTENTIAM PASSIS & inſepultis.

CAP. XI.

NON extra rem erit de iis qui capite damnati ſunt & inſepulti pauca dicere, cum præter Naturam præterque Fatum morti ſint addicti. Qui vltimo ſupplicio vel in metallum damnantur, à Præfecto Prætorio, Præfecto Vrbi, vel Præſide Prouinciæ ſtatim atque ſententia dicta eſt, vbi reſcriptum Principis non expectatur, maximam capitis diminutionem patiuntur. Quæ non teſtamentum ſolum faciebat irritum, ſed fiſcum damnatorum heredem. Nam deportatos omnes bonorum publicatio ſequebatur[a], vt damnatos capite qui ſui iuris erant, quorum corpora inſepulta iacuerunt, niſi petitum eſſet à Principe vel permiſſum[b]: quo non impetrato ſuffixorum corpora crucibus in ſepulturam diffluebant[c]. Non quod ſupremum tantum humanæ conditionis honorem ſepulturam crediderint, & quod titulus iniuriæ ceſſatio eſſet ſepulturæ[d]: ſed quod inſepulti ab inferis arcerentur vt Patroclus Homericus[e], vtque *inops inhumatáque turba*[f], quæ nec legitimam ſepulturam habuit, nec imaginariam aut inanem tumulum per terræ iniectionem, neque, vt ait Ennius, lacrimis eſt decorata. Nam ſine fletu, ſepultura non fuit[g]. Hinc illæ Rhetorum minæ, hinc Senatus imprecationes vt

a Tot. tit. C. de bon. Proſcript.
b L. 1. D. de cadauer. punit.
c Senec. 8. controu. 4.
d Tertul de anim. ca. 56
e Iliad. ψ.
f Virg. 6. Ænei. & ibi Seru.
g Seru. cod.

Digitized by Google

Inſepulti, parricidæ vnco traherentur[a]: parricida ſepultus erueretur. a Lamprid. in Cõmod.

Inſepultorum pœnam apud Inferos in Plauto noſtro obſeruamus[b]. b In Moſtellar.

Nam me, inquit, *in Acheronte recipere Orcus noluit*
Quia præmaturè vita careo per fidem,
Deceptus ſum, hoſpes hîc me necauit, iſque me
Defodit inſepultum.

Ex quo inſepulti non ſolum dicuntur ij quorum corpora ex quilinis alitibus exponuntur, aut quorum,

Crux futura eſt ſepulchrum,
Vbi maiores ſunt ſiti, auus, proauus, abauus.

Vt Plauti Sceledrus iocatur[c]: ſed qui etiam defoſſi ſunt ſine glebæ, vel terræ iniectione. Horũ enim inſepulta ſepultura[d], funera nefunera, τάφος ἄταφος, qui inferorum exules c in Milit. d Cic. Philip. 1.

Centum errant annos, volitant & littora circum[e].

Hæc illos pœna grauior poſt mortem manere videbatur. Quamobrem Veſpaſianus tum Prætor pœnæ coniuratorum Caligulæ addendum cenſuit, vt inſepulti abiicerentur[f]. Qua pœna maximâ & horrendâ difficillimis Mariana factione temporibus affecti ſunt proſcripti, quos ſepelire non licebat, ſed canibus & alitibus dilacerandi obiiciebantur[g]. Sic damnatos ob Seianum, inſepultos omnes Tiberius iuſſit in Tyberim trahi[h]: diemque necis Seiani à Pontificibus feſtum celebrari. Veterem crudelis Imperator Lentuli ſententiam ſecutus eſt, qui primus cenſuerat vt dies Iduum Sept quo ſe Libo in-

e Virgil. l. 6. æneid. f Suet. in Veſpaſian. cap. 2. g Appian. de bell. ciuil. l. 1. h Dio li. 58.

terfecerat, feſtus haberetur [a]. Nec Diuus ille Auguſtus humanior qui libro decimo de vita ſua ſcripſit, ſe obſeruaſſe vt damnatorum corpora ſuis cognatis non denegaret [b]: cum tamen Philipenſi bello confecto, in ſplendidiſſimum quemque ciuium non ſine verborum contumelia ſæuierit, vt quidem vni ſepulturam ſuppliciter petenti reſpõderit, iam iſtam in volucrum poteſtate fore [c].

Hanc pœnæ acerbitatem Senatus ſemper in perduelles: in milites aliquando pro militari diſciplina conſcripſit. Nam cum milites qui Rhegium iniuſto bello occupauerant, ſecuri percuti iuſſiſſet: eorum corpora ſepulturæ mandari, mortemque lugeri vetuit [d]: cum fauore militiæ ſi corpus militis cuius os non extaret ſuper terram, alioqui eum lugeri vellet [e].

M. Clodium Senatus Corſis, quia turpem cum his pacem fecerat dedidit: quem non acceptum in carcere necauit, factum eius reſcidit, libertatem ademit, ſpiritum extinxit, corpus contumelia carceris & deteſtanda Gemoniarum ſcalarum nota fœdauit [f]. Primus tamen Tiberius interdixit, ne capite damnatos propinqui lugerent [g], cuius temporibus nemo punitorum non in Gemonias abiectus vncóque tractus, quod damnati qui de ſe ſtatuiſſent, ſoli effugerunt.

a Tacit. 2. Annal.

b l. 1. D. de cadauer. punit.

c Suet. in Aug. cap. 13.

d Valer. Max. lib. 6. ca. 7.

e l. fin. D. de his qui not. infam.

f Valer. Max. lib. 6. cap. 3.

g Suet. in Tiber. c. 61.

DE

DE MORTE FATALI ET NATVrali. Vltima morientium verba. Viue, Vale.

CAP. XII.

FATALIS mors benigna quidem agnoſcitur vt naturalis quæ accidit poſt legitimè completos ætatis annos. Acerba fatalis eſt, & ſi parentes liberos in ipſo ætatis flore amiſerint: Qui ſe infeliciſſimos, æterno dolore afflictos, contra votum inſperatos tumulos dare, in antiquis Inſcriptionibus paſſim teſtantur. Immatura fata ſunt iis qui ad ſenectæ peractionem tanquam ad tranſactam fabulam vſque ad *plaudite*, vt vulgò dicitur, non peruenerunt. Vnus omnibus funeris ritus eſt, ſi infantes excipiamus, queis diuerſus.

In communi aliorum funere primum circumſtantes proximiores morientis lecto adſidebant, cum iam deficere videretur & denaſci, vt ait Varro[a], a lib. 4. de ling. Lat.
ἀπογίνεσθαι ignemque amitteret & frigeſceret, quo vltima illius verba attentiores exciperent. Nam diuino aliquo inſtinctu inflatúque incitatus morientium animus credebatur, qui vrgentibus fatis integrior, haberet futurorum etiam quandam prædictionem & præſenſionem. Scriptores omnes verba illa quammaximè obſeruarunt. Inter hos Suetonius in Auguſto[b], quem in oſculis Liuiæ & in hac b Cap. 99.
voce defeciſſe tradit: *Liuia noſtri coniugij memor, vi-*

in dies ſpectare, lugereque illam faciliùs quàm iuuare? Optanda quidem tum mors eſt non fugienda, ſed nec occupanda: vt cum res fortiter aut pręclarè dictæ vel factæ extinxerint inuidiam, ſempiterni nominis gloria apud poſteros celebretur, quam nullam aſſequi poſſunt, qui ſibi violentas manus intulerunt. Fugitiuus enim illorum animus eſt, qui perpetuis malorum compedibus coercetur, æternáque poſt mortem infamiâ diſturbatur. Hinc perſonant Rhetorum ſcholæ: *Homicida ſui inſepultus abijciatur*[a]. Quod in Pontificalibus libris cautum præcipuè fuit, in eos qui laqueo vitam finierũt, vel corporis præcipiti iactatione. Vtrumque genus mortis impuriſſimæ, informe lethum Virgilius[b], fœdam mortem Liuius[c], informem exitum Tacitus[d], tumultuarium mortis genus Apuleius appellauit[e].

a Senec. lib. 18. controuerſ. 4.
b 12. æneid. & ibi Seru.
c lib. 42.
d 6. Annal.
e 1. Metam.
f lib. 36. c. 15.

Scribit Plinius[f] Tarquinium Priſcum (Caſſius Emina Superbum vocat, ſed Plinio Dionyſius ſuffragatur) cloacas populum facere coegiſſe, cumque incertum eſſet, an labor longior an perículoſior, paſſim concita nece Quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum anteà poſteáque remedium Regem inueniſſe, vt omnium ità defunctorum crucibus corpora figerentur, ſpectanda ſimul ciuibus & feris volucribúſque dilaceranda. Rectè Plinius dixit, neque anteà neque poſteà factum, vt qui tædio vitæ fata maturaſſent, pœnâ aliquà legibus afficerentur. Pontificio quidem iure βιαιοθάνατοι ſepultura prohibebantur, nec illis iuſta fieri oportuit, vt ait Varro[g], ſed ſuſpenſis oſcillis quaſi per imitationem

g apud Ser. 12. æneid.

imitationem mortis parentari: Quia fortè videbatur cœlum poſſe adiri per Oſcillationem[a], velut imaginem quandam vitæ humanæ, in qua altiſſima ad infimum interdum, & infima ad ſummum efferuntur. Oſcilla Seruius credit[b] genus eſſe purgationis, aëris ſcilicet, quæ omnis aut aqua fit, aut igne, aut aëre.

a Feſt. in verb. oſcillum.

b 2. Georg.

Ritum hunc Pontificalem potentiores vt in aliis multis eluſerunt. Nam & Erigone ſuſpenſa laqueo, vt virgo inter aſtra ignita colitur[c]: Gordianus ſenior qui laqueo ſibi fregerat gulam, inter Deos à Senatu recenſetur[d]. Vt pridem Sillanus à T. Manlio Torquato abdicatus, cum ſuſpendio ſe conſumpſiſſet, elatus eſt & ſepultus[e].

c Minut. Fel.

d Capitol. in Gordian.

e Val. Max. lib. 5. cap. 3.

Mors alia violenta non informis ſemper exiſtimata eſt, ſed plærumque nec inhoneſta, quæ nulla lege ciuili, ſed Pontificio ſolum iure vindicatur. Nam eorum qui vi ſpontanea aut qui alieno ſcelere occubuerunt, animas Phyſici tradunt non recipi in originem ſuam, ni vagantes legitimum fatorum tempus compleuerint[f]. Quod Tertullianus notat[g]. *Aiunt*, inquit, *immatura morte præuentas, eouſque vagari, donec reliquatio compleatur ætatis quacum peruixiſſent, ſi non intempeſtiuè obiiſſent. Proinde extorres inferûm habebuntur, quas vi ereptas arbitrantur, crucis dico & ſecuris & gladij & feræ.* Inde Romanis mos fuit, cum defunctorum amicos tibiis ad exequias conuocarent, proclamare illos neque vi neque cæde vel veneno diem ſuum obiiſſe: quia carnificis etiam loco habebatur qui ſe vulneraſſet & moreretur[h].

f Seru. 4. æneid.

g lib. de ani. cap. 56.

h Feſt. in verb. Carnificis.

Digitized by Google

Quid hæc ad Papinianum proficiant, viderint non diobolares de foro rabulæ, ſed nobiliores cauſarum patroni qui altioribus iuris ſtudiis inuigilarunt ſedulò, veramque gloriam fori laboribus ſibi pararunt. Quod ad noſtrum ius attinet, docet Papinianus [a] libro *16.* Digeſtorum, eorum qui rei criminis non poſtulati, manus ſibi intulerunt, bona fiſco non vendicari. Non enim facti ſceleritatẽ (ſic legunt Pandectæ Florentini, non vt in vulgatis facti celeritatem) eſſe obnoxiam: ſed conſcientiæ metum in reo veluti confeſſo teneri placuit. Quod ad fati celeritatem transferri non poteſt cũ mors huiuſmodi ſit præter naturam præterque fatum, nec fati celeritas niſi in acerbo funere arguatur. Atque ità demum eius bona qui in reatu mortem ſibi conſciuerit, Fiſco vindicanda ſunt, ſi eius criminis reus fuerit, vt ſi damnaretur morte aut deportatione afficiendus eſſet. Quare D. Pius reſcripſit eum qui modici furti reus fuiſſet, licet ſuſpendio vitam finierit, non videri in ea cauſa eſſe vt bona eius heredibus adimenda eſſent: ſicuti neque ipſi adimerentur, ſi compertum in eo furtum fuiſſet. Qui ergo tædio vitæ, vel impatientiâ doloris alicuius, vel alio modo vitam abruperit, ſucceſſorem eum habere. D. Antoninus ſcribit: Sed ſi ſine cauſa ſibi manus intulerit puniendus eſt. Vt eorum qui mori magis quàm damnari maluerunt, teſtamẽta irrita conſtitutiones faciunt [b],

Veteri iure qui ſibi manus intuliſſent rei, nulla pœna afficiebantur, vt Caij Licinij atrox factum ab-

[a] lib. 3 D de bon. cor. qui ant. ſent

[b] l. 6. §. eius qui D de iniuſt rapt. & irrit.

undè docet, qui repetundarum reus poſt iudicium, ante ſententiam ne ſua bona haſtæ ſubiicerentur, pœnam morte præuenit[a]. Teſtamentorum licentiam primus Tiberius coarctauit, qui deportatis, vt iis quibus aqua & igni interdictum eſt, abſtulit teſtamenti factionem[b], quæ cum iuris gentium eſſet[c], ciuili lege tolli non poterat, quod tamen poſtea inualuit[d]. Idem ille cum damnatos publicatis bonis ſepultura prohiberet, eorum qui de ſe ſtatuiſſent humari corpora permittebat, manere reſtamenta, pretium feſtinandi[e]. Quod Imperatores Adrianus & Antoninus nouis conſtitutionibus immutarunt[f]. Conſtitutiones multa benignè aut ſeuerè contra ius introducunt, à quibus ius ipſum ſeparatur[g]. Ex quo conſtat ante Adriani Tempora liberum reo poſtulato mortis arbitrium fuiſſe, quod primum in prouinciis correctum ex hac lege noſtra colligitur, in qua teſtamentum maxima capitis diminutione irritum fieri declaratur. Ex verbis legis ſatis apparet illam ad Præſidem Prouinciæ referri, qui cum ius deportandi non haberet[h], debuit Principis reſcriptum expectare, vt etiam in Decurione puniendo ſi Præſes ſcribendum Principi interlocutus eſt. Si ergo reus à Præſide prouocarit & ante reſcriptum Principis deceſſerit, vtique teſtamentum eius valet. Sed ſi pendĕte appellatione antequam Romam tranſmitteretur vel Principis reſcripto damnaretur, vitæ ſuæ inſidiatus eſt, irritum fit teſtamentum, licet in ciuitate decedat, necdum ſeruus pœnæ factus ſit. Cuius Teſtamentum manebat lege Tiberij qui deporta-

a Valer. Max lib. 9. cap 12.
b Dio li. 53.
c Theoph. Tit. de Iur. Nat.
d l. eius qui §. ſi cui D. de teſta.
e Tacit li. 6. Annal.
f l. fin. D. de bon. eor l. 1. C. Theod.
g Cuiac lib. 7. obſeru. cap. 19.
h l. inter pœnas l. de interdict. & releg.

tos ſolùm teſtari prohibebat. Quod clarè ab Vlpiano explicatur[a]. Hi, inquit, quibus aqua & igni interdictum eſt, id eſt, deportati fideicommiſſum relinquere non poſſunt, quia nec teſtamenti faciundi ius habent, cum ſint ἀπόλιδες. Deportatos autem accipere debemus eos, quibus Princeps inſulas annotauit, vel de quibus deportandis ſcripſit. Cæterùm priuſquàm Præſidis factum Princeps comprobarit, nondum amiſiſſe quis ciuitatẽ videtur: proinde ſi ante deceſſit, ciuis deceſſiſſe videtur & fideicommiſſum quod ante reliquerat, quàm ſententiam pateretur, valebit. Sed & ſi poſt ſententiam antequam Imperator comprobet, valebit quod factum eſt: quia certum ſtatum vſque adhuc habuit. A Præfecto verò Prætorio vel eo qui vice Præfecti ex mandatis Principis cognoſcet, item à Præfecto vrbis deportatos, quia ei quoque ius deportandi datum eſt, ſtatim amittere ciuitatem: & ideo ne teſtamenti ius faciendi, nec ius fideicommittendi conſtat habere.

a l. 1 § hi quibus D. de leg. 3.

At qui tædio vitæ illam finiunt teſtamenta eorum valent. ICti. quidam Stoicorum doctrinam ſecuti ſunt quæ in Digeſtorum Libris lucet plurimùm. Quoſdam dixi, nec enim omnes à Stoïcis imbuti ſunt, ſed vnius tantum authores ſcholæ, iique Proculiani, quod Emundus Merillius Auaricæ Biturigum Anteceſſor doctiſſimus, aliquandò monebat, nec ſatis anteà obſeruatũ. Hi Catonẽ ſic abiiſſe vita crediderunt, vt cauſam moriendi nactum ſe eſſe gaudere debuerit, quia iuſtam illi Deus ipſe de-

diſſe videretur, qua vir ſapiens ex his tenebris in lucem illam impunè excedit. Iuſtæ illis cauſæ videntur, funus Patriæ, dolor, vitæ tædium, valetudinis aduerſæ impatientia, quę à noſtris probantur: qui iniuſtas decernunt eas ſolùm cauſas, quibus mori magis quàm viuere aut damnari quis malit. Horùm mors merita dici poteſt, vt immerita eorum quibus iuſta cauſa eſt. Merita tamen mors eorum propriè eſt, qui maxima in Deos & non ignoſcenda commiſerunt[a]. Quales fuere Mezentius & Ixion, qui ſibi ipſis pœnam conſtituerunt. Contra mors Didonis immerita dicitur, quæ nullius ſceleris conſcia, in ſe ſolam ſæuiit. Quare Poëta, [a] Seru. 4. Æneı.

Nec Fato, merita nec morte peribat.

A Phyſicis Pontifices receſſerunt eorum gratia qui caſu non ſpontaneo vel alieno ſcelere perierunt. His enim iuſta maiorum ritu perſoluta, heréſque noſtro iure, ſi illorum vltionem inſuperhabuiſſet, vt indignus hereditatem amittebat, quę Fiſco adiudicatur[b]. Athenienſium morem Suidas refert, quo eorum cognati qui alieno facinore interfecti eſſent in efferendo funere haſtam adhibebant, aut in tumulo defigebant, eóque modo vltionem interfectoribus denuntiabant. Vnde horum funeri qui intereſſent, teſtabantur SE NON FECISSE. Quod Fabius apertè docet[c]. *Miſer ergo! nec ad funera acceſſi, nec licuit ſuper ipſa corpora proclamare,* NON FECI. [b] l. heredem de his à quib. vt indign. [c] declam. 11.

Digitized by Google

DE SENTENTIAM PASSIS & inſepultis.

CAP. XI.

NON extra rem erit de iis qui capite damnati ſunt & inſepulti pauca dicere, cum præter Naturam præterque Fatum morti ſint addicti. Qui vltimo ſupplicio vel in metallum damnantur, à Præfecto Prætorio, Præfecto Vrbi, vel Præſide Prouinciæ ſtatim atque ſententia dicta eſt, vbi reſcriptum Principis non expectatur, maximam capitis diminutionem patiuntur. Quæ non teſtamentum ſolum faciebat irritum, ſed fiſcum damnatorum heredem. Nam deportatos omnes bonorum publicatio ſequebatur[a], vt damnatos capite qui ſui iuris erant, quorum corpora inſepulta iacuerunt, niſi petitum eſſet à Principe vel permiſſum[b]: quo non impetrato ſuffixorum corpora crucibus in ſepulturam diffluebant[c]. Non quod ſupremum tantum humanæ conditionis honorem ſepulturam crediderint, & quod titulus iniuriæ ceſſatio eſſet ſepulturæ[d]: ſed quod inſepulti ab inferis arcerentur vt Patroclus Homericus[e], vtque *inops inhumatáque turba*[f], quæ nec legitimam ſepulturam habuit, nec imaginariam aut inanem tumulum per terræ iniectionem, neque, vt ait Ennius, lacrimis eſt decorata. Nam ſine fletu, ſepultura non fuit[g]. Hinc illæ Rhetorum minæ, hinc Senatus imprecationes vt

a Tot. tit. C. de bon. Proſcript.

b L. 1. D. de cadauer. punit.

c Senec. 8. controu. 4.

d Tertul de anim. ca. 56.

e Iliad. 4.

f Virg. 6. Æneid. & ibi Seru.

g Seru. eod.

Inſepulti, parricidæ vnco traherentur[a]: parricida ſepultus erueretur.

Inſepultorum pœnam apud Inferos in Plauto noſtro obſeruamus[b].

Nam me, inquit, *in Acheronte͂ recipere Orcus noluit*
Quia prœmaturè vita careo per fidem,
Deceptus ſum, hoſpes hîc me necauit, iſque me
Defodit inſepultum.

Ex quo inſepulti non ſolum dicuntur ij quorum corpora ex quilinis alitibus exponuntur, aut quorum,

Crux futura eſt ſepulchrum,
Vbi maiores ſunt ſiti, auus, proauus, abauus.

Vt Plauti Sceledrus iocatur[c]: ſed qui etiam defoſſi ſunt ſine glebæ, vel terræ iniectione. Horũ enim inſepulta ſepultura[d], funera neſunera, τάφος ἄταφος, qui inferorum exules

Centum errant annos, volitant & littora circum[e].

Hæc illos pœna grauior poſt mortem manere videbatur. Quamobrem Veſpaſianus tum Prætor pœnæ coniuratorum Caligulæ addendum cenſuit, vt inſepulti abiicerentur[f]. Qua pœna maximâ & horrendâ difficillimis Mariana factione temporibus affecti ſunt proſcripti, quos ſepelire non licebat, ſed canibus & alitibus dilacerandi obiiciebantur[g]. Sic damnatos ob Seianum, inſepultos omnes Tiberius iuſſit in Tyberim trahi[h]: diemque necis Seiani à Pontificibus feſtum celebrari. Veterem crudelis Imperator Lentuli ſententiam ſecutus eſt, qui primus cenſuerat vt dies Iduum Sept quo ſe Libo in-

a Lamprid. in Cōmod.
b In Moſtellar.
c in Milit.
d Cic. Philip. 1.
e Virgil. l. 6. æneid.
f Suet. in Veſpaſian. cap. 2.
g Appian. de bell. ciuil. l. 1.
h Dio li. 58.

DE MORTE FATALI ET NATVrali. Vltima morientium verba. Viue, Vale.

CAP. XII.

FATALIS mors benigna quidem agnoſcitur vt naturalis quæ accidit poſt legitimè completos ætatis annos. Acerba fatalis eſt, & ſi parentes liberos in ipſo ætatis flore amiſerint: Qui ſe infeliciſſimos, æterno dolore afflictos, contra votum inſperatos tumulos dare, in antiquis Inſcriptionibus paſſim teſtantur. Immatura fata ſunt iis qui ad ſenectæ peractionem tanquam ad tranſactam fabulam vſque ad *plaudite*, vt vulgò dicitur, non peruenerunt. Vnus omnibus funeris ritus eſt, ſi infantes excipiamus, queis diuerſus.

In communi aliorum funere primum circumſtantes proximiores morientis lecto adſidebant, cum iam deficere videretur & denaſci, vt ait Varro[a], ἀπογίνεσθαι ignemque amitteret & frigeſceret, quo vltima illius verba attentiores exciperent. Nam diuino aliquo inſtinctu inflatúque incitatus morientium animus credebatur, qui vrgentibus fatis integrior, haberet futurorum etiam quandam prædictionem & præſenſionem. Scriptores omnes verba illa quammaximè obſeruarunt. Inter hos Suetonius in Auguſto[b], quem in oſculis Liuiæ & in hac voce defeciſſe tradit: *Liuia noſtri coniugij memor, vi-*

a lib. 4. de ling. Lat.

b Cap. 99.

Digitized by Google

ue ac vale. Morientis Bruti verba indomita vltimi temporis recordatione & proximi iniuriâ,ſtudioſos virtutis tangent[a].

[a] Dio li. 47.

Ὦ τλῆμον ἀρετή, λόγος ἄρ' ἦσθ' ἐγὼ δέ σε,
Ὡς ἔργον ἤσκουν. Σὺ δ' ἄρ' ἐδούλευες Τύχῃ.

O miſera virtus! cum nihil quàm verba eſſes, ego te tanquam rem aliquam exercui, Tu verò ſeruis Fortunæ: Cuius magna vis eſt in vtramque partem, vel in ſecundis rebus vel in aduerſis[b], ni illam à ſeipſo ſapiens ſumat.

[b] Cicer. 1. offic.

Viuant felices quibus eſt Fortuna peracta.

Ego vero Bruti ſermonibus detinebor,dum tempora erunt inimica virtuti.

Alias ſummorum virorum voces referre mihi neceſſe non eſt, quæ fortes & innumeræ volumen intègrum deſiderarent: In Auguſto deficiam, qui vltimùm Liuiæ dixit, vt morientes ſolebant, *viue ac vale.* Sic morituris etiam dicebat *Vale & Salue*[c]. Illud Virgilij Damon non obmiſit[d].

[c] Seru. 5. æn.
[d] Eclog. 8. & ibi Seru.

Viuite ſiluæ,
Præceps aërij ſpecula de montis, in vndas
Deferar.

Viuite, id eſt, *Valete*. Quod optantis eſt & renuntiantis. Nam qui diutius viuere non poteſt,aliis longiorem optat vitam. Argylippus Plauti[e], hunc morem mirificè explicat qui cum à Philenij complexibus arceretur.

[e] In Aſinar.

A. Vale,inquit. Phi. Aliquantò ampliùs valerem ego, ſi hîc maneres.

A. Salue. Ph. Saluere me iubes qoï tu abiens affers morbum?

A. *Mater mihi ſupremum tua dixit, domum ire iuſſit.*

P. *Acerbum funus filiæ faciet, ſi te carendum eſt.*

Et paulo poſt.

A. *Vale. P. qui properas. A. bene vale, apud Orcum te videbo.*

Turnebus [a] cum funebrem hunc morem non ſatis aduerteret & Plauti lectionem tractaret, corruptam illam affirmat vetuſtatis incuria. Nam ſi ſupremum hîc legamus, inquit, quod exemplaria omnia occupauit, nihil, elegans elicietur. Quare legendum cenſet, *mater mihi ſupremam tua dixit*, Idque è iudiciorum conſuetudine. Nam poſtquam præco ſupremam dixerat, dimittebatur iudicum conſeſſus. Quod hic Plautum credit imitari, Mater, inquit, ſupremam dixit tempeſtatem & ilicet pronuntiauit, domumque ire iuſſit. Tantum, inquit, vir ille doctiſſimus, hæc cognitio antiquitatis, ſubſidio fuit, non ad explicandum ſolùm verumetiam ad locum ſarciendum. Sed vera antiquitatis peritia à tanto viro ad minus eruditos transfugiſſe videtur, qui integram lectionem corruptam reddit, dum vitiatam illam ſibi perſuaſit. Mortuis ter Vale dicebatur cum ſcilicet in ipſo mortis diſcrimine deficerent, cum in lecto componerentur, & cum terra conderentur. Tum enim ſupremum Vale humatis & ſepultis dicebatur. Quare cum ſibi manus inferre vellet Argylippus amoris impatientia, funebribus vſus eſt verbis, *Vale & Salue*. Atque cum voluntariæ mortis rationem daret, mater, in-

a lib. 3. aduerſ. cap. 12.

Digitized by Google

quit, mihi ſupremum tua dixit, hoc eſt ſupremum Vale, æternum Vale tanquam mortuo & ſepulto, méque ab hac vita abiudicauit cum domum ire iuſſit. Plautus noſter hac in ſcena funebre vbique verbum ſecutus eſt, *Vale, ſalue: ſupremum dixit: acerbum funus: apud orcum te videbo.* Et cum in amplexus ruerent amantes, exclamant illi, *vtinam ſic efferamur.* Quid elegantius? quid venuſtius fingi potuit in amante cuius deſperatio animum occupabat, quę in morte ſolatium quærit? Turnebum vt cæteros bonarum literarum Principes decet doctrinæ opulentia: Ieiuna noſtra ſcribendi ratio temporis egeſtate ſubleuatur, quòd forenſibus tantùm feriis huic ſtudio medium impendimus. Quare eo iuſtior venia nobis concedenda eſt, ſi cum ſummis viris aliquando grauiter etiam aberramus.

Verum nos homunculi,

imperitorum etiam iudicio plerumque damnamur vt famam aliquam eruditionis aucupentur.

Inter vltima morientis verba complexus & oſcula, ſi quis præſens charior morienti eſſet annulos ei tradebat, quem vt plurimum ſcribebat heredem[a]. Quod tamen nihil ad inſtitutionem profuit, niſi illa teſtamento probaretur, firmaretur, vt Papiniani reſponſo deciditur. Nam ſi pater[b], pluribus filiis heredibus inſtitutis, moriens claues & annulum cuſtodię cauſa maiori natu filiæ tradidit: & libertum eidem filiæ qui præſens erat, & res quas ſub cura habuit aſſignari iuſſit, commune filiorum negotium intelligitur, nec ob eam rem apud arbitrum

[a] Valer. Max. lib. 7. cap 9.

[b] l. cum pater §. pater pluribus D. de leg. 2.

Digitized by Google

diuiſionis præcipuam cauſam filiæ fore, id eſt, neque ex ea re legatum per præceptionem filiæ datum videri. Cum hæc lex antiquitatis annulo obſignata ſit, illum ego ita reſignabo vt ab annulo ornamneti cauſa ſeparem [a]. Annulus inim cuſtodiæ cauſa ad cellulam & penum fabricatus eſt, de quo Plauti Cleoſtrata [b]. [a] l 74. D. de verb. ſignif. [b] in Caſſin.

Obſignate Cellas, referte annulum ad me.

Nam cibi quoque & potus annulo vendicabantur à ſeruulorum rapina [c]. Annulos huiuſmodi multos habuimus quorum forma facit ad faciliorem legis intellectum, quæ traditione annuli nec inſtitutionem nec legatum admittit aut fideicommiſſum, quod alioqui ſolo nutu relinquebatur. [c] Plin lib. 33 ca. 1.

Digitized by Google

DE SPIRITVS EXCEPTIONE.
Lege Mæuia, Oſculis, lauatione, conclamatione.

CAP. XIII.

a actione 10. in Ver.

b lib. 4. æne.

MORIENTIS ſpiritum etiam proximior, vt mater, frater, ſoror, excipiebat. De matre M. Tullius[a]. *Patres iacebant in limine, matres miſeræ pernoctabant ad oſtium carceris ab extremo complexu liberorum excluſæ, quæ nihil aliud orabant, niſi vt filiorum extremum ſpiritum excipere ſibi liceret.* Sororem Didonis Annam Virgilius[b] introducit quæ,

Extremus ſi quis ſuper halitus erret,
Ore legat.

Vbi ementito Seruij nomine ſciolus quidam annotauit, muliebriter id ab Anna dictum, quaſi poſſet animam ſororis excipere. Quod ineptè ſcriptum eſt, & ſumma antiqui ritus ignoratione, quæ vulgaris Seruium non fugit. Nec enim mulierum hoc ſolum fuit officium, ſed virorum etiam: licet M. Tullius patres in lumine carceris conſtituat; & matri hoc pietatis opus delegare videatur, quæ ſpiritum liberorum exciperet, quem illis dediſſe putabatur. Quod viri etiam præſtiterunt vt Pædo verſibus ſuis teſtatur.

Soſpite te ſaltem moriar Nero, tu mea condes
Lumina & excipies hanc animam ore pio.

Digitized by Google

Morientem nomine proprio, magno cum clamore vocabant[a], cum primum illum putabant abiiſſe. Tum illius claudebant oculos, quos morientibus operire, rurſumque in rogo patefacere Quiritium magno ritu ſacrum eſt[b]: ita more condito vt neque ab homine ſupremùm eos ſpectari fas ſit, & cœlo non oſtendi nefas. Quod ad proximiores quoque tàm viros quàm feminas pertinebat.

a Ser. 4. Æn.
b Plin. li. 11. cap 37.

Notat Seruium Turnebus[c] ad hunc Virgilij Verſum.

c Aduerſ. li. 24. ca. 26.

Dat ſomnos adimitque & lumina morte reſignat.

Summus ille Grammaticus interpretatur oculos claudit & perturbat. Quam interpretationem Turnebus violentam dicit & ineptam: atque reſignare pro aperire poſitum aſſerit ex Romana conſuetudine, qua in rogo oculi aperiebantur. Quod planè à Virgilij mente alienum eſt. Nec enim in rogo Mercurius de quo loquitur, cuius Numen morientes inuocabant, in rogo virga aperiebat oculos, quos morte reſignare, hoc eſt claudere, credebatur. Tres enim ſunt Mercurij, Superus, Terrenus, & Inferus[d]. Hic videndi facultate mortuos priuabat, quos ad Orcum deduceret, nec fingi poteſt illum in rogo mortuorum oculos patefeciſſe. Interpretatio Seruij et ratione, ſic authoritate M. Tullij nititur, quam adfert in Danielis editione, quæ in antiquis commentariis non habetur. Reſignare enim pro auferre à M. Tullio vſurpatur[e]. *Nam cum*, inquit, *Appij tabulæ neglegentius aſſeruatæ dicerentur, Gabinij quandiu incolumis fuit, leuitas, poſt damnationem calamitas, om-*

d Seru. li. 4. Æne. Cicer. 3. de nat. deor.
e Pro Arch. Poet.

nem tabularum fidem reſignaſſet, quod ſignificare putat Seruius, abſtuliſſet, cum veriùs reſignare hoc loco M. Tullius ponat pro aperire. Sed aliorũ authorũ locos adfert clariores Seruius qui à Feſto Pompeio[a] citantur, & reſignare antiquos poſuiſſe probat pro reſcribere, vt reſignatum æs dicitur militi, cum ob delictum aliquod, iuſſu Tribuni militum ablatum eſt, & in tabulas refertur. Quo verbo per tranſlationem Virgilius eleganter vſus eſt, quaſi lux illa nobis à Diis Immortalibus conceſſa, illorum iuſſu auferatur, & in tabulas vnuſquiſque referatur, cum

Cenſetur cenſu ad Acherontem mortuus.

Vt Plautus loquitur[b]. Sed nos ad funebre officium redeamus.

Lex Mæuia eſt in pietate, *Ne filij patribus luci claro ſuggillent oculos*, ait Varro in Geminis[c]. Cuius legis ſenſum Anton. Auguſtinus[d], hunc eſſe putat ne oculos clauderent, quod per tranſlationem, fortaſſe dictum eſt, ne illorum mortem maturarent. Neque enim, inquit, mos ignoratur, quo parentibus liberi cum morerentur oculos claudebant, vt liberis parentes. Veteribus Gloſſis ſuggillatio eſt ὑπώπιον, quæ fit ex plaga ſanguine ſub oculum infuſo[e]. Vel vt Iulius Pollux definit, ὑπώπιον τὰ ὑπὸ τοὺς ὦπας τῶν πληγῶν ἴχνη, quæ ſub oculis apparent percuſſionum veſtigia. Sunt etiam ὑπώπια ὑποφθάλμια Hippocrati[f] eleuatæ oculorum cauitates in lethargicis. Longa ætas vt mores veteres, ſic antiquorum verborum ſignificationem veram oblite-

rauit,

a in verbo reſignare.
b in Trinummo,
c apud Nonium.
d li. de legib
e Gorræus lib. 5. definit. medic.
f in Coac. Prænot.

rauit, ſed lippis etiam & tonſoribus notum eſſe poteſt, cum hæc lex in pietate ſit, ſuggillationem ad pietatis officium eſſe referendam, quæ ſi aliter acciperetur, contra pietatem eſſet, cui læſæ leges XII. proſpexerunt, nec Mæuia opus fuit. In hac autē luci pro luce poſitum docet Siſenna [a], quæcumque enim nomina ablatiuo ſingulari in E terminantur, I. finita aduerbia fieri dicunt, vt luci, mani. Apud Authores tamen vim nominis non mutant, ſed luci virile genus aſſumit Plautus [b].

Luci claro diripiamus aurum matronis palam.

Varro [c] περὶ ἐμμονῆς hodie ſi poſſumus, quod debemus populo in foro medio, luci claro decoquere. Luci claro filij parentibus oculos claudere prohibentur, quod velis lecti obductis facere conſueti ſunt, magna pietatis ratione, quæ liberorum oculos à parentum funere quantum potuit auertebat. Quos vix bene natus quiſquam mortuos poteſt intueri. De hoc liberorum officio quod ab omnibus illis ſimul peragebatur. Martialis [d].

Quinque dedit pueros totidem mihi Juno Puellas,
Clauſerunt omnes lumina noſtra manu.

Polixena Hecubæ [e]. Πολύδωρος ζῇ, καὶ θανούσης ὄμμα συγκλείσει τὸ σόν.

Erumpebat interim in gemitus mœſta domus dum oculi operirentur, & morientis nomen vocabatur, vt ex Propertij [f] lectione Scaliger obſeruauit.

At mihi non oculos quiſquam inclamauit euntes.

a apud Chariſi. li. 2. art. Grammat.

b in Aulul.

c apud Non.

d li 10. epigram. 63.

e Euripid. in Hecub.

f li. 4. ele 6.

Recepta legit inclinauit, nec debet operiri, vt nec altera reiici, placet enim inclamatio nominis in oculorum ſuggillatione.

Poſt illam repetiti plangores, & paululùm ſi intermiſſi eſſent, mortui virtutes præcipuæ memorabantur noui luctus incitamenta. Memoria eorum quos amiſerant tractabatur, occurrebant ſermones eorum iucundi, conuerſatio hilaris, officioſa, pietas, vt oculi velut in gaudio relaxarentur [a]. Deinde ad oſcula & complexus mortui cócurrébant. Quod tangit Seneca ad Heluiam [b]. *Filium,* inquit, *in manibus & in oſculis tuis mortuum funeraueras.* Quod idem Albinouanus.

Affigóque manus oráque ad ora fero.

Ibant iterum in lachrimas omniáque ad luctum & triſtitiæ imitamentum componebant.

a Senec. epiſtol. 99.

b cap. 3.

DE LVCTV DOMESTICO.

CAP. XIIII.

De luctu minuendo & ægritudine lenienda multa ſunt doctiſſimorum ingeniorũ monumenta quæ ſibi aut aliis parùm profuerunt, cum domeſticis exemplis funditus euerterentur. Proinde quærebat Plinius [c], ſolatia certiora, non illa vulgaria, ſenex erat, infirmus erat, mortalis erat, ſed noua aliqua, ſed magna quæ nuſquam audita ſint, nuſquam lecta. Nam quæ audiuntur aut legun-

c lib. 1. epiſt.

tur ſponte ſuccurrunt ſed magno dolore ſuperantur.

In legibus XII. tranſlatæ ſunt Solonis leges, minuendi ſumptus, lamentationeſque funeris, quas omninò tollebant[a]. *Mulieres genas ne radunto, neue leſſum funeris ergo habento. Hoc veteres interpretes*, ait Tullius, *Sex. Ælius & L. Ælius non ſatis ſe intelligere dixerunt: ſed ſuſpicari veſtimenti aliquod genus funebris. Lælius quaſi lugubrem eiulationem vt vox ipſa ſignificat, quod eo magis iudico verum eſſe, quia lex Solonis id ipſum vetat.* Lęlij ſententiæ Plautus adſtipulatur[b].

a Cicer. 2. de leg.

b in Truculent.

Thetis quoque etiam,
Lamentando leſſum fecit filio.

Ab hoc in noſtra Campania, campanarum pro mortui memoria ſtrepitus vocatur lingua vulgari, *vne leſſe*. De cuius nominis ſignificatione cum priſcorum temporum doctiſſimi viri dubitarint, eius originem mihi turpe non erit ignorare.

Radere genas eſt vnguibus ſcindere[c], laniare, cruentare, quæ pudoris ſunt ſedes[d], δρύπτεσθαι παρειὰν δίαιμον ὄνυχα τιθεμένα σπαραγμοῖς[e]. Laniare genam cruentum vnguem reddere lacerationibus. Varro tradit[f], in exequiis & luctu mulieres ora lacerare, vt ſanguine oſtenſo inferis ſatisfacerent, qui ſanguine placabantur. Huic inſaniæ ceſſerant leges, ea enim fuit lugentium ſcena, ea oſtentatio doloris, vt in luctu familia omnis intus clauſa[g] ſciſſis veſtibus, promiſſa barba, intonſa coma, matronæ crinibus ſolutis & antependulis[h], humi proſtratæ iacerent, oppreſſo igne, lucernis extinctis, quia vt arbitror,

c Feſt. in verb radere

d Plin li.11. cap 37.

e Euripid. in Hecub.

f apud Seru lib.3. æneid.

g Iun. Philarg 4. Georg.

h Apul. 2. Met.

lucernæ in ſumma lætitia accendebantur, & in publicis gaudiis pro foribus illuceſcebant[a], vel certè vt Seruius ait[b], lugentibus ideò inimica lux, quia caruerunt ea hi quos lugent: ideóque tenebras petunt, atra veſte amiciuntur, & capita velantur, vt cum defunctis agere videantur, imitantes tenebris, faciem Inferorum.

a Tertul. de idolat. c. 15. & lib. ad Vxor. ca. 6.
b in Sched.

Lugubris autem illarum lamentatio fletuſque mœrens ex eo eſt, quod eum quem dilexerant vitæ commodis priuatum arbitrarentur[c], idque ſentire, atque hæc ita ſentirent natura duce nulla ratione nulláque doctrina. Ex illo fonte varia & deteſtabilia genera illa lugendi promanarunt, pædores muliebres, lacerationes genarum, pectoris, feminarum, capitis percuſſiones[d] quibus gratum ſe mortuis facere exiſtimabant, diíſque Inferis faciliùs ſatisfacturos, ſi afflictos ſe & ſtratos eſſe faterentur.

c Cic. 1. Tuſcul.
d Cic. 3. Tuſcul.

Differunt autem luctus & lamentatio. Eſt enim luctus ægritudo ex eius qui charus fuerit interitu acerbo: lamentatio, ægritudo cum eiulatu[e], quæ ad bonorũ Fortunæ amiſſionẽ aliquãdo conuerſa eſt[f].

e Cic. 4. Tuſcul.
f Iuuenal. ſaty. 13.

Nam maiore domus gemitu, maiore tumultu,
Planguntur nummi, quam funera, nemo dolorem
Fingit in hoc caſu, triſtem deducere ſummam
Contentus vexare oculos humore coacto,
Ploratur lacrimis amiſſa pecunia veris.

Digitized by Google

DE LAVATIONE ET VNCTIONE.

De libitinariis eorumque familia. Quod genus ſacrificij Lare Veruecibus fiat.

CAP. XV.

LAVABANT mortuorum cadauera proximiores & vngebant. De lauatione communiores ſunt loci quàm qui adferri debeant. De vnctione, vulgaris eſt Albinouani.

Téque meæ poterunt vngere nate manus.

Quod tamen ſiue Libitinarij operâ tranſactum non puto, qui in omnibus his rebus exercitatus, ea præſcribere ſolebat, quæ ad funeris ritum, morem aut pompam conducere videbantur. Scripſit Plinius[a]. a lib. 13 c. 1
Caſtris Darij expugnatis, Alexandrum in reliquo eius apparatu ſcrinium cepiſſe vnguentorum, poſteáque voluptatem eorum ad Romanos tranſiiſſe, inter honeſtiſſima & lautiſſima vitæ bona, honoremque ad defunctos pertinere cœpiſſe. Quod Guichardus Pedemontanus optimus ſcriptor notat, qui eos de re funebri nobis Gallis conditos edidit libros, qui hucuſque mihi ampliùs hac de re ſcribendi anſam arripuerant. Si legibus XII. vnctura vetita ſit, inquit vir diligentiſſimus, quid nos Plinius ad Alexandri tempora reuocat? At verò Plinius de vnguentis exoticis loquitur, quæ ex Perſarum deliciis poſteà Romam profluxerunt, quæque à Cenſoribus anno Vrbis quingenteſimo ſexage-

Digitized by Google

ſimo quinto, primùm introducta ſunt[a]. Qua temporum ratione in leges XII. Plinius minimè peccat. Hinc Plautus[b].

a Plin. li. 13. cap. 3.

b in Moſtellar.

Non omnes poſſunt olêre vnguenta exotica.

Vnguenta autem in funeris cauſa, iure ciuili ita computantur[c], vt ſi odores & vnguenta ſeruus emerit & ad funus erogauerit quod ad dominum ſuum pertinebat, in rem domini verſum videatur[d].

c l. funeris D. de relig.

d l. 7. § illud plane D. de in rem verſ.

Libitinarij ſeruos ad hoc miniſterium multos habuerunt, qui ipſi vt honeſtiores deſignatorum numeræ fungebantur. Nam deſignator ἀποδείκτης pompæ ordinem & apparatum ludóſque curabat, ſi munus gladiatorium ab heredibus daretur. De Deſignatore qui ſacris certaminibus deſeruiebat, nonnihil attigimus libro primo[e], & Alciati notauimus errorem, ſed cum librarius lineam integram obmiſiſſet tantùm à mente mea aberrauit, quantum Alciatus ab Vlpiani. Hæc cauſa fuit cur vir doctiſſimus mihique amiciſſimus grauiter tulerit quod Alciatum erraſſe dixerim, cum in errorem memet incidiſſe vehementer contenderet. Huic ego: pax, inquam, errores noſtros qui etiore animo detegamus. Deſignatores, ait Vlpianus[f], qui Græcis ſunt βραβευταὶ artem ludicram non facere Celſus putat, cum miniſterium exerceant. Βραβευτὰς ludorum præſides Alciatus interpretatur ex Iulio Polluce. Scripſi quod prætermiſſum eſt. *Longè alia fuit mens Vlpiani quæ poteſt elici ex verbis Pollucis*, Τοῖς δὲ γυμνικοῖς ἐφεστᾶσι βραβευταὶ καὶ μαστιγονόμοι δὲ καὶ ῥαβδοῦχοι. Gymnicis adſunt ludorũ Præfecti Lictores & Apparitores, Τοὺς

e de vet. iur. pont. cap. 6.

f l. Athletas. D. de his qui not. infam.

Digitized by Google

ὃ βραβευτὰς καὶ ἐπιστάτας ὀνόμαζον. Deſignatores quoque Præſides nominarunt vertit Alciatus. Nemo Grammaticorum ignorat Επιστάτην Præfectũ: Curatoréque ſignificare & Præſidem: ex multiplici hac ſignificatione illam elegit Alciatus quæ minus Vlpiani textui conueniret. Quare Præſidem Alciatus vertere non debuit, ſed curatorem aut Præfectum. Nam ludorum Præſides Ἀγωνοθέται certaminum iudices & Arbitri, qui ἀπὸ τῶν βραβευτῶν diſtinguntur à Clemente Alexandrino [a], Vt Petrus Faber [b] ante nos animaduertit. Βραβευτὴς, διαλλακτὴς [c] Pacificator qui præter os obambulat & cuius virgæ mutiunt, vt Plautus loquitur [d]. Cum ergò tam varia ſit ſignificatio βραβευτῦ, cur Præſidem illum ludorum finxit Alciatus, cur non Curatorem aut Præfectum aut Conciliatorem? Cum miniſterium illum exercuiſſe Vlpianus dicit, quod ſeruorum proprium fuit qui Miniſtratores vocantur [e]? Eſt enim miniſtrare famulari διακονεῖν [f], quod quidem in Sacris magis vſurpabatur. Plautus [g].

Atque vt miniſtres mihi cum ſacruficem:

Euertit Alciati verſio non Vlpiani ſententiam ſolùm, ſed vetera Romanorum inſtituta apud quos priuatus nemo ludis præeſſe potuit, niſi ludos funeris cauſa daret. Imò apud eos dubitatum an deſignator artem ludicram exerceret atque infamia notaretur [h]. Deſignator funeris, Magiſter eſt Pompæ quem à libitinariis non ſeparo. Hac in re Senecam ſequor [i]. Ille: *An Arruncium & Arterium, & cæteros qui captandorum teſtamentorum artem profeſſi ſunt, non*

a in Protreptic.
b l. 1. Agoniſt. ca. 23.
c aut Ethimologic.
d in Pœnul.
e Sene epiſtola 95.
f Gloſſ. vet.
g in Amph.
h l. Athletas D. de his qui not. infam.
i li. 6. de benefic. ca. 38.

eadem putes habere quæ Deſignatores & Libitinarios vota? Deſignator Acroni Grammatico[a] fuit, qui ad locum Libitinæ funera præſtanda conducitur, vt defuncti cum honore efferantur, cui quidem Præſidis nomen conuenire nulla ratione poteſt. De hoc ſatis.

Ex Libitinariorum familia fuerunt Piatrix ſacerdos Aruſpex, Pollinctor, Præfica, Veſpillo, Sandapilarius, Lecticarius, Vſtor, cadauerum cuſtodes. Dicti ſunt Libitinarij ab æde Libitinæ in qua commorabantur, vbi ea ſolebant curari quæ ad funus pertinebant[b]: Et apud quos morientium nomina edebantur[c]. Libitinarium Græci ταφέα vocant ex Vlpiano[d]. Habent Pandectæ Florentini νεκροτάφτην, alij Codices κτεριςὴν inhumatorem ἐνταφιαςὴν, vbique rectè. Huius munus non ita ſordidum quin ſplendorem aliquem retinuerit: vt cum Hirtij & Pauſæ funus à Prætore iuſſu Senatus locaretur, qui tunc Libitinam exercebant[e], cum rerum ſuarum vſum tuum miniſterium polliciti ſunt, quia hi pro patria dimicantes occiderant. Perſeuerantíque poſtulatione extuderunt vt exequiarum apparatus ſeſtertio nummo ipſis præbentibus addiceretur. A Libitina Libitinenſis etiam porta dicta eſt per quam funera efferebantur.

Piatrix ſacerdos funeſtam domum expurgare ſolebat[f], verrebat domum ex qua mortuus ad ſepulturam ferebatur per euerriationem certo ſcoparum genere dum ſacrũ illud funebre peragebatur, quod Lare veruecibus domi fiebat. Hoc ſacrificiũ à Turnebo

a ad Horat. li. 1. epiſt 7.

b Plutarc. in Num.

c Sueton. in Neron. c. 39

d l. 5. §. Idem ait. D. de inſtit. act.

e Valer. max. lib. 5. cap. 2.

f Feſt. in verb. Piatrix & euerriator.

nebo pollutum eſt [a].Nam cum apud Ciceronem legatur, *Quod genus ſacrificij Lare veruecibus fiat*, emendat ille, *Aræ verberibus*[a], exuerriaſque ſignificari putat quibus domus mortui purgaretur: Rectiſſima eſt vulgata lectio. Hoc enim ſacrificium inter iuſta numeratur quæ domi mortuo fiebant, cum heres ob funeſtam familiam piaculum patiebatur. Quòd à M. Tullio lucem accipit [b], qui cum Roſcium defenderet, *Hunc*, inquit, *miſerum, luctu perditum, qui nondum etiam paterno funeri iuſta ſoluiſſet, nudum eiecit domo*, quod eſt, antequam familiare illud Lare veruecibus Sacrum confeciſſet. Lare igitur, eſt, interiore domus parte, vel potius τῷ Καπικιδίῳ, cui pro mortuo veruecibus faciebant, quod ſectariis crederent Manes delectari. Inſcriptionem veterem attulimus, in qua.

[a] ad Cicer. 2. de leg.

[b] Pro Roſc. Amer.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LARIB. VERB. N. II.

Nos de expiatione aliquando, vt de Aruſpice qui mortuis apparebat. Nunc verò Pollinctores in funeſtam domum intromittamus qui lauabant cadauera & vngebant, quod proximiores mutuam præſtantes operam, facere dicebantur. In Legibus XII. ſeruilis vnctura & circumpotatio tollitur. Pollinctorem ſeruilis vnctura denotat, ad quam lepidè ludit Martialis [c].

Qui non cœnat & vngitur Fabulle,
Hic verè mihi mortuus videtur.

Fuerunt quidem vncturæ plures, plura oſcula, com-

[c] li. 3 epi. 12.

Digitized by Google

rationes conclamationéſque, quæ in rogo vltimùm deſinebant. Pollincere autem quibuſdam eſt vngere, vt illi ex Plauto [a] augurantur.

a in Pœnul.

Eorum alter viuit, alter eſt emortuus,
Propterea apud vos dico confidentiùs,
Quia mihi Pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.

Hoc verè eſt augurari & emortuum verbum negligenter curare. Veriùs Pollinctores dictos Seruius ſcribit [b], quod mortuis os polline oblinirent, ne liuor appareret extincti. Fulgentius [c] quaſi pollutorum vnctorum, qui fortè à poliendo trahi poſſent, hoc eſt, à lauando, polienda λελουμένα [d]. Sed non tam inhæreo nominis notationi, quàm Tertulliani lectioni, qui Pollinctorem Sacerdotem vocat [e]. *Si noſter quoque Deus*, inquit, *propriæ hoſtiæ nomine martyris ſibi depoſtulaſſet, quis illi exprobaſſet funeſtam religionem, & lugubres ritus, & aram, rogum & Pollinctorem ſacerdotem ?* Nec enim ſacerdotium Pollinctori tribui poteſt, cui hoc nomen ſuo loquendi more tribuit Tertullianus, vt paganorum ſacerdotibus faceret iniuriam quos Pollinctori ſeruo viliori adæquaret, quod Sacerdotes Paganorum, mortuos verè curarent, quos pro Diis colebant, quorumque imagines, minio & vnguentis perfricabant. Qua verò arte aut quibus medicamentis potuerint Pollinctores ſine ſectione corporis, integrum illud & incorruptum ad dies octo in funeſta domo aſſeruare, mihi non ſatis compertum. Nec enim ſolebant veteres corpora mortuorum diſſecare, cùm aliqui elati iámque rogo impoſiti reuixiſſe dicantur. De

b 9. æneid.
c de priſc. ſerm.
d Gloſſ. vet.
e in Scorpiac. cap. 7.

mortuorum conditura amplè Herodotus[a], quibus incuruo ferro cerebrum per nares eductum omnemque aluum pertractum docet, quod Romæ vſitatum non fuit. Plutarchus[b] cadauera melle vel cera oblita ſeruari ſcribit vt de Ageſilao narrat Σπαρτιάται κηρὸν ἐπιτήξαντες τῷ νεκρῷ, μέλιτος οὐ παρόντος ἀπήγον ἐς Λακεδαίμονα. Hac de corporum conditura nihil affirmare auſim: quærant diligentioris.

Præficæ Σοφισταὶ θρήνων[c] planctus Principes non doloris[d]. Veſperones qui poſtea Veſpillones[e] mortuos è plebe in lecto efferebant ad ſepulturam, vt lecticarij in lectica[f]. Quod genus hominum furto maximè obnoxium fuit: quare ſi quis ſtipulatus ſpondeat furem non eſſe, Veſpillonem non eſſe, vtilis eſt ſtipulatio[g]. Vt ſi Pollinctor mortuum ſpoliauerit datur in Libitinarium inſtitiora actio & furti & iniuriarum[h]. Quorum omnium mors non vilis ſolum, ſed ita odioſa fuit, vt ſi quis teſtamento heres inſtitutus, iuſſus ſit Veſpillonis teſtatoris nomen ferre, dignitatis rationem habendam reſponſum ſit, & conditionem remitti.

Sandapilarij à Sandapila feretro viliorum νεκροφόροι. Vſtores ſemiraſi infimæ ſeruitutis & miſeræ conditionis, qui omnes Libitinariorum familia continentur. Cuſtodes cadauerum qui ad mortui cadauer pernoctabant[i].

a lib. 2.
b in Ageſil.
c Lucian. de luctu.
d Seru. 9. æneid.
e Idem 11. ænei.
f Fulgent. de priſc. ſerm.
g l. ſi ita quis D. de Euict.
h l. 5. §. idem ait D. de inſtit. act.
i l. & ſi quis §. impenſa. D. de relig.

DE FERIIS DENICALIBVS & Nouendialibus.

CAP. XVI.

SINGVLORVM feriç præcipuç aut ſunt Natalium aut Funerum[a] atque inter ferias Funerum ſunt Denicales cum hominis mortui cauſa familia purgabatur, à Græco verbo deductæ, Græci enim νέκυν mortuum dixerunt[b]. Nouendiales à dierum numero denominatæ, de quibus copioſè Turnebus[c], quæ Lipſius in Taciti explicatione ſua fecit[d]. Nouendialia veteribus Gloſſis ἔνατα ἐπὶ νεκρῷ ἀγόμενα. Nam apud maiores vbi quis extinctus eſſet, diebus ſeptem domi illius corpus aſſeruabatur & curabatur, lauando, vngendo, oſculando, complorando, conclamando. Octauo die funus procedebat & corpus incendebatur, nono, ſepeliebatur & ſi qui ludi in mortui honorem fierent, ab eo Nouendiales ſunt appellati[e]. Ab eóque tempore finis funeſtæ familiæ erat, nono die, ritè completis ad tumulum ſolemnibus, quo ſupellectilem deducebant ad auctionem qui vellent[f]. Nouendiales illas ferias aliqua ex parte diu à Chriſtianis ſeruatas colligo ex Iuſtiniani Nouella conſtitutione[g], qua omnis exactio creditorum, funeſtæ familiæ diebus nouem ſuſtinetur, ne Denicales illæ priuatorum feriæ à duriore creditore violarentur. Quare illius exactio ceſſabat[h], nec niſi poſt nouem dies à morte debi-

a Macrob. lib. 1. Satur. cap. 16.

b Feſt. in verb. Denicales.

c lib. 24 aduerſ. ca 23.

d ad lib. 6. Annal. nu. 18.

e Seru. 5. æneid.

f Apul. li. 7. Metam.

g c. 115.

h Cuiac. lib. de diuerſ. tempor. præſcript. cap. 6.

toris creditor, poterat cum heredibus experiri. Hanc veterem in noſtris ſuperſtitionem arguit D. Auguſtinus[a]. *Neſcio*, inquit, *vtrum inueniatur alicui ſanctorum in ſcripturis celebratum eſſe luctum nouem dierum, quod apud Latinos Nouendial appellatur.* Qui dierum numerus nunquam in bonam partem accipiebatur à Iudæis, quorum ſolemnitas omnis octauo die finiebatur, nec ad nouem vnquam perueniebat[b]. Alia præterea eſt Iuſtiniani Nouella[c], ne reliquiæ debitorum à creditoribus iniuria afficiantur. Quod generali anteà Seueri edicto prohibitum eſt, ne ſcilicet defunctorum corpora detinerentur aut vexarentur[d]. Etenim ſi morte capitale etiam crimen extinguitur, quid iniuſtius quàm mortuorum corpora debitorum, pignori ſubiicere, cum viuorum ſolùm membra diſtrahi leges XII. olim permiſiſſent? Quas tamen non humaniter hac de re ſcriptas Pop. Rom. ſitu atque ſenio emori paſſus eſt[e]. Iuſtini alia porro conſtitutio in libris βασιλικῶν. Εἰ δὲ καὶ τελευτήσαντός τινος περὶ τὴν ταφὴν ἁμάρτῃ τις τοῦ τελευτήσαντος, καὶ τὴν ἐκφορὰν κωλύῃ, γέγραπται μὲν ἤδη νόμος καὶ τῷ ἡμετέρῳ Πατρὶ περὶ τούτων. Πλὴν ἀλλὰ δὲ ἐξ ἡμῶν μείζων ἐπέσθω τοῖς πλημμελήμασι ποινὴ, καὶ τοῖς αὐτοῖς ὑποκείσθω, ὡς ὁ παρὼν ὑπαγορεύει νόμος, τοὺς ἐν ζωῇ τοιοῦτόν τι, ὁποῖον ἔφημεν πλημμελήσαντας. Ἀλλὰ μηδὲ τοὺς κληρονόμους τοῦ τελευτήσαντος, ἢ τοὺς γονεῖς, ἢ τοὺς παῖδας, ἢ γαμετὴν, ἢ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς, ἢ ἐγγύτατα μηδενὶ παντελῶς ἐξεῖναι βιαζόμενον περὶ τῆς τῶν θ. ἡμερῶν προθεσμίας, ἐν αἷς πενθεῖν δοκοῦσιν, αἰτιᾶσθαι, ἢ καθ' οἱονδήποτε τρόπον παρενοχλεῖν, ἢ τινὰ ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐπιφέρειν, ἢ ἐν δικαστηρίῳ αὐτοὺς καλεῖν, εἴτε ὀνόματι χρέους περὶ-

a in quæſt. ſup. Gæneſ.

b D. Hieronim. in *Aggæum, cap.* 2.

c l. 3. § non perpetuæ. D. de ſepul. viol.

d Agell. lib. 20. cap. 1.

e lib. 7

DE FERIIS DENICALIBVS *& Nouendialibus.*

CAP. XVI.

SINGVLORVM ferię præcipuę aut ſunt Natalium aut Funerum[a] atque inter ferias Funerum ſunt Denicales cum hominis mortui cauſa familia purgabatur, à Græco verbo deductæ, Græci enim νέκυν mortuum dixerunt[b]. Nouendiales à dierum numero denominatæ, de quibus copioſè Turnebus[c], quæ Lipſius in Taciti explicatione ſua fecit[d]. Nouendialia veteribus Gloſſis ἔννατα ἐπὶ νεκρῷ ἀγόμενα. Nam apud maiores vbi quis extinctus eſſet, diebus ſeptem domi illius corpus aſſeruabatur & curabatur, lauando, vngendo, oſculando, complorando, conclamando. Octauo die funus procedebat & corpus incendebatur, nono, ſepeliebatur & ſi qui ludi in mortui honorem fierent, ab eo Nouendiales ſunt appellati[e]. Ab eóque tempore finis funeſtæ familiæ erat, nono die, ritè completis ad tumulum ſolemnibus, quo ſupellectilem deducebant ad auctionem qui vellent[f]. Nouendiales illas ferias aliqua ex parte diu à Chriſtianis ſeruatas colligo ex Iuſtiniani Nouella conſtitutione[g], qua omnis exactio creditorum, funeſtæ familiæ diebus nouem ſuſtinetur, ne Denicales illæ priuatorum feriæ à duriore creditore violarentur. Quare illius exactio ceſſabat[h], nec niſi poſt nouem dies à morte debi-

a Macrob. lib. 1. Satur. cap. 16.
b Feſt. in verb. Denicales.
c lib. 24 aduerſ ca 23.
d ad lib. 6. Annal. nu. 18.
e Seru. 5. æneid.
f Apul. li. 7. Metam.
g c. 115.
h Cuiac. lib. de diuerſ. tempor. præſcript. cap. 6.

toris creditor, poterat cum heredibus experiri. Hanc veterem in noſtris ſuperſtitionem arguit D. Auguſtinus[a]. *Neſcio*, inquit, *vtrum inueniatur alicui ſanctorum in ſcripturis celebratum eſſe luctum nouem dierum, quod apud Latinos Nouendial appellatur*. Qui dierum numerus nunquam in bonam partem accipiebatur à Iudæis, quorum ſolemnitas omnis octauo die finiebatur, nec ad nouem vnquam perueniebat[b]. Alia præterea eſt Iuſtiniani Nouella[c], ne reliquiæ debitorum à creditoribus iniuria afficiantur. Quod generali anteà Seueri edicto prohibitum eſt, ne ſcilicet defunctorum corpora detinerentur aut vexarentur[d]. Etenim ſi morte capitale etiam crimen extinguitur, quid iniuſtius quàm mortuorum corpora debitorum, pignori ſubiicere, cum viuorum ſolùm membra diſtrahi leges XII. olim permiſiſſent? Quas tamen non humaniter hac de re ſcriptas Pop. Rom. ſitu atque ſenio emori paſſus eſt[e]. Iuſtini. alia porro conſtitutio in libris βασιλικῶν. Εἰ δὲ καὶ τελευτήσαντός τινος περὶ τὴν ταφὴν ἁμάρτῃ τις τοῦ τελευτήσαντος, καὶ τὴν ἐκφορὰν κωλύῃ, γέγραπται μὲν ἤδη νόμος καὶ τῷ ἡμετέρῳ Πατρὶ περὶ τούτων. Πλὴν ἀλλὰ δὲ ἐξ ἡμῶν μείζων ἐπέσθω τοῖς πλημμελήμασι ποινὴ, καὶ τοῖς αὐτοῖς ὑποκείσθω, ὡς ὁ παρὼν ὑπάγει νόμος, τοὺς ἐν ζωῇ τοιοῦτό τι, ὁποῖον ἔφημεν πλημμελήσαντας. Ἀλλὰ μηδὲ τοὺς κληρονόμους τοῦ τελευτήσαντος, ἢ τοὺς γονεῖς, ἢ τοὺς παῖδας, ἢ γαμετὴν, ἢ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς, ἢ ἐγγυητὰς μηδενὶ παντελῶς ἐξεῖναι βιαζόμενον περὶ τῆς τῶν θ. ἡμερῶν προθεσμίας, ἐν αἷς πενθεῖν δοκοῦσιν, αἰτιᾶσθαι, ἢ καθ' οἱονδήποτε τρόπου παρενοχλεῖν, ἢ τινὰ ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐπιφέρειν, ἢ ἐν δικαστηρίῳ αὐτοὺς καλεῖν, εἴτε ὀνόματι χρέους περί-

a in quæſt. ſup. Gæneſ.

b D. Hieronim. in *Aggæum, cap.* 2.

c l. 3. §. non perpetuæ. D. de ſepul. viol.

d Agell. lib. 20. cap. 1.

e lib. 7.

τοῦ τελευτήσαντος καταγομένων, εἴτε ἄλλης οἱασοῦν αἰτίας χάριν, εἰς τὰ μνημονευθέντα ἰδικῶς ὁρώσης πρόσωπα. εἰ δὲ ἐντὸς τῶν θ. ἡμερῶν τολμήσειέ τις ἕνα τῶν εἰρημένων κρατῆσαι προσώπων, ἢ ἐγγύην κομίσασθαι, ταῦτα πάντα ἄκυρα εἶναι θεσπίζομεν. Quod ſi rebus humanis exempto aliquo circa defuncti funus quiſpiam deliquerit, idque prohibuerit efferri, quanquam iam ante lex à patre noſtro de his lata ſit, tamen auctoritate noſtra pœna quoque maior hæc delicta comitetur, & iiſdem ſuppliciis hic obnoxius ſit, quibus lex præſens ſubiecit eos, quotquot eiuſmodi aliquid ſeu dictum, ſeu factum à nobis eſt, in viuum admiſerint. Imò ne defuncti quidam heredes vel parentes, vel liberos, vel vxores, vel cognatos cæteróſque propinquos vel fideiuſſores vlli proſus hominum licere ſancimus, vt ante nouem dierum ſpatium, quibus lugere videntur, conueniat, vel quocumque modo inquietet vel quam eis citationem offerat, vel in ius vocet, ſiue debiti nomine quod à defuncto veniat, ſiue propter aliam quamcumque cauſam ſpecialiter ad commemoratas perſonas ſpectantem. Quod ſi quis auſus fuerit intra nouem hoſce dies, aliquam ex indicatis perſonis retinere vel adoriri, vel ab ea ſponſionem aliquam aut promiſſionem aut fideiuſſionem accipere: vt irrita ſint omnia ſancimus. Quæ ab Harmenopulo ſuis libris inſerta ſunt[a].

Nouendiales etiam feriæ plærumque extrà funus, publicæ ſunt indictæ ad prodigia procuranda. Quod ſacrum publicè primùm ſuſceptum eſt, voce ex Albano monte miſſa[b], vel Aruſpicum monitu:

a l.5. Tit.12.

b Liu lib.1. 16. & 17.

manſitque ſolemne, vt quandócumque prodigium ex Albano nuntiaretur, feriæ per nouem dies agerentur, quæ ob alia poſteà prodigia factæ. Ad Nouendiales mortuorum ferias regredior.

Cautum eſt in libris ſacris, illis feriis aquam in pratum niſi legitimam ducere non licere[a]. Cuius ritus rationem diuinare non poſſum, licet tamen coniectura niti, vt putem Nouendiale ſacrum in Deorum honorem inſtitutum qui Nouenſiles dicebantur. Quos in ſecunda cœli regione Martianus Capella locat[b], quoſque Deos Piſo eſſe ſcribit nouem in Sabinis conſtitutos[c], quibus Numa ritu patrio Nouẽdiale ſacrum inſtituiſſe non longè à verò eſt. Coniecturam traho ex Decij pro exercitu ſe deuouentis precatione, qui Nouenſiles Deos inter Lares & Indigetes medios ponit[d]. Quos Medioxumos Plautus[e] appellat in aëre degentes, quæ ſedes eſt Manium Deorum & eorum qui Indigetes Dij ex hominibus facti in Diis agunt. Lares igitur Nouenſiles & Indigetes ità à Decio numerati côiecturam iuuant: cum ex Manium iure Lari veruecibus domi factum eſſet: foris Nouenſilibus Diis ſacra ferrentur, qui eandem plagam cum Diis Manibus incolunt.

De porca præcidanea hactenus à nobis dictum eſt, à qua feriæ Precidaneæ ſunt appellatæ quas heredes habere obſtricti ſunt. Illæ ex Atteio Capitone[f] in atrum diem à Pontifice maximo, cum inauguratæ eſſent, Collegium decreuit non habendum religioni, quin eo die feriæ Præcidaneæ eſſent[g]. Quæ quidem feriæ publicæ fuerunt vt Nouendiale illud

a Setu 1. Georg.
b lib. 1. de nupt.
c Arnob. l. 3.
d Liu. lib. 8.
e in Ciſtell.
f lib. 5 de iure pontif.
g Agell. l. 4. cap 6.

Digitized by Google

lud ſacrum ob prætermiſſum aliquid vel commiſſum.

DE COMPOSITIONE CADAVEris. *Ricinio. Riciniatis pueris Naulo.*

CAP. XVII.

IN legibus & in medio Iure ciuili moribúſque verſabimur, cum diſpoſitionis noſtræ ratio poſtulabit: Nec enim facile eſt vnum ab alio ſeorſum tractari ab eo qui certum ſibi ordinem præſcripſerit, qui quidem apud animos hominum plurimùm valet.

Morem voco inſtitutum patrium quod ad religiones pertinet ceremoniáſque funeris, quæ etiam legibus noſtris emendantur vel iuuantur. Quæ igitur ad funeris morem faciunt, ea vel domi peragebantur vel in vrbe & foro vel extra portam. Quæ domi ea ſunt ferè à nobis expedita, de lauatione, vnctione, luctu domeſtico & cæteris quæ plurimo dierum trium aut quatuor ſpatio tranſigebantur. Tum enim membra omnia vnguentis & odoribus reſperſa, & mortuus conclamabatur, Vt ex Terentio [a] omnes notant. *Deſine*, inquit, *iam conclamatum eſt*, id eſt, omnia deſperata & deperdita: conclamatum enim dicitur finitum, & corpora conclamata, quæ nihil iam habent reliqui ad longioris vitæ officia. Quare in conclamatis funeribus nulla eſt dilatio

[a] in Eunuch. & ibi Donat.

dilatio doloris & luctus. Liuius [a]. *Clamor gratulantium per vrbem victores ſuos rediiſſe peruaſit & ex mœſtis domibus quæ conclamauerant ſuos, procurritur in vias.* Cum ergo nulla ſpes niſi in luctu eſſet, mortui defleti & conclamati [b], & complorata mors eſſet [c]: Albo tum linteo corpus inuoluebatur componebaturque mortuus, atque hæc compoſitio à productione diſtat plurimùm, quod Caſaubonus [d] primus aduertit. Nam cōponere eſt περιστέλλειν cum cadauer lautum atque vnctū linteis implicatur. Quod firmat Seneca [e]. *Non timidè,* ait, *componor ad illum diem quo remotis ſtrophis ac fucis de me pronuntiaturus ſum.* Fucum pro vnguento Plautus noſter [f], accipit.

a lib. 5.

b Apul. li. 1. & 2. Metam.

c Cicer. pro dom. ſu.

d ad Perſ. ſat. 3.

e epiſt. 26.

f in Moſtel.

Nam iſthæc veteres quæ ſe vnguentis vnctitant, interpolles,
Vetulæ, edentulæ, quæ vitia corporis fuco occultant.
Vbi ſeſe ſudor cùm vnguentis conſociauit, &c.

Hîc ergo fucus pro vnguento, quo mortui madeſcebant. Exin pretioſa veſte ſtragula ornabantur [g], qua etiam pauperes exponi ſolebant, qui cum nuſquam ſplendidiore fuiſſent habitu, ſuperbi ideò mortui vocabantur. Mercurius Soſiæ.

g Vet. interpr. in Perſ. ſat. 3.

M. Faciam ego hodie te ſuperbum ni hinc abis. S. quomodo?
M. Auferere, non abibis.

Id eſt, te pugnis ad mortem adigam, Veſpillones veſte ſplendidiore indutum portabunt ad Rogum. Seruos enim Veſpillones portabant ad ſepulturam.

Veſtis ſanguinei coloris erat ſi Seruio credimus [h],

h Lib. 3 æne.

M

Digitized by Google

ſed alij candida, alij purpurea toga, pro dignitate & ordine efferebantur.

Acerra ſiue ara ante mortui lectulum ponebatur, in qua odores incenderentur [a], quo tempore defuncti cognatæ lugentes domi riciniis amictæ circumſtabant lectum mortui, cuius funus pullis pallis ſequebantur. Quod ex Varrone libro tertio de vita populi Rom. viderunt quidam, nec ſatis aduerterunt. Ille. *Vt dum ſupra terram eſſent, riciniis lugerent, funere ipſo pullis pallis amictæ*: quem ſecutus Grannius [b] ricinium dixit muliebre cingulum capitis. Alij palliolum femineum breue, quod poſtea marfutium [c]: Iſidorus [d], *Ricinium matronarum operimentum, quod cooperto capite & ſcapula à dextro latere in leuum humerum mittitur, cuius dimidia pars retro eijcitur, quod vulgo mauortem dicunt, quaſi Martem.* In Gloſſario Arabico-Latino quo Vulcanij ſtudio fruimur Mafortis eſt faſcialis, ſeu anguſtum pallium quo vtuntur Monachi collum pariter ac humeros tegens.

a Feſt. in verb. Acerra.

b apud Feſt. in verb. ricæ

c Nonius.

d li.19. c.25.

Ricinium in luctu eſt operimentum capitis muliebre, quod Varro repetit lib. 1. de vita populi Rom. *Mulieres in aduerſis rebus aut luctibus, cum omnem veſtitum delicationem ac luxurioſum poſtea inſtitutum ponunt, ricinia ſumunt.* Quæ quidem viris conuenire non poſſunt vt fruſtra quidam ſcripſerunt, qui leges XII. quæ de tribus riciniis, ad viros quoque obtorto collo traxerunt. Fruſtrâ etiam alij ad tres veſtes retulerunt, quæ cum mortuo conderentur. Nam mortuus non vbi conderetur, ſed dum ſuper terram eſ-

Digitized by Google

ſet minuendi ſumptus gratia, tribus ſolum riciniis lugebatur. Quod ita intelligo vt dum componeretur domi, non plures quam tres mulieres riciniis capite operto lugerent.

Pueros tamen Fratribus Arualibus miniſtrates riciniatos inuenio in veteri lapide.

PVERIS. PATRIMIS. ET. MA
BVS. PVERI. RICINIATI 121.

Quod eſt capitis indumento duplici amictos pueros, cuius illi dimidiam partem retrorſum iaciebant[a].

Funebrem nos in iure ciuili mortuorum togam ſarcire incommodum non erit, vt noſtra opera in ſtudioſorum rem ipſa vertatur. Filius familias, ait Paulus[b], togam emit, mortuo deindè eo pater ignorans & putans ſuam eſſe, dedicauit eam in funus eius. Neratius ait in rem patris verſum videri, in actione autem de peculio, quod in rerum natura non eſſet, vno modò æſtimari debere ſi dolo malo eius quo cum agatur pactum eſſet. Atquin ſi filio pater togam emere debuit, in rem patris verſa eſt, non nunc quo funerabitur, ſed quo tempore emit. Funus enim & ſepultura filij, æs alienum patris eſt, factus eſt ergò debitor peculij, quamuis res non extet, vt etiam de peculio poſſit conueniri, in quam actionem venit, & quod in rem verſum eſt. Quæ tamen adiectio tunc neceſſaria eſſet, cum annus poſt mortem filij exceſſit. Huius legis maiorem difficultatem

a Varr. li. 4. de ling. lat.

b l. 19. D. in rem verſ.

Digitized by Google

magnus Cuiacius ſuſtulit paucis. Nam cum morte filij extinctum peculium eſt, pater tamen intra annum vtilem de peculio tenetur. Sed poſt mortem filij perpetua eſt actio vel adiectio de in rem verſo. Cùm igitur filius emiſſet togam, quæ erat in peculio, ſi pater eam in funus dedicauit, id eſt, eam dedit in qua mortuus funeraretur, verſa iam eſt in rem patris qui venditori tenetur actione de in rem verſo, quæ competit in ſolidum vltrà peculij quantitatem. Hoc ampliùs dico ego, ſi nullum peculium eſſet, pater tamen naturali quodam iure obligaretur. Imò ſi filiusfamilias miles ſit & habeat, vt habet caſtrenſe peculium, ſucceſſores quidem eius ante tenentur, ſed deinde ad patrem venitur[a]. Quia funeraria actio patris onus eſt, competitque in eum pro facultatibus & dignitate[b]. Qua ratione & ſi maritus lucretur dotem quæ ad funus non ſufficiat, tunc in ſuperfluum in patrem actio datur[c]. Ad quid ergo actio de in rem verſo cum funeraria competeret, quæ perpetua eſt, quæque omne creditum ſolet præcedere? De in rem verſo hîc naſcitur actio quod viuens filius togam emiſſet, quam moriens in peculio reliquerat. Rem patris inde geſſiſſe videtur qui in ſolidum directa hac actione tenetur. Funeraria autem, ſi ſucceſſorem filius habeat, in ſuperfluum, qua ratione de in rem verſo actio præſtare funerariæ iudicatur.

Mortuo cõpoſito in ipſius ore ſtipem imponebãt Charõti portoriũ & Naulũ quod eſt pretiũ quod pro vectura nauis ſoluitur, ei qui nauẽ exercet[d] Δανά-

a l. ſi filiusfam. D. de relig.

b l. in patrẽ D. eod.

c l. Neratius D. eod.

d l. eum ſer-

κη, Nummi nomen eſt Suidæ qui aliis δανάκης[a]. Δανάκη Heſychio. νομισμάτιόν τι βαρβαρικὸν δυνάμενον πλέον ὀβολοῦ ὀλίγῳ τινί. Ελέγετο δὲ τοῖς νεκροῖς διδόμενος ὀβολός. Suidas ſcripſit Καρκάδοντα vectigal eſſe Charótis ex obolis collectum, qui vnà cum mortuis ſepelirentur. Καρκάδοντα τὸν λέγεται χάροντος δασμὸν συναγόμενον ἐκ τοῦ ὀβολοῦ τοῦ συγκηδευομένου τοῖς τελευτῶσιν. οὐχ ὡς ἔνιοι πλανώμενοι βοτάνης ὄνομά φασιν εἶναι). Nouitas verbi quod vix alibi inuenitur, mihi ſuſpicionē iniicit corruptæ lectionis, nec occurrit, quod reponam, conſulendus Apollo, dum ſcimus portorium illud Charonti dari, vt ad vlteriorem ripam nauicula deduceret commeantes. *Huic ſquallido ſeni* dicit Apuleius[b], *dabis nauli nomine de ſtipibus quas feres alteram, ſic tamen vt ipſe ſua manu de tuo ore ſumat.* Et paulò poſt. *Ac deinde auaro nautæ data quam reſeruamus ſtipe, tranſitóque eius fluuio recalcans prima veſtigia, adiſtum cæleſtium ſyderum rediere chorum.* Qui duas ſtipes ex Apuleio in ore mortui impoſitas ſcripſerunt, ſibi certè multùm impoſuerunt. Nam cum Apuleius fingat ad ſuperos Pſyche reditum, mercedem duplicem Charonti conſtituit, vt poſſet ipſa flumen illud remetiri. Alij abundè Charonti ſatisfecerunt qui ore porrigerent trientem, ſine quo inopes errare credebantur, nec ad inferos tranſire. Vndè minus rectè Seruius verba Virgilij accipit[c], cùm illi *inops inhumatáque turba eſt*, quæ imaginariam ſepulturam non haberet, inopemque ſinè pulueris iactu dictam putat. Inops enim turba de iis intelligitur qui naulum perſoluere non poſſent. His addenda eſſent multa

a l. uuſ§. fruct. D. de leg. 1. a aut. etym.

b 6. Metam.

c lib. 6. æneid.

quæ legibus XII. continentur. Ne auro dentes vincirentur, ne murrata potio mortuo daretur, ne ſumtuoſa reſperſio fieret, vt longe coronæ aut acerræ tollantur, quæ cùm à viris doctiſſimis diligenter ſint explicata, conſultò ea prætéribo, & ea tantum attingam quæ ab illis prætermiſſa ſunt, cùm locus poſtulabit.

DE PRODVCTIONE CADAVERIS Capularis ſenex. Collocati & depoſiti pro ſepultis.

CAP. XVIII.

SIC itáque compoſitus mortuus περιεσταλμένος, ore ipſius vnguine odoro delibuto, pollinctus & coronatus *cœnæ parabatur*, inquit Apuleius[a], quem aliter compono emendóque adiecta litera *ſcenæ parabatur* ex Seneca[b]. *Vidi ego*, inquit, *in funere ſuorum verendos, in quorum ore eminebat amor, remota omni lugentium ſcena.* Nam πρόθεσις expoſitio, collocatio, illa funebris pompa omnis ad quam paratur verè ſcena eſt, in qua rebus fictis & adumbratis leuiores animi capiuntur. De hoc producendi ritu ea eruditiſſimus Lipſius ſcripſit[c], quæ hîc repetere, eſſet dicere quod dictum eſt prius. Producam ſolùm Poëtæ verſus, quos ideò breuiores poſuit, quod de productione tantùm ſermonem inſtituiſſet. Multa etenim tangit Virgilius[d], quæ maximè faciunt ad hunc morem, vt illa.

a lib. 4 Florid.
b epiſt. 99.
c lib 1. elect. cap. 6.
d 11. æneid.

Recipitque ad limina greſſum,
Corpus vbi exanimi poſitum Pallantis Acetes
Seruabat ſenior.

Seniorem lecto proximum corporis cuſtodem in ipſo ædium collocat veſtibulo, ex more, à quo Capularis dictus eſt, Capulo vicinus[a], quem capuli decus Plautus vocat[b], qui propter ætatem longæuam capulo adſideret, corpuſque mortui adſeruaret, morti proximus: Decus autem pro honeſto ſemper accipitur. Hi propriè corporum cuſtodes ex Libitinariorum familia conducebantur, qui apud primores ex ſua ipſorum domo ſeligebantur.

a Seru. li. 6. æneid.
b in Aſinar.

Circum omnes famulûmque manus Troianáque turba
Et mœſtæ Iliades crinem de more ſolutæ.

Domeſticorum turba thorum circundabat veſtitu lugubri, & ſi quis aduenirét, extemplò cum illo luctum inſtaurabat. Quod in Æneæ perſona ſeruatur qui lacrimis obortis exangue corpus allocutus eſt, atque

Hæc vbi defleuit tolli miſerabile corpus
Imperat.

Sic Manes adorari dicebantur, cum quis illos alloqueretur, illíaque benè precaretur. Seneca[c]. *In ipſa Scipionis Africani villa iacens, hæc tibi ſcribo adoratis Manibus eius & Ara.*

c epiſt. 86.

Collocata corpora pro conditis & ſepultis veteri lapidi inſcripta inuenio Romæ.

CLOELIÆ. CLAVDIANÆ

309. 7. V. V. MAX

COLLOCATA. XII. KAL. APRIL
C. AVFIDIO. ATTICO
C. ASINIO. PRAETEXTATO. COS

Quo modo Adriano apud Baias mortuo, Antoninus reliquias eius peruexit, atque in hortis Domitillæ collocauit[a]. Collocare negat Caſaubonus hîc accipi pro condere aut ſepelire, cum ſignificet προτίθεσθαι. Sunt enim expoſitæ Adriani reliquiæ in his hortis, inquit, vt illas populus adſpiceret & veneraretur, priuſquam in Mauſoleum inferrentur. At verò ſepultus eſt Adrianus iuxta flumen ad pontem Ælium, vbi monumentum fecerat, cum Mauſoleum plenum eſſet, in quo nemo ampliùs ſepultus eſt[b]. Et horti Domitiæ trans Tyberim fuerunt in quibus Adriani ſepulchrum[c]. Nec certè in horto Adriani reliquias collocaſſet ad Pompam Pius Imperator, quas populus adoraret; Adriano infenſior qui repugnantibus cunctis relatus eſt in diuos. Etenim ſi ea mens Antonini fuiſſet, in templo aut celebriore aliquo loco reliquias illas depoſuiſſet, vt de Seuero Herodianus[d] tradit, cuius cineres in vrbem peruectos Senatus adorauit προσεκύνουν, καὶ ἀπέθεντο τῷ νεῷ. Politianus vertit ἀπέθεντο compoſuerunt, impropriè. Compoſitio enim à collocatione differt, & collocatio à depoſitione. Nec Senatus Seueri reliquias

a Capitolin. in Antonin. Pio.

b Dio in Adrian.

c Onuphr. in vrb. Rom.

d lib. 4.

quias cōpoſuit aut collocauit, ſed depoſuit in templo, quod eſt, ἀποτίθεσθαι non περιτίθεσθαι aut περιστέλλεσθαι. Sic depoſitus in inſcriptionibus dicitur qui humatus ſepultus eſt. Romæ.

DEPOSITA. III. KAL. DECEMB. 831. 5.

Depoſitum ergò & collocatum veteres dixerunt pro terra condito. Sicque collocatum Adrianum ἀποτιθέμενον in hortis Domitillæ facilè credo, quem ad exequias ampliſſimas productum nullus auctor ſcriptum reliquit. Putarim etiam depoſitum pro inhumato à Chriſtianis vſurpatum qui de reſurrectione cogitantes deponunt corpora humo, id eſt cuſtodienda dant terræ quæ horrendo iudicij die integra reddat.

FVNESTÆ FAMILIÆ INDICIVM cupreſſus, Indictio funeris. Eclogium ad portam.

CAP. XIX.

CVPRESSVS à Plebeiis luctibus remota potentiorum ianuas in luctu comitabatur funeſtamque domum indicabat, ne quiſquam Pontifex per ignorantiam ingreſſus pollueretur[a]. Hæc quidem arbor lachirmis & luctibus conſecrata eſt, vt Diti Patri, quod ſemel cæſa renaſci neſciat[b]. Cupreſſum itaque loquentem meritò dicere poſſe-

a Seru. 3. æn.

b Seru. 8. eclog. Plin. lib. 16. ca. 33.

mus, vt pinus loquentes Virgilij Damon: ſed de illis pluribus loqui peritorum eſſet vſque ad aures obgannire.

Funebri arbore ornata domo & producto corpore, honeſtiorum exequiæ per præconem indici ſolebant. Indictionis formula ex Varrone[a] & Feſto[b], vulgaris iam eſt. *Ollus Quiris letho datus eſt, ad exequias quibus eſt commodum ire, iam tempus eſt: ollus ex ædibus efertur.* Quod quidem diuerſis temporibus, nec vno eodemque momento peractum eſt. Primùm enim funus indicebatur. *Ollus Quiris letho datus eſt*, Quod non in omni funere factum, ſed indictiuo ſolùm. Deinde exequiarum tempus ſignificabatur. *Exequias cras quibus commodum, &c.* Tertiò cum cadauer efferretur, Præco itum *exequias quibus eſt commodum ire, iam tempus eſt, ollus ex ædibus efertur.* Hæ fuerunt præconis in funeris conclamationes. Conclamare enim proprium præconis vbique fuit, quod eſt prædicere. Plautus[c].

a l. 4 & 6. de ling. lat.
b in verbo Quiris.
c in mercator.

Conclamitare vrbe tota & prædicere.

Sic & auctiones bonorum à præcone conclamatæ, cuius veſtigia idem Plautus fixit nobis[d].

d in Menech.

M. Scitin quid ego vos rogo?
M. Su. Quid? M. mihi vt præconium detis. M. Su. dabitur.
M. Ergo nunc iam
Vis conclamari auctionem fore, quo die?
M. Su. die ſeptimi.
M. Auctio fiet menechmi manè ſanè ſeptimi.
Venibunt ſerui, ſupellex, &c.

De auctionis proclamatione hæc adiecimus, quæ mortuos ferè ſequi ſolet.

Ab indicendo indictiuum funus dictum [a]. In aliis funeribus vicini & amici ſine indictione prodibant ad exequias [b], ad quas teſtamento plærumque inuitabantur. Si tibi, ait Valens [c] libro ſecũndo fideicommiſſorum, & ei qui ex tribus liberis meis in funus meum venerit, centum aureos legauero, non minuetur in tua perſona legatum, ſi nemo venerit. Hac ipſa de re Mæcianus. Illa conditio ſi ad exequias mei venerit, niſi poſt mortem impleri non poteſt [d]. Quibus probatur tantam funeris ſui omnibus fuiſſe curam, vt maximè concupiſceret quiſque maxima frequentia efferri. Quod etiam ad defuncti memoriam commendandam ipſi tumulo inſcripſerunt.

a Varr. li. 5. de ling. lat.
b Terent. in Andr.
c l. ſi tibi D. de leg. 3.
d l. conditionum 91. D. de cõdit. & demõſtr.

L. CAECILIVS. L. L. SVRVS
NATVS. MENSE. MAIO
HORA. NOCTIS. VI
DIE. MERCVRI
VIX. ANN. VI. DIES. XXXIII
MORTVVS. EST. III. KAL. IVLIAS
HORA. X
ELATVS. EST. HORA. IIII
FREQVENTIA. MAXIMA

665. 1.

Memoria verò altior hominum animis inſidebat, quæ à ſelectis rhetorum, Poëtarumque ingeniis ſacrabatur. Hi ſua carmina in magna populi co-

Digitized by Google

rona recitabant, & portæ ſcripta præfigebant, vt ex M. Tullio ſuſpicamur [a]: Ille. *Non eclogia monumentorum ſignificant velut hoc ad portam? Vno ore, cui plurimæ conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe virum.* Quod de Calatino ſcriptum eſt. Hinc perſpicuum eſt Eclogia ad portam dum cadauer collocatũ erat, & frequentes ad exequias conuenirent, à poëtis & rhetoribus recitari ſolita aut ipſi portæ affixa, quæ à prætereuntibus legerentur, poſteàque in defuncti honorem vulgarentur. Vnde Eclogarij dicti ſunt, de quibus idem Tullius [b]. *De gloria miſi tibi, cuſtodies igitur vt ſoles, ſed notentur eclogarij, quos Saluius bonos auditores nactus in conuiuio duntaxat legat.* Optimè Boſius eclogarios intelligit, qui ex libro qui recitabatur, κτ̀ τάχος excipiebant, quæ maximè obſeruatu digna videbantur, quæ pro ſuis poſteà venditarent. Eclogæ ſunt quæ inter legendũ aliquis in ſuum vſum delegit & decerpit vt ſunt præcipua librorum capita. Hinc poemata quæ imitamur, aliorum induſtriam ſecuti, eclogæ propriè appellantur. Eclogia igitur ſunt carmina celebrandæ memoriæ compoſita, quæ Octauia Auguſti ſoror, alioſque ſtudiorum honores ad Marcelli gloriam reieciſſe fertur, intemperantia doloris [c], qui nullis carminibus ab illius animo euelli potuit. Hoc genus Eclogij vni Lætorio Priſcò lethale fuit, qui cum celebri carmine Germànici ſuprema defleuiſſet [d], pecunia donatus à Cæſare, ægro Druſo aliud compoſuit, quod ſi extinctus foret maiore præmio vulgaretur. Hoc cum per vaniloquentiam multis illuſtribus feminis

a li. 2. de finib.

b lib. 16. ad Attic. ep. 2.

c Senec de conſol. ad Martiam.

d Tacit. lib. 3. Annal.

Digitized by Google

perlegiſſet, reus peractus eſt, vltimumque illi ſupplicium indictum: nec vana à ſceleſtis, dicta à maleficiis ſecreta ſunt. Dignum profectò Tiberij temporibus exemplum, quibus ingenij aut famæ magnitudo multis exitio fuit. At magnificū Priſci eclogium ad virtutis portam fixum manebit, immortalemque Tiberij inuidiam, dùm latinis literis ſincerus honor permanſerit, vbique concitabit.

Eclogium quoque pro Epitaphio dictū eſt, quale fuit Auguſti, qui cum defunctum Druſum pro concione laudaſſet, eclogium tumulo eius verſibus à ſe compoſitis inſcribi iuſſit[a]. Exiſtimat Iulius Scaliger[b] ἐπικήδιον corpori nōdum ſepultura affecto, ἐπιτάφιον ad tumulum ipſum poni: quod nos commodiore loco quæremus.

[a] Sueton. in Claud. ca. 1.

[b] l. 3. Poetic. ca 122.

DE VARIO FVNERVM GENERE
Ac primum de vulgari & ordinario.

CAP. XX.

FVNERA aut publica fuerunt, aut priuata: atque hæc vulgaria, ordinaria, Simpludearia. Publica autem, collatiua, imaginaria, Cenſoria. Vulgare funus pauperiorum fuit, qui per rei familiaris inopiam, ſine pompa efferebantur, qui tamen lauti, vncti, conclamati, defleti ſunt, omniaque iis reddita quæ ſine grauiore ſumptu officioſè præſtari potuerunt. Sandapila veſperi per Veſpillones exportabantur, qui ab eo Veſperones primùm

Digitized by Google

a lib. 11. æn. dicti ſunt, quos funeri præfuiſſe malè Seruius putat[a]. Præerat enim funeri qui funus ducebat, quod proximiorum fuit, & ſuo nos loco demonſtramus. Sandapilę quatuor Veſpillones adhibitos, Martialis epi-
b li. 8. ep 75. gramma notat[b].

Quatuor inſcripti portabunt vile cadauer,
Accipit infelix qualia mille rogus.

Vſtrina publica fuit vbi illorum cadauera vreren-
c Horat. 1. ſerm. ſat. 8. tur[c], & publico ſepulchro condebantur in Exquiliis extra portam Mætiam quæ & Exquilina dicta eſt, vbi pauperum cadauera ponebantur, & ſontes pœnas capite lüebant, qui tum in puticulis ſepeliebantur. Iocus eſt Cæſaris in Metellū, qui cùm in delectu oculorum illius excuſationem non admitteret, dixiſſetque Cæſari. *Tu igitur nihil vides? Ego verò*, inquit, *à porta Exquilina video villam tuam. Valdè ridentur*, ait
d 2. de orato. Tullius [d], *quæ à prudentibus quaſi per diſſimulationem non intelligendi ſalsè dicuntur in ambiguóque luditur*, vt hîc à Cæſare qui æger oculis ſe à porta Exquilina Metelli villam videre iocatur, id eſt, puticulos punitorum ſepulchra quibus Metelli villa vicina fuit. Quod in Ciceronem ipſum dixit Piſo, qui cùm Cælimontana porta ſe introiiſſe dixiſſet, illum reſponſione mimicâ, exquilina introiſſe laceſſiuit. Apertiùs & ſine arte ludificatus eſt heram ſuam ſeruus ne-
e in Caſſin. quam[e].

CL. *Face Chaline me certiorem quid meus vir me velit.*

CHA. *Ille Ædepol videre ardentem te extra portam Mæciam.*

Id eſt, ſuſpenſam laqueo & in vſtrina combuſtam. Nam extra portam Mæciam & in damnatos animaduertebatur, & Carnifices morabantur, vt indicat alius Plauti locus[a]. a in Pſeudol.

PS. *Jam hic ero, verùm extra portam Mæciam currendu' eſt prius,*
CA. *Quid eo?* PH. *lanios accerſam duos cum tintinnabulis.*
Eadem duo greges virgarum inde vlmeârum adegero,
Vt hodie ad litationem huic ſuppetat ſatias Joui,
Jn malam crucem iſtic ibit Juppiter lenonius.

Aduocandæ in libris noſtris, vt in olim luctu, nonnunquam ſunt huiuſmodi facetiæ, quæ riſum concitare lugentibus poſſint[b]. b Senec. ep. 29.

In vulgari funere ſumptus modicos Martialis ridet[c]. c l.10. ep. 97.

Dum leuis arſura ſtruitur libitina papyro,
Dum Myrrham & Caſſiam flebilis vxor emit.
Jam ſcrobe, iam lecto, iam Pollinctore parato,
Heredem ſcripſit me, Numa, conualuit.

Hæ ſcrobes fodi ſine periculo vix poſſunt, cùm magna vetuſtate obcæcati ſint, nec facilè vno die purgentur. Reos pœnæ in ſcrobibus preparatis ſedere ſolitos, vt deformitatis caſus vitarent poſt vulnus acceptum, ad Suetonium vir doctiſſimus annotauit. Quod multis authoritatibus probat, quibus addi poteſt Philonis[d] locus, qui Caligulæ milites refert, d in Flaccū. cùm Flaccum inſequerentur, quem necarent, illius cadauer in ſcrobem traxiſſe, εἰς τὸν ὀρωρυγμένον βόθρον τοῦ νεκροῦ. Quod Neroni accommodari non poteſt qui

vt ſe ab impendentibus contumeliis eriperet, ſcrobem coram fieri imperauit[a], dimẽſus ad corporis ſui modulum, componíque ſimul, ſi qua inuenirentur fruſtra marmoris, & aquam ſimul ac ligna conferri curando mox cadaueri, vt morte feſtinata crimen extingueret & humili ſepulturæ mandaretur. Quod ſi ſontibus tantùm ſcrobes pararetur, quid illum ſibi Nero tantus artifex ad corporis longitudinem producendum imperaſſet? Cur vulgari funeri parabatur? In his ſcrobibus reiecta cadauera paucioribus lignis cooperta faciliùs vrebantur, cum rogos ipſi extruere non poſſent. Scrobs igitur eſt βόθρος ἐν ᾧ περιφλέγεται τὰ τῶν νεκρῶν σώματα, & propriè φλογιστρα. Quod ſcrobis genus buſtum fuit, ſi in eo combuſti eſſent & humati: ſi enim combuſti ſunt ſolùm, buſtum non fuit ſed Vſtrinum[b]: quod vt plurimùm à monumentis, lege ſepulchrorum remouebatur ex Veteri Lapide.

a Sueton. in Neron. cap. 49.

b Seru. 11. æneid.

DIS. MANIB
ANNIVS. SOCRATES. GAMICENIS
SVAE. FECIT
HVIC. MONVMENTO. VSTRINVM
APPLICARI. NON. LICET

755.4.

Ordinaria funera quæ à vulgaribus ſecerno, iis qui ampliores facultates habuerunt honoratiora fuere. Nam interdiu ad tibias efferebantur illi vel ab heredibus vel à libertis[c], *qui atrati*, vt ait Varro[d], *Libitinenſi porta exequiabantur*. Apertum mortuorum caput

c Horat. lib. 2. ſat. 5.

d apud Non. in verb. exquiſitam.

put ex eo colligo quod Scipionem velato capite elatum Paterculus obſeruauit[a], cuius operâ ſuper totum orbem Roma extulerat caput. De tibiis hæc adfero, quæ in Nonium rabulam Satyricus ſcripſit[b].

At hic ſi plauſtra ducenta,

Concurrantque foro tria funera, magna ſonabit,

Cornua, quod vincatque tubas.

Quod eſt, tanta vocis contentione clamabit, vt & tubas & tibias funebres totamque eiulationem, ſi ternæ ſimul in foro exequiæ concurrant, ſuo clamore valeret ſuperare.

Indictiua funera ad tubas & tibias ducebantur: Ordinaria ad tibias ſolùm, & per Cornicines qui Siticines apud ſitos, hoc eſt, defunctos canere ſoliti proprium genus tubæ habuerunt[c]. Hoc genus funeris per forũ etiã ducebatur[d]. Plautus in Moſtellaria.

T. *Nunquid proceſſit ad forum tibi hodie noui?*

S. Etiam. T. Quid tandem? S. Vidi efferri mortum. T. Hem?

Nouam. S. Vnum vidi efferri mortuum foras,

Modò eum vixiſſe aiebant. T. væ capiti tuo.

S. Quid tu otioſus res nouas requiritas?

Nouum quidem hoc non erat, quod occurrebat quotidie. Præcedebat præfica quæ lamentationes fingeret, defunctíque nomen cùm proximioribus paſſim vocaret[e].

An verò imagines etiam in ordinario funere præferrentur, magnam dubitationem habet, quam tamen faceta & vrbana Craſſi in Brutum è re nata digreſſio poteſt ſoluere. Nam cum vterque in foro ve-

a lib. 2.

b li. 1. ſerm. ſatyr 6.

c Agel. l. 10. cap 2.

d Dionyſ. lib. 4.

e Propert. l. 2. eleg. 10.

Digitized by Google

hemẽter contẽderet, fortè dũ ea cauſa ageretur anus Iunia funere elata eſt. *Brute*, inquit Craſſus [a], *Quid illam anum patri nuntiare vis tuo? Quid illis omnibus quorum imagines duci vides? Quibus non modò imitandis, ſed ne collocandis quidem tibi vllum locum reliquiſti?* Nec anum iſtam Iuniam indictiuo funere elatam credibile eſt, quod gentilis Brutus non ſequebatur. Vt nec indictiua aut Simpludiarea feminis funera fuerunt, quæ ludos dare non poſſent aut nollent.

Priuatum funus à Libitinariis locatum ex Valerio Antiate [b] poſſumus ſuſpicari. *Deinde*, inquit, *funere locato ad forum deſcendidit.* Niſi locatum funus pro collocato & peracto accipiamus. Sed locatio funeris vulgatior fuit, quò impenſa certior & cura heredum minor eſſet. Modus enim impenſæ ſtatuendus erat, vt nec grauis illa nec modica: nam modici funeris ſumptus ad defuncti contumeliam pertinere iure noſtro receptum eſt [c]. Hæc funera tacita & tumultuaria nuncupantur: Tacita, quod minus præclara, vel, vt ait Seneca [d], minus moleſtiarum haberent: Tumultuaria, quod deſubitò ornata, vt M. Tullius loquitur [e], & raptim fiebant, quale Anatolij funus tumultuaria operâ terræ mandatum eſt [f]. Quæ etiam Tralatitia ἀπαράφορα perfunctoriè facta, quomodo Britannicus humatus eſt [g].

a Cic. lib. 2. de Orat.
b apud Agel. lib 7. c. 9.
c l 14 §. plerique D. de relig.
d li. de Trãquill. cap. 1.
e lib. 4. Academic.
f Ammian. Marcell. li. 25.
g Sueton in Neron. c. 33.

Digitized by Google

DE SIMPLVDIAREO FVNERE, & Indictiuo.

CAP. XXI.

SIMPLVDIAREA funera apud Feſtum leguntur[a], qua voce authores alij vſi non ſunt. Ea fuerunt, vt ait, ille, *quibus adhibentur D. T. ludi Corbitoreſque: quidam ea dixerunt eſſe, quibus neutrum genus eſſet ludorum. Nam indictiua ſunt quibus adhibentur non ludi modò, ſed etiam deſultores, quæ ſunt ampliſſima.* Locus doctis viris meritò ſuſpectus, cui Capitales literæ minus conuenire videntur, cum in antiquis codicibus ſcriptum ſit D. R. Scaliger, D. T. ex vulgaribus notis interpretatur duntaxat. Credo ſcriptum D. M. quod eſt Diis Manibus, in quorum honorem hi ludi fieri ſolebant. Quod ad Corbitores attinet, illos ſaltatorês vel Cernuatores putat Scaliger[b], de quibus multa adfert ex Nonio[c]. Et Corbitores, ait, more ſcribendi imperitis librariis vſitato dictos, qui B. cum V. commutarunt, Coruitores enim ſine dubio vocabantur. In vocis iſtius origine imperitorum, tamen librariorum errorem ſequar, & Corbitores cum Feſto ad certum ludorum genus reuocabo. Nemo neſcit ludos ſine funebri epulo datos non fuiſſe. Atque ita illud epulum fuit funebre, vt Munus eſſet funeris, Epulæ dignitatis. In epulo ergo ludij adhibiti ſunt Corbitores, qui alij à gladiatoribus, qui eodem in epulo ad internecionem

a in verb. Simpludiarea.

b ad Feſt. in verb. coinquire.

c in verb. cernuus.

Digitized by Google

depugnabant. At Corbitores fuerunt comeſtores & helluones, qui epuli reliquiis quæ in corbibus exportâbantur ventrem auidiùs onerabant, & ſcurrili ſaltatione conuiuas oblectabant. Quod Plautus attigiſſe videtur[a].

[a] in Caſin.

Vt ipſæ, inquit, ſolæ ventres diſtendant ſuos,
Noui ego illas ambas eſtrices, corbitant vbi comeſſe poſſunt.

Hi igitur modò ſurſum modò deorſum tanquam collus cernui vt ait Lucilius[b], ventrem diſtendebant, quod eſt, reiectis & inuerſis poſt tergum manibus ad circuli modum caput deorſum ad pedes vſque inflectebant diſtento ventre. Quod hodie in comœdiis vulgare eſt. Tanquam collus cernui dixit Lucilius, quod genus eſt tormenti è corio[c], quod in quamlibet partem nullo negotio complicatur. In feſto pro collus reponit Scaliger culeus, ſed vulgatam Lucilius tuetur, & collus à collo in quod iniiciebatur. Corbitores eoſdem puto quos alij Manducos appellarunt[d], ἀδηφάγοι voraces qui ad libitum & ſatietatem comedunt, magnæ gulæ homines qui & Manducones dicti ſunt. Quorum effigies in pompa antiquorum inter ridiculas ire ſolebat, ingentem dentibus ſtrepitum faciens.[e] De illa Plautus[f].

[b] ſaty. 17. apud Non.

[c] Feſt. in verb. collus

[d] Onomaſtre vet. Græc. lat. rog aut. etym.

[e] Feſt in verb. Manducus.

[f] in Rudent.

C. Quid ſi aliquò ad ludos me pro manduco locem?
L. Quapropter? C. Quia pol clare crepito dentibus.

Atque hoc de Simpludiareis funeribus, quorum non eæ ſunt reliquiæ quæ comeſtorem animum explere poſſint.

Indictiua funera per Præconem omni populo denuntiabantur. In his non modò ludi fuerunt, ſed deſultores, ait Feſtus. Et Gladiatorium non in epulo ſed in Amphitheatro, cùm deſultoribus populo datum. Arbitratur Lipſius[a] funus publicum & indictiuum idem eſſe, quod idem eſt ac ſi diceret publicum à priuato nihil differre. Indictiua enim plurima merè priuata ſunt, licet per præconem populus euocaretur καταγγέλλεται. Publica quidem funera indictiua fuerunt omnia: ſed non omnia indictiua, publica: vt nec publica omnia, Cenſoria. Funus vnicuique priuato indicere licuit, & indictiuo funere ex ædibus efferri præco eos dicit qui è tabernis efferuntur.[b] At tabernæ humiles & priuatæ domus ſunt, quæ à validioribus trabibus dictæ, quibus ſuperiora ſuſpenduntur[c]. A quibus tabernariæ ſecunda ſpecies togatarum, humilitate perſonarum & ſimilitudine argumentorum nomen ſortitæ ſunt[d]. Et licet tabernæ appellatio declaret omne vtile ad habitandum ædificium[e]: inſtructam tabernam accipimus, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem parata cõſtat[f]. Vt maxima pars eorum qui in tabernis ſunt negotiationem exercent, quales Argentarij qui celeberrimi indictiuo quidem funere non tamen publico debuerunt exportari. In indictiuo heredes vel qui funeri præerat, gladiatorium cum deſultoribus, non iuſtos, non plenos ludos præbuerũt, qui in Cenſorio funere edebantur. Deſultores Budæus in[g] ex Liuio primus produxit. Hi, vt ait, duos equos abſque ephippiis agitantes ex altero in alterum ſubin-

a ad Tacit. I.

b Varr. li. 4. de ling. lat.

c Donat. in Adelph.

d Diomedes lib. 3.

e l. 188. D. de verb. ſignif.

f l. 185. D. eod.

g ad l. Athletas D. de his qui not. infam.

de mira pernicitate deſiliebant. Sed & deſultores in quadrigarum curriculum incurriſſe M. Tullius[a] autor eſt. Ille. *Reſpondebo Poſthumio primùm, qui neſcio quo pacto mihi videtur Prætorius candidatus in conſularem, quaſi deſultorius in quadrigarum curriculum incurriſſe.* Indictiuum porrò funus non ludos ſolùm habuit, ſed imagines, coronas, cantus, lamentationes, exequiarum pompam, laudationes, quæ ſingula ſunt nobis exponenda.

a in orat. pro Muræn.

DE IMAGINIBVS ET CORONIS.

CAP. XXII.

MAIORVM imagines aperiendæ primùm ſunt in luctu: quod feſto die, vel ob repentinam lætitiam vel ſublatum metum à nobilibus fieri conſuetum. Vt ſi accuſationem abſolutio eſſet inſecuta. Pro L. Sulla M. Tullius hoc docet. Nam ipſe quidem: *Si erit veſtro iudicio liberatur, quæ habet ornamenta, quæ ſolatia reliquæ vitæ, quibus lætari & perfrui poſſit? Domus erit, credo exornata, aperientur maiorũ imagines*, quas per ſolẽnitates publicas nõ apertas modo, ſed cũ ſtudio oxornatas colebãt. Ταύτας δ' τὰς εἰκόνας, ἔν τε ταῖς δημοτελέσι θυσίας ἀνοίγοντες κοσμοῦσι φιλοτίμως[b]. De iis ornatè Carolus Sigonius multa[c], quæ ab illo magna ex parte Lipſius eſt mutuatus ſuppreſſo nomine[d]. Quod ſciens dolo malo non fecit, bonæ enim fidei iuſtus poſſeſſor eſt, qui lege Fabia non tenetur[e]. Neceſſe fortè non putauit Sigonij nomen

b Polyb. l. 6.
c li. 2. de antiq. iur. c. 20.
d li. 1 elect. cap. 19.
e l. 3 D de leg. Fab.

proferre, quod ingenij elegantia operumque varietate ſtatim monſtratur. Scribit Sigonius eos apprimè nobiles fuiſſe, qui maiorum ſuorum imagines habuiſſent: homines nouos qui ſuas tantùm: qui nullas ignobiles illos. Ius enim imaginum ius nobilitatis fuit. Antiquam illam nobilitatem delectabat ampliſſimus ciuitatis gradus[a], Sella Curulis, faſces, imperia, Prouinciæ, Sacerdotia, Triumphi, denique imago ipſa ad poſteritatis memoriam poſita. Quæ quidem beneficio populi Rom. dabatur ei, qui magiſtratum Curulem geſſiſſet[b]. Atque in more hoc poſitum inſtitutóque maiorum fuit, vt qui populi Romani voluntate imagines familiæ ſuæ eſſent conſecuti, eam primum haberent concionem quà gratiam beneficij cum ſuorum laude coniungerent[c].

a Cic. pro Rabir.

b Cicer. act. 5 in verr.

c Cicer. Agrar. 2.

Imagines in Atrio exponebantur: vulgaris eſt locus Plinij ad hanc rem[d], quem nemo intactum dimiſit. Sed quid ſint ſtemmata quæ lineis diſcurrebant ad imagines pictas, nullus adhuc expreſſit ſatis. Stemma generis ordinem & gradum ſignare docet Paulus:[e] Stemmata inquit, cognationum directo limite in duas lineas ſeparantur: quarum altera ſuperior eſt, altera inferior. Ex ſuperiore verò & ſecundo gradu tranſuerſæ lineæ pendent. Stemmata tamen coronæ ſunt, quæ nomina familiæ longo ordine ſuis flexuris & tranſuerſis lineis vel rectis illigata habent[f]. Quod eſt ſerta intexta habent intercurſantibus faſciis, in quibus nomen cuiuſque imaginis deſcriptum ita legebatur vt gradus alius ex

d lib. 35. c. 2.

e l. ſtemmata D de grad. adfin.

f Senec. li. 3. de benefic. cap. 38.

Digitized by Google

alio naſceretur. Tablina vero codicibus implebantur, qui rerum præclarè & fortiter geſtarum memoriam continerent, quæ funebri laudatione explicata diligenter his tablinis claudebatur, vt certiſſimum virtutum generis monumentũ. Lipſius ſic hęc verba Plinij intelligit, vt imaginibus ſubſcriptos credat titulos ſiue indices honorum breui eclogio, qui tablinis contineri dicuntur. Sed quomodò hi tituli & Codices & tablina implerent Plinij lectionem non video. Et certè auctoris mens vt vultus non qualibet cera facilè exprimitur. Scio Valerium [a] imagines cum titulis ſuis in prima ędium parte poſuiſſe: ſed addidit ille vt eorum poſteri virtutes non ſolum lugerent, ſed imitarentur. Quare titulum pro codice vſurpauit qui attentè à poſteris euolueretur. Quo modo in iure donationis Tituli [b], Tituli dotis pro inſtrumento dicunrur [c]. Nos verò per has lineas diſcurrentes à funebri more longè receſſimus, quem præclare Polybius deſcripſit [d]. Οὖται δὲ παραλαμβάνουσιν ἐσθῆτα, ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ᾖ γεγονὼς, περιπορφύρους. Ἐὰν δὲ τιμητὴς, πορφυρᾶς. Ἐὰν δὲ καὶ τε θριαμβευκὼς, ἤ τι τοιοῦτον κατειργασμένος, διαχρύσους. Αὐτοὶ μὲν οὖν ἐφ' ἁρμάτων οὗτοι πορεύονται, ῥάβδοι δὲ καὶ πελέκεις, καὶ τ' ἄλλα τὰ ταῖς ἀρχαῖς εἰωθότα, συμπαρακεῖσθαι προηγεῖται, κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ τῆς γεγενημένης, κατὰ τὸν βίον, ἐν τῇ πολετείᾳ προαγωγῆς. Reddit Caſaubonus. Hæ quidem imagines togas aſſumunt, ſi conſularis vir fuerit aut Prætorius, prætextas: ſi Cenſorius, purpureas: ſi triumphalis aut ſimili aliquo alio honore functus, imagines quidem curro vectæ procedunt, & faſces & ſecures & quæcumque

a lib. 5. ca. 8.

b l. 2. Cod. de donat.

c l. 31. D. de pact. conuent.

d lib. 6.

cumque alia inſignia Magiſtratus comitari ſolent: ibi quoq; præcedunt pro honore & dignitate, quem quiſque in Repub. dum viueret obtinuit. Quoties igitur vir clarus migrauit è vita ἐπιφανὴς ἀνὴρ imagines in funere præferebantur, quod in ordinario funere factum ex anu Iunia ſupra dicebamus, ſoli enim ignobiles imaginum honore caruerunt. Ab eo Soſiæ Iocus apud Plautũ [a], cum Mercurium in ſuam formam verſum cognoſceret. [a] in Amphitr.

Nam hic quidem, ait, omnem imaginem meam quæ antehac fuerat p ſſidet.

Viuo fit, quod nunquam quiſquam mortuo faciet mihi me enim mortuum imago nulla præcedet.

Sed vt antiquam nobilitatem imagines probant: ſic eorum qui inter damnatos aut hoſtes haberentur, abolitæ fuerunt aut infractæ, vt Bruti & Caſſij, qui tamen in funere Iuniæ Caſſij ipſius vxoris præfulgebant, eo ipſo quod effigies eorum non viſebantur, cum viginti clariſſimarum familiarum imagines anteferrentur [b]. Exequias Iuliæ C. Marij imago viri comitata eſt Iulio Cæſare funus ducente [c], quam ad ſupremi illius diei celebritatem victoria Sullæ abdidiſſe videbatur. [b] Tacit. li. 3. Annal. [c] Plutarch. in Iul.

Maiorum imagines in carcerem truſas Tribuni furore, Vatinio M. Tullius exprobrauit. Nam cum C. Antonius huius in Cõſulatu collega reus factus [d], beneficio legis *De alternis conciliis reiiciendis* excluderetur, quam tulerat ipſe Vatinius: Antonius Cephalleniæ exul vitam finiuit [e], hac vna re miſeriam ſuam conſolatus, quod imagines patris & fratris ſui [d] Dio li. 38. [e] Strab. l. 10

Digitized by Google

non in familia ſed in carcere collocatas audire maluerit quàm videre[a].

a Cic. in Vatin.

b Dio l. 47. In Iulij Cæſaris honorem Triumuiri edixerunt[b], ne in funeribus eorum qui ſanguine iuncti fuiſſent, illius imago, cùm in Deos relatus eſſet ampliùs geſtaretur: ſicut tum pro antiquiſſima conſuetudine ſeruabatur. Hæ vero fumoſæ imagines φιλοτίμως κεκοσμημένας digeſtis frondibus coronatæ, ferculis portabantur.

c Sil. ital. li. 10.

Celſis de more feretris[c],

Præcedens priſca exequias decorabat imago.

Coronas omnes Carolus Paſchaſius, ſacri conſiſtorij comes, Errici Magni ad Rhætos exlegatus libris decem exornauit, vir & in veteribus ſcriptis, & in Repub. ita ſtudioſè verſatus, vt de aurea corona cum ipſo Demoſthene poſſet decertare. Sumptuoſa aſperſio & longæ coronæ legibus XII. ſublatæ ſunt. Aſperſionem ſumptuoſam ad florum & coronarum & vini atque lactis reſperſionem pertinere Ant. Auguſtinus putat[d]: Vrſinus ad Pòſthumiam legem quæ vino rogum ſpargi vetabat. Sed aſperſio hîc cùm longis coronis inhibetur, quæ nihil ad rogum. Hæc enim ad vnguenta reiicienda eſt quibus longæ coronæ non aſpergebantur ſolùm ſed mergebantur[e]: Vnguenta cum coronis ſemper adfuerunt, vt ex variis authoribus colligi poteſt. M. Tullius[f]. *Aderant vnguenta, coronæ, odores incendebantur.* Horatius[g].

d ad l. XII. e Paſchaſ. li. 2. cap. 3. f l. 5. Tuſcal. g li. 3. carm. ode 14.

I, pete vnguentum, puer, & coronas.

h in Aſinar. Plautus noſter[h].

Tum ſi coronas, ſerta, vnguenta dederit.

Idem ille [a]. [a] in Pſeudol.

Vnguenta atque odores lemniſcos, coronas dari dapſiles.

Ex quibus quid ſit ſumptuoſa reſperſio, quod longæ coronæ clarum fiet, cum à Plauto Dapſiles dicantur δαψιλεῖς, quod eſt, abundantes & copioſæ, quo ſenſu dapſiles ſumptus [b] & dapſiles ſcripſit dotes [c]. [b] in Moſtel. [c] in Aulular.

Fruſtra longas coronas ad magnum comitatum Ant. Auguſtinus retulit. Nec enim lex à funere arcet coronas omninò, cùm mortui omnes coronarentur, ſed longas dumtaxat, quod ex legis ipſius exceptione clariùs explicatur. Addit enim M. Tullius [d]. *Illa iam ſignificatio eſt, laudis ornamenta ad mortuos pertinere: quod coronam virtute partam & ei qui peperiſſet, & eius parenti ſine fraude eſſe lex impoſitam iubet.* Quæ certè ad longam coronam trahenda eſt, quales fuere Donaticæ & Militares, quæ non capite ſed collo in torquis modũ etiam geſtabãtur [e]: Quanta Donaticæ fuerit amplitudo aperit Feſtus [f]. *Donaticæ,* inquit, *coronæ dictæ, quod his victores in ludis donabãtur, quæ poſtea magnificentiæ cauſa inſtitutæ ſunt ſuper modum aptatum capitibus quali amplitudine fiunt cum lares ornantur.* Militares coronæ, illarumque amplitudo nummis noſtris magis deſignãtur. Aliquos huic capiti inſero, qui magnitudinem coronarum demonſtrant. Vnus eſt Gellij CN. Pompeij legati cuius corona capiti impoſita non eſt, ſed nummo ſignata, quæ capitis modum longè excedit.

[d] l. 2. de leg.
[e] Cic act. 10 in verr.
[f] in verbo Donatis.

Digitized by Google

Vt & illæ Auguſti, Antonini & Commodi.

Eſt alius minus vulgaris nummus.

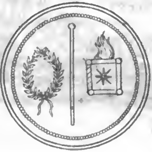
Has areſcentes coronas Minutius vocat, quæ fronde languidula & caduca marceſſebant, quæque aut lectulo in funere portabantur, aut ſellæ curuli imponebantur, ſi Magiſtratum Curulem geſſiſſet, qui

Digitized by Google

eas eſſet adeptus. Nummus eſt Cæſaris Dictatoris.

Nec vero illæ tantùm coronę ſed dona alia militaria quæ nummis aliis ſignata ſunt, vt haſtæ puræ Clathri& vexilla exequias adornarunt. Nummus eſt M. Arrij Secundi.

Clathri ſignati, quod caſtrorum portam ab hoſtium irruptione tutatus eſſet.

In longis coronis longior fortè fuit oratio, ſed illæ à nobis vt ſpero primùm explicatæ, magnóque ſtudio conquiſitæ ad legum XII. interpretationem. Quis inde honos? nullus mihi, Præſes Maxime, qui merito tuo partam coronam tibi vendicare potes quam ſeruus ego tuus meruiſſem, vt Plinij verba ſe-

a lib. 21. c. 3. quar[a]. Omnis enim mea opera, omne ſtudium, cogitatio omnis, ad honoris & virtutis tuæ commendationem tendit : & oneris huius magnitudinem metior ex ſapiétiæ tuæ famâ & admiratione. Vnum opto, vt qui ſacris certaminibus coronati ſunt, à tutela habent excuſationem, ſic ego laborum moleſtia defunctus, ab maleuolorum inuidentia merear tandem vacationem.

DE CANTV ET LAMENTATIOnibus Nænia triplex. Funus commouere.

CAP. XXIII.

MORTVOS ad ſepulturam proſequi cùm cantu, plurimarum gentium & regionum inſtituta ſanxerunt : perſuaſione hac inducti quod corpore extincto animæ ad originem dulcedinis muſicæ, id eſt, ad cœlum redire credantur[b]. Quare plangebant flebile carmen ad tibias funus proſequentes nonnulli, Καί τινες ἑτέρων, ἐκόπτοντο πένθιμόν τι ὑπ' αὐλητῶν[c]. Rectè quidē ἐκόπτοντο, etenim κόπτειν funebris vox quæ ſignificat plangere, quod eſt, cùm lamentis & miſerabilibus dictis pectus tundere. Vt mœrere eſt cùm ſilentio dolere: flere, vbertim lachrimas dimittere: plorare, cùm voce flere: lugere, etiam cum habitus mutatione[d]. Hi verò plāctus, qui in exequiis à præfica præcinuntur & à proximioribus vel iis qui ad hanc rem conducti eſſent, cantabantur ad tibias, propriè ſunt

b Macrob. lib. 2. in ſom. ſcip. cap. 3.
c Xiphil. in Seuero.
d Seru. 11. æneid.

ἐπικήδεια ad laudem compoſita. Lectum anteibant cum præfica canentes. Præfica enim ἡ περὶ τῆς κλίνης ἐν τῇ ἐκφορᾷ κατατολμῶν θρηνῳδὸς, ἐπ' ἐκφορῶν. Hæ næniæ ludi ſunt appellati, quod nullus adhuc animaduertit. *Inter ludos*, ait Suetonius[b], *cantata ſunt quædam ad miſerationem & inuidiam cædis eius accommodata ex Pacuuij armorum iudicio.*

[a] Gloſſ. vet.

[b] In Iul. ca. 84.

Men' ſeruaſſe, ut eſſent qui me perderent?

Ludi ſunt Næniæ nec pro funebribus ludis accipi poſſunt, in quibus nihil canebatur, quique iuſtis ſolutis & ſepulto cadauere dabantur. At ludi aut Næniæ hîc decantantur in exequiis ante funebrem laudationem, quam ludi alij ſequebātur. Illa enim prius pro roſtris habebatur, quàm rogo mortuus imponeretur. Sic Plautus[c].

[c] in Pſeudol

Ubi circumuortor, cado: id fuit Nænia ludo.

Ludus enim eſt cantilena, in qua ſignificatione ab ipſis poëtis vſurpatur. Virgilius[d].

[d] eclo. 7. & ib. Seru.

Et certamen erat Corydon cum Thyrſide magnum.

Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.

Vt ludere eſt canere. Quod non ſatis intellexit Porphyrios[e], vbi Lyricus ſcribit ad Barbyton: *Vacui ſub umbra luſimus tecum*, id eſt, ad fides cecinimus. Et Nænia dicta eſt ludus ob carmen ludicrum παίγνιον, quale & in exequiis & in triumphis ioculari licentia cātabatur vitiis, virtutibus permixtis. Hoc in triumpho vulgatum[f]: quod & in funere Claudij Nænia[g], & ſcurræ in illo adhibiti apertè probant. Vnde Næniæ ipſius inconditum carmen inter nugas Plautus computauit[h].

[e] ad Horat. 1. carm. od. 32.

[f] Suet. in Iul. cap. 52.

[g] Senec. de mort. Claud.

[h] In Aſinar.

Digitized by Google

Hæ ſunt non nugæ, non enim mortualia.
ᾠδαὶ νεκρικαὶ, μέλαιναι ὀδύναι, quæ & θανατηραί.

Triplicem autem Næniam fuiſſe comperio. De prima quæ in exequiarum comitatu nihil repeto, quæ ἐπικήδιον καὶ θρηνῳδία. Secunda canebatur ad rogũ: Tertia ad tumulum. Atque hæc ὕμνος ἐπὶ τῶν νεκρῶν in lexico vetere Græcolatino [a], vbi male ſcriptum Veniæ pro Næniæ. Hæc tertia ἐπιτάφιος ſiue ᾠδὴ ἐσχατον νηνίατον, quod extremũ atque vltimum mortuo accinebatur, præcationis formulam continebat, quæ in populi circumſtantis corona à præfica fundebatur, dum corpus vreretur & humaretur, cui ſtans populus vſque reſpondebat dum conſumpto cadauere & collectis cineribus *Ilicet* diceretur [b]. Quæ ita à θρηνῳδία differt, vt hymni & preces à planctu & lamentatione diſtinguntur.

a in verb. ὕμνοι.

b Seru. 6. æneid.

Prima Nænia per vias ad Tibicines ducebatur ad roſtra vſque, vbi laudationes audiebantur, corpuſque interim quieſcebat: tum illud ad rogum efferebatur, quod erat *funus commouere*, de loco in locum corpus tranſmittere. Varro [c], *funere familiari commoto, auito ac patrito more precabamur.* Tunc enim preces concipiebantur, & Dea Nænia à præficis aduocabatur, cuius ſacellum extra portam viminalem primùm dedicatum, in ædiculam poſteà commutatum fuit. Tantus verò ad Næniam decantandam tibicinum numerus adfuit, vt ad decem reduceretur legibus XII. minuendi ſumptus cauſa. Sed illis abrogatis maior poſtea Tibicinum, Cornicinum omniſque generis æneatorum turba perſonabat, vt illis mortuus

c apud Non. in Verb. patritum.

mortuus poſſet etiam ab æterno ſomno excitari[a]. [a] Senec. de mort. Claud.

Inter tibicinum ſonitus impedit me Varronis locus; lib. 4. de vita populi Rom.[b] *Ibi, inquit, à muliere quæ obtutum à voce eſſet, per quam laudari, deinde Næniam cantari ſolitam ad tibias & fides.* [b] apud Non. in verb. Nænia. Quid hoc verbi eſt? *à muliere quæ obtutum à voce eſſet?* Meliùs fortè legeretur, *quæ obtuſa voce eſſet* ἀπωνία, quam veteres Gloſſæ Næniam vocant, quod voce languida præfica in Næniis vteretur. Quamuis enim orbi viduæque in ipſis funeribus audirentur, canoro quodam modo proclamantes, ait Fabius[c], hîc etiam fuſca illa vox præficæ aures verberabat, qualem Cicero in Antonio fuiſſe dicit[d], & qualem vulgo in eo eſſe dicimus qui ab ingrata voce mortuorum proclamator nuncupatur. [c] lib. 11. c. 3. [d] in Bruto Sed in Varrone, fides cùm tibiis malè mihi ſonare videntur. Quis enim in funere fides vnquam adhibuit? Solus hîc Varro contra auctorum omnium fidem, qui tibias his cantibus ſolum admouerunt. Quare vox illa, Fides, ad alteram orationis partem trahenda eſt quæ periit. Nec enim Manes fidibus delectãtur. Niſi quis putet & tibiis & fidibus ludere cõſuetas mulieres cũ præfica, & cum cantus ad tibias perfeciſſent, ad Deos cùm fidibus eadem die trãſiiſſe. Nec enim Varronis temporibus Deorum hymni dicti ſunt Næniæ, ſed à Chriſtianis poſteà auctoribus, inter quos Arnobius[e]. *Quid ſibi volunt excitationes illæ quas canitis matutini collatis ad Tibiam vocibus? Obdormiſcunt ſuperi, ſomni quiete ſoluuntur, occupari que vt hoc poſſint le-* [e] lib. 7.

Digitized by Google

nes audiendæ ſunt Næniæ? Leue mendum in Arnobio, lego pro *occupari*, *aucupari*, vt tranquillitates aucupari Tullius dicit[a].

a lib 6. ad Attic. epi 8.

Sed tibias nos audiamus quibus mortui plangebantur: nuſquam enim illi ad fides aut tubas, nec viri doctiſſimi ſententiam ſequi poſſum, qui ad leges XII. ſcribit tubas Næniæ conuenire, ſi funus publicum eſſet, in quo quidem tubæ admixtæ ad dignitatem non ad Næniam. Mouetur vir acutiſſimus Propertij verſu[b], *Sic mœſtæ cecinere tubæ.* Et Epicteti definitione, *quid eſt tuba? funeris deploratio.* Quæ quidem deploratio nihil ad Næniam, deploratus enim idem eſt ac conclamatus, & tuba verè eſt funeris conclamatio, cum luctus vltimij pōpa procedit, quo tempore tubarum maximè ſtrepitus excitabatur. Funebres ergo tibiæ non tubæ ad Næniam.

b eleg vlt. li. 4.

Tubarum vnum genus eſt ex ære, quæ cum funeribus inſeruirent[c], Tubiluſtrium inſtitutum, quo ſolemni ſacrificio purgarentur. Tibicinū genera plura ab inuentoribus, regionibus, à ſono, materia, numero, figura, vſu, ex quibus Phrygia funeribus aptior, quę & Guingris[d] θρηνικὸς αὐλὸς, quam Pratinus, Phliaſius Νηνιδόνα vocat, his ſolum vſibus deſtinatā. Quare rectè ad Tibicines mittuntur ij qui deſperata valetudine morti ſunt proximi[e]. Tibicinæ propter lectū cū præfica incedebant: at tubæ remotiores quæ ſuis clangoribus Næniæ plangorem ſepeliſſent.

c Feſt. in verb. funebres.

d Scalig li. 1. Poet c 20

e Petron. Arbit.

DE EXEQVIARVM ORDINE & Pompa.

CAP. XXIIII.

QVIS ergo Tubicinibus in exequiis locus? Nullus quidem niſi in Indictiuis & publicis, in quibus per varios ordines diſpoſiti illi & Cornicines funus antecedebant & ſequebantur: Cuius magnificentiam per compita & fora interuallis paribus perſonabant. De indictiuo, Publico & Ampliſſimo funere loquor ex quo detrahi facilè poſſint, quæ ad Simpludiarea aliáue non pertinent, atque ex illo funus omne vel etiam ordinarium duci. Poſt Tubicines progrediebātur qui munera ferebāt proximiorum & amicorum[a], odores, vnguenta, epulas, veſtes, [a Tibull. li. 2. eleg. 4.]

Dona malè feralia Pompæ,

[b]*Proceditque illis ſtipatum examine longo,* [b Stat. lib. 5. Sylu. 1.]

Ver Arabum Cilicumque fluit, floreſque Sabei,

Indorumque arſura leges.

Odores lancibus portabantur[c]: vnguenta vaſculis: [c Propert. li. 2. eleg. 10.] Silicernij epulæ, ferculis[d]: veſtes fulcris. Poſthæc [d Plin. li. 10. cap. 10.] imagines maiorum curribus vehebantur aut ferculis etiam portabantur, ſi ius imaginum defunctus haberet. In fronte præpoſita rhoro effigies[e], quæ [e Polyb. l. 6. Tacit. lib. 3. Annal.] mortui vultum exprimeret, toga prætexta amicta, ſi vir eſſet conſularis: Purpurea, ſi Cenſorius: picta, ſi triumphalis. Interiectis tubis & cornibus ſcribæ,

Digitized by Google

deinde & viatores Magiſtratibus aderant, quos Senatus Equiteſque poſitis dignitatis inſignibus comitabantur. Exin funebres lectuli lentè procedebant, quorum fuit ea multitudo, vt ſex millia in Sullæ funere numerentur, quos Auguſtus ſexcentos in Marcelli exequiis putauit ſatis eſſe[a]. Lectulorum numerus Sullæ mihi ſuſpectus eſſet, ni in aliis ſcriptoribus notarem coronas auri pluſquam bis mille, à ciuitatibus, legionibus & amicis fuiſſe collatas, aliáque dona innumera[b]. Στέφανοί τε γὰρ δισχιλίων πλείους ἀπὸ χρυσοῦ, κατὰ σπουδὴν γενόμενοι παρεφέροντο, δῶρα τῶν πόλεων καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ στρατευσαμένων τελῶν, καὶ καθ' ἕνα τῶν φίλων, ἄλλα τε τῶν ἐς ταφὴν πεμφθέντων, οὐ δυνατὴ φράσαι πολυτέλεια. Κατὰ σπουδὴν, quod eſt magno ſtudio, interpres vertit, magna celeritate. Hæ coronæ lectulis ferebantur & Magiſtratus inſignia aliáue, qua pompæ amplitudinem commendarent. Subinde Tibicines & Præficæ cùm plangentibus: poſt hos liberti, quorum; quantò maior frequentia, tantò exequiæ fuerunt honoratiores. Nam teſtator & benignitatis laudem ferebat[c], & in funeris elatione magna Pileatorum turba præcellebat, in qua peſſimum etiam ſeruorũ genus videretur, ſi totam familiam teſtator liberam eſſe iuſſiſſet, qui nouis ciuibus vrbem illam terrarum dominam funeſtare videbatur. Hoc genus hominum Perſius[d] vocat *induto capite heſternos Quirites*, quod à teſtatore pridie manumiſſi maiorem & iuſtam libertatem conſequebantur. Lege Fuſia Caninia certus tandem modus conſtitutus eſt in ſeruis teſtamento nummittendis[e], quam quaſi li-

a Seru. 6. æneid.

b Appian. de bell. ciuil. lib. 1.

c Dionyſ. lib. 4.

d Sat. 3.

e Inſtit. de leg.

Digitized by Google

bertates impedientem, Iuſtinianus ſuſtulit [a], dummodo libertates ſeruis teſtamento nominatim darentur. Idem Imperator, conſtituit [b], vt qui domini funus pileati antecederent vel in ipſo lectulo ſtantes cadauer ventilare viderentur: ſi hoc voluntate teſtatoris fieret vel heredis, illicò fierent ciues Romani. Sic pilei impoſitione liberti orcini facti ſunt [c].

a l. vnic. C. de leg. Fuſ. Toll.

b l. vnic §. ſed & qui C. de lat. lib. toll.

c l. 10. C. de teſtam. manumiſſ.

Veterani iuris interpretes ventilationem putarunt thure vel funibus fieri, quia, inquit Accurſius, funibus portabantur qui trahi poterant huc & illuc. Quid heſterni IC[ti]. cum Accurſio ſentiant non quæro, nec enim puto illos multùm Romanis legibus impediri. Ventilanda tamen lectio eſt, quæ à Dione paucis explicatur in funere Pertinacis [d]. Puer, inquit, egregia forma quaſi dormiret Pertinax pauonis pennis muſcas abigebat, Κὴ αὐτῷ τὰς μύας παῖς εὐπρεπὴς, ὡς δῆθεν καθεύδοντος πτεροῖς ταῶνος ἀπεσόβει. Hinc Statio Poetæ in Hetruſcæ lacrimis [e],

d Xiphilin. in Seuer.

e lib. 3. Sylu.

Nec modus aut pennis.

Quod funebre officium Thetis ipſa Patrocli cadaueri reddidit, cum flabello fugabat muſcas quæ ſuis morſibus illius faciem deformabant [f].

f Iliad. 2.

Τῷ μὲν ἐγὼ πειρήσω ἀλαλκεῖν ἄγρια φῦλα,
Μύας αἵ ῥά τε φῶτας ἀρηϊφάτους κατέδουσιν.

At conabor ego importuna examina, muſcas
Arcere, hæ comedunt bello quos eripit hoſtis.

Hæc ſatis, ne vt eſt in prouerbio faciamus Ἐλέφαντα ἐκ μύας. Qui plura deſiderarit, ludat ſi lubet μύα χαλ-

Digitized by Google

καὶ & clauſis quantumlibet oculis ambulet, dum prehendere plura poſſit.

Libertos Archimimus ſequebatur, qui perſonam mortui fingebat & imitabatur [a]: mimorum grex ſicinnam ſaltabat [b]. Σίκιννις ſaltationis ſpecies militaris [c], Ὄρχησίς τις στρατιωτικὴ σατύρων σύντονος [d], Saltatio Satyrorum vehemens in militarem modum. Aliis mimus eſt ſermonis cuiuſlibet motus vel factorum & turpium cum laſciuia imitatio. Μίμησις βίου τά τε συγκεχωρημένα καὶ ἀσυγχώρητα περιέχων [e]. Sed cum Dionyſius obſeruet mimos ſaltaſſe ſicinnam, Archimimum Suetonius mortui perſonam ementitum, putarim mimos omnes.

Clauſis faucibus & loquente geſtu,
Nutu, crure, genu, manu, rotatu.

Vt ait Sidonius [f], populo placuiſſe cum aliqua obſcœnitate [g], οἵ τοι κατέσκωπτόν τε καὶ κατεμιμοῦντο τὰς σπουδαίας κινήσεις ἐπὶ τὰ γελοιότερα μεταφέροντες [h]. Serios motus ludicra imitatione in riſum detorquentes. Solus Archimimus facta ac dicta viri imitabatur. Læuinus Torrẽtius archimimi vocabulum quem alibi, quàm in Suetonio ſe legere non meminit, nihil à Pantomimo differre ſcripſit. Sed mimi omnes qui multa effingebant ad riſum & Pantomimi dicti ſunt [i]: quorum ab Archimimis differentia in Antiquis inſcriptionibus notatur. In his Pantomimus prior legitur. Romæ.

a Sueton. in Veſpaſ. c. 19
b Dionyſ. li. 7.
c Pollux. l. 4
d Heſych.
e Diomedes. lib. 3.
f carm. 23.
g Cic. 2. de orat.
h Diony. l. 7
i Quintil. l. 6 cap 3. Senec. l. 1. nat. quæſt. in fin.

C. IVLTO. AVG. LIB
ACTIO. PRIORI 1035.10.
PANTOMIMO

Elegans alia eſt Marini de Archimimo,

L. ACILIO. L. F. POMP. EVTYCHE. NOBILI. ARCHI
MIMO. COMMVN. MIMOR. ADLECTO. DIVRNO
PARASITO. APOLL. TRAGICO. COMICO. PRIMO
SVI. TEMPORIS. ET. OMNIBVS. CORPORIB. AD
SCÆNAM. HONOR. DECVRIONI. BOVILLIS
QVEM. PRIMVM. OMNIVM. ADLECT. PATRE
APPELLARVNT

ADLECTI. SCÆNICORVM. EX. ÆRE. COLLATO
OB. MVNERA. ET. PIETATEM. IPSIVS. ERGA. SE
CVIVS. OB. DEDICATIONEM. SPORTVLAS. DE
DIT. ADLECTIS. SING. XXV. DECVR. BOVILL 1024.6.
SING. V. AVGVSTAI. SING. III. MVLIER. HONOR
ET. POPVLO. SING. I

DEDIC. III. IDVS. AVG. SOSSIO. PRISCO
ET. COLLIO. APOLLINARI. COS. CVRATO
RE. Q. SOCIO. AVGVSTINIANO

ORDO. ADLECTORVM. PLAVTIVS
ÆLIVS. TORPHIMI. RECEPTVS
DASVMIVS. CARVS

BIBL. ROMA. STAMP
Digitized by Google

Et alij qui numerum ſexaginta conficiunt. Archimimum eundem eſſe cum Pantomimorum maximo ſuſpicor. De hoc alia etiam inſcriptio Romæ.

M.VLPIVS.AVG.LIB.APOLAVSTVS
MAXIMVS.PANTOMIMORVM
CORONATVS. ADVERSVS. HISTRIONES
331. 6. ET.OMNES.SCÆNICOS
ARTIFICES.XII

In priori inſcriptione Archimimus diurnus accipi poſſet pro diuturno, id eſt[a], aſſiduo, quem nos hodie ordinarium diceremus, καθημερινόν. Licet noctu frequentius minimi ludere ſolerent. Sic diuturni officij magiſtrum M. Tullius dixit[a]. Quis verò ſit Scenicorum adlectorum ordo, vix alibi quàm hac in inſcriptione inuenietur, quod interpretor gregem, comitatum ſcenicorum ἀκολουθίαν. Hi adlecti vocantur quod immunes verborum eſſent: adlectus enim immunem ſignificat[b]. De his Tacitus[c]. *Cum hiſtrionum cauſa tumultus & cædes in Theatrum erupiſſent: actum apud patres dicebanturque ſententiæ vt Prætoribus ius virgarum in Hiſtriones eſſet: interceſſit Haterius Agrippa Tribunus pleb. & valuit interceſſio, quia D. Auguſtus immunes verberum hiſtriones quondam reſpondiſſet. De modo lucaris & aduerſus laſciuiam fautorum, multa decernuntur, ex quibus maximè inſignia: Ne domos Pantomimorum Senator introiret. Ne egredientes in publicum Equites Rom. cingerent, aut alibi quàm in Theatro ſpectarentur.* Scio multa variis legibus in hiſtriones

a Philip. 2.

b l. 1. C. Theod. de decur. & ſilent.

c l. 1. Annal.

nes & pro illis conſtituta [a]: quæ nihil ad funeris ordinem in quo Achimimum cum ſuo grege ludentem ſatis ſit ſpectaſſe, & in iiſdem inſcriptionibus videre Archimimam ſui temporis primam, quę decies Seſtertium nubere potuiſſet [b] Romæ.

a tit. de ſpectacul. ſcænic & lenon. lib 11.

b Senec. ad Helu. ca 12.

DIS. MANIBVS

M FABI.M.F.ESQ.REGILLI.ET.FABIÆ
FABIA. M. ET. Ↄ. L. ARETE. ARCHIM
TEMPORIS.SVI.PRIMA.DIVRNA.FEC
SIBI.ET.SVIS

330 4

Archimimo igitur præeunte, à filiis plerumque aut honoratis viris lectus funebris portabatur. Metellus inter felicitatis humanæ rara exempla numeratur, quod præter honores ampliſſimos & principale in Rep. faſtigium, quatuor filiis illatus rogo, vno Prætore, tribus Conſularibus, duobus Triumphalibus, vno Cenſorio [c]. Hoc nimirum magis eſt feliciter de vita migrare quàm mori. Tale quidem funus Metellum decuit, qui acres innocētéſque pro Repub. Africano mortuo cōtentiones remiſit, cum ſuis ipſe filiis imperaſſet, *Ite filij, celebrate exequias, nunquam ciuis maioris funus videbitis.* Trebius ſuprema die populi humeris in rogum impoſitus eſt [d]. Pauli Æmilij funebri lectulo ſe ſponte ſua, Macedonum legati ſubiecerunt [e]: cum lectuli illius frons Macedonicis triumphis eſſet adornata. Aliis lectus fuit eburneus [f] aliis auratus, quod leges XII. vetue-

c Plin. lib. 7. c 47. Patercul. lib. 2.

d Plin. li. 18. cap. 3.

e Valer. Max lib. 2. ca. 10.

f Propert. li. 2. eleg. 10.

Digitized by Google

runt: Sed velamen aureum feretro obtendebatur[a].

Funus ducebat funeris præſes cui hæc cura teſtamento delegata eſſet, vel illam vltrò ſuſcepiſſet, vt M. Antonius in Iulij Cæſaris funere, in quem M. Tullius[b]. *Tu*, inquit, *funeri tyranni illius ſceleratiſſimi præfuiſti, tua illa pulchra laudatio, tua miſeratio, tua cohortatio: Tu tu illas faces incendiſti, & eas quibus ſemiuſtum latus illius eſt, & eas quibus incenſa L. Belioni domus deflagrauit.* Quod ſi cui funeris curam teſtator mandarit, funus eum facere oportet, ſed ſi ille non fecit nulla eſt huius rei pœna niſi aliquid pro hoc emolumenti ei relictum eſt. Tunc enim ſi non paruit voluntati defuncti ab hoc repelletur[c]. Si verò ille accepta pecunia funus non duxerit, de dolo actio in eum datur & extra ordinem à Prætore funus ducere compellitur[d]. Sin autem hac de re defunctus non cauit, nec vlli delegatum id munus eſt, ſcriptos heredes ea res contingit[e]. Si nemo ſcriptus eſt, legitimos vel cognatos quoſque ſuo ordine, quo ſuccedunt. Ille autem qui funus ducit familiare, iuſtáve mortuo facit, in ius vocari non poteſt[f]. Quod ad funeris Præſidem trahitur ex reſcripto DD. fratrum, qui illud in eo comprobant qui funus domeſticum proſequitur, vt ſi cautionibus in iudicio ſiſtendi cauſa factis non obtemperauit, exceptione iuuetur[g].

Ductor funeris prætexta pulla indutus[h], ſi filius eſſet, operto capite patrem efferebat, filiæ crinibus paſſis[i]. Οἱ μὲν γὰρ υἱοὶ συγκεκαλυμμένοις, θυγατέρες γυμναῖς ταῖς κεφαλαῖς, Togæ lacinia in caput filiorum reiecta,

a D.Hieronym ep.18. ad Paulam.
b Philip. 2.
c l. 12. §. funus D. de relig.
d l.14. §. ſed & ſi res D. eod.
e Plin. lib 2. cap.109.
f l.2. & 3. D. de in ius vocand.
g l.4. §. illud ſciẽdum D. ſi quis caut.
h Feſt in verb. Prætexta.
i Plutarch. in cauſ.

vel, vt ſacrificantibus mos eſt, linteo obducto, quos agnati cognatíque proſequebantur. Tum mulier Funera, reliquum funus faciebat cum magno feminarum comitatu, defunctíque nomen vocabat canora vbique voce[a]. Poſtremo agmine turba omnis obſoleto veſtitu ambulabat, qua funus claudebatur[b]. Longo ordine tædæ vndíque lucebant quæ ex ſcirpis fragilibus paluſtribúſque detracto cortice luminibus & funeribus ſeruiebant[c].

a Propert. l. 2. eleg. 10.
b Apul. li. 4. Florid.
c Plin li. 16. cap. 37.

DE LAVDATIONIBVS.

CAP. XXV.

DEFVNCTOS in exequiarum proſecutione deflebant in foro, laudabant pro roſtris[d]. In foro tubæ deplorationem funeris perſonabant. Forum dico Romanum magnum per quod pompa omnis ducebatur vt vulgaris & ordinaria. Plauti ſenes duo[e].

T. *Nunquid proceſſit ad forum tibi hodie noui?*
S. *Etiam.* T. *Quid tandem?* S. *vidi efferri mortuum.* T. *Hem.*
Nouum. S. *Vnum vidi mortuum efferri foras,*
Modò eum vixiſſe aiebant. T. *væ capiti tuo.*
S. *Quid tu otioſus res nouas requiritas?*

A foro in Roſtra aſcendebat, qui laudatione funebri viri virtutes enarraret. *Aliud*, inquit Seneca[f], *laus eſt, aliud laudatio. Itaque nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem, cuius officium oratione conſtat.* Re-

d Tacit. li. 3. Annal.
e in moſtella.
f epiſt. 102.

a 11. æneid. ctè tamen Seruius[a], *Laus defunctorum viuentium exhortatio eſt.*

Funebrium laudationum origo apud Romanos à Valerio Publicola trahitur, qui primus Bruti laudes accurata oratione proſequutus eſt[b]. Poſt quem deinde inſtitutum vt clarorum virorum in funeribus ſolemnis laudatio eſſet. Hanc poſteà Athenienſes in eorum tantùm honorem tranſtulerunt, qui bello cecidiſſent[c]. Neque enim ante Marathoniam pugnam quæ ſedecim annis à Bruti funere tranſacta eſt, mortuorũ laudatio à Græcis inſtituta eſt, quam veteres poëtæ prætermiſerunt, qui laudes virorum fortium non produnt in funere ſed certamina, vt ab Achille in Patrocli exequiis. Quid ergo M. Tullius Torquato[d]? *Lege laudationes non eorum qui ab Homero laudati: lege noſtrorum hominum, lege veſtræ familiæ.* Optimè laudes Homericas à laudatione funebri ſeiunxit. Illæ enim ſcriptæ ſunt ad voluptatem & delectationem, qua motus animi leniter tractãtur non ad fidem rerum faciendam. Sic Achilles virorũ fortium laudes ad citharam canendo mentem ſuam ad tranquillitatem traducebat.

Τῇ ὅγε θυμὸν ἔτερπεν, ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν[e].

At funebres laudationes familiæ ornamenta ac monumenta ſeruabant[f]; & ad vſum ſi quis eiuſdem generis occidiſſet, & ad memoriam rerum domeſticarum, & ad illuſtrandam nobilitatem. His tablina codicibus implebantur, non ἐπιγραφαῖς & ſuſcriptionibus, ſed titulis, quæ rerum geſtarum memoriam multùm vitiarunt. Nam ex his laudationibus

b Liuius l. 2.
c Dionyſ. l. 5
d lib. 2. de finib. Iliad. 1.
e Iliad. 1.
f Cicer. in Bruto.

Romana primùm hiſtoria collecta eſt, mendoſior plerumque illa dum familia ad ſe quæque famam rerum honorũque fallente mendacio trahit [a]. Multa etenim ſcripta ſunt in laudationibus quæ facta non ſunt [b]: falſi triumphi, plures conſulatus, genera etiam falſa & ad plebem tranſitiones cum homines humiliores in alienum eiuſdem nominis infunderentur genus: vnde ſingulorum geſta & publica monumenta rerum confuſa ſunt. Hiſtoriarum ergo prima fides ex iis laudationibus conſtat, quas claris viris licet inter pendentes reos morerẽtur, populus Rom. non denegauit, vt Appio Claudio qui cum illi reo dies produceretur, illũque clauſiſſet, laudationemque Tribuni plebis impedirent: plebs fraudari ſolemni honore ſupremum diem tanti viri paſſa non eſt [c]: ſed laudes tam æquis auribus mortui audiuit, quàm viui accuſationem audierat, exequiáſque frequens illa celebrauit [d]. Africanum quoque cum dies illi dictus à Tribunis eſſet, Q. Maximus laudauit ſuſupremo eius die, & gratias egit Dijs Immortalibus, quod ille vir in Rom. Repub. potiſſimum natus eſſet, neceſſe enim fuiſſe ibi eſſe terrarum imperium vbi ille eſſet.

a Liu lib. 8.

b Cic. in Brut.

c Liu. lib. 2.

d Cic. pro Muren.

Pater filium, filius patrem, maritus vxorem, aut qui proximior vel amicus eſſet, mortuum laudabat ex veteri inſtituto: Niſi ex S. C^to^. hæc cura Magiſtratui decerneretur. Funebres enim laudationes frequenter ex publico aliquo officio, atque ex S. C^to^. Magiſtratibus mandabantur [e], maximè ſi quis pro patria in bello cecidiſſet. Sic Valerius Brutum in

e Quintil. l. 3. cap. 7.

Digitized by Google

conſulatu collegam laudauit: ſic laudationem ac funus publicum M. Iuuentio Lepidi legato cùm ſtatua Senatus dedit[a]. Quod & in Municipiis poſtea decretum lapis vetus memoratur.

[a] Dio li. 46.

Q. TRAIO. Q. TRAI. AREIANI. FIL
QVIR. ARFIANO. ARVENSI
HVIC. ORDO. MVNICIPII. FLAVII
476.1. ARVENSIS. OB. MERITA. LAVDATION
IMPENSAM. FVNERIS. LOCVM. SEP
VLTVRÆ. ET. STATVAM. DECREVIT
ÆMILIA. LVCIA. MATER. ET
SERGIVS. RVFINVS. FRATER. EIVS
M. V. IMPENSAM. REMISERE

In funeribus aliis concio à patre habita eſt ad filij laudem: vt Fabius laudauit filium & laudationem vulgauit[b]: Et Marcelli filius patris laudationem ſcripſit[c]: Tiberius annos natus nouem patrem defunctum pro roſtris[d]: Caligula prætextatus Liuiam proauiam[e]: Iulius Cæſar Corneliam vxorem laudauerunt[f]: Nero Poppæam vel certè illius formam aliáque pro virtutibus munera fortunæ[g].

Propinquiores multi in funere perorarũt ex ſcripto & oratione vt plurimùm ab aliis compoſita. P. Tuberoni Africanum auunculum laudanti ſcripſit C. Lælius[h]: Serranus domeſtius pater filium, Ciceronis ſcripto celebrauit[i]. Hic multas alias laudationes compoſuit, vt Porciæ, M. Varronis, Ollij, quas cum correxiſſet, relegiſſet, reguſtaſſet, vix ſibi cre-

[b] Plutarch. in Fab.
[c] Liu. li. 27.
[d] Sueton. in Tiber. ca. 6.
[e] Sueton. in Calig. c. 10.
[f] Sueton. in Iul. c. 6.
[g] Tacit. lib. 16. Annal.
[h] Cic. lib. 2. de Orat.
[i] Cic 3. ad Q. Fratr. epiſt. 8.

Digitized by Google

deret legiſſe[a]. Quod mihi ſæpe his in ſcriptis accidit, quæ cùm diligenter recenſeo, multa effugiunt in ipſa maximè editione, quæ vix puto me ſcripſiſſe vnquam aut relegiſſe. Felicem te, M. Tulli, qui Tironem & Atticum tuorum librorum cenſores habuiſti, ceteros mortales omnes tui eorumque laudatores. Felicem Tacitum, cuius libros Plinius Iunior legebat, adnotabat, ea commutando & eximendo quæ arbitraretur. Æmulos ætas noſtra multos habet, amicos paucos, inuidos plures, qui omnia inanis arrogantiæ cauſa ſibi aſſumunt, & ne parum multa ſcire videantur, ea damnant quæ penitus ignorant. Nec tamen temporum ea iniuria eſt, vt amici deſint, ſed hic labor illis propter negotiorum turbam vix teſtamento ipſo mandari poſſet. Nos verò ne viuis diſpliceamus mortuorum laudes proſequamur & rideamus Regulum qui adhibito ingenti auditorio librum de vita filij pueri, quem laudare ob ætatem non poterat, recitauit: eundemque librum in exemplaria tranſcriptum per totam Italiam Prouinciáſque demiſit: quin & ſcripſit publicè vt à Decurionibus eligeretur vocaliſſimus quiſque qui legeret in pôpulo, vt factum eſt[b]. Creuit hæc laudandi cupido & ab Auguſto duplices laudationes incœperunt, qui ſororem Octauiam in Sacrario Iulio publicè expoſuit, & funebrem vnam habuit, Druſus alteram pro Roſtris[c]. Druſus poſteà bifariam etiam laudatus, à Tiberio in foro: ab Auguſto in Flaminio Circo[d]. Et Auguſtus ipſe pro æde D. Iulij à Tiberio: pro Roſtris ſub veteribus, à Dru-

a Cic ad Attic. 13. ep. 47

b Plin. li. 4. epiſt.

c Dio li. 54.

d Dio li. 55.

Digitized by Google

ſo Tiberij filio [a]: Pius Antoninus à M. Antonino & L. Vero vtroque pro Roſtus perorante [b].

Matronarum vt virorum poſt mortem ſolemnis laudatio fuit ex S. C^{to}. quod aurum contuliſſent ex quo ſumma mercedis pacto Senonibus Gallis ſolueretur [c]: Cauſam aliam refert Plutarchus [d], cui Liuium iure antepono. Ex Propertio collegit Scaliger [e], ornamentis Conſularibus efferri matronas, quarum filij magiſtratus curules geſſiſſent: illarum laudes vt virorum ad cantus & tibiam orator proſequebatur [f].

a Sueton. in Aug. c. 100. Dio lib. 56.
b Capitolin. in M. Antonin.
c Liu. lib. 5.
d in Camill.
e lib. 4. eleg. vlt.
f Cicer. 2. de leg.

DE CREMATIONE CADAVERIS & Silicernio.

CAP. XXVI.

VBI verò laudator dixerat Libitinenſi porta cadauer efferebatur ad rogum, vti cremaretur. *Apparatus, mortuorum funus eſt: extructio lignorum, rogus: ſubiectio ignis, pyra: crematio cadaueris, buſtum: locus, vſtrina: operis extructio, ſepulchrum: nomen inſcriptum, monumentum*, ſecundum Seruij ſententiam [g], à qua ipſe aliquantum receſſit. *Pyra enim*, inquit [h], *eſt extructio lignorum: rogus, cum iam ardere cœperit, buſtum cum iam exuſtum eſt.* Rogus certè nihil differt à Pyra: eſt enim rogus πῦρ & πυρὰ rogus qui in formam flammæ tendebat, quæ latior ſurgens in acutum deſinit. Nummus eſt apud me Conſtantis Imp. Conſtantini Magni F. qui expreſſam habet formam

g 3. æneid.
h 11. æneid.

mam rogi, cui inſidet Phœnix, atque huic,

Clarum inter pennas inſigne eſt deſuper, Iris,
Pingere ceu nubem deſuper alta ſolet[a].

[a] Lactant. in Phœnic.

Qui vulgares nummos me protuliſſe nugantur, rarum huncce negare non poterunt. Hi ſi in aliqua librorum meorum perlectione, non in perluſtrandis ſolum nuniiſmatis infantium more animum occupaſſent, vidiſſent fortè, non nummorum me libros edendos curaſſe, ſed ab illis veteribus ea petere quæ ad inſtituti mei faciant probationem rationemque: quam integram in pleriſque animis hominum, non facilè eſt intueri. Quæ enim ineptiæ ſunt eæ, ſi in armario incluſos quis habeat nummos noſtris ſimiles, nobis non liceat ad antiquitatis cognitionem eorum formam depingere? Hæc miſera iam eſt ſtudiorum conditio, vt ſi vni erudito placeas, alios centum imperitos offenderis, & quocumque te vertas, in reprehenſiones incidas eorum, qui de literis temerè fabulantur. Negant illi latinum eſſe quod ſcripſi in ipſa primi libri de Iure Pontif. pagina, Romanam vrbem me ad ſui admirationem traduxiſſe, méque vltrò per omnia fora conci-

S

liabuláque quidam imperitus, cum Græculo inſulſo traduxit. Verum dùm cautè & expeditè loqui volunt, infantiſſimi reperiuntur, M. Tullio teſte & vindice, in cuius oratore perfecto hæc aliquando notaui. *Plenam tamen orationem eam vult eſſe grauitatis, vt eos qui audiunt ad maiorum admirationem poſſit traducere.* Idem ille[a]. *Atque, inquam, Cato, ſi iſtud obtinueris, traducas me totum ad te licebit.* Improbant alij, quod rectos dixerim ad ingenium bonum, qui iniuſte dicere in alios cõpeſcunt. Ignarus ergo nõ Plautus meus, ſed Lydus pedagogas, & quem ego ſapere nimio cenſui plus quàm Thalem, idem ſtultior eſt barbaro Potitio? Ille enim[b].

a 4. de finib.

b in Bacchid.

Nam abſque te eſſet, ego illum haberem rectum ad ingenium bonum.

Eadem Scena.

Caue malum & compeſce in illum iniuſte dicere.

Profecto ſi doctores illi in ſella apud Magiſtrum Lydum aſſiderent, non vapularent modò, ſed

Fieret corium tam maculoſum quã eſt nutricis pallium.

Quod ſi verba quædam alia in ſcriptis meis reiicienda ſunt, vt ſunt, in eóne poſitas putant fortunas Galliarum? Iocabor vt Demoſthenes olim, & fatebor eos qui in ſublimi & acuto ſcribendi genere verſantur, plerumque altè cadere. Multa in libris meis regusto quæ vix mihi credo aut ſcripſiſſe aut recepſuiſſe. Ignoſcent ij qui editionis labores pertulerunt: ridebunt alij qui ſuo ſibi iudicio vendicant imperiũ literarum à quo longè peregrinantur. Egóne qui tot annos in auctorum nobilium lectione conſumpſi,

Digitized by Google

latinè neſciam? Caueant inuidi, ne plus ſciam, quàm illis proſit, alterniſque vicibus ita illorum nomen traducam, cui peperci, vt dum ſermonis mei elegantiam expugnant, illius aculeos experiantur & reformident. Pergamus porrò & ſpretis literarum veſpillonibus, qui ſemidocti & ſemiuſti otioſos comburunt dies, quàm mox incendamus rogum. Ille arbore picea plurimùm vireſcebat [a], dolatíque ligni concremata congeries ad altitudinis immenſitatem erigebatur, quæ variis odoribus, vnguentis, epulis, vaſis, veſtibus & donis vndíque onuſta, cùm mortui corpore citò conflagrabat [b].

Legibus XII. cautum eſt, *Rogum aſcia ne polito*, quod ad hæc lignorum ornamēta pertinet, eſt enim aſcia inſtrumentum quo rudis materia omnis leuigatur & ornatur [c]. Quid autem ſit ſub aſcia dedicare nos aliàs dicemus, ſed prætermittendum non eſt rogos etiam pictos fuiſſe [d], vt colorum varietate ſpecioſiores eſſent & cineribus ipſis imago quędam inſaniæ inureretur.

In rogum mortuo illato conſcendebant proximiores, vltimumque illi vngendi & oſculandi officium conferebant [e]. Murrhata potio in os illius indebatur vt ex legibus XII. liquet, quæ illam vetant. Hæc quidêm potio vt vir doctiſſimus obſeruauit, tãquam cæna ad cœlum viatica fuit. Nam murrhata potio Diis ad puluinaria addebatur [f], cum illorũ feſtis delubrum ornaretur. Quod [g] adoleſcentulæ in Aphrodiſiis indicant.

a Plin l.16. cap.10.

b Virg 6. æneid.

c Vitrum.l.7. cap. 2. Pallad.l.1.c.14.

d Plin. li.35 cap. 7.

e Valer. Max lib.4.cap.6.

f Feſt in verb. murrata.

g Plaut. in Pœnul.

Arabicus murrhinuſque omnis color complebat: haud ſordere viſus eſt
Feſtus dies.

Quare non improbo eorum coniecturam qui apud Plinium legunt[a], *Non dant ex myrrha potiones Deo: in vulgatis eſt, portiones*, vtrumque rectè. Murrhata autem potio lautiſſimum apud priſcos vinum fuit, myrrhæ odore condîtum. Murrhina enim non inter vina modo, ſed inter dulcia nominatur[b]. Sed non vniuſmodi murrhata potio fuit. Nam quædam eſt odore acerrima, omniúmque deterrima[c], quale illud vinum quod Chriſto morienti datum eſt, οἶνον ἐσμυρμισμένον[d], Murrhatũ vinum rectè interpres vertit. Indita verò hac potione, oculi mortui à proximioribus aperiebantur, cumque deſcendiſſent, liberti dona, veſtes Attalicas iniectas diſponebant[e], epulas ferebant, & auerſas facibus flammas rogo proximiores ſubiiciebant, vt quo citiùs corpus vreretur, anima in ſuam ipſa naturam rediret[f]. Ventos propterea precabantur vt fauentes flammam properarent. Quod Propertius non omiſit[g],

Cur ventos non ipſe rogis ingrate petiſti?
Cur nardo flammæ non oliiere meæ?

Hunc morem vetuſtiſſimum diſcimus ex Homero[h].

Δῖος Ἀχιλλεύς,
Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς, δοιοῖς ἠρᾶτ' Ἀνέμοισι,
Βορέῃ καὶ Ζεφύρῳ, καὶ ὑπέσχετο ἱερὰ καλὰ,
Ἐλθέμεν ὄφρα τάχιστα πυρὶ φλεγεθοίατο νεκροὶ,
Ὕλη τ' ἐσσεύοντο καήμεναι.

a li. 12. c. 15.
b Plin. li. 14. cap. 13.
c Dioſcorid. lib. 1. c. 78.
d Marc. 15.
e Propert. lib. 3. eleg. 17.
f Seru. 3. æneid.
g lib. 4. eleg. 7.
h Iliad. ψ.

Digitized by Google

Diuus Achilles,
Stat procul à buſto, ventoſque precatur amicos,
Et Boream, zephyrumque, ſacros queis vouit honores,
Vt properent nudum flammis mandare cadauer,
Lignumque accendant.

Hinc *numerò cremati* dicebantur qui citò. Virgilius [a]. a 11. æneid.

Nec numero nec honore cremant.

De turba pauperiore. Nec enim ad numerum hic verſus referendus eſt quo pauperiores illi plures ſimul vrebantur, ſed ad ignis celeritatem. Plautus noſter [b]. b in Pœnul.

O Apelles, ô Zeuzis pictor, cur numerò eſtis mortui?

Id eſt, cur tam citò [c]? Vt numerò dicere eſt nimis properanter aliquid dicere: numerò purgare ſe [d], accuſationi occurrere. Ergò nec numerò nec honore combuſti dicuntur qui confuſo lignorum aceruo, lento dabantur igni multis corporibus ſimul congeſtis [e]: Horum quod non citò aut non toti vrerentur, lacerum & tumultuarium funus dicebatur. Sic rogo tumultuario ſemiuſtus Caligula [f], & Clodius in foro inſepultam ſepulturam habuiſſe putantur. c Feſt. in verb. numero. d Plaut. in Mercat. e Macrob. l. 7. cap. 7. f Sueton. in Calig. c. 56. Cic. pro Milon.

Cum corpus arderet, vino rogum aſpergebant vt flammæ validiores eſſent, vnde dictum *reſperſum vinum* [g]. Quod Numa legibus ſuis interdixerat propter vini inopiam [h] Pix & reſina addebatur qua etiã pauperiores vti ſolebant. Elegans inſcriptio, licet ſuſpecta, à doctis vulgata eſt. g Feſt. in verb. reſperſum. h Plin. l. 14. cap 12.

Digitized by Google

Arabicus murrhinuſque omnis color complebat: haud
ſordere viſus eſt
Feſtus dies.

Quare non improbo eorum coniecturam qui
a li. 12. c. 15. apud Plinium legunt[a], *Non dant ex myrrha potiones*
Deo: in vulgatis eſt, portiones, vtrumque rectè. Murrhata
autem potio lautiſſimum apud priſcos vinum
fuit, myrrhæ odore condîtum. Murrhina enim non
b Plin. li. 14. cap. 13. inter vina modo, ſed inter dulcia nominatur[b]. Sed
non vniuſmodi murrhata potio fuit. Nam quædam
c Dioſcorid. lib. 1. c. 78. eſt odore acerrima, omniúmque deterrima[c], quale
illud vinum quod Chriſto morienti datum eſt, οἶνον
d Marc. 15. ἐσμυρνισμένον[d], Murrhatũ vinum rectè interpres vertit.
Indita verò hac potione, oculi mortui à proximioribus
aperiebantur, cumque deſcendiſſent, li-
e Propert. lib. 3. eleg. 17. berti dona, veſtes Attalicas iniectas diſponebant[e],
epulas ferebant, & auerſas facibus flammas rogo
proximiores ſubiiciebant, vt quo citiùs corpus vreretur,
f Seru. 3. æneid. anima in ſuam ipſa naturam rediret[f]. Ventos
propterea precabantur vt fauentes flammam pro-
g lib. 4. eleg. 7. perarent. Quod Propertius non omiſit[g],

Cur ventos non ipſe rogis ingrate petiſti?
Cur nardo flammæ non oliuere meæ?

Hunc morem vetuſtiſſimum diſcimus ex Home-
h Iliad. ψ. ro[h].

Δῖος Ἀχιλλεύς,
Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς, δοιοῖς ἠρᾶτ' Ἀνέμοισι,
Βορέῃ καὶ ζεφύρῳ, καὶ ὑπέσχετε ἱερὰ καλά,
Ἐλθέμεν ὄφρα τάχιστα πυρὶ φλεγεθοίατο νεκροὶ,
Ὕλη τ' ἐσσεύοντο καήμεναι.

Digitized by Google

Diuus Achilles,

Stat procul à buſto, ventoſque precatur amicos,
Et Boream, zephyrumque, ſacros queis vouit honores,
Vt properent nudum flammis mandare cadauer,
Lignumque accendant.

Hinc *numerò cremati* dicebantur qui citò. Virgilius [a]. [a] 11. æneid.

Nec numero nec honore cremant.

De turba pauperiore. Nec enim ad numerum hic verſus referendus eſt quo pauperiores illi plures ſimul vrebantur, ſed ad ignis celeritatem. Plautus noſter [b]. [b] in Pœnul.

O Apelles, ô Zeuzis pictor, cur numerò eſtis mortui?

Id eſt, cur tam citò [c]? Vt numerò dicere eſt nimis properanter aliquid dicere: numerò purgare ſe [d], accuſationi occurrere. Ergò nec numerò nec honore combuſti dicuntur qui confuſo lignorum aceruo, lento dabantur igni multis corporibus ſimul congeſtis [e]: Horum quod non citò aut non toti vrerentur, lacerum & tumultuarium funus dicebatur. Sic rogo tumultuario ſemiuſtus Caligula [f], & Clodius in foro inſepultam ſepulturam habuiſſe putantur.

[c] Feſt. in verb. numero. [d] Plaut. in Mercat. [e] Macrob. l. 7. cap. 7. [f] Sueton. in Calig. c. 56. Cic. pro Milon.

Cum corpus arderet, vino rogum aſpergebant vt flammæ validiores eſſent, vnde dictum *reſperſum vinum* [g]. Quod Numa legibus ſuis interdixerat propter vini inopiam [h] Pix & reſina addebatur qua etiã pauperiores vti ſolebant. Elegans inſcriptio, licet ſuſpecta, à doctis vulgata eſt.

[g] Feſt. in verb. reſperſum. [h] Plin. l. 14. cap 12.

Digitized by Google

D. M

P. ATTILIO. RVFO. ET. ACTILIÆ. BERO
NICÆ. VXOR. VIXER. AN. XXIIII. SED.
PVB. MENS. X. ANTE. NATVS. EST. ET. EA
DEM. HORA. FVNGOR. ESV. AMBO. MOR
TVI. SVNT. ILLE. ACV. ISTA. LANIFICIO
VITAM. AGEBANT. NEC. EX. EORVM. BO
NIS. PLVS. INVENTVM. EST. QVAM. QVOD
SVFFICERET. AD. EMENDAM. PYRAM. ET
PICEM. QVIBVS. CORPORA. CREMAREN
TVR. ET. PRÆFICA. CONDVCTA. ET. VR
NA. EMPTA

Hanc inter ſpurias Gruterus ponit[a], quæ tamen vetuſtatis imaginem aliquam habet. Ceterum hominem priuſquam dente genito, non cremari mos gentium fuit[b], vt nec laudari[c]. Cremationem veteris inſtituti Plinius non putat[d]: contrarium & Numæ leges & XII. Tabulæ probant. Fruſtra enim rogo vinum infundere prohiberet Numa: fruſtra Decemuiri mortuum in vrbe ſepelire vel vrere. In aliis Plinium ſequar, qui dentes hominis cum reliquo corpore non cremari experientiâ docet[e]. An verò iis qui cardiaco morbo obierunt vel veneno ſublati ſunt, cor non vratur[f], non ita certum. Vitellius quidem reum Piſonem veneficij coarguit, hac vſus ratione quam Piſo facilè confutauit. De cardiacis viderint medici: hoc enim vſu magis quàm certis argumentis comprobatur.

a 14. 8.
b Plin. li. 7. cap. 16.
c Plin. li. 4. epiſt.
d li 7. c. 57.
e lib. 7. c. 16.
f Plin. li. 11. cap. 37.

Digitized by Google

In campo Martio nobiliorum rogus erat, qui Cenſorio funere efferrētur. Aliorum propter ſepulchrum, dummodò intra duo millia paſſuum ab vrbe pyra ſtrueretur ex edicto quod factum eſt Appio Claudio & C. Norbano Coſſ.[a] *a Dio. l. 48.*

Cæna funebris huic loco adiicienda eſt, quam duorum generum fuiſſe comperio. Vna enim in rogo Dis Manibus parabatur: altera domi proximioribus & amicis. Hoc propriè epulum funebre: illud Silicernium dictum, vel alio nomine Exequium[b]. *b Feſt. in verb. Silicernium.* Ἐσχάτης τὸ δεῖπνον, περίδειπνον. In cuius verbi origine alij operam luſerunt & Gloſſæ veteres minùs probatæ, Silicernium dictum putāt quod in luctu fas non eſſet lucernas accendere λύχνους γὰρ ἅπτειν ἐν πένθει, οὐ θέμις. Quid enim lucernis opus fuit in Silicernio quod flammis rogi luceſcebat? Ad hoc vulgaris coquus conducebatur, ex Plauto[c]. *c in Pſeudol.*

Coquum non potui quàm hunc quem duco, ducere,
Multiloquum, glorioſum, inſulſum, inutilem,
Quin ob eam rem orcus recipere hunc ad ſe noluit,
Vt eſſet hîc, qui mortuis cœnam coquat,
Nam hic ſolus illis coquere quod placeat poteſt.

Ab hoc loco alium lubenter in Plauto reſtituerem, qui tamen vt vulgatus eſt retineri poteſt[d]. *d in Aulular.*

Coquus ille nundinalis eſt, in nonum diem ſolet ire coctum.

Mallem *Coquus ille nouendialis eſt*, qui mortuis cœnam parare, quæ placeat poteſt. Sed cœna hæc octauo die, non nono coquebatur: verum illud quidem: Sed cum à ſacro nouendiali coquus denominetur,

in nonum diem reiicitur,& præpoſitioni *in*,pro ſpatio temporis ponitur & ſignificat ab octauo vſque ad nonum vel à fine octaui, ad noni principium. Sic dicimus mane in noctem [a]. Nam ſub noctem epulæ cremabantur octauo die qui ad nonum proferebatur,dum totas illas ignis abſumeret.

a Diomed. lib. 1.

Funeris ductor epulas illas primum deguſtabat, vt Virgilius in perſona Æneæ tangit, *libauitque dapes* [b]. Quod Seruius interpretatur, *Leuiter guſtauit epulas,ſuperpoſitas quæ Silicernium vocantur*. Illæ deinde cremabantur, in ea rogi parte quæ Culina [c] dicebatur πύρκια, Εὔςεχ. De hoc cœnæ genere Tertullianus [d]. *At ego magis ridebo vulgus, cùm ipſos defunctos atrociſsimè exurit, quos poſtmodum guloſiſsimè nutrit, iiſdem ignibus & promerens & offendens. O pietatem de crudelitate ludentem! ſacrificat an inſultat, cum crematis cremat?*

b 5. æneid.

c Feſtus in verb. Culina.

d lib. de reſurrect. carn. cap. 1.

Viliori paupertate infames Plauto noſtro [e], Buſtirapi è buſtis & flamma cibum petebant, quod à Terentiò dictum non ſatis intelligiſſe Donatus videtur, cui lucem addo ex Catulli hoc igne.

e in Pſeudol

f in eunuch.

Vidiſtis ipſum carpere de rogo cœnam,
Cum deuolutum ex igne proſequens panem,
Ab ſemiraſo tunderetur vſtore.

Notatur in miluiis rapaciſſimum & famelicam alitem nihil illam eſculenti rapere vnquã ex funerum ferculis [g]. Aues aliæ quæ his cibis inhiant Ambuſtaneæ vocatæ ſunt & Ferales.

g Plin. li. 10. cap. 10.

CAP.

Digitized by Google

DE LVSTRATIONE ROGI ET
Gladiatorio ad rogum.

CAP. XXVII.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

ROGI luſtratio antequam faces ſubiicerentur fieri ſolita eſt, à maxima quaque multitudine quæ circumibat & ambiebat rogum. Hoc ſcripſit Dio cui luſtrare[a] eſt περιέρχεσθαι[b]. Cadauer Auguſti rogo impoſitum primùm Pontifices omnes, deinde Equites, tum milites circumierunt, poſtea Centuriones ignem admouerunt. Hæc tamen luſtratio facta videtur accenſo rogo, vt in funere Pallantis Virgilius tradit[c].

[a] Quintil. declam 320

[b] Dio li. 56.

[c] Virgil. 11. æneid.

Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis,
Decurrere rogos, ter mœſtum funeris ignem,
Luſtrauere in equis vlulatuſque ore dedere.

Nos de Decurſione poſteriùs dicemus, cùm de funere Regio & militari. Sed lapſum in hoc ritu Dionem his verſibus arguit poëta, ex quibus luſtrare non tantùm circumire dixerim: ſed etiam purgare, aptiſſimo verbo huic rei. Nam ludicri huius certaminis celebratio luſtrum vocatur[d]. Quod circuitioni rectè conuenit quæ omnis imparem numerum exigebat[e]. Atque hanc luſtrationem cum ſulphure & tædis accenſis & circumlatis factam quibus Manes maximè placarentur ſuſpicor ex Iuuenali[f].

[d] Seru. 3. æneid.

[e] Seru. 6. æneid.

[f] Satyr. 2.

Vmbra venit cuperent luſtrari ſi qua darentur,

Digitized by Google

Sulphura cum tædis.

Poſt luſtrationem Gladiatores ante rogum dimicabant qui à Buſto Buſtuarij ſunt appellati[a]. Gladiatorium hoc cùm ludis funebribus commiſcendum non eſt. Nam ludi varij ſunt & multiplices in funere: at Gladiatorium munus ad pugnam tantùm referri poteſt. *Prodigi ſunt homines*, ait Tullius, [b] *qui epulis & viſcerationibus & gladiatorum muneribus, ludorum venationumque apparatu, pecunias profundunt, in eas res, quarum memoriam, aut breuem, aut nullam relicturi ſunt omninò.* Hîc epulas à viſceratione: Gladiatorium à ludis & venatione ſeparata videmus, quod apertiùs Liuius docet[c]: *Huic gladiatorum ſpectaculo ludi additi pro copia & prouinciali & caſtrenſi apparatu.*

Tribus verò locis ſignificabatur maximè populi Rom. iudicium aut voluntas[d], concione, comitiis, ludorum gladiatorumque conceſſu. De gladiatoribus ita copioſè ornatéque Lipſius dixit, vt plurimarum palmarum vetus ac nobilis ſcriptor iure habeatur. Dicam poſt illum duplex gladiatorium in funere ampliſſimo datum: vnum ad rogum alterum in foro aut publico loco. Vtrumque à priuatis in defunctorum memoriam, aut ex illorum teſtamento, aut heredis arbitrio & liberalitate. Qui enim magiſtratum ambibant ſub titulo parentum, ſolebant munus edere, vt populi fauorem aucuparentur[e]. Lege Tullia quàm de Ambitu Cicero tulit, his largitionibus prouiſum eſt, dilucidè enim vetuit[f]. *Biennio quo quis petat petiturus ve ſit Gladiatores dare niſi ex*

a Seru. 10. æneid.

b li. 2. offic.

c lib. 28.

d Cicer pro Sextio.

e Aſcon. in orat de tog. candid.

f Cicer. in Vatin.

Digitized by Google

teſtamento præſtituta die. Ad rogum paria aliquod gladiatorum depugnauerunt, vt rogus ipſe ſanguine perfunderetur. Atque hoc genus muneris nulla lege interdictum eſt. Quare ſic Damonis apud Virgilium [a] verba intelligo. [a] eclog. 8.

Princeps aërij ſpecula de montis, in vndas;
Deferar: extremum hoc morientis munus habebo.

Vt ſit, muneris ego gladiatorii loco, mea mihi morte parentabo. Lex ergo Tullia ad eas editiones refertur, quæ publicè in foro dabantur elapſis funerum diebus. Nam vt quiſque auram popularem captabat, parentum nomine dabat Gladiatores, idque biennio ſolùm quo quis petat petiturúsue erat: cum hac tamen exceptione, niſi ex teſtamento præſtituta die: Tum enim familiã licuit cõparare & gladiatores emere [b], vt populi ſatisfieret expectationi. [b] Cicer. pro Sulla.

De Gladiatoribus teſtamento datis ceteríſque ludorum generibus ſuo loco dicemus. Fatum Galliæ non poſſum interea quin hîc lugeam, cuius exequias præcedere gladiatores buſtuarij videntur. Illius olim liberatores conſeruatoréſque: nunc verò pleríque pluſquam ſicarij, pluſquam homicidæ, plus etiam quàm parricidæ. Vidit noſtra hæc ætas certamina quorundam nobilium, ſingularia plurima, qui ementito fortitudinis nomine, magnitudinem animi in arte gladiatoria collocarunt, horum eò prorupit ſcelus & audacia, vt cum magna cura vltum ire iniurias feſtinant, eam ſolam nobilitatem putent, quam ciuium ſãguine, rumore vulgi, turpiter fœdarunt. Nec aduertunt gladiatores omnes à laniſtis cõ-

Digitized by Google

parari ex ſeruorũ delectu, ac libertorum qui venalẽ ſanguinem habuiſſent. Pellegant hiſtorias veteres, nullum in iis clarum inuenient virum qui cum ciue vſpiam ferro decertarit. Nam qui ciuem occidiſſet, è viuorũ numero exturbãdũ illum omnes boni vbiq; cenſuerunt: vt qui ſeruaſſet, ea corona donandũ quæ premiũ eſſet maximũ verę virtutis. Multũ valet apud nos vt apud fortiſſimos quoſq; Gallorũ nobiliũ memoria, etiã mortuorũ, quos Roma ſolos hoſtes indomitos florẽte Rep. pertimuit: quorũ ſanguine his certaminibus prodito orbis totius Imperium parari potuiſſet. Sed viri ad virtutẽ nati & gloriã Maiorum honoribus celebrati quaſi deſertores illorũ & transfugæ flagitiosè & turpiter cadere maluerũt. O homines omniũ gentiũ maximè barbaros! O perditos & ad ſeruitutẽ paratos! Serui enim qui dominos offendiſſent, aut ab iis aliquãdo fugiſſẽt ad gladiũ Romanis legibus deputabãtur: noſtrorũ verò Principũ cõſtitutionibus certamẽ permiſſũ ad pœnã & infamiã, ſi capitis rei cõiecturis ſolũ premerentur. Tum enim vt veritas criminis eliceretur accuſator cũ reo ferro decernebat, vt qui cecidiſſet, criminis, aut calumniæ pœnam luiſſe crederetur. Sed vt optimè Carolus Molinæus notat [a], rebus turbidis necdum ſatis pacatis arma his in cauſis permiſſa ſunt, vt in locis quibuſdam lupanaria, quò grauiora quæ impendent mala vitentur. Vox magnifica, & magno viro, & ſapiente digna me hîc admonet piis illius manibus benè precari, qui vitæ ignoratione à multis læſi tandem conquieſcunt. Hic quidem nouis opinioni-

[a] Ad ſtyl. Parlament. c de duello.

bus captus veram & Romanam fidem moriens recepit, in eáque defecit atq; in huius vrbis D. Andreæ ſacra area ſepultus iacet. Ab illius pace, pacē optās ad gladiū redeo, quo vtinā ſceleratā audaciā errorémq. multitudinis penitus exſcindere poſſem & profligare. Quæ enim iſthæc animi perturbatio eſt, honorē in arena, aut in lupanari quærere? Vltio quidem meretricis blanditias imitatur: etenim & vltioni ſua voluptas eſt, qua improbi mores deliniti, à virtute facilè deflectunt, cuius nubem amplectuntur, furore proprio corrupti. Nā fortitudinē faciunt ſapientiæ inimicam, quæ vix vidētur poſſe ſeiūgi. Seiungāt tamē, & fortitudo dimicare iubeat, iuſtū odiū incendat, ad confligendū impellat, vocet ad periculū, vt illatā vlciſcantur iniuriā. Ecquis iſtā fortitudinē quāuis elegans ſit & erudita, audiet vnquam & ſapientiæ præcepta reiiciet, quæ docet vitā, corpus fortunáſq. pro patriæ tantū ſalute profundere, vt ſi Regiæ Maieſtati ſubſeruire poſſimus, omnia tanquā pignora iniuriæ pro illius pietate proiiciamus? Quæ verò malùm demētia eſt, alterius aſpectu, verbo, riſu, geſtu, omni deniq; corporis motu iniuriæ aut offenſionis anſam arripere, vt carnificis obeant munus? Sunt in acie vulnera ſuſcipienda, & mortis nobilitate quærenda, quę inter ciues perpetuò fugienda, vt quæ notam inurant infamiæ ſempiternam. Quam facilè incurrunt ii qui fœdi & maculoſi libidine & iuſiurandi execrationibus ſupplicium nouo pœnæ genere à ſeipſis ſumunt. His ego maiorum virtutem & famam cum amore patriæ lubens meritò exopto.

Digitized by Google

DE RELIQVIARVM collectione.

CAP. XXVIII.

EXPLICAT ampliſſimè hunc oſſium legendorum ritum Tibullus poëta[a], docétque Funeræ hoc fuiſſe officiũ vt reliquias legeret cùm flamma quieuiſſet. Seneca[b]. *In eundem ſinum ex quo tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum recepiſti.* Tibullus[c].

Non hîc mihi mater.
Quæ legat in mœſtos oſſa peruſta ſinus.

Oſſa tamen matris & fratrum defunctorum Caligula ſua manu legiſſe fertur & Romam allata Auguſti ſepulchro condidiſſe[d]; quod cum foris factum ſit, nihil in vrbe conſuetis moribus videtur derogare. Conſentiunt omnes nono die oſſa lecta, cum octauo corpus cremaretur. Turbat tamen me Seruius[e], cum tradit tertio die crematorum oſſa legi: Sed illud ad vulgaria funera pertinere Virgilius docet. Ille enim:

Nec numero nec honore cremant.

Tum ſubdit:

Tertia lux gelidam cœlo dimouerat vmbram,
Mœrentes altum cinerem & confuſa ruebant
Oſſa focis[f].

Altum cinerem interpretor copioſum & multorum cadaueribus aggeſtum, quem in funeribus

a lib. 3. eleg. 2.
b ad Heluid. cap. 2.
c lib. 1. eleg. 3.
d Dio li. 55.
e lib. 11. Æn.
f Virgil. lib. 10.

honoratis Funera diſcincta[a], pedibus nudis, nigria veſte, crinibus paſſis, lacrimiſque ora rigantibus colligebat. Deinde Manes illa præfabatur, quod eſt, paucis alloquebatur. Deinde animã ter vocato defuncti nomine, cum iis qui eum illa huic ritui inſeruiebant. a Suet in Auguſt. cap. 100.

Hæc præfatio adorationem habuit: credebant enim poſt cremationem & ſepulturam, vt diximus, animam in ſuam rediiſſe naturam, quod inter Manes Deos venerabantur, & pater filium, filius patrem diuum putabat & vocabat[b]. Sic *præfari Diuos* ex more vetuſto ſolebant, quod eſt, nomen alicuius Dei inuocare, cum orationem inchoarent, vt in Catonis & Gracchi orationibus notatur[c]. Vetus lectio Tibulli eſt[d]. b Seru. 5 æn. c Seru. 11. æneid. d l. 3. eleg. 2.

Præfatæ ante meos Manes animamque rogatæ.

Immutarunt quidam qui reponunt, animamque precatæ. Peſſimè: nam præfatio breuem precationem cõtinet, poſt quam ad alia digredimur. Sic[e] e Virg. 11. æneid.

Præfatus Diuos ſolio Rex infit ab alto,

Ante equidem ſumma de re, ſtatuiſſe Latini,

Et vellem & fuerat melius.

Vnde M. Tullius. *Si quis ex veteri aliqua oratione Iouem ego Opt. Max. &c.* Scaliger qui priorum emendationem meritò reſpuit, aliam ſubſtituit repugnantibus libris.

Præfatæ ante meos Manes animamque.

Hæc coniungit & adhabita diſtinctione legit, *rigatæ perfuſæque manus.* Minus rectè. Quid enim eſt præfari Manes animamque in hoc funebri ritu in.

quo Manes ſolùm inuocantur, anima ipſa ſepulchro crudi credebatur. Virgilius *Animamque ſepulchro condidimus*. At Manes Dij in ſuperis agebant omni contagione corporis ſoluti. Deinde quid rigatæ perfuſæque manus? Perfundere eſt rore leui ſpargere, vt in ſacris inferorum fiebat: at rigare eſt abundè abluere ἀρδεύειν adaquare contra horum rationem ſacrorum. Quare veriſſima eſt lectio vetus *animamque rogatæ*. Rogare enim hoc loco eſt ἐρωτᾶν. Nam cum præfati eſſent Manes animam quaſi ad vitam reuocabant, vt ex Propertio confirmatur [a].

a lib. 2. eleg 10.

Sed fruſtra mutos reuocabis Cynthia Manes
Nam mea quid poterunt oſſa minuta loqui?

Vbi Manes pro anima poſiti, vt apud Virgilium corpus pro anima [b].

b 2. æneid.

Sic ô ſic poſitum affati diſcedite corpus.

Affari corpus non præfari, quod eſt animam rogare Clariùs Epiphanius [c], Οὐ γὰρ θάπτομεν τὰς ψυχὰς ἐν τοῖς μνημείοις, ἀλλὰ τὰ σώματα. Κἀκεῖ γὰρ ἔνθα ἐτέθη τὰ σώματα τῶν τελευτησάντων, παραγίνονται καὶ προσφωνοῦσι τοῖς τεθαμμένοις νεκροῖς ἐξ ὀνόματος, Ἀνάστα, φάσκοντες, ὁ δεῖνα, φάγε, καὶ πίθι, καὶ εὐφράνθητι. Non enim ſepelimus animas in monumentis, ſed corpora, quæ vbi poſita ſunt, accedunt & inclamant nomina proferentes mortuorum, dicenteſque: reſurge tu, comede, bibe, & lætare. Quod pluribus verbis Romani faciebãt, vt cùm defunctis quaſi viuerent colloquendo.

c in ancoratu.

Puris manibus cum legiſſent oſſa, illáque cum fauilla lauiſſent vino & lacte, ter vale dicto, reliquias

ter

ter oſculabantur, vt in Anna Didonis Ouidius obſeruat[a].

Terque vale dixit, cineres ter ad ora relatos,
Preſsit, & eſt illis viſa ſubeſſe ſoror.

Tum ſinu cineres fouebant, ex Tibullo[b].

Quæ legat in mæſtos oſſa peruſta ſinus.
Poſthæc Carbaſeis humorem tollere velis[c].

Mauult Scaliger Carbaſeis ventis, vt oſſa collecta in linteo ventilarentur. Non agnoſco Carbaſeos ventos, nec aliam hoc in ritu ventorum vim, quàm vt citò oſſa cremarentur. Placent magis vela Carbaſea quod eſt delicata: Nam Carbaſus genus eſt lini miræ tenuitatis[d], quo complicato & leuiter attacto, humor cinerum extergebatur, qui cum oſſibus gleba ter iniecta cōdebantur. Atq; vt Poëta loquitur[e],

Tepidóque onerabant aggere terræ,

Cùm calētes adhuc nondum refriguiſſent. Sed priùs vrnâ cum odoribus & lachrimis quæ vitreo vaſculo vt plurimùm iniectæ eſſent, oſſa cum cineribus claudebantur. Habeo lachrimarum phialam vitream, cuius figura oblongior patulo ore & incuruo ad lachrimas excipiendas, hoc modo eſt.

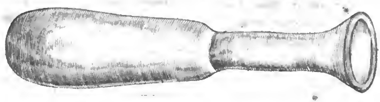
a 3. Faſtor.

b li. 1. eg. 5.

c Tibull. lib. 3. eleg. 2

d Plin. li. 19. cap. 1.

e Virgil. 11. æneid.

Digitized by Google

Vnde intelligi poteſt quid ſit in antiquis lapidibus lachrimas ponere. Romæ.

VLPIAI.SCITAI.PILVMENAI
CONIVGI.B.M.P
517.3. ÆLIVS.MACER.ANTESIG
NANOR.TRIB
LACRIMAS.POSVIT

Cùm lachrimis ponere.

DIIS.MANIBVS
587.1. ET.GENIO
C.FLAVII..HERMETIS
AVG.LIB
AB.EPISTVLIS.GRÆCIS

IVLIA.ANTISTIA.MATER
INFELICISSIMA.FILIO
DE.SE.B.M.CVM.LACR
P.
VIX.AN.XVIII.M.V.D.XIII

Lachrimis & Opobalſamo condere.

C.LÆLIO.C.F.IV
MAGNA.OMNIVM.EXPECTATIONE.GENITO
692.10. ET.DECIMO.OCTAVO.ÆTATIS.ANNO.AB.IM-
MANI.ATROPO.E.VITA.RECISO
FVSCA.MATER
AD.LVCTVM.ET.GEMITVM.RELICTA.EVM.LA
CRIMIS.ET.OPOBALSAMO.VDVM

Digitized by Google

HOC.SEPVLCHRO.CONDIDIT

Tumulum lachrimis plenum dare.

T. PLAVTIO.T.F. DE. MVNICI
PIO. ATTACEN. OPTIME.ME
RITO. ET.XXXVIIIX. ÆT.AN 700.13.
E.VITA.SVBLATO.TOTO.POP
CVM. MACNA.LACRI. FVNVS
PROSEQ.
QVINTIA.PAVLINA. MATER
ANN. LXXXIII. AD. FLET.AD
GEMITVM. RELIC.TVMVL
LACRIM.PLEN.E.MARM
HVM.D.DEDIT

His ita compoſitis poſt iniectam glebam & tumuli ſolemnia peracta, Vale æternum dicebatur. Virgilius[a]. a 2. æneid.

Sic ô ſic poſitum affati, diſcedite, corpus.
Hoc eſt, ſecundum Seruium, adfamini me vt dici poſtremùm mortuis ſolet *Vale.Vale,Vale: Nos te ordine qui natura iuſſerit cuncti ſequemur*[b]. Quod Poëta ipſe dixit. b Seru.3.æn.

Magnâ ſupremum voce ciemus.

Sacerdos exin circumſtantes luſtrabat, quod eſt, rore leui aſpergebat, qui aſperſi ignem ſupergrediebantur, quod genus purgationis Suffitio vocatur[c]. Poſtremò idem Sacerdos nouiſſimum dicebat verbum ILICET. Quod per tranſlationem in ſumma c Feſt. in verb.Aqua.

rerum deſperatione vſurpatum eſt [a]. Terentianus Parmeno, cum adoleſcentem Chæream potiundæ virginis conſilio iuuare cuperet, illiuſque formam deſcripſiſſet adoleſcens, exclamat Seruus nequam, *ipſa eſt, ilicet, iam conclamatum eſt* [b]. Quaſi diceret illam ipſam concepi mente quam perditè amas, optimè noui, noli diutius te amore intempeſtiuo cruciare: tranſacta res eſt, impoſſibile eſt quod optas, deſine velle quod non poſſis. Nos verò ab his iocis ad virginum acerba funera tranſeamus.

[a] Donat. in Andr.

[b] in eunuch.

DE ACERBO FVNERE. DIEI Raptu, & Virginum Choragio.

CAP. XXIX.

RITVS pompæque funebris in iis qui fato concidiſſent, non vna atque eadem ratio fuit. Nam qui acerbo funere pueri edentuli abiiſſent, illos nec cremari nec laudari fas fuiſſe hactenus notabamus,

Vel terra clauditur infans,
Et minor igne rogi [c].

Laudari quidem aut pompa efferri ante pubertatem inſtituto maiorum non licuit, qui acerba funera oculis ſubtrahebant, neque laudationibus aut pompa detinebant [d]. At crematio ex more gentium inſtituta eſt, poſt genitum dentem. Atque etiam huic teneræ ætati Romæ, inferiæ datæ, quas in Græcia nullas ſoluebant [e]. Reguli inſaniam Plinius exa-

[c] Iuuenal. ſat. 15.

[d] Tacit. 13. Annal.

[e] Plutarch. in conſolat. ad vxor.

gitat[a], qui ità filium impuberem lugebat, vt cum puer manulos multos & vinctos & ſolutos habuiſſet, canes maiores, luſcinias, pſytacos, merulas, omnes pater circa rogum trucidarit ad oſtentationem doloris. Sed laudatione nulla, nulla pompa vſus eſt, licet Regulus laudationem poſteà ſcripſerit & publicarit. [a lib. 4. epi.]

Pueros ad faces & cereos efferri ex multis Senecæ locis multi ante nos monuerunt. Vnum adferam ex quo illud perſpici poſſit. *Iſti*, inquit, *mihi defunctorum loco ſunt*[b] *: quantulum enim à funere abſunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos viuunt ?* Vir doctiſſimus aliter intelligendum Senecam putat, quem in vulgarem ſententiam torqueri ſcripſit. Huius quidem authoritate multum moueor, ſed ni rationem aliam afferat, à communi non dimoueor. [b Senec. ep. 122.]

Acerbum funus eſt præcocum, immaturũ, quod à pomis tranſlatum eſt. Varro in Agathon[c]. *Virgo de conuiuio abdicatur ideò quod maiores noſtri virginis acerbæ aures venereis vocabulis imbui noluerunt.* Omne autem acerbum funus eſt, & quod parens ſequitur[d], & quod immaturum fatis properantibus aduenit. Inter maxima fortunæ vulnera huiuſmodi orbitates numerantur[e]. At Deus in diſtributione fati bonis viris acerba illa funera ſæpe adſcripſit, quę fruſtra ad crimen fortunæ ſolent hæc relegare. Ducuntur ex plebeia domo, ducuntur ex regia, nec enim ordo idem fati eſt, qui dignitatis aut ætatis. Licet ordo quidam in morte inter pueros & infantes conſtitutus ſit. Nam infantium ſepulchro, *Suggrundia* an- [c apud Non.] [d Senec. ad Marciam. cap. 17.] [e Cicer. 5. Tuſcul.]

Digitized by Google

tiqui dicebant, ſi necdum quadraginta dies adimpleſſent. Nec enim iam Buſta dici poterant, quia oſſa quæ comburerentur non erant, nec tanta cadaueris immanitas, quâ locus tumeſceret [a]. Vnde Rutilius Geminus. *Melius Suggrundarium quæres, quàm ſepulchrum*. Suggrunda ἐκθέτης [b]. In iure noſtro ſuggrundia ſunt partes tecti prominentiores [c], γεῖσα ἢ ἀπογεῖσα. *Si puer paruus occidit*, ait Tullius [d], *æquo animo ferendum putant: ſi verò in cunis, ne querendum quidem*. Sed creuit luctus inſania, nam ſi quadrageſimum infans exceſſiſſet diem, tumulus cum titulo ponebatur, vt in mole Adriani legitur.

a Fulgent. de priſc. ſerm.
b Gloſſ. vet.
c l. 242. D. de verb. ſignif.
d 1 Tuſcul.

POST. TITVLO
QVOQVOVERS. P. III
DIS. MANIBVS
SACRVM
710.10. L. VALERIO. INFANTI
RAPTVS. QVI. EST. SVBITO
QVO. FATO. NON. SCITVR
NATVS. NOCTIS. H. VI
VIXIT. DIEBVS. LXXI
ABIT. NOCTIS. AB. H. VI
QVISQVIS. EVM. LÆSIT
SIC. CVM. SVIS. VALEAT
IN. FRONTE. DVO. P. TER
ET. IN. LATERA. DVO. P. TER

Lapis Romæ.

QVAM. DI. AMAVE

RVNT. HAEC. MORI
TVR. INFAS. ANNO
RVM. III. MENS. SEX 688.1.
D. XIIII. ISIATI. FILIÆ
B. N. M. ANTINOVS
ET. PANTHIA. PAR

Item Romæ.

D. M. S

POTENTII. INFANTIS
DVLCISS. AC. PER. HOC
ALVMNI. CARIS. QVI
PROPTER. IMMATVR. MORTEM. ALIVM. FR 10363.
MERITOR: SVOR. RE
PORTARE. NON. POTVIT

Vbi de peregrè mortuis actum à nobis eſt, filiosfamil. non mortuos, ſed raptos dici notabamus: quod inſcriptio de L. Valerio infante confirmat, & ab Homero didicimus cuius ingenium in paruis cōmendat Heraclides Ponticus, quod Diei & Orionis amorem finxerit, qualis ne hominibus quidem honeſtus eſt.

Ὡς μὲν ὅτ' Ὠρίων' ἕλετο ῥοδοδάκτυλος ἠώς[a]. [a] Homer. Odyſſ.
Auroræ digitis roſeis eſt raptus Orion.

Vt ſignificaret ipſum adhuc iuuenem florente corpore ante maturam ætatem, à fatis ereptum. Mos enim erat antiquis defunctorum corpora illorum, neque noctu neque circa meridiem efferri, ſed pri-

Digitized by Google

mo diluculo, oriente ſole, necdum ignitos radios emittente, itaque generoſo copiam, & formoſo iuuene mortuo matutinam funeris illius elationem, DIEI RAPTVM appellabant, tanquam non expiraſſet, ſed amoris deſiderio raptus eſſet. Ἐπειδὰν οὖν ἀγύνης νεανίας ἅμα, καὶ κάλλει προέχων τελευτήσῃ τὸν ὄρθριον ἐκκομιδὴν ἐπεφήμουν ΗΜΕΡΑΣ ΑΡΠΑΓΗΝ. ὡς οὐκ ἀποθανόντες, ἀλλὰ δι᾽ ἐρωτικὴν ἐπιθυμίαν ἀνηρπασμένον. Quod idem Euſtachius tradit[a]. Δοκεῖ δὲ καὶ πρὸ ὥρας ἀρπαγῆναι τοῦ βίου κατ᾽ ἐκεῖνον. φασὶ γὰρ ὅτι τοὺς τοιούτους ἅμα ἡμέρᾳ ἐξωσίουν προσήκοντες. ὡς μὴ ἀνεκτὸν ὂν ἡλίῳ θεαθῆναι τοιοῦτον κακόν. Διὸ καὶ ἐλέγετο ἀρπάζειν αὐτοὺς ἡ ἡμέρα. Videtur autem & illius ante diem vita erepta, dicunt enim quod Iuuenes huiuſmodi, ſimul atque dies illuxit, tumulo conſecrabant, ij ad quos ea res pertinet, quaſi intolerandum eſſet Solem huiuſmodi malum intueri. Quare dicunt illos Diem rapuiſſe.

a Odyſſ. ε.

In virginibus immaturis efferendis alius quoque ritus fuit, quarum exequiæ *Choragium* dictæ.[b] Quo verbo ſolūm Apuleium vſum inuenio. Ille enim vbi de magica diſciplina[c]. *Et cantatrices auiculæ in ipſo momento Choragij funeris, perpeti celeritate, alienam ſepulturam anteuortunt.* Idem de Pſychæ nuptiis[d]. *Jam feralium nuptiarum miſerrimæ virgini Choragium ſtruitur, & ſomus. Tibiæ Zigiæ mutatur in querulum Lydiæ modum.* Turnebus[e] Choragium à Κόρη quæ puella eſt, alibi quam apud Fulgentium ſe legere non meminit. Vulgatum quidem verbum eſt cum aſpiratione ſcriptum in Plauto[f].

b Fulg. de priſc. ſerm.
c lib. 2. Metamorph.
d lib. 4 Met.
e lib. 6. aduerſ. cap. 10.
f in Captiu.

Hoc penè iniquum eſt comico choragio,

Curare

Digitized by Google

Curare deſubitò nos agere tragœdiam.

Choragium inſtrumentum eſt ſcenicum: & Choragus qui præbendum illud locauit. Quare ſonus tibiæ Zigiæ apud Apuleium neſcio quid comicum canere videtur. ζυγὰ tibia eſt comica, qua chorus in paria duo diſtributus vtebatur, ab hac diuiſione nominata. An in virginum funere hoc inſtrumento vſi ſint compertum ſatis non habeo. Mallem Choragium dictum à choro, qui propriè eſt cæuorum cantus [a]. Nam in his funeribus virginum chorus ſequebatur, vt etiamnunc obſeruari videmus. Nec tamen reſpuo, imò probo, ſi quis in Apuleio aſpirationem deleat cum Turnebo & à Κόρη Coragium deducat. Nam κοραγεῖν eſt ἀπάγειν τὴν κόρην [b], adultā virginem abducere, & κοραγεῖον eſt τὸ παρθενικόν [c].

[a] Seru. 1. Georg.
[b] Heſych.
[c] Pollux. lib. 2.

Naturæ imperio gemimus cum funus adultæ
Virginis occurrit [d].

[d] Iuuenal. ſat. 15.

Ait Satyricus, εἰ κόρη βεβίωκε. Triſte certè planéque acerbum funus, cum quod in veſtes, margaritas, gemmas parentes fuerant erogaturi: hoc in thura & vnguenta & odores impenderetur [e]. Nullum tamen, ſi verum fateamur, acerbum funus eſt, & cum vitæ fabula rectè tranſacta eſt vſque ad plaudite, vt dicebat ille, vixiſſe, gloriamur. Quid ergo vinculis illis alligamur quæ amorem vitæ connectunt? Longa ætas, ſi æternitatem cogites, momentum eſt, & mortalis omnis

[e] Plin. lib. 5. epiſt.

Qualis ſolſtitialis herba, pauliſper fuit,
Repentè exortus eſt, repentino occidit [f].

[f] Plaut in Pſeudol.

Acerbumque eorum tantùm funus eſt qui dum

aliquod fragile falſæ gloriæ choragium comparare ſtudent , vanis conatibus obruti, diem illum non cogitant ineuitabilem & horrendum, quo boni ac mali ratio à Deo acerbo Iudice expendetur , qui æternum rogum mortalibus animis perpetuóque morituris dudum præparauit, qui ad ſempiternum ſupplicium naſci creduntur.

Digitized by Google

IAC. GVTHERII I.C^{ti.} NOBILIS ET PATRICII ROMANI, DE IVRE MANIVM, ſeu de Ritu, More & Legibus priſci Funeris,

LIBER SECVNDVS.

Ad Ampliſſimum atque Illuſtriſſim. NICOLAVM VERDVNVM *Equitem, Sacri Conſiſtorij Comitem, in ſuprema Pariſiorum Curia Præſidem Maximum.*

DE PVBLICO ET honorario Funere,

CAP. I.

QVI nobis exoptantibus fructus otij datus eſt, ad veteres literas recolendas & celebrandas (Præſes Maxime) totum illum in ætatis noſtræ flexu, ad priſci Funeris ritum reuocamus. Cedunt ciuiles leges, in quibus quotidie exercemur, naturæ legi primæ & maximæ, quæ quidquid iuſſerit fecerítue, ratum il-

lud neceſſitas habet, quæque errores hominum aut ſpe; vanas debilitat plurimùm aut frangit. Non ſcripta quidem ſed nata hæc lex eſt, quæ vnum & maximum iudicem habet Deum immortalem, cuius arbitrio hominum fata voluuntur, qui inani cogitatione ſepulti, ad ſummum illud tribunal necopinantes ſæpe rapiuntur. Nos non hominum funera ſolùm quæ quotidie accidunt: ſiccis animis intuemur: verùm vrbium vaſtationes, terræ motus, terram ipſam mortalem ſcimus ceteráque quæ longa ætas conſtituit momento diſſolui. Cum tamen tot occidentium rerum imagines occurrunt, ſolus homo, licet ſecùs quàm decuit, vixerit, nec mouetur vſquam nec terretur. Sed cum mors obrepit ſub ipſo vitæ nomine latere cupit: atque vix vllus eſt qui vltimum tempus ſpectet ætatis; cum incertum ſit illum ad veſperam eſſe victurum. Vulgaria Funera quæ explicata iam ſunt, prætermittamus: Publica & Cenſoria ſuccedunt, innumera illa quidem & eorum maximè virorum, quorum virtus immortalis in memoria omnium tanquam in luce poſita rediuiua lætatur. Qualis eſt Bruti, Publicolæ, Metelli, Rufi Virginij, eorúmque qui optimorum ciuium iudicio & exiſtimatione probatiſſimi ornatiſſimíque prædicantur. Alios enim quorum nullę in animis hominum virtutum effigies manent, ætas poſtera ità inſequitur, vt eorum imagines pro inanibus ſepulchris ab omnibus ſpernantur. Quare improborum funus vulgare eſt ſemper & lacerum: vt bonorum Cenſorium, & omnibus vitę innocentis ho-

noribus cumulatum. Publicum igitur illuſtrium virorum funus illud proſequamur, cui ornamenta addemus ea ſolùm, quæ Populi aut Senatus iudicio comparantur.

Funus publicũ omne illud eſſe dico quod publicà authoritate aut impẽſa factũ ab ordine ampliſſimo celebratur. Quod aut Collatiuum eſt, Honorarium, Cenſorium, Imperatorium, Regium, Triumphale, aut Imaginarium. Collatiuum ad honorem pertinet, aut neceſſitatem cùm honore coniunctam. Hoc populi ſtudio aut Senatus iuſſu factum eſt. Populus Rom. Menenio Agrippæ ſextantes æris contulit in funus, honoris id fuit neceſſitatíſque propter Agrippæ paupertatem[a]. Ratitos ille quadrantes in funus Valerij Publicolæ contulit[b], cuius ingens gloria copiis adeò exiguis fuit, vt funeri ſumptus deeſſet, niſi de publico efferretur[c]. Florum honorem idem populus Suario Scipioni habuit[d], cui cum non eſſet in bonis funeris impenſa, aſſes dedit, funus elocauit, quaque præferebatur flores è proſpectu omnis ſparſit, & iam tunc coronæ honos fuêrunt ſepulchrorum & Manium. In Q. Fabio grati populi ſpecimen enituit[e], certatim enim æs contulit, quo maior & ſpecioſior eius funeris pompa duceretur.

a Liu lib. 2. Plin. lib. 33. cap. 10.
b Plutarch. in Publicol.
c Liu. lib. 2.
d Plin. lib. 21. cap. 3.
e Valer. Max. lib. 5. cap. 2.

At Senatus iuſſu locabatur funus à Quæſtore, Prætore, Conſule. Quæſtores, eos impenſa publica extulerunt quibus ad honorem ſepulturæ nullę facultates eſſent, vt Syphacē & Perſeum captiuos Reges[f]: Sed celebrior ea impenſa fuit quæ ad honorem

Digitized by Google

ſepulturæ ſolùm facta atque iis concedi ſolita qui Magiſtratus aut Legati pro patria ſãguinem profudiſſent: aut externi in legatione Romæ mortem obiiſſent. Quod tamen propter legatorum multitudinem qui vndíque adueniebant, abrogatum tandem eſt [a], in ceteris ſummâ curâ obſeruatum. M. Cornutus Prætor funus Hirtij & Panſæ Coss. iuſſu Senatus locauit, cui libitinarij ſeſtertio nummo exequiarum apparatum tribuerunt charitate patriæ hac in re conducti, cuius ea vis eſt vt ſordidos homines quæſtuíque addictos ad honeſtatem liberalitatemque perpulerit. Hiſce Conſulibus antea mandata S. C^to^. Seruij Sulpitij funeris cura: cuius S. C^ti^. formam [b] M. Tullius protulit, honore ipſo funeris ampliorem. *Senatui placuit Seruio Sulpitio ſtatuam pedeſtrem aneam ſtatui, circúmque eam ſtatuam locum gladiatoribus ludíſque, liberos poſteróſque eius quoquouerſus pedes quinque habere, quod is ob Rempub. mortem obierit, eamque cauſam in baſi inſcribi. Vtique C. Panſa A. Hirtius Coss. alter ambóue ſi eis videbitur, Quæſtoribus vrbis imperent, Vt eam baſim ſtatuamque faciendam & in roſtris ſtatuendam locent, quantíque locauerint, tantam pecuniam redemptori ſoluendam attribuendamque curent. Cumque antea Senatus auctoritatem in virorum fortium funeribus oſtenderit, Placere, eum quam ampliſſimè ſupremo die ſuo efferri: & cum Seruius Sulpitius Q. F. ita de Repub. meritus ſit, vt his ornamentis decorari debeat: Senatum cenſere atque è Repub. exiſtimare, Ædiles Curuleis Edictum quod de funeribus habeant Seruij Sulpitij Q. Funeri mittere, vtique locum ſepulchro in Campo Eſqui-*

[a] Plutarch. in Cauſ.

[b] Philipp. 9.

lino C. Panſa Conſul, ſeu quo alio in loco videtur pedes triginta quoquò verſus deſignet, quo Seruius Sulpitius inferatur. Quod ſepulchrum ipſius liberorum poſterorúmve eius ſit, vti quod optimo iure ſepulchrum publicè datum eſt.
Aliud S.C[ium]. in eorum honorem eſt qui ad Mutinam extremum ſpiritum in victoria effuderunt[a]. *Vt C. Panſa, A. Hirtius Coſs. Imperatores alter ambòve aut ſi abierint Prætor Vrbanus monumentum quamampliſſimum locandum faciendúmve, Vrbem ad eam rem pecuniam dare, contribuere, ſoluere iubeant.*

[a] Cicer Philipp. 14.

In antiquis inſcriptionibus multa occurrunt quę in Municipiis funus publicum, impenſam funeris atque huius remiſſionem continent. Ex quibus liquet, non omne funus publicum impenſa publica celebratum: & impenſam ipſam ad honorem magis quàm ob rei familiaris anguſtias decerni ſolere. Lapis Bagnoli.

L. POSTVMIO
P. FIL. FAB
FVSCINO

Q. PVBL. PONTIFICI
ORDO. PRIMVS
FVNVS. PVBLIC. ET
STATVAM. EQVESTREM
AVRATAM. DECREVIT
P. POSTVMIVS
CVRATOR. REIPVBL
AVG. ANT. AVR. DATVS

306.3.

AB.AVGG.SEVERO.ET.ANTONINO
PATER. TITVLO. VSVS

Alius Beneuenti.

C.CATIO.C.F.MEN.BALBO
† OPE.TREIICIÆ.C.F.PVLLÆ
HOS.DECVRIONES.FVNERE
386.5. PVBLICO.DE.FORO.†E.TRIB.DIALI
EFFERENDOS.ET.HIC.HVMANDOS.CENS

De impenſa funeris Inſcriptiones aliæ permultæ. In Hiſpania.

L. PORCIVS. L.F. GALERIA. STILO
OBVLCONENSIS. ANN. LXV
ÆDILIS. II.VIR. DESIGNATVS.P.I.S
458.5. H.S.E.S. T.T.L

HVIC.ORDO. PONTIFICIENSIS. OBVLCONENSIS
LOCVM.SEPVLTVRÆ. IMPENSAM. FVNERIS
LAVDATIONEM. STATVAM. EQVESTREM
DECREVER

a lib.3.ca.1. Sic legit apud Plinium [a] Sigiſmundus Gelenius, vbi malè ſcriptum. *In mediterraneo Obulco, quod Botificenſe appellatur*. Fere enim barbaris Oppidorum in illo tractu nominibus Latina cognomina adiunguntur. Obulcum Hirtio [b], Vlla dicitur, Oppidum in edito monte poſitum & ipſa munitione vrbis ab oppugnatione tutiſſimum. Quod Pontificenſe appellatũ ſuſpicor, à Iulio Cæſare tùm Pontifice, Max.

b Lib. 1. de bel.Hiſpan.

Cuius

Digitized by Google

Cuius in S. C^tis^. dignitas ea continetur, quę & Auguſto tribuitur. *Senatui placere*[a] *C. Cæſarem C. F. Pontificem, &c. Item Senatui placere militibus Veteranis qui Cæſaris Pontificis authoritatemque huius ordinis defenderent*. Vllam ciuitatem omni tempore de Populo Rom. meritam Cæſar cùm in Hiſpaniam veniſſet, prope captam à Cn. Pompeij F. obſidione liberauit[b], quo facinore primùm nobilitatus, à Pontificis dignitate huic oppido Pontificum forte cognomen Latinum adiunxit. Cùm Pontificenſis ordo ſe obtulerit, non potui Pontificum dignitatem his coniecturis non augere. Ex huiuſmodi decretis honore heredes vel proximiores contenti, impenſam ferè ſemper remiſerunt. Lapis in agro Cordubenſi.

[a] Cicer. Philipp. 5.

[b] Hirtius li. 1. de bell. Hiſpani.

SEMPRONIÆ. VARILLÆ
HVIC. MELLARIENSES
LOCVM. SEPVLTVRÆ
FVNERIS. IMPENSAM
STATVAM. LAVDATIONEM
DECREVERE
SEMPRONIA. VARILLA. F
HONORE. ACCEPTO
IMPENSA. REMISSA
PIISSVMÆ. MATRI
POSVIT

466. 9.

Digitized by Google

Eodem in agro.

C. SEMPRONIO.SPERATO.FLAMINI. DIVORVM
AVGG.PROVINCIÆ.BAETICAE
IMP. NERVA.TRAIANO.CAES. AVG.GERM.III
VICERIO.ALARIANO.ET.L.MARCIO.POSTVMO
COSS.HIC.PROVINCIAE.BAETICAE. CONSENSV
311 10. FLAMINIC.MVNVS.EST.CONSEQVVT. PERACTO
HONORE. FLAMIN.ET. FECIALI. OMNIVM. CON
CIL ET.CONSENSVS.STATVAM.DECREVIT.HVIC
ORDO.MELLARIENSIS.DECREVERVNT.SEPVLT
IMPENS.FVNERIS.LAVD. STATVAS. EQVESTRES
DVAS
VENVSTA. VXOR. HONOR. ACCEPT. IMP. RE
MISSA

Huic viuo ſtatuam Prouinciæ ordines decreuerunt : Mellarienſes mortuo, impenſam funeris & dationem.

Non prætermittam, Edictũ de funeribus, quod ex M. Tullio Ædiles Curules habuerunt. Non dicit Tullius Ædiles edictum propoſuiſſe, ſed habuiſſe. Proponebant quidem illi quod obſeruaturi eſſent in iure dicendo : atque hoc edictum Ædilium honorarij iuris portio [a] & lex annua fuit [b]. Quare edictum quod Ædiles habuerunt. Cenſorium fuiſſe puto, illud de modo & impenſa publici funeris. Nam & Cenſores edicere ſolebant [c], eorumque edicta vt S. C[ta]. & Plebiſcita in ædem Cereris adſeruanda, Ædilibus deferebantur [d]. Cenſorum verò edi-

[a] Inſtit. §. Prætorẽ de iur. nat gẽt. ciuil.
[b] Cicer. act. 6. in Verr.
[c] Plin. lib. 13 cap 3. & lib. 14. cap. 14.
[d] Liu. lib. 3. zonar. tom. 2.

Digitized by Google

ctum credo, quod Cenſores ærarium tuebantur [a], & ex ærario ni illud exhauſtum eſſet, impenſa publici funeris depromebatur.

[a] Cicer. 3. de leg.

Nullum autem funus publicum fuit niſi à Senatu decerneretur. L. Piſo Pontifex, cùm fato abiiſſet, publico funere ex decreto Senatus celebratus eſt [b]. Tiberius paulò ante petierat à Senatu vt mors Sulpitij Quirini publicis exequiis frequentaretur [c]. Narrat Dio [d], Tiberium, L. Piſonem vrbis Præfectum publico funere honoraſſe δημοσίᾳ ταφῇ τιμῆσαι, hic alter à Piſone Pontifice fuit. Nam Piſo Pontifex nullius ſeruilis ſententiæ ſponte auctor, & quoties neceſſitas ingrueret ſapienter moderans per annos viginti pariter probatus vixit. At Piſo Præfectus vrbi intempeſtiuis conuiuiis infamis [e], qui in ſumma virtute tandiu Tiberio non placuiſſet, cùm eminentes virtutes inſectaretur. Senatus etiam Vitellium Imperatoris patrem hominem miri in adulando ingenij publico funere decorauit [f], quod minimè mirum cum Tiberius hiſtriones non publico funere ſolùm, ſed & ſtatuæ honore cohoneſtaſſet [g].

[b] Tacit. lib. 16 Annal.

[c] Tacit. lib. 3. Annal.

[d] l. b. 58.

[e] Sueton. in Tiber. cap. 42.

[f] Sueton. in Vitell. ca. 2.

[g] Dio lib. 58

In huiuſmodi funeribus ingens pompa ducebatur [h]. Primus ibat Senatus, ordo ille ſanctiſſimus, qui vultus habituſque ad mœſtitiam transferebat, euerſiſque faſcibus Magiſtratus incedebat. Pædo Albinouanus.

[h] Fab. declam. 328.

Quo primùm vidi faſces in funere vidi,
Et vidi euerſos.

Sed nos ordinem & apparatum funeris publici non repetimus, ne eòdem identidem reuoluamur.

DE CENSORIO, IMPERATIVO, Regio, Triumphali, & Imaginario funere,

CAP. II.

CENSORIVM funus nullũ aliud fuit quàm illud quamampliſſimum, quod ex Edicto Cenſorum de funeribus, quod Æediles habuerunt à Conſule vel Prætore locabatur. Hoc quidem nonniſi magnis & bene de Republ. meritis viris decerni ſolebat, vt legatis & Conſulibus aliiſve Magiſtratibus qui pro Repub. cecidiſſent. Quod tamen nouo homini Lucilio Longo patres publicâ pecuniâ dederunt atque effigiem apud forum Augusti [a]. Sed hoc in Tiberij fauorem cui Lucilius omnium triſtium lætorumque ſocius, vnuſque è ſenatoribus Rhodij ſeceſſus comes. Cenſorium funus Flauio Sabino ductum eſt [b]. *Magna*, ait Tacitus, *documenta inſtabilis fortunæ ſumma imáque miſcentis. Nam paucis ante diebus conſoſſum illum conlaceratúmque & abſciſſo capite truncum corpus in Gemonias traxerant, cùm Vitellius rerum potiretur* [c]. Cenſorium funus primus Tacitus vſurpauit quod & Claudio Imperatori factum narrat [d]: ſed malim cum Suetonio [e], funeratum illum ſolemni principum pompa. Nam poſt D. Auguſtum Imperatorũ exequiæ longè ampliores, quàm quas Cenſorum edicta largirentur. Poſterioris æui ſcriptores Imperatorium & Regium fu-

a Tacit. lib. 4 Annal.
b Tacit. lib. 4. Hiſtor.
c Tacit. lib. 3. Hiſtor.
d lib. 13. Annal.
e in Claud. cap. 45.

nus dixerunt. Spartianus de Ælio Vero: *Sepultus eſt Imperatorio funere, neque quidquam de Regia niſi mortem habuit dignitate.* Capitolinus de M. Antonino: *tantus illius amor die Regij funeris fuit.* Quod *felix funus* Virgilio[a], qui de Latino Rege. [a] 7 æneid.

Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus,
Funere felici ſpolior.

Rectè Seruius *Exequiis Regalibus careo.* In Principum funeribus ingens luctus: ex edicto Iuſtitium indictum[b], tabernæ clauſæ, nihil in oſtentationē compoſitum, ſquallebat ciuitas lati claui annulíque aurei depoſiti[c], atrata plebs erat, trabeati equites, Conſules ſede vulgari per mœſtitiam ſedentes omniáque ad triſtitiam atque doloris imitamenta componebantur, & cuncta à maioribus reperta, aut quæ poſteri inueniſſent in honorem principum cumulata. Quod in aliorum funeribus vt Conſulum, licet quamampliſſimis nuſquam factum. Nec enim Iuſtitium ſtante Repub. indictum niſi in publico luctu: nec publicus luctus niſi in grauiſſimo Reip. aliquo caſu, vt cùm exercitus ad furcas Caudinas ſub iugum miſſus eſt[e]. Multum itaque intereſt inter funus publicum & publicum luctum, quem in caput aliud transferemus.

[b] Tacit. lib. 2. Annal.
[c] Liu lib 9.
[d] Tacit. lib. 3. & 4. Annal.
[e] Liu. lib. 9.

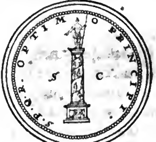
Triumphale funus Imperatorum ſolùm fuit, vt Regum. Nec enim tēpore Repub. vllum funeris ampliſſimi nomen aliud fuit quàm funus publicum: licet Conſulares aut Patritij prætexta: Cenſorij, purpurea: Triumphales purpura auro intexta ſepelirentur[f], ſiue publicum illorum funus eſſet ſeu priuatum.

[f] Polyb lib. 6.

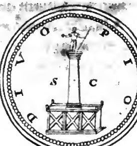
Nec verò paſſim publicum funus decretum Romana hiſtoria teſtatur, ſed iis tantum qui ſingulari ſua virtute, aut auita generis nobilitate commendarentur, aut qui in Magiſtratu aut pro Repub. fato functi eſſent, vt Quirini Sulpitij Conſularis exemplum declarat. Hoc tamen iis qui triumphaſſent maiorum more conceſſum eſt, vt illorum oſſa in vrbem referre & deponere liceret. Τοῦ θριαμβεύσαντος εἶτα ἀποθανόντος καὶ καέντος ἐξῆν ὀστέον λαβόντας, εἰς τὴν πόλιν εἰσφέρειν καὶ κατατίθεσθαι [a]. Quod triumphale funus non dixerim, quale verè Traiani fuit, cuius cineres relati Romam humatíq; illius in Foro ſub eius columna, imagoque ſuperpoſita, ſicut triumphantibus ſolet, & in vrbem inuecta Senatu atque exercitu præeunte [b]. Hæc columna magnam antiquitatis memoriam continet, quæ libro ſingulari depicta eſt. Cuius forma veteribus etiam nummis vulgata.

[a] Plutarch. in cauſ.

[b] Aurel. Victor.

Eſt & columna Antonini ad huius exemplum quæ CLXXV. pedum altitudine conſtat.

Vtraque rerum geſtarum ab iis Imperatoribus ordinem excultum habet.

In Seueri funere, illius liberi cum oſſa in vrbem referrent, populus eas laureatus excepit, & Senatus conſultauit[a]. Præibant illi cum Imperatoria purpura; poſt ſequebantur Conſules vrnam cum Seueri reliquiis geſtantes, quod triumpho magis ſimile quàm perluctuoſo funeri, quo poſt illũ diem Rom. Imperium Caracallæ ſceleribus elatum eſt & ſepultum.

a Herodian lib.4.

Imaginarium funus Imperatorum imagini factum eſt, vt Pertinacis qui cum habuiſſet ingens Senatus teſtimonium, funus ei ab ipſo Seuero ductum eſt Imaginarium & Cenſorium, atque ab illo ipſo funebri laudatione Pertinax ornatus[b]. Quod ampliſſimè Deo exequitur[c], cuius verba mutuabor, quæ multam ritus funebris explicant rationem. *Huius funus, inquit, & ſi dudum obierat ita factum eſt. Extructum erat in foro Rom. tribunal ligneum coloris lapidei: ſupra fuit ædificium, quod columnæ vndique ſuſtinebant eratque ebore variè ornatum & auro: eo allatus lectus conſimilis, cui ſtragulis purpureis atque auro intextis*

b Capitolin. in Pertin.
c Xiphilin. in Seuer.

Digitized by Google

ornato, erant circum capita belluarum terræ mariſque, in eóque poſita erat ſtatua Pertinacis cera, ornatu Triumphali, à qua puer egregia forma ita vt ſi dormiret Pertinax, pennis pauonis muſcas abigebat. Eo ità iacente, Seuerus noſque Senatores vxoreſque noſtræ acceßimus funebri veſtitu: illæ in porticibus, nos ſub dio ſedebamus. Quibus ità diſpoſitis primo tranſierunt ſtatuæ omnium veterum Romanorum Illuſtrium: deinde nationes omnes ſubiectæ imperio Rom. in ſtatuis æneis ornatis, vt eſt cuiuſque gentis patria conſuetudo. Sequebantur poſt varia genera ciuium, lictorum, ſcribarum, præconum, & qui ſunt eiuſdem generis. Veniebant deinceps ſtatuæ multorum virorum, quos præclarè feciſſe aliquid, aut excogitaſſe, aut in aliquo ſtudio floruiſſe conſtaret. Subſequebantur Equites, ac Pedites armati, certatores equi, atque ea quæ ad parentandum pertinebant, quæ ab ipſo Principe & à nobis vxoribuſque noſtris, & à clariſſimis equitibus ac populis & à congregationibus ciuium miſſa fuerant. Poſtremò ferebatur altare inauratum ornatumque ebore & lapillis Indicis: quæ poſtquam tranſierunt, Seuerus aſcendit in roſtra & laudationem Pertinacis recitauit. Cumque oraret, crebrò exclamatum eſt à nobis partim laudantibus Pertinacem, partim lugentibus, ſed oratione habita, multo magis. Ac tandem cum lectum de loco in quo erat, moueri oporteret, omnes ſimul lamentati ſumus ac fleuimus. Lectum tulere à Tribunali Pontifices & Magiſtratus, non modò qui tum erant ſed etiam ij qui fuerant in ſequentem annum deſignati, eundemque poſtea tradidere nonnullis equitibus, vt ferrent. Pars noſtrum lectum anteibat, ex quibus multi frangebantur dolore, multi canebant flebile carmen ad tibias,

Imperator

Imperator poſtremus ſequebatur, ita in Campum Martium venimus. Hic extructus erat rogus inſtar turris, forma trianguli, ebore & auro ac nonnullis ſtatuis ornatus: in ſummo eius currus inauratus, quo Pertinax olim vehebatur, collocatus erat. In hũc rogum coniectis primò iis quæ allata fuerant parentandi cauſa, lectus impoſitus eſt. Poſt Seuerus propinquíque Pertinacis ſtatuam eius oſculantur, quo facto Imperator tribunal conſcendit, nos Senatores exceptis Magiſtratibus in tabulata conſcendimus, vt tutò ſimul & cõmodè ſpectaremus ea quæ gererentur. Magiſtratus & Equeſtris ordo collocati ſunt ex ordine, vt cuiuſque dignitas poſtulabat. Hîc confecere milites, equites, atque pedites circum rogum curſus vrbanos & confictos, iiſque peractis curſibus Conſules *rogum incenderunt. Quod cum eſſet factum, Aquila ex rogo euolauit, itaque Pertinax immortalitate donatus eſt.* Secutus ſum Guilelmi Blanci interpretationem, nec verbis Dionis immoratus ſum, ex quibus duo præcipuè notanda ſunt. Primum principum vt nobiliorũ cadauera in Campo Martio fuiſſe combuſta [a]: alterum quod in Principum funere, vt in militari circa rogum Equites Pedité ſque armati decurrerunt. Cetera aut explicata iam à nobis ſunt aut poſteà latiùs exponentur.

[a] Sueton. in Claud. cap. 1. Plutarch. in Sulla. Appian. lib. 1. de bell. ciuil.

DE DECVRSIONE.

CAP. III.

ARMATAEQVE *rogum celebrant de more cohortes,*
Aſt pedes exequias reddit, equeſque duci.
Te clamore vocant iterúmque iterúmque ſupremo.

Vt ait Albinouanus de morte Druſi ad Liuiam, quod in militari primùm, deinde in principum virorum funere obſeruatum. Tiberius Gracchus Proconſul, cum Annibalis inſidiis cecidiſſet, in veſtibulo Punicorum caſtrorum corpus eius igni traditum eſt [a]: armatus circa hunc exercitus decurrit cum tripudiis Hiſpanorum motibuſque armorũ & corporum, ſuæ quique genti aſſuetis, ipſo Annibale rerum verborũque honore exequias celebrante. Multa de decurſione doctiſſimus Turnebus [b], quam duplicem fuiſſe video: vnam in funere, alteram in caſtris aut exercitus luſtratione. Quæ in caſtris vulgatiùs campicurſio nominatur [c], καταδρομὴ quæ quotidiano vſu & exercitatione vmbratilem pugnam referebat. In luſtratione exercitus, in duas ille partes diuiſus decurrebat ad ſimulachrum pugnæ [d], quod cùm Prætoriani milites factitarent, Nero ſcutum ſua manu prætulit Nummus apud me.

a Liu. lib. 25.

b Lib. 5. aduerſ. cap. 8.

c Veget. lib. 3 cap. 9. & 10.

d Liu lib. 40

Galba maximè inſignis [a], quòd campeſtrem decurſionem ſcuto moderatus etiam ad Eſſedum Imperatoris per viginti paſſuum millia curreret. Decurſionem hanc Romanorum Imperatores ad caſtrorum diſciplinam introduxerunt, vt idem tirones in otio facerent, quod illis in prælio neceſſe eſſet. Quare Maximinus ſenior quinta quaque die iubebat milites decurrere & ſimulachra bellorum agere. [b]. Funebris verò decurſio περιδρομὴ motus habuit & recurſus in orbem circa rogum vniuerſis Equeſtris ordinis certa quadam lege ac motu pyrrichio, numeróque in orbem decurrentibus. Παῖ τε τὸ ἱππικὸν τάγμα περιθεῖ κύκλῳ, μετά τινος εὐταξίας ἀνακυκλώσεως, πυῤῥιχίῳ δρόμῳ καὶ ῥυθμῷ [c]. Germanicus cum aram Druſi diſiectam reſtitueret, honori patris princeps ipſe cum legionibus decurrit [d]: atque circa Druſi tumulum deinceps ſtato die miles decurſionem iterauit. Illam in vnius feminæ funere obſeruaui, Druſillæ ſcilicet, nam Prætoriani milites cum ſuo Tribuno ac ſeorſim Equeſter ordo, ſeorſim Patricij pueri Troiæ decurſionem circa tumulum eius obequitarunt [e], cum Troia in Circo ſemper luderetur [f]. Et quoniam fu-

a Sueton. in Galb.

b Capitolin. in Maximin. duob.

c Herodian. lib. 4.

d Tacit. lib. 2. Annal.

e Dio lib. 59

f Sueton. in Iul. cap. 39. in Calig. cap. 21.

neris pompa multa à nobis hoc in opere deſcripta eſt, placet illius imaginem oculis luſtrandam ſubiicere & ex multis, Auguſti funus in tabula depictum proferre. *Figura aenea funeris Auguſti.*

DE DIVINIS HONORIBVS *priuatorum*,

CAP. IIII.

PRIVATORVM quorũdam funus in Deos relatio ſecuta eſt, & poſt mortis tempora vanitas ſibi diuinitatem mentita, Deos colendo deúmque faciendo eum, qui iam etiam homo eſſe deſierat[a]. Priſcus Zenonis auditor eos dicit primùm habitos Deos, à quibus magna vtilitas ad vitæ cultum eſſet inuenta, ipſaſque res Deorum vocabulis eſſe nuncupatas[b]. Quo quid abſurdiùs, quàm aut res ſordidas atque deformes Deorum honore afficere aut homines iam morte deletos reponere in Deos quorum cultus omnis futurus eſſet in luctu? Sed hoc ſolamen primum luctus inuenit vita hominum diuinæ ipſius naturæ ignara. Nam acerbo luctu dolens pater, citò ſibi rapti filij imaginem fecit[c]: & illum qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, tanquam Deum colere cœpit, conſtituitque inter ſeruos ſuos ſacra & ſacrificia. Deinde lapſu temporis conualeſcente iniqua conſuetudine hic error tanquam lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio figmenta celebrantur.

a Plin. lib. 7. cap. 55.

b Cicer. lib. 1. de nat. Deor.

c Sapient. cap. 4.

Digitized by Google

Priuatorum prima hæc inſania fuit. Etenim parentes in liberorum & liberi in parentum funere ita verſabantur, vt in ſanctiſſimis Deorum immortalium templis & ſacris. Atque hi corpore combuſto vt primùm in reliquiarum lectione os occurriſſet, mortuum, deum factum pronuntiabant[a]. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν τάφων περιστρέφονται καθάπερ θεῶν ἱερὰ τιμῶντες, τὰ τῶν πατέρων μνήματα, καὶ καύσαντες τοὺς γονεῖς ὅταν ὀστέῳ πρῶτον ἐντύχωσι, θεὸν γεγονέναι τὸν τεθνηκότα λέγουσιν. Hoc poëta Æneæ pietati adſcripſit[b].

[a] Plutarch. in cauſ.

[b] lib. 5. Æn.

Ex quo reliquias diuinique oſſa parentis
Condidimus terra, mœſtáſque ſacrauimus aras.

Hæc verò diuinitatis origo, quæ domeſtica tantùm religione colebatur. Atque vt filij parentes, ſic maritos vxores, haſque illi poſt mortem diuas crediderunt. Propertius[c].

[c] eleg. vlt.

Te Lepide, te Paule, meum poſt fata leuamen
Condita ſunt veſtro numina noſtra ſinu.

Emendat Scaliger & legit *lumina* ex priſco oculos claudendi more: Lipſius[d], ex Fuluij & Mureti codice Scaligeri emendationem tuetur: Vulgata verior eſt. Quid enim eſt condere ſinu lumina? ſinu quidem oſſa mortui fouebant propinquiores, atque deoſculabantur, quod immortalem atque æternum illius animum & credebant, venerabantur. Quare aut ſcribendum eſſet.

[d] lib. 4. antiq. lect. c. 1.

Condita ſunt veſtra lumina noſtra manu.

Aut ſi remaneat ſinus in imis mariti præcordiis Corneliæ memoriam conditã & ſepultam creden-

Digitized by Google

dum eſt, quam coleret vt Deam. In eodem poemate legitur.

Defleta & gemitu Cæſaris oſſa mea.

Scribunt viri doctiſſimi pro defleta, defenſa, & defleta alieni hominis ſcripturam affirmant, vel neſcio quid culpæ, qua maximè cauit, inſimulatam Corneliam ſuſpicantur. Cúmque libri quidam habeant, defenſa: mutat iterum Lipſius & legit defuſa: Nam defundi lachrimis, ait, & perfundi & ſuffundi apud Virgilium. Nunquam ego, & ſi occaſio vſquam eſt frigidam ſubdolè ſuffundo: neque is ſum qui Iuſti Lipſij cineribus notam vllam imprudentiæ ſi poſſim, inurere velim. Ea ſolum libertate vtor, qua ille in ſcriptores alios temperatè, dum vixit. Sed pudore ſuffundor dum hominem video purioris ſermonis profeſſorem nimio corrigendi ſtudio quo vbique peccat, pueriliter lapſum. Quid enim elegantiùs dicere poeta hac in re potuit quàm gemitu defleta oſſa? Quid aduocat Virgilium Lipſius qui diſertè,

a 6. Æneid. *Tum membra thoro defleta reponunt* [a],

Item:

Hæc vbi defleuit tolli miſerabile corpus

b 11. Æneid. *Imperat* [b].

Vt Craſſi mortem à multis ſæpe defleti Tullius

c lib. 3. de orat. dixit [c]. Non vagabor longiùs, redeo ad priuatorum diuinitatem.

Quæ ad præſtantes virtute viros tranſlata eſt, vt in cœlum fama ac voluntate hominum tollerentur. Hinc & mares & feminas complures ex hominibus

in Deorum numero Græci habuerunt[a], quod illi ἐνα- a Lactant.
γίζειν, Romani conſecrare ἐκθειάζειν dixerunt. An hos 1. de falſ. relig. cap. 15
animales Deos Labeo dixerit, in libris qui appel-
lantur, *De diis quibus origo animalis eſt*, incertum
eſt mihi. Scio tamen Deos illum Penates & Viales
intellexiſſe, vt Seruius tradit[b]. Vetuſtiores qui voca- b lib. 3. æne.
bantur Dij, Indigetes dicti, vt Æneas aliique qui-
bus diuinæ ſtirpis originem tribuerunt[c]. Hoc Varro c Seruius 1.
vtile ciuitatibus dicebat[d], vt ſe viri fortes etiamſi Georg. & 12. æneid.
falſum ſit, ex Diis genitos eſſe credant. Eo enim d D. Auguſtin. lib. 3. de
modo animus humanus velut diuinæ ſtirpis fidu- ciuit. Dei
ciam gerens, res magnas aggrediẽdas præſumit au- cap. 4.
daciùs, agit vehementiùs, & hoc implet ipſa ſecu-
ritate feliciùs. Moris etiam vnicuique fuit eorũ Ma-
nes priuatim colere, quibus diuinitatem aliquam
fingeret. Ex quo Martialis epigramma aliquando
reſtituebam[e]. e lib. 11. epig 51.

Iam prope deſertos cineres & ſancta Maronis
Nomina qui coleret, pauper & vnus erat.

Legebam numina. Poëtæ enim Virgilium Deum crediderunt, maximéque inter eos Silius Italicus ad quem hoc epigramma ſcriptum, hic prædium emit Virgilianum, cuius natalem religioſiùs quàm ſuum celebrauit: cuiuſque monumentum adire, vt templum ſolebat[f]. Nihil tamen temerè muto; nomina f Plin. lib. 3. epiſtol.
enim hic pro numinibus ponuntur. Paterculus[g] de g lib. 2.
Tiberio, *Auguſtum patrem cœlo reddidit. Corpus eius humanis honoribus, nomen diuinis honoratum.*

Hæc me à parentibus abduxerunt, quorum per cineres liberi iurabant, ex quo illorum diuinitas fa-

Digitized by Google

cilè colligitur. Eſt enim iuſiurandum affirmatio religioſa Diis immortalibus interpoſitis tum iudicibus tum teſtibus [a]. Hinc in libris noſtris iuſiurandi religio quæ diuini nominis teſtationem habet [b]: Ad hanc rem Propertius [c].

a Cicer. 2. de leg. & 3. offic.
b l. 1. D. de Iureiur.
c lib. 2. eleg. 13.

Oſſa tibi iuro per matris & oſſa parentis,
Si fallo Cinis heu ſit mihi vterque grauis.

Seneca pater [d]. *Ego fame morientem videbo, per cuius cineres iuratus ſum?* Cineres enim ſacri habebantur. Vetus lapis.

d lib. 1. controuerſ. 1.

DIS. MANIBVS
IVLIÆ. HELPIDIS
OSSA. PIA. CINERESQVE
SACRI. HIC. ECCE. QVIESCVNT

915. 5.

Quæ cauſa forte fuit, cur M. Antoninus parentibus decreuerit conſecrationem [e], vt quos priuatim diuos honoraret, recepto more illi publicè ab omnibus colerentur. Fabius [f]. *Iuro per mea mala, per infelicem conſcientiam, per illos manes Numina doloris mei.* Hæc Fabius cùm de liberorum acerbo funere quereretur, quos ſibi ereptos, fingebat Deos.

e Capitolin. in M. Antonin.
f lib. 6. Inſt. cap. 1.

CAP.

Digitized by Google

DE PRINCIPVM ROMANORVM Conſecratione.

CAP. V.

MAGIS *in Romulo mirãdum quod ceteri qui Dij ex hominibus facti eſſe dicuntur, minus eruditis hominum ſeculis fuerunt, vt fingendi procliuior eſſet ratio, cùm imperiti facilè ad credendum impellerentur. Romuli autem ætatem minùs his ſexcentis annis iam inueteratis literis atque doctrina, omníque illo antiquo, ex inculta hominum vita, errore ſublato fuiſſe cernimus.* Hæc M. Tullius in libris de Repub. ſcribebat[a], qui etiam hæc addebat. *Illum cùm ſubito ſole obſcurato non comparuiſſet, Deorum in numero collocarunt, quam opinionem nemo vnquam ſine eximia virtutis gloria eſt aſſecutus*[b]. Hunc ergo vnum Romani ad Deos immortales benemeritis famáque ſuſtulerunt, & quod in illo probatum, aliis poſtea regibus vel ciuibus vulgare noluerunt. Neruam enim Traianus lacrimis primùm, mox templis honeſtauit[c], non imitatus illos qui hoc idem ſed alia mente fecerunt, dicauit enim cœlo Tiberius Auguſtum, ſed vt maieſtatis numen induceret: Claudium, Nero, ſed vt irrideret: Veſpaſianum, Titus: Titum, Domitianus, ſed ille vt filius, hic vt frater videretur. De Claudio argutè Iuuenalis[d].

Ille ſenis tremulúmque caput deſcendere iuſſit
In cœlum.

a D. Auguſt. lib 22 de ciuit. Dei ca. 6.

b D. Auguſt. 3. de ciuit. Dei cap. 15.

c Plin. in Panegyr.

d Satyr. 6.

Vbi vetus interpres, in cœlum, ait, pro ad Inferos, nam poëta ἀποθέωσιν deridet, cuius honorem à Nerone ipſo deſtitutum abolitúmque reſtituit Veſpaſianus [a]. Nouos deinde & adſcriptitios ciues in cœlum adulatio recepit, & puluinaribus, aris, columnis, templis, Flamine, ludorúmque celebritate & natalium cumulauit. Nam ad Placidum Valentinianum vſque Imperatores diui facti ſunt, cum liberis & vxoribus pleriſque, vt nummi veteres & lapides probant.

a Sueton. in Claud. cap. 45.

De Conſecrationis ritu ex Herodiano, Dione, Spartiano, ceteriſque ea Onuphrius [b] ſcripſit, quæ vel ab illo vel ab ipſis auctoribus repeti poſſunt. Herodianus [c] hunc Romanis morem fuiſſe tradit, vt Imperatores eos conſecrarent, qui morientes, filios ſucceſſores habuerunt. Ἔθος γάρ ἐστι Ῥωμαίοις ἐκθειάζειν βασιλέων τοὺς ἐπὶ διαδόχοις παισὶ τελευτήσαντας. Quod tamen ex Romanorum more dici non poteſt, nec enim ij ſolum qui naturales filios vel per adoptionem in Imperio ſucceſſores habuerũt, diui facti ſunt, ſed alij quam plures vt Nerua, Commodus, Pertinax, à Traiano & Seuero: L. Verus à Senatu conſecrati ſunt [d]. Conſecratio autem omnis vel à Senatu fiebat vel ab Imperatore. Seuerus odio Senatus Commodum in Deos retulit [e]: Antoninus Pius Adrianum reclamantibus cunctis [f]. Sæpius à Senatu hoc factum qui Auguſto ſepultura more perfecta templum & religiones decreuit [g]. M. Antoninus illi gratias egit, quod fratrem conſecraſſet [h], qui antea Fauſtiuæ Pij eoſdem honores detulerat [i]. Hoc omne

b in lib. 2. Faſtor.

c lib. 4.

d Capitolin. in M. Antonin.

e Lamprid. in Comod.

f Capitolin. in Antonin. Pio.

g Tacit. lib. 1 Annal.

h Capitol. M. Antonin

i Capitol. in Anton. Pio.

tandem ſpreta Senatus auctoritate Imperatores ſibi arrogarunt. Dignitatem Probi Diocletianus & Maximianus Impp. milites ex eius diſciplina & conſecrandam vultibus & ornãdam templis, & celebrandam ludis Circenſibus iudicarunt [a]. Vultus pro imaginibus vſurpari veteres gloſſæ docuerunt, in quibus, vultus εἶδος ὄψεος. Clariùs D. Cyprianus [b]. *Inde ad defunctorum vultus per imaginem detinendos expreſſa ſimulachra.* Solebant enim Imperatorum, qui diui facti eſſent imagines & ſtatuæ conſecrari, & nos de his ſcripſimus nonnulla [c]. Has ſtatuas aut imagines conſecratas, ſi quis conflauiſſet aut ſimile aliud admiſiſſet, lege Iulia maieſtatis tenebatur [d]. Quod verò I.C[tus] ait aut ſimile aliud admiſiſſet, interpretatur Suetonius [e]. *Capitale*, inquit, *fuit circa Auguſti ſimulachrum ſeruum cecidiſſe, veſtem mutaſſe, nũmo vel annulo effigiem impreſſam latrinæ aut lupanari intuliſſe, dictum vllum factumve eius exiſtimatione aliqua læſiſſe.* Quod correctũ quidem à bonis Imperatoribus, ſed non omninò ſublatum. Nos præterea de hoc conſecrationis ritu ſequemur ea quę ex antiquis nummis & lapidibus alij non attigerunt vel prætermiſerunt. Conſecrationes primæ ſine alio ritu & ceremoniis fiebant conſenſu Senatus, equeſtris quãdóque ordinis populíq; Rom. Sed ritus poſteà noui quæſiti, quô anima per aquilã in cœlum deferretur magna pompa. Quæ in Antonino Pio primùm introducta eſt, atque ab eo in immẽſum creuit. Rogi forma immutata, ſuggeſtus ſpecie quadrangula, æquis lateribus in tabernaculi for-

a Vopiſc in Probo.

b lib. de Idol. vanit.

c lib. 3. de vet iur. Põt. cap 7.

d l. 6 D. ad leg. Iul. maieſt.

e in Tiber. cap. 58.

BIBLIOTECA ... ROMA ... VITT. EMANUELE

mam aſſurgebat. Quod vulgari nummo Antonini Pij expreſſum eſt.

In Numiſmate conſecrationis Conſtantini anima illius nuda hominis ſpecie, linteo circumuoluta, quadrigua in cœlum tollitur, in quod recepto brachio ſuſcipitur manu alia ex cœlo prorumpente, quæ Iouis dextra eſt. Panegyricus Conſtantino Magno dictus. *Verè enim profectò templa patuerunt, receptuſque eſt conſeſſu cœli tum Ioue ipſo dexteram porrigente.* Alij aquilæ inſidentes ad ſuperos feruntur. Nummus M. Antonini.

Aquila enim aut fulmen nummis impreſſa conſecrationem ſignificant.

Digitized by Google

Eſt Conſtantij aquila innixa pergulæ quæ expanſis alis inſpicit cœlum.

Aliæ conſecrationis notæ fuere columna, Puluinaria, Aræ, Templa, Flamines, Ludi, Thenſæ in Circenſi pompa. Columna primùm D. Iulio in foro à plebe poſita eſt propè xx. pedum lapidis Numidi-

[a] Sueton. in Iul. cap. 85. ci, ſcriptumque PARENTI. PATRIÆ[a]. Ad eam longo tempore ſacrificare, vota ſuſcipere, controuerſias quaſdam interpoſito per Cæſarem Iureiurando diſtrahere perſeueratum. *Sceleratam columnam*, vocat Tullius & *execratam*[b], qua in Remp. inexpiabiles religiones inductæ ſunt, eámque euertit Dolabella expiato foro, diſſipato concurſu impiorum, principibus ſceleris pœna affectis. Sed plebis ſtudium viciſſitudo temporum confirmauit, & in Deorum numerum primus poſt Romulum relatus eſt Cæſar, & vulgi perſuaſione & decernentium ore[c]. De Puluinari nummus eſt apud me M. Antonini, in quo aquila ipſi inſidet Puluinari.

[b] Philip. 1.

[c] Sueton. in Iul. cap. 88.

Aræ permultæ in nummis. Inter has ara prouidentiæ Auguſti vulgatiſſima, iis qui nummos parant illíſque delectantur: Sed noua erit aliis qui nullos habent, vt & alia.

Templa etiam vulgaria in nummis Auguſti, quæ illi & viuo & mortuo poſita ſunt, ſed nulla dum viueret Romæ ſibi decerni paſſus eſt. In Prouincijs communi ſuo Romæque nomine recepit[a].

[a] Sueton. in Auguſt. cap 52.

De Flaminibus aut Sacerdotibus Tacitus[b]. *Idem annus nouas ceremonias accepit, addito Sodalium Auguſtalium ſacerdotio. Sorte ducti è primoribus ciuitatis vnus & viginti: Tiberius, Druſúſque, Claudius, & Germanicus adiiciuntur.* Lapis vetus.

[b] lib. 1. Annal.

NERONI. CÆSARI
GERMANICI. F
TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG
PRON. FLAMINI. AVGVSTALI
SODALI. AVGVSTALI

Q. NOVANIVS.	Q.	L.	SALVIVS
C. CVLMINIVS.	Q.	F.	FVSCVS
L. FVLVIVS.	F.	L.	DOCIMVS
L. FVLVIVS.	L.	I.	RECTVS
L. POPILLIVS.	L.	L.	GEMELLVS
L. FVBIVS.	L.	L.	APOLLONIVS
VI. VIR.	AVGVST.		

Inter hos inuenio Sacerdotem primum corporis Auguſtalium.

L. AVRELIO. L. L
VICTORI
371.7. DOMO. EQVO. AVG. ET
SENIÆ. SACER. PRIM
CORP. AVGVSTALIVM

Habuerunt enim Imperatores Collegia, Sodalitia, Ordines & Corpora Sacerdotum, quæ in antiquis inſcriptionibus paſſim notãtur. Inſtituti etiam ſunt in eorum honorem ludi conſecrati, qui primi D. Iulio facti ſunt [a], Thenſæ additæ cum curru, quibus Imperatorum imagines cùm Circenſi pompa deferrentur. Nummus Auguſti.

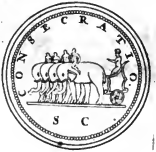
[a] Sueton. in Iul. cap. 88.

Ioannes

Digitized by Google

Ioannes Sauaro Aruernorum Præſes qui vnus me ad ſcribendum impulit diu reluctantem. Vir ingenio, benignitate, omníque genere literarum nulli ſecundus, M. Antonini nummum alium miſit mihi, in cuius parte aduerſari imago, cùm circenſi Põpa, elephantia quatuor currum impellitibus vehitur, cùm hac inſcriptione, CONSECRATIO.

Mortui Imperatoris ſtatim idola faciebant & habitu & cultu conſecrationis[a]: non ad fidem numinis, ſed ad honorem emeritæ poteſtatis[b]. Quod verò Tertullianus [c] putat maledictum ante ἀποθέωσιν, Deum nuncupari, nec Auguſtum dominum ſe dici voluiſſe, quod Dei cognomen eſt, in eo lapſus eſt. Nam vtrumque Auguſtus ipſe recepit nomen Ro-

a Tertull. de corõ militis cap. 10.
b Minutius in Octau.
c in Apolog. cap. 34.

Digitized by Google

mæ, vt templa in Prouinciis. Quod Imperatores ceteri maximè concupiuerunt. De Auguſto Propertius[a].

Et lachrimas vidimus ire Deo.

De Domitiano Martialis.

Edictum domini Deique noſtri[b].

Quod quidem à poetis dictum, à ceteris pari adulatione vſurpatum.

Sed ecquis non miretur Chriſtianos Imperatores æternitatem ſibi dum viuerent arrogaſſe, atque æternitatem ipſam ſuam adorari iuſſiſſe[c]? Æternitas enim conſecrationem denotat. Nummus Iuliæ Auguſtæ.

Quid hoc aliud, hoc eſt quàm Gigantum more naturæ ipſi repugnare? O cæcas hominum mentes! ô imprudentiam ſingularem! ô immanem adulationis furorem!

a lib. 4 eleg vlt.

b lib. 5 epig. 8.

c l. fin. C. de Quadrin. præſcript. l. 2. C. de fabricenſib. lib. 11.

DE CONSECRATIONE AVGVſtarum & Priuatorum,

CAP. VI.

CONSECRATIONEM voco diuinum cultum Principis vel Senatus auctoritate publicè ſuſceptum. Nam qui priuata religione coluntur non conſecrati, ſed diui tantùm à ſuis honorantur. Ad Auguſtas tranſiit hoc genus publici cultus, ad liberos, proximiores Imperatorum vel amicos. Duas ſtante Rep. diuas factas comperio, Accam Laurentiam, & Floram: Hæc ludorum editione honorata eſt qui Floralia dicti[a]: Illa ſolemni ſacrificio celebrata, cui Accalia feriæ dicatæ[b].

Liuia Auguſti prima poſt euerſam Remp. à Caio Dea facta eſt, cum illi Tiberius hunc honorem denegaſſet[c]. Illa Iuno dicta eſt, de qua Prudentius.

Adiecere ſacrum fieret quo Liuia Iuno[d].

Inſignia conſecrationis Auguſtarum hæc in nummis veteribus ferè notantur, Templa, Pauones, Sacerdotes, Carpentum. Templum Iuliæ Auguſtæ pulcherrimum expreſſum eſt, in Nummis.

a Lactant. lib. 1. de falſ. relig. cap. 20.
b Varro lib. 5. de ling. lat.
c Sueton. in Claud. cap. 11.
d lib 1. contra Symmach.

Pauones autem Iunoni, vt Aquilæ Ioui ſacræ, Auguſtas in cœlum ferunt, illarúmque conſecrationem deſignant.

Sacerdos in nummo Fauſtinę Antonini, dextra imagunculam, ſiniſtra facem inuerſam tenet.

Carpenta aut Thenſæ Diis tantùm aut ſemideis de-

Digitized by Google

cernuntur, quibus cœleſtis origo delata eſt, Nummus Iuliæ Auguſtæ.

Qui Iuliæ nummi, Liuiæ quæ in Auguſti familiam tranſiuit & poſt mortem mariti Iulia dicta eſt, ne quis hanc Iuliam Auguſti filiam putet, aut neptem, quas ille teſtamento vetuit ſuo ſepulchro inferri[a].

Inter accuſationes Thraſeæ obiectū illi eſt, quod cum Deûm honores Poppeæ decernerentur, ſponte abſens funeri non interfuiſſet[b]. Huius defunctæ infanti quartum intrà menſem cenſuerunt honorem Diuæ, & puluinar ædémque & ſacerdotem[c]. Quod aliis poſteà infantibus tributum eſt, vt conſecratio infantis Domitiani teſtatur, quæ in nummis,

a Sueton. in Aug. ca. 10.

b Tacit. lib. 16. annal.

c Tacit. lib. 15. annal.

Digitized by Google

Modeſtia M. Antonini laudatur cum ſeptuennem filium amiſiſſet, quòd iuſſerit, vt ſtatuæ tantummodò mortuo decernerentur, imagóque aurea Circenſibus per pompam ferretur, & Saliari carmini nomen eius inſereretur [a]. Quæ tamen certiſſima conſecrationis indicia fuerunt, quæ adeò vulgata eſt vt ad pellices & cinædos aulicos porrigeretur. De Druſilla ſcorto ſcribit Dio [b] immortalitatem ei decretam, eoſdemque honores, quos Veneri: vtique mulieres, per eius nomen iurarent; quoties aliquid iureiurãdo confirmarent, illamque Pantheam vocatam, atque per vrbes omnes cultam. Sic Pantheum Auguſtum veteres lapides vocant.

a Capitolin. in M. Antonin.

d lib. 59.

PANTHEO. AVG
SACRVM
L. LICINIVS. ADAMAS
LIB. FAVST. II. VIR. AVG

I. 5.

Sed nulla rabies Adriani inſaniam adæquauit, qui Antinoüm de pædagogiis Aulicis edixit Deum [c].

Quod loquar Antinoüm cœleſti ſede locatum?

Prudentius ait [d], quem lapides veteres etiamnum loquuntur. Lapis repertus Romæ in Campo Martio.

b Tertul. in Apologet. cap. 13. Iuſtin. martyr Apologet. 2. Spartian. in Adrian.

c lib. 1. cont. Symm.

ANTINOΩ
CYNΘΡΟΝΩ. ΤΩΝ
ΕΝ. ΑΙΓΥΠΤΩ. ΘΕΩΝ
Μ. ΟΥΛΠΙΟΣ. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟC
ΠΡΟΦΗΤΗC

16.1.

Diocletiano Priuato cùm Imperium depoſuiſſet diuini honores decreti ſunt[a].

Et tot Templa Deûm Romæ quot in vrbe Sepulchra Heroüm numerare licet.

Quem errorem Chriſtiani ſcriptores vndíque oppugnarunt & funditus euerterunt.

[a] Eutrop. lib. 8.

DE POLLVTIONE EX FVNERE & ſuffitione,

CAP. VII.

POLLVTIO funebris eſt mortui hominis aſpectu, agnitione, vel contactu, domúſve funeſtę aditu, aut funeris proſecutione contracta contagio. Illa non homines ſolùm, ſes res ipſas, puras quæ funeri inſeruirent, afficiebat. Purgatione quidem tollebatur, quæ omnis aut per aquam fiebat, aut per ignem, aut per aërem[b]. His enim tribus pollutio omnis reſoluebatur, additis quandóque, ſi res poſtularet quibuſdam ſolemnibus ſacris. Ex variis purgationis generibus illud perſequemur, quod ad funeſtam familiam pertinet, quodque per ignem

[b] Seru. lib. 2. Georg.

Modeſtia M. Antonini laudatur cum ſeptuennem filium amiſiſſet, quòd iuſſerit, vt ſtatuæ tantummodò mortuo decernerentur, imagóque aurea Circenſibus per pompam ferretur, & Saliari carmini nomen eius insereretur [a]. Quæ tamen certiſſima conſecrationis indicia fuerunt, quæ adeò vulgata eſt vt ad pellices & cinædos aulicos porrigeretur. De Druſilla ſcorto ſcribit Dio [b] immortalitatem ei decretam, eoſdemque honores, quos Veneri: vtíque mulieres, per eius nomen iurarent; quoties aliquid iureiurãdo confirmarent, illamque Pantheam vocatam, atque per vrbes omnes cultam. Sic Pantheum Auguſtum veteres lapides vocant.

a Capitolin. in M. Antonin.

d lib. 59.

I. 5.

PANTHEO. AVG
SACRVM
L. LICINIVS. ADAMAS
LIB. FAVST. II. VIR. AVG

Sed nulla rabies Adriani inſaniam adæquauit, qui Antinoüm de pædagogiis Aulicis edixit Deum [c].

Quod loquar Antinoüm cœleſti ſede locatum?

Prudentius ait [d], quem lapides veteres etiamnum loquuntur. Lapis repertus Romæ in Campo Martio.

b Tertul. in Apologet. cap. 13. Iuſtin. martyr Apologet. 2. Spartian. in Adrian.

c lib. 1. cont. Symm.

ΑΝΤΙΝΟΩ
CΥΝΘΡΟΝΩ. ΤΩΝ
ΕΝ. ΑΙΓΥΠΤΩ. ΘΕΩΝ
Μ.ΟΥΛΠΙΟΣ. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟC
ΠΡΟΦΗΤΗC

16.1.

Diocletiano Priuato cùm Imperium depoſuiſſet diuini honores decreti ſunt[a].

Et tot Templa Deûm Romæ quot in vrbe Sepulchra
Heroüm numerare licet.

a Eutrop. lib. 8.

Quem errorem Chriſtiani ſcriptores vndíque oppugnarunt & funditus euerterunt.

DE POLLVTIONE EX FVNERE & ſuffitione,

CAP. VII.

POLLVTIO funebris eſt mortui hominis aſpectu, agnitione, vel contactu, domúſve funeſtę aditu, aut funeris proſecutione contracta contagio. Illa non homines ſolùm, ſes res ipſas, puras quæ funeri inſeruirent, afficiebat. Purgatione quidem tollebatur, quæ omnis aut per aquam fiebat, aut per ignem, aut per aërem[b]. His enim tribus pollutio omnis reſoluebatur, additis quandóque, ſi res poſtularet quibuſdam ſolemnibus ſacris. Ex variis purgationis generibus illud perſequemur, quod ad funeſtam familiam pertinet, quodque per ignem

b Seru. lib. 2. Georg.

fiebat, aut aquam. Per aquam à ſacerdote qui trina aſperſione aquæ puræ funus proſequentes circumferebat[a]. Circumferre Pontificale verbum eſt, quod ſignificat luſtrare, circumeundo purgare, περιαγνίζειν, περιμάσσειν, vt Turnebus obſeruauit[b]. Aſperſio lauro fiebat, oliuæ ramo Virgilius dixit propter Auguſtum, vt Donatus putat, quia nata laurus erat in palatio eo die quo Auguſtus natus eſt, qua triumphantes coronarentur. Quare laurum ad officium lugubre pertinere noluit Poëta. Sed ex Maſſurio Sabino[c] laurus in triumphis adhibita eſt primùm, quaſi ſuffimentum & purgatio cædis hoſtium, adeóque in profanis vſibus pollui laurum oleámve fas non eſt, vt ne propitiandis quidem numinibus, ex his altaria accendi æraúe debeant. Laurus ergo & olea purgationibus & ſuffimentis pariter adhibebantur, cùm Sacerdos aqua pura eos circumferebat, qui funeri operam dediſſent. Ab hoc verbi circumferraneæ hoſtiæ Apuleio dictæ ſunt[d]. *Tandem*, inquit, *pererratis plateis omnibus, & in modum eorum qui luſtralibus piamentis minas portentorum hoſtis circumforaneis expiant.* Lego *hoſtiis circumferraneis* apud ſcriptorem Africanum, in fingendis nominibus audacem, cùm illas ipſo luſtrales hoſtias vocet[e]. Fruſtrà enim circumforaneæ hoſtiæ ad expiationem notarentur, cum hoſtia ferè omnis à circumforaneis emi ſoleret. Noua quidem hæc vox videri poteſt, ſed plura huiuſmodi noua verba in Apuleio vt in aliis ſcriptoribus Africanis iam caneſcunt.

Funeſtæ familię alio modo purgabantur ſuffitionibus

a Virgil. 6. æneid.

b lib. 9. adverſar. cap. 15.

c Plin. lib. 15 cap. 30.

d lib. 3. met

e Apoleg. 1.

nibus ſcilicet, quæ thure, ſulphure, Cretica cupreſſu quę Baty, melanpodio nigro & verbena conſtabant. Thus enim vt in ſacrificiis, ſic primum in funeribus locum obtinuit. Abhoc *felix Arabia*, appellatur, ait Plinius[a], *falſa & ingrata cognominis quæ hoc acceptum ſuperis ferat, cùm plura ex eo Inferis debeat.*

Sulphur habet quoque locum in religionibus ad expiandas ſuffitu domos[b]. Nam vt diximus funus proſequuti redeuntes ignem ſupergrediebātur aqua aſperſi, quod genus purgationis vocabant Suffitionem[c], περιθυμίασιν[d], quæ ad ignem rogi non extenditur ſolùm, ſed ad domeſticum locum, quo domus omnis purgabatur igni & aqua, quia his duobus vita humana maximè continetur. Hinc *puriter facere* dixerunt Veteres, Neuius[e] virgine prægnante, *Sequere me puriter volo facere, igne atque aqua volo hunc accipere.*

In Suffitionibus herba Sabina, quam Creticam cupreſſum dicunt, pro thure à multis aſſumebatur. Sæpiùs melampodio nigro domos ſuffiebant purgabántque ſpargentes cum precatione ſolemni[f]. Hæc religioſiùs legebatur, primùm enim illam gladio circumſcribebant: deinde qui ſucciſurus erat orcum ſpectabat & præcabatur, *Vt id liceret ſibi Diis concedentibus facere*, obſeruabatque aquilæ volatus: ferè enim ſecantibus intererat, & ſi propè aduolaſſet moriturum illo anno qui ſuccidiſſet, augurium fuit. Verbena quoque domus purgabatur luſtrabatúrque[g]. Antiquorum autem hic ritus fuit, vt fe-

a lib. 12. ca. 14.

b Plin. lib. 35. cap. 15.

c Feſt. in verb. aqua.

d Gloſſ. vet.

e apud Non. in verb. puriter.

f Plin. lib. 34 cap. 17.

g Plin. lib. 26. cap. 5.

Digitized by Google

brua, id eſt, purgamenta omnia in profluentem abiicerent nec reſpicerent, quod peritè Virgilius tangit[a].

a eclog. 8.

Fer cineres Amarylli foras, riuóque fluenti
Tránſque caput iace, ne reſpexeris.

Res aliæ alio februi genere purgabantur, vt tubæ quibus funus efferebatur, annis ſingulis agna luſtratæ ſunt, quod genus ſacrificij *Tubiluſtrium* dicebatur. At veſtis illa quæ habuit Θ. K. homine mortuo[b] nuſquam luſtrata eſt, quod funeſta ſemper eſſet, illáque in Deorum ſuperum ſacris vti non liceret, nec ad alios vſus quàm quibus deſtinata eſſet potuit transferri. Suffitio decimo die fiebat à quo Denicales feriæ dictæ ſunt, quæ finis fuerunt funeſtæ familiæ, quæque inter priuatas numerantur. Feſtus Denicales inde vocatas putat quod Græci νέκυν mortuum dicebant[c]. M. Tullius[d] à nece ſcribit appellatas, cuius locum corruptũ reſtituit olim Æmarus Ranconetus, cuius memoriæ doctiſſimorum hominum familia multùm ſe debere fatetur. Huius tamen emẽdationi, neque omninò accedo, neque planè ab eo diſſentio. Nec enim ſatis intelligo quo modo Denicales feriæ à nece deriuari poſſint. Nam propriè necatus ferro, nectus, alia vi peremptus dicitur,[e] niſi necem à Græco vocabulo trahamus ex Feſti[f] ſententia, quæ mortem omnem complectitur. Probabilius eſt Denicales ferias à denum dierum numero eſſe nuncupatas, niſi cum Varrone dicamus[g] multa verba aliud nunc oſtendere, quæ aliud antè ſignificabant.

b de hac nos lib. 1. de vet. iur. Pont. cap. 29.
c Feſt. in verb. Denicales.
d lib. 2. de leg.
e Priſcian. lib. 9.
f in verb. necem.
g lib. 5. de ling. lat.

Digitized by Google

PONTIFICI CADAVER INSPICERE vel tangere nefas. Funus exequi religio non fuit.

CAP. VIII.

CVM ius Manium plurimam Pontificij iuris partem conſtituat, propter ceremonias religionémque: ea de Pontificibus explicanda ſunt quæ ad hunc ritum pertinere iudicantur. Diis nullo modo licebat videre mortuos, ne oculos inſpecto cadauere inquinarent, vt Ælianus in libro de prudentia diſſerebat[a]. Hac forte ratione inſtitutum eſt vt Pontificibus qui Præcipui Deorum miniſtri erant, cadauer tangere aut inſpicere nefas eſſet. Vnde cùm Auguſtus Agrippam in foro laudaret, velo inter ſe & mortuum expanſo id fecit. Quod quid ſignificarit fatetur Dio ſibi parum compertum. *Qui enim dicunt*, inquit, *ita conſtitutum, quod*[b] *Cæſar eſſet Cenſor vel Pontifex, vtique errare videntur. Nam neque Pontifici Maxim. cadaueribus inſpiciendis interdictum eſt, neque Cenſori niſi cùm luſtrum condit. Hic enim ſi quod ante Luſtralia Sacra cadauer intueatur, omnia ab eo anteacta reſcinduntur.* At Seneca[c] diſertè, *Tiberius Cæſar quem genuerat & adoptauerat amiſit, ipſe tamen pro roſtris laudauit filium ſtetítque in conſpectu interiecto velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret.* Quare lapſus eſt Dio & qui eum ſecuti ſunt. Nam neque Pontifici

[a] apud Suidam.

[b] lib. 54.

[c] de conſol. ad Marciam. cap. 15.

licitum fuit cadauer tangere vel intueri, feraliáue tractare, neque vlli publico ſacerdoti. Vnde cum Germanicus Quintilij Vari legiones inſepultas ſextum poſt annum ſepulturæ mandaſſet, Tiberius factum non probauit[a]: Imperatorem auguratu & vetuſtiſſimis ceremoniis præditum feralia attrectaſſe. Hac de cauſa cum Auguſtus ſororem Octauiã laudaret velum habuit, παραπετάσματι καὶ τότε ἐπὶ τοῦ νεκροῦ χρησάμενος[b]. Quod Tiberius in ipſius Auguſti funere detraxit, cùm ex S.C^to^.peroraſſet hanc veniam Pontifex Max. à Senatu impetrauit. Καὶ μετὰ τοῦτο τῷ Τιβερίῳ ἀδεία ἐδόθη, ὅτι τοῦ νεκροῦ οὐκ ἐξὸν, ἥψατο καὶ συμπεριφέρεσθαι, αὐτόν[c]. Malè interpres vertit impunitatem datam: ἀδεία enim hic venia eſt & facultas à Senatu impetrata. Alius Dionis error eſt qui Imperatori non ſolùm mortuum tangerẽ, ſed ne comitari quidem putat licuiſſe, καὶ νεκρὸν ἐπιδεῖν, quod à more Romano alienum prorſus eſt. Etenim mortuum intueri vel tangere Pontifici fas non eſt, funus illi exequi religio non fuit, vt in Fabij Pictoris libro primo ſcriptum eſt[d]. Virum doctiſſimum Dio induxit in errorem qui ex illius auctoritate aſſerit PontificemMax. funus ducere non potuiſſe, niſi venia à Senatu data. Non enim Tiberius veniam à Senatu petiuit, vt funus Auguſti ducere liceret, ſed vt ſine velamenti obductione laudaret, mortuúmque intueretur. Sic Auguſtus Agrippæ funus extulit ἐκφορὰν ἐξενέχθη[e]: & Tiberius quorumdam illuſtrium exequias ad rogum vſque frequentauit[f], & in funere Sullæ Sacerdotes publici Veſtaléſque ſuo quiſque ordine ince-

a Tacit. lib. 1. Annal.

b Dio lib. 55.

c Dio li. 54.

d Agell. lib. 10. cap. 15.

e Dio li. 54.

f Sueton. in Tiber. cap. 32.

debant[a], qui & cadauere Auguſti rogo impoſito, omnes illum circumierunt & luſtrarunt[b]. Cur autem Cenſori cum luſtrum condit, intueri vel tangere mortuum vetitum ſit, vt Pontifici, paucis aperit Feſtus[c], quod ſcilicet religionis præcipuæ Cenſoria maieſtas haberetur, vel quod verius eſt luſtrum condere non poſſet Cenſor pollutus funere, qui non poterat ſacrificare. Hac ratione peritè Virgilius[d] induxit Æneam vota ſoluentem priuſquam ad Pallantis ſepulturam reuerteretur.

a Appian. lib. 1. de bell. ciuill.
b Dio lib. 56
c in verb. religionis.
d lib. 11. & ib. Seru.

DE FVNEBRIBVS LVDIS.

CAP. IX.

FVNEBRIVM ludorum origo antiquiſſima eſt. Illos enim Acaſtus in Iolco, & poſt eum Theſeus in Iſthmo inſtituiſſe dicuntur[e]. Quin ludi quoque illi celeberrimi, ad quos omnis Græcia confluebat, funebres erant. Olympici in Iouis honorem ob mortem Pelopis ab Atreo inſtituti ſunt, quo quidem in ludicro omnis generis certaminum Hercules extitit victor[f]. Nemei Neptuno propter Archemorum[g], cui eidem Iſthmia in honorem Melicertæ[h]. Dicebat Varro mortuos omnes exiſtimari Manes Deos[i], quod probat per ea ſacra quæ omnibus ferè mortuis exibentur, vbi & ludos commemorat funebres, tanquam hoc maximum ſit diuinitatis indicium, quod non ſoleant ludi niſi numinibus celebrari. Hinc qui primùm funebres

e Plin lib. 7. cap. 56.
f Patercul. lib. 1.
g Stat. lib 6.
h Stat. lib 6. & Scholiaſt. Pindar.
i D August. lib. 8. de ciuit. Dei cap. 26.

fuere, ſacri poſteà ſunt appellati, quod ij quibus fierent in Deorum numerum relati eſſent. Ludorum verò cauſa ea fuit, quod animus defunctorum humano ſanguine crederent delectari. Quare captiuos vel malo ingenio ſeruos mercati, in exequiis immolabant[a], quod cùm crudele ac nefarium videretur, placuit impietatem voluptate adnumerare & gladiatorium ad buſta dare. De hoc ſatis abundanter vt arbitror, ſuperiore libro actum à nobis eſt.

[a] Tertul. lib. de ſpectac. cap. 12

Aliud præterea fuit quod in foro dabatur. M. Æmilio Lepido, qui bis Conſul Augúrque fuerat filij tres, Lucius, Marcus, Quintus ludos funebres, & gladiatorium paria duo per triduum in foro dederunt[b]. Hîc ludi à gladiatorio diſtinguntur qui ad Circenſes aut ſcenicos referri debent, quod ex T. Flaminij munere comprobatur, quod mortis patris ſui cauſa cùm viſceratione, epulóque, & ludis ſcenicis quatriduum dedit[c]. Scripſit Iulius Scaliger[d] hos ludos Ædiles dediſſe, in quibus non licebat vti vel tuba, vel fiſtula, vel cantu. Cui repugnant veteres auctores quos ſequor. Primum enim demóſtratum à nobis eſt aliquando, priuatos, funebres ludos dediſſe illiſque præfuiſſe[e]: deinde omnibus ludis funebribus adhibita tuba eſt[f].

Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.

Quos varij generis depinxit Poëta ad Anchiſæ honorem. Nam naual e certamen primum fuit, tum Circenſe ſpectaculum curſu, pugillatu, ceteríſque ludicris confectum: poſtremò Troiæ ludus. De ludis

[b] Liu lib. 23.
[c] Liu. lib. 41.
[d] lib. 1. poet. cap. 28.
[e] lib. 3. de vet. iur. Pôt. cap. 20. & 21
[f] Virg. lib. 5. æneid & ib. Seru.

ſcenicis expreſſus eſt Adelphorum Terentij titulus, quæ comœdia acta eſt ludis funebribus Æmilij Pauli, quos fecere Q. Fabius Maximus, P. Cornelius Africanus.

Sed ea poſteà Romani fecerunt, quæ poſteri fabuloſa arbitrarentur. Nam Iulius Cæſar primùm in Ædilitate munere patris funebri, omni apparatu arenæ, argento vſus eſt, feráſque argenteis vaſis inceſſere, tum primùm viſum [a]. Creuit ludorum magnificentia, vel potius inſania C. Curionis prodiga mente. Hic cum funebri patris munere Scaurum operibus apparatúque ſuperare non poſſet [b], theatra duo verſatili ligno iuxta fecit, quibus tanquam in duabus machinis populus Rom. penderet, & ad periculum ſuum extremum plauderet. Verè quidem victor nationum populus, in funebri hoc munere ad tumulum Curionis patris, vniuerſus impendente ruina depugnauit. Variauit enim hanc ſuam magnificentiam Curio, & nouiſſimo die duabus per medium ſcenis Athletas edidit; raptíſque è contrario repente pulpitis, eodem die victores è gladiatoribus ſuis produxit. Qui ex hoc loco ſcenicos ad matutinum, gladiatores ad meridianum ſpectaculum traxerunt, infirmo mihi argumento niti videntur. Nam matutinis horis beſtiarij θηριόμαχοι, meridianis gladiatores prodibant. Seneca [c]. *Mane leonibus & Vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obijciuntur.* Vnde *Meridiani* à Suetonio [d], *gladiatores* vocati ſunt. Meridiè tamen vt alij ante nos obſeruarunt, ex eodem Senecæ loco, luſus & ſales daban-

a Plin. lib. 33 cap. 3.

b Plin. lib. 36 cap. 15.

c epiſt. 7.

d in Claud. cap. 34.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

tur, ſpectatorúmque oculi ab humano cruore adquieſcebant. Quod ita intelligo, vt intermiſſa hominum cæde ludicra alia meridie darentur, quibus Gladiatorum paria aliquando interponerentur.

Hæc ludorum genera teſtamento relicta iuris noſtri authores non ignorarunt. De his enim Scæuola[a] Libro vigeſimo ſecundo Digeſtorum. L. Titius Teſtamento patriæ ſuæ Ciuitati Sebaſtanorum centum legauit, vti alternis annis ex vſuris eiuſdem certamina ſub nomine ipſius celebrarentur, adiecta conditione: Reſpublica conditionibus teſtamento ſcriptis parere debet. Quod ſi legatum ciuitati relictum eſſet, vt ex reditibus quotannis in ea ciuitate memoriæ defuncti conſeruandæ gratia ſpectaculum celebraretur, quod illi celebrare non licet: adhibitis heredibus & primoribus ciuitatis diſpiciendum eſt in quam rem fideicommiſſum conuerti debeat, vt memoria teſtatoris alio & licito genere celebretur[b]. Permultæ ſunt leges aliæ in I.C^torum^.libris, quæ ex ſuperioribus facile poſſunt explicari.

A ludis funebribus fœminas prohibitas Plutarchus[c] innüere videtur, qui Sempronium ideò libellum repudij vxori miſiſſe tradit, quod illa ludis funebribus interfuiſſet. Quidam ob ſpretum mariti imperium hoc factum putant: ſed veriùs eſt funebre pugilum ſpectaculum fuiſſe, à quo ſexus muliebris omninò ſubmouebatur. Quod poſteà edicto vetuit pugilum, cum pugilum par poſtulatum diſtulit in ſequentis diei matutinum tempus, edixítque

a l. liberto. §. Lucius D. de annuis legat.

b l. legatum D. de vſu & vſufr. leg.

c in cauſ.

que mulieres ante horam quintam venire in Theatrum non placere[a].

Pingi autem hæc munera atque in publico exponi cœperunt à C. Terentio Lucano[b]. Is auo ſuo à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per quatriduum dedit tabulámque pictam poſuit in nemore Dianæ. Ceterum dicti primum ſunt hi Ludi Nouendiales[c], quod nono die ad ſepulchrum darentur, qui pluribus poſt humationem diebus celebrati ſunt, vt ſuperiora exempla ſatis demõſtrant. Ni quis credere malit Nouendialem pro funebri accipi, cùm ludi poſt nonum diem fieri ſolerent. Hos populea arbore coronati[d] & pullati ſpectabant. Quare inter præſagia quæ Commodi cædem nuntiarent illud numeratur[e]: quod contra conſuetudinem penulatos iuſſiſſet ſpectatores non togatos ad munus conuenire: nam id funebres tantùm ludos decebat.

a Suet. in Aug. ca 44.

b Plin. lib. 35. cap. 7.

c Seru. lib. 5. æneid.

d Seru. eod.

e Xiphilin. & Lamprid. in Cõmod.

DE FVNEBRI EPVLO, DIVISIOne & ceteris quæ quis teſtamento iuſſiſſet,

CAP. X.

ITA illud epulum eſt funebre, vt munus ſit funeris; epulæ quidem ipſæ, dignitatis. Pullati enim ludos ſpectabant, quibus peractis cœnabant albati. Quare vehementer Vatinium M. Tullius inſectatur, quod in C. Arrij epulo pullatus ille accubuiſſet. *Scire*, inquit[f], *ex te cupio quo*

f Cicer. in Vatin.

conſilio, aut qua mente feceris, vt in epulo Q. Arij familiaris mei cum toga pulla accumberes? Quem vnquam videris? Quem audieris? Quo exemplo, quo more feceris? Quis vnquam cœnauit atratus? Quis vnquam in luctu domeſtico, quis in funere familiari, cœnauit in toga pulla? Cum tot millia hominum accumberent, cum ipſe epuli dominus Q. Arius albatus eſſet, te in templum Caſtoris te cum C. Fidulo atrato ceteriſque tuis furiis funeſtum intuliſti? Quem accumbere atratum videras dominum cùm toga pulla & eius amicos ante conuiuium? Epulum iſtud ex M. Tullij verbis populo datũ perſpicuum eſt cum tot millia hominum in templo Caſtoris accubuiſſe dicat. Suetonius[a] refert amiſſa filia, Iulium Cæſarem primum epulum pronuntiaſſe, quod ante eum nemo: ſed quî fieri poteſt vt huius moris author fuerit Cæſar, quem multis ante ſeculis inualuiſſe ex eodem Tullio obſeruamus? Ille enim, cùm Stoicorum doctrinam in Catone damnaret: *Fuit*, inquit[b], *ex eodem ſtudio eruditus apud patres noſtros & honeſtus homo & nobilis Q. Tubero. Is cum epulum Q. Maximus Africani patrui ſui nomine populo Rom. daret, rogatus eſt à Maximo vt triclinium ſterneret, cum eſſet Tubero eiuſdem Africani ſororis filius: Atque illi, homo eruditiſſimus ac Stoicus ſtrauit pelliculis hœdinis lectulos punicanos, & expoſuit vaſa ſamia, quaſi vero eſſet Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honeſtaretur. Huius in morte celebranda grauiter tulit pop. Romanus hanc peruerſam ſapiẽtiam Tuberonis. Itaque homo integerrimus ciuis optimus, cùm eſſet L. Pauli nepos P. Africani ſororis filius, his hœdinis pelliculis Prætura de-*

a in Iul. cap. 26.

b Cicer pro Muræn.

iectus eſt. Quare Suetonium credo cum ſcripſit Cæſarem primum epulum pronuntiaſſe, de funere filiæ Cæſaris cogitaſſe, nec enim in liberorum funeribus parentes prandium dare conſueti, atque vt eſt in prouerbio, ventre mortuum lugere γαστρὶ νέκυν πενθῆσαι. Vulgares de hac cœna ſunt Perſij verſus [a]. a ſat.6.

Sed cœnam Funeris heres
Negliget iratus, quod rem curtaueris.

An verò menſarum numerus definitus eſſet in huiuſmodi epulo; vel an illud toti populo daretur, non ita certum, quod ex M. Tullio [b] intelligi poteſt, b orat. pro Muræn.
qui tributim aliquando paratum & ad illud Tribules ſolùm vocatos declarat, vt Muræнam à legis ambitu pœna liberaret. *Spectacula*, inquit, *ſunt tributim data, & ad prandium vulgò vocati,* quod eſt, tenuiores inuitati. Quod & in epulo funebri obſeruatum vetus inſcriptio teſtatur. Romæ

DIS. MANIBVS

P. ÆLIO. P. F. BELLENIO. ARISTONI. ELECTO. OB
FIDEM. ET. INDVSTRIAM. SVAM. A. TRIBVLIBVS
TRIBVS. PALATINÆ. CORPORIS. SENIORVM
CLIENTIVM. PERP. SCRIBÆ. ET. VIATORI. ET. IN 1115. 8.
EA. ADMINISTRATIONE. ITA. VERSATO. VT
VNIVERSI. TRIBVLES. QVI. ADVIVENTE. EO. DO
NO. DELPHICÆ. ÆREÆ. CVM. OMNI. CVLTV. EX
ORNATÆ. SED. ET. TESTAMENTO. DIVISIONE
EXEQVIARVM. EIVS

HONORATI. SVNT. TAM. INTEGRVM. ET. INDVSTRIVM. VIRVM. AMISSVM. DOLERENT

Prandium populo Tiberius mille menſis parauit[a]. At Iulius Cæſar toti populo, XXII. millia tricliniorum ſternenda iuſſit. De epulo & diuiſionibus intelligendus eſt Paulus I. C^{tus}.[b] Ciuitatibus legari poteſt, inquit, etiam quod ad honorem ornatúmque ciuitatis pertinet, ad honorem putà, quod ad munus edendum, venationem, ludos ſcenicos, ludos Circenſes, aut quod ad diuiſionem ſingulorum ciuium, vel epulum relictum fuerit. Hoc amplius quod in alimenta ætatis infirmæ, putà ſenioribus vel pueris puellíſque fuerit relictum. Hęc enim omnia vel ab herede vel teſtamento dabantur, vel diebus funeris, vel certa & præſtituta die ab ipſo teſtatore, vel amicorum ipſorum beneuolentia. Vt Antonij damnatione ſepulchrum L. Catilinæ floribus ornatum hominum audaciſſimorum ac domeſticorum hoſtium conuentu epulíſque celebratum eſt[c]. Sic dies ipſe natalis amici mortui conuiuio ſolemni à ſuperſtitibus tranſactus eſt. M. Tullius[d]. *Res nota Torquato, non doctorum hominum velle poſt mortem epulis celebrari memoriam ſui nominis, quos quidem dies quemadmodum agatis, & quantam hominum facetorum urbanitatem incurretis, non dico: nihil opus eſt litibus, tantùm dico magis fuiſſe veſtrum agere Epicuri diem natalem, quàm illum teſtamento cauere vt ageretur.* Teſtamentorum huiuſmodi ſententia in antiquis

[a] Sueton. in Tiber. cap. 20.

[b] l. ciuitatibus D. de leg. 1.

[c] Cic pro Flacc.

[d] lib 2 de finib.

Digitized by Google

inſcriptionibus multa habetur. Lapis vetus.

COCCEIÆ
VERIAE
P. TENACIVS 471. 3.
GEMELLINVS
AVG. COL. EPVL
EX. TESTAMEN
F. F.

Quod non iuſtis peractis ſolùm ſed annis ſingulis, vt plurimum prę̃ſtitum natali teſtatoris. Apud Spoletum.

TRIB. MILIT.
LEG. XV. APOLLINARIS
ET. LEG. V. MACEDONIC
HIC. LEGAVIT. TESTAMENTO
MVNICIP. HIS. LXV. :::::: VT 571. 2.
EX. REDITV. EIVS. SVMMAE
QVODANNIS. VIII. IDVS. NOVEMB
NATALAE. SVO. MVNICIP. EPVLVM
ET. CRVST. ET. MVLSVM. DARETVR

De diuiſione textus duo ſunt in iure ſingulares. Vnus eſt Pauli, quem ſuprà adduximus[a], alter eſt Marcelli[b], qui tantum diuiſionis fauorem aſſerit, vt ſi quis Decurionibus dari diuiſiones voluiſſet, die natalis ſui, teſtatorem de perpetuo legato ſenſiſſe Imperatores reſcripſerint. Diuiſiones autem ſunt aut pecuniæ, aut alimentorum olei, vini, earum-

[a] l. ciuitatibus.
[b] l. cū quidē D. de ann. leg.

que rerum, quæ conſtant pondere numero, & menſura, quæ plebi, Decurionibus, Ordinibus, Collegiis, Corporibus, aut Tribulibus fierent. De his Plautus[a].

a in Aulular.

Nam noſter noſtræ qui eſt Magiſter Curiæ,
Diuidere argenti dixit nummos in viros.

De huiuſmodi pecuniarum diuiſione elegans inſcriptio eſt quæ multa alia complectitur ad hanc rem.

C. TORASIVS. C.F. HOR. SEVERVS.IIII. VIR.I.D
AVGVR.SVO.ET. P.MECLONI. PROCVLI. TORA
SIANI.PONTIF.FILI.SVI.NOMINE. LOCO.ET.PE
CVNIA.SVA.FECIT.IDEM.AD.CELEBRANDVM
NATALEM.FILI.SVI. IN. PVBL. DEDIT. HS.CCL
EX.QVORVM.REDITV.III.K.SEPT.OMNIBVS.AN
179.3. NIS. DECVRIONES.IN. PVBLICO. CENARENT
ET.MVNICIPES. PRAESENTES. ACCIPERENT
AERIS. OCTONOS. ITEM. DEDIT. VI. AVG. ET
COMPITALARVM.AVG.ET.MAG.VICORVM.HS
CXX. VT. EX. REDITV. EIVS.SVMMAE. EODEM
DIE.IN.PVBLICO.VESCERENTVR.HVNC.OB.ME
RITA. EIVS. ERGA. REMPVBLICAM. ORDO. DE
CVRIONVM.PATRONVM
MVNICIPI.ADOPTAVIT

b l. ciuitatibus.

De alimentis lex loquitur[b], quæ ætatis infirmæ ſenioribus pueris & puellis relicta ſunt. Vt Plinius Secundus[c] quingenta millia nummûm in alimenta ingenuorum ingenuarúmque dedit ex quibus trice-

c lib. 7. epiſt.

na millia annua ab exactore publio daretur. De oleo caput eſt Teſtamenti. Seuerinæ.

CAPVT. EX. TESTAMENTO
CESTRANIAE. SEVERINAE
COLLEGIS. DENDROPHO
RORVM. FABRVM. CENTO
NARIORVM. MVNIC. SASSI
HS. SENA. MILIA. N. DARI
VOLO. FIDEIQ. VESTRÆ. COL 382. 4
LEGIALI. COMMITTO. VTI
EX. REDITV. HS. QVATER. M
N. OMNIBVS. ANNIS. PRID
IDVS. IVN. DIE. NATALIS
MEI. OLEVM. SINGVLIS
VOBIS. DIVIDATVR. ET
EX. REDITV. HS. BINVM
MILIVM. N. MANES
MEOS. COLATIS. HOC
VT. ITA. FACIATIS. FIDEI
VESTRÆ. COMMITTO.

Lapis alius.

L. CÆCILIVS. L. F. CILO
IIII. VIR. A. P.

QVI. TESTAMENTO. SVO. HS. XXX
MVNICIPIBVS. COMENSIBVS
LEGAVIT. QVORVM. REDITV. QVOTANNIS 376. 3
PER. NEPTVNALIA. OLEVM. IN. CAMPO

ET. IN. THERMIS. ET. BALNEIS. OMNIBVS
QVÆ. SVNT. COMI. POPVLO. PRÆBERETVR

Mulſum & cruſtulum in iiſdem inſcriptionibus plerumque diuiduntur.

M. BÆBIO. M. F
ROM. SECVNDO
AED.... ET. I. D. II. VIR
.... OCVRO. EX. S.C. II. DD
M. BAEBIVS. M. F. ROM. SABINVS
773 8. M. VALERIVS. M. F. ROM. SEPTIMINVS
M. VALERIVS. M. L. ROM. IVCVNDINVS
HERED. EIVS. EX. TESTAMENTO
L. D. D. D. CVIVS. DEDIC. CRVSTVM
ET. MVLSVM. POPVLO. DIVISVM
EST

Aliquando viſceratio data eſt, de qua textus ſingularis in Iure [a]. Lucius Titius plebi quina millia dedit, hoc amplius Seius viſcerationem: Quina quoque millia Seium dediſſe intelligimus. Eo enim verbo hoc amplius ſuperiora repetuntur. Viſcerationis ignoratione, legem illam multi corruperunt & pro *viſceratione*, *huiuſce ratione* veteres libri habent: puram lectionem Pandectæ Florentini reſtituerunt. Eſt autem viſceratio veteribus gloſſis ἀρτόκρεας εὐφρασία, carnis & panis diſtributio, quæ cum Latinis feriis fieri ſoleret, tranſiit quoque ad honorem mortuorum. Populo viſceratio data eſt à M. Flauio in funere

[a] l. ſi tibi purè, D. de leg. 3.

Digitized by Google

funere matris[a]: in publica lætitia εὐφρασία, qualis ea fuit quæ à Iulio Cæſare Populo Rom. data eſt. Ille enim præter modios frumenti denos ac totidem olei libras, cùm tricenos quoque nummos viritim diuiſiſſet, adiecit epulum & viſcerationem, & poſt Hiſpanienſem victoriam prandia duo[b]. Frumenti diuiſio frumentatio dicitur in Breuiario, Auguſti, in quo congiarium ad pecuniæ aut vini diuiſionem refertur. Eſt enim congium μέτρον οἴνου. Caput tertium breuiarij hoc continet. IN. CONSVLATV. DECIMO. EX. PATRIMONIO. MEO. BIS. QVADRINGENOS. CONGIARI. VIRITIM. ITERVM. AERE. MERVI ET. CONSVL. VNDECIMVM. DVODECIM. FRVMENTATIONES. Clarum ex his eſt diuiſiones non vnius generis fuiſſe, & eos qui liberaliores erant, cum viſceratione epulum & ludos dediſſe, aut aliquid amplius. Inſigne fuit Gladiatorium T. Flaminij, quod mortis cauſa patris ſui cum viſceratione epulóque & ludis ſcenicis, quatriduum dedit[c]. Alij ſportulas, epulum, oleum præſtiterunt. Lapis vetus.

a Liu. lib. 8.

b Sueton. in Iul. cap. 38.

c Liu. lib. 41.

T. FVNDILIO. GEMINO. VI. VIR. AVG. MAG. IVV AVGVSTALES. PATRONO. ET. QVINQ. PERPETVO. OPTIME. MERITO. HIC. ARCAE. AVGVSTALIVM. SE. VIVO. H-S. XX. DEDIT. VT. EX. REDDITV. EIVS. SVMMAE. DIE. NATALI. SVO. IIII. K FEBR. PRAESENTES. VESCERENTVR. ET. OB. DEDICATIONEM. STATVAE. DECVRIONIBVS. ET SEVIRIS. ET. IVVENIBVS. SPORTVLAS. ET. POPVLO. EPVLVM. ET. OLEVM. EADEM. DIE. DEDIT 414. 1.

Lapis alius.

A. QVINTILIO. A. F
PAL. PRISCO

IIII. VIR. ÆD.POTEST.IIII.VIR. IVRE
DIC. IIII. VIR. QVINQ. ADLECTO. EX.S. C
PONTIF. PRÆF. FABR

CVIVS. OB. EXIMIAM. MVNIFICENT.QVAM. IN
MVNIC.SVOS.CONTVLIT.SENAT.STATVAM.PV
BLICE. PONEND. IN. FORO. VBI. IPSE. VELLET
CENSVERE.H.A.I.R.HIC.EX.S.C.FVNDOS. CEPO
NIAM.ET.ROIANVM.ET.MAMIAN.ET.PRATVM
EX.OSCO. AB. R. P. REDEM.HS.LXX.M. N.ETINA
VIT.R.P.REDDID.EX.QVOR.REDITV. DE. HS.IV
461. M. CC. QVOD. ANNIS. VI. ID. MAI. DIE. NATAL
SVO.PERPET.DARETVR.PRÆSENT. MVNICIPIB
ET. INCOL. ET.MVLIERIB. NVPTIS.CRVSTVL.P
L. MVLSI. HEMIN. ET. CIRCA. TRICLIN. DECV
RIONIB.MVLSVM.ET.CRVST.ET. SPORTVL.HS
X. N.ITEM. PVER. CVRIÆ. INCREMENT. ET.VI
VIR AVG.QVIBVSQ.V.V.E.CRVST.MVLSVM. ET
HS.VIII. N.ET.IN.TRICLIN.MEO.AMPL.IN.SING
H.HS.I.N.ET.IN.ORN.STATVAE.ET.IMAG.MEAR
RES. P. PERPET. HS. XXX. N. IMPEND. ARBITR
IIII. VIR. AEDILIVM. CVRA. FAVORABIL.EST
SI.PVER. PLEBIS. SINE. DISTINCTIONE. LIBER
TATIS. NVCVM. SPARSION. MOD. XXX. ET. EX

Digitized by Google

VINI.VRNIS.VI. POTIONVM. EMINISTRATION
DIGNE.INCREMTIS.PRAESTITERINT

Incrementa & nucum ſparſionem eadem putauit vir doctiſſimus, quæ hac in inſcriptione diſtincta ſunt. Incrementa enim ſunt vulgaria alimenta[a], quæ etiam pro liberalitatis adiectione vſurpantur. Spartianus[b]. *Pueris & puellis quibus etiam Traianus alimenta detulerat incrementum liberalitatis adiecit.* αὔξησιν, quæ ad alimenta ipſa referri debet. Incrementum liberalitatis intelligunt, I. C[c]. per hæc verba illis vulgaria, HOC. AMPLIVS. Cum verò certa aliqua ſumma ad has diuiſiones à teſtatore conſtitueretur illius pars roſis plerunque deſtinabatur, queis certo die ſepulchra ornarentur. Rauennæ.

a Seru. eclo. 4.
b in Adrian.

FLAVIAE.Q.F.SALVTARI.CONIVGI
KARISSIMAE
L.PVBLICIVS.ITALICVS.DEC.ORN
ET.SIBI.V.P

HIC. COLL. FABR. M. R. HS. XXX.N.V.DEDIT.EX
QVOR. REDITV. QVODANNIS. DECVRIONIB
COLL.FABR.M.R.IN.AEDE. NEPTVMNI. QVAM
IPSE.EXTRVXIT.DIE.NEPTVMNALIORVM.PRÆ 460.3
SENTIBVS. SPORT. BINI. DIVIDERENTVR. ET
DEC. XXVIII. SVAE. *. CENTENI. QVINQVAGE
NI.QVODANNIS. DARENTVR. VT. EX. EA. SVM
MA.SICVT.SOLITI.SVNT.ARCAM.PVBLICIORVM

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FLAVIANI. ET. ITALICI. FILIORVM. ET. AR-
CAM IN. QVA. POSITA. EST. FLAVIA. SALVTA-
RIS. VXOR. EIVS ROSIS. EXORNENT. DE *. XXV
SACRIFICENTQ. EX. XX. HS. ET. DE. RELIQ. IBI
EPVLENTVR. OB. QVAM. LIBERALITATEM
COLL. FABR. M. R. INTER. BENEMERITOS. QVOD
ANNIS. ROSAS. PVBLICIIS. SVPRA. S. ET. FLAVIÆ
SALVTARI. VXORI. EIVS. MITTENDAS. E. *. XXV
SACRIFICIVMQ. FACIVNDVM. DE. XX. H-S. PER
MAGISTROS. DECREVIT

a inſcript. 449.6.
b inſcript. 237.5.
c inſcript. 744.1.

Alij legarunt ad ſolemnia cibi & roſarum[a], quod eſt vt ſingulis annis roſæ ad monumẽtum deferrentur & ibi epularentur dumtaxat[b], vel ad roſas & eſcas ducendas[c]: quæ omnia, vt alia plurima ex lapide alio dignoſci poſſunt.

ALBINIÆ
VETTI. FIL
VALERIANÆ
PVDICISS. FEMIN
P. APPIVS. P. F. EVTYCHES
AD. CVIVS. MEMORIAM. COLENDAM. HVIC
COLLEG. DENDROPPH. LEG. H-S. C. N. CVIVS. SVM
751.4. MÆ. REDITV. QVODANNIS. DIE. NATAL. EIVS
DEM. III. ID. APRIL. DECVR. SPORTVL. EX. -X. CCC
INTER. PRÆESENT. ARBITR. SVO. DIVID. OLEVM
ET. PROPINATION. EX. -X. DCCL. PRÆBANT

ITEM. LECTISTERNIVM. TEMPORE. PARENTALIOR. EX.X-. CC. MEMORIIS. EIVSDEM. VALERIANAE. ET. APPI. VALERIAN. FIL. EIVS PER. OFFIC. TESSERARIOR. QVODANNIS. PONATVR. ET. PARENTETVR. ITEM. CORONAE MYRT. TERNAE. ET. TEMPORE. ROSÆ. IVLTERNÆ. EIS. PONANTVR. MICATÆ. DE. SELECTIS. EX.-X-. L. PROFVNDANTVR. ITEM. APPIVS. EVTYCHIANVS. MARITVS. EIVSDEM. VALERIANÆ. SCHOLÆ. VEXILLARIOR. LARGITVS. EST. H-S. xxxx. N. EX. CVIVS. SVMMAE REDITV. QVODANNIS. DIE. SS. NATALIS. EIVS. ANTE. STATVAM. LECTIST. EX. -X. CCL. PONANT SPORTVL. -X. CCL. INTER. PRAESENT. SIBI. DIVID. OLEVM. ET. PROPIN. PER. ROSAM. PRAEBEANT

In hoc, propinatio legata eſt & lectiſternium tempore Parentaliorum, quod idem puto atque epulum, quod ſtratis quandóque lectis celebratur[a]. Propinatio tamen aliquando eadem eſt cum profuſione, de qua inſcriptio Veronæ.

[a] lib. 3. de Iur. Pont. cap. 9.

L. MAG. MACIAMO
CL. SEVERA. MARITO
KARISSIMO. ET. CORN
VALERIO. FIL. PIENTIS
SIMO. ET. MAG. PRISCI

NIANO. SOCERO. B. M
ET. SIBI. ET. IN. MEMO
RIAM. BOR. ET. SVL. COLL
N. B. AD. ROSAS. ET. PROF
VSIONES. O. N. F. AD
HS. N. LX. MIL. D. F. D. L. P

Notæ literarum priores profuſiones ſeu diuiſiones olei, nummorum, frumenti fortè ſignificant. Poſteriores ſic viri docti interpretantur, vt deſignent. *Decurionum fide diuidenda in publicum.* Profuſio tamen non pro diuiſione ſed pro vini ad ſepulchrum reſperſione accipi ſolet. Epigramma vetus.

a inſcript. 948.10. *Oſſibus infundam quæ nunquam vina bibiſti*[a].

Etenim in mortuorum inferiis νεκρῶν ἀγωγαῖς vini reſperſione putabant animas recreari, & vinum cum lacte ad propitiandos Manes tumulis infundebatur[b], atque in ipſa effuſione propinabant iis qui in monumento quieſcebant. Προπίνω τοῖς ἀνδράσι τοῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀποθανοῦσι, verba ſolemnia quibus Græci in parentatione virorum fortium vtebantur, qui pro Græciæ libertate fortiter conciſiſſent.

b Plutarch. in Ariſt.

DE INFERIIS ET ANNIVERSArio mortuorum ſacrificio.

CAP. XI.

INFERIAE ſunt ſacrificia quæ Diis Manibus inferebant, quę Inferilia κατὰχθόνια, εἰσκυμίσματα veteribus Gloſſis. Iulius Pollux cum de funeribus agit[a], Tertias, No- a lib. 8 cap. 14.
nas, Triceſimas Inferias & Iuſta enumerat, τρίτα, ἔννατα τελακάδας, ἐναγίσματα, χοὰς τὰ νενομισμένα. Idem ille[b]. χοὰς χέασθαι, ἐναγίσαι κτερίσματα, libamina in- b lib. 3. cap. 19.
ferre, perſoluere iuſta; quæ in defunctorum memo- c Heſych.
riam ſolemnia habentur, χοαὶ σπονδαὶ τῶν νεκρῶν[c] mortuorum libamina, ſuæ Inferiæ, quæ Tertiæ, Nonæ & Triceſimæ fuerunt. Tertiæ die tertio à morte defuncti lare verbecibus fiebant: Nonæ ſunt Nouemdiales: Triceſimæ quæ iuſtis omnibus peractis pacem funeri dare putabantur. Iuſta enim ſunt ἔθιμα[d], d Chariſ. lib. 1.
νομιζόμενα ἐφόσια[e], quibus factis Siti dicebantur: & e Heſych.
Iuſta funerum dicuntur vt iuſta nuptiarum[f], Ponti- f Arnob. lib 1.
ficio Iure debita, quæ ad religionis interpretes reij- g Cicer. 2. de
cit Plato[g]. Iuſti verò dies vt in militia ſic in funere leg.
triginta dicebantur, cuius ceremoniæ denariæ ſeu Denicales fuerunt & Tricenariæ, quod iis potiſſimùm diebus defuncti Manes placarentur, quod etiam hodie à multis obſeruatur. His triginta diebus luctus omnis S. C^to^. finitus eſt, cum ob Cannen- h Liu. lib. 22
ſem cladem ſacra priuata & publica deſererentur[h].

Digitized by Google

Inferiæ autem χοαὶ ὡς τιμαὶ ἐκχύσεις, ἐναγίσματα ἐπὶ νεκροῖς, θυσίαι νεκρῶν[a], vt ἐναγίσματα ὁλοκαυτώματα[b], aut publicæ ſunt aut priuatæ. Publicæ aut Deorum aut principum: priuatæ ſingulorum. Deorum Inferiæ publicæ ſunt, Sacri luctus, vt Leucothea[c] Ariadnæ, Accalia Accæ Laurentiæ, cui Flamen Quirinalis Martio menſe, dat vini & lactis inferias quæ in hominum funeribus adhibentur[d]. Sic plures Ioues, plures Hercules fuerunt, & Ioui tertio ex indigenis Inferias offerebant[e]. Principum publicæ Inferiæ, Tatij Regis primæ fuerunt,[f] cuius Manibus illæ quotannis publicæ inſtaurabantur. Καὶ χοὰς αὐτῷ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἡ πόλις ἐπιτελεῖ δημοσίας, quæ ab omnibus feſto die celebrabantur[g]. Inferias publicas parentibus Claudius decreuit[h], quas Caligula Tiberio annua religione publicas etiam inſtituerat[i], medio Martio Campo adhibita ſacerdotum publicorum frequentia. Eaſdem Neroni Vitellius dedit[k], quod apud bonos inuidiæ fuit, cum cæſæ ibi publicè victimæ cremaræque eſſent, & ὁλοκαυτωμάτοις, Neroni parentaſſet. Tarpeiæ quotannis Romani inferias reddunt, vt Piſo author eſt[l], quod eorum arguit errorem qui illam proditionis inſimulant: nam ſi ità eſſet, nec ei darentur Inferiæ, nec ſepulchri honore illam Populus Rom. honeſtaſſet. Sepulchri ratio quæ à Dionyſio adfertur certiſſima eſt: nam Inferiarum nulla quidem. Etenim damnatis Veſtalibus Inceſtis Inferiæ à publicis ſacerdotibus fiebant ad placandos illarum Manes[m], vt Dis Manibus Seruilibus Inferias datas Varro tradit[n]. Sed qui ſint

a Schol. Ariſtoph.
b Heſych.
c Ariſto. lib. 2 ad Theodect.
d Varr. lib. 5. de ling. lat.
e Cicer 3. de nat. Deor.
f Dionyſ. lib. 2.
g Herodian lib. 4.
h Sueton. in Claud. cap. 11.
i Sueton. in Calig. ca. 15.
k Sueton. in Vitell. cap. 11.
l Dionyſ. lib. 2.
m Plutarch. in Cauſ.
n lib. 5. de ling. lat.

ſunt iſti Di Seruiles Manes non expreſſit. Putarem ſeruos qui viui ſacra non habuerunt, mortuos libertatem ſuam recuperaſſe, ob idque Inferias illis datas vt ſepulchra, quod Varronis locus indicare videtur, qui poſt Accalia conſtituit Seruiles Manes. Alium præterea authorem habeo neminem, ſi quis aliter cum ratione ſenſerit, illum ſequar.

Cum verò annuæ & ſtatæ eſſent Inferiæ, Anniuerſaria ſacra dicebantur, ſolemnia vota[a], annua[b], ſolemnia mortis à noſtris[c]: ſi quidem ſolemne eſt, quod certis temporibus anníſque fieri ſolet, atque hoc ſolemne ſacrum nullomodo potuit differri[d]. Cuius ritum peritiſſimè explicat Poëta[e].

[a] Seru. ecl. [b] Feſt. in verb. ſolemnia. [c] l. Mæuia D. de manumiſſ. teſtam. [d] nos lib. 4. de Iur. pôt. cap. 1. [e] Virg. lib. 5

Sic fatus velat maternâ tempora myrto,
Ille concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.
Hic duo ritè mero libans Carchefia Baccho,
Fundit humi, duo lacte nouo, duo ſanguine ſacro
Purpureóſque iacit flores, ac talia fatur.
Salue ſancte Parens, iterum ſaluete recepti
Nequicquam cineres animæque vmbræque paternæ.

Inferiæ ſub dio factæ ſunt, vt purificationes omnes ceteræ[f], in quibus lac, ſanguinem, vinum floréſque ſpargebant. Vinum purum libabant ex ſacrorum ritu, atque lac nouum aut ſtatim mulctum.

[f] Plutarch. in cauſ.

Tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras[g].

Qui ſanguis ſacer de victimis ſumebatur; libatio enim lacte & ſanguine expedita eſt[h]. Addebantur

[g] Virgil. 5. æneid. [h] Lactant. Grammat. 6. Thebaid.

floresputpurei, qui licet de roſis intelligi poſſint, propriè tamen erant papauera.

Inferias Orphei lethæa papauera mittes,
Et nigram mactabis ouem[a].

[a] Virgil.lib. 4.Georg.

Tum peractis ſacris, de quibus ea diximus, quæ fruſtrà hîc transferremus[b]. SALVE & VALE Iterùm diſceſſuri ter dicebant, quod non temerè in antiquis Inſcriptionibus notatur. Luxemburgi.

[b] lib.4.de Iur Pont. cap.8.

889.8.

AVE. SEXTI
IVCVNDE
VALE. SEXTI
IVCVNDE

Romæ.

1113.2.

HAVE. HAVE
HEROTION
ET. VALE
AETERNOM
C. CESTIVS. FILIAE
P. C

Item.

1131.6.

COELIA. VXOR. SALVE
IVLIA. FILIA. SALVE
VALETE

Hi quidem tumuli ità poſiti ſunt, vt denotent nullis ampliùs ſacris annuis heredes teneri, ſed iuſta om-

Digitized by Google

nia mortuis perſoluta : & ſi quid ab aliis ex teſtamento præſtari deberet, heredes non obligare. Quæ quidem Modeſtini reſponſo eleganti ipſe abſoluo. Mæuia, inquit[a], decedens ſeruis ſuis Sacho & Eutychæ & Thirenæ libertatem reliquit his verbis. Sacchus ſeruus meus & Eutychia & Thirena ancillæ meæ omnes ſub hac conditione liberi ſunto, vt monumento meo alternis menſibus lucernam accendant & ſolemnia mortis peragant. Quæro cum aſſiduè monumento Mæuiæ Sacchus & Eutychia & Thirena non adſint, an liberi eſſe poſſunt? Modeſtinus reſpondit, neque contextum verborum neque mentem teſtatoris eam eſſe, vt libertas ſub conditione ſuſpenſa ſit, cum liberos eos monumento adeſſe voluerit, officio tamen Iudicis eos eſſe compellendos teſtatoris Iuſſioni parere. Lucerna hæc accendi poteſt, ſi ignem petamus ab eo loco, quo ſecunda cuiuſque menſis die Inferias à ſacerdotibus dari iamiam oſtendemus. Adhibitos enim cereos & Lucernas in Inferiis & Parentalibus ex Diuo Hieronymo[b] alij ante nos obſeruarunt.

a l. Mæuia. D. de manumiſſ. teſt.

b aduerſ. Vigilant.

DE PARENTALIBVS

CAP. XII.

a Macrob. lib. 1 Satur. cap. 4.

FERIALIVM dies à M. Varrone [a], à feriendis pecudibus vel à ferendis in ſepulchra epulis, qui Parentalia à parentibus etiam nuncupantur. Eadem enim feralia & Parentalia Νεκύσια [b], Dis Manibus Sacra feſta [c]. Antiquæ appellationis hic dies, & iam inde ab Numa cognatorum inferiis inſtitutus [d]: nihil enim ſanctius habuit reuerentia ſuperſtitum, quàm vt amiſſos venerabiliter recordaretur. Quare Romani veteres Februario menſe, qui tunc extremus anni erat, mortuis parentari voluerunt [e]. Inferiæ, priuatæ ſunt feriæ: Parentalia, publicæ: atque omnis parentatio à ciuibus aut incolis feſto colebatur. Lapis Arelate.

b Chariſ. lib. 1.

c Feſt. in verb. Feralia.

d Auſon. in Parental.

e Cicer. 2. de leg.

L. IVLIO. SECVNDO
V TRICLARIO. COR
C. I. P. A. QVI. LEGAVIT
EIS. TESTAMENTO
SVO. ✱. CC. VT. VSVR. EOR
OMNIBVS. ANNIS. SACRIFI
CIO. EI. PARENTETVR
547. 8. ITEM. NAVT. DRVENTIOR
CORPOR. MOGITVMA
EPIPODIVS. FLIVS. NA
LATRI. PIENTISS.

Digitized by Google

Notæ C. I. P. A. Celoniam Iuliam Paternam Arelatæ deſignant. Ceremoniæ in Inferiis & Parentalibus eædem fermè ſunt, nec tamen inferiæ ſunt Parentalia aut Iuſta. Quare Budæum non probo, qui parentare idem putat ac iuſta facere [a]. Iuſta enim vt notabamus à lege ſunt & Pontificio iure, at multi qui nullis illis legibus obſtricti eſſent, vltrò ad virorum fortium ſepulchra parentarunt, vt Caligula, qui ſicubi clarorum virorum ſepulchra cognoſceret, inferias Manibus dabat [b]. Vt Adrianus & Seuerus Imperatores Pompeio parentarunt [c], Alexander Heroïbus qui in Troiæ obſidione ceciderant [d]. Fabius Maximus Seruilianus Pontifex in libris ſuis negat oportere atro die parentare [e], quia tunc quoque Ianum Iouémque præfari neceſſe eſt, quos nominare atro die non oportet, quod ad omne Deorum Manium ſacrificium trahi poteſt.

a ad l. 2. D. de in Ius. voc.

b Sueton. in Calig. ca 3.

c Xiphilin. in Adria. & Seuer.

d Plutarch. in Alex.

e Macrob. lib. 1. Saturn. ca. 16.

Parentationis tamen proprium hoc fuit vt epulæ ad monumentum ferrentur. Tertullianus clarè [f]. *Defunctis parentant & quidē impenſiſſimo officio, pro moribus eorum, pro temporibus eſculentorum, vt quos negant ſentire quidquam, etiam deſiderare præſumant.* Quod plenius ille etiam interpretatur [g]. *Vocas porrò ſecuros*, inquit, *ſi quandò extra portam cùm obſoniis & mattæis tibi potius parentans ad buſta recedis, aut à buſtis dilutior redis: & in conuiuio eorum quaſi præſentibus & circumcumbentibus ſortem ſuam exprobrare non poſſis, debes adulari propter quod lætiùs viuis.* Hæc eadem de re Gau-

f de reſurrect. carn. cap. 1.

g lib. de teſtim. anim. ca. 4.

Digitized by Google

a 4. tractat. de lection. Exod.

dentius[a]. *Parentalia vnde malum Idololatriæ extulit caput erroris: nam gulæ ſuæ cauſa primùm cœperunt homines prandia mortuis præparare, quæ ipſi comederent: poſthæc etiam auſi ſunt ſacrificia eis ſacrilega celebrari, quamuis nec ipſi mortuis ſuis minus ſacrificant Parentalia, dùm ſuper ſepulchrorum menſas, tremulis manibus vina fundentes ſpiritum balbutiunt.*

Duplex autem in parentalibus epulum fuit, vnũ cognatorum aut eorum qui parentabant: alterum, defunctorum. Prioris exemplum eſt, quod ad ſepulchrum L. Catilinæ damnato Antonio celebratum eſt: Poſterius ex epularum genere dignoſci poteſt quæ etiamnum in parentatione comburebantur. Eſt enim parentare ἀποκαίειν νεκροῖς νεκύσια, atque huiuſmodi epulæ fuerunt, faba, Apium, ſal, legumina, oua, mola ſalſa, hoſtiæ maximæ, à qua ἐναγίσματα, ὁλοκαυτώματα. Nam hoſtia maxima parentare pietatis eſſe adiunctum putabant[b].

b Cicer. 2. de leg.

Faba parentando aſſumitur, quia in fabis animæ ſunt mortuorum ſecundùm quoſdam[c], & in flore eius literæ lugubres reperiuntur. Apium quoque in defunctorum epulis feralibus dicatum exiſtimatur, quod ad cibos alios admittendum omninò nefas[d], ea fortè causâ, quod eos qui ederint ſterileſcere mares feminâſque faciat: quare inter nefaſtos frutices damnatur. Apio item ſepulchra mortuorum coronantur, vt ludis Iſthmicis & Nemeis victores[e], quod indicium mortis oſtendat. Vetus inde verbum eſt in eos qui extremo laborant morbo, ſine alia ſpe ſalutis, illis apio tantùm opus eſſe[f].

c Plin. lib. 18 cap. 12.

d Plin. lib. 20. cap. 11.

e Seru. eclo. 6.

f Plutarch. in Timoleont.

Digitized by Google

Sal, legumina & oua in defunctorum epulis apponuntur atque inter luctus proximi indicia numerantur [a]. Hinc malo omini Craſſo fuit, cum ad Parthicum bellum proficiſceretur, quod cum primùm in ripa vlteriore cibaria militibus demetirentur, puls & lenticula præbita ſint [b]. Πρῶτον πάντων δοθῆναι φακοὺς ϗ μάζας, ἃ νομίζουσι Ῥωμαῖοι πένθιμα, ϗ προτίθενται τοῖς νεκροῖς. Ait Plutarchus [c], huic cœnæ funebri λαθύρους ϗ ἐρεβίνθους, quæ omnia igni abſumenda tradebantur. Rectè igitur parentare dixerunt Græci ἀποκαλεῖν νεκροῖς νεκύσια, quem ritum Ouidius dilucidè nobis proponit [d].

[a] Plutarch. in Craſſ.
[b] Appian. de bell. Parth.
[c] in Cauſ.
[d] 2 Faſt.

Eſt honor & tumulis animas placare paternas,
Paruáque in extructas munera ferre pyras.
Parua petunt Manes, pietas pro diuite grata eſt,
Munere, non auidos ſtyx habet ima Deos.
Tegula proiectis ſatis eſt velata coronis,
Et ſparſæ fruges, paruáque mica ſalis.
Inque mero molita Ceres violæque ſolutæ,
Hæc habeat media teſta relicta via.
Nec maiora veto ſed & his placabilis vmbra eſt,
Adde preces, poſitis & ſua verba focis.

Ab eodem poëta diſcimus Parentaliorum diebus neque nuptias celebrari, neque ceteris Diis ſacra fieri templáque omnia operta eſſe. Hæc humana ſacrificia dicebantur [e], quæ mortuorum cauſa fiebant. Quem morem à Chriſtianis diu ſeruatum D. Auguſtinus tradit [f]. Illi enim ad ſepulchra Martyrum epulas deferebant, pultem, panem & vinum: & Februario menſe feſtum D. Petri cathedræ, olim

[e] Feſt. in verbo humanum.
[f] lib. 8. de ciuit. Dei cap. 27 & lib. 6. confeſſ. cap. 2.

[a] Guill. Durand in rational. lib. 7. cap. 8.

[b] Plutarch. in Cauſ.

feſtum dicebatur *epularum*[a], quod poſt à Romanis Pontificibus correctum eſt. Penè exciderat Romanos ſecunda quáque die menſis Diis Terreſtribus ſacrum conſtituiſſe, inferiáſque Manibus publicè dediſſe[b], quod ad Modeſtini interpretationem facit, qui conditionem libertati appoſitam narrat, ſi ancillæ alternis menſibus lucernam accendiſſent.

DE PRECIBVS QVÆ IN MORtuorum memoriam fundebantur, & Imprecationibus queis illorum Manes læderentur,

CAP. XIII.

MORTVI in exequiarum ſolemnibus Diis commendabantur, precibus Sacerdotum, hymníque in illorum honorem decantati, quod ſuprà dictum à nobis eſt & alij antè nos fuſiùs tractarunt. Hæ quidem ſolemnes precationes cum iuſta ſoluerentur, quibus peractis, exoptabant Manes, vt quiſquis ad illorum tumulum acceſſiſſet, benè illis precaretur, nec maledictis vllis illorum oſſa violaret. Sed vt benè precari amicis & bonis omnibus ſolebant, ſic inimicos vel funeſtos homines poſt fata odiis & maledictis inſectabantur. Clarè Tertullianus[c]. *Cuius memoriam cum alicuius offenſæ morſu facis, terram grauem imprecaris & cineri penes Inferos tormentum: æquè ex bona parte ſi cui gratiam debes, oſſibus & cineribus eius refrigerium comprecaris, vt benè*

[c] de teſtim. anim, ca. 4.

Digitized by Google

bene requieſcat apud Inferos cupis. Precationis priuatæ formulæ vulgatæ ſunt, *Terra ſit leuis*[a]. *Sine pondere terra*[b]. *Molliter oſſa quieſcerent*[c]. *Felix lapis*[d]. Quod cum poëtæ ferè omnes latiùs proſecuti ſunt, otioſum eſſet, in iis diutiùs immorari. Ex veteribus lapidibus, qui verè felices ſunt, eos erüam, ex quibus priſcarum literarum violæ naſci & decerpi poſſint. Romæ.

a Senec. in epig. b Iuuenal. ſat. 7. c Virg. eclo. 10. d Perſ. ſat. 1.

BENE. PRECARE. QVI. LEGIS 789.6.

Item Romæ.

DIS. MANIBVS
VLPIO. VRSINO. EVOCATO
QVI. BIXIT. A. XXXX. M. II. D. XV 569.12.
MVMMIA. AFRODITE
POSVIT. MARITO. PIENTISSIMO

B. M
ARCADI. OSSA. BE. CESQVANT

Ceſquant poſitum pro quieſcant decurtato & conciſo verbo, quod Romanis vſitatum, quibus cauneas pro caue ne eas[e]: capſis pro cape ſi vis quæ Paſſeratius popularis meus collegit olim, & publica fecit[f]. Ceſquant pro quieſcant Q. in C, commutata, vt Acua pro aqua, cantitas pro quantitas in veteribus gloſſis, & nos hodie cocum ſcribimus quem veteres quoquum[g]. Precationem Manes ipſi

e Cicer. 2. de diuinat. f lib. de cogn. literata. g Donat. in Adelph.

à prætereuntibus exoptabant. Tabula marmorea apud Gentilem Delphinium Romæ.

655.1.2. & 3. ROGO. VT. DISCEDENS. TERRAM
MIHI. DICAS. LEVEM

Hac de cauſa ſepulchra propter viam poſita vt precationis locum teneret Manium ſalutatio. Lugduni.

363. 7. ΧΑΙΡΕ. ΝΙΚΑΣΙ
ΥΓΕΙΑΙΝΕ. ΝΙΚΑΣΙ

Romæ.

D. M
VIRIAE
840.8. PRIMITIVAE
CONIVGI. DVLCISS
HAVE. DOMINA. VALE. DOMINA

Item Romæ.

HAVE. HAVE
HEROTION
1123 2. ET. VALE
AETERNOM

Hoc ita Manibus gratum erat qui hanc ſalutem petebant vt ſtatim danti illam redderent. Oſtiæ.

Digitized by Google

L. VOLVSEIO
O. L. DIO. SEV. AVG
IDEM. QVSNQVENNAL 490.6.
HAVE. DIE
BENE. VALEAS
QVISQVIS. ES

Romæ ad forum Traiani

D. M. S
MACEDO. HAVE 813 8.
BENE. VALEAS
QVIS. QVIS. ES

Piſis.

PARTHENI. HAVE
BENE. VALEAS. QVS. ME. SALVTAS
CVM. SOSIA. FILIA. MEA

Qui ſalutant Manes cum aliqua veneratione, illis ex animo benè precari videbantur, ſalus enim grati animi officium eſt: vt infenſi imprecationes, de quibus ad Tertullianum iungemus Plinij locum[a]: Hic vbi de natura terræ, *Cuius numen vltimum*, inquit, *iam nullis precamur irati graue, tanquam neſciamus hanc eſſe ſolam, quæ nunquam homini iraſcatur.* Sic emendat Sigiſmundus Gelenius, nec vulgatam probat quæ habet. *Cuius numen vltimum iam nullis imprecamur rati graue, &c.* Quid, inquit Gelenius, eſt im-

[a] lib. 2. cap. 63.

Digitized by Google

precari numen? imprecamur mala: numen, niſi aliquid addas, nihil mali eſt. Quare cenſet ille ſic literas tranſponendas. *Precamur irati* pro *imprecamur rati.* Vulgata certior eſt & aptior. Rectè enim & latinè imprecari numen dicimus, vt fluctibus vndas, arma armis Dido Æneæ imprecabatur[a]. Precari grãmaticis veterib⁹ ad proſpera: imprecari ad tetra refertur[b]. Precari tamen plerumque legimus pro imprecari. Imprecationis formula vulgatior, *Terra grauis.* Sic ergo terræ numen vltimum mortuis imprecabantur, rati graue numen illud, quod imprecationibus terram grauiorem redderet, & Manium quietem perturbaret. Accidit ſæpè vt dum viri eruditi, eos authorum corrigunt locos in quibus nulla erroris ſuſpicio eſt, eos porrò prætermittant, qui mendoſi omnino ſunt, vt hic Plinij, *Cuius numen vltimum iam nullis imprecamur.* Quid enim ſi nullis imprecamur, graue numen putaremus? Legendum itaque eſt. *Cuius numen vltimum nonnullis imprecamur.* Sic malo, quàm cum Briſſonio, *multis.* Nec enim ità multi erant, quibus Deos iratos poſt fata imprecarentur quos improbis ſolùm aut inimicis offenſos optabant. Nullus enim locus, nullum tempus eſt, quo funeſtorum hominum Manes à poſterorum execrationibus cõquieſcant[c]. Sed non ità multi immortales gerebant iras, vt mortuis malè precarentur. Quod Manes ipſi maximè deprecari ſolebant. Vetus lapis Romæ,

a Virg. 4. æneid.

b Caper & Agrœtius de orto-graph.

c Plin in Panegyric.

Digitized by Google

VIATOR. NOLI. MIHI. MALEDICERE
NEQVEO. IN. TENEBRIS. RESPONDERE 923.5.

Qui verò neque precabantur neque imprecabantur, Manes contemnere & negligere credebantur. Propertius[a].

Et tua contemnens tranſibit oſſa viator.

Quem ob neglectum Manes plerumque contemptores inſomniis torquebant. Tibullus[b]

Ne tibi neglecti mittant mala ſomnia Manes.

Omnis enim Manium contemptus fraudem aliquam continebat & malignitatem, vt Architas teſtatur[c].

Tu nota vage ne parce malignus arenæ,
Oſſibus & capiti inhumato,
Particulam dare.

a eleg. 8. lib. 2.

b lib. 2. eleg. 6.

c Horat. 1. carm. od. 28

BIBL. ROM.

DE PROPITIATIONE MANIVM & expiatione,

CAP. XIIII.

At verò qui Manes ità contempſerant, læſerant aut violarant, plerique vel illorum vmbris vel criminis conſcientia torquebantur, iratóſque propitiare, vel crimen expiare cogebantur. Ex Numæ inſtituto placandos Manes Pontifex edocebat[d], qui conſulebatur quo ritu, quibúſque ceremoniis factæ mortuis iniuriæ expiarentur.

d Liu. lib. 1.

Digitized by Google

Sic Horatius cùm populi iudicio abſolutus eſſet, Tullus Rex accitis Pontificibus. Deos Manes placari iuſſit [a], ἐκέλευσεν ἐξιλάσασθαι θεούς τε καὶ Δαίμονας iuuenémque his luſtrationibus expiari, quas fortuitæ cædi leges præſcripſerant. Pontifices poſitis duabus aris: altera, Iunoni ſororum inſpectrici, altera, patrio cuidam Deo ſeu Genio, quem vernaculâ linguâ Ianum appellant, & ab interemptis homicidæ conſorbrinis Curiatium cognominarunt: ſacriſque quibuſdam ſuper eas factis, inter cetera piamenta, quibus tùm vſi ſunt, poſtremò ſub iugum miſerunt Horatium. Hunc expiatum pecunia Liuius tradit [b], patrémque ipſum tranſmiſſo per viam tigillo, capite adoperto, filium velut ſub iugum miſiſſe. Quod Dionyſio addit lucem, in quo mendum ſuſpicor his in verbis, τὸν δ' ἕτερον ἐπιχωρίου θεοῦ τινὸς ἢ δαίμονος Ἰανοῦ λεγομένου, κατὰ τὴν ἐπιχώριον γλῶτταν. Legendum omninò eſt pro Ἰανοῦ, Γενοῦ, quod δαίμονος nomen indicat ſatis. Nam Δαίμων Genius eſt & δαίμονες Genij ſiue Manes: notúmque eſt viris Genios, vt feminis Iunones, veteres tribuiſſe [c]. Quare cum ara vna Iunoni poſita ſit, alteram ei Deo qui vulgari lingua Genius nuncupatur conſtitutam fuiſſe, nemo dubitabit. Genius autem Curiatius dictus eſt, quod ad placandos Curiatiorium cognatorum Manes, ſacra illi facta ſint Horatiæ genti deinde tradita.

Laudanda maximè priſcorum Rom. pietas eſt, qui hoſtium etiam Manes ſibi propitios reddere exoptarunt, eorum præcipuè qui aliqua neceſſitudi-

[a] Dionyſ. lib. 3.

[b] lib. 1.

[c] Plin. lib. 2. cap 7.

ne iungerentur aut commendarentur. Sic cum iterata coniuratione Tarquinius Latinorum opera ciues multos corrupiſſet, qui comperto ſcelere ad vnum omnes confecti ſunt: S. C^{tum}. factum eſt, vt tota ciuitas luſtraretur, quod neceſſitate coacta eſſet ciuilis cædis author fieri, cum nefas eſſet ad ſacra accedere & victimas immolare, antéquam facinus expiatum eſſet, luéſque ſolitis luſtrationibus abolita[a]. Vnde M. Tullius[b]. *A me quidem etiam pœnas expetiſtis quibus coniuratorum Manes mortuorum expiaretis. Omne odium incluſum nefariis ſenſibus impiorum in me profudiſtis, quorum ego furori niſi ceſſiſſem, in Catilinæ buſto vobis ducibus mactatus eſſem.*

Quomodo homicidæ expiarentur, abundè Budæus docet[c]. Quæ quidem expiatio omnis Manium propitiationem reſpicit, quæ Diis aut hominibus violatis debebatur[d]. Quamuis autem ἱλάσκεσθαι expiare ſignificet & placare & propitiare, atque ἵλεως propitius dicatur, tamen expiatio multùm à propitiatione differt Propitiamus vel leuiter iratos aut offenſos Deos. Plauti amantes[e].

AG. *Quo te agis?* AD. *egone? in Veneris.* AG. *quid eo?*
AD. *vt Venerem propitiem.*
AG. *Ehon' irata eſt? propitia hercle eſt, vel ego pro illa ſpondeo.*

At expiatio crimen continet, à qua Piacula ſunt. ſacra, quibus fraus, ſcelus, aut cædes purgaretur[f]. Sed quoniam expiatio omnis ad propitiationem refertur, vtraque eodem plerumque verbo denotatur. Sic buſta piare dixit Propertius, pro Manes

a Dionyſ. lib. 5.
b in Piſonē.
c ad l. aut facta §. euentus D. de poen.
d Cicer. de Aruſp. reſp.
e in poenul.
f Seru. lib. 4 & 6. æne.

propitiare, placare. Piacularibus verò ſeu Depulſoriis ſacris ἀποτροπαίοις ϗ ἐξακεστηρίοις θυσίαις infeſtantes Manes auertebant, qui cædis cauſam præbuiſſent, & ab illorum vmbris agitabantur. Interfecta matre ſæpe confeſſus eſt Nero ſe materna ſpecie verberibus agitari furiarum, & tædis ardentibus, factóque per magos ſacro, euocare Manes & exorare tentabat[a].

a Sueton. in Ner. cap. 34.

Occiſo Galba, Otho nocte per quietem pauefactus, dicitur gemitus maximos edidiſſe, repertúſque à concurſantibus humi ante lectum iacens, per omnia piaculorum genera Manes Galbæ à quo deturbari expellíque ſe viderat, propitiare conatus[b]: Verè quidem dicebat[c] Poëta.

b Sueton. in Othon. cap. 7.

c Virgil. lib. 6.

Quiſque ſuos patimur Manes.

Etenim ſua quemque fraus, ſuum ſcelus, ſua audacia de ſanitate ac mente decurbat[d]. Hæ ſunt impiorum furiæ, hæ flammæ, hæ faces. Nam ipſorum ſcelerum interioribus pœnis impij agitantur, conſilio dedu cuntur, Deorúmque tela in ipſorum mentibus figuntur. Expiare ergo piacularibus ſacris ſcelus ſuum tentabant, qui ſe nefando aliquo facinore impiarant. Nam impiati dicti ſunt ſcelerati[e], qui propriè homicidæ creduntur. Et rectè Apuleius[f] Cruore humano aſperſum atque impiatum dixit: vt Plauti Tranio cum monſtra fingeret & narraret hoſpitem ab hoſpite in ædibus necatum[g].

d Cicer. in Piſon.

e Feſt. in verb. impiatus.

f lib. 8. met.

g in Moſtel. lar.

Sceleſtæ, inquit, hæ ſunt ædes impia eſt habitatio.

Impiíque homicidæ dicti, quod ante expiationem ſacris omnibus arcerentur, pro qua Diis Manibus Poſtulio debebatur, vt nos aliquando notabamus.

mus [a]. Nec enim prius Manes quieſcere putabantur, quàm Piacularibus Sacris aut noxiorum pœnis illi placarentur. Sic Manes Virginiæ [b], per tot domos ad petendas pœnas vagati, nullo relicto ſonte, tandem quieuiſſe narrantur. Quapropter ad mentionem defunctorum teſtari ſolebant memoriam eorum à ſe non ſolicitari [c], quod incertæ quæſtionis Plinius putat: quod tamen ideò factum arbitror, ne vel ipſa cogitatione Manes neglecti læderentur, quos iratos piaculis propitiare neceſſe eſſet. Hi enim & facilè iraſci & læſi grauiores pœnas expoſtulare credebantur.

a lib. 4 de Iur. Pont. cap. 15.

b Liu. lib. 3.

c Plin. lib. 28. cap. 2.

DE LAPIDATIONE ET *execrationibus*,

CAP. XV.

NEC tamen Deorum Manium terricula tantùm potuerunt, vt infeſtorum hominum cineres & fama poſt mortem non læderentur aut violarentur, & à poſterorum execrationibus conquieſcerent. Hinc iactatæ illæ voces poſt mortem Commodi ex Senatus ſententia. *Hoſti Patriæ honores detrahantur* [d], *parricidæ honores detrahantur: parricida trahatur: parricidæ cadauer vnco trahatur: parricida ſepultus eruatur, trahatur.* Quæ in malos principes plerunque repetita ſunt, qui iram atque odium publicum merebantur. Intemperantiùs boni amabant bonos principes, vbi liberiùs oderant

d Lamprid. in Comm.

Digitized by Google

malos. Summi illius odij ſignum fuit lapidatio. Nam buſta eorum qui in publica deteſtatione erãt, lapidibus petere ſolebant. Quod ex Auſonio & Græcis Poëtis Scaliger ad Propertium notauit, & ex Euripide in Electra.

Ἐνθρώσκει τάφῳ,
Πέτροις τε λεύει μνῆμα λάϊνον πατρός.
Inſultat ſepulchro,
Saxíſque pulſat lapideum monumentum patris.

a in epigra. Quæ in Baliſtam latronem Virgilius iecit[a].

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus.

Cuius ſepulchrum cum execratione lapidibus
b in Peſcennio Nigro. obrutum eſt. Scribit Spartianus[b]: *Cum Julianus Imperator appellatus eſſet, iſque iuſſu Seueri & Senatus interfectus Peſcennio Nigro ob Juliani deteſtationem primis Imperij diebus, ità fautum eſt à Senatoribus qui & Seuerum oderant, vt inter lapidationes execrationéſque omnium, vni illi feliciter optarent.* Quæ lapidatio in Iulianum etiamtum in viuis agentem à populo Rom.
c Spart. in Did. Iulian. facta eſt[c]. Illa quidem in viuos frequens fuit, quos populus deteſtaretur: vel cum perditi ciues ſeditionem in ciuitatem inducebant, vt P. Clodij impulſu in difficultate annonæ ſummáque rei frumentariæ inopia, ſaxis lapidatio facta eſt: quæ in foro ſæpe
d Cicer. pro dom. ſua. & pro Sextio. viſa[d]. Vt in caſtris in quibus, *Primani Quintaníque turbidi adeò, vt quidam ſaxa in Galbæ imagines iecerint*[e].
e Tacit. lib. 1. hiſtor. Furioſum lapidationis vnum exemplum eſt, eo die quo defunctus Germanicus lapidata ſunt
f Sueton. in Calig. ca. 5. templa, ſubuerſæ Deûm Aræ[f], lares à quibuſdam familiares domibus abiecti, partus coniugum ex-

Digitized by Google

poſiti. Quis hanc inſanientis populi non horreat impietatem, qui cum malorum principum Manes intemperanter læderet, amore bonorum in Deos ipſos deſæuiret? O audaciam nullis piaculis procurandam! Quam tamen æmulatus eſt Auguſtus qui claſſe tempeſtate perdita, proximis Circenſibus Neptuni ſimulachrum detraxit[a], quem meritò ob ſcelus hoc prudentiores notarunt. a Sueton. in Aug. cap. 16

Sed nihil hæc ad Manes, quorum non omnis lapidatio infamis fuit. Nam & illud genus ſepulturæ eſt, vt àduertit Petronius. *Præteriens*, inquit, *aliquis tralatitia humanitate lapidabit, aut quod vltimum eſt, iratis etiam fluctibus imprudens arena componet.* Vbi pro tralatitia humanitate legi poſſet *tralatitia humatione*, quæ magnam quidem habebat humanitatẽ, quam qui obmiſiſſet, fraudem impiam commiſiſſe dicebatur. An huius generis Horatiæ lapidatio fuerit, dubitari poſſet, quam proiectam in eum locum vbi confoſſa fuit, prætereuntes lapidibus & terra obruerunt propinquorum cura deſtitutam, cum pater nec filiæ cadauer domum referri, nec exequiis celebriue ornatu aut ceteris ſolemnibus dignatus eſſet[b]. b Dionyſ. lib. 3.
Οἱ παριόντες αὐτὴν ἐρριμμένην ἐν ᾧ διεχρήσθη χωρίῳ, λίθους ἐπιφέροντες καὶ γῆν, ἐκήδευσαν ὡς πτῶμα ἔρημον κηδεμόνων. Quod humaniùs interpretamur cum Liuius prodat[c] c lib. 1. Horatiæ ſepulchrum, cuius frater capitis accuſatus eſt, quo loco corruerat icta, conſtructum eſſe ſaxo quadrato. Quod fortè factum eſt, poſt illam lapidationem, cum cadauer aliquandiu inſepultum iacuiſſet.

Digitized by Google

Sola ergò lapidatio quâ mortuos inſectabantur contumelioſa eſt, quæ execrationem habet. Quod Propertius tangit paucis [a].

a lib. 4. eleg 5.

Quiſquis amas ſcabris hoc buſtum cædito ſaxis,
Miſtáque cum ſaxis adiice verba mala.

Sine quibus verbis lapidatio religionis eſt. At execratio omnes Deos, omnes homines inimicos imprecatur ἀπεύχεται, cum ſit aduerſorum imprecatio [b]. Precabatur enim Deos execrantes ne benignè improborum aut inimicorum animas ſuſciperent, ſed æternis illas cruciatibus vexarent [c]. Execrationéſque huiuſmodi ſi publicæ eſſent, maximam irrogabant infamiam: ſi priuata odia ſolùm profiterentur, à quibus ne Manes quidem ipſi temperarunt qui immortales iras exercuerunt, eáſque monumentis ſuis conſignarunt ad memoriam & odium poſterorum. Lapis vetus Romæ.

b Seru. 2. æneid.

c Suid. in verb. ἀπαρτήσας.

C. VIVS. PATER. NATVS. MISER. DESIDERIO
NATAE. DIEM. ET. NOCTEM. CVM. LACRIMIS
TRAXIT. VITAM. MALAM. MORTVVM. ME
QVOQVE. FVNERARI. IVSSI. REBVS. LVGVBRIS
QVIBVS. VIVOS. PARAVI. LECTO. STRAGVLIS
715 10. FORENSIS. PAENVLA. NIGRIS. OMNIBVS. OSSA
MEA. IN ARAM. MIXTA. CVM. FILIAE. VNA
REQVIESCVNT. HOC. SOLACIVM. MECVM
ERIT. CIRCA. ARAM. LIBERTIS. LIBERTABVS
QVE. POSTERISQVE. EORVM. ET. QVIBVS. PER
MISERINT. HAC. LEGE. VT. QVOTIENS. QVIS
EORVM. SVIS. CORONAS. PONENT. ET. ARAM

Digitized by Google

NOSTRAM. CORONENT. ATIMETO. LIB. CVIVS
DOLO. FILIAM. AMISI. RESTEM. ET. CLAVOM
VNDE. SIBI. COLLVM. ALLIGET

Indulgentiùs alij, neglecti obſequij reos liberos ſuos non ità apertè monumento notauerunt. Infelices certè qui hunc lapidem mouebant qualis in Ianiculo legitur.

DIS. MANIBVS.
M. ACVTIVS
SALVTARIS 750 6.
FECIT. SIBI. ET. TERTVLIAE
CONIVGI. SVAE.
BENE. VALEAS. RELIGIOSE. QVI
HOC. LEGIS
BENE. SIT. FILIS. FILIABVS MEIS
QVI. ME. BENE. COLVERVNT

Hæc liberorum pietatem incuſant, quorum grauiores mores cùm pater diſſimulare non potuiſſet, offenſum animum monumento poſteris teſtatus eſt.

Sed & mortui mortuos execrari & infeſti inimicitias exercere poſt fata traduntur. In Gargani cacumine duo ſepulchra ſunt fratrum duorum[a], quorum cùm maior virginem quandam deſpondiſſet, quam minor conabatur rapere: armis certatum eſt, vtrique occiſi, ibique ad memoriam inuicem ſe occi-

[a] Serui. ii. æneid.

dentes ſepultæ. Quæ res admirationem habet illam, vt ſi duo inter ſe per ipſum montem agentes iter, vno impetu vel eodem momento ſaxa aduerſum ſepulchra iecerint, vi neſcio qua ſaxa ipſa ſeparata ad ſepulchra decidant. Simile Thebanorum fratrum factum fuit quod Bianor Poëta epitaphio celebrauit.

Οἰδιπόδος παίδων Θήβη τάφος, ἀλλ' ὁ πανώλης,
Τύμβος ἔτι, ζώντων αἰσθάνεται δοράτων.
Κείνους οὔτ' ἀΐδης ἐδαμάσσατο, κὴν Ἀχέροντι,
Μάρνανται, κείνων χ' ὡ τάφος ἀντίπαλος.
Καὶ πυρὶ πῦρ ἤλεγξαν ἐναντίον. ὦ ἐλεεινοὶ,
Παῖδες, ἀκοιμήτων ἀψάμενοι δοράτων.

Nos Græca ſic olim vtcunque reddebamus.

Natorum Oedipodæ Thebe crudele ſepulchrum,
Quod viuo extinctos verberat enſe rogos.
Non Orcus domuit fratres, Acheronte ſub ipſo,
Pugnant, & tumulus hoſtis adeſt tumulo.
O miſeri! inſurgunt diuiſo vertice flammæ,
Perpetuis Iuuenes enſibus vſque cadunt.

Triſte hoc certamen, quod vt mutuis perpetuò vulneribus cōciderent fratres, Auſoni⁹ ſuis verſibus exornauit[a], qui multùm vt noſtra abſunt à Græcorū elegantia. His exemplis clarum eſt, quod mali non æternis ſolùm ſuppliciis cruciari creduntur, ſed & publico odio exagitati ſolam infamiam immortalem habent, quibus homines in magna fortuna poſiti moueri debent ad virtutis ſtudium, eóſque qui illud excolunt, venerari, qui ab iis læſi vel irati, eam plerumque inuidiam ſcriptis poſthumis in illos

a epig. 131.

Digitized by Google

concitant, quæ nullis ætatibus extingui poſſit. Vt quorum iniurias iure iniuſtas perpeſſi ſunt, ſecuri aliquando probè vlciſcantur, & vitia traducant, quæ virtutes in illis mentiuntur.

DE VMBRIS ET LEMVRIBVS, CAP. XVI.

VTRVM vmbræ habeant propriam figuram numénque aliquod, an inanem & variam ex metu noſtro imaginem accipiant, Caſſius cùm Bruto ex Epicuri diſciplina diſputauit[a]. Nos hac in re D. Auguſtini[b] ſententiam ſequimur qui ea tradit quæ & rationi & fidei conſentanea iudicantur. Nunc verò communem veterum opinionem aperiemus, qui vmbras in ſomnis apparere viuentibus crediderunt, eorum maximè qui iuſta ſepultura caruiſſent, quod Homeri Patroclus probat[c], qui in ſomnis Achillem monebat.

[a] Plutarch. in Brut. Iunior.

[b] lib de cur. pro mort. agend. cap. 10.

[c] Iliad. 4.

Θάπτε με ὅτι τάχιστα, πύλας Αΐδαο περήσω,
Τῆλέ με εἴργουσι ψυχαὶ εἴδωλα καμόντων,
Οὐδέ με πως μίσγεσθαι ὑπὲρ ποταμοῖο ἐῶσιν,
Ἀλλ' αὔτως ἀλάλημαι, ἀν' εὐρυπυλὲς Αΐδος δῶ,
Κἰ μοι δὸς τὴν χεῖρ' ὀλοφύρομαι ὐ γὰρ ἔτ' αὖτις,
Νίσομαι ἐξ Αΐδαο, ἐπὴν με πυρὸς λιλάχητε.

Me terræ propera mandare vt limina pandas
Umbrarum, vnde animæ exturbant prohibéntque ſuorum
Miſceri cœtu, Stygiáſve innare paludes.

Per loca ſenta ſitu, per & oſtia Ditis oberro,
Da dextram miſero: nec Auerni limina rurſum,
Tranſiliam, vt placidis ſemel ignibus oſſa quieſcent.

Sic Polydori indefleti & inſepulti ἀκλαύτου καὶ ἀτάφου, Idolon apparuit[a], vt ſepulturam conſequeretur quam anxiè Palinuri vmbra ab Æneа petebat[b]. Et Plauti Tranio[c] quo faciliùs ſeni domino ſuaderet illius domum vmbris infeſtari, necatum hoſpitem & inſepultum in ædibus iacêre & in ſomnis venire lepidè ſomniabat, atque hoc pacto dixiſſe mortuum.

[a] Euripid in Hecub. [b] Virgil. lib. 6. [c] in Moſtellar.

Me in Acheruntem recipere Orcus noluit,
Quia præmaturè vita careo, per fidem,
Deceptus ſum, hoſpes hic me necauit, iſque me
Defodit inſepultum.

Refert Plinius[d] Athenis capacẽ & ſpatioſã domũ nocturnis imaginibus diu vexatam, in qua reperta ſunt oſſa inſerta, catenis implicita, quæ vbi publicè ſepulta ſunt, domum illam poſtea ritè conditis Manibus caruiſſe. Cadauer Caligulæ illo occiſo[e] clam in hortos Lamianos adſportatum & tumultuario rogo ſemiambuſtum leui cæſpite obrutum eſt, poſtea per ſorores ab exilio reuerſas erutum, crematum, ſepultúmque: Satis conſtat priuſquam id fieret hortorum cuſtodes vmbris inquietatos, in ea quoque domo in qua occubuit nullam noctem ſine aliquo terrore tranſactam donec ipſa domus incendio conſumpta ſit. Inſepulti ergò cùm cadauer ſepultum eſſet ex Homeri ſententia vmbra amplius non

[d] lib. 7. epiſt. [e] Sueton. in Calig. cap. 59.

non apparebat. Quare optimè Virgilius [a] ſub perſona Annæ ad Didonem. a lib. 4. æne.

Id cinerem aut Manes credis curare ſepultos?
Quod fruſtrà Seruius ſecundum Epicuri doctrinam dictum putat: cum ſepultis & in pace quieſcentibus nullus amplius ab inferis regreſſus eſſet, nec vlla rerum humanarum cogitatio inſidere illis crederetur. Vnde ergo, dicet aliquis, poſt ſepulturam, tot noctis intempeſtæ Manes larúæque narrantur? Nos quidem de inſepultorum vmbris ea diximus, quæ veteres tenüerunt, quorum corpora terra condita vanas imagines omninò auertebant. Aliorum tamen pleræque licet poſt ſepulturam vmbræ vagabantur, certis ex cauſis: vt ſi quis per vim, dolum, culpámve, vel mortem alteri intuliſſet, vel mortis cauſam præbuiſſet. Sic peractis Feralibus officiis diu vmbra Lepolemi cum hic à Thraſyllo necatus eſſet, quietem interpellauit vxoris, cui Thraſylli ſcelus denudauit [b]. Quod in Nerone & Othone ſupra aduertimus. Quin Domitianus antéquam occideretur, Iunium Ruſticum quem innocentem interfecerat, gladio ad ſe venientem in ſomnis vidit [c], & grauiore iniuria perculſa Dido Æneæ minabatur. b Apul. 8. Met. c Xiphilin. in Domit.

Omnibus vmbra locis adero, dabis improbe pœnas [d]. d lib. 4. æne.

Ex quibus conſtat etiam poſt ſepulturam mortuorum vmbras viuos vexaſſe. Nam dicunt Phyſici [e], eos qui morte violenta concidiſſent non recipi in originem ſuam, donec errantes legitimum fati tempus compleuiſſent. Quod Tertullianus docet [f]. *Creditum eſt*, inquit, *inſepultos non ante ad inferos redi-* d Seru. 4. æneid. e lib. de anim. ca. 56.

gi quam Iuſta perceperint ſecundum Homericum Patroclum, funus in ſomnis ab Achille flagitantem, quod non alias portas adire inferûm poſſet arcentibus eum longè animabus ſepultorum. Deinde addit. *Aiunt & immatura morte præuentos euſque vagari iſthic, donec reliquatio compleatur ætatis, qua cum peruixiſſent, ſi non intempeſtiuè obiiſſent.* Deinde. *Proinde extorres inferûm habebantur quas vi ereptas arbitrantur, præcipuè per atrocitates ſuppliciorum crucis, dico & ſecuris & gladij & feræ.* Dido ergo cum ante diem occideret, nec ab inferis ante legitimum illud tempus recipi poſſet, Æneam inſequitur iratis Manibus pœnas daturum. Quod idem Horatius veneficæ cuidam prænuntiat, quam diris ſe acturum[a] interminatur.

[a] lib. epod. od. 5.

Quin vbi perire iuſſus expirauero,
Nocturnus occuram furor:
Petámque vultus vmbra curuis vnguibus,
Quæ vis Deorum eſt Manium:
Et inquietis aſſidens præcordiis,
Pauore ſomnos auferam.

Tanta vis credita Manium, vt triſtes diráſque noctes redderent, quarum vigilias morbus, & creſcente formidine mors ſequeretur[b].

[b] Plin lib. 7 epiſt.

Fruſtrà alij ſepultorum vmbras, qui ſua morte obiiſſent, videre optarunt, vt Furia Spes, quæ inane hoc deſiderium coniugis monumento inſcripſit. Romę.

Digitized by Google

ANIMAE. SANCTAE. COLENDAE

D. M

FVRIA. SPES. L. SEMPRONIO. FIRMO
CONIVGI. CARISSIMO. MIHI. VT. COGNOVI
PVER. PVELLA. OBLIGATI. AMORI. PARITER
CVM. QVO. VIXI. TEMPORI. MINIMO. ET
QVO. TEMPORE. VIVERE. DEBVIMVS
A. MANV. MALA. DISPARATI. SVMVS 786.5.
ITA. PETO. VOS. MANES. SANCTISSIMI
COMMENDATVM. HABEATIS
MEVM. CONIVGEM. ET. VELLITIS
HVIC. INDVLGENTISSIMI. ESSE
HORIS. NOCTVRNIS
VT. EVM. VIDEAM

ET. ETIAM. ME. FATO. SVADERE
VELLIT. VT. ET. EGO. POSSIM
DVLCIVS. ET. CELERIVS
APVT. EVM. PERVENIRE

Viſis quibuſdam ſæpe mouentur multi, híſque maxime nocturnis vt videantur hi qui vita exceſſerint ſe in ſomnis alloqui. Quod de Hectore Æneas narrat[a]. a lib. 2. æne.

Jn ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi.

Atque id κατ' εἰδώλων φαντασίας, vt dicebant Epicurei, qui putabant etiam διανοητικὰς φαντασίας vmbris ex-

a Cic. 15. epiſt. 16.

citati[a]. Vetus etiam fuit opinio per vmbrarum lapſus ſomnia fieri & in ſomnis vmbras apparere iis, qui vanas imagines mente concepiſſent. Παλαιὰ αἵρεσις[b] δι' εἰδώλων ἐμπτώσεως, τοὺς ὀνείρους γίνεσθαι, καὶ εἰδώλων φαίνεσθαι καθ' ὕπνους τοῖς φανταζομένοις. Ad quod alludens M. Tullius ſcribit Attico[c]. *Feneſtrarum anguſtias quod reprehendis, ſcito radiorum* τὰς διαφάσεις *latis luminibus non tam eſſe ſuaues.* Nam ſi κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις *videremus, valde laborarent* εἴδωλα *in anguſtiis.* Vmbræ autem pellucidæ fulgore ſuo ædes complebant.

b Euſthat. Il. ψ.

c lib. 2 epiſt. 3.

Lucidáque euictos effugit vmbra rogos[d].

d Propert. lib. 4. eleg. 7.

Non cuiuis obuium quid ſibi velit M. Tullius, ecquid in noua ædium conſtructione ἐμπτώσεως εἰδώλων meminerit. Facetè vt opinor cùm Attico iocatur, obſcuréque vt ſolet. Nam peracto ædificio Larem familiarem Dominus ſalutabat primùm, eíque ſacrum faciebat quo Lemures extra ianuam eiiceret. Ex quo more apud nos nouæ domus incolæ cœnam amicis parant: vnde natum prouerbium, *Chaſſer les Eſprits.* Meritò in triſtitia temporum M. Tullius in effugandis Lemuribus vmbrarũm lapſus pertimeſcit, quas εἴδωλα vocat, quæ propriè Σκιαί. Sed vnum pro alio vſurpauit nè apertè nimis loqueretur, & feneſtram eam patefaceret, quam anguſtiorem optabat. Vmbræ verò, vt vulgatum eſt, dicebantur ij qui nec vocati ad cœnam venirent. Vnde illud[e].

e Horat. lib. 1. epiſt. 5

Locus eſt & pluribus vmbris

quæ vocatos comitarentur. De iis Plutarchus[f] ἀπε-

f lib. 7. Cō-uior.

Digitized by Google

χρωῶς σκία περιβαμβάζουσα ἐξόπιωθεν τὸ φῶς ἔχοντες. Plane velut vmbræ in anguſtiis laborarent, inquit Tullius, qui cuperet vt pauciores comites, vocatos ſequerentur. Hanc interpretationem, ſi minus clara videbitur, iuuat quod in fine epiſtolæ ſcriptum eſt. *Tu pridie compitalia memento*: quem diem feſtum eſſe Deorum inferorum nemo neſcit[a], qui epulis lautioribus celebraretur. [a] Feſt. in verb. Pilæ.

Omittamus lucidas & ad pallentes vmbras redeamus, quas atra bile perciti ſibi fingunt ſæpè, & cùm in aëre proximo ſuam quamdam imaginem contemplantur, ſuos ſe videre Manes putant. His laruis agitati quidam famelici Κηρῶν λεπτόπτεροι vmbris macilentiores ea nobis aliquandò monſtra fecerunt, vt meritò cum Samyrio Melito & Cineſio ἀδιοφῶται, ad inferos traduci poſſent ad cœtum maleuolorum legati[b]. Ex iis vnus vt Cineſia famoſus [b] Euſth. Iliad. ψ. propter impietatem & παρανομίας lento & pigro corpore, capite tremulo, vagis oculis in ſceleti formam factus eſt, cuius in ranarum fabula Ariſtophanes meminiſſe potuiſſet, etenim ῥητορεύει nugatur & garrit, omniáque ad Rempub. refert quam meis me ſcriptis perturbare ſomniat, à qua vt à bonis omnibus eiici & in vltimas terras deportari, ſi quid leges valerent, iamdudum debuiſſet. Larua vmbratilis νυκτερινὸς δαίμων, qui nihil niſi caligantibus oculis & animo vſquam vidit, intemperiis inſaniíſque agitatus, eáque deliramenta loquitur, vt χειμάζειν perpetuò videatur dum Manias ille atque vmbram ſuam metuit. Sed ſatis hic Manes ſuos pa-

titur quem laruæ furore & ſtultitia ſtimulant. Has quidem εἴδωλα dictas lego [a] generali verbo, cum tamen laruæ ſint potius μώρμαγαὶ [b], γόργλα, μορμολύκεια [c], erratici dæmones qui noctu diſcurrentes terrorem formidoloſis incutiunt. Qui fit vt apud Virgilium [d], Dido ſibi dira imprecatur, ſi pudorem violatit aliquando legendum crediderim,

Et pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras
Palantes vmbras Erebi. pro *pallentes.*

Nam palantes vmbræ ſunt errantes, quæ nunquam conquieſcunt, quod imprecationi conuenit magis. Pallentes vmbræ ſunt εἴδωλα. Palantes μόρμωνες laruæ, noxiæ inferorum Vmbræ, quæ ſceleris alicuius ſibi conſciæ perpetuo vagãtur vbique inuiſæ. Nam Manes qui prioris vitæ honeſtate adiuti ſunt, in lares domorum vrbiumque vertuntur [e]: ſi autem deprauantur ex corpore, Laruæ perhibentur ac Maniæ. Manes igitur tàm boni quàm truces ſunt conſtituti, quos ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς δαίμονας memorat Graïa diſcretio. Hoc idem Apuleïus [f] tradit. *Ex Lemuribus,* inquit, *qui poſterorum ſuorum curam ſortitus pacato & quieto nomine domum poſſidet, Lar dicitur familiaris. Qui vero propter aduerſa vitæ merita nullis bonis ſedibus in terra vagatione ſeu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, hanc plerique laruam perhibent. Cum verò incertum eſt quæ cuique eorum ſortitio euenerit, vtrum Lar ſit non larua: nomine Manium Deum nuncupant, & honoris gratia Dei vocabulum additum eſt.* Plotinus paulo aliter. *Animas hominum dæmones eſſe & ex hominibus fieri lares, ſi meriti boni ſint: le-*

a in Gloſſ. lat. græc.
b Galen. lib. 1 ad Glauc.
c Heſych.
d lib. 4 æne.
e Mart. Capell. lib. 2. de Philolog.
f lib. de Deo Socrat.
g D. Aug. lib. 9. de ciuit. Dei cap. 11.

mures ſeu laruas, ſi mali. Manes autem cùm incertum eſt bonorum eos ſeu malorum eſſe meritorum. Quod ſi Lemures inter bonos cenſerentur vt Apuleius putat, cur cùm in ſacris fabam noctu iactabant, dicebant ſe Lemures extra ianuam eiicere [a]? Lemures ergò ſunt νυκτερινοὶ δαίμονες [b], Laruæ nocturnæ & terrificationes imaginum & beſtiarum [c]. Qui nigri Perſio [d], de quibus Horatius [e].

a Varr. de vit. pop. Rom. apud Non.
b Chariſ. lib. 1.
c Non. in verb. lemures.
d Satyr. 1.
e lib 2. epiſt 2.

Somnia, terrores magicos, miracula, Sagas
Nocturnos Lemures, portentáque Theſſala rides?

Rectè Sagas Lemuribus iungit, quæ Laruis aut aliquo diro numine immiſſo, violenter hominum ſpiritus expugnabant [f], & familiam excantare dicebantur. Plautus [g].

f Apul. lib. 9 metam.
g in Amphitruon.

Præſtigiator aut veneficus,
Hanc excantat tibi familiam.

Et paulò poſt.

Vlciſcar hodie Theſſalum veneficum.

Lemures propriè domi vagabantur, vt ex Ouidio [h] colligo cùm de Lemuribus feſtis loquitur.

h 5. Faſt.

Et rogat vt tectis exeat vmbra ſuis.

At Laruæ in Buſtis aut Sepulchris, quod eleganter. Apuleius [i] tangit. *At tibi pro iſto mendacio aut Deus iſte ſuperûm & Inferûm commeator vtrorúmque Deorum malam gratiam, ſempérque obuias ſpecies mortuorum, quidquid vmbrarum eſt vſquam, quidquid Lemurum, quidquid Manium, quidquid Laruarum oculis tuis oggerat: omnia noctium occurſabula, omnia buſtorum formidamina, omnia ſepulchrorum terriculamenta, &c.* De iis Æneas Gazæus Platonicus [k]: quem Vuolfius

i apolog. 1.
k in Theophraſt.

Digitized by Google

latinum fecit, cuius verba mutuabor cum Græca non ſuppetant. THE. *An non audis etiam circa ſepulchra videri vmbras & Spectra, quæ profectò ſunt illa aëria animarum corpora quæ ſimulachra vocant?* AXIT. *Nunquid hoc ignoras, qui cognita habes omnia, hæc ſpectra eſſe mala Dæmonia humanas animas repreſentantia? Quodque hi qui incantationibus operam nauant, ſeque poſſe profitentur iam olim defunctum euocare, non hominem carminibus ſuis attrahunt, ſed dæmonium aliquod malum, quod ſimulachrum hominis effingat?* Hæc fuit doctrina Platonis[a]. Ille enim ψυχὴ περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τοὺς τάφους καλινδουμένη. Περὶ ἃ δὴ καὶ ὤφθη ἄττα ψυχῶν σκιοειδῆ φαντάσματα, οἷα παρέχονται αἱ τοιαῦται ψυχαὶ εἴδωλα, αἱ μὴ καθαρῶς ἀπολυθεῖσαι, ἀλλὰ τοῦ ὁρατοῦ μετέχουσαι, διὸ καὶ ὁρῶνται. Anima circa monumenta ſepulchráque verſatur, circáque iam nonnulla apparuerunt Vmbrarum fantaſmata, qualia præferunt ſimulachra tales animæ, quæ videlicet non purè diſceſſerunt à corpore, ſed viſibile aliquid trahentes, quô fit vt videri poſſint. Conſentaneum itaque eſt non has bonorum animas eſſe, ſed malorum, quæ circa hæc oberrare coguntur pœnas dantes, vitæ improbè actæ. Εἰκὸς μέν τοι, καὶ οὔτε γε τὰ τῶν ἀγαθῶν ταύτας εἶναι, ἀλλὰ τὰς τῶν φαύλων, αἳ περὶ τὰ τοιαῦτα, ἀναγκάζονται πλανᾶσθαι, δίκην τίνουσαι τῆς προτέρας τροφῆς, κακῆς οὔσης. Laruæ ſunt à Lemuribus diuerſæ, generali vtrique verbo Vmbræ dictæ, Martialis[b].

Heu Nero crudelis nulláque inuiſior Vmbra.

Lego, nigráque vel pulláque: nam hoc verbi nulla, nullum habet ſenſum. Hoc vnum quærendum à nobis

[a] in Phædõ.

[b] lib. 7. epig 20.

nobis eſt, cur ad fugandos Lemures,

Signa dabant digitis medio cum pollice iuncto,
Occurrat tacito ne leuis vmbra ſibi[a].

Et cur vmbræ ipſæ venientes digitis aliquando increpabant, vt de Cynthiæ vmbra Propertius ſcribit[b].

Spirantéſque animas & vocem miſit: at illi
Pollicibus fragiles increpuere manus.

Putat Scaliger hunc fuiſſe geſtũ componentium ſe ad dicendum, quod authorum locis aliquot probare nititur, quos probare hac in re non poſſem. Vtrumque enim ex communi more ductum eſt. Nam pollices premere cùm fauemus etiam prouerbio iubemur[c]. Cum ergò preſſo pollice lemuribus ſigna darent, hoc ſine ſtrepitu faciebant, vt vmbrarum fauorem in illis effugandis mererentur. Contra digiti crepitus faſtidientis eſt aut irati, quod Cynthiæ ipſius verba declarant, quæ cum digitis increpuiſſet, extemplò perfidiæ Propertium arguit. Sic ſuperbiores ſolebant digituli crepitu ſilentium imperare, quod D. Hieronymus[d] in Grunio Rhetore reprehendebat. Hoc & Petronij locus quem laudat Scaliger etiam confirmat. *Retexit ſuperbum pallio caput & manibus internis in articulorum ſtrepitum conſtrictis, Quænam eſt, inquit, hæc audacia?* Articulorum ſtrepitum ſuperbiæ tribuit Petronius, quæ magna in multis qui faſtidientes hæc noſtra reiicient, vt famam aliquam doctrinæ apud imperitos aſſequantur,

Sed iubeant conuerſo pollice rumpi,

a Ouid. 5. Faſt.

b lib. 4. eleg 7.

c Plin. lib. 28. cap. 3.

d epiſt 4. ad Ruſt. monach.

Et fauorem denegent, nos interpretationis noſtræ adſtipulatores Græcos habemus. Sardanapalus
a Apud Athenæum, lib.12. vt refert Clearchus[a], inſculptis monumento digitis declarabat res hominum eſſe ridiculas nec digitorum dignas ſtrepitu, οὔτ' ἄξια ὄντα ψόφου δακτύλων.
b Strab. lib. 14. Quæ digitorum complosio ἀποκρότημα dicta eſt[b], lætitię aut contemptus indicium.

DE INSEPVLTIS ET Humatione,

CAP. XVII.

ET quoniam inſepultorum animas errare nec ab inferis recipi demonſtratum eſt, locus hic poſtulat vt de Inſepultis & Humatione nonnihil dicamus. *Titulus iniuriæ*, ait Tertul-
c lib. de anima cap. 50. lianus[c], *ceſſatio eſt ſepulturæ*, cuius cura ad proximos* pertinet. Illa ſoli prohibebantur damnati vt priore libro dictum à nobis eſt, ceteri per contemptum negligentiam aut caſum hoc honore caruerunt. De damnatis nihil repetere nobis neceſſe eſt, qui ſe-
d Tacit. lib. 6. ann. pultura prohibiti poſt Tiberij tempora[d]. Inſepulti per contemptum aut odium, viuorum famam læſerunt. Hinc ſuperbo cognomen Tarquinio fuit, quod ſocerum gener ſepultura prohibuiſſet, Ro-
e Liu. lib. 1. mulum quoque periiſſe dictitans inſepultum[e]. Negligentia prætereuntes extraneos reſpicit, qui in cadauera inſepulta inciderũt. Caſus acerbior fuit cum hoſtili in terra inſepulti turpiter iacebant: aut flu-

Digitized by Google

ctibus obrutis ſepultura non contingeret[a]. Etenim illis miſeris.

Nec ripas datur horrendas nec rauca fluenta,
Tranſportare prius quàm ſedibus oſſa quierunt,
[b] *Centum errant annos volitántque hæc littora circum*
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reuiſunt.

Sepultura ergo quietem adferre credebatur, quæ & *mortis honor* dicitur, *Exequialis honor*, *Supremus*[c], *Supremitatis honos.* Ammiano Marcellino[d], quem minùs aptè *humanæ ſortis commercium*, Tacitus vocat[e]: humanius Nouella Valentiniani *munus extremum* nuncupauit.

Qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt[f].

Quem contemptor ille Diuûm Mezentius cum mortem non deprecaretur, ab Ænea expetiuit.

Vnum hoc per, ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro
Corpus humo patiare tegi[g].

Venia quæ victis hoſtibus dabatur, ſepultura fuit, cuius cauſa confecto prælio ſolebant inducias paciſci, quas qui peteret, victum ſe fatebatur[h]. Sepulturam autem procuraſſe pietatis officium fuit, quod quidam mortuorum tumulis inſcripſerunt. Lapis Tarracone.

a Veget. lib. 4. cap. 44.
b Virg. lib. 6. æneid.
c Auſon. in Parental. 9. & in Profeſſor. 9.
d lib. 31.
e lib. 6. annal.
f Virgil. lib. 10.
g Virgil. lib. 11. æneid. & ibi Seru.
h Liu. lib. 32. Plutarch. in Ageſilao.

Digitized by Google

D. M

HIC. IACET. FIRMIDONIVS
FIRMIDONIA. FILIA. SVA
HANC. SEPVLTVRAM.
PROCVRAVIT

Sine fletu ſepulturam non fuiſſe Seruius putat, motus poëtæ [a] verbis, *Cui inops infletáque turba.* Quod exequias viliores tantùm deſignat, cùm lacrimæ ſepulturam honoratiorem redderent vt ſupra notatabamus [b]. Quas lacrimas parentum, vectigales Traianus non eſt paſſus, ſed conſtituit vt pater bona filij ſine diminutione poſſideret, nec ſocium hereditatis accjperet qui non habeat luctus [c].

a lib. 11. æn.
b lib. 1. ca. 18
c Plin. in Panegyr.

Vt verò ſola ſepultura pax mortuorum fuit, vt Seruius tradit [d]: ſic pacem funeri dediſſe dicuntur, qui corpus humo condiderunt, vt & ſolatium fuit viuorum, humare defunctos [e]. Peritè Virgilius vt ſemper [f],

Quiſquis honos tumuli, quidquid ſolamen humandi eſt
Largior.

d d. lib. 11.
e Plin. lib. 7. cap. 19.
f lib. 11. æn.

Sic honor tumuli ab humatione ſeparatur, quæ diuerſa ſunt ex Pontificum diſciplina. Nam ſepultus intelligitur quoquo modo conditus, humatus verò humo contectus [g]: vt ſepelire eſt condere corpus: humare, humo obruere [h]. Quod terra ſit humus, inquit Varro [i], ab eo humatus dicitur qui terra obrutus ſit. Ab eo qui Romæ combuſtus eſt, aut in ſepulchrum eius abiecta gleba non eſt: aut ſi

g Plin. lib. 7 cap. 54.
h Iſidor. lib. 11. cap. 2.
i lib. 4. de ling. lat.

Digitized by Google

os exceptum eſt ad mortui familiam expurgãdam: donec in purgando, humo non eſt opertus, vt Pontifices dicunt, quoad inhumatus ſit, familia funeſta manet, & dicitur humilior: nam humilis ab humo [a]: vnde humilis ſepultura Tacito [b], qui *Galbæ corpus diu neglectum narrat & licentia tenebrarum plurimis ludibrio vexatum, quod diſpenſator Argius è prioribus ſeruis humili ſepultura in priuatis hortis contexit.* Sepulturam humilem dixit, quod leuiter Galba humatus eſt ſine vllis funerum ſolemnibus. Idem ille de Agrippina [c]: *Quæ cremata nocte eadem, qua occiſa eſt exequiis vilibus: neque dum Nero rerum potiebatur congeſta aut clauſa humo eſt: mox domeſticorum cura leuem tumulum accepit.*

a Iſidor. lib. 10. ethimo.
b lib. 1. hiſtor.
c lib. 17. annal.

Qui ergo combuſtus erat, neque ſepultus, neque humatus dicebatur. *Hominem mortuum*, inquit, lex XII. Tabularum, *in vrbe ne ſepelito, neue vrito:* Indicat non eum qui vratur ſepeliri, ſed qui humetur [d]. Et quod nunc communiter in omnibus ſepultis ponetur vt humati dicantur, id erat proprium tuum in iis quos humus iniecta contegeret, eumque morem ius Pontificale confirmat. Nam priuſquàm in os iniecta gleba eſt, locus ille vbi crematum eſt corpus nihil habet religionis: iniecta gleba, tum & ille humatus eſt & ſepulchrum vocatur, ac tum denique multa religioſa Iura complectitur, & gleba vocatur. Quare fluctibus obruto ſepultura non erat [e], quæ per glebæ iniectionem iuſta & plena putabatur. Antiquiſſimum genus ſepulturæ humatio, redditur enim terræ corpus, & ità locatum & ſi-

d Cicer. 2. de legib.
e Petron.

tum, quaſi operimento matris obducitur. Atque in terram cadentibus corporibus hiſque humo tectis, ex quo dictum eſt humari, ſub terra cenſebant reliquam vitam agi mortuorum, quam eorum opinionem magni errores conſequuti ſunt, quos M. Tullius enumerat & refellit[a]. *Sed cum multa*, ait ille[b], *& varia impendeant hominibus genera mortis: nec inhumati ſunt nec deſerti, nec diſperſis buſtis humili ſepultura cremati, qui contecti ſunt publicis operibus atque muneribus, eaque extructione, quæ ſit ad memoriam æternitatis, Ara virtutis.* Quod cõtigit iis omnibus, qui pro patriæ ſalute vel honeſta, qualibet cauſa fortiter ceciderint, iaceréque maluerũt inſepulti, quàm videre ſepultam patriam aut virtutem, pro quibus quidlibet perpeti nec turpe, nec miſerandum putatur.

a 1. Tuſcul.

b Philipp. 14

DE IMAGINARIA SEPVLTVRA Inani, & Honorario tumulo,

CAP. XVIII.

GLEBÆ iniectio iuſtam & plenam: pulueris iactus imaginariam ſepulturam facit. Hinc poëtæ, *Inops inhumatáque turba eſt*[c]: quæ nec legitimam habet, nec imaginariam ſepulturam, inops dicta eſt ab Ope quæ terra eſt: vt inops turba ſit ſine terra, ſine pulueris iactu, qui à prætereuntibus pro ſepultura dabatur. Nam in ſacris ſi manu plena non obrueretur, ter iacta terra cadaueri

c Virgil. 5. æneid. & ib. Seru.

Digitized by Google

po ſepultura fuit [a]. Nec ſepultum poſſumus dicere cuius ſepultura hoc ritu vel ſolemni & ſolito perfecta non ſit: ſed fortuita eſt obrutus terra. Vnde cùm Æneas Polydori corpus terra contectum offendiſſet, illud iterum ſolemni hoc ritu ſepeliuit [b].

a Acro. lib. 1. carm. od. 18.

b Virgil. 3. æneid.

Ergò inſtauratur Polydoro funus & ingens
Aggeritur tumulo tellus: ſtant Manibus Aræ
Cæruleis mœſtæ vittis, atráque cupreſſo
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras animámque ſepulchro,
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.

Supremum vale, quod Plauto eſt *ſupremum dicere.* Hæc quidem terræ iniectio fieri potuit ſecundum Pontificalem ritum, & circa abſentium corpora, quibuſdam ſolemnibus ſacris vt Seruius docet [d]: Quod & Virgilius probat ex verbis Nyſi ad Euryalum [e].

c in Aſinar.

d lib. 6. æne.

e lib. 9.

Sit qui me raptum pugna pretióue redemptum
Mandet humo ſolita: aut ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat Inferias, decorétque ſepulchro.

Inferiarum modum ex Polydori funere colligimus. His peractis ſepulchri honorem implere credebantur Cenotaphio facto. Quod genus ſepulturæ imaginarium, antiquiſſimum fuiſſe Homerus teſtatur, cum Menelaüs peregrina in terra Agamemnoni inanem huiuſmodi tumulum ſe feciſſe Telemacho narret.

Χεῦ Ἀγαμέμνονι τύμβον ἵν' ἄσβεστον κλέος εἴη [f].
Conſtitui tumulum Atridæ, quæ gloria ſumma eſt.

f Odyſſ. δ.

Χέειν τύμβον propriè non eſt buſtum facere vt quidam ſcripſerunt, ſed tumulum ex terra congeſta in modum aggeris extruere, licet τύμβος variam habeat ſignificationem, & ſumatur pro buſto, tumulo, ſepulchro [a]. Sæpiùs tamen τύμβος tumulus eſt, χωστὸς τάφος, χυτὴ γῆ, qui à ſepulchro differt vt imaginaria ſepultura ab imaginario funere ſeparatur, quale Pertinacis imagini ductũ eſt, Cenſoria pompa [b]. Sic etiam Cenotaphium ab honorario tumulo aliquantum differt. Nam Cenotaphium non ad honorem tantùm ſed ad ſepulturam refertur: at verò honorarius tumulus ſepultis etiam excitabatur, quo eorum memoria amplius celebraretur. Vt cum Druſi Neronis Corpus in Campo Martio ſepultum eſſet, exercitus honorarium ei tumulum extruxit, circa quem deinceps quotannis miles decurreret [c]. Hunc tumulum ſic exprimit Dio [d] τιμὰς καὶ εἰκόνων καὶ ἁψῖδος κενοταφίου τε, honores imaginum, Arcus & inanis tumuli, quem vno verbo honorarium Suetonius vocat: M. Tullius *gloriæ munus* [e], cum optimis & fortiſſimis ciuibus monumenti honores perſoluuntur. Multa enim viri illuſtres monumenta habuerunt, quibus vnum ſepulchrum eſſet, quo corpus conderetur, vt Æneæ plurimi ſunt tumuli extructi iis in locis quibus hominum ſibi beneuolentiam conciliarat [f]. Quod & Neroni Druſo factum vetus inſcriptio declarat.

a Lexic. vet. Græc. lat.

b Capitolin. in Pertinac.

c Sueton. in Claud. ca. 1.

d lib. 55.

e Philipp. 14.

f Dionyſ. lib. 1.

Digitized by Google

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAES. AVG. GERM
PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DESIG. III. IMP
III. P. P. DEDIT. OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI
DEC. VII. COLLEGI. FABRVM. M. R. H-S. CIↃ. N
LIBERALITATE. DONAVIT. SVB. HAC. CONDI
TIONE. VT. QVOTANNIS. ROSAS. A D. MONV
MENTVM. EIVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLEN 237.5.
TVR. DVMTAXAT. IN. V. ID. IVLIAS. QVOD. SI
NEGLEXERINT. TVNC. AD. VIII. EIVSDEM
COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT. CONDICIO
NE. SVPRA. DICTA

At verò Cenotaphium honorem quidem, ſed ſepulturæ neceſſitatem magis continebat. Tale illud Deiphobi cui Æneas[a], [a] Virgi. lib. 6. æneid.

Tumulum Rhœteo in littore inanem,
Conſtituit, magna & Manes ter voce vocauit.

Cui Deiphobus.

Omnia Deiphobo ſoluiſti & funeris Vmbris.

Inſtaurauerat Polydoro funus, quod non potuiſſet, niſi fuiſſet cadauer. Hîc tantum vmbris iuſta funeris perſoluit, vt vmbræ funeris denotant ſepulturæ adumbrationem, quam imaginariam appellamus.

Sed vtrum Cenotaphium aliquid habuerit religionis non ſatis inter ſe Iuris authores videntur conſentire. Martiano placet [b] Cenotaphij locum religioſum eſſe, ex Virgilij authoritate. Vlpianus contra ex Diuorum fratrum reſcripto [c]. Nam ſi adhuc [b] l. in tantum § ſin. D. de rer diuiſ. [c] l. ſed Diui. D. eod.

monumentum purum eſt: poterit quis hoc & vendere & donare: ſi Cenotaphium ſit, poſſe hoc venire dicendum eſt, nec enim hoc religioſum eſt [a]. Diuorum fratrum Reſcriptum quod Vlpianus ſequitur, Martianus non ignorauit qui illorum edicti de Iuſtis ſepulturis meminit [b]. Quod non ad omnia Cenotaphia trahendum putat, cum ex iis quædam religioſa dici poſſint. Quænam illa ſint ex Virgilio confirmat, cuius verſus cum obmiſſi ab illo ſint, eos viri docti ex tertio Æneidos ſuppleuerunt, vbi

a l. vel quæ. § fin. D. de relig.

b l. Diui. D. de relig.

Solemnes tàm fortè Dapes & triſtia dona,
Ante vrbem in loco falſi Simoëntis ad vndam,
Libabat Cineri *Andromache, Manéſque vocabat*
Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem
Et geminas cauſam lacrimis ſacrauerat aras.

Quos verſus contra Martiani mentem facere Guichardus putat, cum non de tumulo Hectoris, vt ait, ſed de Anniuerſario ſacro loquatur Poëta. Quare illos ex Æneidos ſexto eſſe repetendos affirmat, vbi de Palinuri aut Deiphobi imaginaria ſepultura tractatur. Sed valdè lapſus eſt vir doctiſſimus, cum lapſos alios ſibi perſuaſit. Nec enim Palinuri aut Deiphobi vlla ratione tumuli religioſi dici poſſunt, cùm nihil ſacri habuerint. At inanis ceſpes Hectoris quod Cenotaphium eſt, ideò religionem habet, quod cùm illo geminæ aræ ſacratæ ſunt, quarum conſecratione locus ſacer factus eſt. Sacrum autem omne Religioſum eſt, & quæ religioſis adhærent religioſa ſunt [c]. Cum igitur ſacratis aris Cenota-

c l. quæ religioſis. D. de rer. vendic.

phium adhæreat, religioſum illud eſſe nemo dubitabit. Quod ſi ſacer locus non ſit, Cenotaphium religioſum illum non facit, quia nulla illatio eſt mortui, quæ naturam loci poſſit commutare. Sic pugnantes leges quæ videntur conciliari facilè poſſint: & Inſcriptiones plurimæ faciunt ad hanc conciliationem. Nam qui viuentes ſibi monumentum faciebant, cùm incertum eſſet an illorum corpus aut reliquiæ in illud inferrentur, locum conſecrabant vt illorum memoria perpetuò ſeruaretur. Lapis Romæ.

C. CAECILIVS. FELIX
ET. C. CAECILIVS. VRBICVS
LOCVM. ITA. VTI. EST. CONCAMERATVM. PA
R I E T I B V S. E T. PILA. COMPREHENSIS. LON
GVM. P. VI. LATVM. P. VIII. C O N S E C R A V E
RVNT. SIBI. ET. C. CAECILIO. RVFINO. ET. C 862.5.
CAECILIO. MATERNO. ET. LIBERTIS. LIBER
TABVSQVE. POSTERISQVE. EORVM. EXCEPTA
SECVNDINA. LIBERTA. IMPIA. ADVERSVS. ET
CAECILIVM. FELICEM. PATRONVM. SVVM
H. M. H. N. S

Lapis alius.

HAEC. AEDIFICIA. PROPRIA
COMPARATA. FACTA
DICATAQVE. SVNT. MONVMENTI 367.5.
SIVE. SEPVLCHRVM. EST. ET

OLLARVM. QVAE. IN. HIS. AEDIFICIIS
INSVNT. ET. CONSECRATAE. SVNT
RELIGIONISQVE. EARVM. CAVSA. A
C. COMINIO. SYMPHORO
ET. LIBERTIS. LIBERTABVSQ.
POST ERIS. EORVM

Quod in iſto lapide ſcriptum eſt monumentum ſiue Sepulchrum ex Florentino I. C^to^. intelligi debet[a]. Monumentum, ait, generaliter res eſt memoriæ cauſa in poſterum prodita: in quod ſi corpus vel reliquiæ inferantur, fiet ſepulchrum. Si verò nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ cauſa factum, quod Græci *κενοτάφιον* appellant. Ex quibus verbis, aliæ inſcriptioni lux adfertur quæ eſt ad Vrbem in hortis Medicæis,

a l. monumētum. D. de relig.

DIS. MANIBVS
CLODIAE. T. F. SATVRNINAE
HOC. MONIMENTVM. SIVE
SEPVLCHRVM. SE. VIVA. FEC
366. 7. IN. FRONTE. P. VIII. IN. AGR. P. VIII.
HVIVS. MONIMENTI. SIVE
SEPVLCRI. IVS. AD. HERE
DES. EIVS. PERTINET. PROPOR
MENTO. EIVS. SCRIPTVS. EST

Sepulchra ergò ſunt propriè in qvibus corpus conditum eſt, quæque per cadaueris illationem reli-

gioſa fiunt. Monumenta ad memoriam aut honorem ponuntur, & pro tumulo plerunque accipiuntur. Σῆμα, Μνῆμα διὰ τὸ μνήμην ἀνακινεῖν τοῦ ποτὲ ζῶντος [a]. Vbicumque igitur hæc verba ſcripta ſunt OB. HONOREM. aut IN. MEMORIAM, Cenotaphium eſt aut monumentum. Elegans eſt repertum Taurini Auguſtæ quod hic ſubiicio.

[a] Euſtath. Iliad. β.

C. VALERIO. C. F
STELL. CLEMENTI
PRIMIPILARI 478.7.

II. VIR. QVINQVENNALI
FLAMINI. DIVI. AVG. PERPETVO
PATRONO. COLONIAE

DECVRIONES. ALAE. GETVLORVM
QVIBVS. PRAEFVIT. BELLO. IVDAICO
SVB. DIVO. VESPASIANO. AVG
PATRE

HONORIS. CAVSSA

HIC. OB. DEDICATIONEM. STATVARVM
EQVESTRIS. ET. PEDESTRIS. OLEVM. PLEBEI
VTRIVSQVE. SEXVI. DEDIT

Digitized by Google

Lapis alius Aquileiæ..

SAVFIIVS. SABDA. ADIECIT. IN
FR.Q.P. VIIII. IT. AGR. P.XXXII
SIBI. ET. SVIS. IN. HONOREM. L
888 t. VALERI. NVMPHODOTI. C
STATI. PRIMIGENI. ET. IN. ME
MORIAM. C. STATII. HEVRETI
EVPOR. LIB

Mihi veteres Inſcriptiones ità placent, vt ſi quæ occurrat, illam prætermittere facilè non poſſim, nec vna aut altera contentus eſſe. Etenim acumen vno in verbo poſitum, magnam ſæpè venuſtatem habet & antiquitatis imaginem, quæ alibi vix videri, legi aut intelligi poteſt. Quod cũ peritiores aduertant ſatis, imperitos non moror, aut inſcriptos illos qui viliora literarum cadauera portant ad rogum. Mallem ego ſi ità daretur opus integrum perficere, quàm inſcriptionem vnam componere. Hoc enim Myrmecidis artem deſiderat, fabricare nauem quam apicula pinnis abſcondat, & paucis lineis ea complecti, quæ centum paginis plerumque vix poſſent explicari. In his ergo veteribus diutius immorari non pigeat. Placet vna quæ eſt Belluni.

PILII
POSVERVNT. MEMORIAM
PATRI. SVO
SATVRNIANO. POTIO. OBITO 741. 5
CVM. COMPARE. SVA
VALENTINIANA. VOLVSIA

Græci dicunt Μνήμης χάριν. Amaſiæ

ΕΥΣΤΟΧΙΟΣ,
ΚΑΙ. ΑΘΗΝΑΙΣ 1117.7.
ΤΗ. ΘΥΓΑΤΡΙ
ΜΝΗΜΗC. ΧΑΡΙΝ

Legimus etiam quoſdam ſibi memorias comparaſſe, hoc eſt, ſepulturæ locum. Inſcriptio Romæ.

D. M

SEPONIA. PROCLINA. CONIVGI
DVLCISSIMO. AVRELI. MERCVRIO
MEMORIAM. ISTAM. SE. VIBA
COMPARAVIT. SIBI. ET. SVIS. PO 817.2.
STERISQVE. EORVM. SI. QVIS. AVTEM
ISTAM. MEMORIAM. EX. NVMERO
FILIORVM. SIBI. LIBERTORVM
DISTRAHERE. VOLVERIT. INF. AER

Aliud eſt memoriam celebrare, quod idem eſt ac Manes colere.

Vologeſius Parthorum Rex miſſis ad Senatum legatis magnopere orauit, vt memoria Neronis coleretur[a]. Ex quibus intelligi poteſt Modeſtini reſponſum[b]: legatum, inquit, ciuitati relictum eſt vt ex reditibus quotannis in ea ciuitate memoriæ defuncti conſeruandæ gratia ſpectaculum celebraretur.

a Sueton. in Neron. cap. 57.
b l. legatum D. de vſu. & vſufruct. leg.

Monumentum porrò non pro Cenotaphio ſolùm ponitur ſed pro qualibet re quæ ad nominis æternitatem paratur. Eleganter M. Tullius[c]. *L. opimius cuius monumentum celeberrimum in foro: ſepulchrum deſertiſſimum in litore Dyrrachino relictum eſt.* Quod pro Cenotaphio accipi non poteſt: nec enim in foro aut in vrbe ſepulchrum aut Cenotaphium extruere licebat. At monumentum etiam domi aſſeruatum lapis vetus teſtatur.

c Pro Sextio.

L. CLAVDIVS. AN.....
PRVDENS. CONSI....
537.7. ANVS. PRAEFECTVS
ALAE. FRONTONIANAE

H. S. E

OSSA. MONIMENTVM. DOMI

Quod igitur ad memoriam ſpectat poſteritatis, illud vbi vbi ſit, monumentũ rectè dicitur, ſi indicia virtutis habeat quibus honoris & laudis ornamenta conduntur, & collocantur.

DE

Digitized by Google

DE ARIS MONVMENTI AVT *Sepulchri*,

CAP. XIX.

ARA Sepulchri rogus eſt qui in modum aræ aſſurgebat lignorum congeſtione[a]. Lucanus, [a] Seru. 6. æn. 6. lib

Da vilem Magno plebeij funeris arcam,
Quæ lacerum corpus ſiccos effundat in ignes.

Lego *funeris aram*. Nec enim in arca lacerũ corpus ignis conſumeret. Vilis autem ara dicitur plebeia & vulgaris, quod ex Seruio ab aliis obſeruatum. Nos de Aris hîc loquimur, quæ ad Manium ſacra poſitæ ſunt, quæ non omnes religionem habẽt niſi fuerint conſecratæ. Quare vbi Inſcriptiones Aræ mentionem faciunt, locus purus videri poteſt, qualis eſt Romæ.

D. M

C. IVNIO. NICEPHORIANO
MILITI. CHORT. SECVNDAE
VLPIA. RESTVTA. AMICO 549. 1.
BENE-MERENTISSIMO
ARAM. POS

Item Romæ,

D. M

L. PRIMANIO. L. F
SPERATO. VET
558. 6. AVG. ARAM. CVM
MONIMENTO

PRIMANIVS
SECVNDVS. LIB
CVR. ET. SIBI: LIB
LIBERTABVSQVE
EORVM

Piſis.

C. VIRRIVS. IVCVNDVS
VEXIL. COH. II. VIG
L. VISERTI. LATINI
569. 1. MILIT. AN. VI. MEN. VII
DIES. XVIIII
IN. EIS. TESSERAR. OPTIO
VEXILIARIVS

VIXIT. AN. XXVII
ARAM. CVM. BASE. SVA
T. P. I

Inſcriptionis notæ T. P. I. ſignificant teſtamento poni iuſſit, vt alia docet quæ eſt Romæ.

APLASIA. L. F
PAVLLINA
ARAS. TRES. SIBI. ET
Q. CORRIO. ANTIQVO 756.4.
VIRO. SVO. ET
Q. CORRIAE. Q. F
PAVLLINAE
FILIAE. SVAE
TESTAMENTO. FIERI. IVSSIT
MACERIA. CIRCVNDATA

Hæ ferè ſunt inſcriptiones (ſi vnam adderemus quæ eſt fol. 714. 2.) in quibus Aræ poſitæ leguntur. Quæ ſi ſepulchris cederent, religioſæ fuerunt: ſi monumento aut cenotaphio, purè remanſerunt, niſi eſſent conſecratæ. Illarum autem conſecratio in honorem mortui non cuiuis permiſſa fuit. Nam Aræ huiuſmodi principibus ſolùm viris extructæ aut iis qui Diui crederentur, vt parentibus, liberis, coniugibus, quos qui ſuperſtites eſſent, vt diuos coluerunt, vt capite quarto huius libri demonſtratum eſt, & Virgilij authoritate confirmatur[a]. Ille enim de Ænea, qui Anchiſem patrem humo mandauerat,

a lib. 5. æne.

Ex quo reliquias diuinique oſſa parentis,
Condidimus terra, mœſtáſque ſacrauimus Aras.

Mœſtæ Aræ, inquit Seruius, *ad Anchiſem pertinent,*

quem ex huiuſmodi conſecratione numen effectum Æneas volebat. Quod fecit Andromache in Anniuerſario Hectoris ſacro,

43. æneid. *Quæ geminas, cauſam lachrimis, ſacrauerat Aras*[a],

Quod eſt, mœſtas Aras & funebres: quæ geminæ ponuntur, vt vna ſit mariti, altera filij. Aut certè quia inferi pari gaudere munero dicerentur. Vna quidem Ara vni conſtituebatur. Lapis ad vrbem in hortis Mediceis.

DIS. MAN

726.1. CLAVDIAE. LEPIDILLA

EX. PROVINCIA

BELGICA. AMBIANAE

FECERVNT. LIBERI

EIVS. LEPIDVS. ET

TREBELLIVS MATRI

OPTIMAE

HIC. MATRIS. CINERES

SOLA. SACRAVIMVS. ARA

QVAE. GENVIT. TELLVS. OSSA

TEGET. TVMVLO

Si verò ſepulchrum eſſet, cuiuis licuit Aram ponere aut conſecrare, non tamen mortuo, ſed Diis Manibus. Aras extruebant etiam ignotis Numinibus aut Manibus, ait Minutius[b]. De qua re hanc ſuggerere placet inſcriptionis partem.

b in Octauio.

Digitized by Google

C. MINDIVS. C. L. PACORVS
ARAM. DIS. MANIBVS. SACRAV 1035. 5.

Scribit Dio [a] occiſo Iulio Cæſare à quibuſdam, a lib. 44.
Aram conſtitutam vbi rogus fuerat, & ſacrificaſſe apud eam Cæſari, tanquam Deo: quem ſequitur Appianus [b]. Vterque falſus eſt. Nulla enim Ara Cæſari extructa, ſed columna ſolida xx. pedum lapidis Numidici in foro cum hac Inſcriptione PARENTI PATRIAE. Apud quam longo tempore plebs ſacrificare, vota ſuſcipere, controuerſias quaſdam interpoſito per Cæſarem iureiurando dirimere perſeuerauit. Hanc execratam columnam euertit Dolabella [c], quam Buſtum meritò M. Tullius appellat. Nos funebres columnas ſuô loco ornabimus. Nunc verò deſcendendum ad ea loca quæ conſecrata ſunt, & in quibus reliquiæ conderentur. Quorum ſuperioris capitis inſcriptiones meminerunt.

b lib 3. de bell. ciuil.

c Cic. Philipp. 1. & lib. 14. ad Att. epiſt. 17

Locorum conſecratio vel religio his plurimum verbis denotata. *Cineribus hic locus ſacer. Dis Manibus locus occupatus.* Lapis Romæ,

D M

P. LICINI. ET. AEL. AMYNTHAE
CINERIBVS. HIC. LOCVS. SACER. EST 300. 9.

In villa Iulij in Cippo Marmoreo,

DIIS. MANIBVS. LOCVS. OCCVPATVS
686.3. IN. IRONTE. P. VII. IN. AGRO. P. IIII

DE SEPVLCHRIS,

CAP. XX.

MEMORIÆ tamen & monumenta cum Sepulchris ipſis ſæpè coniuncta ſunt, quæ etiam pro ſepulchro in antiquis Inſcriptionibus multis in locis vſurpantur. At ſepulchrum propriè eſt vbi corpus oſſaúe hominis condita ſunt[a]. Vel vt ait Gallus Ælius[b], in quo mortuus ſepultus eſt, non locus ſepulturæ deſtinatus, vel memoriæ, & monumenta quæ Sepulchra non ſunt, niſi quatenus corpus eſt. Τάφος ἐστὶν ἐν ᾧ σῶμα ἢ ὀστέα ἀπετέθη, οὐ πᾶς ὁ ταφῇ ἀφορισθείς, ἀλλ' ὅσον ἐστὶ τὸ σῶμα. Μνημεῖον δ' ἐστὶ τὸ διὰ τὴν μνήμην φαινόμενον[c]. Eleganter M. Tullius[d]. *Milonis vos amici monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum ſepulchrum eſſe patiemini?* Plura monumenta conſtitui potuerunt: vnum Sepulchrum fuit, quia vna ſepultura ſepulchra plura efficere non poteſt[e]. Quorum iacturam qui tam facilè patiuntur, næ illi mihi de immortalitate cogitare minus videntur. Faceſſat Theodorus ille philoſophus vel hoc verbo ignobilis cui crucem cum minitaretur Lyſimachus, nihil intereſſe reſpondit humine an

a l. 2. §. purus. D. de relig.
b Feſt. in verb ſepulchrum.
c lib. 59. Baſilic.
d in orat. pro Milon.
e l. cum in diuerſis. D. de relig.

ſublime putreſceret [a]. Caninus Diogenes aſperiùs proiici ſe iubeat inhumatum & ipſis canibus dilacerandum: Imprudentiæ hoc illius tribuam, quæ ementito virtutis nomine magna plerũque in Stoicis notatur, qui idem putabant à feris volucribúſq; diſtrahi & ſepulchro tegi.

[a] Cic. 1. Tuſcul.

Nec tumulum curant, ſepelit natura relictos,

Vt delitiarum fluctibus obrutus Mœcenas canebat olim [b]. Etenim conſenſus omnium gentium naturæ lex eſt, & ex communi ſepulchrorum honore philoſophi prudentiores argumenta petierunt vt in morte ſenſum aliquem probarent, neç exceſſu vitæ ſic deleri hominem vt funditus interiret. Id cum multis aliis rebus, tum maximè è Pontificio Iure & ceremoniis ſepulchrorum intelligi licet [c], quas maximis ingeniis præditi nec tanta cura coluiſſent, nec violatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus mortem non interitum eſſe omnia tollentem atque delentem, ſed quandam quaſi migrationem commutationémque vitæ, quæ dux in cœlum ſolet eſſe. Quod Hector Homericus non ignorabat, qui vt cum Aiace congreditur, id agit primùm, ſi fortè Aiax victus occubuerit, vt ſepeliretur, declarátque ſe velle, vt ſuum tumulum multis etiam poſt ſeculis prætereuntes alloquantur.

[b] Senec. epiſt. 93.

[c] Cic. 1. Tuſcul.

Ανδρὸς μὲν τόδε σῶμα πάλαι κατατεθνηῶτος,
Ον ποτ' ἀριςεύοντα κατέκτανε φαίδιμος Εκτωρ,
Ως ποτέ τις ἐρέει, τὸ δ' ἐμὸν κλέος οὔ ποτ' ὀλεῖται [d].

[d] Homer. Il. ψ.

Quæ M. Tullius libro ſecundo de Gloria ſic latina fecit [a].

a Agell. lib. 15. cap. 20.

Hic ſitus eſt vitæ iampridem lumina linquens,
Qui quondam Hectoreo perculſus concidit enſe,
Fabitur hoc aliquis, mea ſemper gloria viuet.

Quid ipſa Sepulchrorum monumenta, quid Eclogia ſignificant niſi nos futura cogitare? His famæ æternitas conſeruatur, his virtus clarorum virorum inter emortuos illorum cineres reuiuiſcit: his gentis nobilitas plerunque probatur. Veſpaſiorum monumẽtá à Nurſia ad Spoletum complura magnum indicium fuerunt ſplendoris familiæ & vetuſtatis [b], quam a maioribus traditam poſteri ſola virtutis æmulatione tueri poſſunt & propagare. Mihi valdè placet, Atticus quem Athenæ non tam operibus magnificis delectabant, quàm recordatio ſummorum virorum, quorum ſepulchra ſtudioſè contemplabãtur, quæque veteres poſt patrios Deos honore præcipuo venerabantur. Hæc *Manium ædificia* Imperatores [c], *Portum corporis* rectè Ennius appellauit [d]. Quorum fauor apud noſtros tantus eſt propter publicam vtilitatem, vt ſtrictam rationem inſuperhabeant, quæ nonnunquam in ambiguis religionum quæſtionibus omitti ſolet [e].

b Suecon. in Veſp. cap. 1.

c l. 4. C. Theod. de ſepulchr. violat.

d Cicer. 1. Tuſcul.

e l. ſunt perſonæ. D de relig.

Crede mihi vires aliquas natura ſepulchris,
Attribuit.

Seneca dicebat [f], qui cum nulli reliquias ſuas commendaret ex Stoïcorum more [g] vanæ opinioni naturam ipſam repugnare fatetur ſatis. Nos veterum inſtitutis inhæremus, illáque quæ ad antiquitatis commen-

f in epig. a.

g epiſt. 93.

commendationem pertinent, enarramus, quæ in Sepulchris etiamnum maxima ex parte latet. Ex illorum erroribus hic vnus fructus eſt vt mores præſertim veteres dignoſcamus. Primùm illi requieſcere in Sepulchris crediderunt mortuos, illáque DOMVM. AETERNAM nuncuparunt. Lapis Polæ in Illyrico,

MANILIA. PAVLLA
DE.PATRIMONIO.SVO
SIBI. ET
AVRELIO. PAVLLINO
COMPARI. SVO
DOMVM. AETERNAM. P 804.1.

[library stamp]

Vnde Varro in Pſeudolo Apolline *Æuiternam domum hominum, Tellurem* dicit [a], in qua perpetuam ſecuritatem & æternam quietem poſitam alij lapides loquuntur, quorum vnus eſt iuxta Danubij ripam.

[a] Priſci. lib. 2.

PERPETVAE. SECVRITATI 675.4.
D. Φ. M

A qua ſecuritate Deos ſecuritatis nominarunt. Romæ.

DIS. SECVRITATIS 318.5.
Q. VIBIVS. HERMA

Item Romæ.

618. 3. DIBVS. SECVRIS
M SALVVI

Alter lapis Viennæ Allobrogum de æterna quiete.

D. M
475.6. QVIETI
AETERNAE
T. CASSII

Ab eo Quietorium.

M. AVRELIVS. MVTIVS. NOLANVS
ANN. NAT. LXVI. FATVM
COMMVNE
310. 2. PRAEVENIENS. QVIETORIVM
HOC. SIBI. VIVENS. PARAVIT

Quod aliis Requietorium. Burgi in Hetruria,

ɸ DIs. ɸ MANIB. ɸ
Q. ORTENSIVS. ASCLEPIADE
883. 4. FECIT. SIBI. ET
TERENTIAE. AMOR. L. ɸ
REQVIETORIVM.

Digitized by Google

Alij Sepulchrum domum dixerunt, Hiſpali.

DIDIA. T. F. FABIA
MATER. IN. MEO. DOLORE
IN. HOC. SEPVLCHRO 680.5.
NOMEN. IN. HIS. ADSCRIPSI. MEVM
HIC. EST. DOMVS. MEA
CVM. MEIS

Optimè qui Conditorium, Agrum Somni, Sedem, Internam ſecuritatem. Primum eſt Romæ.

D. M

PRIMILLAE. AES
TIONES. CVI. ET cıɔcxxxiiii 6.
SACRIS. DOMESTI
CIS. OFFERRE. CON
CESSERAT. OLLAS
VI. MINORES. ET
LIBERIS. EIVS. IN
AVITO. CONDITORIO
INDVLSIT

Alterum prope Veronam.

DIS MANIBVS 410. 5.
IOVI. ET. IVNONIB
T. FLAVIVS. R. IIII. VIR. I. D
C. ET. P. L. GRATO

Digitized by Google

IN. VITAE. SVAE. NVLLI
MALEDIX
ꝉↄO. OMN. D. I. M. N
IN. AGRO. SOMNI
H. M. H. N. S

Notas interpretatur Gruterus, *Contra omnibus Diis inferis maledicet nunc.*
Tertium Polæ,

DONATVS
CCII. 7. AVG. LIB. ET
ANNIA. PRIMITIVA
HANC. SEDEM
FRVCTVM. LABORIS. SVI
VIVI. SIBI. POSVER

Vltimum eſt Mediolani.

D. M
BONAE. MEMORIAE
CIↃLVI. I. MARTINIAN. EX. P
ROTECTORIBVS. INTERNAM
SEQVRITVTEM

Sarcophagus in multis inſcriptionibus pro ſepulchro inuenitur à Sarcophago lapide dictus, in quo primùm corpora defunctorum condita, intra quadrageſimum diem, exceptis dentibus abſume-

bantur[a]: Nec tamen putandum eſt Sarcophagum omnem ex illo lapide factum: nam & fictilis fuit, & marmoreus, de quibus elegans inſcriptio eſt libro ſecundo noſtro, De veteri Iure Pontificio cap. 9. Arca etiam pro ſepulchro fuit. Inſcriptio Romæ. a Plin. lib. 2. cap. 96. & lib. 36 ca. 17.

M. VARINIVS. M. F. PHILIPPICVS
ORN. DEC. Q. ANN.
T. PETRONIAE. RVFINAE
ET
VARINAE. PHILIPPICAE
FILIAE. SVAE 481. 2.
SI. QVIS. IN. HAC. ARCA. ALIVM
POSVERIT. Q. Q. S. S. DABIT
COLONIAE. NOSTRAE. POENAE
NOMINAE..........

Videtur enim terra conditum corpus, & ſi in arca conditum ſit hoc animo vt non aliò transferatur[b]. Quin & defuncti ſe ſe multi fictilibus doliis aut Soliis (vtrumque in Plinio[c] placet) condi maluerunt. M. Varro Pythagorico modo fictili dolio poſitus eſt in myrthi & oleæ atque nigræ populi foliis: quia fortè fictilibus, odoris integritas tenaciùs hæret[d].

a l diui D. de religioſ.

b lib 35 cap. 12.

c Horat. lib. 1. ep. 2. Vitruu. lib. 8 ca. 7.

Sed cùm iuſtæ ſepulturæ traditum corpus non videretur, niſi terra conditum & humatum, quo modo in arca aut Sarcophago poſita corpora iuſtam ſepulturam habuerint, dubitari poſſet. Nos dicimus combuſto cadauere os aliquod exceptum

fuiſſe, quod humo tegeretur, reliquiæ deinde corporis in monumentis condebantur. Vnde ſiti dicuntur & humati cùm ſepulchrum eſt, iuſta facta & corpus incenſum [a], in quibus glebæ iniectio locum tenuit humationis. Quare rectè Martianus I. C[tus]. [b] Videtur terra conditum & ſi in arcula conditum hoc animo ſit: quem *ſepulchri perpetui honorem* Auſonius dixit [c]. Nam quæ temporaria ſepultura eſt, iuſta non eſt.

a Cic. 2. de leg.
b l. Diui D. de relig.
c in Parental. 9.

DE SEPVLCHRORVM DIFFErentia, & primùm de Regum, & Principum Monumentis,

CAP. XXI.

MAGNA verò Sepulchrorum differentia fuit quæ ſumptibus & titulis, non religione ſeparantur. Datum enim hoc Principum & illuſtrium virorum poſteritati, vt quomodo exequiis à promiſcua ſepultura ſeparantur: ita traditione ſupremorum accipiant habeántque propriam memoriam nobilitatis aut virtutis [d]: cum opifices etiam poſt mortem nobilitari velint. Sepulchrorum ergò alia ampliſſima fuerunt, alia moderata: quædam vulgaria aut humilia plebeia aut promiſcua. Ampliſſima Regum, Principum & illuſtrium virorum: moderata, honeſtiorum: vulgaria, mediocrium: humilia, Tyrannorum: promiſcua, pauperum.

d Tacit. lib. 16. Annal.

Digitized by Google

Regum & Principum Sepulchra quæ Herodiano[a], Βασιλέων ἱερὰ μνήματα, propriè Mauſolea, à Mauſolo Cariæ rege[b], à quo Romani rei miraculo adducti, magnificentiſſima quæque apud ſe monumenta, Mauſolea nominarunt. Ῥωμαῖοι μεγάλως δή τι αὐτὸν θαυμάζοντες τὰ παρὰ σφίσιν ἐπιφανῆ μνήματα, Μαυσωλεῖα ὀνόμαζον[c]. Porſena Rex Hetruriæ Labyrinthum ſepulchri cauſa extruxiſſe fertur, vt externorum Regum vanitas quoque ab Italis ſuperaretur[d]. De hoc Varro. *Sepultus eſt*, inquit, *ſub vrbe Cluſio, quo in loco monumentum reliquit, lapide quadrato, ſingula latera pedum lata tricenum, alta quinquagenum: inque baſi quadrata intra labyrinthum inextricabilem: ſupra id quadratum Pyrannides ſtant quinque; cuius operis nobilitate dicitur regni vires fatigaſſe.* Aliud fuit Mauſoleum Auguſti Cæſaris præclariſſimum prope Martium Campum[e]: Agger ad amnem ſupra ſublimem albi lapidis fornicem congeſtus, & ad verticem vſque ſemper virentibus arboribus coopertus. In faſtigio ſtatua Auguſti Cæſaris: ſub aggere monumenta eius & cognatorum ac familiarium: à tergo lucus magnus, ambulationes miras habet. Quæ monumenta dicimus, Græcus author linguæ latinæ imperitus, θήκας vocat: loculos Interpres. Si vim verbi ſpectemus θῆκαι Repoſitoria dici poſſunt, quo verbo Plato[f] vſus eſt cum de minuendis ſepulchrorum ſumptibus ageret, M. Tullius ſepulchra dixit[g]. Sed hoc verbi θῆκαι aut loculi, Auguſti Mauſoleo conuenire non poſſunt. Nam θήκη καὶ σορός Pheretrum ſeu loculum ſignificant, ἥψατο τῆς σοροῦ apud D. Lu-

a lib. 4.

b Cic. 3. Tuſcul. Valer. Max. lib. 4. cap. 6. Plin. lib. 36. cap. 5. Agell. lib. 10 cap. 13.

c Pauſan. in Arcadic.

d Plin. lib. 36. cap 13.

e Strab. lib. 5.

f 12. de leg.

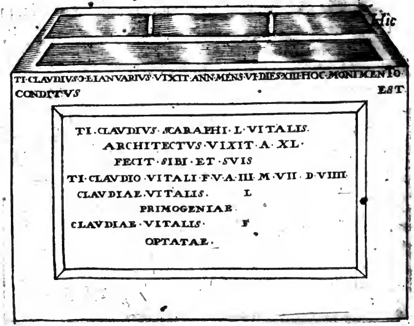
g 2. de leg.

cam interpreti eſt, tetigit loculum: recte id quidem. Nam cum adoleſcens efferretur νεανίσκος, qui perfectam hominis menſuram non eſſet aſſecutus, in loculo efferri debuit, hoc eſt in pheretro minuſculo, quod νεανίσκου nomen declarat. Quo ſenſu Xenophonti [a], ἐν τοῖς ἐφήβοις νεανιſκεύεσθαι, eſt, inter ephebos adoleſcere. Quare loculi non quadrant amplitudini Mauſolei, cùm puſillis illi hominibus aut rebus modicis compararentur. Sic Pyrrhi Regis pollex cum non potuiſſet cum reliquo corpore comburi, conditus eſt loculo, in templo [b]. Vt Manius Maximus & M. Tullius, qui binorum cubitorum fuerunt, miraculi gratia in loculis aſſeruati [c]. Loculorum qui in monumentis vulgaribus erant, formam hanc habemus in ſepulchro vetere.

[a] lib 1. de Inſtit. Cyri.

[b] Plin. lib. 7. cap. 2.

[c] Plin lib. 7. cap 16.

Hic

Loculi ergo nullum in Mauſoleo locum ſibi vendicare poſſunt, in quo omnia ampliſſima, quæ non opere ſuo ſolùm, ſed illius magnitudine maximè commendantur. Nam ad honorem Manium pertinebat ingens ſepulchrum habere. Quod milites Aureliano detulerunt[a]: & Probus cum ſingulari certamine in Africa fortiſſimũ virum deuiciſſet, ingenti illum ſepulchro honorauit: vt milites Probo ipſi ingens poſtea ſepulchrum fecerunt[b].

Mauſolei monumentum in Rege aut principe Solium rectiùs fortè appellaretur. Nam vt Solium Regum eſt *βασιλικὸς θρόνος*[c], in quo ſedere ſolebant, & corporis ſui tutelam, dictumque Solium quaſi ſolidum[d]. Quod Florus ſentire videtur[e]. *Cleopatra,* inquit, *in Mauſoleum ſe recepit, Sepulchra Regum ſic vocant: vbi maximo, vt ſolebat, induta cultu in diffuſo odoribus Solio iuxta ſuum ſe collocauit Antonium.* Quod idem & Suetonius[f]. *Reliquias Neronis gentili monumento condiderunt: in eo monumento Solium Porphyretici marmoris ſuperſtante Lunenſi Ara circumſeptum eſt, lapide Thaſio.* Apertius Q. Curtius[g]. *Sepulchrum Cyri Alexander iuſſit aperiri, corona aurea ei impoſita, amiculo cui aſſueuerat, ipſe Solium, in quo corpus iacebat, velauit.* Sed nos ad Auguſti Mauſoleum redeamus, in quo eius reliquiæ conditæ[h], & ex præfractis foribus exaudita vox quæ Neronem ante obitum nomine cieret[i]: Quod & temporibus Veſpaſiani inter prodigia cetera numeratur, cùm repente Mauſoleum illud Cæſarum patuit[k]. Cum illud plenum fuit, Hadrianus[l] extra portam Æliam

a Vopiſc. in Aurelian.

b Vopiſc. in Probo.

c Beda de Ortograph.

d Seru. lib. 1. & 7 æneі.

e lib. 4.

f in Neron. cap. 50.

g lib. 10.

h Sueton. in Aug cap. 100

i Sueton. in Ner. ca. 46.

k Sueton. in Veſpaſ. cap.

l Xiphilin. in Hadr. 23.

ſepulchrum conſtruxit ſpectatu digniſſimum, Pario námque lapide ædificatum eſt, & quaternis partitum pari dimenſione lateribus, eam porrectis in latitudinem, vt iactus ex angulo lapis, alterum ferè pertingat: altitudine autem hæc Vrbis mœnia ſuperant. Statua quoque illius Pario marmore virorum equorúmque miro artificio factæ, deſuper inſident. Ἀδριανοῦ τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος τάφος ἔξω πύλης Αβρηλίας ἐστὶν, ἀπέχων τοῦ περιβόλου λίθου βολήν. θέαμα λόγου πολλοῦ ἄξιον. Πεποίηται γὰρ ἐκ λίθου Παρίου, καὶ οἱ λίθοι ἐς ἀλλήλους μεμύκασιν, οὐδὲν ἄλλο ἐντὸς ἔχοντες. Πλευραί τε αὐτοῦ τέσσαρές εἰσιν, ἴσαι ἀλλήλαις. Εὖρος μὲν σχεδόν τι ἐς λίθου βολὴν ἑκάστη ἔχουσα. Μῆκος δὲ ὑπὲρ τὸ τῆς πόλεως τεῖχος. Ἀγάλματά τε ἄνω ἐκ λίθου εἰσὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρῶν τε καὶ ἵππων θαυμάσια οἷα [c]. Authoris verba ſubieci, qui ex omnibus vnus hanc Hadriani molem ſuis ſcriptis adumbrauit. Septizoniũ Seueri memoratur, quod cum Niger Peſcennius inchoaſſet, qui hoc maximè cogitarat, vt ex Africa venientibus opus illud occurreret, Seuerus abſoluit, fuitque Antoninorum Mauſoleum.

a Procop. lib5.

DE VIRORVM ILLVSTRIVM Sepulchris,

CAP. XXII.

HABVERVNT & viri illuſtres Mauſolea, hoc quidem nomine illorum tumulis communicato. Lapis Nemauſi, qui fragmentum teſtamenti continet.

SI. QVIS. EX. IIS. QVI. SVPRA. SCRIPTI. SVNT
CVM. MORIAR. NON. VIVET. SIVE. POST. MOR
TEM. MEAM. MORIETVR. TVM. QVI. RELIQVI
ERVNT. IN. EORVM. LOCVM. QVI. MORTVI.
ALIOS. PER. SVFFRAGIA. SVBSTITVANT. QVOS
DIGNISSIMOS. PVTAVERINT. DVM. NON. MI 496.7.
NVS. IN PERPETVVM. TRIGINTA. SINT. LICEAT
QVE. IIS. QVI. PRAESENTES. ESSE. IIS. DIEBVS
NON. POTVERVNT. IN. LOCVM. SVVM. CONVI
VAM. EX. AMICIS. SVIS. MITTERE. EIVSQVE
MAESOLEI. CLAVES. DVAE. PENES. ALIQVEM
LIBERTORVM. MEORVM. ET. CVRATOREM. CV
IVSQVE. ANNI. SINT

SVBSTITVTI
T. RONCIVS. MATERNVS
C. LICINIVS. SOTERICVS

Alius Tarracóne.

BENE. SIT. TIBI. VIA
TOR. QVI. ME. PRAE
TERISTI. PAVLVS
HIC. IACEO. MILES
AM. P. BLACANAE
NATVS. V. AN. C
ET. SI. QVID. SV
PERVIXI. HIC
MESOLEVS. NEMI
NI. II. DEBET

ſ 556. 1.

Torquent me hæc verba NEMINI. II. DEBET, quæ ſola coniectura intelligere poſſum, quæ in Inſcriptionum interpretatione cuique libera eſt. Crediderim has notas II. Secundano aut Secundo denotare, vt ſit, nemini ſecundo debet, nemini ſecundo pateat, vel ſecundum neminem recipiat. Quod minus mihi probatur. Nam Mauſoleum à Sepulchro differt, quod illud plura ſepulchra contineat. Magis placet cum Mauſolei dominus miles fuerit Alæ primæ, quod hæ literæ deſignant AM. P. in quibus fabrile mendum AM. pro AL. ſuſpicor voluntatem teſtari, vt nemini Secundano debeat, id eſt, neminem ſecundanum admittat. Secundani ſunt, milites ſecundæ legionis[a]: vt qui primæ, Primani: quintæ, Quintani. Hoc fortè propter diſſidium inter Primanos, Secundanos, legionum equites, ex quibus ſibi neceſſitudine aliqua coniunctos, à ſepul-

[a] Liu. lib. 44.

Digitized by Google

chro Primanus arcere voluerit. Vel certe quod veriùs puto, hæ literarum notæ ſignificant, *Nemini iter debet*. Qui rectiùs Inſcriptionis notas aſſequetur, hanc meam forte coniecturam non aſpernabitur.

Ab hac ſepulchrorum magnificentia illi maiorum gentium Dij, qui à Romanis colebantur, à terra in cœlum profecti reperiuntur, quorum ferè omnium ſepulturæ in Græcia viſæ ſunt [a]. Quod Euchemerus primùm enuntiauit, à quo & mortes & ſepulturæ demonſtrantur Deorum, quæ non demonſtraſſe religionem, ſed penitus videntur ſuſtuliſſe [b]. Nos verò Græcorum ſepulchra non attingimus, ſed Romanorum, in quorum gloria illuſtranda, magnam capimus voluptatem, ob immortalem & ſine offuciis virtutem. Ego quidem cum poëta vetere,

Malim vnum Catonem quàm trecentos Socratas.

Ecquis egreſſus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum Sepulchra videt, illos, inquit Tullius [c], *beatos non putaret?* Quis in Campo Martio illuſtrium virorum tumulos qui ſcenæ quandam oſtentabant ſpeciem, floribus non oneraret [d]? Hoc virorum fortium virtus poſtulat vt memoria poſteritati celebretur, quæ nunquam intercidet, ſepulta etiam virtute. Nemo enim adeo ferus eſt, vt cum ſe vitiorum illecebris addixerit, ita virtutem oderit aut vitia ſectetur, qui ſe virum bonum prædicari non cupiat, & adumbratione quadam virtutis vitiorum non tegat deformitatem, ſtultitiámque ſepelibilem, vt

a Cic. 1. Tuſcul.

b Lactant. lib. 1. Inſt. cap. 11.

c 1. Tuſcul.

d Strab. lib. 5.

Digitized by Google

Plautus[a] noſter loquitur, facere non deſideret. Etenim.

a In Amphitr.

Virtus anteït omnibus rebus profectò.
Libertas, ſalus, vita, res, parentes,
Patria, & prognati tutantur & ſeruantur:
Virtus omnia in ſe habet, omnia aſſunt bona, quem
penes eſt virtus.

Et abſque illa eſſet, Sepulchra verè Tertullianus dixiſſet[b] cadauerum ſtabula. Improborum enim gloria ſtercus & vermis eſt[c], hodie extolluntur, cras non inueniuntur.

b lib. de reſurrect. carn. ca 37.
c 1. Machab. cap. 2.

Nec Mauſolei diues fortuna ſepulchri
Mortis ab extrema conditione vacat[d].
Quandóquidem data ſunt ipſis ſua fata ſepulchris[e].

d Propert. eleg. 1. lib. 3.
e Iuuenal. ſat. 10.

Scipionis monumentum tempeſtate diſiectum eſt[f], cuius viuit etiamnum virtus, viuétque: & cuius mortem nemo fugiat ſi famam aſſequatur. Scipionis monumentum duplex inuenio: vnum ad memoriam: alterum ad ſepulturam. Literni monumento ſtatua ſuperimpoſita: Romæ extra portam Capenã in illo tres ſunt ſtatuæ, quarũ duæ P. & L. Scipionum dicuntur, tertia Ennij poëtæ. Nos ſtatuas ſuo loco ponemus, quæ in virorum illuſtrium ſepulchris frequentiores, cum marmoreis columnis, aliíſque ornamentis, quæ longam artificum magnorum operam deſiderarunt. Hoc in ſuis legibus vetabat Plato, vt ſepulchrum ſcilicet altius non extrueretur, quàm quod quinque homines quinque diebus abſoluerent. Nec è lapide extrui plus, nec imponi quàm quod capiat laudem mortui inci-

f Liu. lib. 38.

Digitized by Google

ſam quatuor Heroïcis verſibus, quos longos appellat Ennius[a]. χῶμα δὲ μὴ χωννύναι ὑψηλότερον, πέντε ἀνδρῶν ἔργον, ἐν πέντε ἡμέραις ἀποτελούμενον. Λίθινα δὲ ἐπιστήματα, μὴ μείζω ποιεῖν, ἢ ὅσα δέχεσθαι τὰ τοῦ τελευτηκότος ἐγκώμια βίου, μὴ πλείω τεττάρων ἡρωϊκῶν στίχων. M. Tullius τὸ χῶμα vertit Sepulchrum, quod Ficino perdocto Platonis Interpreti eſt agger, vt Virgilio[b].

a Cic. 2. de leg.

b lib 7. æne.

Aggere compoſito tumuli.

Sed χῶμα ſepulchrum rectiùs dixit Tullius, qui non ad terræ cumulum reſpexit, ſed ad eam quæ minuitur, ſepulchrorum magnificentiam, quam Plato tumulum vocat vno lapide exornatum. Nec tamen Cenſoris Platonis Clinia ſepulchrorum amplitudini aduerſatur. Hic enim mortuis parentibus eam ſepulturæ formam pulcherrimam putat, quæ moderata eſt, vt neque conſuetam tumulorum magnitudinem excedat, neque ab iis recedat, quos maiores noſtri ſuis parentibus poſuerunt. Τελευτησάντων δὲ γονέων, ταφὴ μὲν ἡ σωφρονεστάτη καλλίστη. Μήθ' ὑπερεαίροντα τῶν εἰθισμένων ὄγκων, μήτ' ἐλλείποντα ὧν οἱ πατέρες τοὺς ἑαυτῶν γεννήτας ἐτίθεσαν[c]. Quod Terentianus ille Simo non improbaſſet, qui vt in vita, ſic in morte adprimè vtile putaſſet vt NE QVID. NIMIS.

c Plato lib. 4. de leg.

DE MODERATIS SEPVLCHRIS & vulgaribus,

CAP. XXIII.

HVIVSMODI moderata fuere ſepulchra, quorum conſuetam magnitudinem Platonis Clinia laudat, quæ ad honeſtiores pertinet, nec plebeios capit. Nam vt viris clariſſimis Sepulchri amplitudo honeſta ſemper fuit & honeſtioribus moderata: ſic humiliores ſepulchrorum nobilitate dehoneſtantur, vt Licinus tonſor Auguſti Cæſaris libertus, quem Satyrici omnes ob ſepulchri ſuperbiam meritò exagitarunt: de quo non inuenuſtum Varronis epigramma immodicos monumenti ſumptus acumine ſuo ſuperauit,

Marmoreo Licinus tumulo iacet, at Cato paruo,
Pompeius nullo, quis putet eſſe Deos[a]*?*

Vt ſunt in honore hominum, in honore famæ magna nomina ex tenebris obliuionis: ſic infimorum qui illa mentiuntur, fortunę prodigia pro monſtris habentur. Moderandum verò eſt indignatione bonorum & ad moderata ſepulchra veniendum, quæ columnis & pilis cippíſque decorantur, quæque hortos & adiacentia ædificia, dietas, Aras, ſepta, macerias habuerunt. De iis Inſcriptiones plurimæ, quarum vna quæ eſt Tibure digna mihi videtur quæ hic apponatur.

[a] Vet gloſſ. ad Perſ. ſat. 2.

VALERIA

VALERIA ATHENAIS
FECIT. MODIAE. T. F. PAVLINAE. F. PIISSIMAE
ET. SIBI. SVIS. POSTERISQVE. EORVM. VIX. ANN
XIII. M. XI. HVNC. LOCVM. VTI. ME. VIVA. DE
TERMINAVI. CVM. ASCENSV. GRADVVM. VII
ET. CIPPIS. INSCRIPTIS. VII. COLLIG. IN. CIR
CVITV. P. CCCXXX. ET. AB. INTROITV. POR
TAE. SVPERIORIS. DISCENSVS. DEXTERIORIS 711.
PARTE. VSQVE. AT. CIPPVM. III. CVM. TABER
NA. VIA. LATA. A. PARIETE. P. V. CEDERE. DE
BEBIT. ET. PILAS. STRVCTILES. II. VSQVE. AD
IANVAM. SVPERIOREM. HYPANPELVS. HVIC
CEDAT. IN. RIGOREM. MACERIAE. ET. FVR
CARVM. ET. ARA. IN. QVA
FVR. CEPEM

Hîc Cippi, ſtructiles Pilæ, cum rigore maceriæ & furcarum & Ara. In quorum Interpretatione alij ſuam operam nuper collocarunt, quibus licebit noſtram reiicere, ſi ita lubeat. Pilæ ſunt quadratæ, quæ Græcis στῆλαι, quæque in monumentis propriè dicuntur ſtantes columnæ [a]. Rotundæ vocantur Κίονες & στύλοι [b]. Furcæ ad maceriam pertinent: furcis enim erectis & virgultis interpoſitis, luto parietes texere ſolebant, vt rigor, id eſt, durities maceriæ induceretur [c]. Hypampelus vineæ, quæ monumento adiacebat, accommodari debet, Α̉́μπελος enim vinea eſt. Quod in fine ſcriptum eſt FVR. CEPEM. Dubitavi aliquando an hæc verba imprecationem contine-

a Plin. lib. 6. cap. 28.
b Philand. ad Vitruu. lib. 2 ca. 11.
c Vitruu. lib. 2 cap. 1. Seru. lib. 1. Georg.

rent in fures, quæ in monumentis paſſim ſcripta eſt, vt qui fur agri, qui maceria claudebatur, fructibus non peperciſſet, illóſque intercepiſſet, miſeram vitam perpetuò degeret. Cepe enim edere dicuntur qui

a Satyr. 4. paupertatem grauiorem ferunt. Perſius[a].

Cum ſale mordens Cepe,

b in Ranis. Quæ lachrimas excitat, luctus & miſeriæ indices.

CIↃLXXVI. 10. Vnde Græcis κρόμμυα ἐσθίειν. Ariſtophanes[b].

Δ. ἰοὺ ἰού. Α. Τί ἐστιν; Δ. ἱππέας γ' ὁρῶ.

Α. Τί δῆτα κλαίεις; Δ. κρομμύων ὀσφραίνομαι.

D. Hei, hei. A. quid eſt? D. Equites video.

A. Quid quæſo lachrimas? D. Cepas olfactito.

Id eſt, vitam miſeram timeo, quod Equites venire conſpicor. Scholiaſtes, Ὡς θαυμάζων, inquit, ἱππέων ἔφοδον, quaſi ob equitum infeſtum & hoſtilem aduentum eſſet attonitus. Ἔφοδος enim Thucydidis Scholiaſtę ἐπίθεσις πολεμική, hoſtium incurſus infeſtus, qui ditiores plerunque ad cepas redigit. FVR CEPAM, ex communi loquendi vſu dicitur, vt *fures clamorem* ſupreſſo verbo, quod facilè ſubintelligitur. Fragmentum tumuli ſimile Vrſinus conſcripſit.

SI. QVIS. FVRAVERIT

927. 6. PROINDE

OBLIGATVS. ERIT

AC. SI. SACRILEGIVM

COMMISERIT

Digitized by Google

Patauij Vrnæ duæ in veterrimo monumento repertæ. Maior his verſibus iuſcripta,

PLVTONI. SACRVM. MVNVS. NE. ATTINGITE FVRES. IGNOTVM. EST. VOBIS. HOC. QVOD. IN VRNA. LATET. &C.

Vrna minor.

ABITE. HINC. PESSIMI. FVRES
VOS. QVID. VOLTIS. VOSTRIS
CVM. OCVLIS. EMISSICIIS
ABITE. HINC. VOSTRO. CVM. MERCVRIO 927.6.
PETASATO. CADVCEATOQ
MAXIMVS. MAXIMI. DONVM
PLOTONI. HOC. SACRVM. FVIT

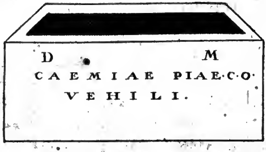
In hac Vrna minori quam maior continebat duæ ampullæ, vna ex auro, altera ex argento liquidiſſimi liquoris plenæ: in medio earum ardens lucerna. Certior tamen interpretatio Rigaltij quem nunquã niſi honorificentiſſimè nominaui, qui duo hæc verba ex literis ſingularibus conflata ita diſtinguit. F. V. R. C. E. P. E. M. vt ſint, FINES. VLTRA. RIGOREM. CIPPORVM. ET. PARIETIS. ET. MACERIAE De Septis ſepulchrorum, Appendicibus & Ornamentis nos ſuo loco. Columnas intereà & pilas ſtructiles, quæ à depoſitoriis diuerſæ ſunt, ex illarum altitudine inter ampliſſima & moderata ſepulchra reponemus. In eam enim magnitudinem excreſcere poſſunt, vt Mauſoleis ipſis non cedant. Qualis fuit

celeberrima Traiani columna Numiſmatis veteribus nobilitata. Hæc ſi moderata fuiſſet, ad honeſtiores pertinuit, ſi humilis ad vulgares. De Archimedis Columna M. Tullius[a]. *Ex eadem vrbe*, inquit, *humilem homunculum à puluere & radio excitabo Archimedem. Cuius ego Quæſtor ignoratum à Syracuſanis, cum eſſe omninò negarent, ſeptum vndique & veſtitum vepribus & dumetis indagaui ſepulchrum. Tenebam enim quoſdam ſenariolos, quos in eius monumento eſſe inſcriptos acceperam, qui declarabant in ſummo ſepulchro ſphæram eſſe poſitam cum cylindro. Ego autem cum omnia colluſtrarem oculis (eſt enim ad portas Agragianas magna frequentia ſepulchrorum) animaduerti columellam non multum è dumis eminentem, in qua inerat ſphæræ columna & cylindri. Atque ego ſtatim Syracuſanis (erant enim principes mecum) dixi me illud arbitrari eſſe, quod quærerem. Immiſſi cum falcibus multi purgarunt & aperuerunt locum. Quum patefactus eſſet aditus, ad aduerſam baſim acceſſimus. Apparebat epigramma exeſis poſterioribus partibus verſiculorum, dimidiatis ferè. Itaque nobiliſſima Græciæ ciuitas, quondam verò doctiſſima, ſui ciuis vnius acutiſſimi monumentum ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate didiciſſet.* Non ferrem M. Tullium, qui cum Archimedem ciuem acutiſſimum agnoſcat, illum inter humiles homunculos ponat, cum tamen vnus exercitum Populi Romani à Syracuſanorum mœnibus ſolus arcuerit, & de Marcello duce fortiſſimo aliquandiu triumpharit. Sed noluit, vt puto Tullius Quæſtoriæ officere dignitati, quæ omnes homines Græcos præſertim ſibi longè inferiores

[a] lib. 5. Tuſcul.

putabat. Quod & hodie multi in honoribus conſtituti obſeruare ſolent, qui non minimum dignitatis fructum putant, ſi honeſtiores contempſerint, qui viciſſim illos etiam contemnunt & rident.

Inter vulgaria ſepulchra ſunt Arcæ & Pilæ depoſitoriæ. Huius forma hæc videtur, Romæ.

Quæ τήλη in lapide vetere malè coniunctis literis, in quo legendum τὴν στήλην. Eiuſdem generis eſt Arca, quæ lapidea fuit aut marmorea, cuius mentionem Caïus I. C^tus. facit[a]. Hæc quidem lapidea, fictilis aut terrea, fuit. Si marmorea eſſet, illâ nobiliores condebantur, vt ex Caſſiodoro colligimus[b]. *Artis tuæ*, inquit, *peritia delectati, quam in excauandis atque ornandis marmoribus exerces, præſenti authoritate concedimus, vt te rationabiliter ordinante, Arcæ quæ in Rauennati vrbe ad recondenda funera diſtrahantur, quarum beneficio cadauera in ſupernis humata ſunt, lugentium non parua conſolatio.* Eaſdem has cum Sarcophago eſſe non dubito, quod fictile ſupra monuimus: terrenum in inſcriptione legitur quæ eſt Romæ.

852. 4.

a l 7. D. de relig.

b lib. 3. Variar. cap. 19.

Digitized by Google

HERIE. THISBE
MONODIARIAE
TERRENVM. SARC. LONGVM
CIƆXXXV.II. E. X. LAT. P. X
IN. QVO. CONDITA. EST
QVISQVIS. ES. PARCE. MANIB
ET..... ERE. NOLI. *maledicere.*

Marmoreum habetur in via Appia.

D. M. S
C. CAERELLIO. C. F. FAB. PVLCHERIANO. SA
CIƆXLI. 14. BINO. VIX. AN. LXXI. M. IIII. D. VIII. H. VII. C
CAERELLIVS. RAVCVS. SABINVS. SARCOPHA
GVM. FECIT. MARMOREVM. VI. NONAS. MAI
M. IVNIO. SVLLANO. ET. L. NORBANO. BALBO
COS. H. M. D. M. A

Poſteriores literæ hoc denotant, *huic Monumento dolus malus abeſto*, Vulgares in monumentis notæ.

Inter vulgaria, humilia ſepulchra numerantur, quæ nec operis ornamento, nec terræ tumulo intumeſcunt. Hæc Tyrannis propria cum breui marmore [a], vt poſteriorum inuidiam defugerent, cuiuſmodi Othonis fuiſſe traditur [b]. Ingentia enim, vt diximus, ſepulchra principum fuerunt, quæ et Tribunalia dicta. Tacitus [c] inter funebres Germanici honores recenſet Sepulchrum Antiochiæ, vbi cre-

a Trebell. Pollo in Victorino Iunior.
b Auth. vit. Oth.
c lib. 2. Annal.

matus eſt, Tribunal Epidaphnæ, quo in loco vitam finiuit. De vulgari Tribunali lapis Beneuenti,

P. AELIVS. VENERIANVS
HOC. VAS. DISOMVM. SIBI. ET
FELICITATI. SVAE. POSVIT. ET 751.11.
TRIBVNAL. EX. PERMISSV. PONTIF
PERFECIT

Tribunal χῶμα ex permiſſu Pontificum perfectum, qui ſemper hac in re expectari non debuit. Nam ſi in eo monumento quod imperfectum eſſe dicitur, reliquiæ hominis conditæ ſunt, nihil impedit, quò minus perficiatur. Sed ſi religioſus locus iam factus ſit, Pontifices explorari debent, quatenus ſalua religione deſiderio operis reficiendi medendum ſit [a]. a l. 5. D. de mort. Infer.

DE SEPVLCHRIS PLEBIS ET *promiſcuis pauperiorum*,

CAP. XXIIII.

PITTACVS nouis ſepulchris modum, feciſſe dicitur [b]. Nam ſuper terræ tumulum noluit quid ſtatui niſi columellam tribus cubitis non altiorem: aut menſam: aut labellum: & huic procurationi certum magiſtratum præfixit. Columella, Menſa, Saxum, Cippi, Labellum, Cupæ, Maſſa, Ollæ, Oſſuaria, Vrnæ, Ampullæ, Phialæ,

b Cicer. 2. de leg.

Thecæ, Culignæ, ſepulchra ſunt plebis & pauperiorum. De Columella hactenus, quæ humilior non multùm à Cippo differt [a]. De hac enim Propertius [b].

[a] Seru. 11. æneid.
[b] lib. 3. eleg 19.

I puer & citus hac aliqua propone columna,
Et dominum Exquiliis dic habitare tuum.

Nam in Exquiliis ſepulchra pauperum. Menſa ſepulchri loco ſuperpoſita. Mediolani,

M. M

MINICIAE. RVFINAE
INNOCENTISSIMAE
850.6. QVAE. VIXIT. ANNIS. XXII
MENSE. VNO. DIBB. XXIIII
MINICA. DOMITIA. SORORI
POSVIT. MENSAM. CONTRA
VOTVM

Menſam ponere eſt lapidem Cippis aut terræ congeſtione ſubnixum, planum tollere in menſæ modum. Quod hodie apud nos fieri ſolet in Cœmeteriis noſtris. Sic Plutarchus in Iſocratis ſepulchro dixit Τραπέζαι γενέσθαι, vt obſeruat Turnebus. Vnde Athenæus vniuſcuiuſque fatum in menſa iacere putat [c]. Τῶν τραπέζων κεῖσθαι ἑκάστου μοῖραν. Id eſt neminem niſi poſt fata beatum. Has menſas aut tabulas marmoreas ἀπὸ τοῦ τύμβου vulgus Tombas vocat. Saxum breuius fuit, plerunque aut ſupra tumulum aut in Cippis erectum. Lapis in Piceno.

[c] lib. 4.

P. F.

P. F....... A. PRIMOPILO
SPECTATAE. VIRTVTIS 495. 9.
EQVESTRIS. ORDINIS. V
PATRIBVS. ET. PLEBI. GRATO
OB. GRATAM. ADOLESCENTIS. INDOLEM
BENE. MERITAM. SAXVM. DEDIT

Hoc ſaxum nomen ſolum vt plurimum continebat. Propertius [a], a lib. 2. eleg. 1.

Et breue in exiguo marmore nomen ero.

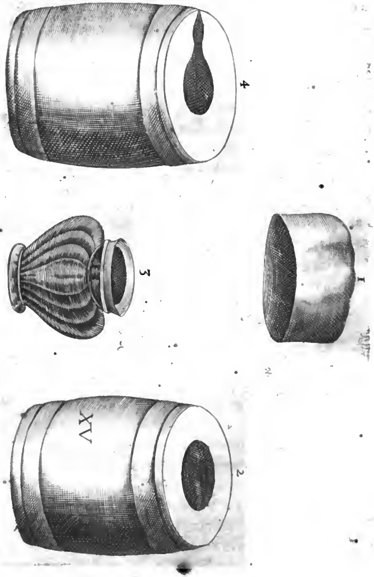
Qui & lapis vltimus, ſepulchri dictus eſt.

Vltimus & poſito ſtaret amore lapis.

Labellum πύελον lapis in labri formam concauus, quem, Arcam, Arculam, Sarcophagum diximus, quamquam labellum à balneo aut vinatico labro tractum ſit: vnde Cupæ, de quibus lapis Romæ.

D. M
D. APVLEIVS. IONICVS
FECIT. EVTYCHIAE 845. 1.
SORORI. SVAE. ET. EVTYCHETI
FILIO. EIVS. IN. HAC. CVPA
MATER. ET. FILIVS. POSITI. SVNT

In Æduis Cupa lapidea nuper reperta eſt cuius formam Franc. Iuretus amicis miſit, quæ talis eſt.

Digitized by Google

Cupæ nomine & Labra, & Dolia Fictilia & Solia contineri puto, non Regia illa, ſed quæ labra aut Labella dicuntur[a]. Maſſa φύραμα Cupæ etiam nomine continetur, eam tamen fictilem magis puto, Nam Maſſa pro quauis materia ſumitur, quæ ſubigendo miſcetur, & Maſſa figuli à D. Paulo vocatur[b]. Ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam? & φυρᾶσαι πηλὸν eſt lutum macerare. De Maſſa duæ ſunt inſcriptiones Romæ. Prima

[a] Cato de re ruſt. cap. 10. Plin. lib. 19. cap. 1. & lib. 31. ca. 2.

[b] ad Rom. cap. 9.

D. M
FLAVIO. SEVERO
FILIO. KARISSIMO
QVI. VIX. ANN. VI. M. V
FL. VITALIS. EVOK. ET
GLYCERA. PARENTES
INFELICISS. MAS. EXTRVCSE CIↃCVIII. 6.
ITEM. AFRICANO. LIB. BENE
MERENT. VIX. AN. XVIII
HIC. DECESSIT. LIB. XVII. K. SEPT. HABET
MAS. P. XII. FILIVS. KARISSIMVS. DECESSIT
XVIII. KAL. OCT. DEPOSITVS. P. XII. IN. VA
SCELLO. ET. MASSA. A. FVNDVS. POSTEA
PLACVIT. LAPIDE. TIBVR. AMBOS. IN. SE
CIRCVM. DARE. ET. TITVLVM. INSCRIBERE
D. C. MESSALA. ET. SABINO. COSS

Altera.

TI. CLAVDIVS
ZOSIMVS. FECIT
665. 3. LICINIAE. PRISCAE. MAMMAE
CLAVDIAE. PROSHODO. SER
MASSAM. CVM. CINERARIO

Ollæ aut maiores fuerunt aut minores, Cinerariæ, aut Oſſuariæ. De Ollis maioribus lapis vetus.

AELIAE. TRYPHOSAE
IVS. SEPVLCHRI. POSTE
RISQ. EIVS. OLLAM. MA
855. 3. GNAM. ITEM. THVS. VI
NVM. FAR. ET. OLEVM
AD. SACRA. PRIVATA. DEDIT
P. FELICIANVS

IDEM. IVS. DATVM
EST. ET. POSTERIS. HVRIES
EX. TESTAMENTO

a cap. 10. De Minoribus alia eſt Inſcriptio ſup. [a] Primillæ, quæ ollas ſex minores in auito conditorio libertæ indulſit. Ea autem has inter Ollas differentia fuit, quod magnæ minoribus honoratiores erãt, vt Ingentia ſpulchra, humilioribus ampliora. Vtræque in ſepulchris aut illius ædificiis plerunque conſecratæ. Romæ.

HAEC. AEDIFICIA. PROPRIA
COMPARATA. FACTA
DICATAQ. SVNT. MONVMENTI
SIVE. SEPVLCHRVM. EST. ET 867.5.
OLLARVM. QVAE. IN. HIS. AEDIFICIIS
INSVNT. ET. CONSECRATAE. SVNT
RELIGIONISQ. EARVM. CAVSA. A
C. COMINIO. SYMPHORO
ET. LIBERTIS. LIBERTABVSQ.
POSTERIS. EORVM

Quæ monumento aut maceria incluſæ.

M. PLECTORIVS. HERCVLANIVS
SACERDOS. M. D. M. I 308.8.
FECIT. OLLAR. N. XXXIIII
CVM. SARCOPHAGO. MARM

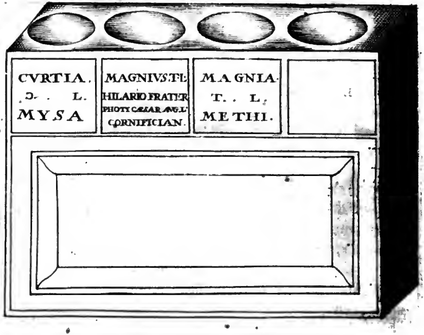
Lapis alius.

Q. CANVSIVS
PRAENESTINVS
MACERIAM. ET. OL 935. 9.
LARIA. LIBERTIS
LIBERTABVSQVE
SVIS. FECIT

Huiuſmodi maceriam Arelate vidi duratum parietem & concluſum in ædiculæ modum, in quo Ollę

Digitized by Google

plurimæ interioribus maceriæ partibus interclufæ ore patulo ad excipienda Oſſa. Lapideum monumentum Ollarum quatuor hoc habetur Romæ.

Ollæ autem nonniſi benemerentibus concedi ſolebant quæ factionibus & agitatoribus diuiſæ leguntur[a], inter quas Ollæ quædam cum Obrendario.

a inſcript. 339.5.340.2. & 3.

Digitized by Google

D. M
L. POMPONIVS. CLADVS
ET. CLAVDIA. PARHESIA
FECERVNT

SIBI. ET. SVIS. POSTERISQVE 884. 16.
EORVM. ET

M. QVINTINO. CLAVDIANO
OLLARVM. N̄. XII. AB. IMO
IN. SVMMO. CVM
OBRENDARIO

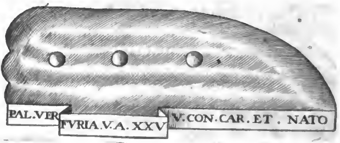
In multis Inſcriptionibus literarum commutatio ſæpè difficultatem facit, quam qui non animaduertit, magnum ſibi aliiſque negotium molitur. B. pro F. à veteribus vſurpatum eſt, quibus Bruges pro Phryges. Quod in hac Inſcriptione eueniſſe credo, in qua Obrendarium ſcriptum pro Ofrendario, conciſa ſyllaba. Offerendarium ab Offerendo dictum: vnde offerre pro ſacrificare in Primillæ inſcriptione [a]. Et à noſtris Offertorium à ferto, quod eſt oblatio [b], & ab eo poſterioris æui ſcriptoribus offerenda dicta eſt, quæ eſt oblatio [c]. Si à ferto Offerendarium trahamus, fertum fortè in Offerendario ſolùm ferebatur, quod genus libi eſt [d]. Vt offerendarium ſit Aræ ſpecies ad quam liba ferrentur. Nam Aræ in ſepulchris frequentes fuerunt, vt ex ſuperioribus liquet, in quibus pro Manium quiete Inferiæ daban-

a cap. 10.
b Iſydor. in Theolog.
c Alcuinus lib de diuin offic. Amelius Fortunat. de Eccleſiaſtic. offic.
d Feſtus in verbo ferum.

tur. Si quis meliorem interpretationem offerat, ab hac mea facile recedam. In re obſcura & antiqua idem nobis accidere poteſt, quod iis ſolet qui in tenebris ambulant, qui ſæpè cum certis veſtigiis inhærere non poſſunt, aut labuntur aut cadunt.

Oſſuariæ Ollæ à Cinerariis in eo differunt, quod hæ, cineres, illę oſſa exciperent. Ab oſſibus olla, oſſuarium ſimpliciter dicta, vel Oſſarium aut Oſſuaria[a]. Quę ab vrna, forma ſolùm diſtinguebatur. Nam Vrna conditoria eſt & cinerum, quę maior & minor. Maiorem habeo vitream Oſſuariam quadratam oblongam, quam Nicolaüs Boucherat Ceſtercienſis Abbas digniſſimus mihi dedit, quo illius beneficio deuinctus, ingratus eſſem, ni publicam hanc gratiam viro meritiſſimo lubens rependerem. Ollę cinerum hę Romę viſuntur.

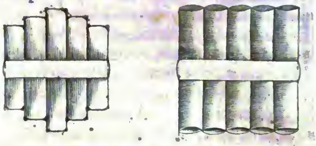
[a] l.2.D. de ſepulch. violat.

Quę Cinerarium frequentiùs nuncupatæ[b]. Vrnę minores, Vrnulæ dictæ ſunt, quę cum maioribus aut coctiles marmoreæ ex Alabaſtro, porphyrite, aut vitreæ. Phiala cinerum vna penes me eſt quæ à communibus, vitri ſolidate differt. Thecarum, quæ hic loculi

[b] inſcript. 418.11. & 850. 10.

loculi dici poſſunt, elegans hæc forma eſt in ſiniſtro latere ſepulchri T. Statilionis.

Culignæ pauperiorum Sepulchra fuerunt [a],
Miſeræ plebi commune ſepulchrum [b].
Quod propriè ſepulchrum non dicebatur, ſed Buſtum, qui locus eſt vbi quis combuſtus & ſepultus eſt, & cuius oſſa & cineres lecti non ſunt vt in ſepulchro conderentur, ſed vbi cadauer ſepultum eſſet, terrâ illicò obrueretur. At ollæ, Vrnæ & cetera, ſepulchreta, ſepulchra omninò non ſunt, ſed inter illorum partes computantur.

a Aggen. Vrbic.
b Horat. lib. 1. ſat. 8.

DE SEPVLCHRORVM DIVISIOne & partibus. De ſepulchris extra ſortem. De Mixtura cinerum & Oſſium,

CAP. XXV.

HOC quidem Celſus I. C[tus]. aſſerit [c]. Quid, inquit, ſi ſtatua neque applumbata ſit, neque affixa, an pars monumenti effecta, an verò manet in bonis noſtris? Et ſcribit ſic eſſe monu-

c l. 2. D. de ſepulchr. violat.

menti, vt Oſſuariam, ideóque quod vi aut clam interdicto locum fore. Clariùs in libris Βασιλικῶν[a]. Καὶ ἡ στήλη γὰρ ὥσπερ ἡ σορὸς, μέρος ἐστὶ τοῦ Μνημείου. Ex verbis Celſi deceptus Interpres στήλην pro ſtatua accipit, quæ ſtructilis eſt pila, ſeu ſtans columna. Quod quidem verborum ſenſum, mentem legis non mutat, ex qua addiſcimus Q. Ennij ſtatuam quę in Scipionum ſepulchro fuit, ſepulchri partem eſſe. Quem à Scipione delatum Ennio honorem vltimum, non minoris facio quàm Athenienſium in Æſopum decretum. Cui,

a lib. 60. ca 2.

Ingentem ſtatuam poſuere Attici[b].
Seruumque collocarunt, æterna in baſi,
Patere honoris ſcirent, vt cuncti viam,
Nec generi tribui ſed virtuti gloriam.

b Phædr. lib. 2.

Ceterum monumenta in partes quandóque ſecabantur ſecundum Ius quod in illis quiſque haberet. Hoc aliunde quàm ex antiquis Inſcriptionibus probare mihi facile non eſſet, in quibus pars monumenti dimidia conceſſa aliquandò eſt. Romæ.

CVRTIA. Ɔ. L. PRAPIS
CVI. PARS. DIMIDIA. HVIVS
614.11. MONIMENTI. CONCESSA. EST. AB
C. MOECENATO. HELIO

Item Romæ.

D. M

ARRIAE. ONFALE
L. ARRIVS. PARVS. ET
TI. CLAVDIVS. STAFYLVS 757.9.
CONIVGI. B. M. FECERVNT
LIB. LIBERTABVS. POSTERISQ.
DONATIO. DATA. PARTIS. DIMIDIAE
L. MVNIO. FORTVNATO

Vir & vxor in parte dimidia viuentes ſibi monumenta compararunt, hoc modo diſtincta.

D. M	D. M
C. BELLEIO. CLAVDIA	
NO. VIX. ANN. XVII	C. STATILIVS
MENS. XI. DIES. X. C	PROCVLVS
BELLEIVS. PONTICVS	SE. VIVO. FECIT. SIBI
ET. CLAVDIA. NICE	ET. CLAVDIAE. HE
FILIO. PIENTISSIMO	LIADI. CONIVGI. KA
VIVI. FECERVNT. ET	RISSIMAE. IN. PAR
SIBI. IN. PARTE. DIMI	TE. DIMIDIA. ET. LI
DIA. ET. LIBERTIS	BERTIS. LIBERTA
LIBERTABVSQ. SVIS	BVSQ. SVSS. POSTERISQ.
POSTERISQ. EORVM	EORVM

672.14.

Digitized by Google

Lapis alius qui hanc inter dominam & libertos diuiſionem continet, intrantibus parte dexteriore
4771.1. dimidia libertis libertabúſque[a]. Pro parte tertia monumentum aliud eſt Romæ.

HORTVLO. AEDICVL. ET. SACELL. COM. DI
317.6. STEG. SERVILIA. CYNIRA. FECIT. SIBI. ET
N. SERVILIO. LIBERALS. OPTVMO. VIRO
SVO. PRO. PARTE. TERTSA

Tumulum extra ſortem vnum in Epigrammatis antiquæ Vrbis offendo, in Exquilino monte ad Sanctum Martinum de montibus.

CINERES. ET. OSSVA. PHILOCAPTAE. HIC. S
S. PERPETVAE. MEMORIAE. FACTI. ET. IN
FAMIAE. CAVSSA. QVE. INSATIABILI. VE
NERE. EXHAVSTA. SVBTER. V. V. MORTVA
EST. VIX. ANN. XXXV. M. IIII. D. X. PAREN
TES. INFELICISS. TACITO. NOMINE. EXTRA
SORTEM. AD. R. R. POSVERE. O. VORAGI
NEM. EXSVRIENTEM

Quem eundem Rauennæ verbis aliquot immutatis ſcriptum Laſius[b] vidiſſe, paſſimque in antiquis Inſcriptionibus hæc verba EXTRA. SORTEM. ſe obſeruaſſe teſtatur. Has tamen cum diligentiſſimè euoluerim, nullibi quidem mihi Sors illa obtigit, quem vt malè natam Gruterus inter Spurias repoſuit. Videndum tamen eſt quid ſit ex-

b lib. 3. cōmentar. ca. 18.

tra ſortem ponere. Nam qui hanc funerum explicandorum prouinciam ſortiti ſunt, in Sorte illa exquirenda valdè deſudarunt, quam ſe non intelligere Laſius ingenuè fatetur. Niſi fortè monumenta extra Sortem, inquit, militares Cippi fuerint, militi non miſſa ſorte, promiſcuè in agris neque pedum adhibita menſura vel his qui notam habebant infamiæ, in locis abditis, conceſſi. Quam interpretationem Guichardus reſpuit, qui hoc loquendi genus deducendum putat ab Agrorum deſignatione, quæ fiebat iis qui in Colonias deducebantur. Nam authores diuiſionum, leges quaſdam colonis deſcribebant, quibus Cippi ſepulchr-áue cineribus deputarentur. Et cum ſingulis pars agrorum aſſignata eſſet, quæ ſepulchra familiaria contineret, qui extra partem illam familiæ adſignatam ſepultus eſſet, & in alieno fundo poſitus, EXTRA. SORTEM. iacere dicebatur. Guichardi opinio M. Bruti epiſtola iuuatur [a]. Ille enim Ciceroni. *Æqualiter, aut ſorte agros legionibus aſſignari puto oportere.* Sed verius eſt EXTRA. SORTEM, ſignificare, extra ſacra & gentem. Nam Sortis nomen à Latinis authoribus pro genere & gente vſurpatur. Ouidius de Iunone [b].

Si genus aſpicitur Saturnum prima Parentem
Feci, Saturni Sors ego prima fui.

Et ſors patrimonium eſt [c], à quo conſortes fratres, qui patrimonium non diuiſerunt, & ad quos eadem ſors pertineret. M. Tullius [d]. *Ex agris tres fratres conſortes profugerunt.* Sors Græcis Κλῆρος

a Cic. lib. 11. epiſt. 20.

b lib. 6. Faſt.

c Feſt. in verb. Sors. d act. 8 in Verr. Varro lib. 5. de ling. lat.

herediolum prædium ſeu fundus eſt, vt ex Pauſania Budæus notat. Extra ſortem ergò eſt, extra familiare ſepulchrum, extra ſacra & gentem, quod fas negabant eſſe, idque Torquatus in gente Popilia iudicauit[a]. Plato cum de iis loquitur, qui ſeipſos vita & ſorte fatorum, vi ſcelerata priuarunt: Sepultura, inquit, iſtis ſolitaria fiat, vbi alius nemo condatur. Deinde in his locis ſepeliantur, quæ de duodecim regionis partibus, vltima, deſerta, innominata ſunt: ſic obſcuri vt neque pila, nec inſcripto nomine ſepulchra notentur.[b] τάφους δ᾽ εἶναι τοῖς οὕτω φθαρεῖσι, πρῶτον μὲν κατὰ μόνας, μηδὲ μεθ᾽ ἑνὸς ξυντάφου. εἶτα ἐν τοῖς τῶν δώδεκα ὁρίοισι μερῶν τῶν ὅσα ἀργὰ καὶ ἀνώνυμα, θάπτειν, ἀκλεεῖς αὐτούς, μήτε στήλαις, μήτε ὀνόμασι δηλοῦντας τοὺς τάφους.

[a] Cic 2. de leg.

[b] lib. 9 de legib.

Cinerum & Oſſium mixtura ex iiſdem inſcriptionibus probatur, in quibus aliquandò loca ſingula ſepulturæ cauſa aſſignata, quandóque idem locus monumenti plurium oſſa capiebat. Romæ.

C. CAMERIVS
CRESCENS

308.7.

ARCHIGALLVS. MATRIS
DEVM. MAGNAE. IDEAE. ET
ATTIS. POPVLI. ROMANI
VIVVS. SIBI. FECIT. ET

C. CAMERIO. EVCRATIANO. LIB
SVO. CETERIS. AVTEM. LIBERTIS. VTRI
VSQVE. SEXVS. LOCA. SINGVLA
SEPVLTVRAE. CAVSA. H. M. H. E. N. S

Oſſa mixta alia Inſcriptio habet Romæ.

ROMA VITTORIO EMANUELE

OSSA. MEA. IN. ARAM. MIXTA.
CVM. FILIAE. VNA. REQVIESCVNT 715.10.

De Cinerum mixtura lapis alius Gerundæ in Hiſpania.

EGO. I. L. PISON. F. VNO. CINERESL. PISON
PATRIS. MEI. ET Ↄ. FLAVIAE. MATR. MEAE
SEPVLC. POSVI. ET. XXV. POST. ANNO. VI
TAE. CINERES. ADMISCERI. MEOS. IVSSI. VT 732.10.
QVIB. VIV. CONIVNC. FVERIM. IN. VLTIMO
POSTEA. FATO. VENIENTE. FIER. CONIVN
CTIOR. PVLVERE. MEO. EORVM. PVLVERI
ATMIXTO.

Spuriam Gruterus ſuſpicatur, cui aſſentior ob verborum maximè contextum, qui multùm diſcrepat à veterum monumentorum titulis: Sed iuuat ad cinerum mixturam, quæ Phillidis nutricis facto comprobatur: illa enim Domitiani reliquias templo Flauiæ gentis clàm intulit[a], cineribúſque Iuliæ filiæ Titi, quam & ipſa educauerat, commiſcuit, cùm cadauer anteà via latina funeraſſet.

[a] Sueton. in Domitian. cap. 17.

DE TITVLIS SEPVLCHRORVM,

CAP. XXVI.

TITVLVS eſt ſepulchri breuis inſcriptio. Græcis ἐπιτάφιον, ἐπίγραμμα, ἐπιτύμβιον, ἐπικήδειον, ἐπιτάφιος μνηματίτης, λίθικον, ἐπίσημα M. Tullio, Eclogium, Epigramma, Elegia, Epitaphium. Titulus etiam eſt ἐπιγραφὴ damnatorum, à quo Tertullianus[a]. *Titulus iniuriæ eſt ceſſatio ſepulturæ*, quaſi inſepultis publico proximorum iudicio damnatis iniurię publicæ titulus ſuperindictus eſſet, qui commune odium tacito quodam illorum conſenſu contineret, ad quos ſepulturæ curæ pertinebat. In antiquis inſcriptionibus obſeruamus TITVLVM. PONERE[b]. TITVLVM. DONARE[c]. FACERE[d]. FACERE. IN. TITVLO[e]. TITVLVM. INFIGERE[f]. INSCRIBERE[g]. Titulos, Eclogia M. Tullius vocat[h]. *Quid*, inquit, *ſepulchrorum monumenta, quid Eclogia ſignificant, niſi nos etiam futura cogitare?* Hæc duorum ſunt generum: alia enim inſcripta tumulo, alia ad portam, quorum alibi fecimus mentionem[i]. Eclogium in tumulo titulus eſt, qui tumulo iungitur, qui ex perſonarum conditione memoriam rectè factorum continet. Tumulus quandóque ſine titulo fuit, ſed raró. Quare Daphnis paſtor mandabat.

Et tumulum facite & tumulo ſuperaddite carmen[k].

Quod

a lib. de anim. ca. 56.
b 636. 6.
c 634. 7.
d 639. 2.
e 696 4.
f 863. 3.
g CIϽCVIII. 6.
h 1. Tuſcul.
i Lactant. 3. Thebaid.
m Virgil. Georg. 5.

Quod carmen Virgilius dixit, Poëtis aliis titulus eſt. Iuuenalis[a].

.... Titulo res digna ſepulchri.

Auſonius[b].

Nec ſatis eſt titulum ſaxo incidiſſe ſepulchri.

Silius[c].

. . . . . Titulis decorare ſepulchrum.

De quibus Seneca[d]. *Quidam cum in conſummationem dignitatis per mille indignitates erepſiſſent, miſera ſubit cogitatio ipſique laborant in titulum ſepulchri.* Qui titulus ab nominis inſcriptione, Nomen etiam dicebatur. Et quod titulum inſcribere, dixerunt nomen ſignare. Virgilius[e].

Oßáque Nomen,
Heſperia in magna, ſi qua eſt gloria, ſignat.

Quod & Ouidius[f].

Tumulo quoque nomen habenti,
Inferias dederat cum fratribus Hector inanes.

Hîc nomen pro gloria & nobilitate, quo modo Sinon ille.

.... Et nos aliquod nomenque decuſque,
Geſſimus.

At cum fortunam Priami poëta miſeratur.

. . . . . Iacet ingens littore truncus,
Auulſúmque humeris Caput & ſine nomine corpus[g].

Qui verſus hucúſque non ſatis intellectus ab interpretibus, magnam continet antiquitatis religionem. Neque enim temerè ingens truncus, & auulſum caput à corpore & nomine ſeparatur. A Paulo I. C^{to}. Interpretatio quærenda eſt. Ille diſertè[h]. Cum

a ſat. 10.

b in epitaph heroum. 20.

c lib. 15.

d lib. de breuit. vit. cap. 20.

e lib. 7 æne.

f 12. metam

g 2. æneid.

h l. cum in diuerſis. D. de relig.

in diuerſis locis ſepultus quis eſt, vterque quidem locus religioſus non fit, quia vna ſepultura, ſepulchra plura efficere non poteſt. Mihi autem videtur illum religioſum locum vbi quod principale eſt cõditur, id eſt, caput: vnde qualis cuiuſcumque imago ſit, cognoſcitur. Occiſo Parmenione pauci milites remanſerunt qui ſaltem vt corpus ipſius ſepelire permitterent precabantur. Diu negatũ eſt Cleandri metu ne offenderet Regem. Pertinaciùs deinde precantibus, materiam conſternationis ſubtrahendam ratus, capite deciſo truncum humare permiſit. Ad Regem caput miſſum eſt[a]: reliquum enim cadaueris ſine capite ſepultum nullam habebat religionem. Ingens ergo truncus ad nobilitatem Priami pertinet, vt ſupra de ingenti tumulo dicebamus: vt ingens Achilles eſt Ouidio[b], Ingens Clipeus & Ingentes animi Virgilio[c]. Truncus ideò, quod auulſum caput eſſet, ob idque nulla certa Priamo ſepultura, cuius corpus quod pro reliquiis ponitur ſine nomine iacebat, quod vbi hæ reliquiæ conditæ ſunt, nullus eſſet titulus, nulla nominis Inſcriptio, qua dignoſci poſſet quis eò loci conditus eſſet. Vnde cum in antiquo Epigrammate hic verſus occurrit,

Corpus habet tellus & ſaxum nomine inane[d].

De tumulo ſine titulo intelligi debet, malè enim pro Cenotaphio acciperetur. Titulus autem breuiter vtcumque ſcriptus eſt, & ratio à Propertio his verſibus reddita eſt[e].

a Q. Curtius lib. 2.

b 11 metam.

c 4 Georg. & 1 æneid.

d Inſcript. 901.14.

e lib. 4 eleg. 5.

Digitized by Google

Hoc carmen media dignum me ſcribe columnâ,
Sed breue, quod currens vector ab Vrbe legat.

Non tamen ſemper ex Platonis lege lapis verſibus quatuor inciſus fuit. Nam tituli ad multos verſus pleríque excurrunt, vt Inſcriptiones veteres docent: ſed quo breuiores, eò elegantiores habebantur. His in titulis honores inſcripti, vt de Pallante Claudij liberto notatur, cuius monumenti Inſcriptio hæc fuit[a]. HVIC. SENATVS. OB. FIDEM. PIETATEMQ. ERGA. PATRONOS. ORNAMENTA. PRAETORIA. DECREVIT. ET. SESTERTIVM. CENTIES QVINQVAGIES. CVIVS. HONORE. CONTENTVS FVIT. Quo titulo admonemur cum Plinio quàm ſunt mimica & inepta, quæ interdum in cœnum & ſordes hominum fœda adulatione abiiciũtur. Cenſorini Imp. honores omnes Titulus ſepulchri enumerabat[b], vltimo hoc verſu, adſcripto, FELIX.AD OMNIA, INFELICISSIMVS. IMPERATOR. Quod de Galba prius dictum, qui omnium conſenſu dignus imperio videbatur, niſi imperaſſet[c]. Hîc libet cum Satyrico exclamare, ite nunc mortales, & magnis cogitationibus pectora implete: quæ vos extulit fortuna, eadem gloriæ carnufex ambitionem omnem ſepeliuit & gloria hæc ſola quæ virtute ſubnixa eſt, ſpretis titulorum phaleris integra ad poſteros manat. Sæpe ego audiui à fori noſtri principibus viris, Michaëlem Hoſpitalium Franciæ Cancellarium, cui nulla ætas habuit parem, ſolitum dicere, multos, qui ad honores à fortuna pelluntur, ſimiarum eſſe ſimillimos, quæ altiorem arborem

a Plin. lib. 7. epiſt.

b Trebellius in 30. Tyr.

c Tacit. 1. hiſtor.

nactæ, eouſque conſcendunt, vt cum ad ſummum arboris faſtigium euaſerint foliis vento ſtridentibus opertæ totæ, poſteriora tantùm prætereuntibus ridiculè oſtentant. Vt ridiculus fortè fuit Staberius, homo auariſſimus, qui Teſtamento iuſſit heredes ſcribere in ſuo monumento, quantum quiſque à ſe relictum accepiſſet[a].

[a] Horat ſat. 2.

Heredes Staberi ſummam incidêre ſepulchro,
Ni ſic feciſſent Gladiatorum, dare centum
Damnati populo paria, atque Epulum arbitrio Arri.

Nam ſepulchro teſtamentum quandóque inſcriptum in veteribus lapidibus videmus[b].

[b] inſcript. 879. 4.

Tituli aut ſoluta oratione aut verſibus ponebantur. Voconij amici ſui poetæ tumulum D. Hadrianus verſibus veneratus eſt[c]. Aliquando titulus pluribus linguis conceptus fuit, vt Gordiani III. Imperatoris ſepulchrum linguis quinque, Græca, Latina, Perſica, Iudaïca, & Ægyptiaca inſcriptum fuit, quod ab omnibus legeretur[d]. Inſcriptio quatuor Ennij verſus longos non exceſſit atque ipſa breuitate grauior: cui cum ſtuderent veteres, duplicem aliquando titulum fecerunt, & ſepulchro nomen ſolùm, res geſtas in aliquo monumenti ædificio, tabulæ affixerunt. Lapis in valle Antipoli.

[c] Apul. Apol 1.

[d] Capitolin. in Gordian.

897. 16.

VIATOR. AVDI. SI. LIBET. INTVS. VI. I
TABVLA. EST. AENEA. QVAE. TE. CVNCTA. PER
DOCET

Titulus quandóque nomen non habebat, ſed prudens aliquod & breue dictum, quale legitur Albæ

Digitized by Google

Iuliæ vbi geminæ mortuorum ſtatuæ ſuperadditum hoc eſt epigramma.

NISI. VTILE. EST. QVOD. FACIMVS 898.16.
STVLTA. EST. GLORIA

Neapoli.

FVI. NON. SVM 928.6.
ESTIS. NON. ERITIS
NEMO. IMMORTALIS

In Agro Albano.

ΤΟΥϹ. ΑΓΑΘΟΥϹ. ΚΑΙ. ΘΑΝΟΝΤΑϹ 896.4.
ΕΥΕΡΓΕΤΕΙΝ. ΔΕΙ

Sed & ipſæ Ollæ & Vrnulæ titulos,& ſapienter dicta habuerunt. Lapis Romæ.

CLAVDIA. APHRO
V. A. XXV 855.10.
L. ANTONIVS. POTHVS
OLLAM. CVM. TITVLO. BENE
MERENTI

Vrnæ cum titulo hanc formam habemus.

Vt vitreæ phialæ breuibus titulis adornatæ[a]. His titulis plerifque ſepulchrorum magnificentia non defuit. Nam minio notæ inſignitæ literas in marmore & monumentis clariores faciebant[b].

[a] inſcr. 836. 10.

[b] Plin. lib. 33. cap. 7.

DE VETERVM SEPVLCHRORUM Titulis,

CAP. XXVII.

QVID itaque tumuli à ſepulchris differant demonſtratum ſatis eſt, quæ tamen aliquando confundũtur. Nam Epitahium pro tumulo in antiqua Inſcriptione offendo; quæ eſt Puteolis.

IN. HOC. EPITAPHIO. MACERIA
CINCTVM. ANNIAE. MAXIMIN
AE. ET. ANNIORVM. CELERIONIS
MAXIMINI. ET. CELERINATIS 668.6.
FILIORVM. EIVS. QVAE. EST
DOMVS. AETERNALIS

Nos veteres tituli aliquantiſper illi detineant qui magnam habent venuſtatem, magnam delectationem, magnam literarum reconditarum doctrinam. Tria illorum præcipuè genera fuiſſe cõperio, vnum ad honorem: ridiculum, alterum: tertium ad infamiam. Plura honori dati ſunt, inter quæ mihi illud placet Similis illius, qui ſimiles habuit paucos. Vir, qui cum ceteros ſui temporis ætate & virtute anteïret, illorum nemini moribus & honeſti ratione ſecundus fuit. Nam cum Præfecturam Prætorianorum inuitus obiiſſet, qua poſteà ſe abdicauit, ru-

ríque ſeptem reliquos vitæ annos tranſegiſſet, monumento ſuo inſcribi iuſſit. HIC. IACET. SIMILIS. CVIVS. AETAS. MVLTORVM. ANNORVM FVIT. IPSE SEPTEM. DVMTAXAT. ANNOS. VIXIT. Σίμιλις μὲν ἐν-

a Xiphilin. in Hadr. ταῦθα κεῖται. Βιοὺς μὲν ἔτη τόσα, ζήσας δὲ ἔτη ἑπτά[a]. Nec certè vita putanda ea eſt quæ negotiis aut honoribus implicata, virtute & literis operam liberè dare non poteſt, quibus nominis immortalitas comparatur.

Ridiculus fortaſſe ille eſt titulus, quem Chloë

b lib. 9 epigram. 16. Martialis[b] nequiter finxit.

Inſcripſit tumulo ſeptem celebrata virorum,
Se feciſſe Chloë: quid pote Simplicius?

Facere enim verbum obſcœnum, hîc meritò ridetur, vt ſuabſurdè falséque dictum. Quod quamuis eleganter in veteribus Titulis poſitum ſit, habet tamen hic obſcœnitatis affinitatem. Romæ.

VRIANIVS. VITELLIANVS
442.7. LICINIAE. DEMETRIANAE
CONIVGI. KARISSIMAE
CVM. QVA. FECIT. ANN
VIII. M. VI. DIES. XXV

Mutinæ.

MEMORIAE. CLA. FEM
447.3. L. PAEDVCEAE. IVLIANAE
MORIB. NATAL. AC. PVD. PRISCIS
INLVSTRIBVSQVE. FEMI. COMPARANDA

QVAE

Digitized by Google

QVAE. VIXIT. ANN. XIII. D. XLVII
CVM. MARITO. FECIT. ME. D. XX
L. NON. VER.

Vt puella quæ tredecim annorum fuit, in matrimonio dies ſeptem & quadraginta vixerit. Rectè interpretatus eſt Cuiacius[a] facere cum marito, commorari cum marito: Sed exemplum quo nititur[b], vt qui in aliqua ciuitate decem annos fecerit; ibi domiciliũ habere videatur, nõ ita promptũ eſt. Melius hic loquẽdi modus Papiniani authoritate confirmatur[c], qui verbum, facere omnem omnino faciendi cauſam complecti docuit, vt dandi, ſoluendi, numerandi: ex quo facere ad dierum aut annorum numerum optimè refertur. Sed facere cum marito ambiguitatem habet, à qua vt aſcopulo quodam longè in ſcribendo recedendum eſt, in iis præcipuè quæ dolentes ſcribimus: verba enim ambigua riſum magis quàm mœrorem aut admirationem mouent, ſi in genus ridiculi incidant.

a lib. de Termin. cap. 26.
b l. eleg. 2. Cod. de Incol. lib. 10.
c l. 218. D. de verb. ſign.

Infame eſt Sardanapali vulgatum illud epigramma, quod incidi voluit in Buſto.

Hæc habui quæ edi, quæque ex ſaturata libido,
Hauſit: at illa iacent multa & præclara relicta.
Ταῦτ' ἔχω ὅσσ' ἔφαγον ϗ ἐφίβρυσα ϗ μετ' ἔρωτος,
Τερπν' ἔπαθον, τὰ δὲ πολλὰ ϗ ὄλβια κεῖνα λέλειπται[d].

d Strab. lib. 14.

Quod ex Choerilo aliter paulò refert Athenæus[e] ad eundem ſenſum, cui adiunxit illud Clitarchi[f],
Σαρδανάπαλος Ἀνακυνδαράξεω παῖς, Ἀγχιάλην ϗ Ταρσὸν

e lib. 12.
f lib. 4.

ἔδειμεν ἡμέρῃ μιῇ. Ἔσθιε. Πῖνε. Παῖζε. Ὡς τ' ἄλλα τούτου, οὐκ ἄξια τοῦ ἀποκροτήματος. Sardanapalus Anacidaraxis filius, Anchialem & Tarſum vno die condidit. Ede, Bibe, Lude. reliqua ne digitorum quidem crepitu digna ſunt. Homo vitiis multò quàm nomine deformior, quid aliud in bouis ſepulchro inſcripſiſſet? Sed quot hodie eo more vitam trahunt, tanquam mors æternum illis nihil ſentientibus receptaculum futura ſit? Quammultos improba hæc diſciplina ſectarores habet? Quorũ immortalis infamia etiamtum viuet, cum eſſe credent mortuam. Omitto cetera, nam qui omnia quæ in bonis auctoribus epitaphia leguntur colligere vellet, immenſum volumen nullo negotio conficeret. Quare his aliquot alia in antiquis Inſcriptionibus eleganter ſcripta attexo.

D. M. S

L. ASCONIO. EPITYNCHANO. SODALI. TI
TI. VIX. ANN. XIIII. MEN. VI. D. XII. ET. LI
VIAE. RVFFINAE. VXORI. EIVS. CASTISS
VIX. ANN. LXXII. MENS. VIII. D. VI. QVAE
305. 2. ADFECTA. CINERIBVS. CONIVGIS. ADEO
FVIT. VT. AD. SECVNDVM. NVLLO. VNQVAM
TEMPORE. TRANSIRE. VOLVERIT. QVAM
VIS. DIV. SVPERVIVERET. ET. AETAS. PO
SCERET. ET. VALIDA. NATVRA. VIRILEM
QVEM. SEMPER. SERVAVIT. ANIMVM. FI
DEMQ. PVDICITIAE. AEQVALI. MVTARE.

COMPELLERET. ET. NE. BREVEM. DOME
STICAM. PVGNAM. CREDAS. POST. MARI
TVM. VIX. ANN. L. M. VIIII.
Q. ASCONIVS. EPITYNCHANVS. FIL. PAREN
TIBVS. OPT. ET. SIBI. FECIT

Inter ridicula quæ eleganter quoque ſcripta ſunt, Hoc repono.

C. IOCVNDO. C. F. EXQ. QVI
XII. ANN. VIXIT. ET. SEPTIES
SPECTANTIBVS. IMPP. SER
GALBA. OTHONE. SALVIO. A
VITELLIO. ET. POPVLO. R.
SALTAVIT. CANTAVIT. ET 351·7
PLACVIT. PRO. IOCIS. QVIBVS
CVNCTOS. OBLECTABAT. SI. QVID
OBLECTAMENTI. APVD. VOS. EST
MANES. INSONTEM. REFICITE
ANIMVLAM. FAVSTVS. NVNC
INFAVSTVS. PATER. FILIO
ET. SIBI. FECIT

Quemadmodum & iſtud.

VIXI. DVM. VIXI. BENE. IAM
MEA. PERACTA. MOX. VESTRA 741·7
AGETVR. FABVLA. VALETE
ET. PLAVDITE

Digitized by Google

Infames tumulos duos ex iiſdem Inſcriptionibus ſubiicio. Primus eſt,

VIBIAE. Ɔ. L. CALYBENI. LIBER
652. 1. TAE. LENAE. AB. ASSE. QVAESITVM
LVCRO. SVO. SINE. FRAVDE. ALIORVM
H. M. H. N. S

Alter Romæ.

PONTIA. T. PONTII. FILIA
HIC. SVM. QVAE. DVOBVS. NATIS
A. ME. VENENO. CONSVMPTIS. AVARITIAE
921. 6. OPVS. MISERAE. MIHI. MORTEM. CONSCIVI
TV. QVISQVIS. ES. QVI. TRANSIS. SI. PIVS
ES. QVAESO. A. ME. OCVLOS. AVERTE

Verſibus conſcriptos P. Pithoeus ex epigrammatis veteribus omnes collegit & publicos fecit. Verſum ſuperpoſuiſſe dicebatur in antiquis Inſcriptionibus qui titulum inſcripſiſſet, licet ſoluta oratione[a].

[a] inſcript. 703. 2.

Has ego inſcriptiones vbique affero & paro velut optimum funebris tractationis condimentum, quo alij fortè delectabuntur, alij faſtidioſè reſpuent. Sed in librorum compoſitione idem ſeruãdum puto, quod in epularum apparatu, vbi quod vni non ſapit, facit ad alterius guſtum: & nonnulli ſunt qui ſenſus ſtupore ſuauitatem cibi non ſentiunt. In eo tamen omnes conſentiunt vt niſi aliquæ ſuperſint reliquiæ, minus inſtructa & inelegans cœna videa-

Digitized by Google

tur. Quare ſatiùs eſt ſcribendi facilitate aliquando diffluere., quàm veteri Inſcriptionum elegantia lectorum quorumdam animos defraudare.

DE SEPVLCHRORVM, SCVLpturis & Ornamentis. Quid ſit, ſub Aſcia dedicare,

CAP. XXVIII.

SEPVLCHRORVM ſculpturæ variæ fuerunt: has in veteribus Monumentis præcipuas obſeruaui. Aquilam fulmen vnguibus tenentem. Arietum capita. Genios. Armatos homines. Pateras. Corollas. Volantes Aquilas. Genios alatos. Marinos equos. Gryphos. Pegaſos. Haſtas. Currus. Coruos. Catellos, Aſellos. Flores & Roſas. Gallos gallinaceos pugnantes. Ferales cœnas. Genios in aëre pendentes. Nauium pinnas. Herculem clauam tenentem. Satyros hircina pelle inuolutos. Caput Meduſæ. Victorias alatas. Dracones. Arma militaria. Scuta. Manicas. Tibialia. Gladios. Harpyas. Laruas cincinnatas. Venerem Sepulchralem roſis conuolutam. Eandem Venerem nudam delicias anſeri facientem. Chymeras. Hippocentauros. Quæ non temerè vtique ſculpta putari debent. Erant enim gentis inſignia, quæ arma dicebantur, vt ex duobus Virgilij locis conſtat. Nam cùm Cenotaphium conſtituiſſet, addit Poëta[a]. a 6. æneid.

Nomen & arma locum ſeruant.

Vt cum Miſeno iuſta perſoluiſſet.

Pius Æneas ingenti mole Sepulchrum,

Imponit, ſuáque arma viro, remúmque tubámque.

Vbi Seruius, *ipſi chara*, inquit, *inſculpſit in ſaxo*, in quo Lapſus eſt. Arma autem huiuſmodi aut generis nobilitatem aut profeſſionem deſignabant, quæ in artificum tumulis notata ſunt. Nam & arma inſtrumenta ſignificant.

Quæ ſunt duris agreſtibus arma [a].

Sed inter ſepulchrorum ornamenta vela numeramus, quæ purpurea in Diocletiani monumento narrantur, quæ mulier perfida cum virum ſuum maieſtatis arceſceret inſontem, à ſepulchro Imperatoris furatum criminata eſt [b]. Præcipuum verò ſepulchrorum ornamentum Tectorium opus fuit: quare cùm Solon illorum amplitudines tolleret, lege ſanxit [c]. *Ne quis ſepulchrum faceret operoſius quàm quod decem homines efficerent triduò: neque id opere tectorio exornare, nec Hermas, quos vocant, licebat imponi.* Opere tectorio ſepulchra exornare idem eſt quod in veteribus Inſcriptionibus paſſim legitur SVB. ASCIA. DEDICARE. Quæ verba multis ſcriptoribus crucem infixerunt. Alij ſub Aſcia dedicata credunt ea ſepulchra eſſe [d], quæ ſub contignationibus lignorum, tecto munita ſunt, vt ab aëris iniuria vindicentur. Quod quidem tectorium ornamentum dici non poteſt ſed Protectorium. Guichardus ſub Aſcia dedicare ſuſpicatur eſſe, rogum Aſcia polire, quod legibus XII. vetitum eſt, atque in horum verborum

a Virgil. 1. Georg.

b Ammian. Marcell. lib. 16.

c Cicer. 2. de leg.

d Lafius lib. 3. commēt. cap 18.

interpretatione hæret maximè. Rogum polire lex dicit non dedicare, quod eſt, religione aliqua deuincire. Dedicare ſepulchra, conſecrare rectè dicimus, quod rogo conuenire non poteſt. Hæc vt faciliùs ex M. Tullij opere tectorio explicemus, aduertendum eſt ſepulchrorum perfectorũ ornamenta potiſſimum contineri tectorio ſeu albario opere, quibus aſcia adhibebatur. In albario opere maceratio calcis neceſſaria eſt, id eſt, *Si calx in fornace coćta fuerit parùm, in maceratione diuturna, liquore coacta deferueat*[a]: *Tum aſcia ſumitur, & quemadmodum materia dolatur, ſic calx in lacu macerata aſciatur. Quod ſi ad aſciam offenderint calculi temperata non eſt. Vt ergo opus albarium probetur, macerata calx aſciâ dolatur, & ſi quod aſciæ adhæret, fuerit molle atque viſcoſum, conſtat albariis operibus conuenire*[b]. En aſciam in manibus habemus: maceratum hunc locum, & à multis recoctum & inchoatum, placet perpolire atque perficere, & ſub aſcia dedicare. Aſcia σκέπαρνον[c] dolabra eſt artificum, qua aſperitas perpolitur: ſecuris eſt qua ligna leuigantur. Tectorium opus aſciam magis quærit quàm ſecurim. Tectorium generale verbum eſt, omnem enim cruſtam induci ſolitam ſignificat, eſtque illinimentum quoddam & quaſi incruſtatio parietum, laterum ſepulchri aut pauimenti. Hoc ſi calce pura fiebat albarium opus: ſi calce & arena, arenatum: ſi marmore & calce, marmoratum vocatur. In albario opere ſuperbia candoris: in marmorato pretium & pulchritudo operis delectat. Marmoratum calce & marmore tuſo,

a Vitruu. lib.7 cap.2.

b Pallad. lib 1. de re ruſt. cap.14.

c Gloſſ. vet.

& triplici varietate comminuto fiebat: niſi enim tectorium ter arenato & bis marmorato inductum eſſet, nunquam ſplendoris habuit ſatis. Experimentum marmorati in ſubigendo fuit, donec ratio non cohæreret: contra in albario opere, vt calx macerata ſeu glutinum hæreret[a]. Ex his facilè intelligitur SVB. ASCIA. DEDICARE, idem eſſe, ac opere tectorio marmorato vel albario ſepulchra exornare. Tectores κονιάται qui ab albario, albarij & albani dicti ſunt[b]. Vt albarium opus κονίαμα: vnde ſepulchra albario opere inducta τάφοι κεκονιαμένοι[c], quibus ſimiles Phariſæi incuſantur, qui vt Plautus[d] loquitur, cum exornatis oſſibus & animis incedebant. Albarium opus in fragmento veteris Inſcriptionis notaui.

a Plin. lib. 36. cap. 23.

b l. 2. Cod. Theod. de excuſat. Artif. l. 1. C. cod. lib. 10.

c D. Matth. cap. 23.

d in Trucul.

SEX. POMP. . . . . . .
TRIB. MIL. II. II. . . . .
DIVI. AVG. NERONI. . . . . .
PRAEFECTVS. TESTA. . . . .
POMPEIA. NVMMI. . . . . . .
172. 2. SVMMA. PORTICVM. MAR. . .
. . . . CRF. ALBARIO. ADIECTA. . . .
. . . . . QVINQ. PASSV. . . . .

Tectorium in alia eſt hoc modo exornatum.

BENE. MEMORANDAE. CO
NIVGI. DVLCISSIMAE
816. 5. QVE. VIX. ANN. XX. M. V. FL. POMENTI
VS. AVR. IVSTINAE. MARITVS

ET

Digitized by Google

ET. LECTORNAM. ET. PROTECTO
R. CONTRA. VOTVM. MEMO
RIAM. POSVIT

Terra Chia lacte diluta, ait Plinius[a], tectoriorum albaria interpolantur: quod fieri ſolebat, cum propter venuſtatem induceretur, aut opus temporis longitudine exoleuiſſet. A quo non abſurdè Plauti Soſia[b]. *a lib. 35. ca. 16.* *b in Amphi.*

Illic homo me interpolabit, meumque os finget denuò.

Quod fruſtrà ab arte fullonica tractum Nonius ſcripſit, cùm à tectorio ducatur. Vetuſta inſcriptio interpolanda nobis eſt, adhibenda aſcia, & arena vel ſine calce & marmore. LECTORNAM. in illa ſcriptum pro TECTORNAM. ſuſpicor, T. in L. commutato, quod veteres ſolebant qui Thelim pro Thetim dixerunt[c]. Fortè cum ſcriptum eſſet, TECTOR ORNAM. repetitam ſyllabam OR, eliſit faber & verba duo in vnum tranſtulit. Tectornamentum vel Tectorium ornamentum, opus tectorium eſt quo ſepulchra ornabantur. Si marmoratum, aſſulis ſeu σχίζαις & fruſtulis quæ ſcalpēdo marmore excidunt, fiebat. Hæc enim fragmenta piſtillis tundebantur, & ſetaceis incerniculis cribrabantur[d]. Hinc Plautus[e]. *c Varr. de re ruſt lib. 3. cap. 9.* *d Philandr. ad Vitruu. lib. 7. cap. 6.* *e in Menechm.*

Securim capiam ancipitem
Et dedolabo aſſulatim viſcera.

Huius ſecuris nota hæc eſt in pleriſque monumentis, quæ in Lugdunenſi prouincia viſuntur.

Vu

DIS. ET. M

Cuius figuræ nota nihil aliud ſignificat, quàm opus ſecuri dedolatum & ſub aſcia dedicatũ, quod vbique vulgatum erat.

Sed vt ſepulchrorum ſic tectoriorũ quædam vulgaria fuerunt, quædam ampliora. Calx è gleba ad vulgaria tectoria ſtatim cum cocta primùm eſſet, conferebatur. Intrita calx, id eſt, quæ multo tempore macerata eſt, nobilibus tectoriis dicata fuit[a]. Vulgaria tectoria, à Iuris noſtri auctoribus notata ſunt[b]: qui tectoria rutis cæſis non contineri iudicarunt[c]: illáque inter impenſas voluptuarias computarunt[d]. Quare ſi ſeruus mutua pecunia accepta domum dominicam exornauit tectoriis, in rem domini verſum non videtur, nec procurator imputaret[e]. Sed nos ſepulchra impolita & imperfecta perficiamus. Nam qui cœpta perfecerunt, hoc in illorum titulis non obmiſerunt. Sepulchrum eſt ad Vrbem faſcibus & ſecuribus aliiſque ornamentis Conſularibus inſignitum.

a Plin. lib 36 cap. 23.

b l quidam Hiberus. §. parietem. D. de ſeruit. vrb. præd.

c l. 241 D de verb. ſign.

d l. 29. § fin. D. eod.

e l. qui ſeruus. §. proinde. D. de in rem. verſ.

D. M

M. ANTONII. ANTII. LVPI. PR. PATRICII. AV
356. 1. GVRIS. QVAEST. SODAL. TITII. TRIB. MIL
LEG. II. ADIVTR. PIAE. FIDEL. X. VIR. STL. LVD
PRAEF. FER. LAT. CVIVS. MEMORIA. PER. VIM
OPPRESSI. IN. INTEGRVM. SECVNDVM. AM

eo munificentia eius qui legauit, inſcriptione note-tur. Quod idem Modeſtinus tradit lib. 9. Reſponſorum [a]. Legatum, inquit, ciuitati relictum eſt, vt ex reditibus, quotannis in ea ciuitate memoriæ defuncti conſeruandæ gratia, ſpectaculum celebretur, quod illic celebrari non licet. Modeſtinus reſpondit, cùm teſtator ſpectaculum edi voluerit in ciuitate ſed, tale quod ibi celebrare non licet: iniquum eſſe, hanc quantitatem, quam in ſpectaculum defunctus deſtinauerit lucro heredum cedere. Igitur adhibitis heredibus, & Primoribus Ciuitatis diſpiciendum eſſe, in quam rem conuerti debeat fideicommiſſum, vt memoria teſtatoris, alio & licito genere celebretur. Sed quænam ſpectacula celebrari non licuit? Venationem credo, nec tamen omnem quidem illam, ſed plenam ſolùm. Venatio enim præcipuum Principis oblectamentum, Domitiani maximè temporibus, ſub quo vixit Aburnius Valens, & S. C^tum^. cuius meminit factum: hinc illæ leges de Venatione ferarum, quas Honorius & Theodoſius ſcripſerunt, qui occidendi leones cunctis poteſtatem dederunt, non venandi. Beſtias enim ad Principis voluptatem cõquirebant limitum Duces, quas ad illius comitatum tranſmitterent. Quare plena Venatio ſine permiſſu Principis edita nullibi eſt: leonum vt ferarum vulgarium multis permiſſa, quod ex Paulo clarum eſt [b]. Ciuitatibus enim legari poteſt, quod ad honorem, ornatúmque illarum pertineat. Ad honorem puta, quod ad edendum munus, Venationem, ludos Scenicos, ludos

a l. legatum D. de vſ. & vſufr. leg.

b l. Ciuitatibus D. de leg. 2.

ἔδειμεν ἡμέρῃ μιῇ. Ἔσθιε. Πῖνε. Παῖζε. Ὡς τ᾽ ἄλλα τούτου, οὐκ ἄξια τοῦ ἀποκροτήματος. Sardanapalus Anacidaraxis filius, Anchialem & Tarſum vno die condidit. Ede, Bibe, Lude. reliqua ne digitorum quidem crepitu digna ſunt. Homo vitiis multò quàm nomine deformior, quid aliud in bouis ſepulchro inſcripſiſſet? Sed quot hodie eo more vitam trahunt, tanquam mors æternum illis nihil ſentientibus receptaculum futura ſit? Quammultos improba hæc diſciplina ſectatores habet? Quorũ immortalis infamia etiamtum viuet, cum eſſe credent mortuam. Omitto cetera, nam qui omnia quæ in bonis auctoribus epitaphia leguntur colligere vellet, immenſum volumen nullo negotio conficeret. Quare his aliquot alia in antiquis Inſcriptionibus eleganter ſcripta artexo.

D. M. S

L. ASCONIO. EPITYNCHANO. SODALI. TI
TI. VIX. ANN. XIIII. MEN. VI. D. XII. ET. LI
VIAE. RVFFINAE. VXORI. EIVS. CASTISS
VIX. ANN. LXXII. MENS. VIII. D. VI. QVAE
305. a. ADFECTA. CINERIBVS. CONIVGIS. ADEO
FVIT. VT. AD. SECVNDVM. NVLLO. VNQVAM
TEMPORE. TRANSIRE. VOLVERIT. QVAM
VIS. DIV. SVPERVIVERET. ET. AETAS. PO
SCERET. ET. VALIDA. NATVRA. VIRILEM
QVEM. SEMPER. SERVAVIT. ANIMVM. FI
DEMQ. PVDICITIAE. AEQVALI. MVTARE

Digitized by Google

COMPELLERET. ET. NE. BREVEM. DOME
STICAM. PVGNAM. CREDAS. POST. MARI
TVM. VIX. ANN. L. M. VIIII.
Q. ASCONIVS. EPITYNCHANVS. FIL. PAREN
TIBVS. OPT. ET. SIBI. FECIT

Inter ridicula quæ eleganter quoque ſcripta ſunt, Hoc repono.

C. IOCVNDO. C. F. EXQ. QVI
XII. ANN. VIXIT. ET. SEPTIES
SPECTANTIBVS. IMPP. SER
GALBA. OTHONE. SALVIO. A
VITELLIO. ET. POPVLO. R.
SALTAVIT. CANTAVIT. ET 331.7
PLACVIT. PRO. IOCIS. QVIBVS
CVNCTOS. OBLECTABAT. SI. QVID
OBLECTAMENTI. APVD. VOS. EST
MANES. INSONTEM. REFICITE
ANIMVLAM. FAVSTVS. NVNC
INFAVSTVS. PATER. FILIO
ET. SIBI. FECIT

Quemadmodum & iſtud.

VIXI. DVM. VIXI. BENE. IAM
MEA. PERACTA. MOX. VESTRA 741.7
AGETVR. FABVLA. VALETE
ET. PLAVDITE

Infames tumulos duos ex iiſdem Inſcriptionibus ſubiicio. Primus eſt,

652. 1. VIBIAE. Ɔ. L. CALYBENI. LIBER
TAE. LENAE. AB. ASSE. QVAESITVM
LVCRO. SVO. SINE. FRAVDE. ALIORVM
H. M. H. N. S

Alter Romæ.

PONTIA. T. PONTII. FILIA
HIC. SVM. QVAE. DVOBVS. NATIS
A. ME. VENENO. CONSVMPTIS. AVARITIAE
921. 6. OPVS. MISERAE. MIHI. MORTEM. CONSCIVI
TV. QVISQVIS. ES. QVI. TRANSIS. SI. PIVS
ES. QVAESO. A. ME. OCVLOS. AVERTE

Verſibus conſcriptos P. Pithoeus ex epigrammatis veteribus omnes collegit & publicos fecit. Verſum ſuperpoſuiſſe dicebatur in antiquis Inſcriptionibus qui titulum inſcripſiſſet, licet ſoluta oratione*.

a inſcript. 703. 2.

Has ego inſcriptiones vbique affero & paro velut optimum funebris tractationis condimentum, quo alij fortè delectabuntur, alij faſtidioſè reſpuent. Sed in librorum compoſitione idem ſeruãdum puto, quod in epularum apparatu, vbi quod vni non ſapit, facit ad alterius guſtum: & nonnulli ſunt qui ſenſus ſtupore ſuauitatem cibi non ſentiunt. In eo tamen omnes conſentiunt vt niſi aliquæ ſuperſint reliquiæ, minus inſtructa & inelegans cœna videa-

Digitized by Google

tur. Quare ſatiùs eſt ſcribendi facilitate aliquando diffluere, quàm veteri Inſcriptionum elegantia lectorum quorumdam animos defraudare.

DE SEPVLCHRORVM, SCVLpturis & Ornamentis. Quid ſit, ſub Aſcia dedicare,

CAP. XXVIII.

SEPVLCHRORVM ſculpturæ variæ fuerunt: has in veteribus Monumentis præcipuas obſeruaui. Aquilam fulmen vnguibus tenentem. Arietum capita. Genios. Armatos homines. Pateras. Corollas. Volantes Aquilas. Genios alatos. Marinos equos. Gryphos. Pegaſos. Haſtas. Currus. Coruos. Catellos, Aſellos. Flores & Roſas. Gallos gallinaceos pugnantes. Ferales cœnas. Genios in aëre pendentes. Nauium pinnas. Herculem clauam tenentem. Satyros hircina pelle inuolutos. Caput Meduſæ. Victorias alatas. Dracones. Arma militaria. Scuta. Manicas. Tibialia. Gladios. Harpyas. Laruas cincinnatas. Venerem Sepulchralem roſis conuolutam. Eandem Venerem nudam delicias anſeri facientem. Chymeras. Hippocentauros. Quæ non temerè vtique ſculpta putari debent. Erant enim gentis inſignia, quæ arma dicebantur, vt ex duobus Virgilij locis conſtat. Nam cùm Cenotaphium conſtituiſſet, addit Poëta [a]. [a] 6. æneid.

Nomen & arma locum ſeruant.

Vt cum Miſeno iuſta perſoluiſſet.

Pius Æneas ingenti mole Sepulchrum,

Imponit, ſuáque arma viro, remúmque tubámque.

Vbi Seruius, *ipſi chara*, inquit, *inſculpſit in ſaxo*, in quo Lapſus eſt. Arma autem huiuſmodi aut generis nobilitatem aut profeſſionem deſignabant, quæ in artificum tumulis notata ſunt. Nam & arma inſtrumenta ſignificant.

Quæ ſunt duris agreſtibus arma [a].

Sed inter ſepulchrorum ornamenta vela numeramus, quæ purpurea in Diocletiani monumento narrantur, quæ mulier perfida cum virum ſuum maieſtatis arceſceret inſontem, à ſepulchro Imperatoris furatum criminata eſt [b]. Præcipuum verò ſepulchrorum ornamentum Tectorium opus fuit: quare cùm Solon illorum amplitudines tolleret, lege ſanxit [c]. *Nequis ſepulchrum faceret operoſius quàm quod decem homines efficerent triduò: neque id opere tectorio exornare, nec Hermas, quos vocant, licebat imponi.* Opere tectorio ſepulchra exornare idem eſt quod in veteribus Inſcriptionibus paſſim legitur SVB. ASCIA. DEDICARE. Quæ verba multis ſcriptoribus crucem infixerunt. Alij ſub Aſcia dedicata credunt ea ſepulchra eſſe [d], quæ ſub contignationibus lignorum, tecto munita ſunt, vt ab aëris iniuria vindicentur. Quod quidem tectorium ornamentum dici non poteſt ſed Protectorium. Guichardus ſub Aſcia dedicare ſuſpicatur eſſe, rogum Aſcia polire, quod legibus XII. vetitum eſt, atque in horum verborum

a Virgil. 1. Georg.

b Ammian. Marcell. lib. 16.

c Cicer. 2. de leg.

d Laſius lib. 3. commẽt. cap 18.

interpretatione hæret maximè. Rogum polire lex dicit non dedicare, quod eſt, religione aliqua deuincire. Dedicare ſepulchra, conſecrare rectè dicimus, quod rogo conuenire non poteſt. Hæc vt faciliùs ex M. Tullij opere tectorio explicemus, aduertendum eſt ſepulchrorum perfectorũ ornamenta potiſſimum contineri tectorio ſeu albario opere, quibus aſcia adhibebatur. In albario opere maceratio calcis neceſſaria eſt, id eſt, *Si calx in fornace cocta fuerit parùm, in maceratione diuturna, liquore coacta deferueat*[a]: *Tum aſcia ſumitur, & quemadmodum materia dolatur, ſic calx in lacu macerata aſciatur. Quod ſi ad aſciam offenderint calculi temperata non eſt. Vt ergo opus albarium probetur, macerata calx aſciâ dolatur, & ſi quod aſciæ adhæret, fuerit molle atque viſcoſum, conſtat albariis operibus conuenire*[b]. En aſciam in manibus habemus: maceratum hunc locum, & à multis recoctum & inchoatum, placet perpolire atque perficere, & ſub aſcia dedicare. Aſcia σκέπαρνον[c] dolabra eſt artificum, qua aſperitas perpolitur: ſecuris eſt qua ligna leuigantur. Tectorium opus aſciam magis quærit quàm ſecurim. Tectorium generale verbum eſt, omnem enim cruſtam induci ſolitam ſignificat, eſtque illinimentum quoddam & quaſi incruſtatio parietum, laterum ſepulchri aut pauimenti. Hoc ſi calce pura fiebat albarium opus: ſi calce & arena, arenatum: ſi marmore & calce, marmoratum vocatur. In albario opere ſuperbia candoris: in marmorato pretium & pulchritudo operis delectat. Marmoratum calce & marmore tuſo,

a Vitruu. lib. 7 cap. 2.

b Pallad. lib. 1. de re ruſt. cap. 14.

c Gloſſ. vet.

& triplici varietate comminuto fiebat: niſi enim tectorium ter arenato & bis marmorato inductum eſſet, nunquam ſplendoris habuit ſatis. Experimentum marmorati in ſubigendo fuit, donec ratio non cohæreret: contra in albario opere, vt calx macerata ſeu glutinum hæreret[a]. Ex his facilè intelligitur SVB. ASCIA. DEDICARE, idem eſſe, ac opere tectorio marmorato vel albario ſepulchra exornare. Tectores κονιάται qui ab albario, albarij & albani dicti ſunt[b]. Vt albarium opus κονίαμα: vnde ſepulchra albario opere inducta τάφοι κεκονιαμένοι[c], quibus ſimiles Phariſæi incuſantur, qui vt Plautus[d] loquitur, cum exornatis oſſibus & animis incedebant. Albarium opus in fragmento veteris Inſcriptionis notaui.

a Plin. lib. 36. cap. 23.
b l. 2. Cod. Theod. de excuſat. Artif. l. 1. C. eod. lib. 10.
c D. Matth. cap. 23.
d in Trucul.

SEX. POMP. .. ....
TRIB. MIL. II. II.....
DI:I. AVG. NERONI. .....
PRAEFECTVS. TESTA.....
POMPEIA. NVMMI. ......
171.2. SVMMA. PORTICVM. MAR...
.... CRF. ALBARIO. ADIECTA....
. . . . . QVINQ. PASSV.....

Tectorium in alia eſt hoc modo exornatum.

BENE. MEMORANDAE. CO
NIVGI. DVLCISSIMAE
816.5. QVE. VIX. ANN. XX. M. V. FL. POMENTI
VS. AVR. IVSTINAE. MARITVS

ET

ET. LECTORNAM. ET. PROTECTO
R. CONTRA. VOTVM. MEMO
RIAM. POSVIT

Terra Chia lacte diluta, ait Plinius[a], tectoriorum albaria interpolantur : quod fieri ſolebat, cum propter venuſtatem induceretur, aut opus temporis longitudine exoleuiſſet. A quo non abſurdè Plauti Soſia[b]. a lib. 35. ca. 16. b in Amphi.

Illic homo me interpolabit, meumque os finget denuò.

Quod fruſtrà ab arte fullonica tractum Nonius ſcripſit, cùm à tectorio ducatur. Vetuſta inſcriptio interpolanda nobis eſt, adhibenda aſcia, & arena vel ſine calce & marmore. LECTORNAM. in illa ſcriptum pro TECTORNAM. ſuſpicor, T. in L. commutato, quod veteres ſolebant qui Thelim pro Thetim dixerunt[c]. Fortè cum ſcriptum eſſet, TECTOR ORNAM. repetitam ſyllabam OR, eliſit faber & verba duo in vnum tranſtulit. Tectornamentum vel Tectorium ornamentum, opus tectorium eſt quo ſepulchra ornabantur. Si marmoratum, aſſulis ſeu σιώεγις & fruſtulis quæ ſcalpẽdo marmore excidunt, fiebat. Hæc enim fragmenta piſtillis tundebantur, & ſetaceis incerniculis cribrabantur[d]. Hinc Plautus[e]. c Varr. de re ruſt lib. 3. cap. 9. d Philand. ad Vitruu. lib. 7. cap. 6. e in Menechm.

Securim capiam ancipitem
Et dedolabo aſſulatim viſcera.

Huius ſecuris nota hæc eſt in pleriſque monumentis, quæ in Lugdunenſi prouincia viſuntur.

Vu

eo munificentia eius qui legauit, inſcriptione notetur. Quod idem Modeſtinus tradit lib. 9. Reſponſorum [a]. Legatum, inquit, ciuitati relictum eſt, vt ex reditibus, quotannis in ea ciuitate memoriæ defuncti conſeruandæ gratia, ſpectaculum celebretur, quod illic celebrari non licet. Modeſtinus reſpondit, cùm teſtator ſpectaculum edi voluerit in ciuitate ſed, tale quod ibi celebrare non licet: iniquum eſſe, hanc quantitatem, quam in ſpectaculum defunctus deſtinauerit lucro heredum cedere. Igitur adhibitis heredibus, & Primoribus Ciuitatis diſpiciendum eſſe, in quam rem conuerti debeat fideicommiſſum, vt memoria teſtatoris, alio & licito genere celebretur. Sed quænam ſpectacula celebrari non licuit? Venationem credo, nec tamen omnem quidem illam, ſed plenam ſolùm. Venatio enim præcipuum Principis oblectamentum, Domitiani maximè temporibus, ſub quo vixit Aburnius Valens, & S. C[tum]. cuius meminit factum: hinc illæ leges de Venatione ferarum, quas Honorius & Theodoſius ſcripſerunt, qui occidendi leones cunctis poteſtatem dederunt, non venandi. Beſtias enim ad Principis voluptatem côquirebant limitum Duces, quas ad illius comitatum tranſmitterent. Quare plena Venatio ſine permiſſu Principis edita nullibi eſt: leonum vt ferarum vulgarium multis permiſſa, quod ex Paulo clarum eſt [b]. Ciuitatibus enim legari poteſt; quod ad honorem, ornatúmque illarum pertineat. Ad honorem puta, quod ad edendum munus, Venationem, ludos Scenicos, ludos

a l. legatum D. de vſ. & vſufr. leg.

b l. Ciuitatibus D. de leg. 2.

variis ſignorum figuris depicta. Quo modo & Sarcophagum ſigillatum, quod alicubi legi, dictum arbitror ſignis aliquot nobilitatum. Quæ frequentiora fuere in ſepulchris, quod nulli prohibitum, ſed omnibus libera facultas monumento ſuperimponendi fuit[a]. Simulachra ipſis ſepulchrorum parietibus incruſtare receptum fuit, quod Tertullianus inſcripare dixit[b], vt Columellæ[c] criſpari terra herbis dicitur. Nec ſepulchrorum opus ſolùm ſed continentia illorum ædificia cum pauimentis & parietibus ipſis, opere tectorio amplificata & adornata. Interraſo enim marmore, vermiculatíſque ad effigies rerum & animalium cruſtis, parietes & pauimenta operiebantur. Hanc tecturam parietum Paladius dixit[d], quàm cùm trullis hucúſque induximus, penicillo iam colores addendi ſunt.

Scripſit Varro[e] ad Q. Pinnium. *Cum villam habeas opere tectorio & inteſtino ac pauimentis nobilibus lithoſtrotis ſpectandam: parùm putaſſes, ni tuis quoque literis exornati parietes eſſent.* Λιϑόςρωτος propriè pauimentum eſt, vt Plinius docet[f]. *Pauimenta*, inquit, *originem habent apud Græcos, elaborata arte, picturæ ratione, donec lithoſtrota eam expulere. Aliquantò poſt lithoſtrota coeptauere iam ſub Sulla paruulis certè cruſtis, extatque hodiè quod in Fortunæ delubro Præneſte fecit. Pulſa deinde ex humo pauimenta in cameras tranſiere de vitro. Vitreæ cameræ ita dictæ, quod teſſellis vitreis verſicoloribus inducerentur, quod vulgo muſaicum opus vocamus. Illud ſi lapide, lithoſtroton dicitur: ſi ramentis & teſſellis variis coloribus & vermiculatim ligno inſertis componere-*

a l. ſtatuas. C. de relig.
b lib. de Idololatr. ca. 8.
c lib. 10. cap. 17.
d c cap. 15.
e lib. 3. de re ruſt cap. 1.
f lib 36. cap. 25.

Digitized by Google

a Plin lib. 11. cap. 39. Philandr ad Vitruu. lib. 4. cap. 16. *tur, Ceroſtroton fuit* [a]. Cum itaque in antiquis inſcriptionibus legitur PAVIMENTVM. FECIT, illud aut Lithoſtroton aut Ceroſtroton intelligendum eſt. Romæ.

EGNATIAE. PELAGIAE
P. CORNELIVS
780.1. ASCLEPIADES
MARITVS

ARAM. ET. PAVIMENTVM
FECIT

Hæc faciunt ad Pauli I. C[ti]. mentem, qui voluptuariis impenſis annumerat incruſtationes, loricationes, picturas [b]. Incruſtationes ad tectoria parietum, loricationes ad pauimenta Alciatus refert. De picturis ſilet, quas ad tabulas pictas pertinere fruſtrà crederemus. Tectoria, pauimentum, parietes & omnes operis partes exornabant: Loricatio propriè, parietes ipſos [c]. Loricam interpretatur Philander [d], teſtaceam ſtructuram veluti cornices proiectas ſiue ſemifaſtigia, quæ ſtillicidium à parietibus arcerent. Picturæ cùm rutis & cæſis non contineantur, de tabulis pictis accipi non poſſunt, ſed de ea picturæ ratione, qui lithoſtrotis aut ceroſtrotis operi tectorio induci ſolebant. Nos hac in parte non exornatores rerum veterum, ſed narratores ſumus. Quare hoc opus meum non diſtinxi varietate ſententiarum, non verborum collocatione, non tractu orationis

b l. 79. §. fin. D. de verb. ſign.

c Varr. de re ruſt. cap. 57.

d ad Vitr. lib. 2. cap. 8.

leni & æquabili perpoliui, vt de Coelio dicebat Catulus. Dolaui illud ſicut potui, & ſi lubet quod alij multi tentarunt aut perfecerunt, ob vetuſtatem interpolaui. Habeant alij

Pictæ tectoria linguæ [a].

Nos quidem verba togæ ſequimur, & ſi quid ad legum ciuilium interpretationem aut ornatum facit, in illo iuuat totam operam noſtram collocare.

a Perſ. ſat. 5.

DE TECTIS PROIECTIONIBVS Monumentis Sepulchrorum,

CAP. XXX.

TECTORIA ex veteri inſcriptione protectoriis tegebantur, quę ampliora ſunt quàm ea quæ Macer I.C[tus]. Munimenta Sepulchri vocat [b]. Male Florentini Pandectæ habent *monumentum* pro *munimentum*, quod numiundi cauſa factum eſt. Hoc Sarcophagi munitura eſt in lapide veteri.

b l. funeris §. munimẽtum. D. de relig.

STRVCTVRA. CVM. MVNITVRA. SARTOPHA
GI. VETVRI. FELICIS. P. P. SVIS. IMPENDIS. FE
CIT. FELIX. AVG. LIB. ADIVT. TABVL. ARAT 589. 7.
QVI. SORTITVS EST. IN. CONTVBERN. SVO. AR
RIAM. RVFFINAM. QVAE. FVIT. VXOR. EIVSD
VET

In contubernium ſortiri obiter hic notandum pu-

Digitized by Google

to, quod non ex Plauti Caſina intelligo, quam riuales ſerui in contubernium ſortiti ſunt[a]. Nam hîc nouus Felix Veturij Felicis vxorem ſortitus eſt, id eſt, ſubſtitutus eſt in Veturij Felicis locum, quo modo poeta dixit,

Et ſobolem ſortire quotannis[b].

Quod Seruius interpretatur ſubſtituere.

Protectoria non ſunt veluti Sepulchrorum ſupercilia, ſuggrundæúe arcendis ſtillicidiis inuentæ, ſed latiùs extenduntur, quæ ex Pauſania quidam περιοικοδομάς. Meliùs proiectoria dixiſſent, quæ & ſtillicidia & porticus & quęcũque extra ſepulchrum proiiciuntur, complectebantur. In Indice Pandectarum Florentinarum titulus eſt, *de damno infecto & proiectionibus & Suggrũdis*, qui in libris noſtris eſt *de damno infecto, de Suggrundis vel, vel Protectionibus.* Protectorium ſeu Proiectorium ſepulchri munimento circundatur, cum illud ſepulchrum circumdet. Nam Proiectorium ad porticationes, tabernas, dietas porrigitur, quod Macer I. C^tus^. tangit[c]. Itaque inquit, ſi amplum quid ædificare teſtator iuſſerit, veluti in circum porticationes, eos ſumptus funeris cauſa non eſſe. Nam quod immodicè factum eſt, ait Vlpianus, in funeris cauſam non imputatur[d]: *In circum* vera Macri lectio eſt ex Pandectis Flor. quæ in vulgatis malè immutata, in quibus legitur *in circuitu*. Sic enim Macer loqui ſolet, *in circum, in ante, ab ex, ad vltra*, & Ræuardus obſeruauit[e]. Sed fallitur vir doctus cum Macrum tueri conatur ex Papiniani pari loquendi modo, qui ſtrictam rationem

cum

a Plaut. in Caſin.

b Virgil. 3. Georg.

c dict. leg. funeris. §. munimentum.

d l. at ſi quis § hæc actio D. de relig.

e lib. 3. Var. cap. 3.

cum de ſepultura agitur, inſuperhabendam vnico verbo dixit, vt Cuiacius docet [a]. Proiecta ergò ſeu proiectoria, ædificia & opera omnia continent, quæ ſepulchris cedunt, vt protectoria, porticus, ambulationes, quas in Mauſolæo Cæſaris περιπάτους Strábo vocat. Hæ aut hypetræ ſunt, id eſt, apertæ & ſub Dio ſine tecto: aut hypogeæ & ſubterraneæ vndique parietibus tectæ, quæ porticus dici poſſunt. In priuatis ædificiis ambulationes & porticus fuiſſe ex Plauto notamus [b],

Senex, inquit Tranio, *ædificare volt hîc in ſuis,*
Et balneas & ambulachrum & porticum.

Quam duplicem Vitruuius facit [c]. Vnam ad euitandos imbres, aut quamuis aëris intemperiem grauiorem: Alteram ambulationibus accommodatam, quam Vlpianus [d] ambulatoriam dixit. Vtraque delectationis & quietis cauſa iuuenta eſt: Hæc verò ædificiorum priuatorum ratio, quæ ad ſepulchra tranſlata eſt ex M. Tullio facilè intelligi poteſt. Ille Q. Fratri [e]. *In Manliano offendi Diphilum: nihil ei reſtabat præter balnearia & ambulationem & auiarium. Villa mihi valdè placuit, propterea quod ſummam dignitatem, pauimentata porticus habebat.* Deinde. *Totum in eo eſt tectorium concinnum vt ſit, pauimenta rectè fieri videbantur, cameras quaſdam non probaui.* Ibi de tectorio, porticibus & pauimentis & cameris, quæ præcipua ædificiorum diſtributio eſt. Quam in ſepulchris quæ domus æterna putabatur, multi diligenter retinuerunt. Nam & tectoria in iis & pauimenta quæ iam à nobis perpolita ſunt, & porticus

a lib. 3. obſeru. cap. 22.
b in moſtellar.
c lib. 5 ca. 9.
d l. ſicuti. § competit D. ſi ſeruit. vendic.
e lib. 3. ep. 1.

& cameræ fuerunt. Porticus ampliores ambulatoriæ, vt in Auguſti Mauſolæo: anguſtiores circum ſepulchra rectè porticationes dictę ſunt, diminutiuo verbo. Verbalia enim quæ à nominibus finguntur continent diminutionem. Cameras in ſepulchris non obſeruaui, ſed tabernas. Dietas, aliaque ædificia, aut monimenta, veluti tectum & maceriam. Illud in vnum quandóque erectum eſt, vt opus omne concluderet.

171.1. D. D. D. N. N. N. IMP. CRATIANVS. VALENTINIANVS. ET. THEODOSIVS. PII. FELICES. SEMPER. AVGGG. HVNC. ARCVM. AD. CONCLVDENDVM. OPVS. OMNE. PORTIC. MAXIMAR. AETERNI. NOMINIS. SVI. PECVNIA. PROPRIA. FIERI ORNARIQ. IVSSERVNT

Hæc verba, *ornaríque iuſſerunt*, ad tectorium ornamentum ſunt referenda. Sed tectorium & tectum maceria concludebantur, vt taberna & dieta, quæ ad tutelam monumenti pertinebant. Maceria vulgò munimentum ſepulchrorum eſt, quâ etiam in ſepiendis fundis atque hortis vtebantur. Hæc vt plurimum fuit ex puris cæmentis temerè congeſtis & ſine arenato parietibus. Quod verbum in Suetonio reponendum eſt[a] vbi *Nero buſtum Claudij nonniſi humili maceria conſeptum neglexiſſe dicitur.* Malè in omnibus exemplaribus legitur *materia*, quod nullus aduertit. De hac & dieta adiuncta ſepulchro cuſtodiæ cauſa lapis vetus.

[a] in Neron. cap. 33.

CAECILIAE. D. D. CAECILIOR
TROPHIMI. ET. LOGI. LIB. HELPIDI
D. CAECILIVS. VINDEX. AVIAE. PIENTISS
FECIT. ET. LIBERT. LIBERTABVSQ. POSTE
RISQ. SVIS. ET. PRAECEPIT. VT. AD. ID 964. 2.
SEPVLCHRVM. HORTVS. QVI. EST. CINCTVS
MACERIA. ET. DIETA. AIVNCTA. IANVE
CVSTODIAE. CAVSA. SEPVLCHRO. CEDAT

Alius de maceria, cœnaculo & Taberna.

HVIVS. MONVMENTI. IVS. QVA. MACERIA
CLVSVM. EST. CVM. TABERNA. ET. CENACVLO

HERED. NON. SEQVETVR 928. 2.
NEQVE. INTRA. MACERIA. HVMARI
QVEMQVAM. LICET

Tabernam & cenaculum à maceria ipſa diuellemus, & ad caput proximum reiiciemus, cum ad tutelam pertineant ſepulchrorum.

Digitized by Google

DE HIS, QVÆ IN TVTELAM *monumentorum cedebant illorumque culturam. De procuratoribus & cuſtodibus,*

CAP. XXXI.

His quidem maceriis ea concludebantur proiecta, quæ tutelæ monumenti fuerunt, vt Tabernæ, Dietæ, Cœnacula, Ædificia, Horti, Areæ, & ea quæ monumenti ipſius culturæ inſeruiebant. Taberna eſt omne vtile ad habitandum ædificium [a]. Dieta [b] habitatio in hortis extructa: cœnaculũ pars ædificij poſterior. De taberna quæ tutelę cedebat inſcriptio Romæ

[a] l.123. D. de verb. ſign.
[b] l. Senatus. §. Marcellus D. de leg. 1.

399. 1.

COTTIA. A. COTTI. F. GALBA
TESTAMENTO. FIERI. IVSSIT
HVIC. MONVMENTO. TVTELAE. NOMINE
CEDVNT. AGRI. PVRI. IVGERA. DECEM. ET
TABERNA. QVAE. PROXIME. EVM. LOCVM. EST

De ædificiis cum taberna, alia eſt Romæ.

D. M.

240. 2.

L. LEPIDIVS. LIB. HERMES
HAEC. TABERNA. CVM. AEDIF. HVIVS. MONVM
TVTELA. EST

Tutela ἀσφάλεια, ad ſecuritatem & impenſas, quibus ſarta tecta integráque monumenta præſtantur, vel quæ in erogationes impenderentur ex teſtatoris voluntate reducenda eſt. Tabernæ, cœnacula, dietæ ſecuritatis & cuſtodiæ cauſa monumentis adiecta ſunt, cum ipſa maceria, hæc enim & tutandi gratia facta eſt. Tutelarum huiuſmodi genera quatuor Varro facit[a], & quartum numerat maceriam cuius quatuor alias ſpecies dicit: è lapide, è lateribus coctilibus, è lateribus crudis, ex terra & lapillis. Vnde cum ſepulchrum ſupra[b] Tiburtino lapide circumdatum legimus, lapis ille ad maceriam referri debet. Tabernæ igitur vt cetera ædificia ſepulchrorum tutela ſunt. Alio ſenſu hortorum tutela Priapo tribuitur[c].

a lib 1. de re ruſt. cap. 14.

b cap. 24.

c Virgil. 4. Georgic.

Hic cuſtos furum atque auium cum falce maligna.
Helleſpontiaci ſeruat tutela Priapi.

Illa verò quæ ad cuſtodiam monumenti pertinebant, cuſtodes quoque ſuos habuerunt. De his Propertius[d].

d lib 3. eleg. 4.

Afferet huc vnguenta mihi ſortiſque ſepulchrum,
Ornabit cuſtos ad mea buſta ſedens.

Hoc enim cuſtodis fuit officium & ædificiorum fores claudere & aperire, & à furibus præſertim cauere. Ex hoc loquendi more, Plautus dixit[e].

e in trinum.

Aſperite heus aſperite: heus, ecquis foribus tutelam gerit?

Et quod in ædibus ſacris Ædituus, hoc in ſepulchris cuſtos præſtabat, qui in priuatorum ædificiis cuſtos ædium à noſtris vocatur[f], quem nos dicimus

f l. fin §. hi quoque D. de munerib & honor.

Concierge. Hic alius fuit à curatore vel procuratore monumenti. Etenim procurator vel curator rebus adminiſtrandis præerat, de quo vetus lapis.

V. F
T. VETTIVS. T. L
HERMES
SEPLASIARIVS
MATER. GENVIT. MATER. RECEPIT
HI. HORTI. ITA. VTI. OPT. MAXIMIQ. SVNT
CINERIBVS. SERVIANT. MEIS
686.12. NAM. CVRATORES. SVBSTITVAM
QVI. VESCANTVR
EX. HORVM. HORTORVM. REDITV
NATALI. MEO
ET. PRAEBEANT. ROSAM. IN. PERPETVVM
HOS. NEQVE. DIVIDI
NEQVE. ALIENARI. VOLO

Quæ cura ſingulis quandóque annis certis perſonis mandabatur, quas teſtator elegiſſet, vt ex inſcriptione conſtat, quæ allata ſupra eſt [a]. Atque hi curatores eam monumenti tutelam vel curam præcipuè gerebant quæ impenſas monumenti ſequeretur. Sic à noſtris vſurpatur tutela ædificiorum [b], quæ nobis ſunt *les reparations & entretenements des baſtimens*: Tutela operum publicorum Calliſtrato [c], qui pecuniam legatam in opus nouum, potiùs in tutelam eorum operum quæ ſunt, conuertendam putat, quàm ad inchoandum opus erogandam. Vt

a cap. 22.

b l. diuortio §. impendia D ſolut matrim.

c l. fin. D. oper. pub.

quotidiana tutela dicitur, & tutela viæ[a], quæ ſumptus refectionibus neceſſarios continet ex Scæuolæ ſententia. Quod itaque in monumenti neceſſarios ſumptus dari vel legari dicebatur, in tutelam aut culturam dari aut legari putabatur. Eleganter Fabius[b]. *Si quis corpus ſuum in occulto loco poni iubeat, circáque monumentum multum agri ab heredibus in tutelam cinerum vt ſolet, leget*: *amphibolia*, inquit, *ex compoſito naſcitur.* Occultus locus enim nomen compoſitum eſt, quod prædium vel agrum deſignat, quod diuiſum & diſtinctum ambiguitatis haberet plurimùm. De duplici tutela monumenti iam planum eſt ex InſcriptioneCottię, in qua taberna ad cuſtodiam, agri iugera decem in ſumptus neceſſarios, vt refectiones, aut erogationes conuertuntur. De cultura quæ nonnihil à tutela differt, hic lapis eſt.

a l Patruus §. codicillis D. de leg. 3. l. quædam. D. de leg. 2.

b lib 7. inſti. cap. 9.

A. SEMPRONIVS. LAETVS
MENSOR. AEDIFICIORVM
HVIC. MONVMENTO. EX. TESTAMENO
IN. CVLTVRAM. LEGATA. SVNT. H-S. $\overline{VII}$
A. SEMPRONIO. SEVERO

623. 8.

Hæc cultura vt tutela duplex fuit. Nam & ad monumentum ipſum, & ad erogationes pertinet. De priore Auſonius[c].

Nec vexat cineres horti cultura quietos.

Vt ad eam curam qua monumenta vepribus diligenter purgabãtur & floribus ornarentur: vnde erogationes, à quibus cultura monumenti eadem eſt, ac

c in epitaph. hero. 31.

cultura Manium, de qua à nobis abundè tractatum eſt[a]. Nam ex hortis & prædiis quæ in tutelam cedebant ſumptus ſumebantur, ex quibus erogationes legatæ fierent: atque hæc cauſa eſt, cur agros ipſos cum monumento conſecrarent, vt pari religione tenerentur Romæ.

[a] cap. 18.

DIS. MANIBVS
ATTIAE. T. F. QVINTILLAE
ATTIVS. PHLEGON. PATER
ATTIA. QVINTA. MATER
ATTIVS. T. F. QVINTIANVS
671.6. FRATER. AGRVM. SIVE. HORTVM
MACERIA. CLVSVM. AC. POSTERIS
SVIS. ET. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE
DOMVS. SVAE. CONSECRAVERVNT

QVÆ IN SEPVLCHRIS CVM corporibus conderentur,

CAP. XXXII.

SEPVLTVRA autem non ſuis ſolùm ornamentis & proiectionibus decorata fuit: ſed ipſa corpora quæ condebantur ornatus ſuos habuerunt. Moris enim erat, vt cum iis rebus quas dilexerant, homines ſepelirentur[b]. Poſteà ornamenta cum corporibus condi non oportere, ſanxerunt leges[c]: nec quid aliud huiuſmodi quod ſimpliciores facere ſolebant. Quare ſi quis teſtamento iuſſiſſet vt

[b] Seru. lib. 10. æneid.

[c] l. & ſi quis §. impenſæ D. de relig.

vt cum ornamentis ſepeliretur, teſtatoris heredes eius voluntati parere neceſſe non habuerunt. Et ſi mulier ità legaſſet. Seiæ amicæ meæ ornamenta dari volo. Atque eodem teſtamento ita ſcripſiſſet. Funerari me arbitrio viri mei volo, & inferri mihi quæcũque ſepulturæ meæ cauſa feram ex ornamentis: lineas duas ex margaritis, & viriolas ex Smaragdis. Si neque heres neque maritus cum humi corpus daret, ea ornamenta, quæ corpori iuſſus erat adiicere, dederit, ad legatariam ea pertinere Scæuola reſpondit[a]. Ornamentorum huiuſmodi genera tot fuere, quot variæ hominum voluntates, quarum executio heredum arbitrio relicta eſt. Si quis tamen cadauera in monumentis ſpoliaſſet, metalli pœna plectebatur[b]: quæ pœna poſterioribus temporibus manus amputatio fuit[c]. Nec iis ſolùm ornamentis ſepulchra referta ſunt, ſed in iis magna plerunque nummorum copia condita eſt. Vt regum Macedonum aut Perſarum ſepulchra auro argentóque plena fuerunt[d], & multa Romanorum, qui lege ſanxerunt tandem ne cum mortuis ſepelire pecuniam liceret. Quare non fit locus religioſus vbi theſaurus inuenitur, inquit Marcianus[e]. Nam & ſi in monumento inuentus fuerit, non quaſi religioſus tollitur. Quod enim ſepelire quis prohibetur, id religioſum facere non poteſt. At pecuniam ſepelire quis non poteſt vt & mandatis principalibus cauetur: Cui ſententiæ Vlpianus repugnare videtur[f]. Nam lege Iulia Peculatus, inquit, & de ſacrilegis & reſiduis cauetur, ne quis ex pecunia ſacra, religioſa, publicáve auſe-

a l. fin. §. fin. D. de aur. & arg. leg.

b l. 3. §. aduerſus. D. de ſepulchr. violat.

c Harmenopul. lib. 6. tit. 6. §. 17.

d Plutarch. in Pyrrh. Q. Curtius lib. 10.

e l. Iulia §. non. fit. D. ad leg. Iul. Pecul.

f l. 1. D. eod.

rat, néve intercipiat, vel in rem ſuam vertat. Quomodo ergo qui pecuniam religioſam intercipit in pœnam legis Iuliæ de ſacrilegis committit, cum tamen ex monumento tollere poſſit, quæ quaſi non religioſa tollitur? verè quidem pecunia ſepulta ex Principum conſtitutionibus religioſa non eſt. Sed ea tantùm pecunia religioſa dicitur, quæ ex agris ædificiiſúe, quæ in tutelam monumenti cedunt, cogitur, atque in locis cum ſepulchro conſecratis quæ religioſa ſunt, aſſeruatur in eos vſus, quibus eſt deſtinata. Hanc ſi quis abſtulerit, incidit in legis pœnam. A qua ſuo quodam iure liberatus eſt ſeruus ille Plauti noſtri [a].

a in Pſeudol.

Herum, inquit, eccum video, hac vnâ Simonem ſimul
Cum ſuo vicino Caliphone incidere,
Ex hoc ſepulchro vetere viginti minas
Effodiam ego hodie quas dem herili filio.

Priſcum morem apertè tangit, & facetè ſenem Acheronticum & capularem, ſepulchrum vocat, quem Terentianus Syrus Silicernium [b].

b Terent. in Adelph.

In ſepulchris præterea operis antiqui vaſcula multa ponebantur, quod vno exemplo comprobatum eſt. Nam in Colonia Capua [c], deducti lege Iulia coloni ad extruendas villas, ſepulchra vetuſtiſſima diſiecerunt. Idque eo ſtudioſiùs faciebant, quod aliquantum vaſculorum operis antiqui ſcrutantes reperiebant. Tanti illis temporibus æſtimabantur antiqua opera, quorum hodie non ſolùm pretia iacent, verum ij etiam qui illorum amantes ſunt, ab ignaris vbique diſiecti contemnuntur. Patauij in

c Sueton. in Iul. cap. 81.

Digitized by Google

monumento veteri non ità pridem reperta vrna coctilis ſex verſibus inſcripta, intra quam, vrnæ quatuor minores verſibus quoque exornatæ, cum alia minore vrnula & duabus ampullis: vna ex auro, altera ex argento liquidiſſimi liquoris plenæ: atque in medio earum ardens lucerna. Inſcripti verſus in inſcriptionibus leguntur [a]. Liquores his in vaſculis varij, qui ferè lachrimis & opobalſamo compoſiti, atque in lachrimarum phialis aſſeruati, vt alia inſcriptio teſtatur, quæ eſt Rhodæ. a 917.5.

C. LAELIO. C. F. IV
MAGNA. OMNIVM. EXPECTATIONE. GENITO
ET. DECIMO. OCTAVO. AETATIS. ANNO
AB. IMMANI. ATROPO. E. VITA. RECISO 692.10.
FVSCA. MATER
AD. LVCTVM. ET. GEMITVM. RELICTA
EVM. LACHRIMIS. ET. OPOBALSAMO. VDVM
HOC. SEPVLCHRO. CONDIDIT

Notum ex Dioſcoride [b], Balſamum arborem æſtiuis ſub ortum canis ardoribus, vnguibus ferreis incidi manaréque è plaga ſuccum, quem opobalſamum vocant, ſed tam exiguo ſtillatu vt annis ſingulis, ne plures quidem quàm ſeni ſeptémve congij cogantur, inibíque pondus duplo argento rependitur. Odoramenta ſtatuta extra ſepulchrum ſunt, quæ Inſcriptio alia continet. b lib.1.ca.18

Digitized by Google

D. M

PHILEMINIAE. P. L

MAXIMAE

STATVTA

ODORAMENTA

EX. H-S. ∞. ∞. ∞. ∞

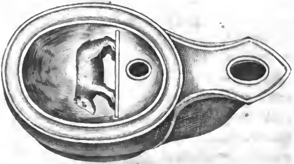
PRIMA. MATER

CIↃCXXII.IↃ MISERRIMA

FILIAE. CARISSIMAE

ANN. XVIIII.

Hæc ſtatis & ſolemnibus diebus ſepulchris infundebantur. Quod ad lucernas attinet, illæ in omnibus ferè monumentis inueniuntur, quæ lychnuchi & Bilichnes dicuntur, vel plurimum lychnorum; Vidi enim vnam vndenum ἑνδεχάλυχνον. Coctilem habemus talis figuræ.

De ardente lucerna alia inſcriptio eſt Salerni.

HAVE. SEPTIMA. SIT. TIBI
TERRA. LEVIS. QVISQ
HVIC. TVMVLO. POSVIT ↄiↄcxlviii. 17.
ARDENTEM. LVCERNAM
ILLIVS. CINERES. AVREA
TERRA. TEGAT

Cuius rei miraculum vſus confirmauit. Nam poſt multos annos aperti tumuli, immiſſo aëre: lucernæ ſtatim illæ accenduntur. Qua arte id fieri poſſit noſtrum non eſt diutius inquirere. Alij hac in re philoſophati ſunt multi, qui accenſis his luminibus aduolantes alas ingenij combuſſerunt.

DE SEPVLCHRORVM LOCIS,

CAP. XXXIII.

LEX XII. Tabularum hæc eſt, HOMINEM IN. VRBE. NE. SEPELITO. ne funeſtarentur, inquit Paulus [a], ſacra ciuitatis, quæ vera ratio legis non fuit. Nam cum in vrbe primis tẽporibus vrerentur corpora, ibiq; ſepelirentur, lex incendiorum arcendorum cauſa lata eſt [b] primùm: deinde Pontifices ciuitatis Sacra miſcuerunt, quibus clarorum virorum merita præſtiterunt. Nam vt ante legem XII. Tab. Valerio Publicolæ poſteríſque eius

a lib. 1. ſent. tit. 21.

b Cic. 2. de leg.

in vrbe ſepulchra conceſſa ſunt, illud etiam clariſſimorum quorundam hominum virtuti datum poſt legem illam. Quare lapſus eſt Dionyſius[a], cum ſoli Publicolæ ad ſuam vſque ætatem hunc honorem delatum ſcripſit. Nam hoc & Fabriciæ genti conceſſum tradit Plutarchus[b], & Iulio Cæſari Dio teſtatur[c], quod deinde Auguſto, cui Sepulchrum in vrbe Tiberius & Liuia ædificarunt[d]. Quod tamen monumētum veriùs dici poteſt quàm ſepulchrum. Ad Dionyſium redeo, qui cum ad Auguſti tempora vixerit, illius errorem inſcriptiones veteres coarguunt. Etenim Caio Poblicio ſepulchrum in vrbe datum hæc diſertè probat quæ eſt Romæ.

a lib. 5.

b in quæſt. Rom.

c lib. 44.

d Xiphil. in Aug.

C. POBLICIO. L. F. BIBVLO. AED. PL. HONORIS
VIRTVTISQVE. CAVSSA. SENATVS
CONSVLTO. POPVLIQ. IVSSV. LOCVS
MONVMENTI. QVO. IPSE. POSTERISQVE
EIVS. INFERRENTVR. PVBLICE. DATVS. EST

455. 1.

Poblicius Tribunus plebis fuit anno ab Vrbe condita DXLV. cuius monumētum quadratum ſub Capitolio ex lapide Tyburtino in ſexta Vrbis regione fuit; huiuſque veſtigia ſuperſunt adhuc cum ipſa inſcriptione[e]. Si qui Romanam hiſtoriam ſcripſerunt ex quibus Dionyſius ſuam texuit, illud omiſerunt, non debuit ille rerū ignoratione verū id affirmare, quod res ipſa quæ omnium ſubiacebat oculis apertè improbaret. Nam Poblicius Auguſti tempora CL annis præceſſerat, cum Auguſtus Cicerone & An-

e Onuphr. in Vrb. Rom.

Digitized by Google

tonio Coſs. natus eſſet, anno Vrbis DCXCI.

Hoc ius ſepulturæ in Vrbe contra leges duodecim ſibi arrogarunt multi ante Duillij Conſulatum, qui cum hac de re ad Senatum retuliſſet, Senatus cenſuit, ne quis in vrbe ſepeliretur[a] Imperatores tamen & Virgines Veſtæ, qui his legibus non tenentur intra Vrbem ſepulti ſunt. Atque hæ ſi inceſti criminis damnatæ, in campo ſcelerato intra pomoerium viuæ obruebantur. Nec verò in vrbe ſolum, ſed & in loco extra Vrbem publico vlli licuit ſepulchrum facere. Quod decretum à Pontificum collegio eſt. Nam cùm extra portam Collatinam lamina eſſet inuenta & in ea ſcriptum DOMINA. HONORIS[b] ædes & Ara Honori eo loco dedicata eſt: ſed cum multa in eo loco ſepulchra fuiſſent, exarata ſunt. Statuit enim collegium Pontificum locum publicum non potuiſſe priuata religione obligari. Mitiùs tamen actum Q. Ælio Tuberone & P. Fabio Max. Coſſ.[c] qui cum aquarum quæ in Vrbem venirent itinera occupari, monumentis, ædificiis & arboribus conſeri, in Senatu verba feciſſent: cenſuit Senatus, vt neque monumentum in iis locis neque ædificium poſt illud tempus poneretur. Nec tamen monumenta exaranda decreuit, ſed vt arbores ſolum quæ intra id ſpatium eſſent extirparentur.

Ex Principum reſcriptis in Prouinciis ſepultura in Vrbe etiam prohibita eſt: & D. Hadrianus[d] reſcripto pœnam ſtatuit quadraginta aureorum in eos qui in ciuitate ſepelirent, quam fiſco inferri iuſſit. Et in Magiſtratus eandem pœnam conſtituit, qui

a Seru. 11. æneid.

b Cicer. 2. de leg.

c Frontinus de aquæ duct. lib. 2.

d l. 3. §. Diu. D. de ſepulch. viol.

Digitized by Google

paſſi eſſent: & locum publicari iuſſit, & inde corpus transferri. Quid tamen quærit Vlpianus, ſi lex Municipalis permittat poſt principalia reſcripta? An ab hoc diſceſſum ſit videbimus, quia generalia ſunt reſcripta. Et oportet, inquit, Imperialia ſtatuta ſuam vim obtinere, & omni loco valere. Quod cum minùs ſeruaretur, Antoninus Pius alio reſcripto vetuit mortuos intra vrbes ſepeliri[a]. Ne ſanctum municipiorum ius pollueretur, ait Diocletianus[b]: ſed incolarum Domicilio ſanctitas relinqueretur[c].

a Capitolin. in Aut. Pio.
b l. mortuorum C. de relig.
c l. 6. C. Theod. de ſepulchr. viol.

Sepulchra ergo aut propter vias publicas poſita ſunt, aut in fundo proprio, aut in locis publicè ad ſepulturam aſſignatis vel S. C^{to}. aut Decurionum decreto datis. Quare propter viam ponerentur, ratio ex antiquo lapide ſumi poteſt.

431. 5.

T. LOLLIVS. T. LOLLII. MASCVLVS
IIIIVIR. BONDICOMENSIS
HIC. PROPTER. VIAM. POSITVS
VT. DICANT. PRAETEREVNTES
LOLLI. VALE

Quam aliam reddit Varro[d]. *Monumenta enim in pulchris ſecundum viam ſunt*, ait, *quæ prætereuntes admoneant & ſe fuiſſe, & illos eſſe mortales.*

d lib. 5. de ling lat.

In Flaminia & Latina Via nobilium ſepulchra Iuuenalis canit[e].

e Satyr. 1.

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

In qua Pantomimi Paridis Neronis liberti ſepulchrũ fuit, cuius artibus magna tũ nobilitas parabatur,

Digitized by Google

tur, quæ maiorum gloriam ſuperaret. De hoc Martialis [a],

Quiſquis Flaminiam teris viator,
Noli nobile præterire marmor.

[a] lib. 11. epig. 14.

Quis hanc nobilitatem miretur, cum Imperatores ipſi hiſtrioniam facerent, ludióſque æmularentur & occiderent? Ex viæ Latinæ ſepulchris vnum hoc epigramma Auſonius [b] habet.

[b] in Epitaph. Hero. 38.

Non nomen, non quo genitus, non vnde, quid egi,
Mutus in æternum ſum, cinis, oſſa, nihil.
Non ſum, nec fueram: genitus, tamen è nihilo ſum.
Mitte nec exprobres ſingula, talis eris.

In fundis priuatis omnia ferè ſepulchra: ſed cum nobiliores ad Vrbem haberent villas plurimas, plura ſecundum celebriores Vrbis vias Illa viſebantur, quæ & in viis aliis non pauca. Aſſignata ſepulchra ab authoribus diuiſionum, ex quibus plerique Sepultuarij ſunt fines cum pro terminis ſepulchra conſtituerentur.

ROMA

DE SEPVLTVRA PVBLICA,

CAP. XXXIV.

AT quæ loca S. C^{to}. Romæ aut Decurionum decreto in Municipiis ſepulturæ data ſunt, honoris illa cauſam maximam cōtinebant. De funere publico ea attigimus, quæ à publica ſepultura diſtinguntur. Nam cui funus publicum decretum eſſet, ille vel in ſuo, vel in maiorum ſuorum

Digitized by Google

monumento ſepultus ſæpe: vt cui publica ſepultura data eſt, impenſa funeris non ſemper collata eſt. Menenius Agrippa elatus à Pop. Romano, collato
a Liu lib. 2. ære [a]. Valeriò Publicolæ locus præterea ſepulturæ datus eſt. Collatum funus honoris primùm quidem
b Plin. lib. 33. cap. 10. fuit & neceſſitatis[b]: Sepulturę locus ob honorem ſolùm decretus eſt. Non ſum neſcius collatum funus honori etiam tributum fuiſſe vt Q. Fabio Max. in quem plebs certatim æs contulit, quo maior ac ſpe-
c Valer. Max lib. 5 cap. 2. cioſior funeris eius pompa duceretur [c]. Sed ſi illius originem ſpectemus, neceſſitati primum datum fatebimur, quod deinde honori. Funus publicum vul-
d Dio. lib. 60. gatum tandem fuit [d]. Nam & Tiberius Hiſtriones multos poſt mortem ſtatuis & publico funere co-
e Dio lib. 57. honeſtauit [e]. Sepulturæ locus rarò à ſenatu datus eſt. Et cum Auguſtus ſepultura publica multos hono-
f lib. 60. raſſe dicat Dio [f], δημοσίᾳ ταφῇ, non pro ſepulturæ loco, ſed pro funere publico vbique intellexit.

Quàm parci in ſepulchro decernendo fuerint Ro-
g Philip. 10. mani Tullius docet. *Maiores noſtri*, inquit [g], *ſtatuas multis decreuerunt, ſepulchra paucis. Statuæ intereunt tempeſtate, vi, vetuſtate: Sepulchrorum autem ſanctitas in ipſo ſolo eſt, quod nulla vi moueri neque deleri poteſt. Atque vt cetera extingui ſolent, ſic ſepulchra fiunt ſanctiora vetuſtate.* Honor ergo ſepulturæ maximus eſt, qui haberi poteſt mortuo. A. Hirtius & L. Panſa Conſules, cum ad Mutinam pro Republica cecidiſſent, eorum corpora Romam perlata publica ſepul-
h Florus epit 119. tura condita ſunt in Martis campo[h], qui honoratiſſimus ſepulturæ locus, in quo ex M. Tullij ſenten-

Digitized by Google

tia monumentum ampliſſimum factum, vt extaret ad memoriam poſteritatis ſempiternam. Hæc tum virtutis præmia fuerunt, vt fortes viri feliciùs ſepelirentur, quàm viuerent ignaui. Quod in Prouinciis magna cura obſeruatum eſt. De funere collato ad ea quæ hactenus attuli, hanc inſcriptionem addo, quæ eſt Narbone.

LIGVRIAE. Q. FIL
FRONTINAE
Q. HORTENSI. KATVLLI
HVIC. ORDO. NARBONENSIS 430. 7.
PVBLICE. FVNVS. ET. OMNES
VECTIGALES. DECREVIT

Vectigales, quod ſtipem omnes ciues ad ſepulturam contuliſſent, de cuius loco lapis Lugduni.

D. M
M. OPPI. PLACIDI
HAR. PRIM. DE. LX 304. 8.
CVI. LOCVM. SEPVLT
VR. ORDO. SANCT
ISSIM. LVG. DEDIT

Quem in plurimis monumentis hæ literarum notæ deſignant L. D. D. D. quod eſt locus datus decreto Decurionum, quo accepto pecuniâ ſua monumentum ponebant.

MAECILIAE. P. F. HERENNIANAE
T. AELIVS. CLODIANVS. VXORI
Ioc. ſ. CARISSIMAE. ACCEPTO. LOCO
AB. SPLENDIDISS. ORDINE
SIARIENSIVM. PECVNIA
SVA. POSVIT

Quibuſdam aliis & locus& impenſa funeris conceſſa ſunt, qui impenſa remiſſa honore contenti fuerunt: loci autem modus definiebatur, vt quid religioni ſepulchri cederet, intelligeretur. Quare cum de Sulpitij funere actum eſt: cenſuit M. Tullius*, vt locum ſepulturæ in campo Exquilino C. Panſa Conſul, ſeu quo alio in loco videretur, pedes triginta quoquouerſus deſignaret, quò Seruius Sulpitius inferretur. Quod ſepulchrum ipſius liberorum, Poſterorumque eius eſſet, vti quod optimo iure ſepulchrum datum eſt.

* Philipp. 9.

DE HONORVM MONVMENTIS, quæ in viuorum & mortuorum gloriam, aut memoriam decreta ſunt,

CAP. XXXV.

MVLTI præterea claris & fortibus viris in vita & poſt mortem honores alij decreti ſunt, quibus in perpetuum illi viuere intelligerentur. Prudens Senatus Populíque Rom. iudi-

Digitized by Google

cium, qui eam ad virtutem viam aperuerunt, quæ ſummis hominibus & infimis pateret: honorúmque gradus pares facerent, quos ſola gloria diſpares reddit. Fuit enim in virtute is aſcenſus, vt is gloria maximè excelleret, qui honeſtate plurimum præſtaret. Quam ità in ſuis coluerunt Romani, vt viuis ſimul & mortuis nuſquam defuerint præmia rectè factorum. Querceæ coronæ, Ciuicæ, Murales, quæ ex arboris vulgaris ramuſculo texebantur, quot & quantos vt Homerus loquitur, ramos Martis latè diffuderunt? Quam altas in poſterorum animis hęc virtutis præmia radices egerunt? Quæ cum exteris non denegaſſent, quorum virtutem ciuitate donarunt: hoc adepti ſunt vt ab æterna Vrbe, quæ fons virtutum omnium eſt, virtus illa quaſi profecta in domicilium ſuum redire videretur, qua ſola terrarum orbis Imperium tenuerunt. Quo magis honor is iucũdus mihi eſt, quem & liberis poſteriſque meis Senatus PopuluſqueRom. abſenti vltrò detulit *amoris & Iudicij ſignum*. Fructus enim ille eſt vigiliarum mearum honeſtiſſimus, qui breuitatem vitæ poſteritatis memoria conſolatur, cum Gentis Illuſtriſſim. complexu exceptus ſim, illudque mihi monumentum paratum, quod nec temporis vllius, nec inuidię iniurias aut inſidias vſquã pertimeſcat. quod hîc adſcribendum duxi, vt eam laudis viam rectiſſimam poſteri mei teneant, quam illis meo labore tutam relinquo. *Exemplar priuilegij.*

QVOD. CAESAR. RODIANVS. ALEXIVS. BVCCA MATIVS. IO. PHILIPPVS. SERLVPIVS. ALM. VRB COSS. DE. CLARISS. VIRO. IACOBO. GVTHERIO I. C. ADVOCATO. PARISIEN. ROMANA. CIVITA TE. DONANDO. AD. SENATVM. RETVLERVNT

S. P. Q. R. D. E. R. I. F. CENS.

CVM *ad augendam ſeruandamque Rempub. non tam in ciues Romanos meritis ac nobilitate præſtantes, præmia, honoreſque conferre, quàm exteros homines, eos præſertim quorum præclara virtus Vrbi noſtræ vſui & ornamento fuiſſet, benignè excipere more Maiorum ſtatutum ſit. Atque etiam ita natura ſit comparatum, vt ad ſumma veræ laudis faſtigia ardentiùs quiſque contendat, & ad ipſam Rempub. ornandam tutandamque alacrior fiat, illorum exemplo quos ſuis digna laboribus præmia conſecutos videat.* CVMQ. S. P. Q. R IACOBVM. GVTHERIVM, *Aduocatum Pariſien. Ingenij, eruditionis, eloquentiæ, probitatis ac Religionis laude florentem cognouerit, ipſumque nihil vnquam ingenuo & illuſtri viro indignum feciſſe, Fidem ac Iuſiurandum piè ſanctéque coluiſſe, in rebus agendis integrè prudentérque verſatum: Librum etiam inſignem de Veteri Iure Pontificio Vrbis Romæ nuper conſcripſiſſe, à quo non parum rebus abditis & Romanæ Hiſtoriæ lumen accedit. Ob eas res* SENATVM, *exiſtimare* IACOBVM *prædictum, virtute, moribus ac meritorum laude præſtantiſſimum & ornatiſſimum ampliſſimo hoc munere decorandum, Ciuitate*

Digitized by Google

Romana donandum inque Senatorium Ordinem meritò cooptandum eſſe. Itaque SENATVI *placere vt* IACOBO *prædicto eiuſque Liberis, Poſteris & ſucceſſoribus in perpetuum in* SENATVM *venire, ſententiam dicere, Magiſtratus gerere, Sacerdotia obtinere, bona libera atque immunia habere, hiſque immunitatibus, honoribus, gratiis & priuilegiis vti, frui & potiri liceat, ac ſi ipſa in Vrbe nati, perque omnes Reip. gradus euecti fuiſſent, fungi lege liceret. Quodque* IACOBVS *quique ab ipſo venient omnes, Ciues, Nobiles, Patritiiq́ue Romani eodem iure ſint, quo Ciues, Nobiles, Patritiiq́ue Romani, nati, aut iure optimo facti ſunt, gentémque habeant.* SENAT. CONS. *authoritate, publico* IN. CONSILIO. VIVA. VOCE. VIVISQVE. SVFFRAGIIS, *nemine penitus aduerſante.* P. R. *perlibenter cenſuit. Qui impedit* SENATVM *exiſtimaturum eum contra Remp. feciſſe. Quæ vt nota teſtatáque impoſterum eſſent, ab actis publicis in quibus hæc continentur & ſeruantur, Priuilegium huiuſmodi fieri, ſolitóque Vrbis Sigillo communiri ac ab eiuſdem* SENATVS *ſcribis ſubſcribi mandauit. Ex Capitolio* XIIII. *M.* DCXIII.

Papirius Martholus Sacri S. P. Q. R. *ſcriba.*
Angelus Fuſcus Sacri S. P. Q. R. *ſcriba.*

Adumbratam gloriam, inuidioſas opes non contempſi ſemel, ſed fugi ſemper. At honorem ſtudio iudicióque ab Illuſtriſſim. Viris delatum eò lubentiùs ſum amplexatus, quod illum Rex Chriſtianiſſim. ex Reginæ matris conſilio codicillis ſuis confirmarit & amplificarit. Hunc ita tuebor vt æterno maieſtatis illius beneficio deuinctus, obſequij gloriam vbique profeſſus, Ciuem me & Patritium Romanum eſſe meminerim, cuius præcipuum ius eſt, Patriæ ſtudere Pietati, quam rebus omnibus anteponendam putet. Nimis hæc quidem multa de me, quæ pauca contuli, vt gratiam aliquam iis rependerem, quorum beneficio virtutis imaginem aliquam mihi videor conſecutus. Ad alios venio, quos ciuitas rerum Domina, veræ laudis teſtimonio reddit immortales. Viuos ampliſſimis honoribus paucos affecit: Nam per trecentos annos nullis aliis quàm L. Sullæ, Cn. Pompeio, C. Cæſari, & Auguſto honorem Equeſtris ſtatuæ contulit[a]: nulli mortuo poſt Valerium, Fabricios, Poblicios, Ius ſepulturæ & ſtatuæ,

[a] Patercul. lib. 2.

ſtatuæ, quàm iis qui pro Rep. dimicantes fortiter occubuiſſent. Nam quæ potentiorum quorumdam funeri aut memoriæ data ſunt: illa aut tempori aut adulationi tributa noſcuntur. Sed cum ij ſine iudicio aut ſtudio honores adepti eſſent, qui ſolo tempore niterētur: ab ipſo tempore ſpreti porrò & diſiecti turpiter iacuerūt. Ecquis enim tuliſſet Caracallæ & ſuis, diuinos honores datos, qui omnia diuina humanáque iura vbique euerterunt? Cur Caracallam inter Deos adulatio retulit, Domitianũ per Veſpilones extulit? Ea eſt temporum viciſſitudo, vt honorem pro flagitio aliquando more fiat.

Atque vtinam veteres mores, vetereſque parſimoniæ
Potius maiori honori nunc eſſent, quàm mores mali [a]. — a Plaut. in Triumur.

Florente Rep. honores ex lege dabantur. Tribuni legem tulerunt, vt Cn. Pompeius qui de Mithridate triumpharat, ludis Circenſibus corona aurea & omni triumphantium cultu vteretur: ſcenicis, prætexta, coronáque aurea [b]. Tantùm in illo diſcordante fortuna, vt cui modo ad victoriam terra defuerat, deeſſet ad ſepulturam. Opreſſa libertate, ſibi Imperatores populi poteſtatem arrogarunt, inaniſquè fuit Senatus authoritas, niſi quæ ad adulationem compoſita. Primus Auguſtus in Marcelli honorem decreuit ſine Senatus authoritate, vt Ludis Romanis illius imago aurea, aureáque corona, & Sella Curulis in Theatrum inferretur, mediáque inter ludorũ præfectos Magiſtratus locaretur [c]. Defũcto deinde Auguſto Senatus ſuo iure vſus, de illius honoribus conſuluit, quos ampliſſimos decreuit [d].

b Paterc. lib. 2.
c Dio lib. 53.
d Tacit. 1. Annal. Dio lib. 56.

AA a

Exin Germanici Manibus à Senatu datum, vt nomen eius Saliati carmine caneretur: ſedes Curules, Sacerdotum Auguſtalium locis, ſupérque eas coronæ querceæ ſtatuerentur: ludis Circẽſibus eburnea effigies præïret[a]. Liuiæ Auguſti diuinos honores dari Tiberius vetuit, quæ à Senatu MATER PATRIAE nominata, illíque arcus, qui nulli vnquam mulieri, decretus, nec tamen extructus[b]. At diuinos poſteà honores eidẽ Claudius Nepos & Circenſi põpa currum elephantorum Auguſto ſimilem decernendum curauit vt Suetonius refert[c]. In veteribus Nummis elephantorum currum D. Auguſti inuenio: Iuliæ Auguſti, quæ Liuia in familiam Iuliam adoptione tranſierat, Carpentum ſolum ceruarum bigis traductum.

a Tacit. 2. Annal.

b Dio lib. 58

c in Claudio cap. 11.

Quod mihi de Liuia ſuſpectum Suetonij locum reddit. Æternitatis Fauſtinæ nummus honoratior.

Digitized by Google

In Cæſarum honorem, quorum virtus augebat maieſtatem, nouos honores Senatus excogitauit, vt in Claudium Principem[a], cuius vita, probitas, & omnia quæ in Rep. geſſerat tantam poſteris famam dedere, vt S. P. Q. R. nouis eum titulis poſt mortem decorarit. In Prouinciis frequens eſt impenſa funeris, locus ſepulturæ, & ſtatuæ. In iis enim honor ſtatuæ maximus, quem etiam feminis ipſis conceſſerunt. Vetus lapis.

a Trebell. Poll. in Claud.

LABERIAE. L. F. GALLAE
FLAMINICAE. EBORESI
FLAMINICAE. PROV. LVSI
TANIAE. IMPENSAM. FVNE
RIS. LOCVM. SEPVLTVRAE 313. 8.
ET. STATVAM. D. D. COLLI
PPONESIVM. DATAM. L
SVLPICIVS. CLAVDIANVS

Vetuſtum hunc morem M. Tullius teſtatur[b]: & Decretum quod Smyrnæi in Caſtritium mortuum fecerunt, hoc refert. *Primùm vt in oppidum intro fer-*

b in orat. pro Flacc.

retur, quod aliis non conceditur, deinde vt ferrent ephebi, poſtremò vt imponeretur aurea corona mortuo. Hæc, inquit, *P. Scipioni Clariſſimo viro, cùm eſſet Pergami mortuus, facta non ſunt. At Caſtritium quibus verbis Dij immortales: decus patriæ, ornamentum Populi Rom. florem iuuentutis appellant.* Qui honores habiti hominibus in monumentis, nonnulla Deorum immortalium religione conſecrari videbantur.

DE FVNERIBVS SERVORVM,

CAP. XXXVI.

a Feſt. in verb. Puticulos.

AELIVS Gallus dicit[a], antiqui moris fuiſſe, vt patres-familias in locum publicum extra oppidum mancipia vilia proiicerent, atque ita proiecta, quod ibi ea putreſcerent, nomen eſſe factum puticuli. De his intelligendus eſt Horatius[b].

b lib. 1. ſerm. ſatyr. 8.

Hunc prius anguſtis proiecta cadauera cellis,
Conſeruus vili portanda locabat in arca.

c Acro.

Tanta enim miſericordia moti ſunt[c], vt publica monumenta pauperibus & ſeruis ædificarent. Serui tamen à conſeruis qui liberam habebant peculij adminiſtrationem, honoratiore plerunque tumulo conditi ſunt. His enim & titulos poſitos inſcriptiones docent. Romæ.

IVLIAE. SP. F
MOPSIDI 612.6.
FELIX. CAESARIS
CONTVBERNALI

Item Romæ.

LEXIS
FELICI. TI. CAESARIS
CONSERVO. SVO 612.7.

Quorum etiam Deos Manes eſſe credebant.

D. M
FORTVNATO
CAESARIS. N
VERNAE 613.10.
V. A. I. D. XXIIII
NICE
MATER. FECIT

Hæc in ſeruis domus Auguſtæ, quæ in iis qui priuatis ſeruierunt elegantiora obſeruaui. Tarracone.

D. M
EVTYCHETI 340.4.
AVRI. ANN. XXII
FL. RVFINVS. ET
SEMP. DIOFANIS. SERVO. B. M. F

HOC.RVDIS.AVRIGAE.REQVIESCVNT.OSSA.SEPVL
CHRO
NEC.TAMEN. IGNARI.FLECTERE.LORA.MANV.
IAM. QVI.QVADRIIVGOS. AVDEREM. SCANDERE
CVRRVS
ÆT. TAMEN.A.BIIVGIS. NON.REMOVERER. EQVIS
INVIDERE. MEIS. ANNIS. CRVDELIA. FATA
FATA. QVIBVS. NEQVEAS. OPPOSVISSE. MANVS
NEC. MIHI. CONCESSA. EST. MORITVRO. GLORIA
CIRCI
DONARET. LACHRIMAS. NE. PIA. TVRBA. MIHI.
VSSERE. ARDENTES. INTVS. MEA. VISCERA. MOR
BI
VINCERE.QVOS.MEDICAE.NON.POTVERE. MANVS
SPARGE. PRAECOR. FLORES. SVPRA. MEA. BVSTA
VIATOR
FAVISTI. VIVO. FORSITAN. IPSE. MIHI

Omnium verò communis ſepulturæ ratio ea fuit, vt qui ſeruum alienum vel ancillam ſepeliſſet, haberet aduerſus dominum funerariam [a] actionem. Hoc amplius Labeo dicebat [b], ſi quid in funus mortui ſerui impenſum eſſet, venditorem ex vendito conſequi oportere, ſi modo ſine culpa venditoris mortem obiiſſet. Atque ita ſeruorum ſepulchra conſtituta ſunt vt locus in quo ſeruus ſepultus eſſet, religioſus fieret, ſicque Ariſtoni placuiſſe Vlpianus refert [c]. Quia ſepultura ad naturæ ius pertinet, quod iure gentium non facilè ſolet immutari, cuius ſi-

a l. filiusfam §. qui ſeruũ. D. de relig.

b l. Iulianus §. præterea D. de act. empt.

c l 2. D. de relig.

Digitized by Google

ctione ſerui nec caput habent, nec matrem nec vllum ius cognationis: ſed mortem omnibus æquam crediderunt. Sapienter Philto Plautinus ſenex [d]. [d] in Trinumo.

Nos homunculi

Salillum animæ, qui cum extemplo amiſimus,
Æquè mendicus, atque ille opulentiſſimus,
Cenſetur cenſu ad Acherontem mortuus.

Hi ſerui quidē fortiter in ſeruitute facta, poſt mortem monumentum ſibi memorabile futurum ſperauerunt, vt Tyndarus ille [a]. [a] Plaut. in captiu.

At erit factum mortuo memorabile,
Meum herum captiuum ex ſeruitute atque hoſtibus,
Reducem feciſſe liberum in patriam ad patrem,
Meumque potius me caput periculo
Præoptauiſſe, quàm is periret ponere.
Qui per virtutem peritat, non interit.

Inferiis publicis ſeruorum Manes propitiatos, ex hoc Varronis loco diſcimus [b]. *Accalia*, inquit, *feriæ publicæ Laurentinæ. Is dies quem quidem in ſcribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus, cui ſacerdotes noſtri publicè parentant ſexto die, quæ atra dicitur. Hoc ſacrificium fit in velabro, quâ in nouam viam exitur, vt aiunt quidam ad ſepulchrum Accæ: vt quod ibi propè faciunt.* DIIS. MANIBVS. SERVILIBVS, *qui vterque locus extrà Vrbem antiquam fuit, non longè à porta Romulana.* Fortunati Vernæ ſepulchrum comprobat ſeruorum Deos Manes receptos eſſe, quibus ſacerdotes publici ex Varrone ſacrificarunt. [b] lib. 5. de ling. lat.

Digitized by Google

DE FVNERIBVS ET SEPVLTVra Brutorum,

CAP. XXXVII.

NON minor fuit, ſi ſacra tollas, brutorum cura, quàm ſeruorum, quæ iiſdem legibus æſtimabantur. Nam ſeruos & quadrupedes primo & tertio legis Aquiliæ capite coniunctos videmus[a]: & Bruta dominis chariora fuiſſe quàm mancipia. Ita ſunt hominum mentes vt prauis plerunque affectionibus irretitæ, ei potius parti ſe applicent, quæ bruta eſt, & rationi prorſus inimica. In quo maximi principes grauiùs peccaſſe mihi videntur, vt Alexander ille magnus, qui equo Bucephalo duxit exequias, vrbéque eius nomine tumulum circumdedit[b]. Verecundiùs fortè Cæſar Iulius, qui equi ſui effigiem, ante Veneris Genitricis ædem locauit. At Auguſtus fecit equo ſepulchrum, de quo Germanici Cæſaris carmen eſt. Agrigenti complurium equorum tumuli Pyramides habent. Quod à Græcis ad Romanos tranſlatum eſt: ſed Græci non minore honore equos proſequuti ſunt, quàm fortes ipſos viros. Nam in Ceramico equi, qui ter in Olympicis viciſſent, cum iis qui in bello fortiter cecidiſſent, ſepeliebantur[c]. Hinc Caligulæ in equum Incitatum inſania: Hinc Lucij Veri ineptus animus qui Voluchri equo dum viueret, aureum ſimulachrum, mortuo ſepulchrum in Vaticano fecit[d]. Adrianus

a l.2. & l. ſi ſeruus §. huius legis D. ad leg. Aquil.

b Plin. lib. 8. cap. 42.

c Ælian. l. b. 12. cap. 40.

d Capitolin. in Vero.

Adrianus verò non equos ſolum ſed etiam canes ſic adamauit, vt eis ſepulchra conſtitueret[a], & Boryſthenis equi tumulum verſibus locupletaret[b]. Hoc in equis fecerunt ij qui ſenſum illis aliquem tribuerunt à ratione non multum aberrantem. Quod Homerus introduxit primùm, qui Achillis equos Patroclum luxiſſe finxit[c], quorum Iupiter ipſe miſereretur. Atque ex iis Xantum equum Achilli locutum, cui futura prædiceret[d]. Ex Brutorum titulis venuſtum hoc vnum eſt Ciciæ P. Craſſi mulæ epitaphium à Thoma Porcacio[e], inuentum & deſcriptum.

a Xiphilin. & Spart. in Hadrian.
b epig. vet. P. Pithoi lib. 3.
c Iliad. ρ.
d Iliad. τ.
e lib. 3. de funeral. antiq.

DIS. PEDIB. SAXVM
CIVCIAE. DORSIFERAE. ET. CLVNIFERAE
VT. INSVLTARE. ET. DESVLTARE
COMMODETVR. PVB. CRASSVS. MVLAE
SVAE. CRASSAE. BENEFERENTI
SVPPEDANEVM. HOC. CVM. RISV. POS
VIXIT. ANN. XI

Hoc fictitium viri docti rectè putant, credo propter verbi vnius nouitatem. In ceteris cum leporem habet, quem vix authores noui poſſint imitari. Sed Liciniæ gentis factum ridiculum magis eſt, cum L. Craſſus orator ille diſertus, vir Cenſorius murænam in piſcina domus ſuæ mortuam, atratus tanquam filiam luxiſſe fertur[f]. Romæ tamen ſtante Repub. nullum equorum ſepulchrum inuenio. Equorum quidem nomina qui in Circenſi certamine vicerant,

f Macrob. lib. 2. Satur. cap. 11.

& aurigarum ſcripta lego [a]. Has delitias ſibi Reges aut Imperatores fecerunt, qui canibus quoque ſepulchra dederunt, quos aliquando terra obrui religio fuit [b]. De catella elegans vetus epigramma eſt [c].

Quod potui poſui tibi fida catella ſepulchrum,
Digna magis cœli munere quàm tumuli,
Candenti ex lapide, hæc tibi conuenit Vrna, fuiſti
Candida tota fide, candida tota pilo.
Si cœlum, vt quondam, canibus patet, haud tua terras,
Incendet, ſed ver ſtella perenne dabit.

De corui funere Plinius multa quæ omnibus nota ſunt [d]. Gallinaceis gallis, coturnicibus, perdicibus tumulos extructos Diodorus narrat [e]. Lepidiſſima duo locuſtæ & formicę epigrammata Suidas refert [f], quæ quia eleganter ſcripta ſunt hîc adſcribenda duxi. Primum eſt Cicadæ.

Ακρίδι τῇ κατ' ἀρούρας ἀηδόνι ϗ δρυοκοίτῃ,
Τέττιγι ξυνὸν τύμβον ἔτευξε Μυρώ,
Παρθένιον στάξασα κόρη δάκρυ.

Luſcinia agrorum recubans in fronde cicada
En tibi componit pulchra ſepulchra Myro,
Virgineas perfuſa genas lachrimoſa puella.

Alterum eſt formicæ.

Αὐτοῦ σοι παρ' ἅλωνι δηππαθὲ ἐργάτα μύρμηξ,
Ἠρίον ἐκ βώλου διψάδος ἐκτισάμην.

Hic vbi perpeſſa es duros formica labores,
Conſtruxit tumulos arida gleba tibi.

Formicarum alij tumuli quos ſibi ipſæ extruunt tantum elegantiæ habere non poſſunt, quantum

[a] Inſcript. fol. 341.
[b] Plin. lib 30 ca. 5. & 7.
[c] in epigra. vet. lib 3.
[d] lib 10. cap. 43.
[e] lib. 13. Biblioth.
[f] in verb. δρυοκοίτης & ὀππαθής.

admirationis: Illas ſe inuicem ſepelire præter hominem ſolas Plinius tradit[a]. Sed memoria lapſus eſt cum antea ſcripſerit [b] apes progerere defunctas, funerantiumque more exequias comitari. Narrat idem [c] & mortua Gallina, maritos earum viſos ſuccedentes in vicem & reliqua fœtus more facientes, abſtinentéſque ſe à cantu. Canis caninum cadauer ad Cereris perripuit terráque pedibus effoſſa illud ibi ſepeliuit, quod inter prodigia numerat Dio [d]. Sed hæc ſepulturæ cura elephantis ignota non fuit [e], Ὅτι γὰρ ἐλέφαντα θεασάμενος Ἐλέφας νεκρὸν οὐκ ἂν παρέλθοι μὴ τῇ προβυσκίδι γῆν ἀρυσάμενος καὶ ἐπιβάλλειν: Quod ſi elephas elephãtem mortuum viderit non vltra progredietur quàm promuſcide terram hauſerit & cadaueri iniecerit. In brutis multa alia naturæ documenta videmus, quæ cum dubitandi inanes cauſas philoſophis quibuſdam, nobis naturæ ipſius miracula conſideranda reliquerunt.

a lib.11.cap.30.
b D. lib.11.cap.18.
c lib.10.cap.55.
d lib 47.
e Ælian lib.5.cap.49.

DE STATV ANIMARVM POST mortem apud Inferos,

CAP. XXXVIII.

ATQVE hæc quidem brutorum memoria inanis prorſus & ridenda eſt: hominum verò; qui ex Deorum poſſeſſionibus vna & præcipua eſſe prædicantur, Καὶ ἡμᾶς ἀνθρώποι ἓν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶναι, quale vtcumque ſit monumentum, illud cum animo eſſe putauerunt: Animus

Vid. Platon. in Menon. fol.19.
Plat. in Phædon.

enim poſt defuncta corpora viuere conſenſus gentium eſt, quem Philoſophi demonſtrationibus ſuis confirmarunt. Sed cum hanc natura omnibus informationem voluptatis dediſſet, eadem inſculpſit in eorum mentibus Deorum numen iuſtitiamque diuinam, quæ poſt fata præmiis immortalibus bonos, æternis verò malos pœnis afficeret. His præmiis & pœnis referti ſunt Poëtarum libri, in quorum fabulis magna plerunque elucent ſemina infixa veritatis. Tres illi potiſſimum locos conſtituerunt, in quibus defunctorum animæ poſt mortem continerentur. Elyſium, Infernum, Tartarum. Elyſij campi, piorum ſedes: Inferni noxiorum: Tartara impiorum. Elyſios puris animis deputarunt. Ad illos enim nonniſi purgati perueniebant, dictíque Elyſij ἀπὸ τῆς λύσεως ab abſolutione vbi piorum concilia[a].

a Seru. 5. æn.

Τῇ περ ῥηΐστη βιοτὴ πέλει ἀνθρώποισιν[b],
Conſtituunt animis ſedes vbi fata beatas.

b Homer. odyſ. δ.

Quo purgati omninò corporis ſordibus παντελῶς καθαροὶ[c], perpetua felicitate perfruuntur. Vel qui virtutes purgatiuas, quas Platonici vocant[d], καθάρσεις ἀρεταὶ viuentes ſecuti, diuinis rebus ſtuduerunt, animámque ab ipſo corpore ſepararũt. Horũ enim diuinus animus è corporum vinculis tãquàm à carcere ad illa beatorum loca euolabat. Quod vt aſſequi poſſent prudentiores ſapientiæ magiſtri, hoc ipſum ſapientiæ ſtudium in mortis meditatione collocarunt, quia diſcerent animum à corpore ſoluere & ſeparare. Hoc moriens Socrates amicos moue-

c Plat. in Phædo.
d Plotin. lib. 2. ennead. 1.

Digitized by Google

bat[a], τὸ μελέτημα αὐτὸ τοῦτο ἐστὶ τῶν φιλοσόφων, λύσιν καὶ χωρισμὸν τῆς ψυχῆς. Sicque intelligebat philoſophiam eſſe meditationem mortis vt doceret animi à corporis ſenſibus diſſidium & diſtractionem. Duo enim ſapientiæ munera præcipua conſtituebat. Primùm quidem Deum contemplari, alterum verò voluptatibus corporis bellum indicere, & reginæ rationi obtemperare. Et duas idem mortes eſſe prodidit, vnam animæ, animalis alteram. Moritur animal cùm anima à corpore diſcedit: anima verò cum inferiori corporis parti mancipatur. Animalis mors ad veras naturæ diuitias, ad ipſos Elyſios, ſi vita benè tranſacta ſit, accepto iudicio traducebat. Mors animæ, quæ vulgò vita æſtimatur cum ipſa corpore tāquam ſepulchro obruta fuerit in veritatis campo ἐν πεδίῳ ἀληθείας[b], miſera iudicio ſiſtitur, quod horrendum omnes pertimuerūt. Ex Iudicum enim ſententia craſſis quibuſdam & terrenis locis laxatus corpore animus conſtringitur, cum primū ad Acheruſiam paludem deuenerit[c]. Vbi per fatalia temporum quædam curricula commoratus ad Cocytum trahitur, quò Dæmon vnumquemque perducebant. Illic primùm qui piè ſanctéque vixerant, iudicabantur. At qui in vita medium quoddam tenuerant, id eſt, non ita virtutem amplexati, quin vitiorum confinio implicarentur, Acheruſiam per annos aliquot paludem habitarunt, eas perpeſſi pœnas, quæ illos peccatis priſtinis exuerent, vt purgati tandem abſoluerentur, & beatorum præmia aliquandò reportarent. Qui verò ob ſcelerum magnitudinem pur-

a Plat. in Phæd.

b Plat. in Axioch.

c Plat. in Phæd.

gari nullomodò poſſent, οἱ ἂν δόξωσιν ἀνιάτως ἔχειν, nec vllis remediis ſanari potuerunt aut purgari, perpetuis Tartari tenebris & cruciatibus clauſi vexantur. Hinc duo loca ab Homero ſeparantur. Nam hoc profundiſſimum Tartarum ſub terra eſt, ab Inferis longè remotum [a].

b Iliad. 8.

Βάθιστον ὑπὸ χθονός ἐστι βέρεθρον,
Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.
. . . . *Sub terris immane barathrum,*
Diſtat ab Inferno, terris vt diſtat Olympus.

Infernum inter lunam terráſque quidam poſuerunt, vbi animæ purgarentur: in Barathro verò ſeu tartari profundo immedicabilis ira diuina eſt, quam ſcelerati perpetuo experiuntur. In inferis pro criminum qualitate noxij pœnas ſufferunt & in lunari circulo, vel vt aliis placuit ſolſtitiali, pro modo purgationis commorantur [b].

a Virgil. 6 æneid. & ib. Seru.

Triplex autem ex philoſophorum doctrina purgatio fuit, aut enim in terra purgabantur, qui nimiis corporis ſordibus oppreſſi vixerant corporis blandimentis addicti. Hæc Pythagoreorum opinio fuit, qui μετεμψύχωσιν ſomniarunt, & animarum in corpora brutorum tranſmigrationem, quorum illæ naturam eſſent imitatæ. Hæ igni purgari credebantur, ignis enim terra eſt ex quo omnia exuruntur, nam cœleſtis perurit nihil. Aut in aqua purgatio fuit, id eſt, tranſibant animæ in marina corpora, ſi paulo melius vitam egiſſent. Aut certè in aëre, ſi ſatis benè vixiſſent. Quod in Statio legitur, vbi de auguriis tractat. Vnde etiam in ſacris omnibus tres hæ pur-

gationes receptæ ſunt. Nam aut tæda purgantur & ſulphure: aut aqua abluuntur, aut aëre ventilantur. Quas purgationum ſpecies peritè Poëta deſcribit[a].

Ergò exercentur pœnis veterumque malorum
Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: Aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni[b].

[a] Virgil. 6. æneid.

[b] Vid. Seru. 2. Georg.

Infectum dixit ſcelus; quod illud dum viuerent facti pœnitētia quaſi eluiſſent, & ex vulgari loquendi modo NOLLENT FACTVM. Hoc modo purgatæ animæ & præfinito tempore variis ſuppliciis circumactæ, clariores tandem emergebant, & in Elyſio recipiebantur. Quod mire expreſſit idem Poëta[c].

Quiſque ſuos patimur Manes; exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arua tenemus,
Donec longa dies perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem purúmque reliquit,
Aethereum ſenſum atque auraï ſimplicis ignem.

[c] 6. æneid.

Qui verò purgati, ad campos Elyſios tranſmittebantur, non ſemper in illis excipiebantur. Tria enim poſt purgationem neceſſaria fuerunt; quæ Io. Serranus ad Platonem notauit. Primum requirebatur contritio: Deinde confeſſio: Tertiò ſatisfactio. Quæ ità Socrates explicabat[d]. Οἳ δ' ἂν ἰάσιμα μὲν, μεγάλα δὲ δόξωσιν ἡμαρτηκέναι, ἁμαρτήματα, οἷον πρὸς Πατέρα, ἢ Μητέρα ὑπ' ὀργῆς βίαιόν τι πράξαντες, καὶ μεταμέλον αὐτοῖς τὸν ἄλλον βίον βιῶσιν, ἢ ἀνδροφόνοι. τοιούτῳ ἄλλῳ τρόπῳ γένωνται, τούτοις δὲ ἐμπεσεῖν μὲν εἰς τὸν Τάρταρον ἀνάγκη. Em-

[d] Plat in Phedon.

gari nullomodò poſſent, οἱ ἂν δόξωσιν ἀνιάτως ἔχειν, nec vllis remediis ſanari potuerunt aut purgari, perpetuis Tartari tenebris & cruciatibus clauſi vexantur. Hinc duo loca ab Homero ſeparantur. Nam hoc profundiſſimum Tartarum ſub terra eſt, ab Inferis longè remotum[a].

b Iliad. 8.

Βάθιστον ὑπὸ χθονός ἐστι βέρεθρον,
Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.
. . . . *Sub terris immane barathrum,*
Diſtat ab Inferno, terris vt diſtat Olympus.

Infernum inter lunam terráſque quidam poſuerunt, vbi animæ purgarentur: in Barathro verò ſeu tartari profundo immedicabilis ira diuina eſt, quam ſcelerati perpetuo experiuntur. In inferis pro criminum qualitate noxij pœnas ſufferunt & in lunari circulo, vel vt aliis placuit ſolſtitiali, pro modo purgationis commorantur[b].

a Virgil. 6 æneid. & ib. Seru.

Triplex autem ex philoſophorum doctrina purgatio fuit, aut enim in terra purgabantur, qui nimiis corporis ſordibus oppreſſi vixerant corporis blandimentis addicti. Hæc Pythagoreorum opinio fuit, qui μετεμψύχωσιν ſomniarunt, & animarum in corpora brutorum tranſmigrationem, quorum illæ naturam eſſent imitatæ. Hæ igni purgari credebantur, ignis enim terra eſt ex quo omnia exuruntur, nam cœleſtis perurit nihil. Aut in aqua purgatio fuit, id eſt, tranſibant animæ in marina corpora, ſi paulo melius vitam egiſſent. Aut certè in aëre, ſi ſatis benè vixiſſent. Quod in Statio legitur, vbi de auguriis tractat. Vnde etiam in ſacris omnibus tres hæ pur-

Digitized by Google

gationes receptæ ſunt. Nam aut tæda purgantur & ſulphure: aut aqua abluuntur, aut aëre ventilantur. Quas purgationum ſpecies peritè Poëta deſcribit[a].

Ergò exercentur pœnis veterumque malorum
Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: Aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni[b].

Infectum dixit ſcelus, quod illud dum viuerent facti pœnitētia quaſi eluiſſent, & ex vulgari loquendi modo NOLLENT FACTVM. Hoc modo purgatæ animæ & præfinito tempore variis ſuppliciis circumactæ, clariores tandem emergebant, & in Elyſio recipiebantur. Quod mire expreſſit idem Poëta[c].

Quiſque ſuos patimur Manes; exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arua tenemus,
Donec longa dies perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem purúmque reliquit,
Æthereum ſenſum atque auraï ſimplicis ignem.

Qui verò purgati, ad campos Elyſios tranſmittebantur, non ſemper in illis excipiebantur. Tria enim poſt purgationem neceſſaria fuerunt; quæ Io. Serranus ad Platonem notauit. Primum requirebatur contritio: Deinde confeſſio: Tertiò ſatisfactio. Quæ ità Socrates explicabat[d]. Οἱ δ' ἂν ἰάσιμα μὲν, μεγάλα δὲ δόξωσιν ἡμαρτηκέναι, ἁμαρτήματα, οἷον πρὸς Πατέρα, ἢ Μητέρα ὑπ' ὀργῆς βίαιόν τι πράξαντες, καὶ μεταμέλον αὐτοῖς τὸν ἄλλον βίον βιῶσιν, ἢ ἀνδροφόνοι. τοιούτῳ ἄλλῳ τρόπῳ γένωνται, τούτοις δὲ ἐμπεσεῖν μὲν εἰς τὸν Τάρταρον ἀνάγκη. Ἐμ-

a Virgil. 6. æneid.

b Vid. Seru. 1. Georg.

c 6. æneid.

d Plat in Phedon.

πεσόντας δὲ αὐτοὺς, καὶ ἐνιαυτὸν ἐκεῖ γενομένους ἐκβάλλει τὸ κῦμα. Τοὺς μὲν ἀνδροφόνους κατὰ τὸν Κωκυτόν· τοὺς πατραλοίας καὶ μητραλοίας κατὰ τὸν Πυριφλεγέθοντα. Ἐπειδὰν δὲ φερόμενοι γένονται κατὰ τὴν λίμνην, τὴν Ἀχερουσιάδα, ἐνταῦθα βοῶσί τε καὶ καλοῦσιν· οἱ μὲν οὓς ἀπέκτειναν· οἱ δὲ οὓς ὕβρισαν. Καλέσαντες δ' ἱκετεύουσι, καὶ δέονται ἐᾶσαι σφᾶς ἐκβῆναι εἰς τὴν λίμνην καὶ δέξασθαι. Καὶ ἐὰν μὲν πείσωσιν, ἀποβαίνουσί τε καὶ λήγουσι τῶν κακῶν. Εἰ δὲ μὴ, φέρονται αὖθις εἰς τὸν τάρταρον, καὶ ἐκεῖθεν πάλιν εἰς τοὺς ποταμούς. Καὶ ταῦτα πάσχοντες οὐ πρότερον παύονται, πρὶν ἂν πείσωσιν, οὓς ἠδίκησαν. Αὕτη γὰρ ἡ δίκη ὑπὸ τῶν δικαστῶν αὐτοῖς ἐπάχθη. Qui ſanabilia peccata, ſed illa ingentia commiſerunt, veluti, qui aduerſus patrem aut matrem violentum aliquid per iram perpetrarunt: ſed pœnitentia ducti, eos in vitæ reliquo coluerunt. Vel qui alio quopiam modo homicidæ fuerint, his quidem imponitur neceſſitas vt in Tartarum cadant, ibíque per annum commorati à fluctu eiiciuntur, homicidæ quidem per Cocytum, parentum verò violatores per Pyriphlegethontem. Atque poſtquàm ab iis eiecti fluminibus ad Acheruſiam paludem peruenerunt, tum eos quos necauerint vel iniuria affecerint, nomine compellant, rogant ſupplices atque obteſtantur, vt ſe ex illa palude egredi patiantur, benignéq; excipiãt. Hoc ſi impetrarint, ab illis malis illicò liberantur. Sin minus, feruntur rurſus in Tartarum & inde rurſus ad fluuios, neque pœnas priùs pati deſinunt quàm ab iis quos læſerint veniam exorarint. Hęc enim pœna iudicum decreto in eos conſtituta eſt. Quod ex ſacrificiis & mortuorum Inferiis coniectare licet, inquit Socrates, ἀπὸ τῶν θυσιῶν καὶ νομίμων

γίμμσι τῶ ἐνθάδε τεκμαιρόμθμοι λέγομθμ. Horum verò omnium exempla hæc idem Socrates [a] Callicli proferebat ex Homero [b], qui Reges & potentiores inducit apud inferos omni tempore cruciatos, veluti Tantalum, Siſyphum, Titium: quia, inquit, difficile eſt vt vitam iuſtè tranſigant in magna peccandi licentia conſtituti. At Therſitem qui imprudentia lapſus eſt, non obſtinata peccandi libidine priuatim malum πονηρὸν ἰδιώτην bono publico non infeſtum, grauioribus his pœnis poſt fatalia tempora ſubduxit. Piorum autem ſedes tribuit maximè iis, qui ſceleribus puri vitam integram traxiſſent, aut iis qui extremũ ſpiritum pro patria effudiſſent, quíue illam auxiſſent, adiuuaſſent, conſeruaſſent. Certus enim iis in cœlo locus fuit, vbi beati ſempiterno æuo fruerentur [c]. Non temerè ergo miſera Andromache ab Ænea querebat [d].

Nate Dea, viuiſne? aut ſi lux alma receſſit,
Hector vbi eſt?

Quaſi ſciſcitaretur incerta an mortuus Hector piorum ſedes ſortitus eſſet, vel iis adhuc pœnis teneretur, quas ſuſtinent ij, qui humanis ſordibus purgarentur. Ceterùm circulis nouem Inferi cincti eſſe dicebantur [e]. Primus animas Infantium tenebat. Secundus, eorum, qui ſibi per ſimplicitatem adeſſe non poterant. Tertius, qui doloris impatientia violentas ſibi intulerant manus. Quartus, quos amor crudeli tabe peredisset. Quintus virorum fortium fuit. Sextus nocentes tenuit, qui à Iudicibus grauiter punirentur. In ſeptimo animæ purgãtur. In octa-

a Plat. in Gorg.
b odyſſ. x.
c Cic. in ſomn. Scip.
d Virgil. 3. æneid.
e Ser. 6. æn.

uo ità illæ purgatæ ſunt vt redeant. In nono vt iam non redeant, nullis amplius cupiditatibus obſtrictæ. Quid verò apud Inferos puniretur magna inter veteres quæſtio fuit. Cõmunis tamen hæc opinio præualuit, vt animas perferre pœnas non putarent[a], ſed illius coniunctionis reliquias, quæ inter animam & corpus fuit. In eo autem cõſenſerunt omnes vt multis peccatis obrutam animam ad Inferos deſcendere, extremum omnium malorum eſſe tenuerint. Πολλῶν γὰρ ἀδικημάτων γέμοντα τὴν ψυχὴν εἰς ᾅδου ἀφικέσθαι, πάντων ἔσχατον κακῶν ἐστίν. Nunc tamen contra Socratis ſententiã ſi impietatis certamen proponeretur, multi admodum in hoc genere ſummi reperirẽtur, quos extrema imprecatio non coërceret, ſi quis terram matrem, Deoſque Manes oraret, ne mortuis vllam niſi inter impios ſedem darent[b]. Pœna quidem grauior maioribus viſa eſt, quâ mortuorum infamia & exitium, viuorum iudicio & odio comprobarentur.

a Ser. 6. xn.

b Sueton. in Tiber.

IAC. GVTHERII

I.C^ti. CIVIS NOBILIS ET PATRICII ROMANI, DE IVRE MANIVM, ſeu de Ritu, More & Legibus priſci Funeris

LIBER TERTIVS.

Ad Ampliſſimum atque Illuſtriſſim. NICOLAVM VERDVNVM *Equitem, Sacri Conſiſtorij Comitem, in ſuprema Pariſiorum Curia Præſidem Maximum.*

DE RELIGIOSIS, ET QVO TEMpore incipiat Sepulchrum religione teneri,

CAP. I.

PERGEBAM ad ea ſolatia, Præſes Maxime, quæ iucunda mihi atque ſalutaria ab his literis ſæpe quæſiui, poſtremámque huius operis partem inchoabam. Ecce libitinarij ad portam, qui Nico. Fabri V. C. funus indixerunt. Perculſus illicò animus improuiſo fati huius impetu,

Digitized by Google

nec enim illum malè habere audieram) in luctum & dolorem deſiliit, lachrimarúmque vi obrutus, quæ in externorum caſibus aduerſis vltrò plerunque effluunt, mœrorem quem occultare non potui, communi tandem mortalitatis ratione temperabam. Sedem illam ipſam in qua domi meæ poſtremùm inſederat, contuebar, cum inter nos impendentes caſus atque orbitatem literarum non ità pridem deflebamus. Tempora virtuti inimica querebamur, multáque uir prudentiſſimus præuidebat, quæ futura ex præteritis timeremus. Magnus illi virtutis amor ad quem omnia referebat, nihil ad oſtentationem, cum ambitione vita omnis libera, priuatis magis officiis & ingenij laude floreret, quàm fructu aut amplitudine dignitatis. Hanc tamen non exiguam conſecutus eſt, cum Regi Chriſtianiſſim. ad ſtudia meliora datus, toti Galliæ, labentibus annis feliciter inſeruiuit: omniáque vitæ & eruditionis optimæ conſilia conuertit, vt Principis mores, qui ad virtutem naturâ ipſa procliuiores, optimâ diſciplinâ firmarentur. O quàm peritus ille hiſtoriæ veteris! quantum in Eccleſiaſticis Annalibus Illuſtriſſim. Cardinalis Baronij teſtimonio verſatus, quantum exemplorum, quantum rerum, quantum antiquitatis tenebat vnus! In eo ſanctitas ſumma, par pietas, quæ longa P. Pithoei popularis mei conſuetudine niteſſcebat. Vterque candore vitæ, morum integritate, doctrinæ miraculo bono publico nati, Cenſorio funere literas meliores extuliſſe ſecum mihi videntur. Quarum reliquias tantùm colimus, quæ cum viris

illis præſtantiſſimis iacent ſepultæ. Nam quæ nunc vigere putantur, non literas ſed literarum cadauera dixerim, virtute deſtitura. Quid enim, ſi virtutem tollas, literæ dici poſſunt, quàm inanes quædam imagines, quæ vt defunctorum vmbræ illæ, minus peritos perterreant? Sciebant Pithoeus & Faber quid veteres Codices continerent, nec in apicibus ſolùm literarum, ſed in reconditæ doctrinæ monumentis exornandis operam dabant, vt & doctiores & meliores redderentur. Sed finem vterque ſuum conſecutus eſt, non illum quem vetus Poëta ponebat, qui mortem hominis finem eſſe dicebat [a]. [a] Ariſt. lib. 2. Phyſ. cap. 2.

Ἔχει τελευτὴν ἧς περ οὕνεκ᾽ ἐγένετο.

Finis enim hominis mors non eſt, nec quod vltimum eſt finis eſt, ſed quod optimum, οὐ γὰρ πᾶν ἐστὶ τὸ ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ τὸ βέλτιστον. Qualis immortalitas ea eſt, qua illi optimi viri perfruuntur, quorum præclara virtus ſuperſtes etiamtum viuit & viuet. Hanc quidem immortalitatem veteres è Pontificio Iure & ceremoniis ſepulchrorum intellexerunt primùm, quas maximis ingeniis præditi nec tanta cura coluiſſent, nec violatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus mortem eſſe quandam quaſi migrationem, commutationémque vitæ. Quare religioſa ſepulchra ſanxerunt, & religioſas res vt ſacras inter diuina iura poſuerunt [b]. [b] l. 1. D. de rer. diuiſ. l. 4. D de Interdict. Religioſum tamen non vtique ſacrum eſt vt ſepulchra ſacra non ſunt, ſed religioſa [c]. Illudque demum Religioſum, quoniam ſit aliquid, quod ibi homini facere non liceat, quod ſi faciat, aduerſus Deorum [c] Feſt. in verb. religioſum.

Digitized by Google

voluntatem feciſſe videatur, vt dicebat Ælius Gallus. At Maſurio Sabino & Seruio Sulpitio religioſum eſt, quod propter ſanctitatem aliquam remotum ac ſepoſitum à nobis eſt, à relinquẽdo dictum[a]: & Religioſa ſepulchra illorúmque ſanctitudo, non lege inſtitutóque maiorum, ſed Pontificio Iure introducta ſunt[b], vt M. Tullius libro quarto de Republica monebat: quod ius naturæ antiquius aliqua ex parte comprobauit. Ab eo idem Tullius[c] triplicem conſtituebat æquitatem: vnam, quæ ad ſuperos Deos, alteram, ad Manes, Tertiam, quæ ad homines pertineret. Prima, pietas: ſecunda, ſanctitas: tertia, Iuſtitia nominatur. Sanctitas illa quidem non ita accipitur, quaſi ſanctione aliqua ſit confirmata. Eſt enim ſanctitas ſcientia colendorum Deorum[d], à qua Religio dicta eſt, quod eâ homines regantur ad cultum diuinum[e]. Nam Religio nihil aliud ipſa eſt quàm Deorum cultus[f]. Hinc Religio ſanctitudóque ſepulchrorum, quâ Dij Manes colebantur: hinc Maiorum ſepulchra cum Deorum aris & templis coniuncta ſunt, pro quibus non iuſta ſolum, ſed neceſſaria bella ducebantur. Quare qui patrios Deos & auita ſepulchra deſeruiſſent, illis meritò nullam ſalutis curam eſſe debere Themiſtocles dicebat[g]: vt nihil in pugnæ diſcrimine militum animos magis excitabat, quàm ſi pro Deorum Aris & ſepulchris maiorum dimicare monerentur, quaſi ad diſcrimen illud vltimum deueniſſent, cui ſuperuiuere puderet. Hac maxime ratione vſus eſt Vibius Virius Campanæ defectionis author, cum

a Agell. lib. 4. cap. 9.
b Non. in verb. ſanctitudo.
c in Topic.
d Cic. 1. de nat. Deo
e Seru. 12. æneid.
f Cic. 2. de nat. Deor.
g Plat. in Them.

Digitized by Google

ſuorum animos Romanis redderet infeſtos[a]. *Romanos*, inquit, *Roma circunſeſſa, coniuges, liberi, quorum ploratus hîc quoque prope exaudiebantur Deûm delubra, ſepulchra, maiorũ temerata ac violata à Capua non auerterunt. Tanta auiditas ſupplicij expetendi, tanta ſanguinis noſtri hauriendi ſitis eſt.* Vbique ergo Deorum templa & Manium Sepulchra pari ferè iure cenſebantur. Hæc conſecrata dicatáque legimus in Inſcriptionibus antiquis.

a Liu. lib. 26

HAEC. AEDIFICIA. PROPRIA
COMPARATA. FACTA
DICATAQ. SVNT. MONVMENTI 867. 5.
SIVE. SEPVLCHRVM. EST. ET
OLLARVM. QVAE. IN. HIS. AEDIFICIIS
INSVNT. ET. CONSECRATAE. SVNT
RELIGIONISQ. EARVM. CAVSA

Non quod Sepulchra per Pontifices ſolemni more Diis data, dicata, conſecratáque eſſent, ſed quod Religionis ergò inter diuina cenſerentur, quo modo conſecratus locus profano opponitur[b], & à loco puro ſeparatur. Purus locus eſt, qui neque ſacer neque ſanctus, neque religioſus eſt, ſed ab omnibus huiuſmodi nominibus vacat[c]: Rectè itaque in Inſcriptione ſcriptum eſt, *Conſecratæ ſunt religionis eorum cauſa*, quod ſepulchrorum Religio, quandam habeat quaſi conſecrationem. Sic Sepulchra dixit Ælius[f] ſancta, ſacra & Religioſa fieri, quod omnium religione quaſi conſecrata ſint, & in perpe-

b Cic. in Partition.

c l. 2. §. purus D. de relig.

d Feſt. in verb. religioſum.

tuum Diis Manibus data dicatáque. Tum autem incipiebat ſepulchrum eſſe & Religione teneri, cùm iuſta facta eſſent, cadauer incenſum, iniectáque glebâ tumulus eſſet [a], quod ſola mortui illatione fieri noſtri putauerunt, ſi modo corpus ibi conderetur & perpetuæ ſepulturæ mandaretur [b].

a Cic. 2. de leg.

b l. Diui D. de relig.

QVOMODO RELIGIOSVS LOCVS fieret, & qui illum facere potuerunt.

CAP. II.

RELIGIOSVM verò locum vnuſquiſque ſua voluntate facit, dum mortuum infert in locum ſuum. In commune autem ſepulchrum inuitis ceteris, licet inferre: ſed in alienum locum, conſentiente domino, qui licet poſteà ratum non habeat, quàm illatus eſt mortuus, tamen Religioſus fit locus [c]. Accidit ergò aliquando vt qui dominus ſit, Religioſum locum facere non poſſit, & contrà, qui dominus non ſit, hanc habeat poteſtatem. Scriptus heres priuſquam hereditatē adeat, cum dominus non ſit, patremfamilias mortuum inferendo, locum facit Religioſum. Vt quiuis alius herede vel ceſſante, vel abſente, vel vetante ne pro herede gerere videatur, locum etiam Religioſum facit [d]. Plerumque enim defuncti ante ſepeliuntur, quàm quis heres exiſtat: ſed tunc locus fit religioſus, cum defuncti fuit. Naturaliter enim videtur ad mortuum pertinere locus in quem infertur, præſertim

c l. 6. §. Religioſum D. de rer. diuiſ.

d l. 4. de Relig.

tim ſi in eum locum inferatur in quem ipſe deſtinauit.

Contra verò qui dominus eſt, ſi proprietatem ille habeat, alius vſumfructum, nec ille nec fructuarius Religioſum locum facit: vt locum qui ſeruit nemo quoque Religioſum facit, niſi conſenſus acceſſerit[a], eius cui ſeruitus debetur. At qui pignori dedit agrũ, ſi in eum, ſuorũ aliquẽ mortuũ intulerit Religioſum facit locum: Sed & ſi ipſe inferatur, idem eſt, ceterum alij concedere non poteſt. Elegans quæſtio, cur, qui pignori locum dedit, Religioſum illum facere poſſit: non poſſit, ſi alius vſumfructum vel ſeruitutem in agro habuerit. Hanc olim mihi mouebat pater meus, cùm me his in rebus verſari aduertiſſet, quas in iure noſtro difficultatis habere plurimùm benignè monebat, hortabatúrque vt in iis explicandis ſtudij operæ̨que meæ, dum forenſes labores paterentur, partem aliquam impenderem. Annum ille LXXII. agebat, per annos L. in foro negotiíſque ita occupatus, vt illorum multitudine quotidie obrueretur. Diſcendi tamen cupiditate, quam vnam viuendi optimam rationem ducebat, nullum vnquam ſe diem prætermiſiſſe narrabat, quo iuris Ciuilis ſtudio horas quatuor non conceſſiſſet, in quo ſe hoc profeciſſe dicebat, quod poſt tot tantóſque labores rerumque vſus, aliquem ſed illam exiguum Iuris ipſius fructum animaduerteret ſe deguſtaſſe, quem perfectum ætates decem legere vix poſſent. Sciſcitabatur ex me optimus ſenex qua ratione is qui pignori agrum dediſſet, Religioſum

[a] l. 2. §. ſi vſumfruct. & §. locum. D. de Relig.

illum facere poſſet, non conſentiente creditore, & non poſſet inuito fructuario vel eo cui ſeruitus alia deberetur? Aduertas, inquiebat, Iacobe fili, Vlpianum creditoris ius hîc à Iure fructuarij ſeparare, cuius diuerſitatis rationem non facile eſt reddere. Nam creditor pignoris vt fructuarius habet ius in re, & pignoris ius & vſusfructus aut alterius ſeruitutis, pactionibus, aut ſtipulationibus cõſtituitur. Et quamuis ius pignoris ab intentione dominij ſeparetur: illius tamen datio ſpecies alienationis eſt[a]: & creditor id iuris habere dicitur in pignore, quod debitor habet[b]. Nec mouet quod in pignore ſola poſſeſſio ad creditorem transfertur[c]. Nam qui pignori rem dedit, eámque ſurripuit, furti obligatur[d]. Nemo autem rei ſuæ furtum facere dicitur, quare qui mortuum in agrum pignori datum intulerit, in ſuum inferre iure dici non poteſt. Et rem pignori datam ita alienam à nobis iuris authores exiſtimarunt, vt ſi quid in ea factum eſſet, non ex creditoris voluntate confeſtim illud per quaſi Seruianam reuocaretur[e]. Vnde pignori ſeruus datus, etiamſi debitor locuples ſit, manumitti non poteſt[f]. Si fauorem religionis opponas pro Religioſo locò: occurrit etiam fauor libertatis, cuius causâ multa contra Iuris rigorem fieri ſolent. Scimus quàm diſpar ſit ratio Religionis & libertatis, ſed eadem manet ratio legis, ne in alienum locũ quis mortuum poſſet inferre. Nam debitor purè dominus non eſt, cum pignoris poſſeſſio in alium tranſierit, cui ius in ipſa re quæſitum eſt: quod ſatis agnoſcit Tribonianus qui ſtatim ſub-

a l. 3. C. de iis qui ven. ætat. impe.

b l. 3. § fin. D. de pign.

c l. cum & ſortis § fin. D. de pigno. act.

d l. in actione. § fin. D. de furtis.

e l. 4. D. quib. mod. pign. ſolu.

f l. 3 D. de manumiſſ.

iungit ex Pauli ſententia [a]: Ex conſenſu tamen omnium vtiliùs eſt dicere Religioſum poſſe fieri locum, idque Pomponium ſcribere. De vſufructu & ſeruitute viderimus poſteà. Nunc verò expendamus de pignore, & an Paulus cum Vlpiano pugnare videatur. Quid hac de re pater ſentiret, cum ab eo quæſiſſem, ſubridens ille. Nihil in iure noſtro, aiebat, leuiter perquirendum eſt. Nam quæ ex vſu fori eſſe non putantur, eam plerumque ſcientiam cõtinent, qua qui minùs inſtructi ſunt, in minimis etiam grauiter peccant. Quæ de Iure pignoris à veteribus tam diligenter tractata ſunt, obſoleta pleriſque videntur, aut incognita ſunt iis, aut certè ab iis neglecta, illa ad Vlpiani intellectum multùm mihi facere videntur. Pignus non ſolum traditione, ſed nuda conuentione conſtitui indubitati iuris eſt: Vt ex nuda conuentione hypothecæ poſſeſſio apud debitorem remanebat [b]. Quæ ſi tranſiiſſet ad creditorem, propriè pignus fuit. At ſi dominiũ, nec pignus nec hypotheca, ſed fiducia dicebatur [c]. Aliud ergo pignus aliud hypotheca, fiducia & ἀντίχρησις: & omnia tamẽ pignora. In hypotheca, & pignore apertè conſtitutũ eſt, ſi in agrum debitor mortuum ſuum intulerit, religioſum locum fieri, vt & ſi ipſe inferatur. Si extraneum, aut id tollere debitor cogitur quod intulit, aut ſoluere niſi creditoris cõſenſus acceſſerit. Quod duabus rationibus niti crediderim. Prima eſt, ſumma illa quæ in publica vtilitate conſiſtit, ne inſepulta cadauera iaceant, nam ſumma ratio eſt quæ pro

[a] l. 3 de Relig.

[b] l. ſi rem. §. propriè D. de pignorat. act.

[c] Paulus lib. 1. ſenten. tit. 9.

religione facit[a]. Atque vt in omni conuentione, vel in ipſa etiam ſtipulatione, quæ ſtricti iuris eſt, contrahentium mentē attendimus & id ſequimur, quod actum eſt[b]: non rectè putaremus eam debitoris fuiſſe mentem, vt cum fundum pignori daret, ſepulturæ locum ſibi & ſuis adimere cogitaret. Altera ratio eſt, quod debitoris ius in pignore tantum eſt vt pleno iure illud habeat[c], meritóque dubitatum ſit ſi à creditore pactum eſſet, ne liceret debitori pignus vendere, an pactio talis nulla eſſet, quaſi contra ius poſita[d]. Quod ſi debitori vendere licet, niſi aliud actum ſit; quidni liceat pignoratum fundum priuata religione obligare, cum pactionibus nemo efficere poſſit, ne ſibi in ſuo ſepelire mortuum liceret[e]? Aliud in venditione: nam ſi locus monumenti hac lege venierit, ne in eum inferrentur, quos ius eſt inferri: pactum quidem ad hoc non ſufficit, ſed ſtipulatione id caueri oportet[f].

De fiducia, nihil in Pandectis relatum eſt, qua pignus creditori ita mancipabatur, vt eum mancipanti remanciparet, & reſtituendi fides interponeretur[g]. Illâ quidem pleno iure dominium in creditorem non transferebatur[h]. Eſt tamen fiducia pignoris lex commiſſoria, cuius magis ſub conditione reſolui emptio, quàm ſub conditione contrahi videtur[i]. Retracta enim venditio redhibitioni ſimilis eſt[k]. Vnde ſeruis legatis non veniunt ſi qui fiduciæ dati ſunt[l], vt ſerui pignori vel hypothecæ dati qui ſunt pleno iure teſtantis[m]. Fundus ergo fiduciæ datus, licet pleno iure ad fiduciarum non pertineat.

a l. ſunt perſonæ. D. de relig.
b l. ſemper D. de reg. Iur.
c l. ſeruos autem D. de leg. 3.
d l. ſi creditor. §. quæritur. D. de distract. pign.
e l. nemo D. de pact.
f l. quod ſi locus D. de relig.
g Boet. in Topic. Cic.
h Paulus lib. 2. ſenten. tit. 13.
i l. 1. D. de leg. Commiſſor.
k l. ſi hominem. D. de vſurp. & vſucap.
l Paulus lib. 3. ſenten. tit. 6.
m l. ſeruos autem D. de leg. 3.

Digitized by Google

ille tamen ita dominus eſt, vt debitor cauſam dominij mutare non poſſit, nec locum religioſum facere, cum locus alienus ſit. Hoc quidem ex iure Quiritium. Sed nouo iure cum fiduciæ pactum vt iniuſtum ex Conſtantini Imp. conſtitutione ſublatum ſit [a], plenum in re data pignori dominium retinet debitor quàm religioſam iure faceret. Quid ſi pactus eſt debitor vt pecunia ad diem non ſoluta pignus creditori cedat? cum venditio contracta non ſit [b]. Idem iuris eſſe puto quod & in ἀντιχρήσει clarum eſt, quæ ad fructus pertinet, & ab intentione dominij ſeparatur [c].

Intelligo, inquam, quid iuris ſit in pignore ad vſumfructum, nunc & ſeruitutem ſi placet veniamus. Tum Pater, abſolueram inquit, & ni properaſſes, ipſe iam properabam, vt differentiæ rationem inueſtigarem. Illatione mortui vſusfructus aut alia ſeruitus perit: non autem ius pignoris impeditur, quod quidem deteriùs fit, ſed non omnino ſoluitur. Nec verò tantùm iuris habet creditor in pignore, quantum fructuarius in fundo. Hic enim appellatione domini continetur [d]: creditor autem licet iuſtè poſſideat, opinione domini non poſſidet, quod plenum in re pignerata debitor habet [e]. Deinde ſublato pignore quod perſonæ accedit, manet obligatio perſonalis: at vſusfructus, licet perſonalis ſeruitus ſit: perſonum non obligat, ſed rem, nec tamen quod res obligata ſit, ideò Religioſa fieri non poteſt, ſed quia vſusfructus qui dominij pars non eſt, pars ſit ſeruitutis [f]. Quî ergo, inquam, vſusfru-

a l. 3. C de pact. pign. & l. vnic. C. Theod. de commiſſ. reſcind.

b l. 1. C. eod.

c l. 1. § cum prædium D. de pignorib.

d l. 8 de de reb auth iudic poſſid

e l ſi ſeruus § 1. de de noxal. action.

f ff. 25 de verb. ſign.

Digitized by Google

ctus in multis caſibus pars dominij eſt[a]? Hîc pater, Habet, inquit, vſusfructus partis dominij in certis caſibus effectũ, vt ex Papiniano intelligimus[b], cùm verè ſeruitutis pars ſit. Locum autem qui ſeruit nemo Religioſum facit, niſi conſentiat is cui ſeruitus debetur, id eſt, niſi locum illum à ſeruitutis iure liberarit, vt commodè per alium locum ſeruitute vti poſſit. Quî fit vt in ſeruitute & in vſufructu conſenſus neceſſarius ſit eorum, quibus ius eſt, vt religioſus fieri poſſit[c]. Quod tamen fauore Religionis receptum eſt, etenim conſenſus inutilis eſſet, ni fauor Religionis accederet, quo viris rigor temperatur[d]. Quare cum Vlpianus locum qui ſeruit conſenſu eius cui ſeruitus debetur, Religioſum fieri dicit, rectè adiecit & hoc habet rationem, id eſt, ſummam illam quæ pro Religione facit, cuius fauore à ſtricto illo iure receditur, quo res nulla dicari potuit, niſi quæ in pleno eſſet dominio dedicantis[e]. Sed quæres fortè cur fructuarij conſenſu Religioſus locus fieri poſſit, eiuſdem conſenſu ſeruitus imponi non poſſit? Nam proprietatis dominus ne conſentiente quidem fructuario ſeruitutem imponit[f]. Ad hæc ego, doctiſſimus Cuiacius[g] putat dominum & fructuarium ita ſibi obſtare, vt nec ſoli, nec per ſe, nec ſimul ſeruitutem fructuario prædio poſſint imponere. Ita eſt dicebat pater: ſed cur non poſſint, nobis illud quærendum reliquit, quod Paulus docet[h]: quia ſeruitus ſeruitutis eſſe non poteſt. Cùm ergo vſusfructus pars ſeruitutis ſit, durante illo, alia ſeruitute onerari non poteſt: nec ſalua rei ſubſtan-

a l.4 de vſufruct.

b l. ſi Titius. §. fin. D. de vſufruct.

c l.2.§ locũ D. de Relig.

d l. locum D. de vſufr.

e Nos lib.2. D. de vet. iur. Pont. cap.6.

f l. ſed ſi quid D. vſufr.

g § religioſum inſtit. de rer. diuiſ.

h l.1. de vſuf. & vſufr. leg.

tia dici, ſi qua ex parte vel conſenſu ipſius fructuarij minueretur. At verò, dices, vſusfructus in prædio ſeruiente acquiſitus, non impedit ſeruitutem nec extinguit[a]: Conſtitutam quidem non impedit, quia hoc in caſu pars dominij eſt: conſtituendam non admittit, quia pars ſeruitutis eſt. Nec verò ita fructuarij conſenſus neceſſarius ſemper eſt, vt illo ignorante vel impediente Religioſus locus omninò fieri poſſit. Nam teſtator à quo vſusfructus legatus eſt, in fundum fructuarium inferri poteſt, cum alium in locum tàm opportunè inferri non poſſit[b]. Cum multis verbis vltrò citróque habitis conſumptus nobis eſſet dies, quo mihi nullus vnquam gratior fuit, in hæc porrò deſiit pater. Hoc age fili & mecum Iuliani exemplum imitare: Cum enim alterum pedem in tumulo habeam, aliquid addiſcere pigebit nunquam, quod ſupra forenſem vſum, Iuris me veteris non imperitum reddat. Hæc ità retuli, quæ ab illo tum accepi, à quo multa alia ante didiceram, quæ magnis me Iuris anguſtiis hoc in opere liberarunt.

a l ſi quis §. fin. de ſeruit. Vrb. præd.

b l 2. § vſum fructum D. Relig.

Digitized by Google

QVI RELIGIOSVM LOCVM FAcere non poſſunt,

CAP. III.

SVNT tamen quædam perſonæ quæ religioſum locum facere non poſſunt[a], vt puta ſi dominus proprietatis in fundum, cuius fructus alienus eſt, mortuum inferat, aut inferre velit. Nam ſi intulerit, non facit iuſtum ſepulchrum, id eſt, non facit Religioſum. Iuſtum enim ſepulchrum eſt, quod omni Religionis ſolemnitate conſecratum, quo modo & Iuſta ſepultura dicitur. Sic dicimus teſtamentum eſſe iuſtam ſententiam, perquàm ſolemnem, plenam, vt amorem iuſtum Tibullus dixit, immenſum & omnes Cupidinis vires complectentem. Eadem ſunt ſeruanda in ſocio qui in fundum cõmunem inuito ſocio mortuum vult inferre. Poteſt tamen dominus mortuum in fundum ſuum inferre, & ſocius in communem fundum, ſed neuter ibi mortuum ſepelire poteſt. Illatio multùm à ſepultura differt. Qui dominus non eſt aut ſocius nec ſepelire poteſt nec inferre: qui dominus eſt aut ſocius, in locum purum ſuorum aliquem inferre poteſt, ſepelire non poteſt. Sepultura locum Religioſum facit: ſola illatio non facit, ſed profanus locus manet[b]. De illatione atque interdicto, ſuo loco agemus: ſatis eſt hîc notaſſe proprietatis dominum vel ſocium in locum purum inferre poſſe ſuorum aliquem,

a l. ſunt perſonæ D. de relig.

b l. ſi quis ea D. de relig.

aliquem, fauore Religionis, vſquedum oportunum locum nactus ſit, in quo iuſtæ ſepultura mortuum tradat. Illud propriè eſt corpus commendare[a], hoc eſt temporis gratia deponere. Sic in Inſcriptione veteri à nobis aliquando allata[b]. ET. PRESSVS. NECESSITATE. FICTILI. SARCOPHAGO. CORPORA. COMMENDAVERIM. Suorum ergò aliquem inferre poteſt: extraneum non poteſt. Nam ſi extraneũ actione in factum compellitur vt ſtatim tollat: ſi ſuum communi diuidundo vt poſt præfinitum tempus tollat vel fundus ipſe diuidatur[c]. Sic Vlpianus cùm Labeonis & Trebatij ſententiam probat vt in factum actio detur, de extraneo mortuo illato loquitur. At cùm quærit an ſocius teneatur ſi ignorante ſocio intulerit, & verius putat communi diuidundo conueniri eum poſſe[d], de aliquo ſuorum illato intelligi debet. Nam quod ſocio in ſuis licet, id illi in extraneo conceſſum non eſt[e]. Non igitur ſocius compelli poteſt actione in factum Prætoria, vt ſi quem ſuorum intulerit tollat: Nam communi diuidundo id aſſequi poteſt, vt tollat aut fundus diuidatur. Pace id viri doctiſſimi dixerim qui Vlpianum Labeonis & Trebatij ſententiam afferre dicit ſed non probare. Nam in communi diuidundo iudicio nihil venit vltra diuiſionem rerum ipſarum, quæ communes ſunt, & ſi quid in his damni datum factúmúe eſt, ſiue quid eo nomine aut abeſt alicui ſociorum, aut ad eum peruenit ex re communi[f]. Si vero plures ſint domini loci puri inquem mortuus infertur, omnes conſentire debent, vt extraneus infe-

a l & ſi quis § funeris D. de relig.
b l. 2. de vet. Iur. Pont. cap. 9.
c l 6. § ſi quis D. comm. diuid.
d l. 2 §. an. & ſocio. D. de relig.
e de leg. 2. l. fin.
f l. 3. D. cõm. diuid.

ratur: Dominus autem ipſe non ſolùm rectè inferetur, ſed ibi ſepelietur ſine cęterorum conſenſu. Maximè cum alius non ſit locus in quo ſepeliri tam opportunè poſſit[a]. Atque hoc fauore Religionis contra ſtrictam iuris rationem receptum eſt. Sed ſupereſt communi diuidundo iudicium. Hanc noſtram diſtinctionem minus aliquando probabat vir in iuris ſcientia admodum verſatus. Nam ſi ciuilis (inquit) actio competit communi diuidũdo, non opus eſt inducere honorariam, ſeu in factum actionem. Putabatque Trebatium & Labeonem de ea loqui in factum actione, non quæ competit vt mortuus illatus tollatur, ſed quæ datur ei, qui ius habet inferendi mortuum, & inferre prohibetur. Veluti ſi ſocius mortuum inferat in locum communem & prohibeatur à ſocio rectè aget interdicto de mortuo inferendo[b]. Vel ſi omiſerit interdictum, aget in factum, quanti intereſt eum non fuiſſe prohibitum, cum mortuum inferret[c]. Quare ita Vlpianus Veterum ſententiam refert, vt ſi quidem ſocius mortuum in fundum communem intulerit inuito ſocio, non faciat locum religioſum: ſi tamen prohibitus fuerit, actione in factum agere eum poſſe aduerſus ſocium qui mortuum inferre prohibuerit. Quod mihi cum Trebatij & Laboenis ſententia pugnare videtur. Illi enim disertè: ſi quis in communem locum mortuum intulerit, an religioſum fecerit, videndum eſt. Et ſanè ius inferendi in ſepulchrum vnicuique in ſolidum competit: locum autem purum alter religioſum facere non poteſt. Tre-

a d l. 2. § ſi vſumfr.

b l. ſunt perſonæ. D. de relig.

c l. liberum D. cod.

batius & Labeo quoque putant non eſſe locum religioſum factum: tamen putant in factum agendum. Ex his ita ſentio vt qui mortuum extraneum infert in communem locum purum, religioſum eum non faciat: ſed quaſi in alienum locum intulerit, aut tollit, aut loci pretium præſtat, per in factum actionem [a]. Nam ſi intulerit, religioſum locum non facit, quia mortuus per in factum actionem tollitur. Nec agit interdicto de mortuo inferendo, qui ius inferendi non habet, inuito ſocio. Quod tamen interdictum datur, ſi ius inferendi in ſepulchrum habuerit, quod in ſolidum vnicuique competit. Vel ſi quem ſuorum intulerit: tum enim ſi prohibitus ſit, competit interdictum, fauore religionis [b]. In aliis iure noſtro potior eſt conditio prohibentis [c].

a l. is qui D. de relig.

b l. 2. §. fin. D. de relig.

c l. Sabinus D. commu. diuid.

Extraneus autem neque in locum alienum inferre mortuum poteſt, neque ſi intulerit, Religioſum locum facere, niſi domino conſentiente, qui hoc caſu, loci proprietatem amittit. Vt ſi quis locum vendiderit, & idem venditor ab herede ſuo, voluntate emptoris in eo ſepultus fuerit: actio de euictione intercidit quia emptor volens proprietatem amiſit, quam ob loci Religionem retinere non poteſt [d].

d l. ſi per impruden. §. ſi quis locum. D. de euict.

QVOMODO QVÆ RELIGIOSIS adhærent, Religioſa haberentur.

CAP. IIII.

CVM in medio Iure ciuili verſemur, nobis ex potiſſimum leges intelligendæ & in ordinem redigendæ videntur, quæ ad ſepulchra eorumúe iura pertinent, vt quæ ſcribimus & peritis & imperitis Iuris, clara eſſe poſſint & explicata. In his præſertim nobis elaborandum eſt quæ honorario iure introducta ſunt. Prætor enim vt ius ciuile, ſic Pontificium edictis ſuis aut ſupplebat aut adiuuabat, quo priuatorũ actiones poſſent exerceri. Docet Paulus[a] libro viceſimo ſeptimo ad edictum, ea quæ Religioſis adhærent, Religioſa eſſe: & idcircò nec lapides inædificatos, poſtquam remoti eſſent, vendicari poſſe: ſed petitori per in factam actionem extra ordinem ſubueniri: vt is qui hoc fecerit eos reſtituere compelleretur. Quod ſi alieni ſine voluntate domini inædificati fuerint, & nondum functo monumento, in hoc detracti erunt, vt alibi reponerentur, poterant à domino vendicari: vt ſi in hoc detracti erunt vt reponerentur, ſimiliter dominum eos repetere poſſe. Vulgati Pandectæ habent, nondum deſtructo monumento; alij, finito: Florentini, functo, quæ pura & elegans lectio eſt. Functum monumentum eſt, non in quod corpus illatum eſt ſolùm, ſed in quo iuſtæ ſepulturæ traditum eſt. Tá-

a l. quæ religioſis D. de rei. vendic.

φοςκυείως[a], βεβαίως, ἀσφαλῶς[b]: ab eo defuncti τελευτήσαντες qui finem perfectum & abſolutum ſunt conſecuti. Quidquid ergo functo monumento adhæret, pars illius cenſetur, veluti oſſuaria vel ſtatua[c]. At quæ monumentis adiacent, vt ædificia vel agri quæ in illorum tutelam cedunt, pura manent, niſi cùm ſepulchris ſint conſecrata.. Nec enim totus qui ſepulturæ deſtinatus eſt locus Religioſus fit: ſed quatenus corpus humatum eſt vt Celſus ait[d]. Quare intra macceriam ſepulchrorum hortis vel ceteris culturis loca pura ſeruata, ſi nihil venditor nominatim exceperit, pertinent ad emptorem[e]. Ager enim purus monumēto cohærens profani iuris eſt[f]. Hoc ita ſi ſemper vicinis ædificiis vſui hominum deſtinatis ceſſerit[g]. Quod ex ſententia Alfeni Senecionis quam ſupra adſcripſimus[h] planum eſt. Ea enim ædificia quæ ſolo puro poſita ſunt, licet Religioſo loco cohæreant, coniunctáue ſint, venire poſſunt: non autem loci ſiue agri qui ædificiis adiacet recta venditio eſt, ſi ſepulchra diſperſa habet. Quod ſi cum monumento agri vel adiacētia loca ſint conſecrata, pari quā monumentum religione obligātur vel ſola defuncti deſignatione. Vnde vulgares notæ in inſcriptionibus IN. FRONTE. PEDES. X. IN. AGRO PEDES. X. Ambitum ſepulchri Religioſum plerumque ſignificant, quod conſecrationis lege certiùs notabatur, vt in hac inſcriptione.

a Baſilic. πεὶ μνημαίων.
b Heſych.
c l. 2. de ſepul. viol.
d l. 2. §. vt autē. de relig.
e l. æde ſacra D. de contrah. empt.
f l. locū C. de relig.
g l. ſi ſepulchrū C. eod.
h lib. 1. cap. 10.

AEDIFICIA. PROPRIA. COMPARATA. FACTA
617.2. DICATAQVE. SVNT. MONVMENTO
T. POMPONI

Tum enim quæ dicata & conſecrata eſſent, Religioſa fieri inſcriptio alia apertè demonſtrat.

MINDIA. IVLIA. ET. P. AELIVS. PHILETVS. COMPA
RAVERVNT. SIBI. ET. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE
POSTERISQVE. EORVM. HIC. LOCVS. CVM. HOR
TVLO. SVO. RELIGIOSO. ET. AEDIFICVLIS. SVIS
MVRO. CINCTOVS. AD. SEPVLCHRVM. MINDIAE
IVLIAE
809.2. ET. P. AELI. PHILETI. PERTINET. ET. NE. QVIS. EA
LOCA
SS. NEQVE. VENDERE. NEQVE. DONATIONIS. CAVSA
NEQVE. DE. NOMINE. VTRORVMQVE. EXIRE. POSSIT
QVOD. SI. QVIS. CONTRA. HANC. INSCRIPTIONEM
FECERIT
INFERET. POENAE. NOMINE. ARCAE. PONTIFICVM
SS. L. N. H. M. ET. LOCIS. SS. D. M. A

Sed an ſine conſecratione porticationes ceteráque quę ad ſepulchrorum exornationem facta ſunt, partes illorum dici poſſint & religioſa fiant, dubitari poteſt. Et puto omnia quæ ad ornatum pertinent, pari iure habenda eſſe ac ſtatuas monumenti : nec enim vſui alij hominium deſtinato cedunt.

Digitized by Google

AN SEPVLCHRA VENDI POtuerint, & de prohibita illorum alienatione,

CAP. V.

MONVMENTO nondum functo alieni lapides inædificati vendicari poſſe à domino, dictum eſt, quia nihil habeat Religionis. Sic ſi monumentum adhuc purum eſt, cum in dominio noſtro ſit, poteſt quis hoc & vendere vel & donare[a]. Sed ſi locus Religioſus pro puro veniſſe dicetur, Prætor in factum actionem ei dabat, ad quem ea res pertineret[b]. Religioſum ergo monumentum vendi non poteſt: purum poteſt[c], quia nondum functum eſt. Τὸν καθαρὸν τάφον καὶ τὸ κενοτάφιον ἔξεστι πιπράσκειν καὶ δωρεῖσθαι. Τάφος γὰρ κυρίως οὐκ ἔστιν[d]. Solas monumentorum venditiones prohibet ius religionis[e], quæ tum nec obligari poſſunt nec permutari. SC^to^. enim cauetur, ne locus ſepulchrorum permutationibus polluatur, id eſt, ne ſepulchra aliæ conuerſationis vſum accipiant[f], οἱ τάφοι εἰς ἑτέραν χρῆσιν οὐ μεταποιοῦνται[g], nec pignori dari alióue genere alienationis teneri[h], nec in ſtipulationem deduci. Quare ſi quis ſub hac conditione ſtipulatus ſit; ſi rem ſacram, aut Religioſam Titius vendiderit, vbi omninò conditio iure impleri non poteſt: nullius momenti eſt ſtipulatio: perinde ac ſi ea conditio quæ natura impoſſibilis eſt, inſerta eſſet. Nec ad rem pertinet quod mutari poteſt, & id quod nunc eſt im-

a l. 6. §. fin. de Relig.

b l. oſſa. §. ſi locus. D. de Relig.

c l. quid ſi locũ D. eod.

d Baſilic. περὶ μνημείων. δ.

e l. 2. C. de Relig.

f l. ſi quis §. SCto D. de Relig.

g Baſilic. περὶ μνημ. θ.

h l 3. C. quæ res pig &c.

poſſibile, poſſibile fieri: non enim ſecundum futuri temporis ius, ſed ſecundum præſentis æſtimari debet ſtipulatio [a].

[a] l. cõtinu°. §. cum quis D. de verb. oblig.

Sed cùm ſepulchrum Religioſum vendi non poſſet, aliquando tamen venditioni illud fundi cedebat. Nam ſi qui eum fundum vendidiſſet, in quo ſepulchrũ habebat, nominatim ſibi ſepulchrum non excepiſſet: parum ſibi eo nomine illum cautum habere Labeo cenſet. Quem Paulus in eo ſolum notat, ſi modò in ſepulchrum iter publicum tranſit [b]: Tum enim ſi venditori ad ſepulchrum per viam publicam iter aditúſue pateat, hoc caſu ſepulchrum emptionem fundi non ſequetur. Quod an omnimodò verum ſit, poſteà expendemus.

[b] l. ſi mercedem §. ſi eũ fundum. D. de act. empt

Vnum hoc loco querendum eſt, ſi ſepulchri venditio ipſo iure ità prohibita eſt, vt qui res Religionis effectas ſciens contigerit, & emere & diſtrahere non dubitarit, venditio non ſubſiſtat: ſed emptor & venditor incidunt in læſæ Religionis crimen [c], quid in monumentis veteribus ſepulchrorum venditio ità prohibetur, vt ſi quis contrà fecerit graui pœna multetur? Cur emptio loci Religioſi intelligitur, ſi ab ignorante ematur? Quid in fundi venditione loca ſacra & Religioſa excipiuntur? Primum in inſcriptionibus antiquis occurrit paſſim.

[c] l. 1. C. de ſepulchr. violat.

DIS

DIS. MANIBVS

M. VLPIVS. AVG. LIB. SYMPHOR. FLATVRA
RIVS. AVRI. ET. ARGENTI. MONETAR. SIBI
ET. VLPIAE. HELPIDI. QVAE. ET. CLAV
DIA. LIB. ET. VXORI. SVAE. VLPIAE. ARSI
NOE. FILIAE. ET. CLAVDIO. ANTIOCIANO
FILIO. HELPIDIS. LIB. SVAE. FECIT. ET. LI
BERTIS. LIBERTABVSQVE. VTRIVSQVE. SE
XVS. QVI. EX. FAMILIA. MEI. ERVNT. RE
LIQVIARVM. SVARVM. CONDENDARVM
CAVSA. ET. POSTERISQ. EORVM. QVI. IN. NO
MINE. MEO. PERMANSERINT 638. 4.

EA. CONDITIONE. NE. FIDVCIENT. NE. VEN
DANT. NEVE. ALIO. QVO. GENERE. ID. SE
PVLCHRVM. SIVE. MONVMENTVM. EST
ALIENARE. VLLI. POTESTAS. SIT
H. M. H. N. S

Lapis alius.

D. M

M. AVRELIVS. ROMANVS. ET
ANTISTIA. CHRESIME. VXOR. EIVS 762, 3.
FECERVNT. SIBI. ET. LIBERTIS. LIBERTAB

POSTERISQ. SVIS. ITEM. LIBERTIS. LIBERTABVS QVE. POSTERISQ. EORVM. MONVMENTVM. CVM AEDIFICIO. SVPERPOSITO. HOC. AVTEM. MONV MENTVM. CVM. AEDIFICIO. NEQVE. MVTABITVR NEQVE. VÆNIET. NEQVE. DONABITVR. NEQVE. PI GNORI. OBLIGABITVR. SED. NEC. VLLO. MODO. AB ALIENABITVR. NE. DENOMINE. EXEAT. FAMILIAE SVAE.

Hic habemus prohibitam fiduciariam mancipationem, venditionem, permutationem, donationem, pignoris obligationem. Locationem prohibet lapis Brundiſij.

M. LOLLIVS. ARPHOCRAS
V. F. S. ET. PAELINAE. VXORI
V. ET. LIB. LIBERTAB. POST. Q.
EORVM. M. S. S. E. H. N. S
NEQVE. VLLI. LIQVEBIT. LOCATIO
Fol. p. NIS. CAVSA. IN. ANNIS. CENTVM. QVAN
DOQVE. TRANSVENDERE. QVOD. SIQVI
ADVERSVS. IT. FECERINT. EORVM
BONA. PERTINERE. DEBEBVNT
AD. REMPVBLICAM. BRVND
ISINORVM

Non eſt veriſimile tam diligenter alienationes ſe-

Digitized by Google

pulchrorum vetitas à priuatis, ſi iure ipſo ſatis eſſent interdictæ. Nam cum iuris ignorantia neminem excuſet[a], nec proſit acquirere volentibus[b], cur loci ſacri & Religioſi emptio intelligitur, ſi ab ignorante ematur[c]? Facilis horum omnium conciliatio eſt, ſi dicamus non inciuile eſſe quod iure publico conſtitutum eſt, priuatis hominum legibus confirmari, cum præſertim noceant nunquam, quæ abundant. Ratio tamen certior in promptu eſt. Nam nulla pœna tenetur is, qui neſciens loca Religioſa pro profanis comparauit, quem ita facti ignorantia excuſat, quæ neque in damnis neque in compendiis obeſſe ſolet[d], vt huiuſmodi emptio quidem valeat, licet non teneat. Quaſi ex empto enim aduerſus venditorem experitur emptor, vt conſequatur quod interfuit eius ne deciperetur[e]. Quare ne iuſtā ignorantiæ cauſam emptor allegare poſſet, monumentis pleriſque inſcribebatur prohibitio alienationis, vt ſciens emptor quod ignorare non poterat, pœnam cum venditore effugere non poſſet: alioqui ſi ignoranti Religioſus locus pro puro veniſſet, Prætor in factum actionem in eum dabat ei, ad quem ea res pertineret. Quæ actio & in heredem competebat cum quaſi ex empto contineret actionem[f], hoc eſt, emptor, prohibere poterat venditorem qui dominus fuiſſet, illiuſque heredem ne mortuum inferrent, actione in factum quæ ad verum dominum pertinebat: vt venditor illiúſque heres mortuum tollerent, ſi intuliſſent, quia actio in factum quæ à Prætore introducta eſt, quaſi ex empto actionem

a l. liberorū § fin D de his qui not. infam.

b l. 2. de iur. & fact. ignor.

c l. & liberi. D. contrah. empt.

d l. error D. de Iur. & fact. ign.

e l. qui officij §. quæ neſcius. de contrah. empt.

f L. oſſa. §. ſi locus D. de Relig.

continet, vt quod illius intereſt emptor conſequatur ſi venditor ſepulchri iure vti velit.

Hoc modo loci ſacri aut Religioſi alienatio quędam eſt, fictione Iuris; licet non teneat, vt bonæ fidei emptori ſuccurratur[a]. Loci ſacri & Religioſi alienatio non eſt; publici alienatio eſt, ſed commercium non eſt[b]. Quod ideò notandum puto, quia video graues viros hac in diſtinctione plerunque erraſſe. Nam Sacrorum & Religioſorum alienatio non eſt, quia in diuinis rebus computantur, neque vt Publica vſibus hominum ſubiiciuntur. At publicorum commercium non eſt, quæ profana vſu promiſcuo retinentur.

Quod autem diximus in fundi venditione loca ſacra & Religioſa excipi ſolere, ita accipiendum eſt, vt hæc venditionis lex, ſi quid ſacri vel Religioſi eſt, eius nihil venit, ſuperuacua non habeatur: ſed ad modica loca pertineat[c]. Ceterum ſi omne Religioſum vel ſacrum venierit, nullam eſſe emptionem iuris authores putant. Poterant etiam loca Religioſa quæ fundo vendito cōiuncta eſſent in modum agri computari, ſi hoc ita à venditore caueretur[d], & ædificia diſtrahi poterant, ex quorum reditu ſportulæ eſſent relictæ, ſalua tamen cauſa legati[e]. Fūdus quoque in quo Religioſus locus eſſet, diuidi poterat, Religioſo loco excepto[f]. Et quamuis vendi monumenta non poſſent, nec legari, rectè tamen legabatur ius mortui inferendi.

a d. l. & liberti de cōtrah. empt.

b l. ſed Celſus. D. eod.

c l. hanc legem. & l. pacta conuenta. D. de contrah. empt.

d l. litora D. eod.

e l. nihil D. de leg. 1.

f l. fundus. D. famul. erciſcund.

Digitized by Google

DE POENA EORVM QVI SEPVLchra vendidiſſent aut emiſſent.

CAP. VI.

ADVERSVS eas prohibitiones ſi quis ſecus feciſſet, variis pœnis tenebatur, quæ legibus aut teſtatoris aut alii domini voluntate eſſent conſtitutæ. Nam ſciens emptor & venditor in crimen læſæ Religionis indicebant[a], hoc eſt, pœna legis Juliæ de Sacrilegis coërcebantur. Quæ quidem pœna pro qualitate perſonæ, rei conditione, temporis, ætatis & ſexus, aut ſeueriùs aut clementiùs ſtatuebatur[b]. Hac in re læſa Religio rectè ab Imp. Gordiano dicta eſt. Lædi enim proprie res ſacræ, Religioſæ, aut ſolemni Religionis vinculo obligatæ dicebantur, quæ temeratæ eſſent aut violatæ. Sic Auguſtus culpam inter viros & feminas vulgatam, graui nomine læſarum Religionum ac violatæ maieſtatis appellauit[c]. Læſam ergo Religionem dixerunt vt læſam maieſtatem, quo modo alij eleganter periurio lædere[d], fidem lædere[e], pietatem lædere[f]. Sic Vlpianus[g] dixit: Qui Iudaïcam ſuperſtitionem ſequuntur, Diui Seuerus & Antoninus iis honores adipiſci permiſerunt: ſed & neceſſitates impoſuerunt, qui ſuperſtitionem eorum non læderent. Pœnæ exemplum habemus egregium in ſententia Alfeni[h], qui ob contemptum Religionis agro priuauit emptoris here-

a l. 1. de ſepulch. viol.

b l. ſacrilegij D. ad leg. Iul. Pecul.

c Tacit. lib. 3. Annal.

d M. Tull. in orat. pro Cæcin.

e Cæſar. lib. 6 de bell. gall.

f M. Tull. pro Roſc. Amer.

g l. 3. § fin. D. de Decurionib.

h lib. 1. ca. 10

des:venditorem verò ſortè mulctauit vna cum anatociſmo propter neglectam Religionem ſepulchrorum.

Pœna teſtamento ſcripta vel à domino fundi Religioſi conſtituta multis inſcriptionibus explicatur, quam ærario Populi Rom. arcę Pontificum aut Veſtalium inferri iubent.

D. M

CORNELIAE. CASTAE. QVAE
VIX. ANN. X. M. V. FEC
678.11. QVISQVE. EVM. MONIMENTVM
VENDERE. AVT. TERRA. EIVS. VOLET
INF. AERARIO. P. R. H-S. I. M. N
IN. FR. P. X. IN. AGR. P. X

Romæ.

φ D ф M ф

C. CALPHVENIVS. PHILOKYRIVS. V. C
ET. SEPTIMIA. AMMIAS. CONIVX
COMPARAVERVNT. SIBI. MEMORIAS. II
ET. C. CALPHVRNIO. AMMIANO. EQ. R
FILIO. SVO. ET. LIBERTIS. LIBERTABVS
383.4. QVE. POSTERISQVE. EORVM. ф
ARMARIVM. DISTEGVM. CVM. TA
BERNAE. THORVLO. SI. QVIS. HOC
ARMARIVM. VENDERE. VOLVERIT. TVNC
INFERET. ARCAE. PONTIFICVM. ES. L. M. N

Digitized by Google

Lapis alius.

D ȸ M

L. BOIONIVS. SENTILIS. VIVVS
FECIT. SIBI. ET. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE
POSTERISQVE. EORVM. HOC 861.13.
MONIMENTVM. SIVE. LOCVM. SI
QVIS. VENDERE. VEL. DONARE. VOLVERIT
INFERET. VIRGINIB. VESTALIB. H-S. XX
N. AVT. AERARIO. POPVLI. ROMANI. IN
FRONTE. PED. VII. IN. AGRO. PED. XVIII

Qua pœna emptor & venditor ex eadem voluntate nonnunquam multabantur.

D. ȸ M

AVR. MAXIMIANVS. AVR. OLYMPIADI. Φ
FIL. DVLCISSIMAE. QVAE. VIX. ANN. XXII. DI. X
SI. QVIS. HOC. SEPVLCHRVM. VEL. MONVMEN 772. 1.
TVM
CVM. AEDIFICIO. VNIVERSO. POST. OBITVM
MEVM. VENDERE. VEL. DONARE. VOLVERIT
VEL. CORPVS. ALIENVM. INVEHERE. VELLIT
DABIT. POENNE. NOMINE. ARK. PONTIF. I-S
C̄. N̄.
ET. EI. CVI. DONATVM. VEL. VENDITVM. FVE
RIT
EADEM. POENA. TENEBITVR

Digitized by Google

Romæ.

. . . . MES. EX. TRIBV
. . . . ORVM. HOC. MONI
. . . AM. COMPARAVIT. VIRGINIO
. . . . . CIAE. HELPIDI. LIBERTAE
IDEM. CONIVGI. CARISSIMAE. ET. SIBI. ET
C. MARCIO. VICTORI. ET. LIBERTIS. LIBER
TABVSQVE. SVIS. POSTERISQVE. EORVND
NE. DE NOMINE. MEO. EXIAT. QVOD. SI
QVIS. ID. MONIMENTVM. PARTEMVE. EIVS
VENDERE. QVIS. VOLET. VEL. DONATIO
NIS. CAVSA. CVI. MANCIPARE. VOLVERIT
946. 6. ALIOVE. QVO. NOMINE. EIVS. MONIMENTI
PARTEM. ALIENARE. TEMPTAVERIT. DA
RE. DAMNAS. ESTO. AERARIO. POPVLI
ROMANI. S-I. XV. M. N. ET. COLLEGIO. PON
TIFICVM. S-I. XV. M. N. EMPTOR. ET. VEN
DITOR

COMPARATVM. AVTEM. EST. DE. -S-S-. VIIII
M. N.

H. M. D. M. A . H. M. EXT. H. N. S

Quomodo pœna hæc à venditore & emptore committeretur,

Digitized by Google

mitteretur, lubet diſquirere. Iure ciuili ſi pœna adiuta non eſſet, non debebatur. Quidam ſuo teſtamento cauerat [a], ne vllo modo reliquias eius & prædium ſuburbanum aut domum maiorum heres eius pigneraret, aut vllo modo alienaret. Filia eius heres ſcripta, heredem reliquit filiam ſuam, neptem teſtatoris, quæ eaſdem res diu poſſedit, & decedens extraneos inſtituit heredes. Quæſitum eſt, an ea prædia extraneus heres haberet: an vero ad Iuliam, dominam, quæ habuit patruum maiorem teſtatorem pertinerent. Reſpondit Scæuola, cum hoc nudum præceptum eſſet, nihil proponi contra voluntatem defuncti factum, quo minus ad heredes pertinerent. Nudum præceptum eſt, quod nullam cauſam, nullam pœnam continet quæ non committitur, niſi ſcripta ſit. De reliquiarum pigneratione ſpecialis nobis eſt locus.

a l. pater filium §. Iulius. D. de leg. 3.

Prædiorum alienatio prohibita, nihil ad ſepulchrorum religionem facit. Illa quidem non expreſſa cauſa nullius momẽti eſt [b], quæ in ſepulchris ſemper pro expreſſa habetur & perſpicua, cùm iure ciuili extra alienationem ſint. Mulctæ aut pœnæ dictio maiorem habet dubitationem. Textus duo ſingulares in iure notaui, quibus mulcta à teſtatore dicta comprobatur [c]. In vtróque, mulcta indicitur, ſi monumentum ab herede vel legatario factum non eſſet. In ceteris ante Iuſtiniani conſtitutionem, pœnæ cauſa legari non poterat. Pœnæ autem cauſa legari dicebatur, quod coercendi heredis cauſa relinqueretur, vt faceret aut non faceret, non vt legatum pertineret [d], id eſt, vt legatum non competeret, quod

b l. fil. fam. §. Diui 2. de leg. 1.

c l. multa 6. l. in teſt. 27. de condit. & demõſtr.

d Vlp lib. Reg. tit. 24.

Digitized by Google

genus loquendi Vlpiano familiare eſt, qui alibi dixit[a] damni infecti ſtipulatio pertinet, id eſt, competit. Lex improbabat legatum quod in arbitrio heredis poneretur[b]: vt ſi heres Teſtatoris obtemperaſſet voluntati, illud perimeretur. At in ſepulchri alienatione prohibita, non voluntas heredis ſed factum mulctatur, quod ius mulctæ dicendæ ſpecialiter permiſſum eſt lege XII. Tab. *Vti quiſque legaſſit rei ſuæ ita ius eſto*. Quibus verbis tributa poteſtas latiſſima videtur[c]. Nam quidquid teſtator ſecundum leges diſponit, id ipſa lex diſponere videtur. Hinc lege obuenire hereditatem non impropriè dicimus quæ ex teſtamento defertur, quia lege XII. teſtamentaria hereditas confirmatur[d]. Cum ergo teſtatoris voluntas ſit lex: & ſanctio pars legis ſit, quæ certam pœnam irrogat iis qui legum pręceptis non obtemperarint[e], is qui contra teſtatoris voluntatem alienarit ſepulchra, non dubium eſt, quin potuerit multa coërceri. Ab hac ſanctione pœnæ, ſancta dicta ſunt, quæ Religioſa[f]. Sed quid ſi nullum eſſet teſtamentum factum, qua ratione pœna monumento inſcripta cōmitti potuit, atque ærario Populi Rom. inferri, cum ſtipulari alteri pœnam etiam Fiſco nemo poſſit[g]. Pœna quidem de qua conuenit inter contrahentes Fiſco iure non debetur, ſed legitima illa quæ legibus comprobatur, illi rectè acquiritur[h], non ex teſtamento ſolùm ſed etiam ab inteſtato, fauore Religionis, qui ſumma ſemper illa ratione nititur, quæ ſtrictam aliam inſuperhabet. Veriùs tamen eſt pœnas monumentis inſcriptas conditiones

a l. damni. D. de dãn. infect.

b Theophil. tit. de leg.

c l. 120 de verb. ſign.

d l. 130 de verb. ſign.

e l. ſanctio D. de pœnis

f l. ſacra. §. proprie D. de rer. diuiſ.

g l. arbiter. intra D. de recept. qui arbitr. recep.

h l. 1. D. de Iur. Fiſc.

nuncupari debere. Conditionem enim à pœna voluntas ſeparat[a]. Quare Tribonianus multam à teſtatore dictam ad titulum de conditionibus & demonſtrationibus reiecit. Ius conditionis quæ pœna dicitur in venditore, legatario vel herede perficitur; & ratio aperta eſt, quæ in emptore adfert dubitationem. Quî enim poteſt emptorem teſtator aut fundi dominus multare, cum nihil ille ab eo acceperit, nihilúe cum eo geſſerit ? Hanc tamen in emptore pœnam ſtatutam non omninò inutilem eſſe puto, ſed comminationem continere ſeueritatis non defuturæ (vt Vlpianus loquitur [b]) à iudice qui, hac de re cognoſcet. Hic enim in mulctæ irrogatione in eum qui ſciens & prudens locum Religioſum emerit, non facilè ab hac voluntate recedet, qua ſpreta emptor huic ſe pœnæ videtur vltrò ſubieciſſe, quæ grauior videri non debet, ob crimen læſæ Religionis.

a l. 2. D. de iis quæ pœna nom.

b l. 1. D. de iur. Patron.

AN SEPVLCHRORVM QVOD *vendi non poteſt, donari aut locari poſſit.*

CAP. VII.

POENÆ teſtamentis ſcriptæ, ſtrictiùs ſemper accipiuntur: vt ſi venditio prohibita ſit, pignoris datio, donatio, liberáque in aliis caſibus diſpoſitio relicta videatur, niſi ſi lex monumenti ita dicta ſit, ne fiducient, ne vēdant, neve alio genere ſepulchrum alienare vlli poteſtas ſit[c]. Nam

c ſupr. ca. 5.

alienationis verbo generali, pignoris datio & donatio continentur, actuſque omnes quibus dominium transfertur [a]. Ceſſante alienationis prohibitione, donatio recepta eſt, inter eas etiam perſonas quorum donationes moribus non valent. Nam & maritus vxori, vel contra donare poteſt, ſepulturæ cauſa, & ſi mortuum intulerit, Religioſum faciet locum [b]. Hoc ex eo venit quod definiri ſolet eam demum donationem impediri ſolere quæ & donantem pauperiorem & accipientem facit locupletiorem. Porrò hic non videtur fieri locupletior in ea re quam Religioni dicauit. Nec mouit quemquam, quod emeret vxor, niſi à marito accepiſſet: Nam & ſi pauperior ea fieret niſi maritus dediſſet, non tamen idcircò fit locupletior, quod non expendit. Hæc res & illud ſuadet, ſi vxori maritus ſepulturæ cauſa donauerit, ità demùm locum fieri intelligi mulieris, cum corpus humatur, ceterum antequam fiet religioſus, donantis manet. Proinde ſi diſtraxerit mulier, manet locus donatoris. Secundum hæc ſi vxori ſuæ monumentum purum maritus magni pretij donauerit, valebit donatio. Sic tamen, vt cum ſit Religioſus, valeat. Sed & ſi ipſa fuerit illò illata, licet morte eius finitum eſt matrimonium, fauorabiliter tamen dicetur locum Religioſum fieri. Quæ inter virum & vxorem fauore Religionis conceſſa eſt monumenti puri donatio: illam inter exteras perſonas ſepulchrorum etiam admittunt iura, vt ex veteri lapide probatur.

a l. ſi ita quis §. ea lege. D. de verb. oblig.

b l. ſi ſpōſus §. conceſſa. D. de donat. inter vir. & vxor.

M. VALERIVS. DEVS
FECIT. VALERIAE. CHRESTE
LIB. SVAE. CARISSIMAE. ET 956.4
M. VALERIO. TERTIO. LIB. SVO
ET. VALERIAE. PRIMAE. LIB. SVAE

HOC. MONIMENTVM. L. TITVRIVS. SABINVS
SE. VIVO. DONAVIT. L. SALVIO. SYMPHORO
MANCVPAVITQVE. SESTERTIO. NVMMO. VNO.

Formula contractus donationis Sepulchri quæ reconditum vetuſtatis monumentum habet: hæc Romæ reperta eſt.

MONVMENTVM. QVOT. EST. VIA. TRIVMPHALE. INTER. MILIARIVM. SECVNDVM. ET. TERTIVM. EVNTIBVS. AB. VRBE. PARTE. LAEVA IN. CLIVO. CINNAE. ET. EST. IN. AGRO. AVRELI. PRIMIANI. FICTORIS. PONTIFICVM. C. C V. V. ET. APPELLATVR. TERENTIANORVM IVXTA. MONVMENTVM. CLAVDI. QVONDAM. PROCVLI. ET. SI. QVI. ALI. AT. FI CIↃLXXXII. 1.
NE. S. SVNT. ET. QVA. QVEMQVE. TANGIT. ET. POPVLVM. STATI. AIRENEIVS. LIBERORVM. HABENS. M. LICINIO. TIMOTHEO. DONATIONIS. MANCIPATIONISQVE. CAVSA. H-S N. L. MANCIPIO. DEDIT. LIBRIPENDE. CLAVDIO. DATIVO. ANTESTESTATO. CORNELIO VICTORE. IN. QVE. VACVA. CVAM. POSSESSIO

NEM. MONVMENTI. S. S. CESSIT. ET. ADIO. MO
NVMENTVM. ITVM. ADITVM. AMBITVM. AD
QVE. HAVSTVM. CORONARE. VESCI. MORTVVM
MORTVAS. MORTVOSVE. OSSA. INFERRE. VT
LICEAT. QVOT. MIHI. LICINNIO. TIMOTHEO
TV. STATI. AIRENE. I. L. H. MONVMENTVM. S
H·S. N̄. L. MANCIPIO. DEDISTI. DE. EA. RE. DO
LVM. ABESSE. AFVTVRVMQVE. ESSE. A. TE. HE
REDE. TVO. ET. AB. HIS. OMNIBVS. AD. QVOS
EA. RES. PERTINEBIT. HAEC. SIC. RECTE. DA
RI. FIERI. PRAESTARIQVE. STIPVLATVS. EST
LICINIVS. TIMOTHEVS. SPOPONDIT. STATIA
IRENE. I. L. H. ACTVM. PR. KAL. AVG. IMP. DD
NN. GALLO. AVG. II. ET. VOLVSIANO. AVG. COSS
ISDEM. COSS. EADEM. DIE. STATIA. IRENE. I. L
H. DONATIONI. MONVMENTI. S. S. SIC. VT. SV
PRA. SCRIPTVM. EST. CONSENSI. SVB. SCRIPSI
. . . ET. ATSIGNAVI. ACTVM

In prima inſcriptione mancipatum monumentum Seſtertio nummo vno: in altera, mancipationis cauſa H·S·N̄·L mancipio datum.

Hæc verba ſolemnia donationis vel alienationis quæ fiebat per mancipationem. Mancipatio autem propria ſpecies alienationis erat rerum nec mancipi: & res nec mancipi fuerunt prædia in Italico ſolo tam ruſtica, qualis eſt fundus, quàm vrbana qualis eſt domus[a]. Horum mancipatio certis verbis fiebat, & quinque teſtibus preſentibus, quæ locum ha-

[a] Vlpian. lib. Regul. tit. 19.

bebat inter ciues Romanos & Latinos colonarios, latinoſque Iunianos, eóſque peregrinos, quibus commercium datum eſt. Sed mancipatio, imaginaria quandóque venditio eſt, qua donationes tamen inter parentes & liberos factæ valuerunt, ex Conſtitutione diui Pij.[b] Interueniebat ergo in mancipationibus quę donationis cauſa fiebant nummus vnus dicis cauſa dabatur, νόμου χάειν, in ceteris contractibus, ſi quis conduxiſſet vno nummo conductio nulla erat, quia & hoc donationis inſtar inducit[b]. Et ſi quis pretium rei poſuerit vt H-S. N̄. L. quod in ſecunda inſcriptione habetur: ſi non exacturus ſit donationis cauſa, vendere non videtur[c], & ſi donationis cauſa minoris vendat, venditio valet[d]. Quare non temere ſcriptum eſt in veteri contractu DONATIONIS. MANCIPATIONISQVE. CAVSA, vt conſtaret donationem eſſe non venditionem. Nam mancipatio illa quæ fiebat ſeſtertio vno nummo, erat imaginaria venditio vel potius donatio quia pretium non intercedebat[e]. Ideóque mancipatio in donatione interueniebat, vt iure ciuili dominium tranſiret rei donatæ & fieret dominus pleno iure Quiritium. Sed ſiue donatio fuerit, ſiue venditio, ita intelligenda eſt, vt ius inferendi illâ contineatur, quod à ſepulchro diuerſum eſt[f]. Hoc enim cum ob religionem in nullius bonis eſſet, nullo modo potuit mancipari.

a l. 4. & 5. C. Theod. de donationib

b l. ſi quis conduxerit. D. locat. l. ſi quis ante. §. fin. D. de acq. poſſeſ.

c l. cum in venditione. D. de contrah. empt.

d l. ſi quis donationis. D. eod.

e l. Imaginaria. D. de reg. iur.

f l. 14. C. de legat.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Sed an monumentum locari potuerit, videamus, inſcriptio quæ prohibet ne vlli liceat locationis cauſa in annos centum quandóque tranſuendere[g]:

g ſup cap. 5.

Digitized by Google

locationem permiſſam ſatis oſtendit, earum quidem rerum quæ monumenti Tutelæ cedebant, quas qui conduceret manceps monumenti dicebatur.

C. IVLIVS. DIVI. AVG. L
HILARVS
614. 10. MANCEPS. HVIVS. MONIMENTI
ANTEROS. MARMOR. VEDIAN
C. IVLIVS. DIVI. AVG. L. ELAINVS

Niſi quis malit mancipem pro redemptore ſartorum tectorum monumenti accipere, vel pro eo qui illius præcipuam curam gerebat, qualis eſt Tertulliano [a] manceps diuinitatis, & Plinio [b], manceps Sutrinæ. Quæ ſignificatio omnis in hunc monumenti mancipem cadere poteſt.

a in apolog. cap. 11.
b lib. 10. cap. 43.

QVANDO SEPVLCHRA DESInant Religioſa eſſe.

CAP. VIII.

CVM loca ab hoſtibus capta ſunt, deſinunt omnia Religioſa eſſe quia vt ſepulchra hoſtium nobis religioſa non ſunt, nec noſtra eis [c]: ideóque lapides inde ſublatos in vſum quemlibet conuertere poſſumus. Quod ſi ab hac calamitate fuerint loca liberata, quaſi quodam poſt liminio reuerſa ſpriſtino ſtatui reſtituuntur [d], quo modo captiui

c l. ſepulchra. D. de ſepulchr. viol.
d l. cùm loca D. de Religioſ.

ptiui vxor; tametſi maximè velit, & in domo eius ſit, non tamen in matrimonio eſt, & ſanctitas nuptiarum ſoluitur [a]. Poſtliminium ius eſt amiſſæ rei recipiendæ ab extraneo & in ſtatum priſtinum reſtituendæ inter nos & liberos populos Regéſque, moribus & legibus conſtitutum [b]. Nam à Piratis aut latronibus capta quæ ſunt, libera remanent [c]. Nos alias de his attigimus pauca, nec illa forte vulgaria. Huius autem moris ratio eſt, quod cum hoſtium alia atque alia ſacra eſſent, à Romanis ritibus aliena, meritò quæ iure belli ſacra aut religioſa eſſent occupata, profana habebantur, cum religio omnis externo ritu violaretur.

a in bello §. medio. D. de captiu.

b l. poſtliminium D. eod.

c l. hoſtes D. eod.

Sed cum iure poſtliminij religioſa loca priſtinum ſtatum recepiſſent, non dubium eſt, quin expiarentur illa & purgarentur. Gallis deuictis, Camillus omnium primùm vt erat religionum diligentiſſimus cultor, quæ ad Deos immortales pertinebant, retulit [d]; & S. C[to]. fecit, fana omnia quod ea hoſtes poſſediſſent, reſtituerentur, terminarentur expiarentúrque. Qua de re nos alio loco amplius tractamus [e].

d Liuius lib. 5.

e lib. 3 de vet. iur. Pôt. cap. C. 13.

Eſt & alius modus quo ſepulchrum religione ſoluebatur, tranſlatione ſcilicet reliquiarum in commodiorem locum [f]. Religioſum tamen locum illum, inutiliter quis ſtipularetur hoc caſu, *Si profanus factus eſſet*: Nam cum quis rem profanam promiſit, ſi ſine facto eius, religioſa res eſſe cœperit, liberatur: nec reuocatur in obligationem, ſi rurſus lege aliqua profana res eſſe cœperit. Quia de his re-

f l. Diui. D. de relig.

Romæ.

. . . . MES. EX. TRIBV
. . . . ORVM. HOC. MONI
. . . AM. COMPARAVIT. VIRGINIO
. . . . . CIAE. HELPIDI. LIBERTAE
IDEM. CONIVGI. CARISSIMAE. ET. SIBI. ET
C. MARCIO. VICTORI. ET. LIBERTIS. LIBER
TABVSQVE. SVIS. POSTERISQVE. EORVND
NE. DE NOMINE. MEO. EXIAT. QVOD. SI
QVIS. ID. MONIMENTVM. PARTEMVE. EIVS
VENDERE. QVIS. VOLET. VEL. DONATIO
NIS. CAVSA. CVI. MANCIPARE. VOLVERIT
946. 6. ALIOVE. QVO. NOMINE. EIVS. MONIMENTI
PARTEM. ALIENARE. TEMPTAVERIT. DA
RE. DAMNAS. ESTO. AERARIO. POPVLI
ROMANI. S-I. XV. M. N. ET. COLLEGIO. PON
TIFICVM. S-I. XV. M. N. EMPTOR. ET. VEN
DITOR

-COMPARATVM. AVTEM. EST. DE. -S-S-. VIIII
M. N.

H. M. D. M. A . H. M. EXT. H. N. S

Quomodo pœna hæc à venditore & emptore committeretur,

mitteretur, lubet diſquirere. Iure ciuili ſi pœna adiuta non eſſet, non debebatur. Quidam ſuo teſtamento cauerat [a], ne vllo modo reliquias eius & prædium ſuburbanum aut domum maiorum heres eius pigneraret, aut vllo modo alienaret. Filia eius heres ſcripta, heredem reliquit filiam ſuam, neptem teſtatoris, quæ eaſdem res diu poſſedit, & decedens extraneos inſtituit heredes. Quæſitum eſt, an ea prædia extraneus heres haberet: an vero ad Iuliam, dominam, quæ habuit patruum maiorem teſtatorem pertinerent. Reſpondit Scæuola, cum hoc nudum præceptum eſſet, nihil proponi contra voluntatem defuncti factum, quo minus ad heredes pertinerent. Nudum præceptum eſt, quod nullam cauſam, nullam pœnam continet quæ non committitur, niſi ſcripta ſit. De reliquiarum pigneratione ſpecialis nobis eſt locus.

a l. pater filium §. Iulius. D. de leg. 3.

Prædiorum alienatio prohibita, nihil ad ſepulchrorum religionem facit. Illa quidem non expreſſa cauſa nullius momẽti eſt [b], quæ in ſepulchris ſemper pro expreſſa habetur & perſpicua, cùm iure ciuili extra alienationem ſint. Mulctæ aut pœnæ dictio maiorem habet dubitationem. Textus duo ſingulares in iure notaui, quibus mulcta à teſtatore dicta comprobatur [c]. In vtróque, mulcta indicitur, ſi monumentum ab herede vel legatario factum non eſſet. In ceteris ante Iuſtiniani conſtitutionem, pœnæ cauſa legari non poterat. Pœnæ autem cauſa legari dicebatur, quod coercendi heredis cauſa relinqueretur, vt faceret aut non faceret, non vt legatum pertineret [d], id eſt, vt legatum non competeret, quod

b l. fil. fam. §. Diui 2. de leg. 1.

c l. multa §. l. in teſt. 27. de condit. & demõſtr.

d Vlp. lib. Reg. tit. 24.

genus loquendi Vlpiano familiare eſt, qui alibi dixit[a] damni infecti ſtipulatio pertinet, id eſt, competit. Lex improbabat legatum quod in arbitrio heredis poneretur[b]: vt ſi heres Teſtatoris obtemperaſſet voluntati, illud perimeretur. At in ſepulchri alienatione prohibita, non voluntas heredis ſed factum mulctatur, quod ius mulctæ dicendæ ſpecialiter permiſſum eſt lege XII. Tab. *Vti quiſque legaſſit rei ſuæ ita ius eſto.* Quibus verbis tributa poteſtas latiſſima videtur[c]. Nam quidquid teſtator ſecundum leges diſponit, id ipſa lex diſponere videtur. Hinc lege obuenire hereditatem non impropriè dicimus quæ ex teſtamento defertur, quia lege XII. teſtamentaria hereditas confirmatur[d]. Cum ergo teſtatoris voluntas ſit lex: & ſanctio pars legis ſit, quæ certam pœnam irrogat iis qui legum præceptis non obtemperarint[e], is qui contra teſtatoris voluntatem alienarit ſepulchra, non dubium eſt, quin potuerit multa coërceri. Ab hac ſanctione pœnæ, ſancta dicta ſunt, quæ Religioſa[f]. Sed quid ſi nullum eſſet teſtamentum factum, qua ratione pœna monumento inſcripta cōmitti potuit, atque ærario Populi Rom. inferri, cum ſtipulari alteri pœnam etiam Fiſco nemo poſſit[g]. Pœna quidem de qua conuenit inter contrahentes Fiſco iure non debetur, ſed legitima illa quæ legibus comprobatur, illi rectè acquiritur[h], non ex teſtamento ſolùm ſed etiam ab inteſtato, fauore Religionis, qui ſumma ſemper illa ratione nititur, quæ ſtrictam aliam inſupethabet. Veriùs tamen eſt pœnas monumentis inſcriptas conditiones

a l. damni. D. de dān. infect.
b Theophil. tit. de leg.
c l. 120 de verb. ſign.
d l. 130 de verb. ſign.
e l. ſanctio D. de pœnis
f l. ſacra. §. proprie D. de rer. diuiſ.
g l. arbiter. intra D. de recept. qui arbitr. recep.
h l. 1. D. de Iur. Fiſc.

nuncupari debere. Conditionem enim à pœna voluntas ſeparat[a]. Quare Tribonianus multam à teſtatore dictam ad titulum de conditionibus & demonſtrationibus reiecit. Ius conditionis quæ pœna dicitur in venditore, legatario vel herede perficitur; & ratio aperta eſt, quæ in emptore adfert dubitationem. Quî enim poteſt emptorem teſtator aut fundi dominus multare, cum nihil ille ab eo acceperit, nihilúe cum eo geſſerit? Hanc tamen in emptore pœnam ſtatutam non omninò inutilem eſſe puto, ſed comminationem continere ſeueritatis non defuturæ (vt Vlpianus loquitur [b]) à iudice qui, hac de re cognoſcet. Hic enim in mulctæ irrogatione in eum qui ſciens & prudens locum Religioſum emerit, non facilè ab hac voluntate recedet, qua ſpreta emptor huic ſe pœnæ videtur vltrò ſubieciſſe, quæ grauior videri non debet, ob crimen læſæ Religionis.

a l. 1. D. de iis quæ pœn. nom.

b l. 1. D. de iur. Patron.

AN SEPVLCHRORVM QVOD vendi non poteſt, donari aut locari poſſit.

CAP. VII.

POENÆ teſtamentis ſcriptæ, ſtrictiùs ſemper accipiuntur: vt ſi venditio prohibita ſit, pignoris datio, donatio, liberáque in aliis caſibus diſpoſitio relicta videatur, niſi ſi lex monumenti ita dicta ſit, ne fiducient, ne vēdant, neve alio genere ſepulchrum alienare vlli poteſtas ſit[c]. Nam

c ſupr. ca. 5.

Digitized by Google

alienationis verbo generali, pignoris datio & donatio continentur, actuſque omnes quibus dominium transfertur [a].Ceſſante alienationis prohibitione, donatio recepta eſt, inter eas etiam perſonas quorum donationes moribus non valent. Nam & maritus vxori, vel contra donare poteſt, ſepulturæ cauſa, & ſi mortuum intulerit, Religioſum faciet locum [b]. Hoc ex eo venit quod definiri ſolet eam demum donationem impediri ſolere quæ & donantem pauperiorem & accipientem facit locupletiorem. Porrò hic non videtur fieri locupletior in ea re quam Religioni dicauit. Nec mouit quemquam, quod emeret vxor, niſi à marito accepiſſet: Nam & ſi pauperior ea fieret niſi maritus dediſſet, non tamen idcircò fit locupletior, quod non expendit. Hæc res & illud ſuadet, ſi vxori maritus ſepulturæ cauſa donauerit, ità demùm locum fieri intelligi mulieris, cum corpus humatur, ceterum antequam fiet religioſus, donantis manet. Proinde ſi diſtraxerit mulier, manet locus donatoris. Secundum hæc ſi vxori ſuæ monumentum purum maritus magni pretij donauerit, valebit donatio. Sic tamen, vt cum fit Religioſus, valeat. Sed & ſi ipſa fuerit illò illata, licet morte eius finitum eſt matrimonium, fauorabiliter tamen dicetur locum Religioſum fieri. Quæ inter virum & vxorem fauore Religionis conceſſa eſt monumenti puri donatio : illam inter exteras perſonas ſepulchrorum etiam admittunt iura, vt ex veteri lapide probatur.

a l. ſi ita quis §. ea lege. D. de verb. oblig.

b l. ſi ſpóſus §. conceſſa. D. de donat. inter vir. & vxor.

M. VALERIVS. DEVS
FECIT. VALERIAE. CHRESTE
LIB. SVAE. CARISSIMAE. ET 956.4
M. VALERIO. TERTIO. LIB. SVO
ET. VALERIAE. PRIMAE. LIB. SVAE

HOC. MONIMENTVM. L. TITVRIVS. SABINVS
SE. VIVO. DONAVIT. L. SALVIO. SYMPHORO
MANCVPAVITQVE. SESTERTIO. NVMMO. VNO.

Formula contractus donationis Sepulchri quæ reconditum vetuſtatis monumentum habet: hæc Romæ reperta eſt.

MONVMENTVM. QVOT. EST. VIA. TRIVMPHA
LE. INTER. MILIARIVM. SECVNDVM. ET. TER
TIVM. EVNTIBVS. AB. VRBE. PARTE. LAEVA
IN. CLIVO. CINNAE. ET. EST. IN. AGRO. AVRE
LI. PRIMIANI. FICTORIS. PONTIFICVM. C. C
V. V. ET. APPELLATVR. TERENTIANORVM
IVXTA. MONVMENTVM. CLAVDI. QVON
DAM. PROCVLI. ET. SI. QVI. ALI. AT. FI CIↃIↃLXXXII.
NE. S. SVNT. ET. QVA. QVEMQVE. TAN- I.
GIT. ET. POPVLVM. STATI. AIRENEIVS. LIBE
RORVM. HABENS. M. LICINIO. TIMOTHEO. DO
NATIONIS. MANCIPATIONISQVE. CAVSA. H-S
N. L. MANCIPIO. DEDIT. LIBRIPENDE. CLAV
DIO. DATIVO. ANTESTESTATO. CORNELIO
VICTORE. IN. QVE. VACVA. CVAM. POSSESSIO

NEM. MONVMENTI. S. S. CESSIT. ET. ADIO. MONVMENTVM. ITVM. ADITVM. AMBITVM. ADQVE. HAVSTVM. CORONARE. VESCI. MORTVVM. MORTVAS. MORTVOSVE. OSSA. INFERRE. VT. LICEAT. QVOT. MIHI. LICINNIO. TIMOTHEO TV. STATI. AIRENE. I. L. H. MONVMENTVM. S H. S. N̄. L. MANCIPIO. DEDISTI. DE. EA. RE. DOLVM. ABESSE. AFVTVRVMQVE. ESSE. A. TE. HEREDE. TVO. ET. AB. HIS. OMNIBVS. AD. QVOS EA. RES. PERTINEBIT. HAEC. SIC. RECTE. DARI. FIERI. PRAESTARIQVE. STIPVLATVS. EST LICINIVS. TIMOTHEVS. SPOPONDIT. STATIA IRENE. I. L. H. ACTVM. PR. KAL. AVG. IMP. DD N̄N̄. GALLO. AVG. II. ET. VOLVSIANO. AVG. COSS ISDEM. COSS. EADEM. DIE. STATIA. IRENE. I. L H. DONATIONI. MONVMENTI. S. S. SIC. VT. SVPRA. SCRIPTVM. EST. CONSENSI. SVB. SCRIPSI . . . . ET. ATSIGNAVI. ACTVM

In prima inſcriptione mancipatum monumentum Seſtertio nummo vno: in altera, mancipationis cauſa H. S. N̄. L mancipio datum.

Hæc verba ſolemnia donationis vel alienationis quæ fiebat per mancipationem. Mancipatio autem propria ſpecies alienationis erat rerum nec mancipi: & res nec mancipi fuerunt prædia in Italico ſolo tam ruſtica, qualis eſt fundus, quàm vrbana qualis eſt domus[a]. Horum mancipatio certis verbis fiebat, & quinque teſtibus preſentibus, quæ locum ha-

[a] Vlpian. lib. Regul. tit. 19.

bebat inter ciues Romanos & Latinos colonarios, latinoſque Iunianos, eóſque peregrinos, quibus commercium datum eſt. Sed mancipatio, imaginaria quandóque venditio eſt, qua donationes tamen inter parentes & liberos factæ valuerunt, ex Conſtitutione diui Pij.[b] Interueniebat ergo in mancipationibus quę donationis cauſa fiebant nummus (a l.4.&5.C. Theod. de donationib) vnus dicis cauſa dabatur, νόμου χάριν, in ceteris contractibus, ſi quis conduxiſſet vno nummo conductio nulla erat, quia & hoc donationis inſtar inducit[b]. Et ſi quis pretium rei poſuerit vt H-S. N̄. L. quod (b l. ſi quis conduxerit. D. locat. l. ſi quis ante §. fin. D. de acq. poſſes.) in ſecunda inſcriptione habetur: ſi non exacturus ſit donationis cauſa, vendere non videtur[c], & ſi donationis cauſa minoris vendat, venditio valet[d]. Quare non temere ſcriptum eſt in veteri contractu (c l. cum in venditione. D. de contrah. empt.) DONATIONIS. MANCIPATIONISQVE. CAVSA, vt conſtaret donationem eſſe non venditionem. Nam (d l. ſi quis donationis. D. eod.) mancipatio illa quæ fiebat ſeſtertio vno nummo, erat imaginaria venditio vel potius donatio quia pretium non intercedebat[e]. Ideóque mancipatio (e l. Imaginaria. D. de reg iur.) in donatione interueniebat, vt iure ciuili dominium tranſiret rei donatæ & fieret dominus pleno iure Quiritium. Sed ſiue donatio fuerit, ſiue venditio, ita intelligenda eſt, vt ius inferendi illâ contineatur, quod à ſepulchro diuerſum eſt[f]. Hoc enim cum ob (f l. 14. C. de legat.) religionem in nullius bonis eſſet, nullo modo potuit mancipari.

Sed an monumentum locari potuerit, videamus, inſcriptio quæ prohibet ne vlli liceat locationis cauſa in annos centum quandóque tranſuendere[g]: (g ſup cap. 5.)

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

ptiui vxor ; tametſi maximè velit, & in domo eius ſit, non tamen in matrimonio eſt, & ſanctitas nuptiarum ſoluitur [a]. Poſtliminium ius eſt amiſſæ rei recipiendæ ab extraneo & in ſtatum priſtinum reſtituendæ inter nos & liberos populos Regéſque, moribus & legibus conſtitutum [b]. Nam à Piratis aut latronibus capta quæ ſunt, libera remanent [c]. Nos alias de his attigimus pauca, nec illa fortè vulgaria. Huius autem moris ratio eſt, quod cum hoſtium alia atque alia ſacra eſſent, à Romanis ritibus aliena, meritò quæ iure belli ſacra aut religioſa eſſent occupata, profana habebantur, cum religio omnis externo ritu violaretur.

a in bello §. medio. D. de captiu.

b l. poſtliminium D. eod.

c l. hoſtes D. eod.

Sed cum iure poſtliminij religioſa loca priſtinum ſtatum recepiſſent, non dubium eſt, quin expiarentur illa & purgarentur. Gallis deuictis, Camillus omnium primùm vt erat religionum diligentiſſimus cultor, quæ ad Deos immortales pertinebant, retulit [d]; & S. C[to]. fecit, fana omnia quod ea hoſtes poſſediſſent, reſtituerentur, terminarentur expiarentúrque. Qua de re nos alio loco amplius tractamus [e].

d Liuius lib. 5.

e lib. 3 de vet. iur. Pōt. cap. C. 13.

Eſt & alius modus quo ſepulchrum religione ſoluebatur, tranſlatione ſcilicet reliquiarum in commodiorem locum [f]. Religioſum tamen locum illum, inutiliter quis ſtipularetur hoc caſu, *Si profanus factus eſſet* : Nam cum quis rem profanam promiſit, ſi ſine facto eius, religioſa res eſſe cœperit, liberatur : nec reuocatur in obligationem, ſi rurſus lege aliqua profana res eſſe cœperit. Quia de his re-

f l. Diui. D. de relig.

Digitized by Google

bus negotium rectè gerimus quæ ſubiici vſibus dominióque noſtro ſtatim poſſunt [a], ex preſenti enim vires accipere ſtipulatio ſolet.

[a] l. inter ſtipulantem §. ſacram. D. de verb. oblig.

DE IVRE SEPVLCHRORVM: ET *quæ familiaria ſint, quæ hereditaria.*

CAP. VIII.

SEPVLCHRI ius à religione ſeparatur [b], & quæ Prætor decernit ad religionem non ſpectat, ſed ad ius illud ſepulchrorum. Quod quidem ius eſt facultas legibus aut moribus data vel permiſſa, quæ nec in bonis noſtris eſt nec extra bona [c], neque in re eſt, neque in corpore. Lapis Romæ.

[b] Cicer. 2. de legib.

[c] l. 1 D. de vſufruct. leg.

390 9.

D. Φ. M
SYLVANVS. LIVE
TI. PIL. LIBER
Φ POS Φ
IVS. HABENS. HVI
MONVMENTO

Lapis alius.

318. 4.

FL. PROBINCIA. FECIT. SIBI
T. AELIVS. SENTINIANVS. FOR
COR. 7 COH. II. VIG. PETIT. A. PONTI
FICES. VT. SIBI. PERMITTERENT
REFICERE. N. MONVMENTVM
IVRIS. SVI

Digitized by Google

Iuris ſui monumentum dicitur, in quo quis ius haberet, quomodo fons iuris ſui vocatur, in quo ius habet is ex cuius agro profluit[a]. Authores limitum vbi de locis ſacris & religioſis: *Habent, & mauſilea iuris ſui, hortorum modos circumiacentes vel præſcriptum agri finem*[b]. Hæc quidem ſepulchra à communibus & publicis diſtinguntur, quæ iuris ſui dici non potuerunt, cùm quæ ſunt vniuerſitatis, non ſint ſingulorum.

Ius autem illud à dominio differt, quod & competit ei qui iure gentium aut ciuili proprietatem rei acquiſiuit[c]. Sepulchra verò noſtri dominij non sũt[d], ideóque quaſi noſtra in rem actione peti non poſſunt.

Ius ſepulchri vt plurimum aut hereditarium aut familiare iuris authores fecerunt, quod ſic in veteribus monumentis diſtingui ſolet, vt familiaria ſepulchra has literas ſẽper prę ſe ferrent H. M. H. N. S. id eſt hoc monumẽtum heredes non ſequitur. Contrà hereditaria. H. M. H. S. Familiaria ſepulchra dicunt quæ quis ſibi familiæq́; ſuæ conſtituit[e]: hereditaria, quæ quis ſibi heredibúſue ſuis, vel quæ pater familias iure hereditario acquiſiuit: Sed in vtríſque dubio procul, heredibus quidem ceteriſque ſucceſſoribus, qualeſcumque fuerint, licet ſepeliri & mortuum inferre, etiam ſi ex minima parte heredes ex teſtamento ſint vel ab inteſtato, licet alij non conſentiant. Libertis autem cuiuſcumque ſexus vel gradus, etiam filiifamil. & emancipatis idem ius conceſſum eſt, ſiue extiterint heredes ſiue ſeſe abſtinue-

[a] l. Præſes C. de Seruitutib.
[b] Frontin. & Aggenus.
[c] l. in rem. D. de re vendic.
[d] l. 1. D. ſi ſeruit. vendic.
[e] l. familiaria cùm ſeq. D. de Religioſ.

runt. Ex heredatis, autem niſi ſpecialiter teſtator iuſto odio commotus eos vetuerit: humanitatis gratia tantùm ſepeliri, non etiam alios præter ſuam poſteritatem inferre licet. Liberti verò nec ſepeliri, nec alios inferre poterant, niſi heredes extitiſſent patrono, quamuis quidem inſcripſerit, *monumentum ſibi libertiſque ſuis feciſſe.*

Familiæ ſignificatio, ad libertos refertur. Nam cum de patrono & liberto loquitur lex [a], *Ex ea familia*, inquit, *in eam familiam:* id eſt, ex ea familia vnde miſſus manu eſt, in eam familiam adſcribatur, vt Alciatus interpretatur. Sed communi iure familiam dicimus, omnium agnatorum, qui ſub vnius poteſtate fuerunt ex eadem domo & gente prodi̇ti, in quam liberti ſumma humanitatis ratione adſciſci ſolebant. Elegans inſcriptio in via Hoſtienſi.

[a] l. 195 §. familiæ D. de verb. ſig.

DIS. MANIB

ANNIA. CYPRIS. MONV
MENTVM. FECIT. M. AIMILI
O. FELICI. CONIVGI. MEO. BE
NEMERENTI. CVM. QVO. VIXI
ANNIS. L. SINE. VLLA. QVI
RELLA. SIBI. SVIS. LIBERTIS
LIBERTABVSQVE. NOSTRIS
POSTERISQVE. EORVM. HOC
MONVMENTVM. NE. DE. NOMINE
EXSIAT

Liberti patronorum nomina aſſumebant, illorúmque gentiles dicebantur[a]. Quod Scęuola iiſdem pene verbis docet. Lucius Titius, ait, Teſtamento ita cauit. Prædiolum meum dari volo, libertis libertabúſque meis, & quos hoc teſtamento manumiſi, & Seiæ alumnæ meæ, ita ne de nomine familiæ meæ exeat &c. Poſt teſtatoris tamen obitum libertorum familia vocabatur, vt Papinianus docet[b]. De his ampliſſimè Barnabas Briſſonius præſes[c], quibus addo à ſepulchris ex iuſta aliqua cauſa teſtatorem aliquando liberos aut libertos ſolitum prohibere, vt de Iulia Auguſti notabamus, quam, ſi quid accidiſſet, vt neptem etiam ſuam vetuit pater ſepulchro ſuo inferri. De libertis inſcriptiones permultæ, ex quibus duas ſubiicio. Prima eſt,

a nos lib. 2. de vet. iur. pont cap. 7.

b l. cùm pater. §. libertis. D. de leg. 2.

c lib. 2. ſelect. antiq. cap. 14.

M. AEMILIVS. ARTEMA
FECIT
M. LICINIO. SVCCESSO. FRATRI
BENE. MERENTI
ET. CAECILIAE. MODESTAE. CONIVGI
SVAE. ET. SIBI. ET. SVIS. LIBERTIS
LIBERTABVSQ. POSTERISQ. EORVM
EXCEPTO. HERMETE. LIB. QVEM
VETO. PROPTER. DELICTA. SVA
ADITVM. AMBITVM. NE. VLLVM
ACCESSVM. HABEAT. IN. HOC
NMONVMENTO.

184. 4.

Digitized by Google

Altera eſt.

C. CAECILIVS. FELIX
E. C. CAECILIVS. VRBICVS
LOCVM. ITA. VTI. EST. CONCAMERATVM
862.5. PARIETIBVS. ET. PILA. COMPREHENSIS
LONGVM. P. VI. LATVM. VIIS. CONSECRA
VERVNT. SIBI. ET. P. CAECILIO. RVFINO. ET
C. CAECILIO. MATERNO. ET. LIBERTIS. LI
BERTABVSQVE. POSTERISQVE. EORVM. EX
CEPTA. SECVNDINA. LIBERTA. IMPIA. AD
VERSVS. CAECILIVM. FELICEM. PATRONVM
SVVM
H. M. H. N. S

Aliquando tamen non omnes liberti ius ſepulchri habuerunt, ſed ij tantum qui teſtamento eſſent honorati. Lapis Romæ

DIS. MANIBVS
POMPONIVS. ATIMETVS. FECIT
SIBI. ET. SVIS. ET
HELVIAE. HEREIDI. CONIVGI
817.12. BENEMERENTI. ET
LIBERTIS. LIBERTABVSQVE
MEQVM. QVOS. TESTAMENTO
HONORAVI
ET. POSTERISQVE. EORVM

Digitized by Google

Quod interpretor, quibus teſtamento ius ſepulchri conceſſi, licet heredes ſcripti non eſſent, ex Papiniani mente[a]. Nam ſi heredes exiſterent, fruſtra ius ſepulchri illud repeteretur, cum familiare ſepulchrum, vt hereditarium libertos heredes ſequatur. Vel vt Iuretus meus notat[b], *quibus teſtamento aliquid reliqui*. Nam legatarij à Iuſtiniano, honorarij vocantur[c]. Nonnunquam etiam libertorum nomina monumento ſunt adſcripta. Capuæ

a l. vel quæ paterfam. §. libertor. D. de relig.

b ad Symmach. lib. 10. ep. 55.

c Nouell. 1.

M. POMPEIVS. APOLLONIVS. SIBI. ET. PONTIAE. HILARAE. VXORI

M. POMPEIO. FELICI. LIB.	Q. MASVRIO. ATTICO
M. POMPEIO. CELERI. LIB.	Q. MASVRIO. FELICI
M. POMPEIO. AVGTO. LIB.	PACTVMEIAE. CAMPANAE

INFERRI. HOC. NON. LICET. NISI. QVORVM. NOMINA. SCIPTA. SVNT

ET. QVIBVS. CAVERO

M. POMPEIO. ITHACO. POMPEIAE. VRBANAE. ITHACI. LIBERT

Hoc autem de familiari ſepulchro tenendum eſt, vt ius ſepulchri tam hereditarij quam familiaris, ad extraneos etiam heredes: familiaris autem ad familiam, etiamſi nullus ex ea heres ſit, non etiam ad alium quemque qui heres non eſt pertinere poteſt[d]. Prudenter Imperatores libertos ab agnatis ſepararunt, qui vtrique ex familia teſtatoris æſtimantur. Nam liberti niſi heredes ſint, ius familiaris ſepulchri non retinent. Agnati ſi nullus ex familia heres ſit, illud ſuo iure conſequũtur. At ius illud ad affines aut proximos cognatos, qui heredes inſtituti non eſſent, minimè pertinebat[e], niſi hoc teſtamento

d l. 13. C de Religioſ.

e l. 8. C. eod.

cautum eſſet. Quod factum vetus inſcriptio teſtatur. Romæ.

SECVRITATI
COGNATIONIS. SVAE
FORTVNATVS. AVG. LIB
VERNA. PATERNVS
AD. EPISTVLIS
816. 8. ACCENSVS. PATRON
DIVO. AVG. VESPASIANO
LICTOR. CVRIAT
VIAT. HONOR. DEC. COS. ET. PR
ET. SIBI. ET
EPAPHRODITO. AVG. L
AB. EPISTVLIS. FRATRI. SVO

DE HEREDITARIIS *ſepulchris*.

CAP. X.

IVS monumenti heredes ſequitur[a]: nam hereditaria ſepulchra heredibus conſtituta ſunt, vel iure hereditario acquiſita. Non quod ſepulchra acquiri poſſint, ſed quod illorum ius ad heredes tráſmitteretur. In vtroque hereditario & familiari ſepulchro licet ſepeliri[b]. Sic legunt Pandectæ Florentini, & male vulgata lectio habet ſepelire, ex qua minorum gentium doctores, licere putauerunt heredibus in

a l. his conſequenter §. ſed etiam D. famil. ercisc.

b l. vel quæ D. de religioſ.

Digitized by Google

in hereditario ſepulchro ſe & alios quoſlibet ſepelire, cum heredes ſepeliri quidem poſſint, non ſepelire, quibus ius eſt quidem mortuum inferre vſquedum iuſtæ ſepulturæ mandetur. Hoc vero ius heredibus omnibus competit, etiamſi minima ex parte heredes, ſint vel ex teſtamento vel ab inteſtato, & ſolidum ſingulis debetur [a]. Et liberi ſiue ſui ſint, ſiue emancipati, ſiue heredes, ſeu exheredati, vel ſe hereditate abſtineant, ius tamen ſepulchri retinenr. Quin & ſi quis fuit heres, deinde hereditas ablata eſt quaſi indigno, magis eſt, vt penes eum ius ſepulchrorum remaneat [b]. Nec tamen ab omnibus indignis ius ſepulchrorum retineri crediderim. Nam ſi heres priuetur hereditate, quod apertè teſtatori maledixerit, & infauſtas voces aduerſus eum iactauerit, vel mortem defuncti non vindicarit, hunc iura ſepulchrorum non ſequi nemo dubitabit [c].

a l. fundus D. famil. erciſc.

b l. ſi quis fuit D. de Religioſ.

c l. inimicitiæ D. de his quæ vt indig.

Interdum etiam ſuus heres excluditur Fiſco prælato, putà ſi perduellionis fuerit damnatus pater poſt mortem ſuam: tunc enim nec ius ſepulchri filius habet [d], quia non poſſunt ius ſepulchri ſibi conſtituere ij qui iura diuina humanáque profanè polluerunt. Horrenda prodigia flagitiis vitiiſque omnibus inquinata, & ad publicam perniciem profligata! Ita moriantur vt eorum ſceleſta cadauera terra non tangat: ita illorum poſteritas vitam trahat, vt ſanguinis impuri contagione fœdata, in morte nuſquam conquieſcat, ſic furoris & inſaniæ maculà, polluta putreſcar, vt nullo ſeculo elui poſſit.

d l. 1. §. ſuos D. de ſu. & legitim.

In ſepulchrorum iure hoc ſingulare fuit, vt reſti-

pulchra quæ per ſe vendi non poſſunt, acceſſionis inſtar ad bonorum emptores pertinere ſubtili iuris ratione, hæc enim & iure hereditario acquiri & ſucceſſoribus, qualeſcumque fuerint, competere dicuntur.

Exheredatis familiaria ſepulchra non tolluntur, quia exheredatio familiā non mutat, illis etiam poſteriſque eorum hereditaria manent, vt iam iam demonſtrauimus, nec vulgares notæ quæ in ſepulchris ſcribi ſolebant, H. M. N. S. ad liberos extenduntur, cum ius ſepulchri exhereditatis non denegetur, in quo liberi ab heredibus hac ratione differunt. Quare in pleriſque monumentis eſt.

HOC. MONVMENTVM. EXT. HERED 513. 5.
NON. SEQVETVR. NEC. HEREDES. MONVMEN
TVM

Et additur, *nec heredes monumentum*, vt geminatio verborum maiorem vim prohibitionis haberet, quam paulùm immutata verba & à primo repetita, in extremum conuerſa interdum aſſequuntur.

Nonnunquam etiam ius ſepulchri ad heredes pertinebat, pro portione qua ij teſtamento ſcripti eſſent.

D. M

FLAVI. ELEVTERI. SECVN
DIANI. ASIVS. SOTERICHVS
DE. SVA. IMPENDIA
ET. PARMENIONI. LVDO
871. 8. AMICO. VETERI
HVIVS. SEPVLCHRI. IVS
AD. HEREDES. PERTINET
PROVT. TESTAMENTO
QVISQVE. EORVM. SCRIPTVS
EST

Nulla prohibitio amplior inuenitur ea, quæ in veteri hoc fragmento legitur.

IN. QVEM. INDVXI. SARCOPHAGVM. IN. QVEM
DVM. RECEPTVM. FVERIT, CORPVS. MEVM. NVL
LI. VNQVAM. LICEAT. ACCEDERE. NEQVE. VE
XARE. OSSA. MEA. NON. FILIVS. NEQVE. NEPO
310.10. TES. NEQ. DE. AFFINITATE. VLLVS. SI. QVIS
AVTEM. INFRINGERE. VEL. APERIRE. AVSVS
FVERIT. IS. TVM. INFERET. POENE. NOMINE
REIP. FOLLES. MILLE. SANE. NEVIA. PRISCA. SI
PERMANSERIT. VSQ. IN. DIEM. FINITIONIS. SVÆ.
RECIPIETVR. IBI. IVXTA. MARITVM. SVVM

Folles ſunt ſacculi in quibus pecunia deponebatur [a]. In eorum gratiam qui forenſes ſaccos tractant,

[a] Veget. lib. 2. cap. 20.

Digitized by Google

quique maiorem marſupij curam habent, quàm doctrinæ purioris, veteres hos folles excutere placet, & ex Plauto noſtro hîc aliquid numerare. Elegans apud illum iocus eſt, qui fugit interpretes. Cum Epidicus ſeruus fallacias in ſenem intenderet, vt eſſet adoleſcenti, amicæ quod daret; tantúmque argenti pararet, quantum opus amatori.

EP. *Decem*, inquit, *minis plus attuli, quàm tu Daniſtæ debes*[a], — [a] Plaut. in Epidic.

ST. *Quid ita?* EP. *quia ego tuum patrem faciam perenticidam*,

ST. *Quid iſtuc verbi eſt?* EP. *Nihil moror vetera & vulgata verba*,

Peratim ductitate: at ego follutim ductitabo.

Follis ditiorum eſt qui pecuniis abundant, pera mendicorum, Martialis[b]. — [b] lib. 4 epi. 53.

Cum baculo peráque ſenem, cui cana putriſque,
Stat coma, & in pectus ſordida barba cadit.

Qualem Minerua Vlyſſem finxit[c]. — [c] Odyſſ. ρ.

Κὰδ ἀμφ' ὤμοισιν ἀεικέα βάλλετο πήρην.
Quem circa humeros veſtibat amictum
Pera inhonora.

Peratim ductitate, id eſt, mendicum producite dum illum fortunis ſpoliauero. Follutim ductitabo, benè nummatum deludam, tantáſque è follibus pecunias exhauriam, quantæ vel prodigo amanti ſatis eſſe poſſint. Ducere vel ductitare eſt decipere, in fraudem impellere vt feras in retia[d]. Ludus Plauti in eo quod perenticidam facit ſenem nouitate vocabuli, vnde adoleſcens quærit quid iſtuc verbi eſſet — [d] Donat. in Andr.

cùm ſeruus nequam alluderet ad parricidarum ſupplicium, quibus iudicatis ſtatim folliculo lupino os obuoluebatur [a]. Quod Lambinus ſomniat de folle qui manibus pulſari ſolet, nihil facit adhunc ludum. Nos dum ex vetere ſepulchro argentum hoc effodimus, non longè à noſtro inſtituto aberramus.

a auth. ad Herennium lib. I.

SEPVLCHRA NEC VSVCAPI poſſe, nec ſeruitutem recipere.

CAP. XI.

IVRA verò ſepulchrorum hæc præcipua munerantur, ne aut vſucapiantur, aut ſeruiant. Lex eſt XII. Tab. FORI. BVSTIVE AETERNA. AVCTORITAS. ESTO. Quam M. Tullius ſic interpretatus eſt [b], forum id eſt, veſtibulum ſepulchri, Buſtumúe vſucapi, cum lex vetat, tuetur ius ſepulchrorum. Auctoritas æterna ius immutabile deſignat, vt inſtrumenta autoritatis dicta ſunt in Pandectis Florent [c]. quibus probatio iuris noſtri demonſtratur. Cum ergo æterna ſit auctoritas ſepulchrorum, longa poſſeſſio nullum ius ei tribuit, qui poſſedit [d]. Lex tamen XII. forum buſtumúe comprehendit, quæ à iure ſepulchri ſeparantur. Nam forum buſtumúe res corporalis eſt, quæ vſucapi non poteſt, vt res ſacra, ſancta, publica populi Rom. quæ ſpeciali lege indigebant, cum vſucapionem recipiant, maxime res corporales [e]. Iuris ſepulchri non meminit lex XII. quod res ſit incorporalis quæ

b lib. 2. de legib.
c l. fin. D. de pignor. act.
d l. 4. D. de mort. infer.
e l. vſucapionem. D. de vſurp. & vſucap.

Digitized by Google

nec poſſeſſionem recipit, nec vſucapionem[a]. Nam vſucapio eſt acquiſitio dominij per poſſeſſionem temporis: quæ quidem poſſeſſio ſiue poſſeſſione non conſiſtit: quod eſt, ſine rei corporalis apprehenſione. Quamuis ex lege XII. quidem putent rei incorporeæ vſucapionem eſſe, & hoc ius lege Scribonia correctum, quæ eam vſucapionem ſuſtulit, qua ſeruitus conſtituebatur, non etiam eam quæ libertatem præſtabat, ſublata ſeruitute[b]. Quod poſtea à Iuſtiniano immutatum eſt[c]. At lex Scribonia cum de ſeruitute loquatur ad iura alia incorporea non extenditur, quæ ex legibus XII. vſucapioni obnoxia intelligi non poſſunt. Quod Liberalis apud Senecam[d] intelligendo, non ſatis intellexit. *Iſtæ, inquit, acutæ ineptiæ ſunt I. C^{torum}. qui hereditatem negant vſucapi poſſe, ſed ea quæ in hereditate ſunt: tanquam quidquam aliud ſit hereditas, quàm ea quæ ſunt in hereditate.* Hunc iure vir doctus ridet, vt ſcientiæ ciuilis imperitum, qui non viderit quid ius à corpore, quid hereditas, quæ in quibuſdam vice perſonæ fungitur à re hereditaria differret[e]. Atque vt vſucapi ſepulchrum non poteſt, ſic de iure illius eſt, vt ſeruitutem non recipiat, cum religioſi loci interuentus, etiam itinieris ſeruitutem impediat[f]. Sed nec ſecundum riuum nec ſupra eum, ſi forte ſubter aqua ducatur locum religioſum dominus ſoli facere poteſt, ne ſeruitus intereat[g]. At caueri vt ad certam altitudinem monumentum ædificetur, non poteſt, quia id quod humani iuris eſſe deſiit, ſeruitutem non recipit. Sicut nec illa quædam ſeruitus conſiſtere po-

a l. ſeruus §. 1. D. de acq. Rer. domin

b l. 4 § fin. D. de vſurp. & vſucap.

c l fin. C de præſcript. long. tempor.

d lib. 6. de benefic. ca. 5.

e l. ſi is qui D. de vſurp. & vſucap.

f l. ſeruitus: §. fin. D de ſeruitutib. l. ſi prius §. ſed loco D. de aqu. & aq. pluui.

g l refectionis. D. de Commun. prædior.

Digitized by Google

teſt, vt certus numerus hominum vno in loco humetur [a]: Quod ita procedit, ſi iuſtum ſepulchrum eſt: nam dum monumentum adhuc purum eſt, quod ad humationem ſpectat, is hominum numerus definiri poteſt; quem ſcripſerit teſtator, quod veteribus monumentorum inſcriptionibus comprobatur.

a l. 4. D. Commun. de ſeruitutib.

DE IVRE ITINERIS AD *Sepulchrum*.

CAP. XII.

IVs itineris, aditus, ambitus ad ſepulchrum, non ad illud quidem ſed ad perſonas referri debet. Iter enim ad ſepulchrum, eſt ius ſepulchri [b]. Quod Paulo I. C. eſt iter ſepulchro debitum [c]. Nec tamen ius illud itineris pars eſt ſepulchri: nullam enim ſeruitus hæc religionem habet, quæ priuati iuris manet, ideóque remitti domino fundi ſeruitutis, & acquiri poteſt [d]. Hanc ſeruitutem vſus religionis admiſit, cum aliter non poſſit conſtitui, niſi inter dominos prædiorum. Quare ſepulchrum licet in nullius ſit bonis, viam tamen ad ſepulchrum poſſumus vendicare [e]. Quod ſi nulla via ſit ad ſepulchrum, iter quod non debetur, vicinus præſtare cogitur, & ſi à vicino ire prohibeatur, Imperator Antoninus cum patre reſcripſit, iter ad ſepulchrum peti precariò & concedi ſolere, vt quoties debetur, impetretur

b l. 3. D. quemad. ſeruit. amit.

c l. 4. D. eod.

d l. ſeruitus. § ſeruitutē. D. de ſeruitutib.

e l. 1. D. ſi ſeruit. vindic.

petretur ab eo qui fundum habet coniunctum. Nec tamen hoc reſcriptum quod impetrandi dat facultatem etiam ciuilem actionem inducit, ſed extra ordinem vicinum interpellare permittit, quem Præſes compellere debet, vt iuſto pretio iter præſtet: ita tamen vt de opportunitate loci proſpiciat, ne vicinus magnum patiatur detrimentum[a]. Actio ab interpellatione in eo differt, quod illa eſt ius perſequendi in iudicio quod ſibi debetur: interpellatio eſt extra iudicium petitio quæ extra ordinem fit, id eſt, præter legitimum & ordinarium iudiciorum morem. Tum enim ſubuenire Prætor vel Præſes dicitur, vbi nulla actio prodita eſt[b]. Hac ratione extraordinaria crimina appellantur, quorum certæ pœnæ conſtitutæ non ſunt, perpetua quæſtione, ſed quorum animaduerſio iudicis arbitrio relinquitur[c]. Extra ordinem ergo Præſes ipſe iudicabat de itineris præſtatione ad ſepulchrum, non dato iudice ſpeciali: ſed poſt acceptum iudicium tunc dabat iudicem, qui de loci opportunitate cognoſceret. Et quod M. Tullius[d] querebatur de grandi patrimonio ne iter quidem Roſcio ad patrium ſepulchrum relictum eſſe: docet iure veteri inuitum neminem cogi potuiſſe vt per ſuum fundũ iter ad ſepulchrum præſtaret. Quod ius Imperatorum reſcriptis correctum, quæ ſepe cum receptis legibus pugnant. Tradunt Authores limitum[e], *ad omnes agros ſemper iter liberum eſſe: nam aliquando deficientibus viis vicinalibus, per agros alienos iter præſtatur, quæ etiam conueniunt precario, vti ſeruitutem præſtent his agris ad quos, neceſſe ha-*

a l. ſi quis ſepulchr. D. de religioſ.

b l. 1 § quæſitum. D. de ſeparationib.

c l. hodie D. de pœn.

d in orat. pro Roſci Amerin.

e Sicul. Flac.

bent tranſmittere peruium. Lego *per ſuum* ex veteri C. In ceteris vera lectio, quæ temerè interpolari non debet. Sic precaria poſſeſſio iuris dicitur, ſi quis precariò aliquem rogauerit, vt perfundum ſuum ire vel agere liceret[a]: ſed penes vtrumque & eum qui rogat & qui rogatur poſſeſſio remanet[b], quæ à ſeruitute ſeparatur. Cuiacius[c] putat ſeruitutes precariò concedi poſſe, quæ tamen propriè ſeruitutes non ſint, quia perpetua eorũ cauſa non eſt. Nam qui habet precariò ſeruitutẽ, non conſtituit ius itineris ad ſepulchrum, ſed poſſeſſionem iuris adipiſcitur, ex hac ſolummodo cauſa, quod adhibuit preces & impetrauit, vt per fundum alienum ire ad ſepulchrum ſibi liceret. Quare precaria poſſeſſio ſeruitus dici non poteſt, quia ſeruitus neque extempore, neque ad tempus conſtitui poteſt[d]. Seruitus, ius eſt, precaria autem poſſeſſio in facto magis quàm in iure conſiſtit[e], nec ius incorporale poſſideri intelligitur[f]. Vlpianus apertè[g]. Si precariò vicinus in tuo maceriam duxerit, interdicto *Quod precario habet*, agi non poterit. Nec maceria poſita donatio ſeruitutis perfecta intelligitur. (Donatio hîc pro remiſſione ſeruitutis ponitur) quæ ſeruitutẽ tollit. Quod idem de aditu dicendum eſt. Hoc enim ius eſt tranſeundi perſonæ cohærens[h].

Iam ad eam quæſtionem venio, de qua amplius quærendum reliqui[i], quæ ex his, quæ hîc allata ſunt facilè ſolui poteſt, quomodo ſcilicet venditioni fundi ſepulchrum accedat, ſi nominatim non excipiatur. Nam cum religioſa loca non poſſideantur, &

a l.2.& 3.D. de precar.

b l. & habet §. eum qui D eod.

c lib.22.obſeru.cap.37.

d l 4 D. de ſeruit.

e l. denique D ex quib. cauſ.maior.

f l 4.§.ſi viã 2.D.de vſur & vſucap.

g l. ſi precario. D. cõmun. præd.

h l.Olympico D.de ſer. vrb. præd. l. damna D. de vſufruct. leg.

i cap.5.

ſi mortuus in alienum locum illatus ſit, fundi proprietas amittitatur [a], quî fieri poteſt, vt quod poſſideri non poteſt, etiã ſi religio contẽnatur, emptorẽ tamen ſequi poſſit? Nos dicimus ſepulchrũ ipsũ à iure ſepulchri diſtinguendum eſſe, quod ius longa poſſeſſione vſucapi non poteſt per ſe, ſed cum fundo poteſt, vt ſeruitus neque per ſe, neque longo tempore capi poteſt [b], ſed qui agrum poſſidet, ſeruitutem quæ illi debetur, intelligitur poſſidere [c]. Sic qui fundum emit, ius ſepulchri quod exceptum non eſt, & quod per ſe vendi non poteſt, videtur acquiſiſſe. Quod certè ius ſummum eſt & à ſumma illa ratione quæ pro religione facit, valdè remotum. Sed quid ſi venditor in fundi vẽditione ſepulchrum exceperit, ad quod per viam publicam iter aditúſue nullus patet, quod nec cum ſepulchro exceperit? Certi iuris eſt, ſi venditor fundi exceperit locum ſepulchri, ad hoc vt ipſe poſteriſq; illò inferrentur: ſi via vti prohibeatur, agere poſſe. Videtur enim hoc exceptum inter ementem & vendentem vt ei per fundum ſepulturæ cauſa ire liceat [d]. Legibus namque prædiorum vendendorum cauetur, vt ad ſepulchra quæ in fundis ſunt iter & ius aditus ambitus funeris faciendi cauſa ſit [e]. Corrupta Pandectarum lectio in qua *iter eius* pro *iter & ius*. Leges prædiorum Accurſius interpretatur pacta ſeu conditiones quibus agri vendebantur. Sic quidem lex Commiſſoria dicitur pactum, quam Hotomanus inter leges populi Romani non benè aliquando recenſuit, vt malè Iuſtus Lipſius libro poſthumo de

a l. qui vniuerſas § poſſeſſiones D. de acquir. poſſeſſ.

b l. ſi aliena. § iure D. de vſurp. & vſucap.

c l. ſi ædes §. fin. D. de ſeruit. vrb. præd.

d l. ſi venditor D. de Religioſ.

e l. vtimur D. de ſepul. viol.

Digitized by Google

Magiſtratibus Populi Romani exiſtimauit Cenſores dediſſe leges per Prouincias quæ Cenſoriæ ſunt appellatæ. Cum Cenſoriæ leges ſint pacta & conditiones, quibus Cenſores tam Romæ quàm in prouinciis vectigalia locabant [a]. Vnde pacta quæ à Cenſoribus vel etiam priuatis, in contractibus ponuntur, legis appellationem habuerunt, quod ea pacta verbis legum concepta eſſent. Accurſium tamen non ſequor: nam leges huiuſmodi, quæ ad pacta referuntur in contractibus dici ſolebant. Vt Commiſſoria lex nunquam contractui ineſſe dicebatur, niſi venditor ita cauiſſet. At ſine cautione, qui fundum vendiderat ſepulchrúmque ſine itu & aditu exceperat, legibus prædiorũ nulla alia ſtipulatione adhibita ſatis illi cauebatur vt iter & ius, aditus ambitus, funeris faciendi cauſa eſſet. Quæ quidem leges ex populi iuſſu promanarunt, quales fuere Manilij leges venalium vendendorum [b]. Quod apertè Pomponij verba confirmant. Ille enim: *vtimur eo iure*. Quod idem eſt ac ſi dicatur vſus obtinuit, qui optimus eſt interpres legum. Vſus enim leges imitatur, aut interpretatur. At pacta ex conuentione legem accipiunt.

Ambitus monumenti ſunt pedes in fronte & in agro, qui longitudinem & latitudinem deſignant. Aditus autem ab itinere non ſeparatur nec enim ſine itinere eſſe poteſt [c].

De itinere, aditu, ambitu, quod ex ſententia Præſidis adiudicatum eſt, cuius executio commiſſa iudi-

a l. 103. D. de verb. ſig.

b Cicer. lib. 1. de oratore. Varro lib. 2. de re ruſt. cap. 5.

c l. 1. ſi item D ſi vſufru. pet.

ei qui opportunitatem loci ſequeretur ſententiæ veteris exemplum hoc habemus.

HVIC
MONVMENTO. ITER
ADITVS. AMBITVS. DEBETVR
EX. SENTENTIA. EROTIS. AVG. L
IVDICIS. A. VIA. CAMPANA
PVBLICA. DEXTROSVS. INTER
MACERIEM. CALAMIANAM
ET. INSVLAM. EVCARPIANAM
PER. LATITVDINEM PEDES. DVO 611.13.
SEMIS. VSQVE. AD. HOC
MONVMENTVM. ET. HINC
PER. CIRCVITVM. TOTIVS
MONVMENTI. VSQVE. IN. VIA
QVAE. DVCIT. IN. AGRO. ITEM
IDEM. MONVMENTI. ITER
ADITVS. DEBETVR. HINC
SECVNDVM. MONVMENTVM
ATINIAE. TICHES. ET
EVCARPIANAM. IN. QVA. OLEAE
SVNT. ET. INDE. RECTO. QVAQVE
VSQVE. AD. VIAM. PVBLICAM. CAMPANAM

Cum hac de re Edmundum Merillium conſuluiſſem, reſpondit ille non intelligendam videri inſcriptionem de iudice cui exſecutio mandata eſſet à Præſide: quia vt Magiſtratus in libris noſtris iudicis appellatione quandóque intelliguntur, non malè,

in hac inſcriptione Conſularis ſeu iuridicus Campaniæ accipietur quod verba ipſa ſuadent, *à via Campana*. Erant enim in Italia Piceno & Campania Conſulares, deinde iuridici ab Imperatoribus conſtituti, qui Auguſtales ſeu Auguſti iudices vice Præſidis fungebantur. Quod verius puto.

De eodem à vicino permiſſu lapis vetus.

D. M. SERTORIA. PAVLINA
FEC. M. DOMITIO. SVCCESSO
CONIVGI. B. M. AD. HOC.
817.5. SEPVLCHRVM. ITVM. AMBITVM. OMNI
TEMPORI. PERMISSVM
EST. AB. Q. SVLPICIO
EPITYNCHANO

Quod ius itineris proximis conceſſum, ſacrificij faciendi cauſa. Proximios intelligo, ſuperiores & inferiores vicinos[a].

a l. non ſolùm D. de oper. nou. nuntiat.

CAECILIAE. D. D. CAECILIOR
TROPHIMI. ET. LOGI. LIB. HELPIDI
D. CAECILIVS. VINDEX. AVIAE. PIENTISS
FECIT. ET. LIBERT. LIBERTABVSQ. POSTE
964.2. RISQ. EIVS. ET. PRÆCEPIT. VT. AD. ID
SEPVLCHRVM. HORTVS. QVI. EST. CINCTVS
MACERIA. ET. DIETA. AIVNCTA. IANVAE
CVSTODIAE. CAVSA. SEPVLCHRO. CEDAT
ET. ITVM. ADITVM. AMBITVM. SACRIFI
CIQVE. FACIVNDI. CAVSA. PROXIMIS
EIVS. RECTE. LICEAT

Digitized by Google

Hîc permiſſus, ius adeundi denotat non ſeruitutem quæ ſine teſtamento pactionibus & ſtipulationibus conſtitui non poteſt. Sic permitti dicimus, quod iure, lege, vel à Principe aut Magiſtratu conceditur, vel à priuato in ſuo, vt permittitur aquam vel ex caſtello vel ex riuo, vel ex quo alio loco publico ducere, idque à Principe [a]: quod nemo ſeruitutem dixerit, quo modo etiam lex municipalis permittit in ciuitate ſepelire [b]. Hoc quidem ius interdum datur prædiis, interdum perſonis. Si prædiis datur, extincta perſona non extinguitur. Si perſonis, cum illis amittitur. Et propriè ius aſſignatum dicitur [c]. Quod aſſignationis diuiſioniſque authores non ſatis rectè dixerunt. *Vti ſeruitutem præſtent his agris.* Vti id eſt quaſi ſeruitutem. Hæc enim dictio vti vel quaſi, impropriecatis & fictionis nota eſt: quaſi ſeruitus tamen hoc ius adeundi dici non poteſt. Quare addit Siculus Flaccus. *Et in his verbis comprehenditur ita vt optimus maximuſque eſt.* At ſi vt optimus maximuſque traditus eſt fundus, liber ab omni ſeruitute præſtandus eſt [d], vel quaſi ſeruitute: qui huic iuri ex permiſſu domini quodammodo obligatur, ſed ſeruire non dicitur. Ex his Iulianum emendo & interpretor [e]. Lucio Titio, inquit, ex fonte meo vt aquam duceret conceſſi, quæſitum eſt an & Mæuio concedere poſſim. Pandectæ Florentini legunt, *ceſſi & cedere.* Quam ceſſionem Iulianus ipſe ſeruitutem vocat, inſequenti lege. Quia cedendi verbum importat ſeruitutē, & proprie cedi actus, aquæ ductus iter, via dicuntur [f]. *A qua ſeruitus ceſſa*

a l. 1. §. permittitur. D. de aq. quotidia.

b l. 3. §. dicimus. D. de ſepulc. viol.

c d. l. 1. §. fin. D. de aqu. quotid.

d l. quod ad ſeruitutes D. de euictionib. l. ſermo. §. ſi fundus. D. de leg. 1.

e l. Lucio. & l. cùm conſtet § inter duos. D de aqu. quot.

f l. qui per certum & l. fin. D. commun. prædior.

Digitized by Google

in hac inſcriptione Conſularis ſeu iuridicus Campaniæ accipietur quod verba ipſa ſuadent, *à via Campana*. Erant enim in Italia Piceno & Campania Conſulares, deinde iuridici ab Imperatoribus conſtituti, qui Auguſtales ſeu Auguſti iudices vice Præſidis fungebantur. Quod verius puto.

De eodem à vicino permiſſu lapis vetus.

D. M. SERTORIA. PAVLINA
FEC. M. DOMITIO. SVCCESSO
CONIVGI. B. M. AD. HOC.
817.5. SEPVLCHRVM. ITVM. AMBITVM. OMNI
TEMPORI. PERMISSVM
EST. AB. Q. SVLPICIO
EPITYNCHANO

Quod ius itineris proximis conceſſum, ſacrificij faciendi cauſa. Proximios intelligo, ſuperiores & inferiores vicinos[a].

[a] l. non ſolùm D. de oper. nou. nuntiat.

CAECILIAE. D. D. CAECILIOR
TROPHIMI. ET. LOGI. LIB. HELPIDI
D. CAECILIVS. VINDEX. AVIAE. PIENTISS
FECIT. ET. LIBERT. LIBERTABVSQ. POSTE
964.2. RISQ. EIVS. ET. PRÆCEPIT. VT. AD. ID
SEPVLCHRVM. HORTVS. QVI. EST. CINCTVS
MACERIA. ET. DIETA. AIVNCTA. IANVAE
CVSTODIAE. CAVSA. SEPVLCHRO. CEDAT
ET. ITVM. ADITVM. AMBITVM. SACRIFI
CIQVE. FACIVNDI. CAVSA. PROXIMIS
EIVS. RECTE. LICEAT

Digitized by Google

Hîc permiſſus, ius adeundi denotat non ſeruitutem quæ ſine teſtamento pactionibus & ſtipulationibus conſtitui non poteſt. Sic permitti dicimus, quod iure, lege, vel à Principe aut Magiſtratu conceditur, vel à priuato in ſuo, vt permittitur aquam vel ex caſtello vel ex riuo, vel ex quo alio loco publico ducere, idque à Principe[a]: quod nemo ſeruitutem dixerit, quo modo etiam lex municipalis permittit in ciuitate ſepelire[b]. Hoc quidem ius interdum datur prædiis, interdum perſonis. Si prædiis datur, extincta perſona non extinguitur. Si perſonis, cum illis amittitur. Et propriè ius aſſignatum dicitur[c]. Quod aſſignationis diuiſioniſque authores non ſatis rectè dixerunt. *Vti ſeruitutem præſtent his agris.* Vti id eſt quaſi ſeruitutem. Hæc enim dictio vti vel quaſi, improprietatis & fictionis nota eſt: quaſi ſeruitus tamen hoc ius adeundi dici non poteſt. Quare addit Siculus Flaccus. *Et in his verbis comprehenditur ita vt optimus maximuſque eſt.* At ſi vt optimus maximuſque traditus eſt fundus, liber ab omni ſeruitute præſtandus eſt[d], vel quaſi ſeruitute: qui huic iuri ex permiſſu domini quodammodo obligatur, ſed ſeruire non dicitur. Ex his Iulianum emendo & interpretor[e]. Lucio Titio, inquit, ex fonte meo vt aquam duceret conceſſi, quæſitum eſt an & Mæuio concedere poſſim. Pandectæ Florentini legunt, *ceſſi & cedere.* Quam ceſſionem Iulianus ipſe ſeruitutem vocat, inſequenti lege. Quia cedendi verbum importat ſeruitutẽ, & proprie cedi actus, aquæ ductus iter, via dicuntur[f]. *A quæ ſeruitus ceſſa*

a l. 1 §. permittitur. D. de aq. quotidia.

b l. 3 §. dicimus. D. de ſepulc. viol.

c d. l. 1 §. fin. D. de aqu. quotid.

d l quod ad ſeruitutes D. de euictionib. l. ſermo. §. ſi fundus. D. de leg. 2.

e l Lucio. & l cùm conſtet. § inter duos. D de aqu. quot.

f l. qui per certum & l. fin. D. commun. prædior.

Paulo[a]: malè in vulgatis *conceſſa*. Qui error iu multis legibus irrepſit, vbi concedere legitur pro cedere, cedi enim res incorporeæ & iura dicuntur, vt corpora tradi. Gloſſ. vel cedo παραχωρῶ & ceditur ſeruitus non conceditur: concedere enim eſt permittere. Quare vbi ſcriptum eſt apud Pomponium[b]. *Si miſi concedas ius tibi non eſſe fundo tuo vti frui*, lego, *Si mihi hoc cedas*. Sic Vlpianus loquitur[c], Si quis hoc ceſſerit, ne liceat ſibi aquam quærere, ea ceſſio valet. At conceſſio vt permiſſus poſſeſſionem precariam inducit non ſeruitutem, illámque temporariam vt in permiſſu principis qui perſonæ cohæret nec ad heredem tranſmittitur, ſed cum ad eum dominium tranſit impetrabilis eſt, ait Vlpianus[d]. Quod Frontinus[e] dixit, *Jus impetratæ aquæ, neque heredem neque emptorem neque vllum nouum dominum prædiorum ſequi*. Nunc omnis aquæ cum poſſeſſore inſtauratur beneficium.

At ſeruitus itineris ad ſepulchrum priuati iuris eſt, vt docet Paulus[f], quæ & remitti domino fundi ſeruientis & acquiri etiam poſt religionem ſepulchri poteſt. Quis hoc negat? Sed ſi ſeruitus itineris, ad ſepulchrum nulla ſit, non debetur illa, ſi precariò iter aut via præſtatur. Qui totum ſtudium, Præſes Max. & doctiſſime in verbis & literarum apicibus ponunt, his iuris anguſtiis ſeſe expedire vix poſſent. Sibi illi placeant ſibi viuant, & nos, vt pleroſque omnes aſpernentur, qui in veris literis verſamur; viciſſim illos contemnimus & ridemus, & in veris ſcientiis mutam infantiam ad noſtrum arbitrium

a l. ſi prius D. de aq. & aq. pluui.

b l. quoties D. de ſeruitutib.

c l. 1. §. ſi quis hoc ceſſerit D. de aqu. quotid.

d l. 1. §. permittitur D. eod.

e l. 1. de aquæ duct.

f l. ſeruitutis §. ſeruitus D. de ſeruitutib.

trium libidinemque eludemus. Nec exiguum laboris noſtri fructum conſequemur, ſi malignorum vt Frontinus loquitur, lucri fecerimus exiſtimationem.

DE INTERDICTIS, QVÆ PRO *Sepulchrorum iure competunt*,

CAP. XIII.

SEPVLCHRORVM ius tuentur interdicta Prætoris, quæ ſunt formulæ atque conceptiones verborum quibus Prætor aut iubebat aliquid fieri, aut prohibebat. Quæ vetant, prohibitoria ſunt: reſtitutoria, quibus reſtitui aliquid iubet[a]. Interdictis ergo & iubet & vetat Prætor. Edicimus quod iubemus fieri: interdicimus, quod vetamus. Edicimus etiam vni generi hominum: interdicimus diuerſis[b]. Interdicta verò competunt vel hominum cauſa vel diuini iuris, vel de religione: ſicut eſt, *Nequid in loco ſacro fiat, vel quod factum eſt reſtituatur: & de mortuo inferendo: vel ſepulchro ædificando*[c]. Hæc Paulus: quæ Vlpianus breuiùs, interdicta inquit, aut de diuinis rebus aut de humanis competunt[d]: De diuinis, vt de locis ſacris & religioſis. Religioſa enim quæ ſunt, rerum diuinarum nomine continentur, licet ea Paulus à diuinis ſeparit, hæc enim ad ſacra tantùm videtur tranſtuliſſe.

[a] inſtit. de interdict.

[b] Donat. in hæc ir.

[c] l. 1. §. in terdict. D. de interdict.

[d] l. 1. D. eod.

De interdictis, & quæ differentia ſit inter actio-

nem quę interdictum non eſt & ipſum interdictum,. cuius vtriuſque effectus idem eſt, executio diuerſa, ea quæ ſunt ſcitu digniſſima Cuiacius obſeruauit[a]. Nos ea quæ ad religionem faciunt, perſequamur. Ex edicto de noui operis nuntiatione Prætor interdicta reddit, quibus nuntiationis effectus continetur. Nuntiatio fiebat aut iuris noſtri conſeruandi cauſa, aut damni depellendi, vt ſi quid in loco ſacro religioſóue fiat[b], quibus ex cauſis interdicta pronuntiantur. Interdictum autem de noui operis nuntiatione, quod & edictum dici videtur, non ſic accipi ex Donato debet, vt edicere ſit iubere: Nam interdictum de nouo opere eſt prohibitorium, ſed quod cum Prætor edixiſſet vt ſiue iure, ſiue iniuria opus fieret, per nuntiationem inhibetur, ex illo edicto Prætor interdictum redderet, quo ageretur ad ius edicti conſeruandum.

a lib 5. obſeru. ca. 17.

b l. 1. § nuntiatio D. de oper. nou. nunt.

Interdictum de noui operis nuntiatione aduerſus futura opera introductum eſt, ne illa fiant. Quod ceſſat, ſi quid operis factum ſit, quod fieri non debuit: eſt etenim tranſeundum ad interdictũ *quod vi aut clam, factum erit, vt reſtituatur*: & quod in loco ſacro religioſóue vt reſtituatur quod illicitè factum eſt. Sed quoniam iniquum erat impediri in ædificando eum qui ſatiſdare paratus eſſet, de opere demoliendo, ſi quis iuxta monumentum ædificaſſet, vel iuxta ædificum ſuum monumentum fieri paſſus eſſet: de damno infecto ei poſtea cauendum non erat, quia rem illicitam admiſiſſet. Alias autem ſi monumento ædificium noceret, in quo nihil eſſet

quod imputari poſſet ei, ad quem ius monumenti pertineret cauendum erat ei cui ius illud competeret[a].

Quod vi aut clam interdicto agi permittebatur, ſi quis ſtatuam monumento ſuſtuliſſet, ei ad quem ius monumenti pertineret. Nam quæ ornandi cauſa ſepulchro appoſita ſunt, ſepulchri videbantur eſſe. Idem eſt & ſi oſtium auellat vel effringat[b]: in quibuſdam exemplaribus ſcriptum eſt, ſi oſtio appellat, quæ lectio non vndequaque reiicienda eſt: nam ſcribit Tacitus[c] inter irritamenta iudicij Piſonis illud vnum fuiſſe, quod Dalmatico mare tranſmiſſo, Tyberi deuectus vulgi iras concitauit, quod nauem tumulo Cæſarum appuliſſet. Quod tamen magis ad ſepulchri violati crimen reiicitur: ſed in priuato ſi quis ad monumenti oſtium appuliſſet, quod in ripa Tyberis fuiſſet, ei interdicto locus eſſe potuit, quo & ex quo experiri licet, ſi in ſepulchro alieno terra cõgeſta ſit iuſſu meo, ex Labeonis ſententia: & ſi communi conſilio plurium factum id ſit, cum vno vel cùm ſingulis agi poteſt. Opus enim quod à pluribus pro indiuiſo factum eſt, ſingulos in ſolidum obligare. Si tamen hoc proprio quiſque eorum conſilio fecerit, cum omnibus eſſe agendum, ſcilicet in ſolidum. Itaque alter conuentus alterum non liberabit, quinimo perceptio ab altero. Vt ſi cùm vno actum fuerit ceteri non liberentur, id eſt, vt ſi cum vno actum fuerit ceteri ampliùs non teneantur, quia ſinguli in ſolidum manent obligati, quando proprio cuiuſque conſilio hoc factum eſt, vt ſi

a qui bona §. ſi quis iuxta. D. de dãn. infect.

b l. is qui §. ſi quis de monumento D. quod vi aut clam.

c lib. 3. annal.

BIBLIOTECA ... ROMA

plures trabem deiecerint & hominem oppreſſerint, æquè veteribus placet, omnes teneri, nec quod alius præſtitit alium releuat, quia ſit pœna[a]. Multum ergo intereſt vtrum proprio quiſque hoc fecerit conſilio, an communi conſilio plurium factum ſit. Nam hoc imprudentiæ, illud culpæ annumeratur. In priore caſu pœna eſt, ob plurium delictum quod grauius coercetur: In poſteriore damnum eſt ob plurium factum, quod vnus executus eſt. Quare rectè Labeo hoc in caſu alterius conuentionem alterúm liberare ſcripſit, vt ſi cum vno actum ſit, & condemnatio & præſtatio ſecuta, ceteri ampliùs non obligentur[b]. Sed ſi ſepulchri violati actum ſit, qua etiam agi poteſt[c], cum actio concepta ſit in bonum & æquum, idem dicendum putamus. Item ſi quis proiectum vel ſtillicidium in ſepulchrum miſerit, etiam ſi monumentum ipſum non tangeret, rectè cum eo agi quod in ſepulchro vi aut clam factum ſit, quia ſepulchri ſit non ſolum is locus qui recipit humationem: ſed omne etiam ſupra id, cœlum, eóque nomine ſepulchri violati agi poteſt[d]. Sepulchri enim appellatione omnis ſepulturæ locus contineri exiſtimatur[e].

His tamen obſtare videtur, quod Vlpianus ſcribit[f]. Nam ſi proiectum quis ſupra vicini ſolum, non iure habere dicatur: apud Caſſium relatum eſt, vtrique interdictum vti poſſidetis, inutile eſſe, quia alter ſolum poſſidet, alter cum ædibus ſuperficiem. Contendit Cuiacius[g] legẽdum vtrique vtile interdictum eſſe. Quod verum eſt, nam & ea eſt Labeonis

a l. itẽ mela. §. ſed ſi ſeru. D ad leg. Aquil.

b l. 4. D. de his qui deiec. vel effund.

c l. ſemper §. in ſepulchr. D. quod vi aut clam. l. prætor. D. de ſepulchr. viol.

d l. ſi vitem §. ſi quis proiectum. D. quod vi aut clam.

e l. prætor §. ſepulchri D. de ſepulch. viol.

f l. ſi duo §. item videamus. D. vt poſſid.

g lib. 5. obſeru. cap. 22

ſententia quæ ſubiicitur, qui non eiuſdem ſectæ fuit qua Caſſius: Idem quoque ſcripſit, id eſt, cum Caſſio conſenſit vt vtrique interdictum vtile putarit.

Illa vero interdicta quæ de locis ſacris & religioſis proponuntur, veluti proprietatis cauſam continent [a]: in aliis interdictis non perpetua poſſeſſio, ſed temporaria addicitur, donec de proprietate iudicatum ſit [b]. At in interdictis de loco religioſo non tantùm quæritur an quis ſit in poſſeſſione, ſed an ſit quaſi dominus ſepulchri, vel an ius habeat in ſepulchro. Nam ſepulchri dominus nemo eſt, ſi quid tamen in eo fiat, & actione & interdictio expediri poteſt, quia ius illud habet [c]. At ſi quis ſepulchrum ædificauerit, ex quo aqua noceat, & ſi operis dominus eſſe deſierit, loco facto religioſo, magis probãdum Labeo, putat aquæ pluuiæ arcendæ eum teneri, quia fuit dominus cum opus faceret, licet dominium amiſerit loco facto religioſo, ſed remanet quaſi dominus ſepulchri, vt iuris quod habet quaſi poſſeſſor [d]. Et licet interdicta annua ſint, ſi tamẽ is locus in quo opus factum facilè adiri non poterat, vt puta ſi quid in ſepulchro vi aut clam factum eſt, etiam poſt annum cauſa cognita competit interdictum, de eo quod factum eſt [e].

Interdictum etiam ne quid in loco ſacro fiat, porrigitur ad religioſum [f]. Locorum autem ſacrorum & religioſorum, à publicis diuerſa cauſa eſt. Nam ſi quis nemine prohibente in publico ædificauerit, non cogitur tollere, quia prohibitorium eſt

a l. 1. §. quidam D. de interdict.

b l. 1. §. fin. D. de aq. quot.

c l. denique § quæſitum D. quod vi aut clam.

d l. ſunt perſonæ D. de relig.

e l. ſemper §. ſed & ſi is D. quod vi aut clam.

f l. 1. §. hoc edictum D. de op. nou. nunt.

interdictum non reſtitutorium. Et loca publica vtique priuatorum vſibus deſeruiunt. At in loco ſacro religioſóue non ſolùm facere vetamur, ſed factum reſtituere iubemur propter lòci religionem[a], cuius fauore reſtitutorium interdictum datur. Nemini tamen licet via publica monumẽtum extruere[b], quod & ad viam vicinalem traho, & priuatam, quam agrariam quidam dicũt, in quibus facere, immittere quid quo ea via idúe iter deterius ſit, fiátue, Prætor vetat[c].

DE MORTVO INFERENDO.

CAP. XIII.

INTERDICTVM de mortuo inferendo prohibitorium eſt; prohibet enim Prætor ne quis ei vim faciat, qui mortuum, in ſuum inferre velit: eum autem qui ius inferendi habet, non prohibet. Interdicti formula hæc ab Vlpiano traditur. *Quo quáue illi mortuum inferre inuito te, ei ius eſt, quominus illi eo eáue mortuum inferre, & ibi ſepelire liceat, vim fieri voto*[d]. Duo continet hoc interdictum: primum eſt, de mortuo inferendo in locum ſuum: alterum, de eo loco religioſo faciendo per hominis ſepulturam. Vnum tamen ab altero plerumque ſeparatur. Nam qui nudam habet proprietatem, agere poteſt hoc interdicto de mortuo inferendo, ne fructuarius eũ prohibeat, aliquem inferre: non tamen ſepelire poteſt: illatio enim non omnis ſepulturæ cauſa fit[e]. Quod in domino pro-

a l. 2. §. locorum. D. ne quid in loc. pub vel itin

b l. 2. D. ne quid in loc. & itin. pub.

c d. l. 2 §. prætor. eod

d l. 1. D. de mort. infer.

e l. ſunt perſonæ D. de Relig. l. 1. D. de vſufruct.

prietatis, hoc & in ſocio obtinuit, vt ſuorũ aliquem ſcilicet inferre poſſit, donec opportunum locum naſtus ſit ad ſepulturam. Nec ſolum experitur, quæ in ſuo prohibitus eſt, ſed ſi in fundum via debeatur, & cum in fundum inferre quis velit, via prohibeatur, interdicto locus eſt, quia inferre prohibetur, qui via vti prohibetur, idque probandum eſt, ſi & alia ſeruitus debeatur. Quid ſi precario via conceſſa ſit ex Antoninorum reſcripto, & poſtea prohibeatur, an ad hoc interdictum recurrendum eſt? Si omni tempore via permiſſa eſt, quod factum ex veteri inſcriptione notauimus, dubium non eſt, quin interdicto locus ſit. Quoties verò aliter debetur, impetratur ab eo qui fundum coniunctum habet, non actione ciuili, ſed extra ordinem interpellatione. Quod autem de proprietatis domino diximus, hoc ita accipiendũ eſt, vt non ſolum inferre in ſuum, ſed & religioſum locum facere poſſit, inuito fructuario, ſi fortè ipſum, qui vſumfructum legauit, intulerit, cum in alium locum inferri tam opportunè non poſſet[a]. Hoc interdictum domino dat actionem, non etiam bonæ fidei poſſeſſori. Ex quo liberum eſt ei, qui prohibetur mortuum oſſáue mortui inferre, aut ſtatim hoc interdicto vti, aut aliò inferre, deinde in factũ actione experiri per quam conſequetur actor, quanti eius interfuit prohibitum non eſſe[b]. Quæ actio aut interdictum competit etiamſi non ipſe prohibitus ſit, ſed procurator eius, quia intellectu aliquo & prohibitus ipſe videatur[c].

a l. 2 §. ſi vſumfruct. D. de relig.

b l. liberum D. de relig.

c l oſſa § fin. D. eod.

DE SEPVLCHRO ÆDIFICANDO, reficiendo, & perficiendo.

CAP. XV.

ALIVD interdictum eſt prohibitorium de ſepulchro ædificando, reficiendo & perficiendo. Prætor ait: *Quo illi ius eſt, inuito te mortuum inferre, quominus illi in eo loco ſepulchrum ſine dolo malo ædificare liceat, vim fieri veto*[a]. Hoc interdictum propterea propoſitum eſt, ait Vlpianus, quod religionis intereſt monumenta extrui exornari, vel quia vt ait M. Tullius[b] mortuis religioſiſſima iura tribuerunt, quæ monumentis pleraque continentur. Prohibere videtur qui conſtructionem monumenti, qui materiam impedit eò conuehi, quæ ædificationi neceſſaria eſt, vel qui operi neceſſarios venire prohibet, vel ne machina alligetur eò loci qui ſeruitutem debet. Nam qui non patitur apportari ea, ſine quibus monumentum extrui non poteſt, aut qui artifices moratur, ei operi adlectos, vim facere videtur, quo minus ſepulchrum ædificetur[c]. Quid ſit machinas ponere, omnibus notum eſt: quid illas alligare Vitruuius docet[d]. *Antarij funes,* inquit, *ante laxi collocentur, retinacula ſupra ſcapulas machinæ longè diſponantur: & ſi non erit vbi religentur, pali reſupinati defodiantur, & circum fiſtucatione ſolidentur*

a l.1.§. prætor ait D. de mort. infer.

b lib. 2. de legib.

c l. vertices. D. de itin. act. q; priu.

d lib. 10. ca. 3

tur, quo funes alligentur. Antarios funes non bene in Vitruuij lectione collocatos putat Philander, qui ductarios ſcribendum ducit. Sed funes antarij laxandi non ſunt: ſic dicti vt Antes lapides eminentiores illi quibus fabrica ſuſtinetur [a] ἀπὸ τοῦ ἀντιστήκειν. [a] Serui. 2. Georgic.
Vt lapides oſtij latus munientes, Antæ dicuntur, in vetere Gloſſar. παραστάδες. Huius verbi origo à mera Græcia profluxit, & Antarij funes dicti à verbo, ἀνταίρω id eſt, tollo. Antarij funes ſumma in trochlea religantur, ducendi & reducendi ponderis gratia; vt facilè in ſua ſede lapides collocentur. Híque Antarij funes præcipui fiſtucatione ſolidantur. Fiſtuca eſt ligneum inſtrumẽtum ferratum, quo pali ſublicæq; in terram panguntur. Quod inſtrumenti genus machinam Vlpianus appellat qua Antarij funes alligabantur. Quomodo autem illa machina alligaretur eò loci qui ſeruitutem debet, ex hac figura facilè intelligetur. MMm

Si ergo in ſolo qui ſeruitutem non debet, velit quis machinam imponere, vel funes palis alligare qui fiſtucatione firmentur, fundi dominus, ſi impediat, hoc interdicto non tenetur, ſed illud precariò peti poterit & concedi, ſicut via & iter ad ſepulchrum [a]. Iuſto tamen pretio conſtituto, quo domino fundi damnum ſarciretur. Idem iuris eſt in ſepulchro reficiendo, quod licebat corporibus non contactis; nam qui prohibebat, interdicto tenebatur, vt in monumento quoque perficiendo, ſi imperfectum eſſet [b]. Is etiam aduerſus eum qui id agebat, vt ſepulchrum laberetur, hoc interdicto experiebatur [c].

Quæ leuia putantur & intellectu facilia magnam ſæpe habent difficultatem. Vnus hic locus argumento eſt, in quo machinæ alligatio tempus aliquod deſiderauit, vt rectè funes collocarentur & firmarentur. Sæpe ego patrem meum dicere memini idem iis obſeruandum qui tractant libros, ac qui ſentes in agris reſcindunt: cautè vtriſque & lentè ambulandum, quia vt Plautus [d] noſter loquitur.

Quod tetigere illico rapiunt: ſi eas ereptum illico ſcindũt.

Nec facilè obuias illas quiuis poteſt perſpicere aut purgare.

a l. ſi quis ſepulchrum D. de relig.

b l. fin. de mort. infer.

c l. 1. §. fin. D. eod.

d in Caſin.

DE ACTIONIBVS QVÆ PRO *Sepulchrorum iure aut pro funere ſunt introductæ,*

CAP. XVI.

INTERDICTVM de mortuo inferendo ei ſtatim competit qui mortuum inferre vult in locum ſuum, ne prohibeatur, quo interdicto impedimenrum remouetur. Actione in factum experitur, cum impedimento omiſſo, qui prohibitus eſt, & ad id, quod intereſt, agit, quod aliò inferre coactus eſt, in quam computationem cadit loci pretium: aut ſi conduxerit, conducti merces. Loci ſui pretium intellige, quem quis niſi coactus religioſum facturus non eſſet. Vnde miratur Caïus, quare conſtare videatur, neque heredi, neque in heredem dandam hanc actionem. Nam vt apparet pecuniariæ quantitatis ratio in eam deducitur. Cuiacius [a] legis huius exemplum ponit, vt doceat non omnium quæ à maioribus introducta ſunt, rationem reddi poſſe. Quid enim heredi eius, qui prohibitus eſt mortuum inferre, ad id quod intereſt, actio in factum, denegatur, cum illa neque pœnæ neque vindictæ perſecutionem habere videatur? Et hoc etiam ſe mirari Caïus ait, *Conſtare inter omnes*, id eſt neminem ab hac opinione diſſentire. Putarem tamen hac in factum actione, non id contineri

[a] lib. 8 obſeru. cap. 12.

quod in veritate eſt, ſed quanti locus ab actore æſtimatus eſſet, vt appareat etiam ſi calumniator quis ſit, tamen hanc pœnam eum perſequi[a]. Niſi enim hæc actio vindictam quandam contineret, heredi non poſſet denegari. Quod eo liberiùs aſſero, quia ſi homo mortuus, oſſaue hominis mortui in locum purum alterius, aut ſepulchrum, in quo ius non fuit, illata eſſe dicantur, qui hoc fecerit, in factum actione tenetur, & pœnæ pecuniariæ ſubiicitur. De ea autem illatione, Prætor ſentit, quæ ſepulturæ cauſa fiebat[b].

a l. ſi per alium §. in eum. D. ne quis eum qui in ius voc.

b l. 2. §. prætor ait D. de relig.

Ius etiam ſepulchri actione in factum Prætoria perſequimur, quæ rei vindicationis loco ſuccedit[c]. Sed viam ad ſepulchrum, quæ priuati iuris eſt, poſſumus vindicare[d]. Nos verò ab actione in factum non recedamus, quâ is tenetur qui in fundum alienum mortuum intulit, vel curauerit inferre[e], vel vt tollat quod intulit, vel loci pretium præſtet. Atque hæc actio in factum perpetua eſt[f], vt qui intulit mortuum in locum alienum in factum actione teneatur, quæ tam hæredi quam in heredem competit, quia perpetua eſt & rei perſecutionem continet, non pœnam. Ὁ δὲ εἰσάγων νεκρὸν εἰς ἀλλότριον τόπον, ἢ ἀναγκάζεται αὐτὸν ἐπᾶραι, ἢ τὴν τιμὴν τοῦ τόπου δίδωσι δ᾽ ἀγωγῆς, ἢ τοῖς κληρονόμοις καὶ κατὰ κληρονόμων ἁρμόζει καὶ διηνεκής ἐστι[g].

c l. in rem §. loca. D. de re. vend.

d l. 1. D. ſi ſeruit. vend

e l. 2 §. qui mortuum. D. de relig.

f l. is qui D. eod.

g lib. 59 Baſilic. tit. 59.

Aduerſus eum qui in alterius arcam lapideam, in qua adhuc mortùus non erat conditus, mortuum intulerit, vtilis actio in factum dabatur: quia non propriè vel in ſepulchrum, vel in locum alterius in-

tuliſſe dici poteſt. Quod ſi oſſa ab alio illata, vel corpus in alterius Oſſuaria ſepeliuit, in qua mortuus ne dum conditus fuerat: domino loci non licebat ea effodere vel eruere, ſine Pontificium decreto, ſeu iuſſu principis qui Pontifex Max. erat: alioqui iniuriarum erat actio aduerſus eum qui eieciſſet [a]. Terruit me aliquando P. Clodij audacia ſingularis, qui auſus eſt Furfanio dicere, ſi ſibi pecuniam quantam popoſcerat non dediſſet, mortuum ſe in domium eius illaturum [b]: non quo religioſam domum faceret, nec enim in vrbe id fieri potuit, ſed vt viro optimo negotium faceret, ſcrupulum iniiceret, inuidiámque in eum concitaret, cùm nondum actio hæc in factum prætoria fortè introducta eſſet.

a L. oſſa D. de relig.

b Cicer. pro Milon.

Datur etiam actio, ſi ex ſepulchri ædificatione damnum aliquod vicinus patiatur, vt in aquæ pluuiæ arcendæ actione obſeruatur [c]. In qua ſi iuſſu iudicis qui ſepulchrum ædificauit, compulſus ſit opus reſtituere, nulla eſt ſepulchri violati actio. Sed quænam hac in re iudicis partes eſſe poſſunt qui hîc pro Prætore aut Præſide accipitur? Nam cum Religioſus locus factus ſit, vt Pontificum fuit explorare, quatenus ſalua religione imperfectum opus perficeretur, eadem ratio ſeruanda videtur in illius deſtructione vel commutatione. Sed cum aquæ pluuiæ actio ex legibus XII. fluat, & ad iudices deriuetur non ad Pontifices, nec ædificationem ſepulchri reſpicit, nec deſtructionem, ſed operis reſtitutionem, in qua Prætoris officium perneceſſarium fuit,

c l. quanquã D. de aqu. & aq. pluui.

Digitized by Google

ne etiam vel ipſa ſepulchra deformarentur.

DE FVNERARIA ACTIONE,

CAP. XVII.

DVO edicta Prætor propoſuit quæ ſub titulo de religioſis explicantur. Nam quot partes edicti vnius ſunt, tot edicta computantur[a]. Primùm edictum eſt. *Si homo mortuus, oſſáue hominis mortui in locum purum alterius, aut in id Sepulchrum, in quo ius non fuerit, illata eſſe dicentur, aut qui eum cui ius eſt inferendi prohibuerit, in omnes qui hoc fecerint, in factum actionem dabo.* Alterum eſt. *Qui funeris cauſa ſumptus factus erit, eius recuperandi nomine, in eum ad quem ea res pertinet, iudicium dabo.* Ex primo edicto actionem dat: ex ſecundo, iudicium. Actionem dare duobus modis Prætor ſolebat. Primùm cum agendi poteſtatem faceret, formulâque daret & iudicẽ. Quæ legis actiones dicebantur & formã agendi cõtinebant[b]. Secũdo, cum ex edicto actionẽ induceret, quæ ante prodita non eſſet, quamque Prætor pollicetur. Non idem eſt ergo actionem dare & agendi poteſtatem facere. Vt nec idem ſemper eſt actionem dare, & iudicium dare. Nam iudicium dat Prætor in arbitrariis actionibus, vel iis quibus damnum datum factúmue imprudentia dolóue, præſtabatur. Tum enim iudicium dabat, id eſt iudicandi poteſtatem iudicibus datis faciebat ad certam vſque quantitatem, quam excedere ipſi non poſſent.

a l. 1. §. deinde. D. de poſtul.

b l. 2. §. eodẽ D. de orig. iur.

Quod ex edicti verbis probatur, in eos qui deiecerunt vel effuderunt. Nam triplex in eo iudicium notatur. Vnum, in duplum: alterum quinquaginta aureorum: tertium quanti ob eam rem æquum iudici videbitur, tanti iudicium Prætor pollicetur[a], id eſt eam quantitatem ſtatuit, quæ ex eo quod intererat, à iudice poſtea æſtimabatur[b]. Quod ſi intra certam quantitatem iudicium datum non eſſet, vt in arbitrariis actionibus, tum iudicis arbitrio relinquebatur, quid de ea re æſtimaret.

Funeraria actio, non pura, certa, ſtricta actio eſt, ſed arbitraria, cuius quantitas & augeri & minui arbitrio iudicis poteſt. Hæc enim ex arbitrio iudicis pendet, vt funeris impenſam prius æſtimet, deinde condemnatio ſequatur. Sic iudicium dat Prætor in nautas, caupones, ſtabularios niſi reſtituant[c]: & in actione quod metus cauſa, ſi quis non reſtituat, iudicium dat in quadruplum[d]. Licet actio quæ aduerſus nautas & actio quid metus cauſa, arbitrariæ non ſint, vt Accurſius putat: ſed pœna à Prætore conſtituta aduerſus eos qui non reſtituant, in arbitrio ſit iudicis dati. Nam doli clauſula adiicitur ſæpe ciuili vel honorariæ actioni[e]: & cum dolo faciat qui non reſtituit quod reſtiturus eſt, iudicium de dolo datur quod arbitrarium eſt, & contra non reſtituentem iuratur in litem[f].

Quare mirari non debuit Pomponius iudicium à Prætore dari aduerſus nautas & caupones, & actionem ab eo inductam honorariam cùm eſſet ciuilis[g]. Nam ex arbitrio pœnalem actionem conſtituit,

a l. 1. D. de his qui deiec. vel effud.

b l. 3. §. qui de ſepulchri D. de ſepul. viol.

c l. 1. D naut. caup. ſtab.

d l. ſi cùm exceptione §. ſi quis D. de eo quod met. cauſ.

e l. ſi ſemel D. de pecul.

f l. arbitrio D. de dolo.

g l 3. § ex hoc edicto D naut. caup.

eo ſolum caſu, quo illi non reſtituiſſent. Nec ex officio ſolùm vel in arbitrariis actionibus iudicium dat Prætor: ſed in extraordinariis, ſiue publicis, ſiue priuatis, vt in ſepulchri violati[a], & in negotiorum geſtorum actione: nam hæc quoque ciuilis eſt & extraordinaria, quæ datur ei cuius intereſt hoc iudicio experiri: in qua non refert directa quis an vtili actione agat, quia in extraordinariis iudiciis, vbi conceptio verborum non ſeruabatur, hæc ſubtilitas erat ſuperuacua[b]. Quare ſi quis negotia alterius geſſerit, iudicium eo nomine daturum ſe Prætor pollicetur.

Aliquando in edictis, nec actionem dat Prætor nec iudicium, ſed animaduertit: vt in edicto de minoribus[c]: quod ſic intelligendum eſt, vt plenior ſit Prætoris animaduerſio, id eſt, quodcũque eũ mouerit vel in perſona eius qui agit iniuriarũ actione, vel etiam in re ipſa, in qualitate audiat eum qui agit[d]. Animaduertit ergo Prætor cum ipſe cognoſcit, vt in reſtitutionibus in integrum quæ cauſa cognita dantur, & ſimilibus[e]. Cognoſcit autem non iure ordinario, ſed extra ordinem. Sic etiam cognitio Principis ordinario iuri opponitur: quod apertè Suetonius docet[f], cum inconſultum & præcipitem Claudium Imperatorem in cognoſcendo notat, qui interpellatus ab aduerſariis de propria lite: negantem cognitionis rem, ſed ordinarij iuris eſſe, agere cauſam confeſtim apud ſe coëgit. Adrianus Turnebus rectè[g], ordinarij iuris aduertit ea eſſe, quæ per iudices à Prætore datos iure ordinario deciduntur.

a l. 3. D. de ſepulc. viol.
b l. actio D. de neg. geſt.
c l. 1. D de minorib.
d l. itē apud labeonem §. quod ait Prætor. D. de iniur.
e l omnes. D. de in integr. reſtit.
f in Claud. cap 15.
g lib. 2. aduerſ. cap. 9.

Cognitionis

Digitized by Google

Cognitionis verò quæ extra iuris ordinem ad Prætorem ipſum deferuntur, qualia fere ſunt ea, quæ ad Remp. ſpectant, vel ad exemplum trahuntur, de quibus titulus eſt in Pandectis de extraordinariis cognitionibus. Hæc prætermiſiſſem, ni aliquando cum illorum rationem à viris doctis peterem, hæſitaſſent ipſi, & nihil ad vſum forenſem pertinere reſpondiſſent, cum aliter ſeſe non poſſent explicare.

Mirum quô euadat tandem multorum inertia, qui IC[ti]. ſpreto nomine, quod ſine labore maximo aſſequi nemo poteſt, toti ſe vſui manciparunt beatíque ſibi videntur, ſi pragmaticorum famâ inglorіa inſigniti, procuratoribus imperitis fumos vendant, iuris ipſius, de quo quæruntur ignari. Horum tamen, vt Fabij verbis vtar, nonnulli *ad arculas ſedent, & tela agentibus ſubminiſtrant*, quorum ingenium & induſtriam non improbo, dum alios qui in iure ciuili deſudant, modò non aſpernentur & rideant. Nec enim vſus fori minus eſt ad lites dirimendas neceſſariùs quàm iuris cognitio ſumma: vt nec ſine ratione noſtri paſſim aſſerant, *& hoc iure vtimur.* Sed & vſus ſine iuris ſcientiâ, atque hæc ſine vſu, in foro prodeſt minimùm. Idem certè de Aduocatis dici poteſt, quod de Architectis peritus Artifex dicebat [a]: *Quorum hi qui ſine literis contenderunt, vt manibus eſſent exercitati: non potuerunt efficere vt haberent pro laboribus authoritatem. Qui autem rationibus & literis ſolis confiſi fuerunt, vmbram non rem perſequi videntur, at qui vtrumque perdidicerunt, vti*

[a] Vitruui. lib. 1. cap. 1.

omnibus armis ornati, citiùs cum authoritate, quod fuit propoſitum ſunt aſſecuti. Alij porrò interdum iuuant, interdum lædunt: vt fortitudo remota pru-
a Plato in Menon. dentia, inquit Socrates [a], aliud nihil eſt quam audacis quædam. Quoniam qui ſiue ratione audet aliquid, lædet quidem, at qui cum ratione prodeſt multùm. ὀυχ ἄνευ τοῦ θαῤῥῇ ἄνθρωπος, βλάπτεται, ὅταν δὲ σὺν νῷ, ἀφιλεῖται. *Num ius ciuile noſtrum*, inquit Tul-
b lib 7. epi. 29. lius [b], *ex libris cognoſci poteſt? Qui quanquam permulti ſunt, doctorem tamen lucémque deſiderat*. Mallem ego exercitatum in foro hominem iuris imperitum, quàm doctrina varia refertum, qui Vſum neſciat, Vſus enim aſſiduus & ingenium & artem vincit ſæ-
c Cicer. pro Cornel. Balb. pe [c]. Quod ſi ad vſum iuris ſtudium acceſſerit, hi demùm qui ad vtrumque parati ſunt, nuſquam ſatis laudari poſſunt, quales inter nos ſunt plurimi, qui ſuis laboribus hoc meum iudicium comprobarunt. Suntque alij qui breui ea edituri ſunt, Præſes Max. quæ tuo nomini dicata omnium ſuperent expectationem. Vnum optarem vt Quiritium ius illud vetus, aliquando à nobis tractaretur, quod neglectum veram intercipit multarum rerum cognitionem, quas pro minimis habemus, cum magnæ illæ ſint. Quî fit vt id accidat nobis, quod Philoſo-
d li. 2 prior. analytic. ca. 17. phus dicebat [d], in eadem ſæpe re tum nos ſcire, tum decipi. Quare in iis etiam quæ minima putantur, operam me ponere non piget, quod non peritis iuris, quibus nihil iſthac mea opus eſt arte, ſed omnibus iis ſcribam, qui amore literarum ducuntur, in quorum gratiam ea explicare non re-

cuſo, quæ vel ad iuris elementa ipſa pertinent, quæque illius deſiderium concitant, nobilitatem commendant, & prudentiæ nomen, quod inter ceteras ſcientias ſortitur, vndique extollant.

Ex ſecundo Prætoris edicto iudex datur qui de funeraria cognoſcat quæ ex bono & æquo oritur, continétque funeris cauſa tantùm, non etiam ſumptum ceterorum impenſam [a]. Funeraria ergo actio, in bonum & æquum concepta eſt, quæ alterum alteri ex bona fide & ſumma æquitate præſtare cogit, quod in funus impenſum eſt. Quare qui alienum mortuum ſepeliuit, quod impendit in funus, id ab herede vel à patre, vel à domino accipere poteſt, inquit Paulus [b], vel à patrono, qui bonorum poſſeſſionem contra tabulas petit [c], vel ab eo ad quem dotis nomine quid peruenit [d], vel ab iis ad quos funus pertinet, ſiue bonorum poſſeſſores ſint, ſiue heredes. In patrem cuius in poteſtate fuerit is cuius funus factum erit, competit funeraria actio, pro facultatibus & dignitate [e]. Funus enim filij, æs alienum patris eſt [f]. Hoc ita ſi filius fam. non habuerit peculium: Nam ſi miles ſit, & habeat caſtrenſe, ſucceſſores eius ante tenentur: ſic deinde ad patrem venitur. Excepta hac funeris cauſa, qui caſtrenſium rerum ſcriptus eſt heres: in æs alienum quod in caſtris contractum eſt, ſolus tenetur: extra caſtra contracto ære alieno, is ſolus obligatur, qui ceterarum rerum heres eſt [g].

Datur etiam aduerſus dominum funeraris actio ei, qui ſeruum alienum vel ancillam ſepeliuit: pro-

a l. & ſi quis § hæc actio. D. de relig.

b l. 6 1. ſunt tit. 21.

c l. funeris t. D. de relig.

d l. in eum D. eod.

e l. in patrẽ D. eod.

f l. filiusfam D. de in rem verſ.

g l. ſi certarũ §. Iulianus. D. de milit. teſtam.

pter publicam vtilitatem ne inſepulta cadauera iacerent [a].

Patronus vel alius bonorum poſſeſſor eâdem actione obligantur, quia ſumptus iuſti ſunt, qui ex hereditate deducuntur [b], & in maritum etiam ad quem dotis nomine quid peruenit, dat Prætor funerariam actionem. Æquiſſimum enim viſum eſt veteribus, mulieres quaſi de patrimoniis ſuis, ita de dotibus funerari: & eum qui morte mulieris dotem lucrâretur, in funus conferre debere, ſiue pater mulieris ſit, ſiue maritus [c]. Sed & ſi nondum pater recuperauerit, vir ſolùm conuenietur, reputaturus patri quod eo nomine præſtiterit [d]. Quare ſi maritus lucretur dotem, funeraria conuenietur, pater autem non tenebitur: niſi dos permodica ſit, quæ in funus non ſufficiat: tunc enim in ſuperfluum actio datur in patrem [e]. Si verò materfamil. decedat, nec eſt ſoluendo hereditas, funerari eam ex dote tantùm oportet [f]. Quæri tamen poteſt quid intereſt vtrum ſoluendo ſit hereditas néćne cum impenſa funeris omne creditum præcedat [g]? Multum illud quidem: dos enim ab hereditate ipſo iure ſeparatur. Nam maritus lucratur dotem, mortua in matrimonio muliere, ſi pater non ſit [h]. Ex dote autem quæ penes virum remanet, & ceteris mulieris bonis, pro portione funeranda eſt [i]: veluti ſi in dote centum ſint, in hereditate ducenta: duas partes heres, vnam vir conferet [k], ære alieno non deducto. [l] Inhumanum enim eſſet hereditarios creditores debito fraudari, dum Funeris impenſa debitum omne præce-

a l d. l filius fam. §. qui ſeruum.

b l. impenſa 2. D. de relig

c l in eum. D. de relig.

d l. ſed ſi nondum D. eod.

e l. Neratius § ſi maritus D. eod.

f d. l Neratius §. fin.

g l. impenſa 2. D. eod.

h Vlpian. lib Regular. tit. 6.

i l. Celſus D. de relig.

k l. veluti D. eod.

l l. nec ære. eod.

dit, illorúmque iacturam mariti lucro cedere. Quare prudenter conſtitutum eſt, vt impenſa funeris, æs alienum dotis eſſet [a], vt cum ſoluendo non eſſet hereditas, ex dote mulier funeraretur, nulla inter maritum & heredem facta collatione in creditorum necem. Hoc ergo caſu maritum non heredem conferre in funus oportet: ſed maritus funeraria in id demum tenetur, quod facere poteſt: id enim lucrari videtur, quod præſtaret mulieri ſi conueniretur [b]. Porrò is qui filiamfamil. funerauit, antequam dos patri reddatur, cum marito rectè agit: reddita dote, patrem obligatum habet: vtique autem ſi cum marito actum fuerit, is eo minus patri mulieris reſtiturus eſt, reputaturus quod eo nomine præſtiterit [c]. Contra quoque quod pater in funus impendit quodque alio agente ſecum funeraria preſtitit, ipſe actione de dote à marito recipiet. Quid ſi eodem momento vir & vxor deceſſerint? & Labeo ait in heredem viri pro portione dotis dãdam hanc actionem, quoniam id ipſum dotis nomine ad eum peruenit [d]. Nam ſi maritus & vxor ſimul perierint ſtipulatio de dote ex capitulo, *Si mulier in matrimonio deceſſiſſet*, habebit locum, ſi non probetur illa ſuperſtes uiro ſuo fuiſſe [e]. Donatione quoque facta inter virum & vxorem, ſi ſimul perierint, quæſtionis decidendæ gratia, magis placuit valere donationem: eo maxime quod donator non ſuperuiuat qui rem condicere poſſit [f]. Quæ verba adiecta ſunt reſponſo Pauli, & interpretationem veterem ſapiunt, vt Cuiacius aduertit [g]. Atque hæc quidem interpretatio

a l. impenſæ D. eod.

b l. ſic pro rata. §. fin. D. eod.

c l. quid ſi nondum & l. ſi mulier. in fin. D. eod.

d l. ſi poſſeſſor. §. ſi eodem D. de relig.

e l. qui duos § ſi maritus D. de reb. dub.

f l. ſi inter virum D. eod.

g l ad Paul. lib. 2 ſent. tit. 23.

minus fortè recta eſt, donatio enim valet, quia cum incertū ſit quis prius deceſſerit, maritus mulieri per naturam ſuperuixiſſe creditur. Ex duobus quidem ſexibus alter infirmior eſt, alter fortior, robuſtiores mares ſunt feminis, feminæ imbecilliores[a], atq; hunc ordinem natura ſeruat vt robuſtior ſuperuixiſſe videatur[b].

a Lactant. lib. 1. de falſ. Relig. cap. 16.
b l. qui duos § fin. D. de reb. dub.
c lib. 16. annal.

De lucio Vetere ſocrúque eius Sextia & Pollutia luctuoſum exemplum Tacitus refert[c], qui in eodem cubiculo, eodem ferro abſcindentes venas certatim precabantur labenti animę celerem exitum: ſeruauit ordinem fortuna, vt ſenior prius, tum cui prima ętas extinguerentur. Sed his in caſibus pro rei & perſonarum qualitate, ſolutiùs æquitatem iudices ſequi ſolent. Quid ſi in fundo mariti mulier habens vſumfructum, eum dotis cauſa marito dederit, & in matrimonio illa deceſſerit, an in funus mulieris maritus aliquid conferet? Putat Tryſonius libro vndecimo diſputationum[d] nihil emolumenti ob dotem maritum habere: quia & ſi vxorem eam non duxiſſet, tamen fructuariæ morte finitus vſusfructus ad proprietatem rediret: ideóque nec enim funus mulieris conferre.

d l. cùm in fundo D de iur. dot.

Funeraria actio perpetua eſt & heredi ceteríſque ſucceſſoribus, & in heredes datur[e]. Quæ vtilis competitet, etiam ei cui veſtimēta ſunt legata, ſi in funus erogata ſunt, funerariæque priuilegio gaudet[f]. Quæſitum verò eſt vtrum ita demum priuilegium habeat funeraria, ſi is cuius bona veneunt, funeratus ſit: an etiam ſi proponamus alium funeratum[g]? Et hoc iure

e l. ſi filiusfam. §. fin. D de relig.
f l fin. § fin. D. eod.
g l. quæſitū. D. de reb. auth. iudic. poſſid.

vtimur, vt quicumque ſit funeratus, id eſt ſiue is cuius de bonis agitur, ſiue quid is debuit, quod reddere eum, ſi viueret, funeraria actione cogi oporteret: priuilegio locus ſit: paruiq; referre dicamus qua actione hic ſumptus repetatur, funeraria an familiæ erciſcundę, an qua alia, dummodo ſumptus funeris cauſa factus ſit. Quacunque ergo actione ob funeris sũptum vtatur, etiam funerariam ei competere. Quare ſi in ſtipulatum funeris impenſa deducta ſit, dicendum eſt locũ eſſe priuilegio, ſi modo quis non abiiciendi priuilegij cauſa ſtipulatus eſt. Quid ergo Labeo dixit[a], quoties qui aliam actionem habet, de funeris impenſa conſequenda, funeraria eũ agere non poſſe? Et ſi familiæ erciſcundæ agere poſſit, funeraria non acturum: ſed ſi familiæ erciſcundæ iudicio actum ſit, poſſe agi? Optimè Accurſius, in familiæ erciſcundæ iudicio funerariam etiam competere intellexit, id eſt priuilegium funeris, quod ad omnes eas actiones extenditur, quibus funeris ſumptus repetitur. Quod ſi familię erciſcundę iudicio iam actũ ſit, quia illo ampliùs quam ſemel agi non poteſt[b], ad funerariam eſt deueniendum: vt puta heres qui defunctum ſepeliuit, teſtatus eſt ſe hoc animo facere, quaſi recepturus ſumptum quem fecit[c]: ſi in familiæ erciſcundæ iudicio ſumptum illum non repetit, poteſt funeraria vti, vt à coheredibus ſumptum conſequatur[d]. Si verò funere facto heres vendiderit hereditatem, an impenſam funeris ab emptore cõſequetur? & ait Labeo impenſam funeris emptorem præſtare debere, quia & eã hereditaria eſt[e].

a l. & ſi quis §. Labeo D. de relig.

b l. ſi filia. §. familiæ D. famil. erciſ.

c l. & ſi quis §. ſi inter dum. D. de relig.

d l. & ſi quis. §. plerique.

e l. 2. §. ſi quid publici. D. de hered. vel act. vendit.

QVI FVNERARIA AGERE *non poſſunt*,

CAP. XVIII.

INTERDVM is qui ſumptum in funus fecit, ſumptum non recipit, veluti ſi pietatis gratia fecit, nec hoc animo quaſi recepturus. Igitur æſtimandum erit & perpendendum quo animo ſumptus factus ſit, vtrum negotium quis vel defuncti, vel heredis gesserit, vel ipſius humanitatis[a]. An verò miſericordiæ vel pietati tribuat vel affectioni, poteſt diſtingui & miſericordiæ motus: vt ſi in hoc fuerit miſericors vel pius, qui funerauit, vt eum ſepeliret ne inſepultus iaceret, non etiam vt de ſuo ſumptum faceret. Quod ſi iudici liqueat, non debet eum qui conuenitur abſoluere. Quis enim ſine pietatis intentione alienum cadauer funerat? Oportebit igitur teſtari quemque quo animo fecerit ne poſtea patiatur quæſtionem. Si quis etiam dum ſe heredem putat patremfamil. funerauerit, funeraria actione vti non poterit, quaſi alienum negotium gerens, & ita Trebatius & Proculus putant: At Vlpianus ei ex cauſa dandam actionem funerariam arbitratur. Ex cauſa, interpretor ex animo eius qui ſumptum fecit. In hac enim actione conſideratur dignitas eius qui funeratus eſt, cauſa, tempus, & bona fides. Cauſæ probatio ex teſtatione ſumitur, quæ plenior debet eſſe, vt dignoſcere iudex

a l. & ſi quis §. ſed interdum, D. de Relig.

Digitized by Google

iudex poſſit, vtrum pietatis gratia ſumptus factus ſit, an illum ſeruare voluerit, qui impendit. Sic ei qui herede prohibente teſtatorem funerauit, competit funeraria, ex cauſa. Vt ſi heres ſcriptus filium teſtatoris prohibeat patrem ſepelire, & filius ſine teſtatione ſepeliat, id pietati tribui poteſt. Quod ſi plenius teſtatus ſit, funerariam habebit actionem, de ſuo enim expedit, mortuum funerari, in quo iudex iuſtus ſolutiùs æquitatem ſequetur [a]. Solutior æquitas ſumma æquitas eſt, expedita & libera ſubtili iuris ratione cui ſolet aduerſari. Nam inter ius & æquitatem hoc intereſt [b], vt ius ſit quod omnia recta & inflexibilia exigit: æquitas quæ de iure multum remittit. Solutior æquitas quæ multum ordinariam æquitatẽ auget atque explicat: ex hac æquitate ſi poſſeſſor hereditatis funus fecerit, deinde victus in reſtitutione, non deduxerit quod impendit vtilem habet funerariam [c]. Cur non directam? quia ſi quis dum ſe heredem putat patremfam. funerauit, funeraria actione vti non poteſt: hoc enim non eo animo fecit, quaſi alienum negotium gerens. Funerariam autem actionem non habet, qui mandato alterius funerauit [d], ſed is ſcilicet qui mandauit funerandum. Si tamen quaſi negotium heredis gerens funerauit, funeraria agere poteſt. Quaſi heredis autem negotium geſſiſſe dicitur, qui antequam ſcriptus heres adiret, teſtatorem ſepeliuit. Nec enim negotium heredis geſſit, qui nullus adhuc erat, vt contra eum negotiorum geſtorũ actione experiretur: ſed quaſi negotium adminiſtrauit.

[a] l. & ſi quis §. ſi quis & §. Labeo de relig.

[b] Donat. in Adelph.

[c] l. ſi poſſeſſor. D. eod.

[d] d.l. & ſi quis. §. qui mandato.

OOo

Non alienum erit hîc quarere quare de ſuo expediret mortuum funerari? & quære oporteret pretium funebre, naufragum cadauera ferre, vt qui in litore cadauer reperiſſet, & pretium illud lucratus fuiſſet, leges Nemeſeos reuereretur, niſi paruam aliquam partem tribueret ei qui multo plus largitus eſſet. φέρειν δεῖ τιμὴν ἐντάφιον τὸν ἐκ ναυαγίου νεκρόν. ὁ γὰρ περιτυχὼν καὶ κερδάνας, νόμους Ἀδραστείας αἰδέσεται, μὴ οὐχὶ μικρόν τι μέρος ἀποδάσασθαι τῷ χαρισαμένῳ τὸ πολλαπλάσιον[a]. Putarunt aliquando viri in iuris ſtudio primarij, neminem de alieno funerari poſſe atque hoc religionem aliquam habere: Sed nulla alia ratio eſt, quàm ne inſepulta cadauera iaceant, néue quis de alieno ingratiis funeraretur. Quare dixit Labeo, expedire vt quis de ſuo funeretur. Expedire συμφέρειν, publicam vtilitatem habet, neceſſitatem nullam, nullam religionem. Nam & de alieno funerari quem poſſe, indubitati iuris eſt, vt ſi quis pietatis gratia aliquem ſepeliuit: & impenſa publica elati multi, qui de ſuo nihil in funus impenderunt. De alieno ergo nemo funeratur, inuito eo qui funeris ſumptus fecerit, animo recuperandi. Huic enim non aliis iudicium dat Prætor, vt perſequatur id quod impendit.

[a] Syneſ. ep. 4.

DE SVMPTIBVS FVNERVM,

CAP. XIX.

FVNERIS cauſa ſumptus factus videtur qui ideo fuerit, vt funus duceretur, & ſine quo funus duci non poſſit: vt puta ſi quid impẽſum eſt in elationem mortui. Sed & ſi quid funeris cauſa fuerit erogatum, in locum in quem mortuus inferretur, funeris cauſa videri impenſum Labeo ait, quia neceſſariò locus paratur, in quo corpus conditur. Elatio mortui ἐκκομιδὴ ad funeris pompam illatio ad ſepulturam pertinet. Efferri proprie dicuntur cadauera mortuorum, dum cum exequiis exportantur: inferri quæ in locum aliquem commendationis vel ſepulturæ cauſa importantur.

Pro funeris quoque ſumptu accipitur quicquid corporis cauſa veluti vnguentorum erogatum eſt. Item pretium loci in quo defunctus humatus eſt, & ſi qua vectigalia ſunt, vel ſarcophagi & vecturæ, & quicquid corporis cauſa antequam ſepeliatur, conſumptum eſt[a]. Quod ad impenſam peregrè mortui referendum eſt, quæ facta eſt, vt corpus perferretur, vel ad illud cuſtodiendum vel etiam commendandum: vel ſi quid in marmor & veſtem collocandam, quod ad omne funus referri poteſt.

[a] l. funeris 2. D. de relig

Vectigalia funeris ſumptibus imputantur, quæ in vulgatis pandectis veſtiaria, de veſte collocanda

Digitized by Google

intelligi poſſunt. Illa quidem in Baſilicis vectigalia leguntur non veſtiaria, τὸ τέλος καὶ ἡ σορὸς καὶ ἡ στολὴ[a]. Ideóque vectigalia, ſarcophagi & vectura iunguntur, quæ impenſam peregrè mortui continent. Vectigalia autem in pontibus quibuſdam pro tranſitu dabantur. Nam qui iter faciebat, cum pontem tranſiret, redemptor, pontis portorium ab eo exigebat[b], quod etiam pro ipſa rheda vel vehiculo ſoluebatur. Vectigal illud quidem in itinere præterea præſtari ſolebat[c], à quo ſarcophagus immunis non fuit, qui peregrè comparatus inter peregrinas merces numeratur. Si quid ergo in marmor id eſt in ſarcophagum vel veſtem collocandam impenſum eſt, funeris ſumptus eſt. Collocare veſtem eleganter dictum. Ouidius[d].

Clamydenique vt pendeat, aptè
Collocat.

Funeris verò ſumptus æſtimatur, ex dignitate eius qui funeratus eſt, ex cauſa, tempore, ex bona fide, vt neque plus imputetur ſumptus nomine, quàm factus eſt, neque tantus, quantus factus eſt, ſi immodicè factus[e]. Debet enim haberi ratio facultatum eius in quem factus eſt, & ipſius rei quæ vltra modum ſine cauſa conſumitur. Quid ergo ſi ex voluntate teſtatoris impenſa facta eſt? nec voluntatem teſtatoris ſequi debemus, ſi res egrediatur iuſtam ſumptuum rationem, ſed pro modo facultatum ſumptus fieri debet.

Sed & iudex qui de æquitate cognoſcit interdum ſumptum omnino non debet admittere mo-

a Vid. Cuia. lib. 5. obſer. cap. 40.

b l. cùm in pluris vehiculum. D. locat.

c l. ſi quis pro vxore. D. de donat. int. vir. & verſ.

d 2 Metam.

e l. & ſi quis §. hæc actio. D. de relig.

dicum factum, ſi forte in contumeliam defuncti hominis locupletis, modicus factus ſit. Nam non debet huius habere rationem, cum contumeliam defuncto feciſſe videatur qui illum ita funerauit[a]. Sic modico funere elatus Britannicus, Neronis in eum contumeliam arguit, qui inter ſacra menſæ veneno iuuenem ſuſtulerat[b].

[a] d. l. & ſi quis §. plerique.

[b] Tacit. 13. annal.

Aliæ præterea iudicis partes fuerunt in funeris ſumptu, vt ſcilicet illum decerneret, ſi pecunia eſſet in hereditate, ex pecunia: ſi non eſſet, vt diſtraheret ea quæ tempore eſſent peritura, quorúmque retentio hereditatem oneraret. Si minus eſſet: ſi quid auri argẽtíq; fuiſſet, diſtrahi aut pignerari iuberet[c]. Quod perpetuum fuit vt nulla habita creditorum ratione, de ſuo mortuus funeratur, & ſi quid ſuperfluum remanſiſſet, creditoribus ſolueretur[d]. Imò ſi res legatæ ſint à teſtatore de cuius funere agetur, nec ſit vnde funeretur, ad eas quoque manus mittere oportebat. Satiùs eſt enim de ſuo funerari quàm aliquos legata conſequi, & inhumatum iacere teſtatorem[e].

[c] l. ſi quis ſepulchrum §. fin. D. de relig.

[d] l. & ſi quis §. ſi colonus.

[e] d. l. & ſi quis §. ſed & ſi res.

DE DIMINVTIONE CAVSA FVneris & impenſæ illius deductione,

CAP. XX.

HEREDITATE nondum adita, bona interea non patiebatur Prætor diminui [a], ſed funeris cauſa diminutionem permittebat, hoc eſt bonorum alienationem, ad eam quantitatem, quæ funeri neceſſaria eſſet. Et cum ex D. Pij reſcripto prohiberentur poſſeſſores hereditatis de qua controuerſia erat, antequam lis inchoaretur, aliquid ex ea diſtrahere: cauſa cognita, & ſi data non ſit ſatiſdatio, ſed ſolita cautio, etiam poſt litem cœptam, diminutionem ſe Prætor conceſſurum dixit, vt puta ſi ad funus ſit aliquid neceſſarium: nam funeris gratia diminutionem permittit [b].

Deductio verò eſt detractio ſeu ſeparatio, quæ ob funeris impenſam inter coheredes fiebat, legatorios, ceteróſque ſucceſſores. Quicquid enim in funus erogatur inter æs alienum primo loco deducitur [c]. Inter coheredes quidem ſi eorum vnus poſt aditam hereditatem, ſumptū funeris cauſa feciſſet, quem à coheredibus conſequebatur, familiæ erciſcundæ iudicio, ſi quaſi recepturus feciſſet, non pietatis cauſa [d]. Nam qui propter funus aliquid impendit, cum defuncto contrahere putatur. Quod & in

a l. ait Prætor. § fin. D. de iur. delib

b l. diuus D. de petit. hered.

c Paulus lib. 1. ſent. tit. 21

d l. qui erat in fin. D. famil erciſc. l. & ſi quis §. ſed interdū. D. de Religioſ.

reſtituenda hereditate obſeruatur, in qua compenſatio eius habetur, quod heres in mortui infirmitatem & funeris ſumptum, bona fide ex proprio patrimonio erogarit[a]. Sed ſi certa pars hereditatis legata ſit: D. Adrianus reſcripſit, vt neque pretia manumiſſorum, neque funeris impenſa deduceretur[b]. Certam partem intelligo eam etiam à qua legati ſpecies Patritio appellatur[c]. Sed cum pars bonorum ita legatur. *Bonorum meorum quæ ſunt cùm moriar*, dos & manumiſſorum pretia de medio deducenda ſunt, cum funeris impenſa[d]. Quia bona non dicuntur, niſi ære alieno deducto.

Inter legatarios tamen impenſæ funeris deductio fiebat, Falcidiæ gratia. Nam cum ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur æs alienum, item funeris impenſa & pretia ſeruorum manumiſſorum, tunc deinde in reliquo ita ratio habetur, vt ex eo quarta pars apud heredes remaneat, tres verò partes inter legatarios diſtribuantur[e]. Pretia ergo ſeruorum manumiſſorum deducuntur, vt quarta quæ naturæ iure filiis, Falcidiæ lege extraneis heredibus ſcriptis integra ſeruetur. Quod inter bonorum poſſeſſores ceteróſque ſucceſſores obtinuit. Nam inter maritum & heredem funeris impenſam deducendam ſupra diximus: inter ſucceſſores autem fiſcum annumerare poſſem ob legem, viceſimam hereditatiũ ad quã Martianus libros duos ſcripſit, nõ quod fiſcus propriè ſucceſſor dici poſſit: ſi quidem ſucceſſio de iure vniuerſo, nõ de re aliqua intelligitur. Sed cùm ex Conſtitutione fiſcus in viceſima ſuccedat,

a l. 1. C. de petit. hered.

b l. ſi quis ſeruum. §. fin. D. de leg. 2.

c Vlpian. lib Regul. tit. 24.

d l. cùm autẽ D. de leg. 2.

e §. cùm autem Inſt de leg. falcid.

iure, legitimus ſucceſſor diceretur. Auguſtus conſtituit vt viceſima pars hereditarium & legatorũ exceptis iis quæ proximè genere iunctis ac pauperibus morte aliorum relinquebantur, in ærarium militare inferrerut [a]. De hac Plinius [b]. *Viceſima reperta eſt, tributum tolerabile & facile heredibus duntaxat extraneis, domeſticis graue. Itaque illis irrogatum eſt, his remiſſum.* Duram hanc legem Nerua & Traianus temperarũt. Viceſima autem, deductis funeris impenſis intelligebatur, de qua Procuratores Principis conſulto Principe tranſigere ſolebant [c].

a Dio lib. 55
b in Panegy.
c l. nulli D. de Trãſact.

DE IMPENSA MONVMENTI,

CAP. XXI.

DE impenſa monumenti quæſitum eſt an deduci illa debeat? Et Sabinus deducendam putat, ſi neceſſarium fuerit monumentum extruere. Marcellus conſultus an funeris monumentíque impenſa, quantam teſtator fieri iuſſit, in ære alieno deduci debeat: Reſpondit non amplius eo nomine quàm quod funeris cauſa conſumptum ſit deducendum. Nam eius quod in extructione monumenti erogatum eſt, diuerſam eſſe cauſam. Nec enim monumenti ædificationem ita neceſſariam eſſe, vt funus & ſepultura, idcirco eum cui pecunia ad faciendum monumentum legata ſit, Falcidiam paſſurum

Digitized by Google

paſſurum [a]. Nec amplius concedendum erit quàm quod ſufficiat ad ſpeciem modicam monumenti [b]. Impenſa ergo monumenti inter funeris ſumptus non ità numeratur vt omne creditum præcedat, quamuis teſtatoris iuſſu facta ſit. Sed ſi æs alienum non impediat, heredes hanc deducere debent familiæ erciſcundæ iudicio: & ſi non poſſit, funerariæ locus erit ad impenſam recipiendam. Sed & cũ monumentum teſtator fieri iuſſit familiæ erciſcundæ iudicio agetur, vt fiat: & quia heredum intereſt, quos ius monumenti ſequitur, præſcriptis verbis eos etiam experiri, vt monumentum fiat, Pomponius tradit [c].

a l. ... fin. D. ad leg. falci.
b l. 2. D. eod.
c l. his cõſequenter §. cùm monumentum D. famil. erciſc.

Et quoniam in actionibus verſamur quæ pro monumento competunt, de eorum conditionibus huic capiti attexemus ea, quæ monumenta ipſa exornare poſſint. In teſtamentis, ait Pomponius [d], quædam ſcribuntur quæ ad auctoritatem duntaxat ſcribentis referuntur nec obligationem pariunt: hæc autem talia ſunt. Si te hęredem ſolum inſtituam & ſcribam, *Vti monumentum mihi certa pecunia facias.* Nullam enim obligationem ea ſcriptura recipit: ſed ad auctoritatem meam conſeruandam, poteris, ſi velis, facere. Aliter atque ſi coherede tibi dato, idem ſcripſero: Nam ſiue te ſolum damnauero, vti monumentum facias, coheres tuus agere tecum poterit familiæ erciſcundæ, vti facias, quoniam intereſt illius: quin etiam ſi vtrique iuſſi eſtis hoc facere, inuicem actionem habebitis. Auctoritas ad legem teſtamenti refertur, cui adiectum eſt verbum, *Con-*

d l. Quintus §. Pomponium D. de annu leg.

Digitized by Google

ſeruandi: quo in legibus vti ſolemus, quodque imperantis eſt non precantis[a]. Et licet heres actione nulla teneatur, teſtatoris ſatisfacere voluntati, Principali tamen aut Pontificali auctoritate compellitur ad obſequium ſupremæ voluntatis[b]. Auctoritas Pōtificum vt officium iudicum actio non eſt. Actio enim iudicium præparat: auctoritas confirmat & exequitur quæ communi iure conſtituta ſunt & comprobata. Officium iudicis ex æquitate ad tollendas lites exercetur, vt tranquillitati & bono publico conſulatur: ſic ad officium iudicis pertinet ne corpora aut oſſa mortuorum detineantur[c]. Quod officium ἐνέργειαν καὶ τὴν ἀρχήν. Auctoritas vim ac poteſtatem continet. Compellitur heres Pontificali auctoritate, non iudicis officio. Hoc enim ad res quæ ad religionem pertinent, non extenditur ſi nullum reſpubl. detrimentum patiatur. Sed ſi de iis actio competit, apud iudicem illa exerceri poteſt. Sicque intelligendus eſt Papianus[d] cuius mentem vir doctiſſimus non ſatis explicauit.

Pro monumenti verò ædificatione variæ proditæ ſunt actiones. Quæ inter coheredes exercentur, explicatæ ſunt: aliæ ex variis cauſarum figuris oriuntur. Vt ſi quis mandauerit, poſt mortem ſibi monumentum fieri, heres poterit agere mandati, vt perficiatur: ille verò qui mandatum ſuſcepit, ſi ſua pecunia fecit, aget etiam mandati, ſi non ei ita mandatum eſt, vt ſua pecunia faceret monumentum[e]. At ſi heres arbitratu liberti certa ſumma monumentum iuſſus facere, dederit liberto pecuniam & is accepta

a Cicer. pro Cornel. Balb.

b l. heredi-tas in fin. D. de petit. hered.

c l. nec corpora. D. de Relig.

d in d. l. hereditas.

e l. ſi verò §. fin. D mandat.

pecunia monumentum non fecerit, condictione libertus tenetur[a].

Sed quid ſi monumenti ædificandi cura alicui data eſt & plus ille impenderit quàm teſtamento relictum eſt, an quod amplius fuerit erogatum, negotiorum geſtorum actione rectè ab herede petetur? Quod Papinianus negat, quia voluntas teſtatoris finem fecerit erogationi[b]. At ſi heres qui hoc negotium ſuſcepit amplius impenderit, quàm quod à teſtatore præſtitutum eſt, non videtur facere contra teſtamentum. Quod ſi in teſtamento ſcriptum ſit, vt in monumentum duntaxat aureos centum conſumeret, non licet illi minus conſumere[c], nec admittitur ſumptus ſi modicus contra voluntatem defuncti factus ſit[d]. Hoc ita tamen vt voluntatem teſtatoris ſequi non cogatur heres, ſi res egrediatur iuſtam ſumptuum rationem[e].

Quod ad conditiones monumentorum attinet, ſi teſtator ſcripſerit, quorum arbitratu monumentum ſibi fieri velit: deinde ita legauerit: *Luciis, Publiis, Corneliis ad monumentum meum ædificandam mille heres meus dato*: pro eo habendum eſt, ac ſi ita legatum eſſet, ſi ſatis dediſſent ſe ita id monumentum ex ea pecunia facturos: quia hæc mens teſtatoris fuit, vt ea pecunia in monumentum conſumeretur[f]. Qui verò heres ſcriptus eſt, ſub hac conditione ſi iurauerit ſe monumentum facturum, quamuis ex verbis edicti ad hereditatem admittatur, quaſi nulla iurandi condiitio inſerta ſit, & quæ ſub conditione iuſiurandi relinquuntur à Prætore repro-

a l. ſi heres D. de condict. cauſ. dat.

b l. liberto. §. libertis D. de neg. geſt.

c 102. D. de verb. ſig.

d l. & ſi quis § plerique D. de relig.

e d. l. & ſi quis §. hæc ratio.

f l. quibus §. fin. D. de condit. & demonſtr.

bentur [a]:tamen monumentũ cõpellitur facere,quod factum iureiurando iuſſus eſt, ſolo iureiurando remiſſo [b]. Sed quomodo compelletur? Pontificali ſcilicet aut Principali auctoritate,vel etiam per Prętorem,ſi heredes ex teſtamento agant. Nam & Prætor iuſiurandum ex edicto remittere potuit, vt periurij expiatio Pontificum fuit [c]. Si quis autem ita inſtitutus ſit, vt poſt mortem teſtatoris in triduo proximo mortis eius monumentum faceret: cum monumentum in triduo perfici non poſſit, dicendum erit conditionem quaſi impoſſibilem euaneſcere [d]. Obtinuit enim impoſſibiles conditiones teſtamento ſcriptas, pro nullis habendas: *obtinuit*, id eſt cum de ea re dubitaretur, poſt magnas varietates eorum opinio præualuit, qui conditionem reiecerunt [e]. Quod ita accipiendum eſt, vt heres ſcriptus congruo tempore voluntati teſtatoris obſequatur. Nec enim remiſſa omnino conditio eſt monumenti faciendi, quæ nulla quidem eſt quantum ad heredis inſtitutionem vitiandam, ſed firma remanet vt monumentum extruatur. Duo enim ſunt teſtatoris præcepta, vnum vt monumentum fiat: alterum vt triduo. Hoc inutile eſt propter conditionis impoſſibilitatem: alterum non tollitur, quia longiore tempore præſtari poteſt [f]. Tales autem conditiones, *ſi monumentum fecerint*, pluribus propoſitæ, non poſſunt niſi in omnibus ſimul perſonis exiſtere [g]. Quia ædificatio monumenti diuiſim præſtari non poteſt, ideóque ſinguli in ſolidum tenentur, quòd operis effectus ſcindi non poteſt [h].

a l. quæ ſub conditione D. de cõdit. inſtit.

b l. hæc ſcriptura D. de condit & demonſtr.

c Nos. lib. 2. de vet. iur. Pontifi. cap. 3.

d l. ſi quis ita D. de condit. inſtit.

e l. cùm ex vno D. de oblig. & act

f l. Celſus §. 1. D. de Recept. qui arbitr. recept.

g l. tales. D. de condit. & demõſtr.

h l. in exectione. § ſecunda D de verb. oblig.

Sed dubitatur, ſi pater famil. duos pluréſue heredes ſcripſerit ſub hac conditione, *ſi monumentum fecerint in diebus certis*, deinde ita ſcripſerit, *Qui eorum non ita fecerit, omnes exheredes ſunto*: nunquid heredum vnus qui extruxit monumentum, ceteris defuncti voluntatem aſpernantibus, aut illius hereditatem non adeuntibus exheres fiet? Reſpondet Alphenus neminem ex alterius facto neque hereditati alligari, neque ex heredari poſſe, ſed vti quiſque conditionem impleſſet, eum heredem futurum [a]. Huic quæſtioni aliam ex Scæuola ſubiicio. Titius heredes inſtituit Seïam vxorem ex parte duodecima & Meuium ex reliquis partibus, & de monumento quod extrui ſibi volebat ita cauit: *Corpus meum vxori meæ tradi volo, ſepeliendum in fundo illo, & monumentum extrui, vſque ad quadringentos aureos*. Quæſitum cum ex duodecima parte non amplius quàm centum quinquaginta aurei ex bonis mariti ad vxorem perueniant, an hac ſcriptura, ab ea ſola monumentum ſibi teſtator extrui voluerit? Et magis eſt monumentum ab vtroque herede pro hereditariis portionibus inſtruendum [b]. Qua in re niſi vterque heres defuncti contempſerit voluntatem, nulla Pontificum auctoritas eſt. Heres enim agere poteſt, cum coherede familiæ erciſcundæ iudicio, quod apud Prætorem exercetur. In ceteris, Pontificum auctoritas interponitur, cum ſcriptura teſtantis nullam recepit obligationem, nullam prodit actionem [c]. Quod ius immutatum non eſt ab Antoninis qui leges ſepeliendi ſepulchrorúmque aſperrimas ſanxe-

a l. paterfam. D de hered. inſtit.

b l. Titius heredes. D. de leg. 3.

c l. Quintus D. de annu. leg.

Digitized by Google

runt, cauerúntque [a]. *Ne vti quis vellet fabricaret ſepulchrum.* Hoc enim ad ſumptus ſepulchri minuendos ſpectat. Nec video cur Capitolini lectio debeat immutari, ignoſcat vir doctiſſimus, qui vocis vnius adiectione locum ita cenſet integrandum. *Cauerunt vt ſi quis ſuccedere vellet, fabricaret ſepulchrum.* Repugnat enim Papiniani reſponſum [b], qui Pontificum auctoritatem implorat, qua opus non fuiſſet, ſi conſtitutione aliqua, hac de re cautum eſſet.

a Capitolin. in M. Antonin.

b l. heredis. D. de petit. hered.

DE EDICTO D. SEVERI,

CAP. XXII.

EDICTO D. Seueri mandatur: *Ne corpora aut oſſa mortuorum detinerentur, aut vexarentur, néve prohiberentur, quouis per territoria oppidorum via publica transferri, aut quominus ſepelirentur.* Quod Præſidis Prouinciæ officium fuit [c]. Per vicos igitur aut oppida defuncti corpus in itinere tranſuehere licuit, quamuis talia fieri ſiue permiſſu eorum, quibus permittendi ius eſt, non debeant. Si quis tamen ſecus fecerit, ex reſcripto D. Marci pœnā non meretur [d]. At ſi quis quid fecerit quominus aliquis funeretur, ſepeliaturúe, de eo lege Iulia cauetur [e], ſiue fecerit quo magis funus diripiatur, diſtrahatur. Hos tamen non lege Iulia de vi publica teneri Paulus ſentire videtur [f]: ſed de vi priuata ſi cœtu concurſú-

c l. ne corpora. D. de Relig. l. 3. §. non perpetuæ. D. de ſepulc. viol.

d l. 3 §. Diu D de ſepulc. viol.

e l. qui cœtu D. ad leg. iul. de vi public.

f lib. 5 ſent tit. 26.

ue eripuerint, turbauerint. Sed vt obſeruat Cuiacius, fuit ſæpe legibus Iuliis. S. C^tis. derogatum obrogatum, ſubrogatum, & retento ſolo legis nomine eis adiecta ſunt, quæ aliæ poſtea vel leges vel conſtitutiones introduxerunt: ſicque factum eſt, vt omnis vis armata ad pœnam legis Iuliæ de vi publica redigeretur.

Idem Seuerus reſcripſit aduerſus eos qui cadauera ſpoliant: quod intelligendum eſt, dum in itinere transferrentur, vt Præſides interueniant ſeueriùs, quorum hoc officium in prouinciis eſt, maximè ſi auctores ſceleris armata manu aggrediantur, vt ſi armati more latronum id egerint, etiam capite plectantur[a]: ſi ſine armis vſque ad pœnam metalli procedatur. Atque hæc quidem vis legibus vindicatur. Sed his legibus creditor non tenebatur, qui debitoris corpus funerari prohibebat aut detinebat. Vulgaris D. Ambroſij locus facit ad huius rei elucidationem[b]. *A fœneratoribus, inquit, quoties vidi teneri defunctos & negari tumulum, dum fœnus expoſcitur? Quibus ergo acquieſcens libenter vt ſuum conſtringerent debitorem, vt electo eo fideiuſſor euaderet. Hæ ſunt fœneratoris leges. Nihil intereſt inter, fœnus & funus, nihil inter mortem & ſortem. Iuſſi lauari corpus, & ad fœneratoris domum exequiarum ordinem duci. Victus religionis conſuetudine fœnerator rogat, vt ad tumuli locum reliquiæ deferantur.* Quod ad Iuſtini tempora id eſt ad annum CHRISTI DXVIII. vſque durauit[c]. Nam edictum D. Marci ad vim priuatam retulit, ſi quis id quod deberi ſibi putaret, per iudicem non repoſce-

[a] l. 3. §. aduerſus D. de ſepulc. viol.

[b] lib. de Tobia cap 10.

[c] l. 6. C. de ſepulc. viol.

ret: hic quidem ius crediti amittebat[a]. Nihil de defunctorum corpore aut reliquiis decernebat quæ ab iniuriis creditorũ Iuſtinus primùm vindicauit: prohibuítque, Μηδὲ ἐνυβρίζεσθαι τὰ λείψανα τῶν νεκρῶν. Vt qui hoc feciſſet quinquaginta libras auri dependeret, vel ſi minus idoneus ad eas perſoluendas eſſet, ſuo corpore ſub competenti iudice lueret pœnas[b]. Addit Iuſtinianus tertiæ partis bonorum mulctã & infamiam. Nam eum qui erga mortuum hominem nullo pudore vſus eſt, par eſt eum tam bonis quàm exiſtimatione, ceteriſque rebus omnibus mulctari. ὁ γὰρ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, οὐκ αἰσχυνθεὶς, δίκαιος ἂν εἴη καὶ χρήμασι καὶ δόξῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι ζημιοῦσθαι[c].

Hæ conſtitutiones nouæ, iuri veteri derogarunt, quo nulla pœna in creditores conſtituta eſt, ſed tantùm ſi quis ius crediti non haberet, & per iniuriam corpus defuncti detinuiſſet, in eum iniuriarum actio prodita erat[d].

Inhumanum illud mihi videtur magis: quod heres defuncti reliquias illius pignerare poſſet, niſi ſi à defuncto prohiberetur. Cuius rei exemplum hoc habemus à Scæuola relatum[e]. Iulius Agrippa, inquit, teſtamento cauit, ne vllo modo reliquias & prædium ſuburbanum, aut domum maiorem heres eius, pigneraret, aut vllo modo alienaret. Quod fruſtra intelligeremus de monumento, in quo reliquiæ conditæ ſunt, cum illud alienari nullo modo poſſet, nec pignori dari: & reliquiæ hîc accipi debeant pro oſſibus aut cineribus quæ nondum tradita ſunt iuſtæ ſepulturæ. Vt ſi quis peregrè mortuus eſſet,

a l. creditores D. ad leg. Iul. de vi public.

b d. l. 6. C. de ſepulc. viol.

c lib. 23 Baſilic. tit. 2. cap. 1.

d l. 1. §. denique. D. de iniur.

e l. pater filiam. §. Iulius. D. de leg. 3.

Digitized by Google

eſſet, dum heres aſſeruaret reliquias, in patriam ſedem transferendas, neceſſitate aliqua coactus, duriori creditori dabat quandóque eas pignori. Hoc me alibi notare non memini, quàm apud Lucianum[a], vbi de Ægyptiis loquitur. Πολλάκις δὲ καὶ δεομένῳ χρημάτων, ἀνδρὶ Αἰγυπτίῳ ἔλυσε τὴν ἀπορίαν ἐνέχυρον, ἢ ὁ ἀδελφὸς, ἢ ὁ πάτηρ γενόμενος ἐν καιρῷ. Deſiccatum cadauer Ægyptiis conuiuam & compotorem adhibet. Fit autem frequenter, vt Ægyptium aliquem indigentem pecuuia, leuet egeſtate, pignus frater aut Pater in tempore factus. Fuit huic genti ea conſuetudo vt creditoribus corpora mortuorum oppignerarent, quæ qui non redemiſſet, perpetua infamia notabatur. Creditores quidem Reliquias aut corpora defunctorum olim detinuerunt nec ſepultura eos affici permiſerunt, priuſquam illis eſſet ſatisfactum; quod Iuſtini conſtitutione correctum eſt. De reliquiis nihil ſancitum: nec tamen in heredis poteſtate fuiſſe comperio, vt Reliquias oppigneraret, quî fit vt Iulium Agrippam Ægyptium fuiſſe mihi perſuadeam. Seruus potuit opponi pignori, vt ſtatuliber[b]: Sed conditione exiſtente, pignus euaneſcebat. Liber homo pignori non datur, imò creditor qui ſciens filiumfamilias, à parente pignori acceperit, relegatur[c]. Qua ergo ratione liberi hominis reliquiæ pignerari potuerunt? An quod inſepulti mortui reliquiæ, cum nulla amplius libertatis facultas in iis eluceat, extinguere libertatem videantur? Quod habet rationem, ſi ſumma illa quæ pro religione facit, pignoris reciperet dationem.

[a] Dialog de luctu.

[b] l. obligatione D. de pignorib. & l. grege. §. ſtatuliber. D. eod.

[c] l. fin. D. quæ res pign. dar. poſſ.

Digitized by Google

DE EDICTO DD. FRATRVM.
De Tranſlatione Reliquiarum,

CAP. XXIII.

DIVI fratres edicto admonuerunt, *Ne iuſtæ ſepulturæ traditum*, id eſt *terra conditum*, *corpus inquietetur.* Videtur autem terra conditum & ſi in arcula conditum hoc animo ſit, vt non aliò transferatur: Sed arculam ipſam, ſi res exigat in locum commodiorem licere transferre, non eſt denegandum [a]. De tranſlatione reliquiarum plura olim diximus quæ ad Pontificum iuriſdictioně pertinere videbantur [b]: ea nunc perſequemur quæ extra Pontificum auctoritatem poſita ſunt.

a l. Diui D. de relig.

b lib. 3. de vet. iur. Pōt cap 9.

Quæ perpetuâ ſepulturâ reliquiæ conderentur, Præſes Prouinciæ ſi iuſta cauſa videretur, in alium locum illas transferre permittebat, vt ſi vi fluminis contingerentur vel metus, vel alia iuſta & neceſſaria cauſa interueniret. Eorum verò qui peregrè mortui eſſent, ſi corpus commendaretur, aut loco in aliquo deponeretur, potuit illud transferri ex D. Seueri edicto [c]. Nam & ſi quis eo animo corpus intuliſſet, quod cogitaret inde aliò poſtea transferre magíſque temporis gratia deponere, quàm quod ibi ſepelire mortuum & quaſi æterna ſede dare deſtinaſſet, manebat locus profanus [d]. Corpus igitur ita commendatum, ſine Auguſti affatibus, ſine per-

c l. 8 §. non perpetuæ D de ſepu. vio.

d l. ſi quis eū D. de relig.

miſſu Pontificum, vel Magiſtratuum in Prouinciis, aut ſi teſtator illud prohibuiſſet, non transferebatur. Quod vetus inſcriptio monet.

VETO. RELIQVIAS 915.11.
P. VERONIVS
CALLISTVS
HOMO. OPTIM
HIC. IACET

Vetandi verbum omnem omnino reliquiarum tranſlationem prohibet. Monuimus ſuprà, vbi in monumentis, reliquiarum, oſſium aut cinerum nomen legeretur, peregrinam illud mortem vt plurimum denotare, quod verba edicti etiam confirmant. *Si homo mortuus, oſſáue hominis mortui* [a]. Cadauer integrum condebatur, vbi cremaretur: mortui oſſa & cineres ſunt cadaueris reliquiæ. Mortui propriè eſt ſepulchrum: reliquiarum, oſſuarium vel cinerarium, quod & ſepulchrum appellatur [b]. Non temerè ergo in antiquis inſcriptionibus ſcriptum eſt, corpus intègrum conditum, quod & ad fulguritos retulimus, & ad eos referri poteſt, qui cremati & ſepulti ſtatim eſſent. Romæ.

[a] l. 2. §. prætor ait D. de relig.

[b] d. l. 2. §. ſepulchrum.

L. IVLIVS. GAMVS
DIS. MANIBVS
L. IVLI. MARCELLI 689.8.
NEPOTIS. SVI
VIXIT. ANN. V

CORVS. INTEGRVM
CONDITVM
SARCOPHAGO

Atque vt reliquiæ, ſic & oſſa tranſlata dicuntur.

HERENNIAE. LAMPADI
789.1. CONCVBINÆ
HERENNI. POSTHVMI
CVIVS. OSSA. EX
SARDINIA. TRANS
LATA. SVNT

Et cum oſſa cineres, aut reliquiæ corporis leguntur, illorum tranſlatio denotatur.

D. M

RELIQVIAE
CORPORIS
471.7. TARQVINI. CRISPI
FRONTONIS. C. L
TRIVMVIRI. CAP

Quare rectè corpus à reliquiis Florentinus I.C[tus]. ſeparauit[a]. Nonnunquam tamen corpus integrum reportabatur, vt familiari monumento conderetur, quod ex veteri teſtamento colligimus, in quo

a l. monumentum D. de relig.

Digitized by Google

Seïa liberta ab heredibus petit, vt ſi in Prouincia deceſſiſſet, ſexaginta L. Titio darentur, vt is corpus eius curaret & in patriam reportaret: & adiecerat hæc verba, vt ſiue in Prouincia, ſiue in via aliquid ſibi humanitùs contigiſſet, corpus illius heredes curarent, & in Campaniam & in monumentum filiorum ſuorum reportaretur[a]. Corpus tamen hic pro reliquiis accipiendum videtur: nec enim Ægyptiorum more libertæ conditum corpus crediderim, nec Cerbidij Scæuolæ ætate ex cuius libris lex deſumpta eſt, qui vixit ad M. Antonini tempora, cremãdorum corporum mos abolitus. Nam qui M. Antonium edixiſſe ſcribunt, vt corpora mortuorum terra in poſterum obruerentur, id nullo indicio probant. Verum quidem eſt cum peſtis Romæ graſſaretur, Antoninos leges ſepeliendi ſepulchrorúmque aſperrimas ſanxiſſe[b]. Sed quod ſanxerunt illi, ne vti quis vellet, fabricaret ſepulchrum, nihil ad morem vrendorum corporum pertinet, qui ſeruatus Septimij Seueri imperio, ſub quo vixit Tertullianus. *Hic vero magis*, inquit[c], *ridebo vulgus cum ipſos defunctos atrociſſimè exurit.* Munitius Felix[d], qui Diocletiani ſeculo: *Magis miror*, ait, *quemadmodum tribuatis exanimi, aut non ſentienti facem, aut non ſentienti coronam.* Suſpectæ mihi ſunt geminatæ voces, *ſentienti*, Minutius enim auctor elegantiſſimus fruſtra eaſdem repeteret, ſed in vnam contraheret. Minus tamen plena periodus eſſet, quæ hoc in oratore facit vt ſuſpicer, ſalua veterum Codicum fide ſcriptum, *aut non ſentienti facem, aut non ſectanti Coronam* Tertullia-

a l. alumnæ § Seia D. de adim. leg.

b Capitolin. in M. Anton.

c lib. de reſurrect. carn. cap. 1.

d in Octauio.

Digitized by Google

num hac in coniectura ſequor[a]. *Tam contra naturam eſt,* inquit, *florem capite ſectari, quàm cibum aure, quàm ſonum nare.* Pro ſectanti imperitè ſcriptum à librariis ſentanti, vnde repetitum illud, ſentienti. Sectari flores Latini dicunt, non ſentire, huius tamen coniecturæ iudicium ad emunctæ nares lectores remitto.

a lib. de coron. milit. cap. 5.

Sed dum corpus pro reliquiis à Sceuola vſurpatum dico, & falſos illos qui ex Antoninorum legibus cadauerum vſtionem tollunt: aduertendum eſt, ex Chriſtianorum inſtitutis, cremari cadauera deſiiſſe, circa tempora Conſtantini, adoleſcente pietate: qui mos omnino ſublatus eſt, Theodoſio Imperante[b]. Nos interim huius capitis reliquiis adiiciemus vetus teſtamentum Sempronij Tucidani militis. *Aurelius Tucidanus tacitam pecuniam ſi via Lat. Oſſ. meis re.* Id eſt, oſſibus meis relatis, *monumentum ſuo ſumptu ædificauerit, habeto.* De tacita pecunia hic tacere non poſſum, de qua multa Cuiacius[c]. Tacitam pecuniam dare nos diceremus (*Donner ſouz-main vne ſomme d'argent*) vt tacitum fideicommiſſum, quod quis indigno aut incapaci rogatus eſt reſtituere[d]: & quod teſtator fidei heredis commiſit, vt præſtaret, ſi fortè legatarius conditioni non expreſſæ paruiſſet. Sic tacitè etiam relictum dicitur, quod neque teſtamento neque codicillis expreſſum eſt palam, ſed chyrographo aut cautione domeſtica, quod ita valet, ſi fraus nulla facta legibus iudicetur. Hoc Calliſtratus libro tertio de iure fiſci nos docet[e]. Cum quidam, inquit,

b Macrob. lib. 7 Satur. cap. 7.

c ad L. emptor. § lucius D. de pact.

d l. eum qui tacitum D. de his quæ vt indig.

e l. 3. D de iur. fiſc.

Digitized by Google

teſtamento ſuo ita ſcripſiſſet, Vos rogo vt in eo quod à vobis peti, fidem præſtetis: pérque Deum, vt faciatis rogo; & quæreretur an id palam datum intelligeretur: Iulianus reſpondit non quidem apparere quid ab heredibus ex huiuſmodi verbis petitum eſſet: quæri autem ſolere quando intelligatur quis in fraudem legis fidem ſuam accommodare, & ferè eò iam decurſum, vt fraus legi fieri videatur, quoties quis neque teſtamento neque codicillis rogaretur, ſed domeſtica cautione obligaret ſe ad præſtandum ei qui capere non poteſt, ideóque dici poſſe ex ſupradictis verbis non eſſe fraudem legi factam.

DE RESCRIPTO DD. FRATRVM & funeris priuilegio,

CAP. XXIIII.

IN ius vocari non oportet funus, ducentem familiare, iuſtáue mortuo facientem: Hoc quidem ex Prætoris edicto[a]. *Vt, nec qui cadauer proſequitur*, ex DD. Fratrum reſcripto[b]. Quod malè de funere familiari veteres interpretes intellexerunt. Funus enim familiare parentes aut liberi, agnati aut cognati ducebant[c], quod ſequebantur amici & vicini[d]. In eo autem differunt is qui funus ducit & qui cadauer proſequitur, vt ſi quis cautionibus iudicio ſiſtendi cauſa factis non obtemperauerit domeſtico funere im-

a l. 2. § fin. D. de in ius voc.
b l. 3. D. eod.
c l parentes D. de his qui not. infam.
d Terent. in Andr.

peditus nec adſit præſtituta die, non incidit in pœnam edicti [a]: ſed ei datur exceptio, atque ex cauſa funeris, cognitio ſuſtinetur ex Antoninorum reſcripto. Humanum enim putauerunt propter fortuitos caſus dilationes accipi, veluti ſi pater litigator filium vel filiam, vel vxor virum, vel filij parentes amiſerunt [b]. Qua exceptione is qui funus proſequitur, non iuuatur: hic enim in ius vocari quidem non poteſt, ſed ſi vocatus ante fuerit, non debet cauſari funeris proſecutionem, vt exceptione vtatur, quæ ſolum datur funere domeſtico impeditis. Hoc priuilegium, *religionis beneficium*, Modeſtinus vocat [c], cuius fauore non compellitur iudicium ſuſcipere procurator [d]. Loci tamen religionem à funere Vlpianus ſeparauit [e], & certè religionis beneficium à religione loci differt multùm. In ius vocari non oportet, Vlpianus ait, neque Pontificem dum ſacra facit, nec eos qui propter loci religionem inde ſe mouere non poſſunt, ſed nec eum qui equo publico in cauſa publica tranſuehatur. Quid ſibi hæc verba velint & quid propriè ſit loci religio, viri doctiſſimi non ſatis aperuerunt.

Religioſum locum mortui illatione fieri indubitati iuris eſt: nec tamen loci religio hæc ad mortuos tantùm pertinet ex Vlpiani mente, qui loci religionem ſacris coniunxit, & interiectis verbis de tranſuectione equitum, poſt multa, de funere loquitur. Quare certum eſt loci religionem intelligi de loco ſacro & religioſo, omnis enim locus ſacer religioſus eſt, non contra: vt dedicatio omnis religioſa

[a] l. 4. §. illud ſciendũ D ſi quis cautionib.

[b] l. interdũ D. de iudic.

[c] l. aut religionis D. de procuratorib.

[d] l. poſt litẽ §. fin. D. eod.

[e] l. 2. D. de in ius voc.

gioſa dicebatur[a]. Iacobus Ræuardus[b] exiſtimat Vlpiani locum corruptum quem ſic reſtituit, vt pro *ſe mouere*, legat, *ſe moueri*: quaſi dixerit Vlpianus eos qui ad aras Deorum aut religioſa loca confugerint, vocari in ius, trahi aut rapi non poſſe. Nam is qui domi eſt, interdum vocari in ius poteſt, tamen de domo ſua nemo extrahi debet[c]. Quod variis Plauti locis conatur probare, & ex illo maximè qui eſt in Rudente, de ancillis quas de Veneris ara abducere volebat leno. Sed hi loci nihil ad vocationem in ius faciunt; nec enim ſeruus ancillàue in ius vocari poterant, & ſi noxali iudicio ageretur, illorum nomine iudicium dominus accipiebat[d]. Retinet Cuiacius[e] vulgatam, & putat neque ex loco, ſiue aſylo, nec de domo ſua vllum in ius vocari oportere. Quod M. Tullij teſtimonio Ræuardus confirmauit, ſed quo modo de loco ſacro vel aſylo mouere ſe quis non poſſet, nullus dicit, vt vix dici quidem poteſt, nec enim in loco ſacro vel religioſo ita conſtrictus vllus tenebatur, vt inde ſi luberet, mouere ſe non poſſet. Nam quod nonnulli putant quoſdam ita certo loco fuiſſe addictos vt ſacerdotes qui à muneribus excuſabantur, ſi id ſacerdotium nacti eſſent, vt diſcedere ab eo ſine religione non poſſent[f]: vulgatam non probant lectionem. Vt nec illud Senecæ[g], *quoſdam exilia vno in loco tenent, quoſdam ſacerdotia*. Ita enim locis illis tenebantur ſacerdotes, vt Flamen Dialis Romæ, qui à ſacris diſcedere non poterat, nec vrbem egredi[h]: poterat tamen in ius vocari, niſi dum faceret ſacra. Priuile-

a Cicer. pro dom. ſu.
b lib. 1. Variar. cap. 6.
c l. ſed & ſi D. de in ius voc.
d l. ſeruus D. de his qui not. infam. l. ſi cùm vno D. ſi ex nox. cauſ. ag.
e l. 13. obſer. cap. 29.
f l. Prætor. D. de vacat. & excuſat. muner.
g lib. de trã. quil. cap. 10.
h Valer. Max. lib. 1. cap. 1.

gium ſacerdotij,non loci, ab honoribus & muneribus ciuilibus excuſationem præſtabat. Inſcriptio Neapoli

VERATIO. A. F. SEVERIANO
EQVITI. ROM. CVR. REIP. TEGIANENSIVM. AD
LECTO. IN. ORDIN. DECVRION. CIVI. AMAN
4846. TISSIMO. QVI. CVM. PRIVILEGIO. SACERDOTI
CAENINENSIS. MVNITVS. POTVISSET. AB. HONO
RIB. ET. MVNERIB. FACILE. EXCVSARI. PRAE
POSITO. AMORE. PATRIAE. HONOREM. AEDI
LITATIS. LAVDABILITER
ADMINISTRAVIT

At ab in ius vocatione ſacerdotes immunes non erant niſi dum ſacris operarentur.

Aſſentior Ræuardo & *ſemoueri* legendum puto, huiuſque meæ ſententiæ rationem reddo. In ius vocare eſt ad Prætorem aut eum qui iuriſdictioni præeſt iuris experiundi gratia manu ducere: etenim niſi manu duceretur in ius vocatus, fruſtra proponeret Prætor edictum, ne quis eum qui in ius vocatus eſt, vi eximat.

De vocatis in ius leges duæ in XII. habentur: Prima: *Si in ius vocatus, ni it anteſtamino.* Altera, *Si caluitur pedémue ſtruit, manum endoiacito*, Caluitur, ἐξαπατᾷ [a]. Priuata delicta, quorum per actionem perſecutio eſt, fallaciæ nomine apud veteres deſignantur. Ab hoc M. Tullio [b], *Homo ſine fuco & fallaciis* pro viro integro qui nullo crimine pollutus

[a] gloſſ. vet.
[b] l. 10. ad Attic. 4. 1.

eſt. Qui igitur in ius vocabantur ex contractu, vel quaſi, ni irent, qui vocabat, anteſtabatur; quod eſt teſtes adhibebat, qui anteſtati, de in ius vocatione teſtimonium præberent: nec trahi poterat ad Prætorem, qui vocaretur. At in priuatis delictis, quæ dicuntur, ſi quis vocatus reſiſtebat, obtorto collo ad Prætorē rapiebatur. Ex locis Plauti permultis, vnum adfero [a]. a in Perſa.

S. Age, ambula in ius, leno. D. quid me in ius vocas?
S. Illic apud Prætorem dicam, ſed age in ius voco.
D. Nonne anteſtaris? S. Tuáne ego cauſa carnufex,
Cuiquam mortali libero aureis atteram,
Quis hîc commercaris ciues liberos?

Priuato delicto obſtricti, ob loci religionem non poterant ſemoueri, id eſt obtorto collo in ius ad Prætorem rapi. De aſylo, loco ſacro, vel domo ſua neminem abripi poſſe, nemo neſcit: Sed an de religioſo loco per mortui illationem potuerit, hic locus poſtulat vt quæratur. Puto ego ex religioſo loco fas non eſſe aliquem in ius rapi. Quod ſi ad ſepulchrum commoretur, nulla cauſa eſt quin vocari in ius poſſit [b]. Hos autem iuſta cauſa detinebat, quos religio moraretur, vt nec vocari poſſent, nec iudicio ſiſti cogerentur, nec Rubriano S. C^to^. continerentur, ſecundum Mæciani ſententiam [c]. Euocati enim à Prætore ſi non adeſſent, excuſabantur. Religio autem eos morari dicitur, qui funus ducebant, vel feriis nouemdialibus, aut denicalibus detinentur, ſacrificiúmue anniuerſarium, quod rectè fieri non poſſet, niſi eo die adeſſent ipſi, vt Cincius

b l. libertis § cibaria D. de alim. & cibar. leg.

c l. infantes D. de fideicommiſſ. libert.

Digitized by Google

lib. 3. de re militari referebat[a]. Quæ omnia religionis beneficio continentur.

[a] Agel. lib. 16. cap. 4.

DE SEPVLCHRO VIOLATO,

CAP. XXII.

[b] l. 1. D. de Sepulc viol.

PRÆTOR ait[b], *Cuius dolo malo Sepulchrum violatum eſſe dicetur, in eum, in factum iudicium dabo, vt ei ad quem res pertineat, quanti ob eam rem æquum videbitur, condemnetur. Si nemo erit ad quem pertineat, ſiue agere nolet, quicumque agere volet, ei centum aureorum actionem dabo. Si plures agere volent, cuius iuſtiſſima cauſa, eſſe videbitur, ei agendi poteſtatem faciam. Si quis in Sepulchro dolo malo habitauerit, ædificiúmue aliud quamque Sepulchri cauſa factum ſit, habuerit: in eum ſi quis eo nomine agere volet, ducentorum aureorum iudicium dabo.* Huius edicti verba, non ita perſpicua ſunt, vt magna luce non indigeant. Primo capite, in factum iudicium pollicetur Prætor, in eum cuius dolo malo Sepulchrum violatum eſſe dicetur: quod eſt pœnalem in factum actionem, cuius certa pœna conſtituta non ſit, ſed quæ Prætoris arbitrio relinquatur, vt quanti ob eam rem æquum eſſe videbitur, Sepulchri violator damnetur.

Diuerſæ tamen proditæ ſunt actiones, & pœnæ variæ. In factum iudicium datur iis ad quos res pertinet. Si nemo erit aut agere noluerit, popularis

actio datur ciuilis & pœnalis in factum. In hac populari actione, ſi plures ſimul agunt, Prætor eligit idoneiorem [a], atque hoc genus iudicij diuinatio appellatur. Sed ſi is cuius intereſt agere noluit, & data populari actione, pœnitentia acta velit agere, antequam lis cõteſtetur, à Prætore adiuuatur [b]. Nam & is cuius intereſt ante litis conteſtationem, creditor eſt ob priuatum damnum: & ex populari cauſa, ante litis conteſtationem, nemo creditoris loco eſt, nec actio in illius bonis computatur [c]. Quod ſi lis conteſtata fuerit, ceſſante eo ad quem res pertinet, quamuis Reip. cauſa ille ab fuerit, non debebit ex integro dominus aduerſus eum Sepulchri violati agere, qui litis æſtimationem ſuſtulerit. Nec enim poteſt videri, deterior fieri conditio eius qui Reip. cauſa abfuit, cum hæc actio non ad rem familiarem eius pertineat, ſed ad vltionem [d]. Qui Reip. cauſa abſunt, in integrum à Prætore reſtituuntur [e]: hi enim non ſui commodi cauſa, ſed coacti abſunt. Quare Sepulchri violati iudicium, quod ad rem familiarem pertinet, integrum manere videtur, intra annum, quo primum de eo experiundi poteſtas fuerit. Sed ſi antequam abeſſet, noluerit agere, illóque abſente poſtea lis conteſtata ſit, & iudicium acceptum: reus qui litis æſtimationem ſuſtulit, id eſt centum aureorum ſummam, de qua lis fuerat, damnatus ſoluit, ſecurus eſt. Nam in executionibus pœnarum, paratum non eſt auxilium in integrum reſtitutionis [f]. Vtrũ verò ea pecuniæ ſumma quæ in populari actione ex bonis damnati ſoluitur, tota ei

a l. 1. D. de popular. act.

b l. 3. §. ſi is cuius D. de ſepulc. viol.

c l. pœnales. D. ad leg. falcid.

d l. 6. D. de ſepulc. viol.

e l. 1. D. ex quib. cauſ. maior.

f d. l. auxiliũ D. de mino. rib.

Digitized by Google

qui egerit debeatur: an partem illius dimidiam ſibi fiſcus vendicarit, eſt quæſtionis. Scribit Cuiacius[a] plerumque actorem cum fiſco pœnæ emolumentum partiri, quod ex Frontino[b] probare nititur. Nam ſi aduerſus S. C[tum]. de ſpatiis aquarum quis commiſiſſet, in dena millia damnas erat, ex quibus pars dimidia præmium accuſatori daretur, cuius opera maximè conuictus eſſet, pars altera dimidia in ærarium redigeretur. Quod in publicis iudiciis obtinuiſſe facilè credo, ſi ita lata lex eſſet[c]: in aliis non puto. Nam vt pœnales ceteræ, quas Prætor ex ſua iuriſdictione introduxit, actoris lucro cedunt: idem in popularibus ſentiendum, ſi nihil de publico caueatur. Nam & in publicis iudiciis, vbi pœna à lege aut Prætore non diuiditur, nihil in publicum redigendum eſt. Quod enim præmij nomine datur, nec diuiditur, nec reſtringitur, ſed augetur plerumque, pro modo ſubſtantiæ accuſatæ perſonæ, & iudicis æſtimatione, cum vtilitas publica emergit ex accuſatione[d]. Sic lege, Seruilia ius ciuitatis aſſequebantur Latini, in eius locum quem repetundarum peregiſſent[e].

Sepulchri autem violati actio, quæ pecuniaria eſt, ita datur, ſi dolo malo Sepulchrum violatum eſſe dicetur. Nam ſi dolus abſit, ceſſabit & pœna. Vt ſi per imperitiam, vel ruſticitatem, vel caſu aliquid factum ſit[f]. Iudicium verò in factum pro Sepulchro violato ita à Prætore datur, vt qui de actione, quæ pœnalis eſt iudicarit, æſtimet quatenus interſit: ſcilicet ex iniuria quæ facta eſt, ex lucro eius

[a] ad l. ſi quis id D. de iuriſdict.
[b] lib. 2. de aque duct.
[c] l. lege Cornelia D. ad Syllanian.
[d] l. 5. § fin. D. de iniur.
[e] Cicer. pro Cornel. Balb.
[f] l. ſi quis & D. de iuriſd

qui violauit, vel ex damno quod contigit, vel ex temeritate, eius qui fecit[a]: nunquam tamen minoris condemnabit, iis quorum intereſt, quàm ſolet extraneo agente, quod ad aureos centum extenditur. Poteſt & is ad quem res pertinet, interdicto quod vi aut clam agere, vt Sepulchrum reſtituatur[b].

[a] l. 3. §. qui de ſepulch. D. de ſepulc. viol.

[b] l. 2. D. eod.

Quin & Sepulchri violati crimen publicum eſt, & poteſt dici ad legem Iuliam de vi publica pertinere, ex illius parte qua cauetur. *Qui quid, fecerit quo minus aliquis funeretur ſepeliatúrue*: quia & qui Sepulchrum violat, facit quo minus, quis ſit ſepultus[c]. Quod ita verum eſt, ſi cùm cœtu, concurſu, turba, & ſeditione Sepulchrum violetur[d]. Sed ex quibus cauſis publica ſunt iudicia, ex his nemo prohibetur quo minus & priuato agat, vbi non principaliter de ea re agitur, quæ habet publicam executionem[e]. Et cum iudicium Sepulchri violati in bonū & æquū conceptum ſit, nec in certam quantitatem pecuniæ detur, ſed in quantum Iudici æquum eſſe videbitur: ei omni competit, cui æquum eſt eam dari, licet heres ſit neceſſarius, & ſe defuncti non immiſcuerit bonis, ſed abſtinuerit. Nam & ſi per hereditatem obtingat hæc actio, nihil tamen ex defuncti capitur voluntate, neque id capitur quod in rei perſecutione, ſed in ſola vindicta eſt conſtitutum[f]. Quare ius Sepulchri ab hereditate ita ſeparatur[g], vt ſi Sepulchrum dirutum ſit vel in eo terra congeſta, Sepulchri violati actio ei competat, qui heres non eſt, & quem ius Sepulchri ſequitur. Sed ſi patris ſta-

[c] l. 8 D. eod.

[d] l. 5. D. ad leg. Iul. de vi public.

[e] l. Prætor. edixit §. atque D. de iniur.

[f] l. quæſitū D. de ſepul. viol.

[g] l. per hered. D. de acquir. hered.

Digitized by Google

tua applumbata & adfixa non fracta, ſed ſaxis cæſa eſt, Sepulchri violati agi non poteſt, iniuriarum poteſt [a]. Idem eſt ſi fortè cadaueri defuncti fiat iniuria, tum actio competit heredi bonorúmue poſſeſſori ſuo nomine. Spectat enim ad eorum exiſtimationem ſi qua defuncto iniuria fiat: Idémque etiam eſt & ſi fama eius cui heres quis extiterit, laceſſatur [b]. Quoties autem funeri teſtatoris vel cadaueri fit iniuria, ſi quidem poſt aditam hereditatem fiat, dicendum eſt heredi quodammodo factam: ſemper enim heredis intereſt, defuncti exiſtimationem purgare. Quoties ante aditam hereditatem, magis hereditati & ſic heredi per hereditatem acquiritur. Denique ſi defuncti corpus ante aditam hereditatem detentum ſit, acquiri hereditati actionem Iulianus ſcribit. Quæ omnis actio ſepulchrum non ſequitur, ſed heredem, cum alioqui neque heredi neque in heredem detur [c].

Aliæ præterea in Sepulchrorum violatores pœnæ ſunt conſtitutæ, quas Conſtantinus Imperator ad librarum auri xx. ſummam produxit [d]. Sed & ij qui oſſa extraxerint, vel eruerint, humilioris quidem fortunæ, ſummo ſupplicio afficiuntur: honeſtiores in inſulam deportantur, relegantur, aut in metallum damnantur [e]. Qui de Sepulchris materias auferunt, tanquam ſacrilegij crimini ſubiiciuntur [f], ὑποκείσθωσαν τῷ τῆς ἱεροσυλίας ἐγκλήματι, cui proximum Maieſtatis crimen dicitur [g]: & cuius pœna ignis aliquando & furca, quæ temperata eſt ad beſtiarum damnationem [h]. Magnum enim crimen eſt

a l. ſi ſtatua. D. de iniur.
b l. 1. §. & ſi fortè D. de iniur.
c l. iniuriarũ D. de iniur.
d l. 3. C. de ſepulc. viol.
e l. fin. D. eod.
f lib. 60. Baſilic. tit 33.
g l. 1. D. ad leg. Iul. Maieſt.
h l. 6. ad leg. Iul. pecul.

eſt Sepulchra violare, nec in hoſte ipſo tolerandum. Quod Athenienſium legati ad Ætolos querebantur, cum Philippi Macedonis factum deteſtarentur. Quod is qui Romanos atque alienigenas barbaros vocaret, omnia ſimul diuina, humanáque iura pollueret: vt priori populatione cum inferis Diis, ſecunda cum Superis bellum nefarium geſſiſſet. Omnia Sepulchra monumentáque diruta eſſe in finibus ſuis, omnium nudatos Manes, nullius oſſa terra tegi[a].

Aliquando accidit, vt qui heres eſt Sepulchri violati teneatur, ſi contra teſtatoris voluntatem intulerit, licet enim cauere teſtatori, ne quis eò inferatur, & ſeruari voluntatem eius oportet ex Imperatoris Antonini reſcripto[b]. Qui autem violatum Sepulchrum vindicaſſent quidam vindictam tumulo inſcripſerunt. Lapis Romæ

[a] Liuius lib. 31.

[b] l. 3. §. 6 quis. D. de ſepulc. viol.

HERACLIDES. MENEDOTI. F
CALLISTE. MATRI. SVAE. ET
MENODOTI. FRATRI. L. L. L. P. O. M. S.
TI. PLAVTIVS. LVPVS.
TI. PLAVTIVS. SYNEGDEMVS
HOC. MONVMENTVM. SVVM
VIOLATVM. VINDICARVNT. ET
RESTITVERVNT. NOMINA
OBITORVM

724. 3

Tertio edicto ducentorum aureorum iudicium datur in eos, qui in ſepulchro violato habitarint

ædificiúmue alium, quàm Sepulchri cauſa factum ſit habuerint. Pandectæ Florentini legunt, *Quamque Sepulchri cauſa factum ſit.* Vulgati *quàm quod.* Lipſius[a] Florentinōrum lectionem emendat, legítque *ædificiúmue aliud quamde Sepulchri cauſa.* Quamde (inquit) antiqui pro quam, qua voce Ennium & Lucretium vſos probat. At Romani Prætores antiqua hæc & obſoleta verba non affectarunt, quaſi cum Euandri matre locuturi, ſed ſcire atque intelligere omnes voluerunt, quæ ſuis edictis proponerent. Vera & germana lectio, *ædificium alium quàm Sepulchri cauſa factum ſit, habuerit*, iuris auctoribus familiaris, vt multis exemplis Antonius Auguſtinus probat[b]. Sic Vlpianus[c], alioqui compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos, qui ſatis pro eò dent. Paulus[d], quia in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, quàm ſpecie. Quo loquendi generæ Latinæ linguæ princeps Plautus vſus eſt aliique permulti à quibus dictio quàm ponitur pro potiùs quam. Si quis ergo ædificium aliud in Sepulchro potius habuerit, quam quod Sepulchri cauſa factum eſt, edicto tenetur. Huius ratio eſt ne Sepulchra alienæ conuerſationis vſum accipiant[e]. Quod S. C[to]. cauetur, in quod peccat is qui in Sepulchro violato habitat, ædificiúmue nouum inſtruit, in quo moretur, hæc quidem contumacia eſt, propter quam pœna edicti duplicatur. Violati ergo Sepulchri reus eſt, qui in eo dolo malo habitauerit, non is qui ex officio vel teſtatoris voluntate. Ex officio vt nobilis illa Epheſi matrona, quæ

a lib. 5. epiſtol. quæſt. cap 18.

b lib. 4. emend. ca. 8

c l. 1. §. ſed ſi D de iudic.

d l. 2 §. mutui D. de reb. cred.

e l. ſi quis §. SCto. D. de relig.

ipſo in ſepulchro, mariti cineres infami turpitudine violauit, cuique ancilla ad ingenium ficta lachrimas commodabat lugenti. Sic lego apud Petronium, vbi ſcriptum, lachrymas commendabat. Nam ancilla perdita quæ dominam ad nequitiam impulit, verius commodabat lachrymas, quàm commendabat. Ex teſtatoris voluntate, vt liberti illi, quos ſibi morari iuſſit teſtator, vbi corpus poſitum eſſet, vt per abſentiam filiorum ad Sarcophagum illius memoriam quotannis celebrarent[a]. Aliter verò ſi ſeruus in ſepulchro habitet, vel ædificauerit, noxalis actio ceſſat, & in eum Prætor hanc actionem pollicetur. Si tamen non habitet, ſed domumculam ibi habeat ſeruus, noxale iudicium erit dandum, ſi modo habitare poſſe videatur[b]. Noxalis actio ceſſat ſi ſeruus in ſepulchro habitet, quæ datur ex priuato ſerui delicto. Hîc vero publicum iudiciũ eſt. Omnibus autem legibus ſerui rei fiunt, excepta lege Iulia de vi priuata, quia illius pœna quæ tertiæ partis bonorum, publicatio eſt, in ſeruum non cadit[c].

Sed quid Prætor hanc actionem in ſeruum pollicetur, quæ cum ducentorum aureorum ſit, ciuilis videtur? Itáque in ſeruum cadere non poſſit, qui nulla actione cõuenitur. Deinde publica iudicia per actionem non ordinantur. An ergo hîc actio pro accuſatione accipi debet? Quod verũ puto, quo modò M. Tullij in Verrem actiones dictæ ſunt, & populares actiones dicuntur, quamuis criminis perſecutionem contineant, & actio maieſtatis pro accuſatione vſurpatur[d]. Certũ eſt hîc violati crimẽ in ſeruo vindicari

a l. libertis §. cibaria D. de alim. & cib. leg.

b l 3. §. fin. D. de ſepul. viol.

c l hos accuſare §. omnibus D. de Accuſat.

d l. in SCto. §. ſi propter. D. ad Turpill.

quod in metallum damnatione aut capite punitur.

DE LEGIBVS SEPVLCHRORVM,

CAP. XXVI.

LEGEM rei ſuæ dicere quilibet priuatus poteſt, quod eſt, eam conditionem pacto conuento adſcribere quę fundi quoſlibet poſſeſſores ſequatur. Sed quod diſponit teſtator, lex eſt, non conditio, quia à lege XII. hanc habe poteſtatem: ideóque lege obuenire hereditatem non impropriè dicimus eam quæ teſtamento defertur, quia lege XII. teſtamentariæ hereditates confirmantur[a]. A lege ergo teſtator habet, vt legem dicat, vt quidquid diſpoſuerit legis vim habeat. Quod nuper, cùm apud Regem Chriſtianiſſim. dicerem in ſacro illius Conſiſtorio multis argumentis comprobaui[b]. Quare ſi pro iure Sepulchri ſcripſerit teſtator, ne quis eò inferatur, ne Sepulchrum heres vendat, locet, donet, lex eſt: & mulcta teſtamento dicta, debetur, ab eo qui contra fecerit[c]. Mulcta ex eius arbitrio venit qui eam dicit. Is autem dicere poteſt, cui adiudicatio data eſt[d], Nec conditio ex ſcriptura dici poteſt: Pœnam enim à conditione voluntas teſtatoris ſeparat[e].

Quæ leges de conditionibus agrorum, ab au-

a l.130. D. de verb. ſig.

b 1. idib. nouemb. 1614.

c l. 6. & l. in teſtamento D. de cōdit. & demōſtr.

d l. 131. §. inter. D. de verb. ſig.

e l. fin. D de his quæ pœn. nom.

thoribus diuiſionis, aſſignationiſque dictæ ſunt, conditiones plerumque, ſunt quibus agri conſtituuntur, finiunturque. Nec enim authores limitum dederunt leges, ſed legis habuerunt actionem, id eſt legis executio iis mandata eſt. Ideóque de agrorum conditionibus libros ſuos inſcripſerunt. Hi quidem ex veteri legis Agrariæ Thauriæ fragmento, quod Carolus Sigonius[a] ex bibliotheca. P. Bembi Card. Illuſtriſſ. exſcripſit, aſſignabant, relinquebant, iudicabant, commutabant, diuidebant, finiebant, terminabántque, & conditiones colonis adſcribebant, vt qui agri delubris Sepulchríſque publicis, qui publicis vtilitatibus ſeruirent, ad id vſque tempus, quo agri diuiſiones fierent, in eadem conditione eſſent, qua fuerant.

[a] lib. 2. de antiq. iur. ital. cap. 2.

Lex eſt Tiberij Cæſaris Imp. de ſepulchris ſic ſcripta apud Frontinum. *De ea agrorum lege cuſtodienda, & limitum, fidem ſtare oportet, qua, ad non*.anitum decumanis ante hac adſignatum eſt, cum ager diuiſus militi traderetur, vt extremis à compagnantibus agris, limitibúſue, monumenta ſepulchráue ſacrarentur*, &c. Deinde *eorum igitur ſepulchrorum ſequenda eſt conſtitutio quæ extremis finibus concurrentes, plures agrorum curſus ſpectant* &c. Locum mutilum & obſcuriſſimis antiquitatis tenebris eruendum ex veteri muniſmate reſtituo. *Qua ad nouam Coloniam Atinam decumanis antehac adſignatum eſt*. Tiberius hanc legem tulit: quinto conſulatu, quem ſolus tum gerebat anno Vrbis DCCLXXXIII. hoc conſulatu ætei tres nummi percuſſi, inter quos vnus eſt, cùm hac ſuſcriptione.

Digitized by Google

VETTIACVS: Duo ſigna militaria in quorum medio Aquila CATO. IIVIR. CC. A. Vettiaci & Catonis nomina ſunt duumuirûm agris aſſignandis qui ab Auguſto Præfecti, cum Nero Claudius Druſus, frater Tiberij Coloniam deduxit. *Atina*, inquit, *Frontinus*[a], *muro ducta Colonia: deduxit Nero Claudius. Ager eius pro parte in laciniis & ſtrigis eſt adſignatus*. Ac ne quis verborum vicinitate & nominum fallatur, Antium Coloniam deduxit Nero Imperator, quam populus ante deduxerat[b], quamque ab Atina Frontinus ſeparat, qui idem Neronem Claudium Druſum, à Nerone Imperatore ſeiunxit. Illum enim Neronem Claudium dixit, hunc Neronem Claudium Cæſarem. Attina, muro ducta, quæ in Germaniæ limitibus[c], veteraníſque aſſignata, ad Germanorum incurſiones reprimendas, aduerſus quos Druſi auſpiciis bellũ gerebatur. Ob cuius rei memoriam Tiberij Imperio percuſſus nũmus.

a De Coloniis.

b Sueton. in Neron. ca. 9

c Plin. lib. 3. cap. 19.

Diuumuiri CC. A. ſignantur, quod interpretor, centuriãdis agris. Centuriare eſt limitibus includere

& ſeparare: & agri ex hoſtibus capti, per centurias diuiduntur, & militibus adſignantur [a]. Quod Frontini verba confirmant ager enim pro parte in laciniis; & ſeparatim in partes diſtributus. Ideóque diuiſus ager in lege Tiberij dicitur, & decumanis adſignatus, militibus non limitibus.

[a] Higenus de limit.

BIBL. CEDRA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Notum eſt legiones ſecundum ordinem delectuum nominari [b]. Vnde Primana, Secundana, Decumana, aliæq; ſic dictæ. A Decuma legione, Decumani milites veterani, quibus hi agri adſignati. Hac de re cum viro doctiſſimo ſermonem habui, qui dubius, aduerte (inquit) quomodo Decumanis Atinæ ager diuiſus ſit, cum Plinius doceat Narbonam Martium Decumanorum ipſorum Coloniam. Ille enim vbi de Narbonenſi Prouincia [c]. *Narbo Martius Decumanorum Colonia. Forum Julij Octauanorum Colonia, quæ Pacenſis, & Claſſica appellatur: In Mediterraneo Arelate, Sextanorum: Blitera Septumanorum: Arauſio, Secundanorum.* Ita eſt inquam, ſed hæ legiones ad Auguſti tempora, quibus à Druſo deducta eſt Colonia, ſunt reducendæ. Nam bello ciuili confecto legiones Auguſtus legit, quæ Romanum à Barbaris Imperium tuerentur. *Ex his*, ait Tacitus [d], *præcipuum robur, Rhenum iuxta, commune in Germanos Galloſque ſubſidium, octo legiones erant.* Quatuor in inferiore Germania, quatuor in ſupere, inter quas decima non numeratur. Nam in Hiſpania legio X. Fretenſis: in Suria, legio X. Gemina Pia fidelis, quæ Dionis tẽporibus in Pannonia ſuperiori & Myſia [e]. Vnde conſtat legiones pro tem-

[b] Dio lib. 55

[c] Plin. lib. 3. cap. 4.

[d] lib. 4. Annal.

[e] Dio lib. 55

Digitized by Google

porum opportunitate de loco in locum traductas. Nam & quæ Aranſio Secundanorum fuit, Cartenna Colonia Auguſti, legionis ſecundæ erat in Prouincia Tingitana[a], Atinam verò decuma legio deducta non eſt, ſed decumanis hoc eſt decumæ legionis militibus veteranis aſſignata, qui emeriti meruerant vacationem. Horum quidem non exiguus numerus fuit: Nam decumana legio ex veteribus epigrammatis non vna fuit, in quibus legitur Auguſta, Fretenſis quæ in Germaniam miſſa primo Vepaſiani Imperij anno contra rebelles Batauos, Batauorum legio dicta[b]. Illa eadem Gemina, Saluraris, Venerea. Ex his verus legis Tiberij intellectus elici poteſt, quæ abſque hoc nummo vetere eſſet, intelligi non potuit.

[a] Plin. lib. 5. cap. 2.

[b] inſcrip. vet. 514. 12.

Extremis autem compaginantibus agris monumenta ſepulchráue ſacrabantur, vt lex ipſa loquitur, in qua ſacrare idem eſt quod conſecrare, hoc eſt terminum conſtituere, ſacrificio facto, hoſtiáque cæſa, vt in defigendis terminis ſolebant[c]: ne ſepulchra in extremis finibus poni ſolita, pro termino errorem facerēt, cum in mediis poſſeſſionibus illa etiam ponerentur[d]. Eorum igitur (ait lex) ſepulchrorū ſequenda eſt conſtitutio, eorum ſepulchrorum poſitio conſideranda, cum pro finalibus accipiuntur, quæ extremis finibus concurrentes plures curſus agrorum ſpectant. Nam ſunt monumenta quæ propter perennitatem itinerum conſtituta ſunt, vt dicunt Mago & Vegoias, quæ nullam limitum recipiunt rationem. Monumenta autem finalia non coniun-

[c] Nos lib. 3 de vet. iur. Pontif. ca. 5.

[d] Siculus Flac.

coniunguntur itineri publico, ei maximè, quod authoris nomen obtinet, & per Redemptores & Magiſtros pagorum munitur: ſed ab itinere publico ſeparata ſunt, & ſæpe pumices habent, per quos ex induſtria finales lineæ diriguntur. Corfinius ager finitur riuis, viis, monumentis. Teatæ, quæ eſt ciuitas Apuliæ, ager finitur viis, ſepulturis. Ciuitates Prouinclæ Calabriæ finiuntur terminis, viis ſepulturis. Hi fines ſepultuarij ſiue cineratij à Dolabella dicuntur.

Lex Tiberij me quaſi in nouam Coloniam deduxit. Sic ſoleo, ſi fortè poſſim, vt Archimedis ſepulchrum M. Tullius, ſic literarum monumenta ſepta vndique & veſtita vepribus & dumetis indagare & falce purgare.

Veteres leges de ſepulchris in his libris hactenus attactas, quæ minuunt ſepulchrorum magnificentiam præteream conſultò: ad Iuliam venio quæ ſepultas illas ſuſcitauit. Inter Iuliæ ſumptuariæ capita vnum fuit de ſepulchris. Quod ex M. Tullio[a] probatur. Ille enim, *nunquam mihi venit in mentem quò plus inſumptum in monumentum eſſet, quàm neſcio quid quod lege conceditur, tantumdem populo dandum eſſe*. Idem[b], *Fanum fieri volo, neque hoc mihi erui poteſt. Sepulchri ſimilitudinem effugere, non tam propter pœnam legis ſtudeo, quàm vt maxime aſſequar ἀποθέωσιν, ſi in ipſa villa facerem. Lege quæſo legem, mihique eam mitte: ſi quid in mentem veniet, quomodo eam effugere poſſumus, vtemur.*

a lib. 10. ad Attic. ex 34.

b lib. eod. ep. 35.

Aliæ ſunt leges de ſepulchris, quæ priuatorum

TT t

a Cicer. lib. 2. de legib.

ædificiis agríſue cauent. Nam Rogum Buſtúmue[a], vetant nouum propiùs ſexaginta pedes, adiici ædes alienas inuito domino, quod incendium vereantur acerbum. Aliæ forum id eſt veſtibulum ſepulchri, vſucapi vetant, quæ tuentur ius ſepulchrorum, hæc habemus in XII. tabulis ſecundum naturam, quæ norma legis eſt. Tranſlata etiam eſt Solonis lex ad Romanas leges. Si quis ſepulchrum aut foueam effoderit, quantum profundum, tantumdem relinquat. ἐὰν δὲ τάφον ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος ᾖ, τοσοῦτον ἀπολείπειν[b]. Cetera ſuo quæque loco explicamus.

b l. fin D. commun. diuid.

DE REBVS LEGATIS AB HEREde & in funus conſumptis. De legatis ceteris quæ ad alimenta pertinent, aut ad teſtatoris memoriam celebrandam,

CAP. XXVII.

SI heres rem legatam ignorans, in funus conſumpſit, ait Calliſtratus libro quarto edicti monitorij, ad exibendum actione non tenebitur, quia nec poſſidet, nec dolo malo fecit, quo minus poſſideret[c]: ſed per in factum actionem legatario conſulitur, vt indemnitas ei ab herede præſtetur. Quid ſi ſciens? exhibitoria actione tenetur, quaſi dolo malo fecerit quo minus poſſideret, vt legatum euaneſceret, quod vindicari non poſſet.

c l. ſi heres D. de leg. 2.

quod Iulianus probare videtur. Nam ſi quis hominem quem poſſidebat, occiderit, ſiue ad alium tranſtuleriit poſſeſſionem, ſiue ita rem corruperit, ne haberi poſſit: ad exhibendum tenetur, quia dolo fecit quo minus poſſideret[a]. Hoc ita debet intelligi, vt æquitas exhibitionis proficiat, & quamuis ad exhibendum directò agi non poſſit, in factum tamen actio detur[b]; quæ vtilis eſt exhibitoria, vtilitate ſuggerente, ideóq; æquitas exibitionis vocatur[c]. Quod ſi de fundo agatur, actio datur ex teſtamento. Vt ſi in fundo legato heres ſepelierit, æſtimatio referenda eſt ad totum pretium fundi, quo potuit ante ſepulturam æſtimari. Quare ſi fuerit ſolutus, actionem ex teſtamento durare, propter locum alienatum rationis eſt [d]. Nam ſi ſoluerit heres legatario fundum, hic pôteſt poſt ſolutionem heredem ex teſtamento conuenire, vt præſtet æſtimationem loci religioſi facti, quia legatum fuit fundi puri non religioſi. Durat ergo ex teſtamento actio, etiam poſt ſolutionem legatæ rei, ſi quid deſit[e].

a l. Iullianus D. ad exhib.
b l. exhibitionis C. ad exhib.
c l. 3 §. interdum D. eod
d l. Mæuius §. in fundo D. de leg. 2.
e l. ſi imaginem D. de aur. & argēt leg.

Sed quare in factum actio datur ſi res in funus conſumpta ſit, & pro fundi æſtimatione actio ex teſtamento præſtatur? Has leges ſic conciliat Cuiacius, vt putet actionem in factum vtilem eſſe ex teſtamento. Omnis enim actio vtilis appellatur in factum. Quare quæ actio. §. in fundo, ex teſtamento datur, vtilis eſt ſiue in factum, non directa, quod magnam habet dubitationem; quia res in funus cōſumpta, à fundo debet ſeparari. Conſumi enim propriè dicuntur res mobiles, non ſoli, quæ perire ma-

Digitized by Google

gis poſſunt, vt chaſmate. Quare ſi quod legatum eſt, conſumptum eſt, vt puta veſtis & ea quæ pondere numero & menſura conſtant, vtilis actio ad exhibendum datur, quæ in factum eſt, quæque arbitraria eſt & ex bono & æquo ſecundum cuiuſque rei de qua actum eſt naturam, vt iudex æſtimet quemadmodum actori ſatisfieri oporteat [a]. Ex æquitate ergo ignoranti ſubuenitur, qui ſi in factum actione coueniatur, vt exhibeat, indẽnitatem præſtat, quod eſt iuſtam rei æſtimationem. At ſi dolus malus inſit, actio in factum à rei æſtimatione ſeparatur: vtilitas enim legatarij venit in æſtimationem, & quantum illi abſit, & quantum lucrari poſſit [b], quod quidem iudicis arbitrio relinquitur. Sed cum de fundo agitur, in quo teſtator ſepultus eſt actio ex teſtamento in heredem danda eſt, ex Papiniani ſententia in libris quæſtionum, qui variam interpretationem admittunt. In his iuris difficultatibus, dici fortè poſſet rem illam mobilem, legatam fuiſſe per vendicationem, quam iure legatarius vendicaret, vel ad exhibendum ageret. Quæ, ſi conſumpta ſine dolo eſſet, competeret in factum actio ſubſidiaria, quam daret Prætor æquitate ſuggerente. At fundum legatum fuiſſe per damnationem, quo in genere legati, non vendicatio vel in rem actio ſed perſonalis ex teſtamento aduerſus heredem præſtatur. Quod Tribonianus, cum ſublata eſſet legatorum à Iuſtiniano differentia, minus perſpicuum fecit.

a § præterea Inſt. de actionib.

b l. ſi cõmiſſa D. rem. rat haber.

Si verò fundum à teſtatore legatum, heres alij legauerit, pendente conditione: poſt exiſtente con-

ditione quæ priori teſtamento præpoſita fuerat, neque proprietas à legatario recedit, neque locum religioſum in eo fundo heres faciet, nec ſeruitutem imponere poterit, ſed impoſita ſeruitus finietur exiſtente conditione[a]. At ſi loci religioſi pretium, per in factũ actionẽ præſtare cogitur, illa actio tam heredi quàm in heredem competit, & perpetua eſt[b]. Nunc de conditionibus quæ his legatis inſeruntur, videamus.

a l. ſi fundũ D de cõdit. & demõſtr.

b l. is qui intulit. D. de relig.

Conditionum inquit Mæcianus, quæ in futurum tempus conferuntur triplex natura eſt[c], vt quædam ad id tẽpus quo teſtator viuat: quædam ad id quod poſt mortem eius futurum ſit: quædam alterutrum pertineant. *Si ad exequias funeris mei venerit*, niſi poſt mortem impleri non poteſt, hæc ergo ad certum tempus ſcripta eſt, quia legatum debetur, non ei qui poſt mortem, ſed ei qui ad exequias funeris venerit, cum ducerentur. Eadem conditio eſt, ſi tibi & ei qui ex tribus liberis meis, in funus meum venerit, centum aureos legauero: nam & ſi nemo venerit, non minuetur in tua perſona legatum[d]. Quid ſi fuerit legatum relictum ei qui monumentum fecerit, & plures fecerint: vtrum datio in vtriúſque perſona valebit, aut infringetur? Et verius eſt in his legata impediri[e]. Aduertendum autem eſt, parem non dici eum cui ita datum eſt, ſi monumentum fecerit, & eum cui datum eſt, vt monumentum faciat. Nam quod relictum eſt vt quid fiat, ſub modo relictum eſt, & cum habeat moram cum ſumptu, cautione oblata præſtatur. Quod ſi ita datum eſt ſi mo-

c l. cõditionum D. de condit. & demonſtr.

d l. ſi tibi D. de leg. 3.

e l. ſi fuerit D. de reb. dub.

Digitized by Google

numentum fecerit, conditio eſt, quæ adimpleri debet, antequam legatum capiatur [a]. Tales vero conditiones ſi monumentum fecerint, non poſſunt niſi in omnibus ſimul perſonis exiſtere [b]. Item ſi cui aliquid legatum ſit, vt ex eo aliquid faceret, puta vt monumentum teſtatori, aut epulum Municipibus faceret, ſub modo legatum videtur [c]. Relictum quoque ſub modo eſt, quod ita ſcriptum eſt. Titio centum do, vt à monumento meo non recedat, vel vt in illa ciuitate domicilium habeat. Poteſt dici non eſſe locum cautioni, per quam ius libertatis infringitur [d]: quare modus pro non ſcripto eſt, & legatum purè debetur. Sed in defuncti libertis alio iure vtimur. Nam & ſub modo eis legari poteſt, ſi ad Sarcophagum morentur [e]. Quod ſuis temporibus vulgatum, ridet Lucianus [f]. Μετὰ δὲ ταῦτα ἑτέρου δράματος ἥπτετο τῶ ἀμφὶ τὴν νεκυίαν τε καὶ διαθήκας καλινδουμένων, προστιθεὶς ὅτι μίαν φωνὴν παῖδες ἀληθῆ παρ' ὅλον τὸν βίον προΐενται, τὴν ἐν ταῖς διαθήκαις λέγων, ἵνα μὴ ἀπολαύσωσι τῆς σφετέρας ἀληθείας. Α῾ δὲ καὶ μεταξὺ λέγοντος αὐτοῦ γελᾶν προήχθην, ὅτι καὶ συγκατορύττειν ἑαυτοῖς ἀξιοῦσι τὰς ἀμαθίας, καὶ τὴν ἀναλγησίαν ἔγγραφον ὁμολογοῦσιν. οἱ μὲν ἐσθῆτας ἑαυτοῖς κελεύοντες συγκαταφλέγεσθαι, τῶν παρὰ τὸν βίον τιμίων, οἱ δὲ καὶ παραμένειν τινὰς οἰκέτας τοῖς τάφοις. Vertit interpres, poſt hæc autem quaſi alteram fabulæ partem attingebat, notando ea quæ circa funera mortuorum & teſtamenta agitantur: hoc addens quod vnam hanc vocem Romanorum pueri per omnem ætatem veram emittant, eam intelligens, quæ in teſtamentis vſurpatur, ne à ſua veritate depellantur. Illa verò etiam

a l. eas cauſas. D. de condit. & demonſtr.
b l. tales D. eod.
c l. demonſtratio §. fin. D. eod.
d l. Titio centum §. Titio centũ D. eod.
e l. libertis §. cibaria. D. de annu. leg.
f in Nigrino

interea cum ab eo dicerentur, riſu proſequi coactus ſum, quod & ſecum ſepeliri, ſtultitiam ſuam velle eos aïebat, & ſtultitiam ſuam apertè ſcripto etiam teſtari, dum alij veſtes quibus in vita pretioſioribus vſi ſunt, comburere eodem rogo ſecum mandant: alij autem & ſeruos certos, ad Sepulchra adſtare. Non prætermittam, quod hic dicitur, liberos à parentibus petere, μὴ ἀπολαύειν τῆς σφετέρας ἀληθείας. *Ne veritatis ſuæ detrimentum patiantur.* Nam ἀπολαύειν in malam quoque partem vſurpari Grammatici docent. Vertit interpres Luciani, *ne à veritate ſua depellantur*, quem authoris ſenſum non aſſecutum Briſſonius Præſes aſſerit[a]. *Hoc enim ſignificabat,* (inquit) *Romanos veras demum voces emittere, dum ſuprema ſua ordinarent, nudáque eorum pectora in teſtamentis patere: neque dum viuunt, ſua ipſos voluntate vti, frui, ſed ad alios eius fructum peruenire.* Quæ mihi à Luciani mente longè remotiora videntur, quam quæ reddidit interpres. Ego quidem veritatis ſuæ damnum capere, idem puto ac bonis auitis, aut iuſta hereditate priuari, quæ lege obuenit, & iure quodam naturæ liberis defertur. Αλήθεια ἀληθεῖς δικαῖα[b], & ἀληθὲς τὸ μὴ λήθῃ, ἀποπίπτον τοῦ δικαίου[c]. Vt veritas pro iuſtitia & verum pro iuſto à Latinis dicuntur. Quod Budæus pluribus exemplis docet, quàm aliunde quæramus[d]. Vnum adfero ex Platone, apud quem Socrates[e]. *Hoc autem ipſum* (inquit) *iuſtitiam ſcilicet, vtrum ita ſimpliciter veritatem dicemus eſſe, & reddere quod quis acceperit?* τοῦτο δ' αὐτὸ τὴν δικαιοσύνην πότερα τὴν ἀλήθειαν αὐτὸ φήσομεν εἶναι ἁπλῶς οὕτω, καὶ ἀποδιδόναι ἄν τίς τι παρά του λάβῃ. Qui aui-

[a] lib. 7. formul. in princip.
[b] Heſych.
[c] ant. etymolog.
[d] ad l. 3. d. 3. D. profoc.
[e] lib. 1. de Rep.

Digitized by Google

ta bona liberis ab inteſtato relinquũt, nõ tã dare illa quã reddere putãtur. Atq; hoc naturæ ius eſt, quo verus debitor Iuliano,[a] is vocatur qui natura debet. Ex quo veritas & natura ſępe pro eodẽ ſumuntur. Adoptio naturã imitatur ait Imperator[b]: M. Tullius adoptionem imitari veritatem dixit[c]: Idem ille[d]. *Naturæ quidem ius eſt, quod nobis non opinio ſed quædam innata vis afferat, vt religionem, pietatem, veritatem.* Qui etiam. *Veritas eſt per quam immutata ea quæ ſunt, aut ante fuerunt, aut futura ſunt, dicuntur.* Ab eo Vlpiani vulgarem legem ſic intelligebam: *Res iudicata pro veritate habetur*[e], vt in cauſa ſtatus, qui ingenuus ſemel pronuntiatus eſt, licet libertinus ſit, ad naturæ ius illud rediiſſe videatur, quod nullo alio iudicio poſtea infringi poſſit. Nam ſeruitus eſt conſtitutio iuriſgentium qua quis dominio alieno contra naturam ſubiicitur[f]. In ceteris mallem vt res iudicata ſit, quæ finem controuerſiæ iudicis pronuntiatione recipit[g].

Ad memoriam celebrandam quædam quæ relicta eſſent, præmiſimus[h], quod frequentiſſimum veteribus fuit, ad certamina, ad ludos ſpectacula, quibus populus oblectaretur. Certa pecunia inquit, Marcellus[i], id eſt centum Reipublicæ Sardianorum relicta, per quadriennium certaminis Chryſanthiani. DD. Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, videri perpetuam penſitationem, reliquiſſe teſtatorem per quadriennium, non in primum quadriennium, honeſtum certamen, & diſputatio ſplendida, ſi de Chryſanthiano contendamus, quod aliquantum

a l. Iulianus D. de condict. indeb.
b Inſtit. de adopt.
c In orat. pro dom. ſu.
d lib. 2. de inuention.
e l. ingenuũ D. de ſtat. hom.
f l. 4. §. ſeruitus D. de ſtat. hom.
g l. 1. D. de re iudic.
h lib. 2. c. 10
i l. cùm erat D de annu leg.

Digitized by Google

quantum me detinuit. Sardis Lydiæ quondam regia quæ poſtea Mæonia dicta eſt, in qua Sardis eadem vrbs præcipua, omni copiarum genere ceteras anteibat, quæ eius qui maritimam Præfecturam obtinebat, ſedes fuit τῷ σατραπεύοντι ἐπὶ θαλάσσῃ οἰκητήριον[a]. Ab ea ciuitate Sardiana iuriſdictio[b] quæ multas vrbes complectitur. Nam iuriſdictio eſt, quam & diœceſin appellabant, quod nos Reſſortum dicimus. A Sardibus Sardiana Reſpublica, non procul ab Iönio mari, quod me impulit, vt putarem primùm nauale aliquod in Neptuni honorem, celebratum certamen, legendúmque apud Martianum, *certaminis Chryſotriæni*, pro Chryſanthiani. Nam χρυσοτρίαινος Neptunus dicitur[c], à trifida cuſpide χρυσῆν τρίαιναν ἔχων. Sed receptam lectionem confirmat lapis vetus effoſus Romæ in Palatio illuſtriſſ. Card. Farneſij in cuius latere:

a Pauſanias in Laconic.
b Plin. lib. 5. cap. 29.
c Ariſtopha. in equitib.

ΑΔΡΙΑΝΑ. ΟΛΥΜΠΙΑ
ΠΟΔΟΝΑΛΕΙΑ
ΧΡΥCΑΘΙΝΑ. ΕΝ. CΑΡΔΕCΙΝ 314.5.

Chryſanthianum certamen ab eo dictum, qui illud primum inſtituit, vel in cuius honorem celebratum. Quale fuerit hoc certamen ex cippo vetere licet ſuſpicari qui eſt Romæ.

Digitized by Google

D. M
CHRYSANTHVS
659 9. THRYPHOSAE
ALVMNAE
MEMORIAE.CAVSA

In hoc lapide inſculptus eſt equus, cui venator inſidet, & Aper qui arborem contorquet, quod Venationem denotat.

Chryſanthij nomen Sardibus familiare. Chryſanthium Sardianum Suidas refert Philoſophum Imperatoris Iuliani temporibus vixiſſe, eumque Chriſtianum. Cuius vitam conſcripſit Eunapius qui etiam Sardibus oriundus eſt. Alter ille cuius nomen in lapide ſcriptum eſt, Sardianus videtur, ex vetere illa Chryſanthiorum gente, & venatio quæ eodem in lapide expreſſa eſt arguit Chrysãthianum certamen, venationem fuiſſe, quæ coniectura mea eſt, in qua nulla eſt rationum aut firmamentorum contentio ex Rhetorum diſciplina. Illam ſequatur, aut reſpuat quiſquis velit.

Et quoniam de Venatione hoc certamen intelligimus, non abs re fuerit, notare illam, vbique permiſſam non fuiſſe. Aburnius Valens libro 2. fideicommiſſorum ſcripſit[a]. Municipio pecuniam ita legatam, vt ex reditu eius venatio aut ſpectacula edantur, Senatus in eas cauſas erogari vetuit. Et pecuniam eò legatam, in id quod maximè neceſſarium municipibus videatur, conferre permittitur, vt in

[a] l. legatam in fin. D. de adminiſtr. rer. ad ciuit. pertin.

eo munificentia eius qui legauit, inſcriptione notetur. Quod idem Modeſtinus tradit lib. 9. Reſponſorum [a]. Legatum, inquit, ciuitati relictum eſt, vt ex reditibus, quotannis in ea ciuitate memoriæ defuncti conſeruandæ gratia, ſpectaculum celebretur, quod illic celebrari non licet. Modeſtinus reſpondit, cum teſtator ſpectaculum edi voluerit in ciuitate ſed tale quod ibi celebrare non licet: iniquum eſſe, hanc quantitatem, quam in ſpectaculum defunctus diſtinauerit lucro heredum cedere. Igitur adhibitis heredibus, & Primoribus Ciuitatis diſpiciendum eſſe, in quam rem conuerti debeat fideicommiſſum, vt memoria teſtatoris, alio & licito genere celebretur. Sed quænam ſpectacula celebrari non licuit? Venationem credo, nec tamen omnem quidem illam, ſed plenam ſolùm. Venatio enim præcipuum Principis oblectamentum, Domitiani maximè temporibus, ſub quo vixit Aburnius Valens, & S. C^tum^. cuius meminit factum, hinc illæ leges de Venatione ferarum, quas Honorius & Theodoſius ſcripſerunt, qui occidendi leones cunctis poteſtatem dederunt, non venandi. Beſtias enim ad Principis voluptatem cõquirebant limitum Duces, quas ad illius comitatum tranſmitterent. Quare plena Venatio ſiue permiſſu Principis edita nullibi eſt: leonum vt ferarum vulgarium multis permiſſa, quod ex Paulo clarum eſt [b]. Ciuitatibus enim legari poteſt, quod ad honorem, ornatúmque illarum pertineat. Ad honorem puta, quod ad edendum munus, Venationem, ludos Scenicos, ludos

[a] l. legatum D de vſ. & vſufr leg.

[b] l. Ciuitatibus D. de leg. 2.

Circenſes: licet Venationem plenam in municipiis aliquando datam obſeruamus [a]: quod aut à Senatu conceſſum eſt, aut Principis, vel temporis indulgentiæ, cum labante imperio ruerent leges.

Genera alia certaminum, ita permiſſa, vt conuerti, aut aboleri ſine publica, aut Principis authoritate non poſſent, vt Tribonij Rufini factum teſtatur. Ille vir egregius [b], cum gymnicus agon apud Viennenſes ex cuiuſdam teſtaměto celebraretur, in Duumuiratu tollendum, abolendúmque curauit. Negabatur ex authoritate publica feciſſe: Egit cauſam in conſilio Traiani Rufinus, non minùs feliciter, quam diſertè. Placuit agona tolli, qui mores Viennenſium infecerat. Quod cum Imperiali ſententia in Cognitionibus prolata iudicatum eſſet gymnicum agona Viennæ non licitum, teſtamento poſtea reſtituere nullus potuit. Quod ſi ad memoriam celebrãdam illum quis teſtamento iuſſiſſet, conuerti debuit fideicommiſſum. Notat Suetonius [c], quædam aduerſus Tiberij ſententiam decreta eſſe: Nam cenſente illo vt Trebianis legatam in opus noui theatri pecuniam ad munitionem viæ transferre concederetur, obtinere non potuit, quin rata voluntas legatoris eſſet. Vbi notandum legatorem pro teſtatore dici, quod alio in authore vix legetur.

Ad ludos licitos tranſeamus, quidam inquit Scæuola [d] Reip. prædia legauerat, de quorum reditu quotannis ludos edi volebat, & adiicerat. Quæ legata peto Decuriones, & rogo ne in aliam ſpeciem aut

[a] Nos lib. 3 de vet. iur. Pont. ca. 10.

[b] Plin. lib. 4. ep.

[c] in Tiberio cap. 31.

[d] l. quidam. Reip. D. de vſu. & vſufr. leg.

alios vſus conuertere velitis. Reſpub. cum per quadriennium cõtinuum ludos non edidiſſet, quæſitum eſt an reditus quos quadriennio percepiſſet, reſtituere deberet heredibus, vel compenſare in aliam ſpeciem legati ex eodem teſtamento. Reſpondit etiam inuitis heredibus, poſſeſſione apprehenſa, perceptos fructus reſtituendos eſſe, & non erogatos ſecundum defuncti voluntatem, in alia quæ deberentur, compenſari.

Aliam mouet quæſtionem Modeſtinus [a], Annuam pecuniam ait ad ludos ciuitatis reliquit, quibus præſidere heredes voluit. Succeſſores heredum negant ſe debere quaſi teſtator tãdiu præſtari voluerit quãdiu præſiderent heredes; quærebatur cùm præſidendi mentionem feciſſet teſtator, ad tempus, fideicommiſſum, an perpetuo præſtari voluerit? Modeſtinus reſpondit fideicommiſſum quotãnis in perpetuum Reip. pręſtandum eſſe. Qui hos, teſtamento inſtituebant ludos, pleríque voluerunt vt heredes iis præſiderent. Quod eorum errorem arguit, qui deſignatores, ludorum præſides vocant, de quibus nos hactenus [b]. Num enim heredes qui προκαθίζουσι, καὶ ἀγωνοθετοῦσι, vt Modeſtinus loquitur[c], & ipſi deſignatores erant? quod abſurdũ eſt. Etenim in deſignatoris perſona, in pollicitationibus, vel ſtipulationibus inutilis eſſe ſtipulatio: quæ ex æquitate liberis & heredibus prodeſt[d]. Quo caſu ergo certaminis editio licita eſt, heredum fauore, forma pollicitationis ſeruanda eſt, vt illi præſint ludis [e].

a l. annua D. de annu. leg

b lib. 1. cap. 15.

c l. Septitia. D. de pollicitat.

d l. quodcũque D. de verb. oblig.

e Nos lib. 3. de vet. iur. pont. ca 10.

Digitized by Google

DE ANNVO LVCTV,

CAP. XXVIII.

DOMESTICVS luctus de quo nos ſuprà, à more eſt, vt luctus annuus, qui à lege firmatur. Prætoris verba dicunt[a]. *Infamia notatur, qui eam quæ in poteſtate eius eſſet, Genero mortuo, cum eum mortuum eſſe ſciret. Intra id tempus quo elugere virum moris eſt, antequam virum elugeret in matrimonium collocauit: eámue ſciens quis vxorem duxit, non iuſſu eius, in cuius poteſtate eſt. Et qui eum quem in poteſtate haberet, eam de qua ſupra comprehenſum eſt, vxorem ducere paſſus fuerit.* Elugere eſt tempus moribus aut legibus præfinitum ſumptis lugubribus explere. Grammaticis veteribus, elugere eſt luctum deponere[b], mallem luctum perficere. Nam E. In compoſitis perfectiuum eſt, vt efficio, exoro[c]. Lapſus eſt Ræuardus[d], quem Lipſius Belgarum Papinianum prædicat, cum elugendi rationem ad ſolas nuptias pertinere ſcripſit. Etenim & filij parentes, & ij filios elugere conſueti, ex quo more, M. Tullius[e] *patriam*, inquit *eluxi, & diutius quàm mater vlla, vnicum filium*. Propertius[f].

Et bene habet, nunquam mater lugubria ſumpſi.

Quod & patribus familiare, vt M. Antonini factum probat, qui proficiſcens ad bellum Germani-

a l.1.D. de his qui not. infam.

b Agrœtius de ortogra.

c Priſcian. lib.14.

d lib.1 varior. cap.20.

e lib.9. ep. 20.

f lib.4 eleg. 12.

cum ſub ipſis perfectionis diebus filium nomine Verum, Cæſarem ſeptennem amiſit, quem non plus quinque diebus luxit, quod contra morem factum refertur à Capitolino[a], apud quem pro luxit, legendum forte eluxit.

[a] Capitolin. in M.Antonin.

Aliud enim eſt lugere, aliud elugere. Nam & vxor elugere maritum cogitur, quem lugere quandoque prohibetur. Quod vt apertiùs explicetur, videndum eſt, qui elugeri debuerint, qui lugeri. Ex veteri Codice ſententiarum Pauli, hæc verba Cuiacius quondam collegit. Parentes & filij maiores ſex annis, anno lugeri poſſunt (puto ſcriptum elugeri) minores, menſe. Cognatos proximioris gradus, octo. Qui contra fecerit infamium numero habebitur. Quod Tribonianus immutauit[b]. Nam lugendos quidem eos omnes cenſet, ſed non elugendos, cum hoc reiicit ad pietatis rationem, & animi vniuſcuiuſque patientiam: vt qui non eluxerit infamia non notetur, contra veterem prudentiam, quam ad animi ſui rationem, prout voluit, Tribonianus deflexit. Iure enim veteri, parentes liberos, liberi parentes, vxores maritos, atque omnes agnatos, & cognatos proximioris gradus, quibus heredes extitiſſent, elugere compellebantur. De parentibus & liberis inſcriptiones innumeræ. Sed exheredatum etiam filium luctum habere memoriæ patris placuit: idemque in matre iuris fuit, cuius hereditas ad filium non pertineret[c]. Proximiores autem agnatos aut cognatos, ità à proximioribus elugendos puto, quibus illorum hereditas vel

[b] l. parẽtes D. de his qui not. infam.

[c] l ſi. D. eod.

ex teſtamento, vel ab inteſtato deferretur. Nam qui heres non eſt, elugere alios nõ cogitur quàm parentes. Quod & ad heredem extraneum porrigitur, qui porcam contrahebat, ſi iuſta defuncto non feciſſet ἔθιμα, conſueta, more introducta. Sed heres extraneus lugere debet ſecundum animi ſui patientiam, non elugere. Luctuoſa enim hereditas ea eſt ſolum quæ liberis aut parentibus defertur [a], aliorum Luctus, ſub perſona riſus eſt, vt Mimus notat.

a l. fin. C. de inſtit. & ſubſtit.

In vxore duriores elugendi leges, propter ſanguinis turbationem, & publicam morum diſciplinam, qua mulierum intemperantia coërcetur. Nam quæ nuptias feſtinaſſent exiſtimationem minuebant. Nec Ræuardo [b] aſſentiri poſſum qui putat, ſi intra legitimum tempus, mulier partum ediderit, quamuis maritum luxerit, elugere eam non compelli, & decem menſibus à nuptiis abſtinere, ſi quidem edito partu nubere poteſt. Nam ex Pomponij ſententia, quæ intra legitimum tempus partum edidit, ſtatim ſe nuptiis collocare poteſt, quod Vlpianus verum putat [c]. Non aduertit vir doctus, Vlpianum de iis loqui, quos more Maiorum lugeri non oporteret. Nam hi qui non lugebantur, elugebantur tamen, propter ſanguinis turbationem. Quare in eorum odium qui lugendi non eſſent, nuptias licuit feſtinare, ſine Principis reſcripto. In ceteris reſcripto opus fuit, iis quæ prægnantes non eſſent. Cum iuſtitium Caligula indixiſſet, ne cui excuſatio vlla eſſet, ad ſpectacula veniendi, lege lata, luctus

b lib. 1. Variorum. ca. 20.

c l. liberorũ §. vnde. D. de iis qui not. infam.

ita

Digitized by Google

ita inhibuit, vt liceret viduis nubere intra legitimum tempus, ſi quidem vterum non geſtarent. Κὶ τὰ πένθη πάντα ἐπέσχεν, ὥστε καὶ ταῖς γυναιξὶ ταῖς τῶν ἀνδρῶν ἐστερημέναις γαμεῖσθαι, καὶ πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου, αἵ γε μὴ ἐν γαστρὶ ἔχουσιν, ἐξεῖναι [a]. Et M. Aurelius notatur [b], quod filiam ſuam non decurſo luctus tempore, Claudio Pompeiano dediſſet. Solebant ergo mulieres à Principe impetrare, vt intra legitimum tempus nubere liceret [c]. Impetrare ἐπιτυγχάνειν, precibus aſſequi, quod iure non licet, obnixè exorare, quod paſſim non conceditur: Vt ius aureorum annulorum impetrare dixerunt [d]. Hinc Plauto luculentus, atque impetrabilis dies, qui diu expectatus feliciter ſucceſſiſſet [e].

a Dio lib. 56

b Capitolin. in M. Antonin.

c l. ſolet D. de iis qui not. infam.

d l. 4. & 5. D. de iur. aur. annul.

e in Epidic.

Prætoris edicto infamia notatur, quæ intra legitimum tempus nupſerit. Id eſt ante exactos luctus menſes decem, qui à Numa præſtituti ſunt [f], ex cuius legibus ſi quæ nupſiſſet βοῦν ἐγκύμονα κατέθυεν, bouem prægnantem immolabat. Numa indulgentior, religioni: Prætor pudori conſuluit. Religio quidem priori viro debita, nuptiarum feſtinatione violatur [g]. Decreto ampliſſimi ordinis luctus feminarum minutus, quo triſtior habitus ceteráque mœſtitiæ inſignia mulieribus remittuntur [h]: non ita tamen vt intra tempus quo his elugere maritum moris eſt, matrimonium contrahere permittatur. Nam quæ nuptias ſecuta eſt, perpetuo edicto labem pudoris contrahit, quod Accurſius rectè, infamis eſt ipſo iure & ipſo facto, non expectata iudicis ſententia.

f Plutarch. in Numa.

g l. ſi qua C. ad S. Ctum. Tertul.

h l. decreto C. ex quib. caus. infam. irrog.

Sed & ea quæ nondum à viro cognita eſt, & ad-

Digitized by Google

huc virgo eſt, elugere debet virum, Κὴ μὴ συναφθεῖσα ἀνδρὶ ἀλλὰ ἔτι παρθένος οὖσα, πενθεῖν χρεὼν τὸν ἄνδρα[a]. Quod Cinna ſcribebat[b], eum ſcilicet, qui abſentem accepiſſet vxorem, deinde rediens à cœna iuxta Tyberim periiſſet ab vxore lugendum eſſe. Nam vxor ea dicitur, quantum ad hæc luctus ſolemnia, quæ in domum mariti deducta eſt. Illa enim iure ſponſalium ex mariti bonis conſequitur, quæ data, donata, relicta ſunt.

a Harmenopul lib 4. tit 7.
b l. denique D. de rit. nuptiar.

Tempus autem luctus continuum eſt[c], meritóque ignoranti cedit: ideóque ſi poſt legitimum tempus vxor de viri morte certior facta ſit, Labeo ait, ipſo eodem die eam ſumere lugubria & deponere.

c l. genero §. de his qui not. infam.

Interdum verò accidit vt qui lugeri prohibentur, debeant elugeri, quod interpretor ſine triſtioris habitus inſignibus eorum vxores legitimum tempus ſeruare, ad nuptias contrahendas. Non ſolent autem lugeri, vt Neratius ait[d], hoſtes vel perduellionis damnati, neque ſuſpendioſi, neque qui ſibi manus intulerunt, non tædio vitæ, ſed mala conſcientia. Hoſtes à Neratio hîc vocantur transfugæ, neque enim cùm hoſtibus mores erant, aut iura communia[e]. Illi à perduellibus differunt, qui ad patriam delendam, parentes & liberos interficiēdos veniunt[f]. De his nos ſatis multa[g].

d l. liberorũ §. non ſolent. D. eod.
e Cuiac. lib. 15. obſeru. cap 34.
f l. minime D. de Religioſ.
g lib 1 ca. 7.

At viri vxores lugere non compelluntur[h]. Malè vulgati Codices habent, ſponſi enim nullus luctus eſt. Nam cauſalis illa coniunctio enim, abeſt à Florentinis. Quare legendum puto, vxores viri eluge-

h l. vxorem De de his qui not. infam.

Digitized by Google

re non compelluntur, nullum quidem legitimum tempus viris eſt conſtitutum: aliquot tamen honeſtè moribus receptum, ob matrimonij honorem, vt vxores viri lugeant, ſecundum pietatis ſuæ rationem. Sponſi vero nullus luctus eſt, quia ſponſus nondum maritus eſt, vt nec ſponſa, ſponſum luget[a].

Porrò qui luget, abſtinere debet, à conuiuiis, ornamentis, purpura, & alba veſte[b]. In domeſticorum & neceſſariorum luctu, moris eſt mulieres, aurum & purpuram, ornatuſq; ceteros ponere, & atro amictu vti[c]. Νόμος ἐστὶν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσιν ἀποθεμένας χρυσόν τε καὶ πορφύραν, καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα κόσμον, μέλασιν ἀμφιασμοῖς γυναῖκας χρωμένας. Lugentem mulierem egregiè depinxit Terentianus Syrus[d].

Ipſam offendimus
Mediocriter veſtitam veſte lugubri,
Sine auro tum ornatam, ita vt quæ ornantur ſibi:
Nulla mala re expolitam muliebri,
Capillus paſſus, prolixus, circum caput
Reiectus neclegenter.

Cato ait[e] depoſita veſte purpurea feminas vſas cærulea: ſed color cæruleus in acerbo funere filiorumfamil. præcipuè adhiberi ſolebat. Purpuratos tamen legimus Seueri Imp. filios, vrnam cum patriis reliquiis geſtantes, quos populus vniuerſus laureatus excepit[f]. Quia fortè infauſti ominis fuiſſet, in veſte lugubri Imperium auſpicari. Alba tandem

a Cuiac. lib. 9. obſeru. cap. 17.

b Paulus lib. 1. ſent. tit 21

c Dionyſ. lib. 8.

d in Heautontim.

e Seru. lib. 3 æneid.

f Herodian. lib. 4.

Digitized by Google

eſt. Nam & iuſtitium ad Luctum indictum eſt, & Luctus puplicè decretus, quod primum in funere Auguſti introductum. Placuit enim vt eum viri dies aliquot mulieres verò annum integrum elugerent[a]. τότε δὴ πένθος, τὸ μὲν ἐκ τοῦ νόμου, οἱ μὲν ἄνδρες οὐ πολλὰς ἡμέρας, αἱ δὲ γυναῖκες ἐνιαυτῷ ὅλῳ κατὰ ψήφισμα ἐποίησαν. Senatus deinde gliſcente adulatione Liuia mortua, Luctum mulieribus annuum edixit[b]. πένθος αὐτῇ παρ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν ταῖς γυναιξὶ ἐπήγγειλαν. Quod tandem eò creuit, vt Druſo mortuo iuſtitium longius, Tiberius inhibuerit[c]. Sed Druſilla defuncta ita Caligula indixit, vt veri Luctus & multorum funerum tendicula eſſet[d].

a Dio lib. 56

b Dio lib. 58

c Sueton. in Tib. cap. 52.

d Sueton. in Caligul. ca. 24.

In publico Luctu Senatores equeſtri habitu, Magiſtratus Senatorio, poſitis prætextis conſidebant. Illi ſolito quiſque loco: Conſules inferius, alter in Prætoriis; alter in ſubſelliis Tribunorum pleb.[e] fragmentum marmoreum Luctus publici viſitur Romæ

e Dio lib. 56 493.2.

CONSILIS. PVBLICIS. CON. . . .
ANNVM. EXPLETVRVS . . . . .
MORTEM. EIVS. IVSTITIO. PER. CON
OMNES. LVXERVNT. CENSV. . .
INSIGNIBVS. DECORATA. CV. . .

493.2.

Plura de Luctu prætereo, hunc enim viri permulti ſcriptis ſuis magnificè adornarunt.

DE LVCTVS MINVTIONE,

CAP. XXX.

VT Luctus publicus Magiſtratuum edicto aut S. C^to. indicebatur: eodem quoque modo inhibebatur ille, minuebatur, aut tollebatur. L. Poſthumius à Gallis deletus cum nunciata clade, per dies multos in tanto pauore fuiſſet ciuitas, vt tabernis clauſis velut nocturna ſolitudine per vrbem ageret: Senatus Ædilibus negotium dedit, vt vrbem circumirent, aperiríque tabernas & mœſticiæ publicæ ſpeciem Vrbi demi iuberent[a]. Sic in M. Tullij periculo, veſtis mutatio edictis atque Imperiis vetita[b], & Conſules vt ipſe loquitur Luctus indicia, Patribus Conſcriptis, non Luctum ademerunt. Edicti formula hæc fuit: *Vt ad ſuum veſtitum Senatores redirent*[c].

a Liuius lib. 33.

b Cicer. in orat poſt red. ad Quirit.

c Cicer. pro Sextio.

Cauſas minutionis Luctus has Feſtus profert[d]. *Minuitur populo Luctus, ædis dedicatione, cum à Cenſoribus luſtrum condebatur: cum votum publicè ſuſceptum ſoluebatur. Priuatis autem cum liberi naſcerentur, cum honos in familiam veniret, cum pater aut liberi, aut vir aut frater, ab hoſte captus, domum rediret, cum puella deſponſaretur, cum propiore quis cognatione, quàm is qui lugetur natus eſſet, cum in Caſto Cereris, omnique gratulatione.* Quatuor cauſæ minuendi Luctus populi re-

d in verb. minuitur.

Circenſes: licet Venationem plenam in municipiis aliquando datam obſeruamus [a]: quod aut à Senatu conceſſum eſt, aut Principis, vel temporis indulgentiæ, cum labante imperio ruerent leges.

[a] Nos lib 3 de vet. iur. Pont. ca. 10.

Genera alia certaminum, ita permiſſa, vt conuerti, aut aboleri ſine publica, aut Principis authoritate non poſſent, vt Tribonij Rufini factum teſtatur. Ille vir egregius [b], cum gymnicus agon apud Viennenſes ex cuiuſdam teſtamẽto celebraretur, in Duumuiratu tollendum, abolendúmque curauit. Negabatur ex authoritate publica feciſſe: Egit cauſam in conſilio Traiani Rufinus, non minùs feliciter, quam diſertè. Placuit agona tolli, qui mores Viennenſium infecerat. Quod cum Imperiali ſententia in Cognitionibus prolata iudicatum eſſet gymnicum agona Viennæ non licitum, teſtamento poſtea reſtituere nullus potuit. Quod ſi ad memoriam celebrãdam illum quis teſtamento iuſſiſſet, conuerti debuit fideicommiſſum. Notat Suetonius [c], quædam aduerſus Tiberij ſententiam decreta eſſe: Nam cenſente illo vt Trebianis legatam in opus noui theatri pecuniam ad munitionem viæ transferre concederetur, obtinere non potuit, quin rata voluntas legatoris eſſet. Vbi notandum legatorem pro teſtatore dici, quod alio in authore vix legetur.

[b] Plin. lib. 4. ep.

[c] in Tiberio cap. 31.

Ad ludos licitos tranſeamus, quidam inquit Scęuola [d] Reip. prædia legauerat, de quorum reditu quotannis ludos edi volebat, & adiicerat. Quæ legata peto Decuriones, & rogo ne in aliam ſpeciem aut

[d] l. quidam. Reip. D. de vſu. & vſufr. leg.

Digitized by Google

alios vſus conuertere velitis. Reſpub. cum per quadriennium cõtinuum ludos non edidiſſet, quæſitum eſt an reditus quos quadriennio percepiſſet, reſtituere deberet heredibus, vel compenſare in aliam ſpeciem legati ex eodem teſtamento. Reſpondit etiam inuitis heredibus, poſſeſſione apprehenſa, perceptos fructus reſtituendos eſſe, & non erogatos ſecundum defuncti voluntatem, in alia quæ deberentur, compenſari.

Aliam mouet quæſtionem Modeſtinus [a], Annuam pecuniam ait ad ludos ciuitatis reliquit, quibus præſidere heredes voluit. Succeſſores heredum negant ſe debere quaſi teſtator tãdiu præſtari voluerit quãdiu præſiderent heredes; quærebatur cùm præſidendi mentionem feciſſet teſtator, ad tempus, fideicommiſſum, an perpetuo præſtari voluerit? Modeſtinus reſpondit fideicommiſſum quotãnis in perpetuum Reip. prẹſtandum eſſe. Qui hos, teſtamento inſtituebant ludos, pleríque voluerunt vt heredes iis præſiderent. Quod eorum errorem arguit, qui deſignatores, ludorum præſides vocant, de quibus nos hactenus [b]. Num enim heredes qui προκαθίζουσι, καὶ ἀγωνοθετοῦσι, vt Modeſtinus loquitur [c], & ipſi deſignatores erant? quod abſurdũ eſt. Etenim in deſignatoris perſona, in pollicitationibus, vel ſtipulationibus inutilis eſſe ſtipulatio: quæ ex æquitate liberis & heredibus prodeſt [d]. Quo caſu ergo certaminis editio licita eſt, heredum fauore, forma pollicitationis ſeruanda eſt, vt illi præſint ludis [e].

a l. annua D. de annu. leg

b lib. 1. cap. 15.

c l. Septitia. D. de pollicitat.

d l. quodcũque D. de verb. oblig.

e Nos lib. 3. de vet. iur. pont. ca 20.

DE ANNVO LVCTV,

CAP. XXVIII.

DOMESTICVS luctus de quo nos ſuprà, à more eſt, vt luctus annuus, qui à lege firmatur. Prætoris verba dicunt[a]. *Infamia notatur, qui eam quæ in poteſtate eius eſſet, Genero mortuo, cum eum mortuum eſſe ſciret. Intra id tempus quo elugere virum moris eſt, antequam virum elugeret in matrimonium collocauit: eámue ſciens quis vxorem duxit, non iuſſu eius, in cuius poteſtate eſt. Et qui eum quem in poteſtate haberet, eam de qua ſupra comprehenſum eſt, vxorem ducere paſſus fuerit.* Elugere eſt tempus moribus aut legibus præfinitum ſumptis lugubribus explere. Grammaticis veteribus, elugere eſt luctum deponere[b], mallem luctum perficere. Nam E. In compoſitis perfectiuum eſt, vt efficio, exoro[c]. Lapſus eſt Ræuardus[d], quem Lipſius Belgarum Papinianum prædicat, cum elugendi rationem ad ſolas nuptias pertinere ſcripſit. Etenim & filij parentes, & ij filios elugere conſueti, ex quo more, M. Tullius[e] *patriam*, inquit *eluxi, & diutius quàm mater vlla, vnicum filium*. Propertius[f].

Et bene habet, nunquam mater lugubria ſumpſi.

Quod & patribus familiare, vt M. Antonini factum probat, qui proficiſcens ad bellum Germani-

a l.1.D.de his qui not. infam.

b Agrœtius de ortogra.

c Priſcian. lib.14.

d lib.1 variorum cap.20.

e lib.9. ep. 20.

f lib.4 eleg. 12.

Digitized by Google

cum ſub ipſis perfectionis diebus filium nomine Verum, Cæſarem ſeptennem amiſit, quem non plus quinque diebus luxit, quod contra morem factum refertur à Capitolino[a], apud quem pro luxit, legendum forte eluxit.

[a] Capitolin. in M. Antonin.

Aliud enim eſt lugere, aliud elugere. Nam & vxor elugere maritum cogitur, quem lugere quandoque prohibetur. Quod vt apertiùs explicetur, videndum eſt, qui elugeri debuerint, qui lugeri. Ex veteri Codice ſententiarum Pauli, hæc verba Cuiacius quondam collegit. Parentes & filij maiores ſex annis, anno lugeri poſſunt (puto ſcriptum elugeri) minores, menſe. Cognatos proximioris gradus, octo. Qui contra fecerit infamium numero habebitur. Quod Tribonianus immutauit[b]. Nam lugendos quidem eos omnes cenſet, ſed non elugendos, cum hoc reiicit ad pietatis rationem, & animi vniuſcuiuſque patientiam: vt qui non eluxerit infamia non notetur, contra veterem prudentiam, quam ad animi ſui rationem, prout voluit, Tribonianus deflexit. Iure enim veteri, parentes liberos, liberi parentes, vxores maritos, atque omnes agnatos, & cognatos proximioris gradus, quibus heredes extitiſſent, elugere compellebantur. De parentibus & liberis inſcriptiones innumeræ. Sed exheredatum etiam filium luctum habere memoriæ patris placuit: idemque in matre iuris fuit, cuius hereditas ad filium non pertineret[c]. Proximiores autem agnatos aut cognatos, ità à proximioribus elugendos puto, quibus illorum hereditas vel

[b] l. parẽtes D. de his qui not. infam.

[c] l fin. D. eod

ex teſtamento, vel ab inteſtato deferretur. Nam qui heres non eſt, elugere alios nō cogitur quàm parentes. Quod & ad heredem extraneum porrigitur, qui porcam contrahebat, ſi iuſta defuncto non feciſſet ἔϑιμα, conſueta, more introducta. Sed heres extraneus lugere debet ſecundum animi ſui patientiam, non elugere. Luctuoſa enim hereditas ea eſt ſolum quæ liberis aut parentibus defertur [a], aliorum Luctus, ſub perſona riſus eſt, vt Mimus notat.

[a] l. fin. C. de inſtit. & ſubſtit.

In vxore duriores elugendi leges, propter ſanguinis turbationem, & publicam morum diſciplinam, qua mulierum intemperantia coërcetur. Nam quæ nuptias feſtinaſſent exiſtimationem minuebant. Nec Ræuardo [b] aſſentiri poſſum qui putat, ſi intra legitimum tempus, mulier partum ediderit, quamuis maritum luxerit, elugere eam non compelli, & decem menſibus à nuptiis abſtinere, ſi quidem edito partu nubere poteſt. Nam ex Pomponij ſententia, quæ intra legitimum tempus partum edidit, ſtatim ſe nuptiis collocare poteſt, quod Vlpianus verum putat [c]. Non aduertit vir doctus, Vlpianum de iis loqui, quos more Maiorum lugeri non oporteret. Nam hi qui non lugebantur, elugebantur tamen, propter ſanguinis turbationem. Quare in eorum odium qui lugendi non eſſent, nuptias licuit feſtinare, ſine Principis reſcripto. In ceteris reſcripto opus fuit, iis quæ prægnantes non eſſent. Cum iuſtitium Caligula indixiſſet, ne cui excuſatio vlla eſſet, ad ſpectacula veniendi, lege lata, luctus

[b] lib. 1. Variorr. ca. 10.

[c] l. liberorū §. vnde. D. de iis qui not. infam.

ita

ita inhibuit, vt liceret viduis nubere intra legitimum tempus, ſi quidem vterum non geſtarent. Κὶ τὰ πένθη πάντα ἐπέσχεν, ὥστε καὶ ταῖς γυναιξὶ ταῖς τῶν ἀνδρῶν ἐστερημέναις γαμεῖσθαι, καὶ πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου, ἄν γε μὴ ἐν γαστρὶ ἔχωσιν, ἐξεῖναι [a]. Et M. Aurelius notatur[b], quod filiam ſuam non decurſo luctus tempore, Claudio Pompeiano dediſſet. Solebant ergo mulieres à Principe impetrare, vt intra legitimum tempus nubere liceret[c]. Impetrare ἐπιτυγχάνειν, precibus aſſequi, quod iure non licet, obnixè exorare, quod paſſim non conceditur: Vt ius aureorum annulorum impetrare dixerunt[d]. Hinc Plauto luculentus, atque impetrabilis dies, qui diu expectatus feliciter ſucceſſiſſet[e].

a Dio lib. 56
b Capitolin. in M. Antonin.
c l. ſolet D. de iis qui not. infam.
d l. 4. & 5. D. de iur. aur. annul.
e in Epidic.

Prætoris edicto infamia notatur, quæ intra legitimum tempus nupſerit. Id eſt ante exactos luctus menſes decem, qui à Numa præſtituti ſunt[f], ex cuius legibus ſi quæ nupſiſſet βοῦν ἐγκύμονα κατέθυεν, bouem prægnantem immolabat. Numa indulgentior, religioni: Prætor pudori conſuluit. Religio quidem priori viro debita, nuptiarum feſtinatione violatur[g]. Decreto ampliſſimi ordinis luctus feminarum minutus, quo triſtior habitus ceteráque mœſtitiæ inſignia mulieribus remittuntur[h]: non ita tamen vt intra tempus quo his elugere maritum moris eſt, matrimonium contrahere permittatur. Nam quæ nuptias ſecuta eſt, perpetuo edicto labem pudoris contrahit, quod Accurſius rectè, infamis eſt ipſo iure & ipſo facto, non expectata iudicis ſententia.

f Plutarch. in Numa.
g l. ſi qua C. ad S. Ctum. Tertul.
h l. decreto C. ex quib. cauſ. infam. irrog.

Sed & ea quæ nondum à viro cognita eſt, & ad-

Digitized by Google

a Harmenopul lib 4. tit 7.
b l. denique D. de rit. nuptiar.

huc virgo eſt, elugere debet virum, Κἂν μὴ συναφθῶσα ἀνδρὶ ἀλλὰ ἔτι παρθένος ὗσα, πενθεῖν χρεωστεῖ τὸν ἄνδρα[a]. Quod Cinna ſcribebat[b], eum ſcilicet, qui abſentem accepiſſet vxorem, deinde rediens à cœna iuxta Tyberim periiſſet ab vxore lugendum eſſe. Nam vxor ea dicitur, quantum ad hæc luctus ſolemnia, quæ in domum mariti deducta eſt. Illa enim iure ſponſalium ex mariti bonis conſequitur, quæ data, donata, relicta ſunt.

c l. genero D. de his qui not. infam.

Tempus autem luctus continuum eſt[c], meritóque ignoranti cedit: ideóque ſi poſt legitimum tempus vxor de viri morte certior facta ſit, Labeo ait, ipſo eodem die eam ſumere lugubria & deponere.

d l. liberorũ §. non ſolent. D. eod.
e Cuiac. lib. 15. obſeru. cap 34.
f l. minime D. de Religioſ.
g lib 1 ca. 7.

Interdum verò accidit vt qui lugeri prohibentur, debeant elugeri, quod interpretor ſine triſtioris habitus inſignibus eorum vxores legitimum tempus ſeruare, ad nuptias contrahendas. Non ſolent autem lugeri, vt Neratius ait[d], hoſtes vel perduellionis damnati, neque ſuſpendioſi, neque qui ſibi manus intulerunt, non tædio vitæ, ſed mala conſcientia. Hoſtes à Neratio hîc vocantur transfugæ, neque enim cùm hoſtibus mores erant, aut iura communia[e]. Illi à perduellibus differunt, qui ad patriam delendam, parentes & liberos interficiẽdos veniunt[f]. De his nos ſatis multa[g].

h l. vxorem De de his qui not. infam.

At viri vxores lugere non compelluntur[h]. Malè vulgati Codices habent, ſponſi enim nullus luctus eſt. Nam cauſalis illa coniunctio enim, abeſt à Florentinis. Quare legendum puto, vxores viri eluge-

Google

re non compelluntur, nullum quidem legitimum tempus viris eſt conſtitutum: aliquot tamen honeſtè moribus receptum, ob matrimonij honorem, vt vxores viri lugeant, ſecundum pietatis ſuæ rationem. Sponſi vero nullus luctus eſt, quia ſponſus nondum maritus eſt, vt nec ſponſa, ſponſum luget[a].

Porrò qui luget, abſtinere debet, à conuiuiis, ornamentis, purpura, & alba veſte[b]. In domeſticorum & neceſſariorum luctu, moris eſt mulieres, aurum & purpuram, ornatuſq; ceteros ponere, & atro amictu vti[c]. Νόμος ἐστὶν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις πᾶσι κήδεσιν ἀποθέσθαι χρυσόν τε καὶ πορφύραν, καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα κόσμον, μέλασιν ἀμφιασμοῖς γυναῖκες χρώμεναι. Lugentem mulierem egregiè depinxit Terentianus Syrus[d].

Ipſam offendimus
Mediocriter veſtitam veſte lugubri,
Sine auro tum ornatam, ita vt quæ ornantur ſibi:
Nulla mala re expolitam muliebri,
Capillus paſſus, prolixus, circum caput
Reiectus neclegenter.

Cato ait[e] depoſita veſte purpurea feminas vſas cærulea: ſed color cæruleus in acerbo funere filiorumfamil. præcipuè adhiberi ſolebat. Purpuratos tamen legimus Seueri Imp. filios, vrnam cum patriis reliquiis geſtantes, quos populus vniuerſus laureatus excepit[f]. Quia fortè infauſti ominis fuiſſet, in veſte lugubri Imperium auſpicari. Alba tandem

a Cuiac. lib. 9. obſeru. cap. 17.
b Paulus lib. 1. ſent. tit 23
c Dionyſ. lib. 8.
d in Heautontim.
e Seru. lib. 3 æneid.
f Herodian. lib. 4.

veſtis in luctu ab ipſius Seueri temporibus, quod
a Lipſius ad Tacit. lib. 2. annal. alij ante nos obſeruarunt[a].

DE PVBLICO LVCTV,

CAP. XXIX.

LVCTVS Publicus, ſtante Rep. nullus indictus ne in publica quidem calamitate: ingentem tamen illum fuiſſe narrat Liuius[b], ſed ſponte ſuſceptum & ſine publica authoritate cum exercitus ad furcas Caudinas, ſub iugum miſſus eſt. Tum enim tabernæ circa forum clauſæ, iuſtitium in foro ſua ſponte cœptum, priuſquam indictum, lati claui, aurei annuli poſiti. Iuſtitium mœſtitiæ ſpeciem præferebat & luctus, non huius tamen qui veſtis mutatione ob alicuius mortem oſtentabatur. Nam iuſtitio vetabatur priuatæ quidquam rei agere, non lugere: ſed præſto omnes eſſe & Magiſtratuum imperio audientes[c]. Quare cum matronæ Brutum & Publicolam depoſitis auro & purpura per annum luxerunt: non publico conſilio id factum, ſed ſuo[d]. De Numa Pompilio Dionyſius[e], τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ πένθος μέγα περιΰθετο ἡ πόλις. Vertit interpres defunctum Luctu publico ciuitas honorauit: ſed πένθος μέγα περιθέσθαι, eſt magnum luctum præferre, magno Luctum defunctum proſequi, quod nullo edicto iuſſum eſt, vt nec ciuitas ſed Magiſtratus edicebat.

b lib. 9.

c Liuius lib. 3.

d Liuius lib. 2. Dionyſ. lib. 5.

e lib. 2.

In priuatorum periculis proximiores & amici veſtem mutabant, quod ingẽtis Luctus erat indicium: ciuitas vel Senatus nuſquam. Hoc M. Tullius nos docet, ille enim,[a] *noſtra memoria Senatus ne in ſuis quidem periculis, mutare veſtem ſolebat: in meo periculo Senatus veſte mutata fuit.* Hoc quidem pro ſe vno, poſt hominum memoriam publico conſilio ſuſceptum etiam teſtatur[b]: nam Prætores omnes Ædileſque prætextam abiecerunt, quam Conſules retinuerunt[c]. Quod verò dicit M. Tullius, pro ſe vno poſt hominum memoriam hoc factum, non omnino verum eſt. Nam coniecto in carcerem Manlio ſatis conſtat magnam partem plebis veſtem mutaſſe, & multos mortales, capillum & barbam promiſiſſe[d]. Vt cum Cenſoribus dies dicta eſſet, à Rabirio Tribuno pleb. Principes Ciuitatis in conſpectu populi aureis annulis poſitis veſtem mutarunt[e]. Poſt Ciceronis caſum frequentiùs id accidit: Nam cum M. Catonis Tribuni pleb. interceſſionibus comitia tollerentur, Senatus veſtem mutauit[f]. Paulò poſt ciuilibus diſcordiis turbata Republica cum Cæſar bello Gallico confecto exercitum deportare nollet, impedita comitia, cædes multæ, accerſitus Pompeius: Conſules ob eorum tumultus qui cædes edebant, tanquam in magno Luctu, Senatoria veſte poſita, Senatum in veſte equeſtri habuerunt[g]. Κὶ περ τὴν βουλευτικὴν ἐσθῆτα ὥσπερ καταθέμενοι, κἀν τῇ ἱππάδι τὴν γερουσίαν, ὥσπερ ἐπὶ μεγάλῳ τινὶ πένθει συνάγοντες.

[a] in orat. poſt redit. in Senat.
[b] in orat. pro Plancio
[c] in orat. poſt red. in Senat.
[d] Liuius lib. 6.
[e] Liuius lib. 43.
[f] Flor. Epitom. 105.
[g] Dio lib. 40.

Atque hoc in publicis vel priuatorum periculis, in nullius morte vſitatũ, quod mutata Rep. immutatũ

Digitized by Google

eſt. Nam & iuſtitium ad Luctum indictum eſt, & Luctus puplicè decretus, quod primum in funere Auguſti introductum. Placuit enim vt eum viri dies aliquot mulieres verò annum integrum elugerent[a]. τότε δὴ πένθος, τὸ μὲν ἐκ τοῦ νόμου, ὃν μὲν ἄνδρες οὐ πολλὰς ἡμέρας, αἱ δὲ γυναῖκες ἐνιαυτὸν ὅλον κατὰ ψήφισμα ἐποίησαν. Senatus deinde gliſcente adulatione Liuia mortua, Luctum mulieribus annuum edixit[b]. πένθος αὐτῇ παρ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν ταῖς γυναιξὶ ἐπήγγειλαν. Quod tandem eò creuit, vt Druſo mortuo iuſtitium longius, Tiberius inhibuerit[c]. Sed Druſilla defuncta ita Caligula indixit, vt veri Luctus & multorum funerum tendicula eſſet[d].

a Dio lib. 56

b Dio lib. 58

c Sueton. in Tib. cap. 52.

d Sueton. in Caligul. ca. 24.

In publico Luctu Senatores equeſtri habitu, Magiſtratus Senatorio, poſitis prætextis conſidebant. Illi ſolito quiſque loco: Conſules inferius, alter in Prætoriis, alter in ſubſelliis Tribunorum pleb.[e] fragmentum marmoreum Luctus publici viſitur Romæ

e Dio lib. 56

493.2.

CONSILIS. PVBLICIS. CON. . . .
ANNVM. EXPLETVRVS . . . .
MORTEM. EIVS. IVSTITIO. PER. CON
OMNES. LVXERVNT. CENSV. . .
INSIGNIBVS. DECORATA. CV. . .

493.2.

Plura de Luctu prætereo, hunc enim viri permulti ſcriptis ſuis magnificè adornarunt.

Digitized by Google

DE LVCTVS MINVTIONE,

CAP. XXX.

VT Luctus publicus Magiſtratuum edicto aut S. C^to. indicebatur: eodem quoque modo inhibebatur ille, minuebatur, aut tollebatur. L. Poſthumius à Gallis deletus cum nunciata clade, per dies multos in tanto pauore fuiſſet ciuitas, vt tabernis clauſis velut nocturna ſolitudine per vrbem ageret: Senatus Ædilibus negotium dedit, vt vrbem circumirent, aperiríque tabernas & mœſticiæ publicæ ſpeciem Vrbi demi iuberent[a]. Sic in M. Tullij periculo, veſtis mutatio edictis atque Imperiis vetita[b], & Conſules vt ipſe loquitur Luctus indicia, Patribus Conſcriptis, non Luctum ademerunt. Edicti formula hæc fuit: *Vt ad ſuum veſtitum Senatores redirent*[c].

Cauſas minutionis Luctus has Feſtus profert[d]. *Minuitur populo Luctus, ædis dedicatione, cum à Cenſoribus luſtrum condebatur: cum votum publicè ſuſceptum ſoluebatur. Priuatis autem cum liberi naſcerentur, cum honos in familiam veniret, cum pater aut liberi, aut vir aut frater, ab hoſte captus, domum rediret, cum puella deſponſaretur, cum propiore quis cognatione, quàm is qui lugetur natus eſſet, cum in Caſto Cereris, omnique gratulatione.* Quatuor cauſæ minuendi Luctus populi re-

a Liuius lib. 33.
b Cicer. in orat post red. ad Quirit.
c Cicer. pro Sextio.
d in verb. minuitur.

feruntur; qui populi Luctus publicus non erat, ſed priuatorum qui multi vniuerſitatis nomine deſignantur. Vna cauſa minutionis fuit gratulatio. Id eſt gratiarum actio εὐχαριστία, qua diis gratias agebant ob publicam lætitiam vel bellum proſpere geſtum [a]. Cum lugubri bello finis impoſitus ſuprema Carthaginienſibus pugna, gaudium id populo impertiri, Patres iuſſerunt [b]: patefacta gratulationi omnia in Vrbe templa, ſupplicationes decretæ, ludi etiã facti, quæ vniuerſum populum à Luctu auertebant.

Ob votorum Solutionem, dum Reſpublica vixit: ob illorum nuncupationem ſub Imperatoribus minutus & inhibitus Luctus. Ælius Verus cùm pulcherrimam orationem paraſſet, qua Kalend. Ianuar. Adriano patri gratias ageret, Kalendis ipſis periit, quem vetuit Adrianus lugeri, quia vota interueniebant [c]. De votis ea aliquando ſoluimus, quæ iterum à nobis hic exigenda non ſunt [d].

In ædis dedicatione & luſtro condendo minutus Luctus: quod in dedicatione ea fuit Populi Romani lætitia, vt ſpectacula & ludi epulæq; darentur, quibus lugentes intereſſe non poſſent [e]. Caligula cum triumphali habitu templum Auguſti dedicaret, epulum Senatoribus ac earum vxoribus, & populo dedit, varia ſpectacula edidit, iuſtitium indixit, Luctus prohibuit [f]. τὰ πένθη πάντα ἐπέσχεν. Verbum ἐπέχειν, ſignificat minuere & inhibere ex Maiorum inſtituto. Ob ædis dedicationem minutus eſt populo Luctus: ex Caligulæ inſania inhibitus & ſublatus, qui viduis permiſit vt nubere poſſent, quibus

a Nos lib. 4. de vet. iur. pontifica. 16.

b Liuius lib. 30.

c Spartian. in Adrian. & Ælio vero.

d lib. 4. de vet. iur. pōt. cap. 13.

e Liuius lib. 36. Dio lib. 42.

f Dio lib. 59

bus alioqui Luctus impedimento nuptiis fuiſſet.

Cùm luſtrum conderetur, hoc maximè Cenſores obſeruarunt, ne ominis infauſti quid committeretur, vel quod Luctum portenderet. Quare Luctus omnis minutus luſtri tempore, quod eſt lugubria interim depoſita, omnia triſtitiæ inſignia intermiſſa: nihil enim religionum ceremoniis aduerſatur magis, quàm Luctus, qui ideo minuebatur, quod eſt, non omnino tollebatur, ſed ad tempus deponebatur. Aliud enim eſt minuere Luctum, tollere, vel inhibere. Minuitur Luctus, dum aliquid de luctu detrahitur, id eſt cum lugubria diebus ſolemnibus deponuntur, quibus elapſis, à lugentibus reſumebantur.

Luſtro completo Cenſores victimas offerebant ſolemni ſacrificio. Vnde à luſtro hoſtiæ luſtrales dictæ, & luſtralia[a] quæ duabus manibus accepta Cenſor ingerebat, quæ non proſecarentur. Hæc ratio fuit cur Cenſori cùm luſtrum condit, mortuum intueri nefas eſſet. Nullum enim publicum ſacrum à lugentibus aut funere pollutis perfici potuit, nulla dedicatio vt vulgatum Horatij Puluilli exemplum teſtatur.

[a] Seru. 8. Æneid.

Luctus olim non minuebatur ob ludorum celebrationem, niſi publicæ gratulationis cauſa noui exhiberentur. Nec enim ludorum celebritas populum ad ſpectacula adſtringebat. Quod ſub Principibus aliter ſeruatum.

Finiti Luctus vnum habet Romana hiſtoria exemplum, cum poſt Cannenſem cladem triginta diebus

a Liuius li. 22. terminatus eſt [a] quia matronæ ſacris Cereris non intereſſe ſolum, ſed præeſſe debuerunt. Quod cum omnibus matronis lugentibus intermiſſum eſſet, S. C^tum^. factum ne ſacra publica, aut priuata desererentur. Nam ſacrum Cereris à matronis veſte candida, b Liuius lib. 34. nec funere pollutis fieri debuit, Græco ritu [b]. Malè c in verb. Græca ſacra. ſcriptum eſt apud Feſtum [c], Luctum illum centum diebus finitum, contra Veterum fidem.

Aliæ ſunt minuendi Luctus cauſæ priuatis, aut finiendi, vt ſi quæ illorum opera felicitas Reipublicæ contigiſſet, ὅταν εὐτυχήσῃ δι' αὐτοὺς τὸ κοινὸν [d], vel ſi d Dionyſ. lib. 3. quid proſperè aut exoptatum obueniſſet. Sic cum exceſſiſſe Germanicum Piſoni nũtiatum eſſet, Plancina vxor inſperato gaudio inſolens, Luctum amiſſæ e Tacit. lib. 2. annal. ſororis tum primum læto cultu mutauit [e].

Ego verò [f] Præſes Maxime, dum exoptato otio fruor, lugubria hæcce depono, & hilariore animo luctum finio, ſi ex Græcorum more Apollini vero hoc factum poſuero, quod animi mei teſtationem habeat, quæ in hac ſcribendi ratione non aperta eſt ſatis. Nam cùm hæc primùm ſcriberem, ea mihi mens erat, vt poſt tranſactam vitæ meæ fabulam nomini meo, ſi qua eſt ea gloria, conſulerem, eámque laudem pararem, quam viri, de literis bene meriti ſuis laboribus aſſequi ſolent. Sed cùm diligentiùs ea quæ ſcripſi recenſerem, aliter multò euenit, quàm infirmiore animo priùs conceperam. Etenim ab his ſtudiis à quibus antea laudem & delectationem modò petebam, nunc verò ſalutem etiam quæſiui & veram virtutis hereditatem cernere diebus

paucis, quibus ſciui potuíque. Cogitaui illicò ecquid moles iſta corporis quæ tot ambitionum machinis fulcitur, laudis tandem aut gloriæ meretur? quid honores? quid triumphi? quid rerum feliciter geſtârum memoria? quid diuitiæ? quid orbis terrarum Imperium? quorum vanæ imagines tot funera antecedunt & ſequuntur? Tot illa funera, tot Vrbium vaſtationes, tot Imperia proſtrata, atque diruta, cum ante oculos iacerent: Intuebar magis in ſepulchris homines florentes ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinitatibus, amicis ſpoliatos & ſepultos. Videbam ſepulchra ipſa neglecto cinere, abiectis cadaueribus, vermium fœtoribus repleta: quæ cum me mortalitatis ipſius monerent, mecum ſæpe collocutus, adhibui me in conſilium, me audiui, mihi obtemperaui, vt quæ habent ſpeciem ſpeciem gloriæ collecta, ex inaniſſimis ſplendoris inſignibus contemnerem, breuia, fugacia & caduca exiſtimarem. Profuit ergo ſi non ad virtutem comparãdam, certè ad eruditionis quæ via ad illam eſt, vetera inſtituta è ſepulchris eruere, pulchráque antiquitatis facinora meditari, quæ in virtute poſita è tumulis viros probos vbique excitant rediuiuos. Cum itaque his cogitationibus detinerer, Dei Opt. Max. vox illa prima aures perculit: *Ecce poſui coram te vitam & mortem, bonum & malum.* Bonum illud inquam virtus eſt & vita: malum verò mors & vitium. Virtutem ergo à qua vita proficiſcitur, amplexatus: diligentiùs quid illa eſſet, quid vita quibúſue artibus parari poſſent, cum animo vo-

Digitized by Google

luerem: tria vitæ genera ab optimis & ſapientiſſimis viris conſtituta reperio. Vnum, ſuaue; triſte alterum: tertium hilare. Suauem vitam putauerunt, quę, ſine mœrore tranſigitur: Triſtem, quæ variis iactatur fortunæ ſæuientis, aut vitiorum procellis: hilarem porrò quæ dolorum effugia quærit, quas Philebi ſectatores nuncupant voluptates. Hæc quidem in rebus humanis ita verſatur, vt inter dolores & voluptates media, ei magis ſtudeat, quæ habet delectationem. Quæ tamen ad meliorem ſæpe tracta ordinem, certo quodam numine iuuatur: ſed interdum reluctata, ordine virtutis relicto, ad hoſtium caſtra transfugit, quibus impietas & iniuſtitia dominantur. Sæpe verò in virtutis & vitiorum vicinia ita traducitur, vt ſuauitatem nunc aliquam, mox triſtitiam experiatur. Sic humana vita eſt, quæ diuerſis fluctibus obruta, nunc aduerſis ventis nauigat, nunc ſecundis: quam meritò ſcalæ imaginem habere dixerunt. Vna enim dies nos de faſtigio detrahit, alia extollit in altum, variique aſcenſus & deſcēnſus qui nos in cœlum ferre, nunc videntur, nunc in terræ viſcera præcipites dare. Prudenter hercle Plautina mulier,

Satin' parua res eſt voluptatum in vita
Atque in ætate agunda,
Præ quàm quod moleſtu'ſt: ita quoique comparatum
Eſt in ætate hominum,
Ita Dis placitū, voluptati vt mœror comes conſequatur,
Enim incōmodi plus maliq; ilico aſſit, boni ſi obtigit quid.

Nam in totius vitæ tragœdia, vel comœdia dolores voluptatibus ſic immiſcētur, vt ſua ſorte nemo con-

tentus viuat. In ea maximè perturbatione, & confuſione rerum, quæ tanta eſt vt cuique locus vbi ipſe ſit miſerrimus eſſe videatur. Loquor forte apertiùs quàm tempora noſtra patiuntur, vel multorum hominum poſtulant mores: ſed aberrationem à moleſtiis hanc mihi habere liceat, inter eorum gemitus & querelas, qui philoſophiæ aſperitatem amplectuntur, multis ridiculam, aut inuiſam. Quid enim aliud hodie illa, quàm generoſa ſtultitia æſtimatur? vt Socrates quondam Traſymacho dicebat. Non horum temporum, non horum hominum atque morum negotium eſt, de altiore ſapientia tractare: quæ tamen cum eam habeat ſuauitatem quod genus vitæ primum poſitum à nobis eſt, minimo periculo vel cum perditis hominum ingeniis poſſem conflictari. Antiſthenis verum vetus illud eſt, virum bonum moleſtam eſſe ſarcinam. Nec enim facilè feruntur ij qui virtutis excellentiam prædicant, quorum grauis & moleſta ferè ſemper eſt oratio, quaſi ſapere videri velint ad oſtentationem. Sed à funebri pompa nemo facilè ad vmbram gloriolæ tranſire credet eum, quem à prima ætate maximè philoſophia delectauit, quæ mortem corporum meditatur, vt incorruptibilem vitã poſſit adipiſci. Prioris ergo vitæ ſuauitas quæ ſola vitalis eſt, in corporis & animæ ſeparatione conſiſtit: aliorum vita ſomnus eſt & inſomnium, vel vera mors cum vanis affectibus ſepultus animus è virtutis vita migrat & emoritur, vt in vitiis viuat & voluetur. Optimè Heraclitus, nos viuere illorum mortem, & mori illorum vitam monebat. Quaſi diceret nunc cum

viuimus mortuum animum monumento corporis ſepultum contineri: qui liber & corporis ipſius vinculis ſolutus viuit, nec ſolum aduerſam, ſed etiam euerſam fortunam fortiter tolerat, contra illius omnes impetus armatus.

Quis ſeruus eſt, ait Poeta, *mortem qui poteſt temnere?* Nimirum intellexerat quiſquis huius ſententiæ auctor fuit, nihil æquè à corporis ſeruitute animum liberare, quam mortis contemptum qui ex aſſidua illius meditatione oritur. Hęc profunda ſapientia eſt, quæ vt Parmenidi Plato dicebat, vulgarium animarum oculos fugit qui diuinę mẽtis radios ſuſpicere non poſſunt: quam quidẽ ſapientiam primigeniam hominis poſſeſſionem iure appellauit. Cuius is finis eſt, vt noſmetipſos & mortales omnes ſtultitiæ damnemus, ſi à virtute tantiſper peregrinamur. Verè enim ſcripſit alter Poëta,

Sapientia prima eſt,
Stultia caruiſſe.

At quæ maior ſtultĩa vel potius inſania eſt, quàm ita viuere quaſi nuſquam ſimus morituri, vitámque ipſam miſeram æternæ felicitati anteferre? quæ vero æterna illa felicitas eſt? num virtus? num ſapientia? num ea quæ ſapientes ipſi enumerant bona? de quibus rectè ſentiunt quidem nihil illorum ſummum eſſe, ſed tertium aliquid, quod iis omnibus præſtantius eſt. Hæc enim quæ bona putantur, à foribus veræ ſapientiæ, & ab illius pomœrio longè remota sũt, quæ tamen vt in vrbis ampliſſimæ ſuperbiis morari videntur, in qua æterna mens degit, quæ vna perfe-

Digitized by Google

ctam continet felicitatem; quem nobis morte crudeliſſima comparauit primogenitus mortuorum. Felicitas quidem illa ſummum hominis bonum eſt, quo fruitur demum cum ad finem vltimum peruenit & quod illi optimum eſt cōſecutus, quod ipſam ſuperat mortem. Mors enim neque felicitatis vllius habet rationē, neque id eſt cuius gratia nati ſumus. Nam mortalis omnis naturâ ſuâ ad Deum ita dirigitur, vt ipſe ad aliud non referatur. Atque vt prima duntaxat rerũ omnium cauſa Deus eſt: ſic finis etiam appellatur, ad quem peracto vitæ curriculo redeunt omnes boni. Hunc finem altioris ſapientiæ Magiſtri beatitudinem obiectiuam dicũt, cuius effectus amor eſt, qui per obiectum mouet voluntatem: & hic quidem amor eſt effectus finis, vt finis. Vt enim vnicum & primum principium eſt, nec duo vlla ratione dari poſſunt: ſic vnus & vltimus finis eſt qui ad primum illud principium qui Deus eſt, redire debet. Si ergo Deus finis eſt hominis & ſummum illius bonũ nullam aliam extra Deum felicitatem eſſe, neceſſe eſt, quæ duas animæ partes præcipuas moueat, intellectum ſcilicet & voluntatem. In illo, vera reſidet cognitio Dei: in hac amor perfectus. Intellectus diuinã hoc eſt abſolutam boni naturã, per ſapientiam contemplatur: voluntas appetit, quod porrigit intellectus, cùm nullo impeditã corporis vinculo in Dei vultũ auidè reflectitur, quam auiditatem, Dei vultui penitus inhærentem, amorem dicimus. Quo ſi quis correptus in terris viuat verum illud dictum ſentiet, *Moritur quiſquis amat.* A proprio enim ſolutus cor-

pore viuere videtur, qui cum ad verum tendit finem, totum ſe Deo deuouet, qui nos ex hominibus faciat Deos. Nemo autem poteſt dicere, ſibi vnum & ſolum Deum eſſe, niſi qui inferiora omnia deſpicit, & flocci facit. Procul hinc impia Sophiſtarum phantaſmata, quorum multos tanquam numina doctrinæ vulgus veneratur, cũ nihilo plus ſapiant, quàm Gyrinæ ranæ. Abeant illi qui de Dei ſermonibus vt de lectione non recta aut corrupta perperam ſentiunt, fabulantur temerè & cauillantur, atque vnius literulæ mutatione errores veteres calidè fouent Audiant quæ ſemel Deus locutus eſt, cũ duo hæc audita ſunt: *Quia poteſtas Dei eſt Domini miſericordia, qui reddet vnicuique ſecundum opera ſua.* Poteſtas improbis damnationem parat: miſericordia bonis felicitatem. Mortem illa & vindictam: hęc vitã promittit & gratiam. Atque vt ſua ij ſtultitia occidunt, qui diuina prouidẽtia ſalui eſſe potuiſſent: ſic qui immortale malum, quæ inſipientia eſt, deuitarunt, ſumma animi æquitate, quaſi ſecundo flumine ad felicitatis portũ contendunt. Faxit Deus vt ætatis maturitate his temporum vitiis, ſapientię præcepta ſectemur: & conſcientia rectæ voluntatis ad illa ſe tempora muniat, quibus à Deo ratio exigetur factorum. Nos interim angorem animi luctus profani remiſſione, & diuinis in poſterum colloquiis ſubleuemus.

FINIS.

Digitized by Google

INDEX LEGVM
DIGESTORVM ET COD. QVÆ IN HIS LIBRIS CITANTVR, aut exponuntur, ordine Alphabetico.

De acquirenda Hered.
l.pro herede. 503

Acquirend. poſſeſſion.
l. qui vniuerſas. §. poſſeſſionis. 445
l.ſi qu is ante.ſ.fin. 425

Acquirend. rer. domin.
l.ſeruus.§.1. 441

Accuſationibus.
l.hos accuſare. 509

Adimendis legat.
l.alumnus.§.Seïa. 495

Adminiſtr.rer. ad ciu. pertin.
l.legatum in fin. 524

Aedilitio Edicto.
l.1.§.idem Viuianus. 29

Agentibus in rebus.C.TH.
l.5. 47

Alimentis & cibar. leg.
l. libertis. §. cibaria. 501. 509. 510

Aqu. & aqu.pluui.
l.1.§.fin.§.ſi quis hoc ceſſerit. 455. 449. 450
l.1.§.permittitur. 449. 450
l.Lucio. §.conſtet.&ſ.inter duos 449
l.quanquam. 463
l.ſi prius.ſ.ſed loco. 441. 450

Aquaduct.
l. 1. 450

Bonis eor.qui ant.ſent.
l.3. 58
l.fin. 59

Bonis libertorum.
l.libertus. 436

Cadaueribus punitor.
l.1. 62. 64

Capite minutis.
l.5.§.1. 32

Captiuis.
l.hoſtes. 427
l.poſtliminium. eod.

Carbonian. edict.
l.cum fine. 436

Commiſſor.reſcind. C.T.
l.vnic. 397

Commun.diuid.
l.in communi. 401
l.Sabinus. 403
l.ſi quis putans.§. ſi quis. 401
l.fin. 516
Commu.de ſeruitut.
l.4. 442
Commun.prædior.
l.qui per certum. 449
l.refectionis.C. 441
l. ſi precario. 444
l.fin. eod.
Condiction. cauſ.dat.
l.ſi heres. 485
Condict.indebit.
l.Iulianus. 522
Conditionibus & demonſtrat.
l.conditionum. 99
l.demonſtratio.§.fin. 520
l.eas cauſas. 520
l.hæc ſcriptura. 486
l.in teſtamento. 27.417.516
l.mulcta. 27
l.quibus.§.fin. 485
l.quidam teſtamento. 54
l.ſi fundum. 519
l.tales. 520
l. Titio centum. §. Titio centum. 520
Conditionibus inſtitution.
l.quæ ſub conditione. 486
l.ſi quis ita. 486
Contrahenda Emption.
l.æde ſacra. 405
l.Celſus. 412
l.cum in venditione. 423
l.& liberi. 411.412
l.hanc legem. 412
l.litora. 412
l.pacta conuenta. eod.
l.qui officii.§. neſcius. 411
l.ſi quis donationis. 423
Damno infect.
l.damni. 418
l.qui bona.§.ſi quis iuſta. 453
De Decurionib. & Silentiar.C. T.H.
l.1. 128
l.3.§.fin. 413
Diſtraction.pignor.
l.ſi creditor.§.quæritur. 396
Dolo malo.
l.arbitrio. 465
Donationib.
l.2. 112
l.4.& 5.C.Th. 423
Donat.inter vir & uxor.
l.ſi ſponſus. 420
De eo quod met. cauſa.
l.ſi cùm exceptione. §. ſi quis. 465
Euictionibus.
l.quod ad ſeruitutes. 449
l.ſi per imprudentiam. §. ſi quis locum. 465
l.ſi ita quis. 83
Excuſationib. Artific. C.TH.
l.2. 338
Ad exhibendum.
l.exhibitionis.C. 517
l.Iulianus. eod.
l.in hac §.interdum. eod.
Ex quib.cauſ.infam.irrog.C.
l.Decreto. 531
Ex quib.cauſ.maior.
l.1. 505
l.denique. 444
De fabricenſibus C.lib.11.
l.2. 194

Familiæ erciſcund.
l.his conſequenter. §. ſed etiam. 434
§.cùm monumentum. 483
l.filia. §.familiæ. 473
l.fundus. 412.435
l.qui erat in fin. 480
Gradibus affinit.
l.ſtemmata. 111
Heredibus inſtituend.
l.paterfamil. 487
Hered.vel act.vend.
l.2.§.ſi quid publici. 473
De his quæ pœn. nomin.
l.2. 419
l.fin. 510
De his quæ vt indign.auſer.
l.heredem. 61
l.qui tacitum, 496
De his qui deiecerunt & effud.
l.1, 465
l.4. 454
De his qui notantur infam.
l.1. 528
l.Athletas. 78.79.109
l.genero. 532
l.liberorum 411.§. vnde 530. §. non ſolum. 532
l.parentes. 497 525
l.ſeruus. 499
l.ſoler. 531
l.vxorem. 532
l.fin.§.fin. 34
De iis qui ven.ætat. impetr.
l.3. 399
De incolis. C. lib. 10.
l.1 329
Iniuſto rupt. & irrit. teſt.
l.6.§.eius qui. 58
Iniuriis.
l.1.§.denique 490. §. ſi fortè.506
l.item apud §.quod ait Prætor. 466
l.lex Cornelia §.fin. 504
l.iniuriarum. 506
l.prætor dixit. 505
l.ſtatua. 506
In integr.reſtitutionib.
l.omnes. 466
De in ius vocando.
l.2. 130.§.fin.497.498
l.3. 497
l.ſed & ſi. 499
De in rem verſo.
l.& ideo §.illud plane. 78
l.filiusfamil. 91
l.qui ſeruus §.proinde. 338
Inſtitoria actione.
l.5.§.idem ait. 80.83
Inſtitutionib.& ſubſtitionib.C.
l.fin. 530
Interdictis.
l.1. 389.451
l.2.§. interdict. 451.§. & quidem. 455
Interdictis & Relegat.
l.inter pœnas. 59
Itiner. atúque priuat.
l.vertices. 458
Iudiciis.
l.2.§.ſed ſi. 508
l.interdum. 498
Iure aureor. annul.
l.4.& 5. 531
Iure deliberandi.
l.ait Prætor.§.fin. 480
Iure dotium.
l.cùm in fundo. 472
Iure fiſci.
l.1. 418
l.3 496

Digitized by Google

Iureiurando.
l.1. 184
Iure patronatus.
l.1. 419
Iuris & facti ignorantia.
l.2. 411
l.error. eod.
Iuriſdictione.
l.ſi quis. 504
Latina libertate tollend. C.
l.vnic.§.ſed & qui. 125
Legatis 1.
l.cùm ſeruus.§.fructus. 93
l.filiusfamil.§.diui. 417
l.nihil. 412
l.Senatus.§.Marcellus. 348
l.ſeruo.§.ſi fundus. 449
Legatis 2.
l.Ciuitatibus 1. 112.525
l.cùm autem. 481
l.cùm pater. §. libertis.431.§.pluribus. 68
l.Mæuiua.§.in fundo. 517
l.quædam. 351
l.ſi heres. 516
l.ſi quis ſeruum. 481
l.fin. 401
Legatis 3.
l.1.§.hi quibus. 60
l.pater filiam.§.Iulius. 417.490
l.patronus.§.codicillis. 351
l.ſeruus autem. 396
l.ſi tibi. 99.216.529
l.Titius heredis. 487
l.14.C. 425
De legationibus.
l.4.§.legari. 49
De lege Commiſſoria.
l.1. 396
De lege Fuſia tollenda.C.
l.vnic. 125
Ad legem Aquiliam.
l.item mela.§.ſed ſi ſeruus. 454
l.ſi ſeruus.§.huius. legis. 376
Ad legem falcidiam.
l.1.§.fin. 483
l.2. eod.
l.pœnales. 503
Ad legem Iuliam Maieſtatis.
l.1. 506
l.6. 187
Ad legem Iuliam peculatus.
l.1. 353
l.eadem. 506
l.lex Iulia.§.non fit. 353
l.ſacrilegii. 413
Ad legem Iuliam de vi publica.
l.creditores. 490
l.lege Iulia. 505
l.qui cœtu. 488
Locati.
l.cùm plures. 478
l.ſi quis conduxerit. 423
Mandati.
l.ſi verò.§.fin. 484
Manumiſſionibus.
l.3. 394
Manumiſſis teſtamento.
l.Mæuia. 227
Militari teſtamento.
l.ſi certarum.§.Iulianus. 469
Minoribus.
l.1. 466
l.auxilium. 503
Mortuo inferendo.
l.1.456.460.§.prætor ait. 458
l.4. 440
l.5. 303
l.fin. 460
Muneribus & honorib.
l.fin.§. hi quoque. 349

Digitized by Google

Nauta, Caupones, ſtabular.
l.1. 465
l.3.§.ex hoc edicto. eod.
Negotiis geſtis.
l.actio. 466
l.liberto.§.libertis. 485
Ne quid in loco public. vel. itin.
l.2.§.locorum. 456.§. prætor eod.
Ne quis eum qui in ius voc.
l.ſi per alium.§.in eum. 462
Nouella Iuſtinian. 11. 435. & 115. 84.
De Noxali actione.
l.ſi ſeruus.§.1. 397

Obligationibus & actionibus.
l.cùm ex vno. 486
Operibus publicis.
l.fin. 350
Operis noui nunciatione.
l.1. §.nunciatio.452.§.hoc edictũ. 455
l.non ſolum. 448
Origine iuris.
l.2.§.eodem. 464

De pactis.
l.nemo. 396
Pactis conuentis.
l. 112
Pactis pignorum C.
l.3. 397
Peculio.
l.ſi ſemel. 465
Petitione hereditatis.
l.1.C. 481
l.diuus. 480
l.heres.§.ſi defuncto. 35
l.hereditas,in fin. 484
Pignoratitia actione.
l.ſi rem.§.propriè. 395
l.fin. 440
Pignoribus.
l.1.§.prædium. 397
l.3.§.fin. 394
l.cùm & ſortis.§.fin. eod.
l.obligatione. 491
l.grege.§. ſtatuliber. eod.
De Pollicitationibus.
l.Septiniæ. 517
De Pœnis.
l.aut facta. 259
l.hodie. 443
De Popularibus actionibus.
l.2. 503
De poſtulando.
l.1.§.deinde. 464
De præſcriptionibus long.temp. C.
l.fin. 441
De precario.
l.2. & 3. 444
l.& habet.§.eum qui. eod.
De Principe Agentium in rebus C. lib. 12.
l.1. 47
Procuratoribus.
l.aut religionis. 498
l.poſt litem.§.fin. 498
Quadriennij præſcriptione.C.
l.fin. 194
Quæ res pignori dari poſſunt.
l.fin. 491
Quemadmodũ ſeruitutes amittantur.
l. 442
Quibus modis pignus ſoluitur.
l. 4. 394
Quod vi aut clam.
l.denique §.quæſitum. 455
l.is qui §. ſi quis de monumento. 453

Digitized by Google

l.ſemper.§.in ſepulchro 454.§.ſed & ſi. 455
l.ſi vitem.§. ſi quis proiectum. 454.

De rebus authoritate iudic. poſſid.

l.in venditione. 397
l. quæſitum. 472

De rebus Creditis.

l.2.§.mutui. 508

De rebus dubiis.

l. qui duos §. ſi maritus. 471. 472
l.ſi fuerit. 529
l.ſi inter virum. 472

De re iudicata.

l.1. 522

De rei vendicatione.

l.in rem §.loca. 462

De rerum diuiſione.

l.1. 389
l.diui. 265
l .in tãtum §.religioſum 392.§.fin. 265
l.ſacra §.propriè. 418

De Receptis qui arbitrium recip̃er.

l.arbiter intra. 418
l. Celſus. 486

De Regulis iuris.

l.imaginaria. 423
l.ſemper. 396

De Religioſis.

l.Celſus. 470
l.cùm in diuerſis. 278.427
l.cùm loca. 38. 427
l.Diui. 266.285.287.92.427.292
l. & ſi quis §. hæc actio 344. 469. 478.485.§.impenſa 83.352. §.labeo 473. 475. §. qui mandatu 475.§.ſed interdum 473.480.§. ſi Colonus 473. 479. §. ſi quis dum ſe. 475
l.ex conſenſu. 395
l.familiaria. 429
l.funeris 1. 469
l.funeris 2.78.477.§.monumento. 343.344
l.impenſa 1. 470.471
l.in eum. 469
l.is qui. 301.403.462.519
l.liberum. 402.457
l.locum §. an & ſocius 401.§. is qui 403.§.locum 393.398.§.prætor ait 44.462.493.§. purus 278 391. §. qui mortuum 462. §. ſepulchrum 493.§. ſi vſumfructũ 393.398.457
l.minimè. 35.40.532
l.monumentum. 268.494
l.nec corpora. 484.488
l.nec ære. 470
l.Næratius 92.§. ſi maritus. 470
l.oſſa 457.463.§. ſi locus 407. 411
l quod ſi locus. 396.407
l.ſcriptus. 292
l.ſed ſi nondum. 470.471
l.ſic pro rata §.præterea. 471
l.ſi filiusfamil.31.§.hæc actio 472 §. qui ſeruum 374. §. ſi mulier 471
l.ſi poſſeſſor. 475
l. ſi quis eo. 400.492
l.ſi quis fuit. 33.435
l.ſi quis ſepulchrum 450.460.479 §.funus 130.§.SCto. 407.508
l.ſi plura §.ei cui. 472
l.ſi venditor. 445
l.ſunt perſonæ 396. 400. 402. 455. 456
l.vel quod §. liberti 433. 434. §. ſi adhuc. 266
l.veluti. 470

De Religioſis C.
l.inuito. 407
l.ius ſepulchri. 423
l.mortuorum. 360
l.ſi ſepulchrum. 405
De re militari.
l.milites.§.irreuerens. 48
De ritu nuptiarum.
l.denique. 532

De ſeparationibus.
l.1.§.quæſitum. 443
Sepulchro violato.
l.1. 502.414
l.prætor ait 454. §. aduerſus 489. §. diuus 359. 449. 488. §. hæc actio 509. §. non perpetuæ 85. 488. 492. §. qui de ſepulchro 465.466.505. §. ſi is cuius 513. §. ſi quis. 507
l.quæſitum. 130
l.ſepulchra. 38.424
l.ſepulchri 1. 503
l.ſi ſepulchrum 45.313.405.505
l.vltimur. 445
C. TH.
l.4. 280
l.6. 408
C. Iuſtinian.
l.1. 408
l.3. 506
l.6. 489.490
De ſeruitutibus.
l.præſes C. 429
l.quoties. 450
l.ſeruitutis 3. 444
l.ſeruitutes 4.§.ſeruitus 442. 450 §.ſacri. 441
De ſeruitutibus vrbanor. prædior.
l.Olympico. 444
l.quidam hiberus §.parietem. 338
l.ſi ædes §.fin. 415
l.ſi quis §.fin. 399
Si ex noxali cauſa agatur.
l.ſi cùm vno. 499
Si ſeruitus vendicetur.
l.1. 429.442.462
l.ſicuti §.competit. 345
Si vſusfructus petatur.
l.ſi item. 446
Soluto matrimonio.
l.diuortio §.impendia. 350
De ſtatu hominum.
l.ingenuum. 522
l.libertas §.ſeruitus. eod.
De ſuis & legitimis.
l.1.§.ſuis. 435
Ad Syllanianum.
l.lege Cornelia. 504
Ad S.C.Tertullianum C.
l.ſi qua. 531
De Teſtamentis.
l.eius qui §.ſi cui. 59
De Teſtamento manumiſſis C.
l.10. 125
De Tranſactionibus.
l.nulli. 482
Ad Trebellianum.
l.quia perinde §.reſtituta. 436
l.ſi patroni §. qui fideicommiſſariam. eod.
Ad Turpillianum.
l.ſi propter. 509
De vacatione & excuſat.muner.
l.Prætor. 499
De verborum obligationibus.
l.continuus §.cum quis. 408
l.in executione §. ſecunda. 486
l.inter ſtipulantem §. ſacram. 428
l.quodcumque. 527
l.ſi ita quis §.ea lege. 420

De verborum ſignificatione.
l.23. 397
l.29.§.fin. 338
l.74. 69
l.79. 342
l.120. 418
l.123. 348
l.130. 418
l.131.§. inter. 510
l.155. 430
l.185. 109
l.118. eod.
l.203. 485
l.218. 329
l.241. 338
l.242. 158

De vſurpationibus & vſucapion.
l. ſequitur.§. ſi viam. 444.§. fin. 441
l.ſi aliena §.aure. 445
l.ſi hominem. 396
l.ſi is cui. 441
l.vſucapionem. 440

De vſu & vſufructu legat.
l.1. 398.438
l.damna. 444
l.legatum. 208.272.525
l.quidam Reip. 526

De vſufructu.
l.1. 456
l.vſusfructus. 398
l.locum. eod.
l.ſed ſi quid. eod.
l.Titius.§.fin. eod.

Vti poſſidetis.
l.ſi duo.§.videamus. 454

De vulgari.
l.ex facto.§.Iulianus. 436

INDEX

Digitized by Google

INDEX RERVM
ET VERBORVM.

A

ACARNANVM facinus memorabile. 32
Acerbum funus. 43. 65 156
Acerbę aues. 157
Acerra ante lectum mortui. 90
Actio & interpellatio differunt. 443
Actio pro accuſatione. 509
Actio maieſtatis. eod.
Actionem dare. 464
Actiones pro monumenti ædificatione.
Adorare manes. 484
Adorare reliquias. 95
Ædificia manium. 280. 96
Æquitas exhibitionis. 517
Æquitas ſolutior. 475
Æternitas Principum. 194
Æuiterna tellus. 281
Agentes in rebus. 47
Agger ſomni. 285
Albarium opus. 335
Alimenta relicta. 214
Ambaruale ſacrum. 21
Ambegni. 22
Ambitus monumenti. 446
Ambulatoria porticus. 345
Ambuſtaneæ aues. 144
Animaduertere & cognoſcere. 466
Anniuerſaria ſacra. 225
Annuli à morientibus traditi. 68
Annuæ inferiæ. 224
Annua ſolemnia. 225
Antarii funes. 458
Antæ, antes lapides. 459
Anteſtari. 501
Antium colonia. 512
Ἀντίχρησις. 230
Appium in funere. 273
Ἀποκρότημα. 258
Ἀποθέωσις. 85. 186
Ἀπολαύειν ἀηθείας. 521
Ara ſepulchri. 273
Aræ conſecratæ, mœſtæ. 275
Ara procurationis fulgetræ. 30. 285. 301
Arbores fulguritæ & fanaticæ. 18
Arbores coinquire, collucare. eod.
Arbores ferri & efferri. 122
Arca. 301
Archimedis columna. 300
Archimima ſui temporis prima. 129
Archimimus diurnus. 128
Archimimus in funere. 126

b

Arenatum. 335
Arietes nefrendes. 22
Arma in ſepulchris. 334
Aruales fratres. 21.27
Aſcia. 139
Sub aſcia dedicare. 334.335.336
Aſperſio. 200
Aſperſio ſumptuoſa. 114
Aſsignata ſepulchra. 361
Atina Colonia. 512
Attacta loca. 28
Α᾽τινία. 121
Auctionis proclamatio. 99
Auctoritas æterna. 440
Α᾽ὑπόματος Θαλάττης. 6.9
Aue & ſalue. 226
Auxilia. 47

B

Balſamum arbor. 355
Baty in ſuffitionibus. 201
Bellica mors. 31
Beſtiarij matutinis horis. 207
Bidental. 29
Bidentalia loca. 28
Βιαιοθάνατοι. 56
Bos femina. 23
Βραβευταὶ. 78
Bruti morientis verba vltima. 64
Buſta. 158.343
Buſta Gallica. 39
Buſta lapidata. 242
Buſta ptare. 239
Buſtirapi. 144
Buſtuarii gladiatores. 146
Buſtum & vſtrinum. 104

C

Cadaueris compoſitio & productio. 89
Cæna funebris duplex. 143
Campicurſio. 178
In Campo Martio illuſtrium tumuli. 293
Capillor. 22
Capitium. 28
Capularis. 95
Caput mortuorum apertum. 104
Caput vbi eſt, ibi ſepultura. 322
Carbonianum edictum. 436
Catilinæ ſepulchrum floribus ornatum. 212
Caſus. 7.9
Caſus & fortuna. 10
Cedere & concedere. 449.450
Χέειν τύμβον. 264
Cenotaphium. 263.264.265
Cenotaphi locus an ſit religioſus. 265
Cenſori cùm luſtrum condit nefas mortuum intueri. 205
Cenſoriæ leges. 446
Cenſorium funus. 172
Centuriare agros. 512.513
Cepe edere. 298
Certamen Chryſantianum.
Choragium. 160.161
Cinerum mixtura. 318.319
Cineratitii fines. 515
Cineres in vrna reportati. 45
Cineres ſiti. 46
Cinis altus. 150
Circumpotatio. 81
Circumferre. 200
Cognoſcere, cognitio. 466
Cognitio Principis. eod.
Collocare. 96
Collocata corpora. 95
Collocare. 96
Collocare veſtem. 478
Columna Archimedis. 300
Columna ſtans. 297
Columna 304. ſcelerata. 190
Collus. 108

Compoſitio cadaueris. 88.99
Conditionum triplex natura. 519
Congiarium. 217
Conclamatum. 88
Conclamare. 1.98.89
Conſecratio. 185.186.187
Conſecratio Auguſtarum & priuatorum. 195
Conſecrationis inſignia. 188.198
Conſecratio vel à Senatu, vel ab Imperatore. 186. Illius ritus. 187
Conſeruandi verbum in legibus. 17
Conſularis Campaniæ. 448
Conſulis qui in acie cecidiſſet, non licuit cadauer in vrbem referre. 34.484
Contrahere porcam 50
Qua in cõtracta porca iura ſunt. 51
In contubernium ſortiri. 343. 344
Κόπτειν 118
Corbitores 107
Corniſcæ diuę. 23
Corona ſpicea Cereri 27
Coronæ areſcentes. 116
Coronæ dapſiles 115
Coronæ donaticæ & militares. eod.
Coronæ longę. 114
Cretica in ſuffitionibus 201
Crematio cadauerum. 142.156
non ante genitum dentem.156
Cruſtulum teſtamento relictum. 216
Culina pars rogi. 144
Culignæ. 313
Cultura monumenti. 351
Cupę. 305 307
Cupreſſus in luctu. 97
Cuſtodes cadauerum. 83
Cuſtos ſepulchri. 349
Χεῦμα. 295

D

Damati non lugebantur. 641
Damnati ſepultura prohibiti. 59.60
Dapſiles coronæ. 115
Dea Dia. 21
Decurſio duplex. 178
Decurſio in funere Druſillæ. 179
Dedicare in funus. 91.92
Deductio cauſa funeris. 480
Deflecti. 182
Defunctus. 405
Denaſci. 65
Denicales feriæ. 50.202
Deportati inteſtabiles. 59
Depoſitus. 97
Depulſoria ſacra. 240
Deſcendere in cælum. 185
Deſignatores.78.527.Deſignator funeris. 79
Deſultores. 109
Dici raptus. 160
Dietę in ſepulchris. 346
Digitorum crepitus. 257.258
Dij animales. 185
Dij indigetes. 183
Dij manes ſeruiles.224.225.Rurationis.25.Patellarii eod. ſecuritatis.281.Veſei.24
Dii nouenſiles. 87
Diminutio cauſa funeris. 480
Diuiſio cum epulo. 213
Diuis iuſta non fiebant. 15
Dolia lictilia. 285
Doliola. 39
Domus æterna. 281
Dona figere, præſignare. 21
Dos ab hereditate ſeparatur.470
Druſilla Panthea. 198
Ductor funeris. 144

Digitized by Google

E

EClogium 100. Eclogium ad portam. Eclogæ. Eclogarii. eod.
Edicere. 411
Edictum de funeribus. 170
Edictum DD. fratrum. 492
Edictum D. Marci. 489
Edictum D. Seueri. 488
Εἴδωλα. 254
Effigies S.C^to. data. 172
Elugere. 528
Εναγίζειν. 183
Επιστάτης. 79
Epitaphium pro tumulo. 327
Epulum duplex in parentalibus. 230
Epulum funebre. 143.209
Epulum pronuntiare. 210
Εὐφρασία. 217
Exaſciatum opus. 339
Execratio. 244
Exequialis honor 259
Exequium. 143
Exercitus Romani diſtributio. 46
Exheredati habent ius ſepulchri. 435.437.438
Exhibitionis æquitas. 517
Expiatio homicidarum. 239
Expiatio locorum Religioſorum. 427
Extraordinaria crimina. 443
Extra maiorum ſepulchra inferri luctuoſum. 43
Extra porcam. 50
Extra ſortem ponere. 317
Ἔφοδος. 298

F

FAba in parentalibus. 230
Ad Faces & cereos efferri. 157
Facere in monumentis quid ſignificat. 328.329
Facere cum marito. 325
Falcidiæ ratio. 481
Fallacia. 500
Familiæ ſignificatio. 430
Familia diua. 23
Familia humilior. 261
Familia libertorum. 431
Fanatica loca. 28
Fatum. 58
Præter fatum. eod.
Fata immatura. 65. ſcribunda. 5.
Febrna. 201
Felix lapis. 233
Feralia. 228
Feminæ à ludis funebribus prohibitæ. 208
Feriæ denicales & nouemdiales. 84. precidaneæ. 87
Feſtum Epularum. 232
Fiducia. 395.396
Filiifam. peregrè mortui funus. 41
Fines cinaritii. 31.515
Fines ſepultuarii. 515
Finis hominis. 389
Fiſcus damnatorum heres. 62
Fiſtuca. 459
Fœda mors. 56
Folles. 438. Follutim ductitare. eod.
Formula ſententiæ veteris. 35. 447
Formula contractus donationis ſepulchri. 421
Fortuna & caſus. 9.10
Fragmentũ teſtamenti veteris. 29
Frendere. 27
Frumentatio. 217
Fucus. 89
Fulgetras poppyſmis adorare. 17
Fulguritæ arbores aut attactæ. 18
Fulguriti terra non condebantur. 15.16

Fulgurita loca. 28
Fulguriti indictiuo funere elati. 17
Fulgur conditum. 28
Fulgur triſulcum. 13
Fulguritorum corpus totum terra condebatur. 16
Fulmen Iouis. 11
Fulmina diurna & nocturna. 13
Fulmine exanimati non cremabantur. 11
Fulmine icti. 11.15
Illi inter prodigia numerati. 16
Fulmine occiſis iuſta non fiebant. 11
Fulminis manubiæ. 12
Fulminis reliquiæ conditæ. 18
Fulminis procuratio. 20.21
Fulminis genera varia. 12
Fulminum iactus ad quos deos pertinet. 12
Functum monumentum. 404
Funera mulier. 131
Funera neſunera. 63
Funebres ludi in caſtris. 34
Funeri pacem dare. 260
Funeraria actio. 464.465.468
Funeraria qui agere poſſunt. 474
Funeris impenſa. 168
Funeris locatio. 165
Funeris ſumptus. 477
Funerum feriæ. 84
Funus acerbum. 157
Funus cenſorium. 109.172
Funus ducere & proſequi. 497
Funus collatiuum 171. felix 173. imaginarium 173. imperatoriũ 172. indictiuum 109. ordinariũ 104. publicum 109. 165. Regiũ 172. ſimpludiareum 107. tacitũ 106. tralatitium eod. triumphale 173. tumultuarium 106. vulgare. 101
Funus Brutorum, 376. Seruorum. 372
Funus, rogus, pyra, buſtum, vſtrina, ſepulchrum, monumentum. 136
Furcæ. 297

G.

Generationes non fatales. 8
Genius Deus. 238
Super genua tollere. 14
Gladiatorium ad rogum 146. duplex in funere eod. in foro datum. 206
Gleba 261. glebæ iniectio 40. 262
Gloriæ munus. 264
Guingris tibia. 122

H.

Haſtæ puræ in funeribus. 117
Haſtati. 47
Hereditas & res hereditaria. 441
Hercules plures. 224
Hereditatium viceſema. 482
Heres quando ſepulchri violati tenetur. 507
Heredes ſequitur ius monumenti. 434
Heredibus quod ius ſepulchri competit. 429
Hereditas luctuoſa. 530
Hermæ in ſepulchris. 359
Hermæ Pentolici. eod.
Hermeraclæ. eod.
Hiſtoriarum fides ex laudationibus. 135
Hiſtriones publico funere elati. 171.362
Homicidæ ſui inſepulti. 56
Hominis dentes non creman-

Digitized by Google

tur. 142
Honoratij. 433
Honorarij tumuli. 33
Honoratus teſtamento. 433
Honor ſtatuæ. 362.371
Honor tumuli. 260
Honores diuini. 370
Honores mortuis decreti. 369
Hornum, hornotinum. 26
Hoſtia maxima parentare. 230
Hoſtiæ circumferraneæ. 200
Hoſtes àb hoſtibus funerati. 97
Humatus, humatio. 260.261
Humilia ſepulchra. 302
Humilis ſepultura. 261
Humilior familia. eod.
Hypampelus. 297
Hypotheca. 395

I.

ICti fulmine. 11
Illatio mortui & elatio. 477
Illatione mortui ſeruitus tollitur 397
Ilicet, in funere. 155
Imaginaria ſepultura. 262.263
Imago Cleopatræ in triumphum ducta. 38
Imago triumphans mortui principis. 39
Imagines in atrio. 111
Imagines Deorum coronatæ. 28
Imagines fractæ. 113
Imagines in carcerem truſæ. eod.
Imagines in ordinario funere. 105
Imagines maiorum. 110
Imaginum ius.
Immatura morte pæuenti. 57
Imperatores intra vrbem ſepulti. 359
Impetrare 531. impetrabilis dies. eod.
Impiare, impiati. 240
Imprecationes in monumentis. 244
Incrementa. 219
Incroare opus 19.22
Incruſtationes. 342
Indicere funus. 98
Indictionis formula. eod.
Indictiuum funus. 100
Indigni quandóque ius ſepulchri retinent. 435
In circum 344. in ante. eod.
Induciæ ad ſepulturam. 32
Infames tumuli. 332
Infãtibus tumuli cùm titulis poſiti. 158
Inferiæ ſub Dio 225. publicæ 224. tertiæ, nonæ, triceſimæ. 223
Inferias mittere. 22
Inferię ſecunda cuiuſque menſis die. 232
Inferiæ Veſtalibus inceſtis datæ. 224
Inferilia. 223
Inferorum nouem circuli. 385
Informe lethum. 56
Ingens ſepulchrum. 289
Inops turba. 62.93
Inſcriptio. 324
Inſepulta ſepultura 63.248. inſepulti. eod.
Inſepultorum pœna. 63
Interdicta. 451
Interdicta de locis religioſis 455 poſt annum dantur. eod.
Interdictum & actio quid differunt. 452
Interdictum de mortuo inferendo. 456
Interdictum de ſepulchro ædifi-

cando. 458
Intrita calx. 338
Ioues plures. 224
Iter ad ſepulchrum 442. precatiò conceditur. eod.
Iudicium dare. 464
Iupiter fulgurator, propugnator, vltor. 13
Iuridicus Campaniæ. 448
Iuriſdictio Sardiana. 523
Ius aſſignatum. 449
Iuſiurandum per cineres parentum. 183
Ius mortui inferendi. 412. 423
Ius ſepulchri differt à religione 173. & ab ipſo ſepulchro. 445
Iuſta funerum. 223
Iuſta ſepultura. 53
Iuſtitium in funere. 173. 536

L.

LAbellum. 305
Labyrinthi pro ſepulchris. 287
Lachtimas ponere. 154
Lachrimis & opobalſamo condere. eod.
Lachrimis tumulum plenum dare. 155
Lamentatio & luctus. 76. 118
Lapidatio 242. ſepulturæ genus. 243
Lapis vltimus. 305
Laruæ. 254. 255
Lauatio mortuorum. 77
Laudatio & laus. 131
Laudatio duplex. 135
Laudatio à proximioribus. 131. 134
Laudatio S.Cto. mandata. 133
Laudationum origo. 132
Laurus in purgationibus. 200
Lectiſternium in parentalibus. 221
Lectuli in funere. 124
Lectus funebris. 129
Legatum pertinere. 417
Legator. 526
Leges prædiorum vendendorum 445
Leges ſepeliendi Antoninorum. 482. 495
Leges de venatione ferarum. 525
Legio. 47
Legio claſſica. 49
Legionum nomina. 513
Legumina in defunctorum epulis. 231
Lemniſci odores. 115
Lemures 254. lemures extra ianuã eiicere. 255
Leſſum facere. 75
Leuis tumulus. 261
Lex x:1. tabularum 11. 14. 15. 31. 41 75. 77. 84. 90. 94. 114. 120. 119. 142. 261. 334. 357. 428. 440. 463. 500. 516.
Lex Agraria Thauria. 511
Lex de alternis conciliis reiiciendis. 113
Lex Fuſia Caninia. 124
Lex Iulia de ſepulchris. 515
Lex Manilia. 446
Lex Mæuia. 72
Lex Pompeia de parricidiis. 52
Lex Poſthumia. 114
Lex Scribonia. 441
Lex Seruilia. 504
Lex Tiberij Cæſaris de teſtamentis. 59
Lex Tiberij Cæſar. de ſepulturis. 515
Lex Tullia de Ambitu. 146
Liberti patronorum nomina aſ-

Digitized by Google

ſumebant. 431
Liberti pileati in funere. 124. 125. 125
Libitinarii. 78
Libitinariorum familia. 80
Libitinam exercere. eod.
Libitinenſis porta. 80
Lithoſtrotum. 345
Liuia Iuno. 195
Loca religioſa & publica. 455
Locatio funeris. 106
Loculi. 287. 288
Loricatio. 342
Lucerna ardens in monumentis. 357
Lucernæ in publica lætitia. 76
Luctuoſa hereditas. 530
Luctus damnatorum prohibitus. 64
Luctum inhibere, minuere, tollere. 537
Luctus annuus. 528
Luctus indicia. 75
Luctus minutio. 531. 537
Luctus minutionis cauſæ. 537
Luctus publicus. 534
Luctus ſacri. 224
Luctus tempus. 532
Lucus omnis ſacer. 23
Ludorum funebrium origo. 205
Ludorum cauſa. 206
Ludi matutini & meridiani. 207
Ludi non ſolent niſi numinibus celebrari. 205
Ludi nouendiales. 209
Ludi pleni. 109
Ludi pro neniis. 119
Ludorum tabulæ pictæ. 209
Lugendi deteſtabilia genera. 76
Lugere & elugere. 529
Qui lugeri non debent. 532
Luſtrare agrum. 21
Luſtrum miſſum. 22

M.

MAceria ſepulchrorum. 346
Machinas ponere. 458
Magiſter Curiæ. 214
Manceps diuinitatis. 424
Manceps monumenti. eod.
Mancipatio 422. 423. mancipatio nummo vno. eod.
Manduci. 108
Manes adorare. 95
Manes boni & mali. 254
Manes neglecti. 234
Manes placare 237. præfari 151. propitiare. 240
Manes ſepulti. 249
Manes ſuos pati. 240
Maniæ. 254
Manium ędificia. 280
Manubiæ Mineruales. 12
Mafortis. 90
Mafurtium. 50
Marmoratum. 355
Mars vltor, Syluanus. 22
Maſſa. 307
Mater patrię. 370
Matronarum laudatio. 136
Mauſoleum. 287
Medioxumi dij. 87
Membra mouere. 15
Memoriam defunctorum ſollicitare. 241
In memoriam. 269
Memoriam celebrare 270. comparare. eod.
Mercurij numen morientes inuocabant. 71
Mercurij tres. eod.
Menſa 304. in menſa ſatum. 304
Meridiani gladiatores. 207
Milites lugebantur quorum corpora

pora non comparebant. 34
Militibus duo funera facta. 31
Militum priuilegium pro ſepultura. eod.
Mimorum grex in funere. 126
Minio Deorum facies delinitæ. 27
Miſſum committere. 22
Μνήμης χάριν. 271
Mœſileum iuris ſui. 429
Monumentum & ſepulchrum. 268
Monumentum domi. 272
Monumenti impenſa. 482.483
Monumentum iuris ſui. 429
Monumentum in parte dimidia. 315
Monumentum pro parte tertia. 316
Monumentum purum. 407
Mors accerſita. 2
Mors complorata. 89
Mors fatalis & naturalis. 65
Mors fœda. 56
Mors in aqua. 52
Mors indigna. 53
Mors naturalis, aut fatalis, præter naturam, præter fatum. 8
Mors merita. 61
Mortis honor. 259
Mors violenta. 57.58
Mortui in mari 50. in naui & in mare proiecti. eod.
Mortuus differt à necato. 52
Mortuus deus pronuntiatus. 181
Mortui omnes manes dij. 205
Mulcta à teſtatore dicta. 417
Mulſum teſtamento datum. 216
Murrhata potio. 139.140
Munera picta in publico expoſita 209
Munimenta ſepulchrorum. 343
Munitura ſarcophagi. eod.
Murrhina. 140

N.

NAm, dictio cõpletiua & prępoſitiua. 12
Natalis dies mortuorum conuiuio tranſactus. 212
Natali teſtatoris die diuiſio data. 212.213
Natura, fatum, fortuna, caſus. 6
Præter naturam præterque fatũ. 5
Naturalis debitor. 552
Naufragorum ſepultura. 53
Naulum. 92.93
Necatus, nectus. 202
Nefrendes. 26
Neglecti manes. 237
Nenia triplex 120. Neniæ. 119
Neptuni ſimulachrum in Circenſi pompa detractum. 243
Nobilitas à ſepulchris probata. 280
Nomen ſignare. 321
Non feci. 61
Nouendiales feriæ. 84.86
Noui homines. 111
Nucum ſparſio. 219
Nudum præceptum. 417
Numen terra vltimum. 40
Numina ſinu condere. 181
Numerò cremati. 141
Numerò dicere eod.
Numero purgare ſe. eod.
Nuptiæ parentaliorũ diebus vetitæ. 218

Digitized by Google

O.

Obrendatium. 310.311
Obſtita loca: 28
Obtinuit. 486
Oculos inclamare 73. operire morientibus 71.ſuggillare. 72
Odoramenta ſtatuta. 355.356
Odores in funeribus. 123
Ollæ 308. Cinerariæ 312. maiores & minores 308. Oſſuaria. 312
Oleum teſtamento relictum. 215
Operculum. 28
Opobalſamum. 355
Optiones. 49
Opus facere. 29
Ordinaria funera. 104
Ordo adlectorum 127. ſcenicorũ. 128
Ornamenta cùm corporibus cõdita. 352
Os reiectum. 44
Os ſupra terram. eod.
Oſcillatio. 57
Oſcilla. eod.
Oſſa conſita 139.poſita,ſita,condita 461.mixta. 319
Oſſa legere. 150
Oſſuarium ſeu oſſuaria. 45.313
Oua in defunctorum epulis. 231

P.

Pantheus Auguſtus. 198
Pantomimus prior. 126
Pantomimorum maximus. 128
Parentalia. 228
Parentaliorum mẽſis Februarius. 228
Parentare. 230
Parentare & iuſta facere differũt. 229
Parentes diui crediti. 80
Pro patria mori gen⁹ mortis pulcherrimum. 31
Extra patriam inferri luctuoſum 43
Pauimentum facere. 342
Pax mortuorum. 260
Pecuniæ diuiſio. 214
Pecuniæ cùm mortuis ſepultæ. 355
Pedare arbores. 22
Perfundere. 152
Peregrina mors. 31.42
Peregrinæ mortis incommoda. 43
Permittere, permiſſus itineris. 449
Piatrix ſacerdos. 80
Pignus reliquiarum. 395
Piacularia ſacra. 241
Pilæ depoſitoriæ. 301
Pilæ in ſepulchris. 297
Pix & reſina in funeribus pauperum. 141
Plangere, mœrere, flere, plorare, lugere. 118
Pompa per forum. 131
Pœnæ cauſa legatum. 417
Pollincere 80. Pollinctores. 81. 82
Pollinctor ſacerdos. 82
Pollutio ex funere. 199
πομπεύς, πομπεύειν. 17
Pompæ Magiſter. 79
Pontifex Maximus funus exequi potuit. 204
Ad pontifices procuratio fulminis reiecta. 30
Pontifici cadauer inſpicere aut tangere nefas. 203
Pontificum auctoritas. 484
Pontificienſis ordo. 168
Porca præcidanea, & præſenta-

nea. 51
Porcam contrahere. eod.
Portiones ex myrrha. 140
Porricationes 346. Porticus in ſepulchris. 345
Portorium charonti. 92
Portus corporis. 280
Poſtliminium. 427
Poſtliminium in ſepulchris. 424
Præfari manes. 151
Præfica. 83
Præſes funeris. 102.130
Præſes Prouinciæ ius deportandi non habet. 59
Precari. 236
Prædium mille menſibus datum. 212
Princeps peregrinorum. 46.47.48
Princeps primus. 47
Principatus officium. 47
Principis adiutor. 48. 49
Principis vicem agens. 49
Principum publicæ inferiæ primæ. 224
Productio cadaueris. 94
Procuratio fulminis. 20
Prodigia certo ſacrificij genere procurata. 16
Profuſio legata. 221.222
Proiecta. 18
Proiectorium. 344
Propinatio legata. 221
Propinare mortuis. 222
Propitiatio & expiatio. 239
Protectorium. 343.344
Publicum funus ex SCto. 171
Pulueris iactus. 262
Puluinar conſecrationis inſigne. 190
Purgatio. 199.382
Pariter facere. 201
Purus locus. 391
Puteal. 28
Pythagorica ſepultura. 285

Q.

QVæſtores locabãt funus publicum 165. non tamen omne. 467
Querceæ coronæ. 365
Quietorium. 282
Quirites induto capite. 124
Dictio quoniam. 42

R.

RAdere genas. 75
Raptus diei. 160
In Regum parricidas. 14
Relatio in deos. 180
Religio loci. 498
Religioſa non ſunt hoſtium ſepulchra. 424
Religioſa ſunt, quæ religioſis adhærent. 404
Religionis beneficium. 498
Religionis læſæ crimen. 408.413
Religioſi loci ſtipulatio, inutilis. 427
Qui Religioſum locũ facere poſſunt. 392. qui non poſſunt. 400
Reliquiæ à corpore diuerſæ. 494
Reliquiæ pigneratæ. 491
Reliquiarum tranſlatio. 492
Reſcriptum DD. fratrum de funeris priuilegio. 497
Reſignare oculos. 71
Reſignatum æs. 72
Ricinium 90. Riciniati pueri. 91
Ridiculi tituli. 321
Rigor. 297
Rogi luſtratio. 145

Rogus. 139. nobiliorum. 143. pictus. 139
Roſæ ad ſepulchra. 219
Roſarum ſolemnia. 220

S.

Sacerdos bidentalis & fanaticus. 29
Sacerdos primus corporis Auguſtalium. 192
Sacra coinquire. 21
Sacra depulſoria. 240
Sacra piacularia. eod.
Sacri luctus. 224
Sacrificia humana. 231
Sacrificium lare ver uecibus. 81
Sagæ. 255
Sandapilarii. 83
Sarchophagus. 284
Saxum ponere. 304
Sceleritas facti. 58
Scrobes buſti genus. 103.104
Sectari flores. 496
Securi. 229
Securitas perpetua. 281. Interna. 283
Senatuſcóſultum. 361. milites ibi humarentur vbi cecidiſſent. 33
Sententiæ veteris exemplum. 35
Sententiam paſſi & inſepulti. 62
Septizonium Seueri. 290
Sepulchra an vendi poſſint. 407
an donari vel locari. 419
Sepulchra noſtri dominii non ſunt. 429
Sepulchra propter viam pôſita. 234
Sepulchra nec vſucapi poſſunt, nec ſeruitutem recipere. 440
Sepulchra quomodo religione ſoluantur. 427
Sepulchri ius ab hereditate ſeparatur. 505
Sepulchri ius hereditarium aut familiare. 429
Sepulchri ius ad Carbonianum non pertinet. 436
Sepulchri ius ſequitur bonorum poſſeſſorem. 436
Sepulchri violati crimen. 505
Sepulchrorum ſculpturæ. 333
Sepulchrum fundi venditioni cedit. 408
Sepulchrum quid propriè. 268. 278
Sepulchrum quando dicatur. 39
Sepulchrum vnum tantum, monumenta plura. 278
Sepultura ad ius naturę pertinet. 374
Sepultura brutorum. 376
Sepultura intra vrbes prohibita. 359
Sepultura militum. 32
Sepultura non eſt ſine fletu. 62
Sepultura iuſta & plena. 262
Sepultura ſeruorum. 374.375
Sepultus. 263
Sepultus non eſt, fluctibus obrutus. 261
Serui [illegible]eati. 125
Seruilis vnctura. 81
Seruitutem precariò concedere. 444
Signa & ſigilla in ſepulchris. 340
Signa vncta. 27
Simpludiarea funera. 107
Silicernium. 143
Siue Deus, ſiue Dea. 18
Siticines. 105
Sodales Auguſtales. 191
Solemnia cibi & roſarum. 220
Solium. 289
Sors. 9.317
Spectacula tributim data. 211

Digitized by Google

Sportulæ teſtamento datæ. 217
Spiritus morientium exceptus. 70
Statuæ honor. 314
Stemmata lineis diſcurrentibus. 111
Stipendii pars collata ad ſepulturam. 32
Stoicorum de morte doctrina. 55
Stoicorum doctrinam qui I. c^ti. ſecuti ſunt. 60
Strufertarii. 18
Stultitia ſepelibilis. 295
Suffitio. 155.200.202
Suggrundia. 157
Suggillatio. 72
Sulphur in religionibus. 201
Summanus 22
Sumotò aſcendere. 27
Superbum facere. 89
Supremus honor. 259
Supremum dicere. 67.155.263
Suſpendioſi. 57

T.

TAbernariæ comœdiæ. 109
Tabernæ in ſepulchris. 346
Tablina. 112
Tacita pecunia. eod.
Tacitum fideicommiſſum. 496
Tacitum funus. 106
Τάφος κενὸς. 63
Tectorium opus.334.335.vulgare. 338
Templa lapidata. 242
Temporaria ſepultura. 286
Terra grauis. 232.236.leuis. 233
Terræ iniectio. 53
Teſtamentorum licentia coërcita. 59
In Tetraſtylo conſidere. 27
Thecę. 312.313
Theatrum verſalitæ. 207
Tibiæ in funeribus. 105
Ad Tibicines mittere. 112
Tituli duorum generum. 320. In fames 329.331.pluribus linguis ſcripti.324.Ridiculi.328.331.
Titulus pro Codice. 112
Titulus ſepulchri. 320. pluribus linguis ſcriptus. 324
Θήκη. 287.313
Tralatitia humanitas. 243
Tralatitium funus: 106
Tricliniorum xxii. millia ſtrata. 212
Tribunatus, Præfectura, Principatus. 48
Tribunalia pro ſepulchris. 302. 303
Triumuiri ſacris coinquiendis. 21
Troiæ ludus. 179
Tubæ & Tibiæ in funere. 122
Tubiluſtrium. eod. & 202
Tumuli plures honorarii dabantur. 35
Tumulus extra ſortem. 316
Tumultuarium mortis genus. 56
Tumultuarium funus. 106
Τύμβος. 264
Thus in funere. 201
Tutela ædificiorum. 350
Tutela monumenti. 348
Tutelarum genera quatuor. 349

V.

VAcca horna. 26
Vale æternum. 155. ſupremum.263.ter mortuis dicebatur. 67
Vale & ſalue. 66.67
Varianæ cladis reliquiæ. 38
Vaſcula operis antiqui in ſepul-

Digitized by Google

chris. 354
Vela Carbaſea. 153
Vela ſepulchrorum ornamenta. 334
Venatio vetita. 525. Quæ permiſſa. eod.
Venia pro ſepultura. 259
Ventilatio cadaueris. 125
Venti in funere precibus aduocati. 140
Venti carbaſei. 155
Ventre mortuum lugere. 211
Verbena in propitiationibus. 201
Veritas & natura. 522
Veritatis ſuę damnum capere. 521
Verus debitor. 522
Verſum ſuperponere. 332
Veſci dei. 24
Veſcum corpus. eod.
Veſcum papauer. eod.
Veſpillones. 83.101
Veſtalibus inceſtis inferiæ datæ. 224
Veſtis cærulea in funere. 533
Veſtis funebris. 89
Veſtis mutatio. 535
Viceſima hereditatium. 482
Vinum reſperſum. 141
Virgines diuæ. 23
Virgines Veſtæ intra vrbem ſepultæ. 359
Viri vxores elugere non compelluntur. 532
Virtus. 295.296
Virtutes purgatiuę. 380
Viſceratio. 146.216
Viue & vale. 66
Vmbræ. 247.252
Vnctio mortuorum. 77
Vnguenta exotica. 77.78
Vnguenta cum coronis. 114
Vragus. 22
Vrnæ. 313
Vrnæ cum titulo. 325
Vſtores. 83
Vſucapio. 441
Vſusfructus pars ſeruitutis. 398
Vulgare funus. 101
Vultus ſacri. 187

ERRATA.

Pag 10.li. 10 quoquo. 14. lin. 7 alludens 27. 14. Spicea. 39. 30. humati. 41. 10. omen. 43. 30. inferri 45. 24. aliquod. 51. 17. ἀπόλωλεν. 66. 18. dicebāt. 70. 21. limine. 78. 11. munere 83. 8. diligentiores. 85. 29. τρίτον. 90. 24. delicatiorem. 93. 7. οὐχ ὡς ἐπιμελῶς 95. 23. Illiſq. 98. 11 letho. & 15. Iterum. 101. 19. ſimpludiarea 110 17 liberatus. 112. 14. legerent. & lin 20. ἄπο & lin. 26. γεγραμμένος. 119. 12. Porphyrio 120. 10. precationis. 122. 14 vltimi. 125. 18 καθεύδοντα 126. 10 ἀσυγχώρητα. & lin. 17. σπουδῆς 128. 17 verberum 132. 23. ὕπνον ead ἄρα 138. 6. maiorem lin. 11. pædagogus 145. 14. rogos. 152. 2. condi. 157. 30. ſepulchra. 160. 6. προσχών. lin ead. τῶν φθέσον lin. 11 ὡς. 161. 9. coeuorum. 170. 17. laudationem 175. 4. eos. 183. 2. ἐπιθάζει. 185. 22. prædium. 202. 25. precabatur. 203. 5. iuris 206. 3 animas. 212. 14. Ambitui. 224. 20. ἐλεφαντωμένοις 243. 23 ἐφ ἡμέραν. ead. ἐπιφερομένης. 247. 18. ὅτι. ead. σύλας. lin. 22. ἀΐδιος. 23. εὐφημῶν. ead. λελόγχασι. 252. 13. velit 256. 14. μετέχουσι. ead. 25. ἐν σοι 262. 21. tum 263. 1. pro. 272 1 Vologeſus. 278 14 σῶμα. 299. 14 cõtinebat. 304. 21 τραπέζας. 327. 20, data. 344. 14. Florentinorum. 378. 19. ζωὴν. 379 8 proripuit. 380. 29. qui addiſcerent. lin. 30. monebat. 381. 22 producebat. 382. 7. χθονίοις. 8. inane. 384. 11. ἐπάχθη. 398. 12. Iuris 399. 14 in hæc. 417. 1 adiecta. 448. 16 proximos. 466. 5 ſine 476. 1. quærere. 481. 8. partitio. 490. 23. ἐμπεδοῦν 491. 10 pecuniæ 502 4. Cap XXV. 510. 10. habet. 520. 18 μόνος. 535. 27. καταλιπόμενος 538. 24 eorū. In Choartio Maiore. pag. 29. 243. quorum. Leuia hæc ferè ſunt, quæ tamen ridebunt ſaturi, mordebunt famelici, quos nihil moror, modò dum ignoſcant eruditi.

Priuilegij ſumma.

CAutum eſt Ludouici XIII. Galliarum & Nauarræ Regis Criſtianiſſ. diplomate, ne quis in regno aliiſue locis ditioni ſuæ ſubiectis, hos IACOBI GVTHERII Nobilis & Patricij Romani *de Iure Manium libros*, intra decennium excudat vendátue, præter NICOLAVM BVON Bibliopolam, aut illos quibus ipſe conceſſerit. Si quis ſecùs fecerit, mulcta indicta, prout ampliùs in ipſo diplomate continetur, & exemplarium publicatione plectetur. Lutetiæ Pariſiorum 11. Iullij anno 1612.

DE VABRES.

Hæc prima Editio ad finem perducta fuit vlt. die Ianuar. 1615.

Digitized by Google

Digitized by Google

IACOBI

GVTHERII

CIVIS NOBILIS

ET PATRICII ROMANI

CHOARTIVS MAIOR, VEL

de orbitate toleranda.

Ad Annam Robertum I.C.

PRÆFATIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

IAC. GVTHERII CIVIS NOBILIS ET PATRICII ROMANI, CHOARTIVS.

Maior, vel de orbitate toleranda.

Ad Annam Robertum I. C.

PRÆFATIO.

MAGNVM opus omninò & arduum eſt, Anna Roberte, patris pietati acerbiore fato perculſæ, mederi velle. Etenim quicumque iſtuc conati ſunt, næ illi plerique oſcitantem & dormitantem mœrore nimio dolorem excitare potuerunt, non frangere. Pertinax animi ægritudo eſt, quæ cum in virum ſapientem cadit, ſubitis remediis opprimi non facilè poteſt. Nam vt ſtomachi, qui lateribus cingitur, vehementes dolores ad perniciem ſæpe procedunt, nec ſanguinis miſſione leuantur: ſic acutiores paterni pectoris morbi, ex immaturo luctu, nullis lachrimis, nulla eloquentia curantur: ſed dandum naturæ aliquid eſt, quod ſolatiis vulgaribus aſſequi, vix

Stoicorum Principes poſſent. Nunc tamen iam quocumque feremur, danda nimirum vela ſunt, & ex ipſis mœroris ſcopulis, fractis remis, quacumque arte poſſimus, enatandum: Alcedonia quærenda in tranquillo aliquo mari literarum. Atque vt ij qui tempeſtate iactantur, ſi in deſerta ferantur loca, quouis excepti hoſpitio, quem incuſabant priùs, laudant Neptunum: ſic tibi domeſtici funeris fluctibus obruto, ſi tectum humile obtulero, in quo eiectus in littus, appenſas naufragorum tabulas perluſtres, alienis fortean edoctus exemplis, aduerſos fortunæ impetus æquiore animo tolerabis. Volo ergo aliquod ex meis monumẽtis extare, quod noſtræ amicitiæ memoriam poſteris quoque prodat, & dolorem conſoletur. Eleganter vetus Poëta dicebat:

Animus æquus optimum eſt ærumnæ condimentum.

Æquitáſque illa paribus in rebus, paria iura deſiderat ex Rhetorum inſtitutis. Primùm itaque poſtulo vt æquum in his perlegendis te mihi præbeas, dum ad ea te fori noſtri exempla reuocabo, quæ ſummum illud naturæ ius, bonum & æquum magna ex parte comprobarunt. Nec verò te in hoc primo naturæ conflictu ſine oculis & ſine mente viuere iubeo. Quis enim eſt qui ſuper flentem parentem cenſuram lugendi poſtularet? Nec ego imperitos medicos volo imitari, qui exulcerant, ſi ſanare non poſſint. Sed ea de Lodoïco filio tibi chariſſimo dicere, vt cum leuiter vulnus intumuerit, fomenta parem quibus temperetur, nec ei callus doloris diu-

Digitized by Google

turnitate inducatur. Lodoïcus filius abs te tumulum inſperatum accepit, quem dare debuiſſet. Ille ſi vita ſuppeditaſſet, paternam eſſet & auitam gloriam, ex omnium ſententia conſequutus. Ferax adoleſcentis ingenium, omnibus diſciplinis excultum, acerrimum iudicium, exquiſita doctrina, induſtria ſingularis. Orſus in foro dicere, duodeuiceſimo ætatis anno, celeriter ad maiores cauſas adhiberi cœptus eſt: nulla enim tanta cauſa fuit, quæ non illius patrocinio digna videretur. In illo caneſcens oratio tua & ad ſenectutem vergens adoleuerat & quaſi vireſcebat quotidie, illúmque verborum ſplendor & copia, ſuauitas vocis, perfacilè currens oratio, in principibus patronis collocabat. Sed pietas in eo & fides doctrinam adęquauit, quas in celeberrima Trimolij principis cauſa, cum in integrum reſtitutionem contra Curiæ ampliſſimæ placitum impetrauit, te præſente, tantas oſtendit, vt meritò Antonius Arnaldus, qui primas tecum in foro tenet, audiente foro, elatus gaudio exclamarit, *Tydides melior patre*. Rogo te, Anna Roberte, hæc vna vox emiſſa ab amico & præſtanti doctrina viro, nónne tibi fœnus vberrimum præſtitit, omnémque ſuſtulit querelæ rationem, ſi quando pignus chariſſimum à Deo Opt. Max. repeteretur? Liberos noſtros pignora nuncupamus: atque vt pignoris ius ab intentione domini ſeparatur, ſi quid humanitùs contigerit, priſtinum domino reſtitutum videtur, qui ſortem cum vſuris grauioribus exſoluit. Quare cum per annos aliquot maiores pignoris tui vſuras

acceperis, quas vix vllus alius auderet ſperare: inuerecundè ex bonæ fidei iudicio, ampliores præſtationes deſiderares. Sed hæc fortè nimis ſubtiliter ex prudentibus noſtrorum reſponſis: alia adfero vt ſæpius linamenta mutem, quibus ſanguis ille conquieſcat, qui doloris profuſione decurrit, nec fori ampliùs præceptis ſupprimitur. Cecidit in curſu filius: ſed in principibus patronis fuit, forum tenuit adoleſcens, famam, virtutem, gloriam ſuperſtites reliquit, quas poſteri laudent & æmulentur: hoc non eſt cadere, ſed immortalitatem ipſa morte cōparaſſe: vel vt dicebat ille, maturè decedere. Præſagibat hoc vxoris tuæ caſtiſſimæ animus, cum ante dies paucos iſſem ad te, qui de re dubia conſulerem. Nam vt renuntiatum eſt te ſeſquihoræ ſpatio in ducis Maynæi negotiis occupari: de filio multa, vt ferè fit in otio, ſumus collocuti. Summam illius eruditionem commendabam: ſummam laudabat mater pietatem. Ab iis ſermonibus digreſſi paullulùm, cum hæc patrem tuum vixiſſe diceret, anxiè quæſiui, qua magnitudine animi fatorum ictus repuliſſes. Fortiter, inquit, vt virum decuit. Hoc, inquam mihi maximè defuit cùm de patris mei morte eſſet allatum. Eum enim cepi dolorem, vt & remedia fugerem, & recordatione, quaſi morſu quodam, in ſolitudine lachrimas excitarem, in eaſque me ſolicitudinis anguſtias coniicerem, vt Dei tandem miſericordiâ viuam. Inter hos ſermones vtrimque lachrimæ, quaſi imminentis caſus prænuntiæ vltrò exciderunt: & cum ad veſperum prior conſultatio

Digitized by Google

traheretur, meam diſtuli, & receſſi. Qui diligenter mortis præſagia notarunt olim, illud fortè non obmiſiſſent, quod domum reuerſus, inter epulas familiæ meæ narrabam. Et neſcio, inquam, vnde illuc noſtra digreſſa eſt oratio. Vos iuuenes, in liberos intuens, ſi quandò me fata interceperint, Annæ Roberti conſtantioribus exemplis animos confirmate. Quæ enim inſania eſt ad naturæ aut fortunæ crimina relegare, quæ æquo iure ac lege ita conſtituta ſunt, vt de iis nemo prudens iuſtè queri poſſit? Ecquæ iam bonis omnibus vitę ratio exoptanda eſt, quæ omnis acerba eſſe poteſt, in hac temporum, quam olim præuidi, infelicitate? Nos ſi quid agimus quo vixiſſe teſtemur, inuidiæ obtrectatio dilacerat. Si forenſem laborem ſuſcipimus, ea iam nobis deuoranda ſunt, vt in negotiis ſine faſtidio eſſe non poſſimus. Duriora certè ſunt illa incommoda quibus aſſueſcere liber homo nullo modò poteſt. Qua propter ſi iuris ſcientia in cauſis agendis ſola verſaretur, nec animus exquiſita illius cognitione ad virtutem effingeretur: artem veteratoriam defugerem, prudentiæ honoribus deſtitutam. Sed nos ea in ciuili iure addiſcimus multa, quæ extra cauſam ſunt, quæque optimam viuendi rationem, quid deceat, quid honeſtum ſit, quid iuſtum, quid in rebus humanis optandum ſit vel fugiendum certiùs edocent, quàm quæ in veteris Academiæ ſpatiis traduntur ab iis, qui falſam ſibi prudentiæ perſuaſionem induerunt. Pauci enim, vt ad te redeam, Anna Roberte, inter magnates illos ſapientiæ magiſtros

Digitized by Google

inueniuntur, qui filij morte nuntiata dixerint, CADAVER SIT, EFFERATVR. Quod vnum Romani Conſulis exemplum memoratur ab omnibus ſapientiæ cultoribus: ſed cum tale aliquid contigiſſet, protinus ab iis repudiatum eſt. De tolerando dolore, de ægritudine lenienda inter ſcriptores innumeros ità vnus excellit M. Tullius, vt ſcriptis ſuis & naturam hominum & philoſophorum doctrinā omnem ſuperarit. Sed vmbratilis illius prudentia minus laudatur, quæ ità in morte filiæ concidit, vt ſtudij fructus ad neminem minùs quàm ad ipſum perueniſſe diceretur. Quantò æquior Choartij maioris & laudabilior mens fuit, qui ea nobis ſcripta dinumerat quæ veram & non ſimulatam philoſophiam affectant: ea virtutis exempla prodit, quæ maiores noſtri clarioribus ſuis anteferre non dubitarent? De his nuper cum iuniore Chauuelino collocutus, inſequenti die cùm dimiſſo Senatu illum in foro ſalutaſſem: Ecquid, inquit, de Roberto filio audiſti? Audiui, inquam, illum heri cauſam agentem perornatè & acutè. Tum Chauuelinus. Ab eo fortè ſudorem conſecutus, lateris dolor eſt, quo vexatur. Haud iſtuc dicas, inquam ego: Etenim adoleſcentes plurimi populari hoc morbo conſumuntur. Imò meliùs ſpero, ait ille. At ego quidem & melius opto. Abrupit ſermonem ex noſtris vnus qui ad cōſultationem cellulas Chauuelinum deduxit. Poſtera die cum ad illum à cœna diuertiſſem, ſpatiis aliquot in horto confectis, interuenit Bignonius pater. Nunquidnam moleſtè? ait: Imò, opportunè, inquam ego.

Digitized by Google

ego. At ille: quid vos tandem? Nihil ſanè, inquit Chauuelinus, Roberti patris caſum querebamur: Etenim vt audimus Lodoïci filij morbus ingraueſcit. Tum Bignonius. Eheu! caſum acerbiſſimum meritò doletis, quem dubium & incertum patres ſolliciti, de ſuis rebus ſtatuentes, in teſtamentis abominari ſolent. Totus certè horreo, inquit, cum impendentes huiuſmodi caſus in memoriam reuoco: Sed agitedum iure viciniæ inuiſamus ad eum, vt ſi quid opus eſt, afflictum conſolemur. Annuebat Chauuelinus: reſtiti ego. Immatura, inquam conſolatio illa eſt, quæ futura mala prænuntiando, fruſtrà naſcentibus illis occurrit. Nos itaque tantiſper hic ſedeamus. Conſenſere illi, & cum aliquantulum in cogitatione defixi eſſemus omnes, rupit ſilentium Chauuelinus. Non ſinit, inquit, Roberti mœror vt aliò ſermones noſtri conferantur. Filium amiſi pridem, cuius morte dolor me intolerabilis exercuit, & ni ſeruaſſet Deus, iamdudum periiſſem. Labentibus lachrymis & ſingultu interrupta voce affecit meum & Bignonij animum, qui metu quodam perterritus, obmutuit. Ego verò, inquam, ſic exiſtimaui ſemper, malum illud, ſi quidem mors malum eſt, quod prouiſum antè non ſit ſapienti, vehementiùs prudentiam ferire, non occidere. Nam quantum & quale illud ſit, diuturnitate temporis aut ratione recta ſuperatur. Atque iam indocta vulgi conſuetudo, artifex eſt minuendi doloris, quem prudentiores, non ſubleuare ſolùm, ſed tollere non difficilè ex animo poſſunt. Horum exempla habe-

Digitized by Google

mus in foro plurima. Nam quæ veteres de ſuis ſcripta reliquerunt, elegantiora fortè ſunt quàm vera: noſtra certiora, quæ prior ætas omnis maiore laude digna fateretur. Ex multis vnum afferre poſſum quod rei veritatem declaret. Pericles Græcorum oratorum antiquiſſimus atque eloquentiſſimus, & conſilij publici optimus princeps, cuius in labris poëtæ veteres leporem habitaſſe cecinerunt, & in pectore prudentiam: Ille in Parali minoris filij funere, cum iuſta perſolueret, ita mutatus eſt, vt necopinato mœrore captus, in eos eiulatus eruperit, quaſi Bacchantium more, furere videretur. At verò noſter Choartius, qui ex conſuetudine fori & rerum varietate edoctus aduerſa tolerare, cum filium ætate prouectiorem, & à cauſis agendis ad ius ciuile transeuntem, leui quodam ac facili lapſu ad Deos peruolaſſe videret: vultu ſemper eodem, tranquilla fronte & ſerena, condolentes amicos ea moderatione conſolabatur, vt nullus illius caſibus ampliùs ingemiſceret, ſed tanti viri virtutibus omnes congratularentur. Vidimus virum, iterum dico, vidimus planè virum, cuius plena literatæ ſenectutis oratio eam nobis prudentiam commendauit, quam velle imitari (quis enim poſſet?) inter non minima prudentiæ exempla ponetur. Hunc rogo vos, cum videmus quem philoſophum non contemnimus? Primus Choartius temporibus noſtris ſæuiſſimum hunc ictum aduerſo pectore cùm recepiſſet: ceteros ſingulari ſua prudentia docuit, qua ratione tantas fatorum iniurias poſſent voluntaria quadam

Digitized by Google

obliuione conterere. Nulla orbitas eſt quæ Choartij noſtri ſolitudini poſſit adæquari. Amiſit filium annorum circiter quadraginta, in cauſis illuſtrioribus percelebrem, in ceteris peracutum, facilem, benignum, grauem, pervrbanum, cuius interitu forum multis ornamentis ſpoliatum atque orbatum lugebamus. Sed ea patris magnitudo animi fuit, vt non mortem filij, ſed mortis opportunitatem cogitaret. Etenim ea eſt Dei Optimi clementia, vt cum nullum vitæ terminum conſtituerit, eum tamen ponat ſemper, quem opportunum & commodum nouit. At quod in morte tempus illud opportunum aut optandum magis eſt quàm quo perfecta virtus ad gloriæ cacumen peruecta, altius tolli non poteſt, niſi ad cœlum diuina quadam prouidentia trahatur? Vt in floribus, qui ſpectatiſſimè florent, eos celeriùs marceſcere videmus: & roſa, cuius in coronis vſus præcipuus, ſponte decidit, ſi tardiùs decerpatur: Sic in vita eſt eorum, quos vt virorum flores ſuauitate virtutis chariſſimos habemus. Hi enim ea maximè hora diuinitus leguntur, qua pulchritudo gloriæ ſi caneſceret, venuſtatis aliquid deperdere poſſet aut dignitatis. Atque hoc plerumque experti ſumus, vt non poſſet in eo vita diuturna eſſe, qui maturitatem gloriæ & ingenij celeriter eſſet aſſecutus. Præclarum carmen illud eſt, quod de viris huiuſmodi poëta canit.

Oſtendunt terris hos tantum fata, neque vltrà
Eſſe ſinunt.

Hîc Bignonius. Dura lex profectò quam nobis na-

tura præſcripſit, quæ cum parentibus dulciſſimos filios eripit, altiùs infigit, paterni affectus aculeos, qui nulla ratione conuellantur: ſed vel illa ipſa cogitatione eas perturbationes mouent, vt parentes metu oppreſſos, infeliciſſimos reddat. Ad hæc ego. Noli, inquam, Bignoni doctiſſime, præmatura accuſatione naturam lædere, atque abominari ea, quæ ſi acciderent, ad Choartij prudentiam recurrendum eſſet. Quid enim in naturæ legibus aut accuſare meritò poſſumus aut dolere? An ab ea ſtipulati ſumus filios immortales, aut promiſit illa ad extremam vſque hos ſenectutem perducere? Primum ſi cupias, impetraſti. Iam enim filium immortalem habes, cuius ea ſunt ingenij monumenta, vt nemo eius ætatis ſit adoleſcens ad virtutem natus, qui non lubens vitam cum Hieronymi tui gloria commutaret. Sed de illius laudibus neque hic locus eſt vt multa dicantur, neque plura dici poſſunt, quàm quæ poſtera ætas memoriâ celebrabit. Nunc de iis loquor, quos eo ordine, quo natura iuſſerit, ſequi nos oportet: Quorum è corporis vinculis liberatus innocens animus, cùm inter homines eſſe deſiit, in Diuorum numerum facilè recipitur. Cum igitur perbeatos illos verè credimus qui eum vitæ finem habuerunt, quid iam eſt quod lugeamus? quid turbamur? quid torquemur? An quieti illorum inuidemus, quos ſcimus perpetuò viuere felices? Quod ſi ab Inferis, vt aiunt, illos excitare poſſemus, nónne imprudenter illorum à nobis Manes læderentur? Quæ enim imprudentia eſſet, immortalem animum ad caducam

Digitized by Google

& miſeram vitam reducere; & conditione diſſimili arma aurea æneis vilioribus permutare? Neſcit paterna pietas, omninò neſcit, vel quid doleat, vel quid de natura queratur: nam ſi quid dolendum eſt (quod in homine vulgari tolerari poſſet) in eo qui in fori prudentia exercitatus eſt, nullomodò eſſet ferendum. Solet vulgus mala conſuetudine, in luctu domeſtico ad aliquam animi deformitatem venire, vt cum æterna & diuturna in illo inſideat opinio doloris, aliis miſerandum, aliis ſe præbeat irridendum. Vulgus voco non ſolùm plebeculam, ſed eos omnes animos, qui in prudentiæ officina non ſunt perpoliti. Quæ cum in foro maximè diſcitur, quod doloris aliis, nobis imprudentiæ peccatum eſſet, quod rerum imperitiæ ſolet aſſignari. Ea porrò grauis exprobratio ſemper iis eſſet, quorum prudentia quotidie in aliorum periculis depellendis occupatur. Sæpe ego audiui Choartium dicentem malos conſultores eos eſſe, qui ſibi rebus in aduerſis conſulere ipſi non poſſent. Nam qui ſuis vulneribus in acie miles pauidus exanimatur, nec honeſtè cadere poteſt, nec vincere, nec viris fortioribus imperare. Qui militant in foro, principes patroni, ancipiti cauſarum fortunæ aſſueti, quî poſſent prudenti conſilio aliorum periculis occurrere, ſi ſua ipſi nec ferre poſſent nec præuidere? Sæpenumerò accedit pater mœſtiſſimus de filij fortè hereditate quæſiturus: hic plorans & eiulans conſilium petit, quo modo delatam ſibi ordine præpoſtero hereditatem tueatur. Multa de filio loquitur quæ vulgares illos animos

facilè commouerent. Non minimum eſt Iuriſperiti officium, antequam de iure reſpondeat, patris pietatem paucis collaudare, & doloris acerbitatem delinire. Si verò prudens ille qui conſulitur, præteritorum recordatione perturbetur, & iuris & facti ignorantia, fallet & falletur. Hoc ſi accideret, ecquam de fori prudentia opinionem litigatores conciperent? Conſilium petunt, non lachrymas; iuriſperitum quærunt, non ægritudinis ſocium, qui domeſtico luctu impeditus, non poſſit apertè rem, de qua quæritur, explicare. Sed imbecillior fortè hæc ratio eſt, quæ ab iis quæ rarò accidunt, peti non debet: fateor illud quidem. Iam ergo ad fortiora recurramus, & deſertis fori ſeptis, quaſi in Lycæo, naturæ cauſam expendamus. Primùm, quid aliud eſt ægritudo, quàm opinio doloris, quæ mala conſuetudine comprobatur? Etſi ratione pugnandum ſit, audacter aſſero, quicquid ſine ratione fit, illud honeſtum eſſe nullo modo poſſe: vel certè quod contra rationem eſt, imprudentiæ annumerari. Ratio enim naturæ lex eſt, quæ & legum ciuilium anima prædicatur. Atque vt Martiano ex Demoſthenis ſententia, lex eſt, inuentum ac munus Deorum: Sic Philoni ratio donum Dei nobiliſſimum, quo ornati, à carceribus ad metam vſque vitæ ſtadium percurrimus. Qui ergo per hoc vitæ curriculum, decurſis virtutis & gloriæ pluribus ſpatiis, ad metam celeriùs prouecti ſunt: hoc illi nobiliſſimo diuini muneris dono conſequi videntur ex legis naturæ præſcripto. Quæ quidem lex & communem ſpon-

Digitized by Google

ſionem continet, & purè concepta eſt, vt confeſtim vita debeatur, cùm petitur. Quare inciuile admodùm eſſet, illud quod generaliter conſtitutum eſt, contra rationem ſingulari aliquo iure tollere. Nihil quidem præcipuè cuiquam dolẽdum eſt, in eo quod accidit vniuerſis. Leuat enim dolorem communis quaſi legis & humanæ conditionis recordatio. Docent philoſophi rationes illas eſſe fortiſſimas, quæ ex propriis principiis ducuntur, illáque principia ita certa eſſe, vt cum eo diſputandum non ſit, quia ea negaret, aut de illis dubitaret. Tale illud noſtrum eſt. MORS OMNI ÆTATI COMMVNIS EST. Quis hoc Sophiſta negauerit? quis dubitarit? Quod cum itá ſit, inſcientia eſſet, incerta pro certis, falſa pro veris optare vel ſperare. Sed vt Neoptolemus apud Ennium philoſophemur paucis, atque rationi ex veterum diſciplina filias duas effingamus, prudentiam & virtutem. In hoc conſiſtendum eſt, vt virtus nihil aliud ſit quàm rationis abſolutio, quæ caſus humanos omnes ſibi inferiores putet. Virtus eadem naturæ eſt ratio quam nullus conſtituere poteſt, niſi ea quæ ſunt, PRIMA NATVRÆ teneat, id eſt, niſi propria naturæ principia nouerit, quæ vſuram vitæ dedit tanquam pecuniæ, præſtituta die. Atque illa naturæ ratio diuina lege regitur aut humana. Si diuinam optimam ducem tanquam Deum ſequimur, ea nobis in luctu ſolatia ſuccurrunt, vt quas ægritudinis cauſas putamus, illas benignitatis diuinæ certiſſimas notas experimur. Hoc vnum, inquit Bignonius & commonendi gratia dicam & diſputan-

di, ſi lubet. Vide ſis Gutheri, ne ſenſu inſuperhabito ad rationem confugere, tutum non ſit, quod Ariſtoteles vanum & abſurdum eſſe credebat, atque vt illius verbis vtar ἀῤῥωστίαι τῆς διανοίας. Nam quidquid eſt, quod ſenſum habet, id neceſſe eſt voluptatem ſentiat & dolorem: Vt ſenſus, quibus ineſt, eiſdem & dolor & voluptas concedi debet. Quibus verò dolor & voluptas, eiſdem & cupiditas inhęret, quam naturalis affectio comitatur. Hæc ita & dolorem diſcernit & voluptatem, quæ aut rectè fugiat aut perſequatur: vt idem eſſe Philoſophi dixerint, ſentire ac intelligere. Mortem omni ætati communem nemo diffitetur: at communi doloris ſenſu in filij funere patrem carere debere, hoc verò contra rationem eſt & legem & naturam ipſam. Principio enim amorem præcipuum in eos qui procreati ſunt ingenerat natura, cuius vincula rumpi ſine maximo dolore non poſſunt. Hinc lex quæ ſumma ratione nititur, dolorem iuſtum temperare difficile eſſe non negat, ſed affectioni paternæ nonnihil condonandum imperat & patris pietatem reprehendi vetat. Quare cum virtus & vitium in voluptate & dolore verſentur, qui erepto filio nihil doleret, hunc in maximum animi vitium incidiſſe, à communi ſenſu abhorrere, atque à virtute alienum eſſe, meritò diceremus. Optimè, inquam, ſi modò hæc rectè tractentur. Nam quæ de ſenſu & ratione adfers, vera quidem illa ſunt in rerum cognitione diſquirenda, quę ſenſus beneficio plerumque ad intellectum perducuntur. In iis enim ſenſus cum ratione pugnare

poteſt,

poteſt, ſi quod omnibus certò comprobatum eſt, contraria ratione diſputaretur. Vt parentes filios adamare, ignem calidum eſſe, ita certum eſt & perſpicuum, vt qui contrà ſentiret, nihil ſentiret. Cęterùm quanquam iudicium à ſenſibus oriatur, non eſt tamen in ſenſibus iudicium veritatis, quos omnes hebetes & tardos eſſe Academici arbitrantur: niſi ſi eæ animæ parti iuncti ſunt, cui ratio dominatur. Tum enim ſentire idem eſſe ac ſapere veteres putauerunt, cum ratio ſcilicet ſenſui & ſenſus rationi accommodatur. Iure itaque Empedoclis contraria ſententia reiicitur. Nam ſi idem omnino eſt ſapere & ſentire, bruta ipſa quæ ſentiunt, furioſi & amentes ſapere falſò dicerentur. At verò virtus ais, in voluptate & dolore conſiſtit: Certè. Nec voluptatem tamen nec dolorem vllus virtutem dixerit, quæ ex animi perturbatione ſæpius oriuntur. Vt nec voluptas aut dolor qualitas eſt, nullaque eſt ars voluptatis aut doloris, quibus cupiditas ancillatur. Sed voluptas & dolor in genere infinitorum ſunt. Atque vt voluptas omnis appetenda non eſt, vt bonum: Sic dolor omnis, vt malum, non eſt fugiendus. In vtroque cupiditas plurimùm valet, cuius tria genera traduntur. Vna enim legitima eſt, vulgo quæſitæ duæ. Legitima ad rationem tendit, & voluntas eſt quæ à ratione non ſeparatur: At ſpuriæ iram ſequuntur & dolorem & cæco impetu legem & rationem fugiunt, vitiorumque feneſtræ vocantur. Cum ergò dolor ex cupidate naſcitur, illum ſi rationi conueniat, non improbamus: Si conſuetu-

dine immoderatus ducitur, planè fugiendum putamus. Itaque ſi vir prudens & in rebus humanis exercitatus filium amiſerit, non doloris expers prorſus erit, ſed dolorem moderatus omnem animi perturbationem ratione & lege temperabit. Sicque virtus in voluptatibus verſabitur, quæ ex rebus honeſtis capiuntur: & dolor qui propter virtutem toleratur, non fugiendus modò non eſt, ſed quærendus. Quod ſi ex filij morte accidat, cum pietatem moueat, non longè à virtute eſt, cum ab illa pietatis ratione viros bonos lachrimabiles Homerus vocet, quorum mentes nunquam immodico dolore deprauantur. At qui dolorem in filij funere ſuperauit, quod difficiliùs, quàm à voluptatibus abſtinere, hic demum emeritus prudentiæ miles eſt, cui caſtrorum virtutis diſciplina, vt Paulus noſter loquitur, antiquior eſt, quàm charitas filiorum. In hunc militum numerum relatus Choartius fortiter vbique pugnauit, & diuinus illius animus, non fomenta doloris, ſed virtutis oblectamenta ex hac cella deprompſit, cum abeunte filio ſumma mentis tranquillitate in Prophetarum libris exercebatur, & reluctantes motus, amicorúmque mœſtitiam ſereno vultu coërcebat. Habemus huius viri carmina, quæ Ionam etiamnum rediuiuum reddunt, Geneſim nobilitant, multáque Dei Optimi oracula edunt & exponunt, quæ ciuili admixta prudentiæ, in foro Choartius ad ſummam productus ætatem, reddit quotidie. In quo humanam rationis legem conſpicio, quam vir ille ſingulari prudentia adornauit. Optimè dicebat Phi-

lo humanas leges animatas eſſe & ratione præditas. Nam & mutæ quæ putantur, colloquuntur nobiſcum, viuendi artem excolunt, affectus tractant animorum, quibus per interpretem rationem ea explicant, quæ tacitam virtutem, diſertam efficiunt, non verbis ad oſtentationem compoſitis, ſed rebus ipſis, quæ ex prudentiæ actionibus traducuntur. Peſſimè prudentem putaremus eum qui Sophiſtarum more ſatis loquentiæ haberet, ſapientiæ parùm. Nam prudentia non in veteratoria dicendi arte conſiſtit, ſed circa res verſatur quæ hominem ceteris præſtantiorem demõſtrant. Qualem habemus Choartium, cuius virtutes ſingulas enumerare immenſi operis eſſet, atque adeò ſuper vires meas. Quare hac in re ſatis mihi eſt eam prudentiæ partem mirari, qua filij optimi luctum temperauit. Choartius filius ætate in media, florentibus rebus vita deceſſit, vxorem reliquit cum liberis ſeptem, quorum maior natu vix ſeptem annos attigerat: atrociſſimum orbitatis vulnus illud eſt, non propter recentem memoriam clariſſimi patris quæ nunquam occidet, ſed ob liberorum ætatis teneræ infirmitatem multis captionibus multorumque inſidiis expoſitam, quam auorum auxilio & opitulatione poſſe defendi ad perfectam vſque ætatem, nullus ſperaſſet. Vidi ego cum pax funeri data eſt, atro veſtitu, velatis pro more capitibus, prolem numeroſè incedentem, quæ ita me viſu ipſo perturbauit, vt abiectis armis (quod aiunt) terga dederim, & fugitiuam hoc in loco prudentiam ſenſerim, longo veluti poſtliminio reuerſuram.

Sed quàm fallax mens eſt hominum, in iis maximè quæ iubente natura accidere ſolent. Paruula hæc ætas auorum ſenectute tutata, cum vitricum nacta eſt, vt ipſa auis comprobantibus, patrem non amiſiſſe ſed recepiſſe videatur. Sic natura quam nouercam fingimus, ſemper natura eſt, hoc eſt æquior & conſtantior quàm fortuna, quæ ſine ratione blanditur ſemper aut lædit. Illa verò ſi lege nobiſcum agat, cum prouocationis negat auxilium, ægritudinis temperamentum largitur. Naſci igitur & mori naturæ lex eſt, vel potius lex eſt rationis. Itaque prudenter noſtri cum de conditionibus & demonſtrationibus diſputant, in ipſo tituli capite diem incertum dicunt, cum ità ſcribitur. HERES MEVS CVM MORIETVR, DECEM DATO. Nam diem incertum mors habet, vt natura incertam quoque habet cauſam rationis, quæ certi ſtipulatione iuuatur, certum enim eſt debitum iri. Etenim cum naſcentes vitam naturæ reddere promittimus, ex eo quod reddenda eſt, certi ſtipulatio eſt ex Papiniani ſententia, vt cùm petitur ſtatim debeatur. Naturæ iudicio ſiſti nos omnes promittimus, in poteſtate ſtipulatoris eſt diem ponere: cum promiſſioni noſtræ committimur, vadimonium deſerere aut differre nec poſſumus nec debemus. Et quoties dies non adiicitur, præſenti die debetur. Hæc in foro cum Choartius didiciſſet adoleſcens, & multo rerum vſu ad ſenectutem firmaſſet, innatam illam prudentiam, quæ in ipſa ſenectute adoleſcit: nuſquam naturæ extrema, & inimiciſſima iura putauit, ſed æquè illius le-

Digitized by Google

ges tutatus eſt admiranda virtute. Hoc tamen ſingulare in illo eſt, quod Talæum adſciuit generum ſibi, qui & fratrem referat in cauſis agendis, & ſocerum in conſultandis aſſequatur, eoſque nepotes dederit qui patris, aui & auunculi ſimiles eſſent: quorum alter in foro nobilis à Præſide Maximo cum in maiore cauſa peroraſſet, iudicio curiæ laudem non minimam publicè promeruit. Alter ex Sorbonæ doctiſſimæ & ſanctiſſimæ diſſertationibus acutiſſimis, eam lauream expectat, quam doctorum omnium ſuffragiis iamiam adeptus eſt. O te Choarti felicem! ſeu mortuum filium quæramus, ſeu rediuiuum illum tecum in nepotibus contemplemur. O te beatum! qui ea prudentiæ & virtutis exempla tradidiſti, quæ prudentes noſtri ceteri admirati, poſtea imitarentur. Etenim vt virtutis tuæ imitamenta, ſic doloris cauſæ non defuerunt fori Principibus, quorum hoc vnum fatum ferè fuit, vt immatura liberorum more vexarentur. Antonius Oiſellus alter parens meus, quem virum omni eruditione & virtute præſtantem magnus Cuiacius agnoſcit, Petri Pithoei amicitia ſtrictior poſteritati commendat, Maiora omnia Galliarum Tribunalia venerantur; Oiſellus ille filium alterum natu maiorem in Pariſienſi curia Senatorem meritiſſimum extulit: ſed idem tanquam ex incendio fortunæ effugiens, ad naturæ leges ſe contulit, quæ rationis præſidio munitæ grauiſſimos luctus acriter repulerunt. Ille ipſe Petrus Pithoeus popularis meus, vir ſummo ingenio, ſumma prudentia, ſummo ſplendore & gratia

Digitized by Google

prædituſ, cuius doctrina ſingularis, ſpectata pietas & fides à nobis atque ab exteris omnibus ad miraculum vſque prædicatur, filios quatuor quos ex vxore ſuſtulerat, acerbo fato ereptos omnes vidit. Sed huic virtutum omnium & literarum optimo parenti, plures liberos elegantior doctrina ſubſtituit. Vix enim vllus eſt eorum qui meliores literas attigerunt, qui Petrum Pithoeum & probitatis & eruditionis reconditæ patrem non agnoſcat, illiúſque nomen non reuereatur & colat. Magni Cuiacij de illo iudicium facit, vt diſcipulo præſtanti doctiſſimum magiſtrum coniungam. Hic filij vnici funus proſequutus eſt, & quamquam forenſi luce caruerit, cum in iuris officina perfectus magiſter prudentiæ comparandæ vixerit (nam in eius ſcriptis litera nulla eſt, quæ multorum voluminibus non debeat anteferri) eam præterea gloriam ex domeſtico luctu cõſequutus eſt & moderationem, quam fori patroni poſtmodum edocti ſunt & æmulati. Chauuelinus maior Choartij generi & filij ſenatoris integerrimi interitum expertus eſt: Hunc fori noſtri alterum Scæuolam omni parte humanitatis dixerim hominem perfectum, cuius indulgentiam laudamus, quæ neruos prudentiæ nuſquam debilitauit. Ordinem non ſequar quem in morte natura non ſeruat. Tu Chauueline, filio mœſtas exequias celebraſti: Comprehendit manum, atque hic interfatus Chauuelinus, cum ſuſpirium altè petiuiſſet, ſuſpexit in cœlum: & nunquam, inquit, ex animo meo diſcedit chariſſimi filij memoria: ſed gratias immortali Deo habeo ma-

ximas, qui id mihi ſolatij præbuerit, vt cum me hominem eſſe meminiſſem, nihil à me, & Terentianus ſenex, humani alienum putarem. Diuinis itaque & humanis legibus eruditus, quas percurriſti, cum à propheta rege viderem filios oliuarum nouellis comparari: ex Iaboleni reſponſo edoctus ſum, oleam immaturam plus habere reditus, quàm ſi matura legeretur. Quare Dei optimi prouidentiam veneror, qui eam noſtris ætatibus tempeſtiuitatem dedit, vt ſolus norit, quæ opportunior vberiores fructus ferat. Nec vero, inquam tu ſolus noſti hæc quæ aliis multis nimis fortè perſpecta ſunt. Nam vt dicebamus plerique in foro clari & magni reliquias vnicorum condiderunt, quos vnicè diligebãt. Mauguinius noſter qui à iure ciuili inſtructiſſimus, eum ordinem in foro obtinet, quem præſtantes patroni, vnicum habuit filium & amauit: hunc mors importuna patri præripuit. At ſeptuennem illum, dices, verum id quidem: ſed vt gratior ætas tenera nobis eſt, ſic fatum acerbius cùm ictu vno ſpes omnis liberorum occidit. Buthillerium non taceo quem omnes amamus meritiſſimò pro eius ſingulari doctrina & eximia ſuauitate. Huic generum mors eadem abſtulit, qui non minimam in fori exercitationibus laudem ſibi conciliarat, & ſocerum non vulgaris ſcientiæ Pontificem exhibuiſſet aliquando, ni fatis conceſſiſſet. Tam moderatè Buthillerius, tam prudenter, tam conſtanter filiæ viduitatem ac ſolitudinẽ ad naturæ leges reuocauit, vt ab ipſo Choartio maximè laudaretur. Quid de Lodoïco Dolæo

Dolæo dicam? qui cum primas in cauſis egerit per vicennium, iis literis exornatus, quæ grauitatem vitæ & integritatem decorant: quò ſumma prudentia in Chriſtianiſſimi principis conſilium aſſumpſit, atque iis affecit honoribus qui virtutis præmium aliquod contulerunt: Hic chariſſimo genero in ſupplicum libellorum curia præſidi, iuſta perſoluit, viduamque filiam recepit intra coniugij annum. Dolæum in patronorum numero colloco, cuius animum aucta dignitas non immutauit, quin partam in foro gloriam vt præcipuam ſemper tueatur. Ad multam noctem cum hunc ſermonem produxiſſemus, in craſtinum reiecimus, qui cum tacitus effluxiſſet, perendie in eundem conuenimus locum, ſed vt aſſedimus, Robertum filium vixiſſe nuntiatum nobis eſt. Illicò Bignonius. Si quid habes Gutheri ex ſermonibus heſternis reliqui, tute obloquere, fauentes adſumus: Verùm vt veteres leges ſua vetuſtate conſeneſcunt & nouis aliis ſæpe tolluntur: ſic adhibendæ nobis eæ ſunt rationes, quas audiuimus nunquam, legimus nunquam. Nam quæ auditæ aut lectæ ſunt, ſuccurrunt vltrò, ſed ab acerbis cogitationibus animum non abſtrahunt ſatis. Tum ego: A Roberto patre eas rationes repetere poſſum, quas requiris. Ille enim in ſuis rerum iudicatarum libris, qui præcipuam fori diſciplinam continent atque explicant, in eam primùm controuerſiam incidit quæ cõtra patrem mota eſt, cum pietas ſcilicet contra pietatem contenderet, & quæreretur: Vtrum legata ad pias cauſas legitimam patris portionem in filij

filij hereditate minuerent. Legatorum petitionem ſcindi debere Senatus iudicauit. Quod ad naturæ iura porrigi non poteſt, illa enim præcipua ſunt, & extra cauſam bonorum. Nam vt ſolatij cauſa patrem vocat illa ad filij hereditatem: ſic liberos perenni lege ſiſti iubet præſtituta die & vocati nulla parentum pietate eximi poſſunt: vt nullam parentibus, natura querelam dedit, quàm ſi quid à liberis ritè factum quidem eſt, ſed non ex officio pietatis.. At illa ipſa inofficioſi argui non poteſt, & parum ſanæ mentis eſſe diceretur qui malignè iudicium ſuum intuliſſe illam quereretur. Etenim pietatis omnis ratio à natura ſumitur, & ius noſtrum primum, naturale dicimus. Quicquid ergo natura conſtituit ius primum eſt, quod nouo alio iure tolli non poteſt. Atque vt legitima portio quæ parentibus debetur, naturæ ius eſt: ſic filiorum mors immatura quæ putatur, eodem iure cenſetur. Quare hoc tanquam prudentiæ principium concedendum eſt. Quicquid natura facit, id illam ſuo iure facere citra reprehenſionem & querelam. Quod ſi ciuilibus legibus interitum machinari nullus ſine capitis pœna poteſt, vt Socrates ad Critonem dicebat, nec vir bonus dicere audeat, ciuitatem leges ſuas non rectè tuliſſe, quia quod lex imperat, iuſtum ſemper eſt: quis naturæ leges vanis queſtibus violare ſine prudentiæ diſcrimine poteſt, quæ ſumma æquitate nituntur? In hominum legibus ſi quid durum videatur; vim tamen illud obtinet, quia ita lex ſcripta eſt: at naturæ iura non ſcripta, ſcriptis legibus fortiora ſunt, quę mortalium

omnium conſenſu comprobantur. Nunc verò quid ad hanc rem Anna Robertus attulerit, videamus. Pietatis genus aliquod ex Hieronymo conſtituit aliquando in parentes eſſe crudelem. Si hoc liberis in parentes licet, cur & non naturæ liceat ſuo iure vti, cum lubet? Mea ergò ſententia hæc eſt, naturæ leges ſummam habere æquitatem: ciuiles à bono & æquo plerumque recedere. Num minus æqua Papia lex eſt, quæ orbum & ſolitarium patrem, eorum quæ ſibi relicta teſtamento eſſent pluſquam ſemiſſem capere vetuit, altero ſemiſſe multatum? Duriores etiam leges aliæ quæ pietatis rationem inter parentes & liberos non ſeruant, quales ſunt eæ quæ filij inſtitutionem hoc modo conceptam admittunt: *Filius meus impiiſſimus latro, gladiator, heres eſto:* aliæque permultæ, quas hoc loco enumerare longum eſſet. Malo in aliis immorari quæ ad naturam propiùs accedere videntur, vt ſunt de luctu parentum aut liberorum, qui lege quidem & iure introductus eſt, ſed ex more maiorum primùm receptus. Inter maiores illos, vt Dionyſius refert, nonnulli illuſtres, Diis Patriis ipſo funeris die mactarunt victimas, coronas geſtarunt, egerunt triumphos. Æſchines in Demoſthenem inuehitur, quod is ſeptimo die poſt filiæ mortem hoſtias immolaſſet coronatus, albáque veſte amictus, quod lætitiæ indicium fuit. Nimis rhetoricè hoc quidem. Nam & Paulus Æmilius duobus è filiis quos ſolos nominis ſacrorum familiæque heredes retinuerat domi, poſt diem quintum, quo ex illis funeratus vnus eſt, de

Digitized by Google

Perſeo Rege triumphauit: & alter triduo poſt triumphum deceſſit. Vtriuſque exitum eo animo Paulus tulit, quem Imperatorem deceret. Nam in ſua ad Quirites oratione. *Hanc cladem, inquit, domus mea veſtra felicitas & ſecunda fortuna publica conſolatur.* Ego verò nunc deos oro vt prohibeant, ne publica calamitas faxit, vt quam acerbitatem fingimus, ſummam tandem felicitatem, grato animo interpretemur. Multa enim nobis impendere videntur, quæ perbeatos illos aliquando fuiſſe probent, qui rerum omnium perturbationem citiùs effugerunt. In hac enim temporum perturbatione, beatiſſimi ſunt fortè qui liberos non ſuſceperunt: minus autem miſeri qui amiſerunt. Quare falli mihi videntur ſi qui inter maxima fortunæ vulnera orbitates ponunt, atque inter turbam malorum, ſuorum amiſſionem. Nec enim verè quis filium benè inſtitutum vnquam amiſiſſe videtur, ſed præmiſiſſe: nec intueri debemus mortem tanquam vitam finierit, ſed quaſi illam inchoarit. Mihi non placent illa conuiuia quæ futura ex præſentibus metiuntur, in quibus voces illæ per menſas iactantur. AMICI DVM VIVIMVS VIVAMVS. Gratior eſt Satyrici cœna, in qua larua argentea circumferebatur, quæ moneret nos homunciones nihil eſſe, quos ſalillum animæ non inſulsè comicus ridet. Præſens præſentibus dico, vtinam meus me fallat animus, & præteritorum meminiſſe debemus & futura pertimeſcere. Qui viuunt dum viuunt, in diem quandóque vixerint ipſi: Ceterùm cogitemus ea tempora quibus peritorum ſpes infringetur, lan-

gueſcet induſtria, afflicta & proſtrata dicendi ratio vel ſcribendi erit etiam luctuoſa. Sed his omiſſis ad naturam redeamus, cuius extremum in iuriſdictione eſt, vt præfinita die moriamur. Quod quidem, quia commune eſt, ſummam habet æquitatem, & ſine cuiuſq; indignatione iuſta. Quod enim odium atque grauis offenſio in naturam concitari poteſt, ſi liberos à parentum complexu auulſerit, vt opportunè illos recipiat in ſuum. Filios idcirco concipimus ex Caliſtrati ſententia, vt ex eorum prole diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus. Sed cum ſuis laudibus, tum verò tali filio Robertus pater omnium fortunam ſuperarit, quæ nulla vetuſtate tolletur, quid de poſteritatis memoria laboraret, quam immortalem ſuis ſibi ſcriptis comparauit? Muliercularum conqueſtio hæc miſeratione quandóque captat: Non adfui, non vidi, non poſtremam huius vocem audiui, non extremum eius ſpiritum excepi: Inimicorum in manibus mortuus eſt: hoſtili in terra turpiter iacet inſepultus; à feris diu vexatus communi quoque honore in morte caruit. Patris omnino vix conſolabilis dolor eſt, qui tamen ex aliorum miſeriis facilè lenitur. Nam & exempla proſunt, quę ſunt innumera illáque quotidiana, quibus exhauriri vel immodicus dolor poteſt & cum lachrimis ipſis areſcere, quæ in exemplorum ratione plerumque efflunt. Ego quidem vix vmquam ſine lachrimis legi patris querelam veteri lapidi inſcriptam

M. FLORVS. M. FL. M. L. F. PRONEPOS. INFELICISS. PARENS. AFFLICTVS. PRAEPOSTERITATE NAT. HV. FILIVM. VN. H. COND. QVEM. IMPORTVNA. MORS. ADEMIT. PRAEREPSITQVE. SENII BACVLVM. CVI. IAM. DEFESSA. AETAS. ADNITENS. PERBREVES. ANNOS. SS. ALLEVABAT HVNC. ANTE. MORS. ADSEQVITVR. QVAM. TRISTES. LACHRIMAE. DESERVERINT

NOTATE. POSTERI

Falsò tamen crederemus à fatis turbari ordinē rationis quæ ſapientem vbique conſolatur: nam & dies ſtultis etiam mederi ſolet. Quare vir ſapiens qui filium amiſit, fatorum acerbitatem non immoderatè tolerabit: ſed cum neque ex quercu neque ex petra natus ſit (vt Homerus loquitur) ita dolori imperabit, vt ſolus ea dicere audeat, quæ palam emittere erubeſceret. Sapienter idem Poëta cum Achillem fingit luctu perditum iactantius Patrocli caſum deflere, inter equos tandem collocutum collachrimantes. Equi certè illi partem hominis inferiorem deſignant à ratione ſeiunctam ex qua dolor oritur aut voluptas. Animo enim immortali, aliam animi ſpeciem mortalem ineſſe Sapientes tradunt, quæ variis affectibus ducatur. Quarum prima eſt voluptas malorum multorum illecebra: dolor deinde fuga & impedimentum bonorum. Vnde dolor & voluptas grauiſſimi animi morbi iudicantur. Morbum autem animi dementiam eſſe cenſuerunt. Etenim quiſquis voluptati inſeruit, vel doloribus frangitur, neq; cer-

nere, neque audire quidquam poteſt, rationi conſentaneum à qua longe peregrinatur. Hæc verò dolorum irritamenta cum naturam lędere non poſſint, damnant fortunam: quam Robertus in morte filij iure accuſare non poteſt. Filius enim ad ſummum virtutis & gloriæ forenſis faſtigium euectus ſuperſtitem reliquit optimam conſcientiam, immortalem famam, veros amicos: vt ſi quid dolendum ſit, dolórque in partes innumeras poſſet diuidi, is amicorum eſt numerus, vt poſtquam minimam quiſque doloris illius partem acceperit, totus conſumatur, nec patri pars vlla relinquatur. Traiano non aſſentior qui patrem ſocium luctus non habere credebat. Nam vbi publicus eſt & tota vrbe peruagatur, domeſticis parietibus includi non poteſt. Hoc verò eſt felicem eſſe, non miſeratione dignum quod de plebeio homine ſapiens Solon Perſarum regi olim referebat, & ciuem Atticum fortunæ regiæ præferebat. Neque enim vita beata dici poteſt niſi confecta & abſoluta: nec poteſt quiſquam aliàs verè laudari ante vltimũ illud vitę tempus, vt nec ante partem victoriam triũphus decerni. Quare cum in pace Robertus filius exceſſerit, illiuſque vitam & virtutem immortalitas exceperit, ſi verum fateamur, hoc non eſt de vita migrare, ſed mortem ipſam præmaturo exitu decipere. At verò commune parentum omnium votum eſt, vt filios ſuperſtites habeant. Nec vllus eſt qui non liberos ſuos incolumes & beatos eſſe cupiat, & hoc apud Homerum Hector votum concipiebat filiumque non ſibi ſimilem ſolùm, ſed ſeipſo fortiorem à

Digitized by Google

Diis immortalibus expetebat illumque ſuperſtitem. Sed hunc ab Vlyſſe in funere patriæ precipitem dátum narrant poëtæ. Quod fortè eſſet vitam amittere, quę ab iis retinetur, qui hanc ſemel benè ſuſceptã, honeſtè cum natura poſceret, dimiſerunt. Incertą eſt rerum omnium felicitas, caduca, nuſquam illæſa, cũ anniculum filium difficillimis tẽporibus mater profugiens Cęſarodunum Turonum deduceret, effugit cruentas hoſtium manus, quæ Lodoïcum Robertũ dilacerare in matris miſerrimæ cõſpectu potuiſſent. Quod factum cum non ſit, fortunæ benignitas eſt. Quod pacatis rebus domi illum inter cõplexus abſumptum, eadem mater funera produxit: pietatis ſolatium. Quod luctu publico vterque parens elatum illum conſpexit: Hoc certè eſt perfectæ præmium virtutis nullis ampliùs fortunæ inſidiis obnoxium. Quas ego tot & tantas expertus ſum, vt mortem miſeriarum finem bonorumque perfugium vnum eſſe putem. Quid enim eſt quod omnes boni aut eruditi vitam poſthac diutiùs trahere deſiderent? Iacent ſepultæ vbique literæ, iam virtus ſi qua eſt, & ludibrio eſt, & odio maximo. Scitis vos, vt primùm mei de Iure Pontificio libri prodierunt quantas latentium inimicorum turbas excitarim. Nouum enim & inauditum quoddam imperitorum & improborum hominum genus, accurrit vndique qui lippientibus animis, librariorum tabernas circumirent, ſcripta dilacerarent, famam læderent. Hic me latinitatis ignarum contemnebat: ille in numiſmatis veteribus dicebat imperitum & fallacem. Hic ea me ſcribere quę

à Lilio Giraldo eſſem ſuſſuratus quem nuſquam tra-ctaui, & hoc ſatis libri mei cõprobant: ille, authorũ & verba & mentem temerè vbique immutaſſe. Hinc Græculi otioſi & loquaces & fortaſſe docti, cachinnis ſuis labores noſtros eludebant. Hinc ſcriptorum greges claſſicum canebant, immenſáque volumina, quîs meam inſcitiam contunderent, pollicebantur, & chartas aliquot librariis offerebant iniuriarũ plenas & laruarum. Hæ minæ ſortis humanæ incõſtantiam me docuerunt, improbitatis duritiem, inuidiæ temporum malignitatem. Maleuolis reſpõſum non dedi, cum res ipſa per ſe, ſatis loqui videatur. Si pergant verò alius fortè offenſior vncos & clitellas parat, quibus conductitij ſcriptoris iniuriarum ſtercora ad cloacas deferantur, & in Gemonías putrium cadauera literarum aliquando trahantur. Illa interim mea ſtudia, Anna Roberte, quæ me in curiam olim deducebant, nunc oblectant domi, tum placuerunt plûrimùm cum Lodoïcus filius tuum de illis iudiciũ primus attuliſſet, & primus in foro inter æquales aperuiſſet, quid de nobis ſentires. Quo magis & illius meminiſſe debeo, teque & Choartiũ cũ aliis multis colere, qui eam de libris meis ſententiam tuliſtis, vt ab ea fruſtrà ad minores iudices velit inuidia prouocare. Quare frendat illa & rũpatur, nugetur in librariorũ officinis, me nec latinè ſcire, nec prudentiæ artẽ dignoſcere, quæ recentes plagas ante finitã inflãmationẽ purgare vetat. Malim ego ab iis meã in his ſcribendis imprudentiã accuſari, quã ob illorũ intẽperantias, debitam erga te beneuolentiam retardare.

HACTENVS viuo Choartio hæc à me vulgata ſunt : nunc cum ſuperſtes ei ſim, de illius vitæ & ſtudiorum ratione pauca coniungenda duxi quæ ab illo, familiaribus colloquiis aliquando acceperim. Captus enim viri humanitate & doctrina ea plerúmque in memoriam tempora reuoco, quæ mihi, aut literis aut conſiliis largitus eſt. Habui quidem illũ in rebus fori dubiis ducem præcipuum: In priuatis & publicis parentem alterum : in ſtudiis & virtutum diſciplina, Principem maximum. Percontabar ab eo quem optimum tenuiſſet curſum in literis, & quos habuiſſet in iis & iure ipſo ciuili præceptores. Optimos nominabat & doctiſſimos. Nam à prima ætate doctrinis omnibus eruditus, felici illo ſeculo literarum, quorum monumenta vbique gentium celebrantur, Ioan. Aurati auditor fuit. Fabrum Sanjoranum, Ronſardum, alióſque condiſcipulos habuit multos, illos verò per omnem ætatem familiares vt Turnebum, quo cum vixit coniunctiſſimè. Deinde cùm ad iuris ſcientiam animum appuliſſet ſuccisiuis horis ad ea ſe ſtudia referebat, quę delectare poſſunt & prodeſſe. Tholoſam profectus Georgio Buchanano qui tum Conſtantienſi Epiſcopo à ſtudiis erat, ob literarum affinitatem familiariſſimè vſus eſt. Huic cum poëma Chriſtianum obtuliſſet de Natali Domini. Trinoctium inſcriptum (nec enim carmen vllum niſi de ſacris hiſtoriis fecit vſquam, & ea volumina verſuum confecit, queis integræ ferè illæ decantantur) æqualem ſibi Buchananus vbique

Digitized by Google

prædicauit:cui cùm ſuæ in pſalmos paraphraſis partem aliquam vt amico & intelligenti viciſſim dediſſet recenſendam,multo tempore ſe à ſcribendo deterritum Choartius narrabat, eámque potiſſimum fuiſſe cauſam,qua motus aſſiduam in iure addiſcendo operam collocaret.Cadurcum profectus Goueanum nactus eſt iuris interpretem,de quo magni Cuiacij iudicium facit, vt tacere ſatius ducam, quàm plura dicere:cum is vno Cuiacij verbo ſit antiquæ eruditionis laude cumulatus. Ab eo Auaricum Biturigum conceſſit, vbi audiuit Duarenum & amauit. Morum & ſtudiorũ ſimilitudo ita diſcipulum cum magiſtro coniunxit,vt magna omnium rerum,conſiliorum, voluntatum inter eos communitas eſſet. Lutetiam rediens vt fori labores ſuſciperet,illi Duarenus pictam ſui in tabella imaginem pignus amoris certiſſimum dedit,quod ad mortem vſque ſeruauit diligenter, filióque tradidit quaſi hereditarium. Præterea ad Michaelem Hoſpitaliũ Duarenus literas dedit amicitiæ teſtes, quibus Choartij virtutem commendabat ea commendatione quę diligentiſſima eſſe poteſt.Prima hæc cum Hoſpitalio cóſuetudo(cuius etiam mortui auctoritas viuit immortalis) familiaritatem attulit, hæc eam gratiam quæ obſeruantiam tenuit ſine vlla officiorum aut virtutis remuneratione, quam Choartius minimè appetebat. Quæſtus turpes vt honorum nundinationem execrabatur. Dicebat enim dum ſinguli ſuis rebus nimis conſulerent,perire vniuerſos:&vbi honos haſtæ ſubiiceretur, captiuum illum dominorum ſeruire li-

Digitized by Google

bidini, quam vltimæ ſeruitutis partem fœdiſſimam ab Hoſpitalio didiſcerat, & horrebat, vt quę iudiciorum religionẽ veritatémque perfringeret. Naturæ ac doctrinæ præſidiis ad dicendum paratus, poſt ſextum & viceſimum ætatis annũ, cauſas egit, ſed paucas, illáſque celeberrimas: nec ex dignitate putabat, leuioribus negotiis implicari, aut quotidie dicere eum, qui ſuę exiſtimationi conſultum vellet. Et cum in foro eorum præcipuè conſilia petantur, quorum in dicendo ingenii magnitudo frequentior claruit: omnium tamen oculos tam citò in ſe conuertit Choartius, vt relictis actionibus quæ plus habent moleſtiæ quàm dignitatis, de iure reſpondere maluerit, quàm ingenij periculũ vlteriùs facere. Quod ſingulare eruditionis ſummæ exemplum eſt & fortunæ, quæ Carolum Molinæum iuris Gallici ſcientiſſimum hoc honore priuauit, quem cùm nullus audiſſet dicentem mirati ſunt omnes ſcribentem in otio: & vetus Sidonij dictum comprobarunt, eum aduocatorum morem eſſe, vt cùm finiunt actiones, incipiant dignitates. Quare cùm auxilium ab eloquentia Molinæus non petiiſſet, ea repugnante, paucos quidem ſuis conſiliis iuuit, & nulli profuit minus, quàm ſibi. Choartius verò cùm vel aliis conſultatio ſenectuti celebrandæ & ornandæ honeſtum perfugium eſſe dicatur, hoc ſibi ſubſidium iam à primis actionibus comparauerat, vt ad virilem perductus ætatem maturè ſenex factus, diu ſenex, vt eſt in prouerbio, cum iis vitæ integræ ornamentis vixerit. Huius ianua & veſtibulum, maxima litigatorum fre-

quentia, ac ſummorum hominum, & Principum ſplendore celebrata ſunt. Nullum enim quadragenarius habuit diem quem omni generi hominum certis in re incerta conſiliis non ſit impertitus. Ab illo edoctus primùm his fruebar colloquiis quæ iuris, aut negotiorum nodos diſſoluerent, in quibus latebant ea eruditionis indicia quæ attentum animum paſcerent, non ſatiarent. Sed cum ſub ætatis fine biennium quàm fatis concederet, honeſto otio frueretur, ſéque totum diuinæ lectioni relictis forenſibus tradidiſſet: non recuſabat optimus ſenex ſuis ſermonibus amicos ſubleuare, qui vitæ perfectæ & virtutis amorem oſtenderent & excitarent. Rebus prolatis bis illum conueni, non ampliùs. Ea enim verecundia mea eſt, vt temporis & loci, & hominum magnam habeam rationem, odioſúſque videri maximè timeam. Quare ad vnum item aut alterum amicorum, ſi quando datur otium, quod minimum eſt, diuertere ſoleo, ceteros reuereri, & qua poſſum obſeruantia colere. Ad illum vt veni complexus me ſenex ſedem iuſſit afferri, & diei reliquum multis variíſque ſermonibus conſumptum eſt nobis, quo mihi iucundior nullus in vita fuit. Primum illud fortunæ munus numerabat, quod in ea vrbe natus eſſet, quæ virorum doctiſſimorum vbertate ceteris præſtat & ſocietate gloriatur. Ex quorum conſuetudine ea diſcuntur, quæ nullo ſtudio, nulla opera poſſet ſibi parare priuatus. Solitudo, aiebat fallax iis eſt, qui in media hominum luce verſantur. Initur quidem in illa conſilium faciliùs: ſtudia liberalia commodiùs

Digitized by Google

in eruditorum turba perficiuntur. Quæ vbi perfecta ſunt, non modò ſine vllis moleſtiis, ſed etiam in maximis voluptatibus vnicuique licet domi viuere. His tamen temporibus cùm audacia pro ſapientia vti liceat, eum arbitrabatur benè viuere qui benè latuiſſet. Tanta eſt varietas temporum, vt viros multos quidem eruditos habeamus, paucos amicos. Obtrectatio & inuidia exulcerant æqualium gratiam, æmulatio inimicitias parat cum alieno bono anguntur ij, quod ipſi non habent. Cum mercatu turpiſſimo omnia eſſe venalia quereretur, mercedem laborum in honoribus poſitam negabat, quos nemo more Maiorum obtinere, neque ſeruatis legibus capere, neq; ſine periculo poſſet exercere. Nudis imaginibus ſimiles dicebat multos, quibus præter titulum nihil eſt additamenti. De Republica parciſſimè & ferè nunquam, atq; ea tantùm exempla referebat, quæ temporum recordatione tranquillum animum ita redderent, vt nullo ſtudio partium duceretur. Oderat factiones eorum præſertim qui rumores diſſeminant nouarum rerum cupidi. Si quando noui aliquid nuntiaretur, ſubridens dicere ſolebat: Nihil hæc ad edictum Prætoris. Cùm de literis ſermo incidiſſet: prior, inquit, ætas vidit quid eſſet in ſtudiis primum, nos quid in illis vltimum eſt, lugere poſſumus, cùm virtuti locus nullus relinquatur. Oppreſſa ingenia, ſpreta ſtudia remiſſiùs querebatur, quòd querelam temporum inanem & periculoſam ſciebat. Integritatem in tanto viro referre iniuria virtutum eſſet: prudentem dicere, minus dicere quàm de-

beatur, cùm diuinum illum & quaſi de cælo delapſum mirati ſint omnes & æmulati. Magna morum eius ſuauitas, magna comitas quæ ſeueritatem, grauitas humanitatem præferret. Nulla ſenectutis vitia habuit, indefeſſus labor memoria exculta in numerato dabat, quæ à puero didiciſſet. Somnus illi breuior ob cerebri ariditatam: noctis partẽ plurimam accenſo cereo in auctorum lectione tranſigebat, aut obductis velis memoriam ipſam exercebat. Cùm meum in maleuolos animum vehementiorem animaduerteret, blandè ſuadebat illatas iniurias aut leuiter refellere, aut volũtaria quadam obliuione conterere; eos autem homines perpetuò contemnere, qui contentionis cupidiores ſunt quàm veritatis: nec vlli ſatis honeſtum credebat aut prouocare improbos, aut vlciſci, quod vltio ſẽper ſit infra boni viri dignitatẽ. Eruditos valde probabat eos qui multa memoriter tenerent: alios qui ex commentario ſapiunt, laudabat minùs. Hæc ita ſcripſi, vt ab illo acceperim, innumeráque alia conſultò prætereo quæ audierunt alij qui illius frequentiore conſpectu ſunt recreati. De pietate, cuius exempla innumera præbuit, hoc vnum vir pius memoratus eſt, tantum cum extingueretur illuxiſſe, vt Prophetarum voces obſcuriores multùm illuſtraret. Cùm enim Dauidicum illud à doctiſſimis Theologis, qui tum aderant diuinè tractaretur, *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur*: eas Patrum veterum interpretationes attulit, quæ ita ſummam pietatem illam teſtarentur, vt verè in libro Dei ſcriptum homi-

nem ſperarent,& prænuntiarent. Antonius Motnacius ob literarum varietatem, & vitæ honeſtatem Choartio charus, mihi verò amiciſſimus ampliora de tanto viro poſteris tradet,quæ immortalem illius laudem commendent. Hoc vnum illi præripiam quod retulit: cùm vrgerent fata Choartium ſuis nũtiaſſe, hora ſe noctis octaua migraturum. Quod vt prædixerat accidit. Ea enim hora exceſſit quinto & octuageſimo ætatis anno, florente fama, ſana mente, corpore nullis doloribus affecto, liberorum & nepotum pietate felix. Huius viri cum vita mihi laudabilis fuerit, illius mors ſilentio non debuit præteriti, quæ quidem & neceſſitati naturæ, & laborum quieti & præmio rectè factorum eſt tribuenda: quæ omnia ſempiterni nominis gloria nituntur.

D. M.

IAC. CHOARTII. I. C. DOCTRINÆ ELEGAN
TIA MORVM. INTEGRITATE. PERITIA. IVRIS
BONORVM IVDICIO. NOBILISSIM. QVI. PER
ANNOS. LXXXV. ÆTERNVM VICTVRVS. EVM
VITÆ. CVRSVM. TENVIT. QVEM PAVCI
SVNT ASSECVTI

VT. QVEM. MORTALEM. COLVIT
IMMORTALEM. VENERETVR
IAC. GVTHERIVS. NOBILIS. ET. PATRICIVS
ROMANVS. VIRO. INCOMPARABILI. DE. QVO
NIHIL. DOLENDVM. EST. HOC. SVPRE
MI. OFFICII. MONVMENTVM
SINE. LACHRIMIS. POSVIT

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Google